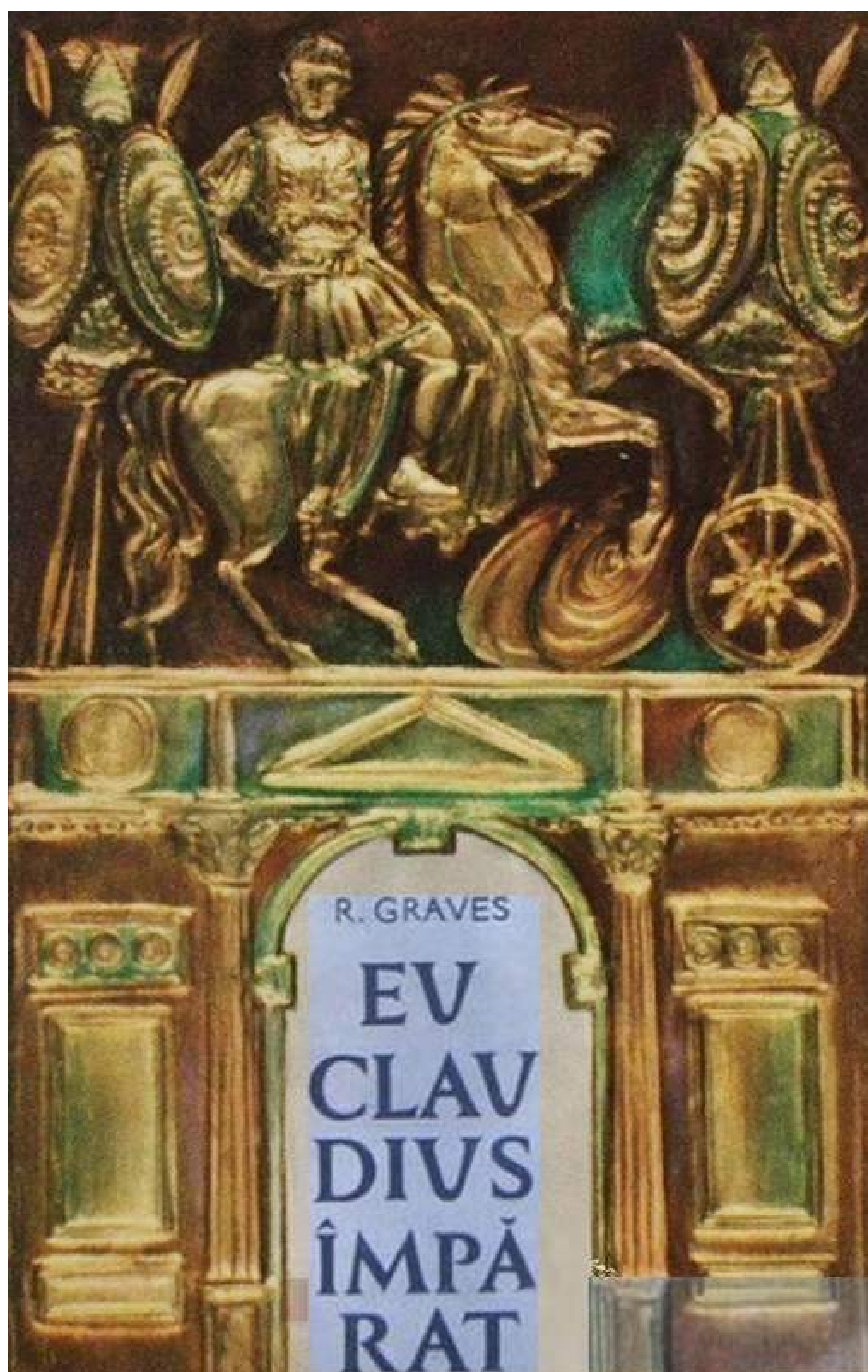
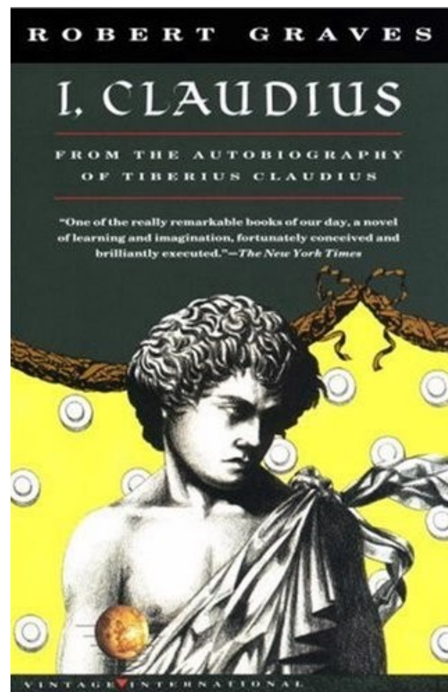
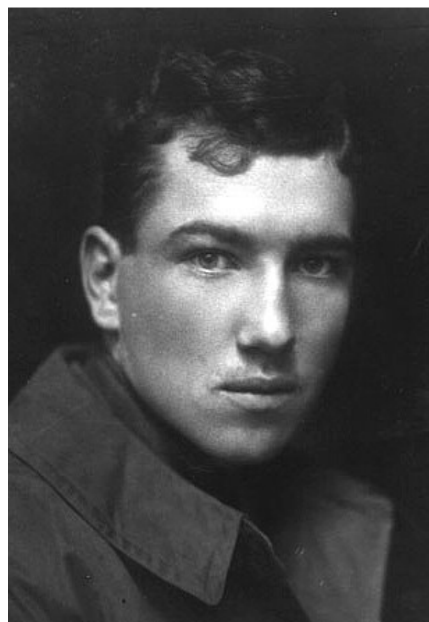

R. GRAVES
EU
CLAU
DIUS
ÎMPĂ
RAT

ROBERT GRAVES

Eu, Claudius împărat

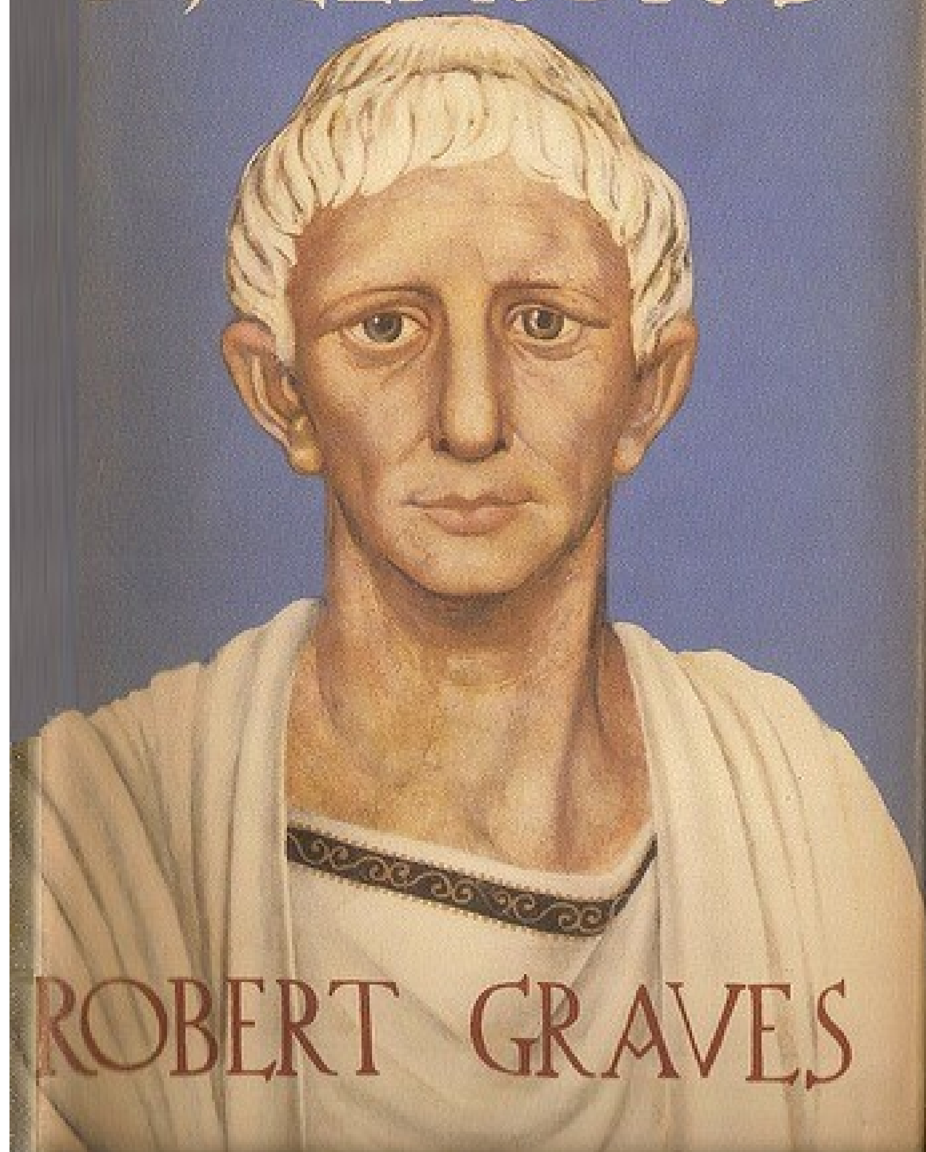

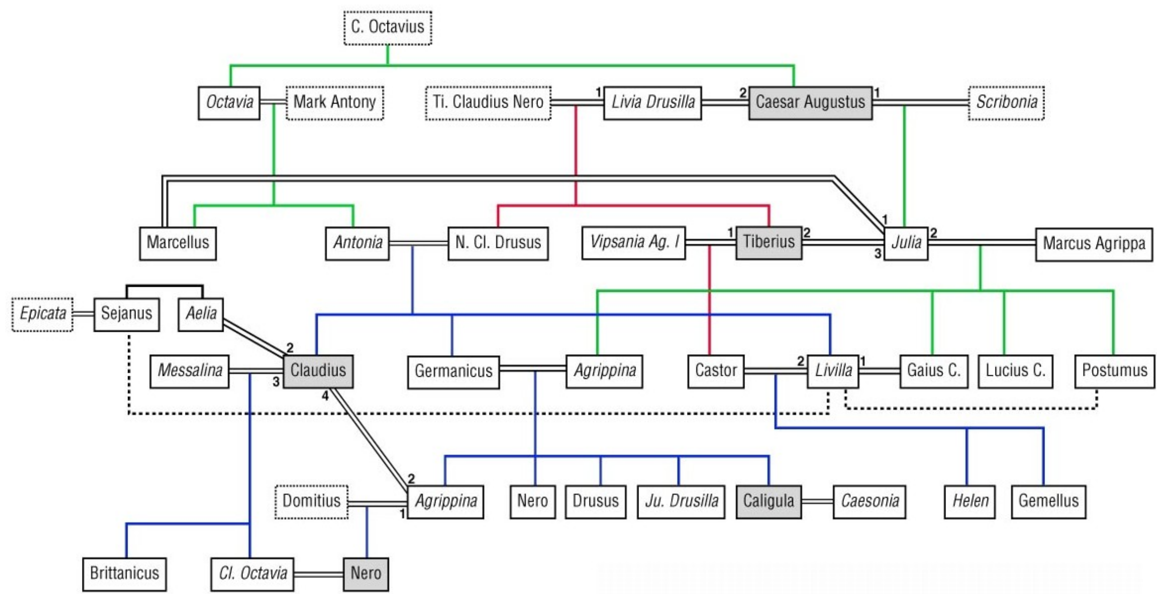
I, Claudius
London: Arthur Barker, 1934; New York: Smith & Haas, 1934

ROBERT GRAVES (1895-1985) este unul dintre cei mai prolifici scriitori britanici ai secolului XX. S-a născut la Wimbledon, într-o familie aparţinând clasei mijlocii. Tatăl său, inspector şcolar, i-a trezit gustul pentru poezie, iar mama, nepoata istoricului german Leopold von Ranke, i-a deschis interesul pentru istorie. A studiat la Oxford, însă declanşarea primului război mondial l-a obligat să-şi întrerupă studiile. S-a înrolat în armata britanică, a luptat pe frontul de vest şi a fost grav rănit. După război, a fost profesor la Universitatea din Cairo, apoi s-a stabilit la Mallorca. Războiul civil l-a silit să părăsească Spania, iar în 1939 ajunge în America, pentru ca, după război să se întoarcă la Mallorca, locul de care s-a simţit cel mai legat sufleteşte. Între 1961 şi 1966 este profesor la catedra de poezie de la Oxford, împletind cariera didactică cu cea de traducător din greacă şi latină. Robert Graves s-a considerat înainte de toate poet, dar din versurile sale, impregnate de un romantism târziu, n-a putut să-şi câştige existenţa. Prieten cu T. E. Lawrence, a publicat în 1927 o biografie a acestuia (Lawrence şi arabii) de mare succes. La începutul anilor '30 devine tot mai preocupat de istorie şi mit, surse de inspiraţie pentru marile romane care i-au adus celebritatea: *Eu, Claudius împărat, Claudius zeul, Regele Isus.*

Între cele peste 140 de cărţi publicate, menţionăm: *Lawrence and the Arabs* (1927), *Good-bye to All That* (1929), *I, Claudius* (1934), *Count Belisarius* (1938), *Claudius the God* (1943), *King Jesus* (1946), *The White Goddess* (1948), *The Isles of Unwisdom* (1949).

I , CLAUDIUS
ROBERT GRAVES

C. Octavius
Octavia
Mark Antony
Ti. Claudius Nero
Livia Drusilla
Caesar Augustus
Scribonia
Marcellus
Antonia
N. Cl. Drusus
Vipsania Ag. I
Tiberius
Julia
Marcus Agrippa
Epicata
Sejanus
Aelia
Messalina
Claudius
Germanicus
Agrippina
Castor
Livilla
Gaius C.
Lucius C.
Postumus
Domitius
Agrippina
Nero
Drusus
Ju. Drusilla
Caligula
Caesonia
Helen
Gemellus
Brittanicus
Cl. Octavia
Nero

Din autobiografia lui Tiberius Claudius împărat al romanilor
NĂSCUT ÎN ANUL 10 Î.HR.,
ASASINAT ŞI ZEIFICAT
ÎN ANUL 54D.HR.

Sunt îndatorat domnului A. K. Smith pentru versiunea latină a versurilor sibiline menţionate în primul capitol. Iată-le în forma lor iniţială:

Punica centenos durabit poena per annos!
Res Omana viro parebit caesariato.
Calvus caesarie dominus dominabitur urbi!
Omnibus iile viris mulier mas iile puellis:
Rex equitabit equo bifidis equus unguibus ibit!
Filius imbelli fictus mactaverit ictu.
Imperium hinc alter ficto patre caesariato
Caesariae crini tus habet, qui marmore Romae
Mutabit lateres. Non visis vinciet Urbem
Compedibus. Fictae secreto coniugis astu
Occidet ut fictus bona filius occupet heres.
Tertius hinc sumet ficto patre caesariato
Calvus caesarie regnum cui sanguine limus
Commixtus. Victrix penes ilium et victa vicissim
Roma erit. Iile instar gladii pulvinar habebit,
Filius et fictus regni potietur iniqui.
Quartus habet solium ficto patre caesariato
Calvus caesarie invenis, cui Roma ministrae est.
Feta veneficiis Urbs impia serviet uni.
Quo puer ibat equo vectus calcatus eodem
Se iuvenem ferro cecidisse fatetur equino
Caesariatus ad hoc quintus numerabitur hirtus
Caesarie, toti genti contemptus avitae.
Imbecillus iners, aestivas addere Romae
Aptus aquas populo frumenta hiemalia praebet.
Iile tamen fictae secreto coniugis astu
Occidet ut fictus bona filius occupet heres
Sextus habet regnum ficto patre caesriato.
Flamma pavor citharoedus eunt tria monstra per urbem.
Sanguine dextra rubet materno.
Septimus heres Nemo erit, at sexti busto cruor ibit ab imo.[1]

---

[1] O sută de ani din Ziua blestemului punic,
Roma sclavă supusă fi-va unui păros -
Unul cu plete jalnice prădate de chelbe,
Bărbat cu muierea, muiere bărbaţilor toţi.
Armăsar va avea cu deşte-n loc de copite.
De mâna feciorului, ce fiu nu-i va fi,
Cădea-va răpus. Şi nu pe câmpul de luptă.
Al doilea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Falnic bogat în chică, va da Romei
Marmuri măreţe pentru-a ei argilă,
Strâns ferecând-o-n lanţuri nevăzute.
De mâna soaţei, soaţă făr-să-i fie,
Pieri-va în folosul cui nu-i va fi fecior.
Al treilea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Plămadă de noroiuri şi de sânge,
Purtând şi el rărită pleată,
Acoperi-va de victorii şi înfrângeri Roma.
De pernă va pieri, şi nu de spadă,
Şi-anume în folosul cui nu-i va fi fecior.
Al patrulea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Purtând, aşijderi pleată rară,

R. G.
Galmpton, Brixham
1941

Romei va da otravă şi blesteme.
Şi va pieri de izbitura gloabei
Care-l purta-n spinare din pruncie.
Al cincilea păros ce va înrobi Cetatea -
Şi-o va-nrobi potrivnic vrerii sale -
Tocmai nerodul râs de toţi va fi.
Fălos şi el în chică, va da Romei
Pâine şi apă cu prisos cerinţei.
De mâna soaţei va pieri întru folosul cui nu-i va fi fiu.
Al şaselea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Cântec şi foc şi groază va da Romei
Şi părintescul sânge striga-va pe-a lui numi.
Al şaptelea păros nu-i va urma nicicum.
Iar dintr-al său mormânt ţâşni-va sânge

...E o povestire care a făcut obiectul multor interpretări greşite nu numai din partea celor care au trăit atunci, dar şi în vremurile ce au urmat: şi aceasta e atât de adevărat, încât toate faptele de primă importanţă sunt învăluite în îndoială şi obscuritate; în timp ce unii susţin ca fapte sigure cele mai neîntemeiate zvonuri, alţii transformă faptele în născociri; şi unele, şi altele sunt exagerate de posteritate.

TACIT

Capitolul I

Eu, Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus şi aşa mai departe (fiindcă n-o să vă plictisesc de la început înşirându-vă toate numele şi titlurile mele!), poreclit până deunăzi de prieteni, de rude şi de intimi "Claudius Idiotul", "Claudius ăla", "Claudius Bâlbâitul", "Clau-Clau-Claudius" sau, rareori, "Sărmanul unchi Claudius", mă pregătesc să scriu pentru posteritate ciudatele întâmplări ale vieţii mele; încep, aşadar, cu frageda mea copilărie şi-mi voi urma povestirea an cu an, până voi ajunge la acea dată fatidică a vieţii mele, cu vreo opt ani în urmă, când, la cincizeci şi unu de ani, s-a abătut asupra mea "nenorocirea aurită", din care nu m-am mai putut apoi niciodată descurca.

Lucrarea de faţă nu este întâia mea carte. De fapt, literatura şi mai ales scrierea istoriei - pe care ca tânăr am studiat-o aici, la Roma, cu cei mai buni maeştri - mi-au fost timp de treizeci şi cinci de ani singura meserie şi singura pasiune. Cititorii mei să nu se mire deci de iscusinţa stilului meu; să se ştie că eu însumi, Claudius, scriu această carte, şi nu secretarul meu sau vreunul din scribii oficiali, pe care-i întrebuinţează de obicei oamenii însemnaţi, pentru a le "imortaliza" amintirile, nădăjduind prin asta că retorica va înlocui sărăcia subiectului şi că linguşirea va acoperi viciile. Aici, o jur pe toţi zeii, eu sunt şi secretarul, şi cronicarul meu oficial; totul e scris de mâna mea. Şi, de altfel, ce răsplată aş putea să aştept - lăudându-mă - de la mine însumi?

Ţin să subliniez, de asemenea, că această scriere nu e singura istorie a vieţii mele ieşită de sub pana mea. Am mai alcătuit odinioară una, în opt volume, destinată arhivelor oraşului. E o poveste lungă, plictisitoare, cu care nu m-am fălit niciodată şi pe care am scris-o doar la cererea publică. Adevărul e că pe atunci (cu doi ani în urmă) aveam multe alte lucruri de făcut, aşa că am dictat cea mai mare parte din primele patru volume secretarului meu grec, cerându-i să nu schimbe nimic (decât dacă era neapărată nevoie, spre a păstra echilibrul frazelor şi spre a suprima contrazicerile şi repetările). Dar mărturisesc că aproape întreaga a doua jumătate a operei şi cel puţin câteva capitole din prima parte le-a scris, după indicaţiile mele, acest Polibiu. (Sclavului i-am dat eu însumi numele vestitului istoric[2], încă de pe când era copil.) El şi-a format stilul după al meu cu atâta dibăcie încât, după terminarea operei, nimeni n-ar fi putut deosebi ceea ce fusese scris de mine de ce scrisese el.

Repet, era o carte plictisitoare. Situaţia mea nu-mi îngăduia să-l critic pe împăratul Augustus, fratele bunicului meu din partea mamei, şi nici pe Livia Augusta, cea de a treia şi ultima soţie a sa, bunica mea. Amândoi fuseseră zeificaţi oficial, iar eu devenisem slujitorul acestui cult. Cât despre cei doi nedemni urmaşi ai lui Augustus, i-aş fi putut veşteji cu asprime, dar, din decenţă, m-am abţinut. Ar fi fost nedrept din parte-mi s-o dezvinovăţesc pe Livia sau chiar pe Augustus, în măsura în care s-a lăsat influenţat de femeia aceasta, ce-i drept remarcabilă - şi vreau s-o spun de pe acum, odioasă - şi să spun adevărul despre ceilalţi doi, a căror memorie nu era apărată de religie.

Am lăsat-o dinadins să fie o carte plicticoasă, pomenind doar de faptele ce nu puteau fi puse la îndoială, de pildă, cutare s-a însurat cu

---

[2] Polibiu - (aprox. 210-l25 î.Hr.), istoric grec, autor al unei lucrări în patruzeci de volume.

cutare, fiică a cutăruia, ale cărui demnităţi le-am amintit, dar n-am spus nimic despre motivele politice ale căsătoriei, nici despre tocmeala din culise între cele două familii. Sau cutare a murit subit, după ce a mâncat nişte smochine africane. Dar nu pomeneam nimic de otravă sau despre cei cărora întâmplarea asta le-a fost de folos, decât doar atunci când faptul fusese confirmat de hotărârea unui tribunal.

Aşadar, n-am minţit niciodată, dar nici n-am spus adevărul, aşa cum înţeleg să-l spun acum, în toată goliciunea lui.

Consultând această carte astăzi, în Biblioteca lui Apolo de pe colina Palatin, pentru a-mi reîmprospăta unele amănunte şi date, am avut surpriza să întâlnesc anumite capitole pe care aş fi jurat că le-am scris sau dictat eu însumi, într-atât de asemănătoare erau cu stilul meu obişnuit, dar pe care nu-mi amintesc să le fi scris sau dictat vreodată. Dacă sunt ale lui Polibiu, vădesc o artă desăvârşită a imitaţiei (e drept că a avut la îndemână şi celelalte opere istorice ale mele), dar dacă sunt cumva într-adevăr ale mele, atunci memoria mi-e şi mai proastă decât pretind inamicii mei. Recitind cele scrise mai sus, îmi dau seama că mai curând stârnesc decât potolesc bănuiala, în primul rând în privinţa paternităţii mele asupra celor ce urmează, apoi în privinţa integrităţii mele de istoric şi, în sfârşit, asupra posibilităţilor mele de memorizare a faptelor. Dar nu voi stărui; scriu ceea ce simt şi, pe măsură ce povestirea va înainta, cititorul va fi din ce în ce mai înclinat să creadă că nu ascund nimic - atâtea din cele arătate nefiind spre cinstea mea.

În lucrarea de faţă dezvălui o serie de întâmplări confidenţiale. Dar, veţi întreba, cine sunt confidenţii mei? Iată răspunsul: ea se adresează posterităţii. Nu am în vedere nici pe strănepoţii şi nici pe stră-strănepoţii mei, ci posteritatea foarte îndepărtată. Speranţa mea e ca voi, eventualii mei cititori de peste o sută de generaţii sau mai mult, să aveţi impresia că vă vorbesc direct, ca şi cum aş fi unul dintre voi, după cum Herodot[3] şi Tucidide[4], deşi morţi de mult, îmi vorbesc mie. Dar de ce mă refer la o posteritate atât de îndepărtată? Iată explicaţia.

Cu vreo optsprezece ani în urmă m-am dus la Cumae, în Campania, ca s-o vizitez pe sibilă[5] în peştera ei de pe muntele Gaurus. Ştiţi că există întotdeauna o sibilă la Cumae, deoarece, când una moare, îi urmează novicea care o secundase. Dar desigur că nu toate se bucură de aceeaşi faimă. Unele nu obţin de la Apolo, în întreaga lor carieră, nici măcar o singură dată harul unei profeţii. Altele prezic cu adevărat, dar dacă te gândeşti mai bine la bazaconiile lor fără noimă, ai spune că sunt inspirate mai degrabă de Bacchus decât de Apolo; de aceea oracolul a pierdut din faimă, înaintea lui Deifobe, pe care însuşi Augustus o consulta adeseori, şi înaintea Amalteei, care trăieşte încă şi e foarte vestită. S-au perindat vreme de trei sute de ani nenumărate sibile mediocre.

Peştera e aşezată în spatele unui mic templu plin de farmec, închinat lui Apolo şi Artemis - căci Cumae a fost o colonie grecească eoliană[6]. Deasupra porticului se afla o friză veche aurită, atribuită lui

---

[3] Herodot - (aprox. 480-425 î.Hr.), istoric grec, supranumit "Părintele istoriei" (n. ed.).

[4] Tucidide (Tucydides) - (aprox. 460-395 î.Hr.), istoric grec, autor al lucrării "Războiul peloponesiac".

[5] Sibilă - nume dat în Antichitatea greco-romană unor femei cărora li se atribuia darul profeţiei; erau considerate de obicei preotese ale zeului Apolo. Legenda vorbea de o sibilă din Eritreea ioniană, de o alta din Samos, etc. Cea mai vestită a fost o sibilă din Cumae; ea a trăit nemăsurat de mult şi, pe măsură ce îmbătrânea, devenea tot mai mică la trup. Se spunea că pe vremea lui Tarquinius Superbus i-a oferit acestuia "cărţile sibiline", în care erau adunate toate pretinsele ei preziceri, precum şi o sumă de prescripţii religioase, respectate la Roma până târziu, în vremea republicii.

Dedal[7] ceea ce e evident absurd, deoarece friza nu are mai mult de cinci sute de ani, şi se ştie că sunt cel puţin o mie şi o sută de ani de când a trăit Dedal. Reprezintă povestea lui Teseu şi a Minotaurului, pe care cel dintâi l-a omorât în Labirintul din Creta.

Înainte de a primi îngăduinţa s-o vizitez pe sibilă, a trebuit să jertfesc un bou în cinstea lui Apolo şi o oiţă spre slava lui Artemis.

Ne găseam în decembrie şi se lăsase un frig groaznic. Peştera era un loc înfiorător, săpat în stâncă tare, cu o intrare prăpăstioasă, întortocheată, cufundată în beznă, în care roiau liliecii. Cu toată deghizarea mea, sibila mă recunoscu imediat: m-a trădat cu siguranţă gângăveala. Încă din copilărie mi se împleticea grozav limba în gură; mai apoi însă, urmând sfaturile unor specialişti în elocinţă, am ajuns, încetul cu încetul, să fiu stăpân pe vocea mea în cuvântările publice pregătite dinainte; dar, luat pe neaşteptate, mi se întâmplă încă din când în când, deşi mai rar ca altă dată, să simt cum mi se încurcă limba. Aşa mi s-a întâmplat la Cumae.

Am pătruns în interiorul peşterii, urcând scara pe bâjbâite, în patru labe, şi m-am pomenit în faţa sibilei. Semănând mai curând a maimuţă decât a femeie, ea şedea pe un scaun, într-o cuşcă agăţată de tavan. Veşmintele ei erau purpurii, iar snopul de raze roşietice care cădeau de sus îi aprindeau ochii neclintiţi ce păreau de jăratic. Gura-i fără dinţi rânjea. În jurul meu plutea un miros de moarte. Am izbutit să îngân salutul pe care-l pregătisem. Ea nu-mi răspunse. De-abia mai târziu am aflat că arătarea de sus era doar corpul mumificat al Deifobei, ultima sibilă, care murise de curând, în vârstă de o sută zece ani. Pleoapele ei erau susţinute de bile de sticlă, argintate pe partea dinapoi, pentru a fi strălucitoare. Sibila care oficiază are totdeauna lângă ea pe preoteasa care a precedat-o.

Plin de emoţie şi cutremurat de spaimă, am rămas în picioare înaintea Deifobei timp de câteva minute ce-mi părură o veşnicie, în sfârşit, sibila în viaţă, Amalteea, o femeie foarte tânără, se arătă. Lumina roşie se stinse: Deifobe dispăru. Cineva, probabil novicea, astupase ferestruica roşie. Deodată, altă lumină - de astă dată albă - o lovi în plin pe Amalteea aşezată pe un tron de fildeş, în semiîntunericul din fund. Avea un chip de o frumuseţe tulburătoare, cu o frunte înaltă; stătea tot atât de încremenită ca şi Deifobe. Dar ochii îi erau închişi.

Genunchii îmi tremurau şi am fost cuprins de o gângăveală de care nu m-am putut dezbăra:

- O, sib... sib... sib... - îngânai.

Ea deschise ochii, încruntă sprâncenele şi mă imită:

- O, Clau... Clau... Clau...

Cu greu am reuşit să stăpânesc ruşinea ce mă cuprinsese şi să-mi amintesc de întrebarea ce voiam să i-o pun.

- O, sibilă - zisei cu mare greutate - am venit să te întreb despre soarta Romei şi a mea.

Treptat, chipul i se transformă şi fu cuprinsă de extazul profetic, începu să se zbată şi să gâfâie.

Deodată se auzi un zgomot ca de goarnă prin coridoare, apoi nişte porţi se trântiră şi un fâlfâit de aripi îmi atinse faţa. Lumina pieri şi sibila,

---

[6] În secolul X î.Hr., una din principalele grupe de triburi greceşti vechi - eolienii - a fost silită să emigreze din cauza invaziei dorienilor. Parte din triburi au întemeiat pe coastele de nord-vest ale Asiei Mici şi în insulele din apropiere - Eolida. Alţii au migrat în Italia meridională, întemeind o colonie grecească eoliană.

[7] Dedal - personaj din mitologia greacă, considerat un iscusit meşteşugar, sculptor şi arhitect. Potrivit legendei, el a construit labirintul pentru regele Minos al Cretei, în care avea să fie închis Minotaurul.

cu glasul zeului, rosti câteva versuri în greceşte:

"Cea care sub blestemul punic astăzi geme
Şi-n băierile pungii se sugrumă,
Boli-va făr-de lecuire multă vreme.
Viermii şi-or face-n ochii ei cuibar,
Muşte albastre-i vor roi din gură
- De ziua morţii ei n-o fi habar."

Îşi azvârli braţele deasupra capului şi reluă:

"Ani zece, cincizeci zile şi-ncă trei:
Clau-Clau-Claudius primi-va
Un silnic dar, râvnit de toţi să-l aibă ei.
Către slugarnica-i mărire :
Păşi-va fonf şi-n poticneală,
Cu gura îmbăiată în neştire.
Dar ţărâna rece şi-amuţită când va fi
De secoli douăzeci, ori pe aproape,
Clau-Clau-Claudius limpede va grăi."

Zeul râse apoi prin gura ei - un sunet armonios, dar înspăimântător: Ha! Ha! Ha!

M-am înclinat adânc, m-am răsucit iute pe călcâie şi am ieşit împleticindu-mă. Pe scara şubredă m-am întins cât eram de lung, zdrelindu-mă la frunte şi la genunchi, în sfârşit m-am văzut afară, dar parcă urmărit de râsul acela sinistru.

Astăzi, fiind augur[8] încercat şi istoric de profesie, ba având şi prilejul, ca preot, să cercetez cărţile sibiline, revăzute de Augustus, pot cu temei pătrunde tâlcul acelor versuri. Fără îndoială că prin "blestemul punic" sibila înţelegea dărâmarea Cartaginei[9] de către noi, romanii, ceea ce ne-a atras pentru multă vreme blestemul zeilor. Juraserăm Cartaginei prietenie şi protecţie, în numele celor mai de seamă zei - printre care şi Apolo; dar mai târziu, pătrunşi de pizmă faţă de cetatea care se refăcuse atât de repede după dezastrele celui de-al doilea război punic, am uneltit să o atragem în cel de-al treilea război. Astfel am distrus oraşul din temelie, i-am măcelărit locuitorii şi am presărat sare pe câmpii.

"Băierile pungii" arată desigur miezul blestemului - nebunia de care a fost cuprinsă Roma din pricina lăcomiei de bani, după ce şi-a înlăturat rivala cea mai primejdioasă şi a ajuns stăpână pe toate bogăţiile Mediteranei. O dată cu bogăţia au apărut şi trândăvia, lăcomia, cruzimea, necinstea, laşitatea, moleşeala şi toate celelalte vicii antiromane. Care a fost acel "dar" râvnit de toţi, afară doar de mine - şi pe care eu, Claudius, l-am primit într-adevăr peste "ani zece, cincizeci zile şi-ncă trei" - veţi vedea la timpul potrivit. Cuvintele "Claudius limpede va grăi" m-au frământat ani de zile şi abia acum cred că am reuşit să le înţeleg. Socot că ele îmi poruncesc să încep opera aceasta. Când va fi gata, voi trata pergamentul cu o soluţie care să-l conserve, îl

---

[8] Augur - preot roman, însărcinat să interpreteze semnele desprinse din zborul sau cântul păsărilor, din felul cum cădea trăsnetul, etc. Membrii Colegiului augurilor erau consultaţi întotdeauna în împrejurările mai însemnate.

[9] Cartagina - cetate întemeiată în secolul al IX-lea î.Hr. de fenicienii din Tir, în nordul Africii, pe coasta Golfului Tunis, care s-a transformat într-o putere dominantă în bazinul occidental al Mării Mediterane. În urma a trei războaie cu Roma (264-241, 218-201 şi 149-l46 î.Hr.), numite războaie punice (romanii îi numeau pe cartaginezi "puni"), Cartagina a fost înfrântă şi dărâmată. Refăcută de Cezar, ea a devenit capitala provinciei romane Africa.

voi închide într-o casetă de plumb şi-l voi îngropa adânc în pământ, pentru ca posteritatea să-l afle nevătămat. Dacă socoteala mea e bună, el va fi descoperit cam peste o mie şi nouă sute de ani. Atunci, toţi ceilalţi autori ale căror opere se vor fi păstrat vor părea neînsemnaţi şi peltici, căci ei au scris doar pentru ziua de azi, ferindu-se de orice neajunsuri; pe când vorbele mele vor spune adevărul, limpede şi cu îndrăzneală.

Gândindu-mă mai bine, poate că nu o să-mi dau osteneala să-mi închid manuscrisul într-o casetă de plumb, îl voi lăsa pur şi simplu la voia întâmplării. Căci experienţa de istoric mi-a arătat că mai multe documente supravieţuiesc mulţumită întâmplării, decât unei strădanii anume. Şi pentru că Apolo a făcut profeţia, îl voi lăsa pe Apolo să se îngrijească de manuscris.

După cum vedeţi, scriu în greceşte, pentru că socotesc că greaca va fi întotdeauna limba literară a lumii, iar dacă Roma urmează să piară - precum a spus sibila - nu va pieri şi limba sa o dată cu ea? De altfel, greaca este chiar limba lui Apolo.

Voi fi grijuliu cu datele (după cum vedeţi, le trec pe margine) şi cu numele proprii. Alcătuind istoria Etruriei[10] şi a Cartaginei, m-am chinuit ore în şir întrebându-mă în ce an s-a întâmplat un eveniment sau altul, şi dacă omul numit Cutare era într-adevăr el însuşi sau fiul, nepotul sau strănepotul lui Cutare, ba poate nici nu-i era rudă. Am de gând să-i scutesc pe urmaşii mei de acest fel de supărări. Iată, de pildă, fiecare dintre diferitele personaje ale acestei povestiri care poartă numele de Drusus, - tatăl meu, eu însumi, unul dintre fiii mei, vărul meu primar, nepotul meu - va fi în mod deosebit desemnat de câte ori va fi pomenit. Sau, iarăşi, vorbind despre tutorele meu, Marcus Porcius Cato, trebuie să spun lămurit că nu e vorba de Marcus Porcius Cato Cenzorul[11], instigatorul celui de-al treilea război punic, şi nici de fiul său, cu acelaşi nume, cunoscutul jurist; nici de nepotul său, cu acelaşi nume, consulul, şi nici de strănepotul său, cu acelaşi nume, inamicul lui Iulius Cezar; nici de stră-strănepotul său cu acelaşi nume, care a căzut în bătălia de la Philippi[12]; ci de un stră-strănepot cu totul neînsemnat, tot cu acelaşi nume, care nu a avut nici o demnitate publică şi nici nu a meritat vreuna. Augustus l-a numit tutorele meu şi apoi învăţător al altor tineri nobili romani sau fii ai unor regi străini, căci, deşi numele său îl hărăzea celor mai înalte demnităţi, felul său de a fi, uscat, stupid şi pedant, nu-l îndreptăţea decât la postul de dascăl de şcoală elementară.

Pentru a fixa data acestor evenimente, cred că nu pot alege un fel mai potrivit decât a arăta că m-am născut în al 744-lea an după întemeierea Romei de către Romulus şi în al 767-lea an după prima Olimpiadă, şi că împăratul Augustus, al cărui nume nu e de crezut că are să dispară chiar după o mie nouă sute de ani, domnea atunci de douăzeci de ani. Înainte de a încheia aceste rânduri introductive, trebuie să mai adaug ceva despre sibilă şi profeţiile ei. Am mai spus că la

---

[10] Etruria - regiune istorică în nord-vestul Peninsulei Italice (corespunde azi provinciei Toscana), locuită de etrusci. A fost leagănul unei civilizaţii care a înflorit înaintea Romei, şi chiar după ce a fost inclusă în Republica romană (sec. al III-lea î.Hr.) şi-a păstrat încă vreme îndelungată particularităţile etnice şi culturale.

[11] Cato Cenzorul sau Cato cel Bătrân - (234-l49 î.Hr.), scriitor şi om de stat roman. Consul în anul 195 î.Hr., a cerut cu insistenţă distrugerea Cartaginei - principalul concurent comercial al Romei. A combătut fără efect influenţa greacă. Este autor al mai multor scrieri, între care o istorie a Romei în şapte cărţi, discursuri, precum şi al unui tratat despre agricultură (De rustica) - singura lucrare care s-a păstrat.

[12] Philippi - oraş în vechea Macedonie, unde Antoniu, August şi Lepidus, care formaseră în anul 43 î.Hr. al doilea triumvirat, i-au învins pe Cassius şi pe Brutus, conducătorii partidului senatorial-republican.

Cumae, când moare una dintre sibile, o alta îi ia locul, dar că unele sunt mai vestite decât altele. De pildă, celebra Demofile a fost consultată de Enea[13] înainte de coborârea în Tartar. Una din urmaşele ei, Herofile, se înfăţişă regelui Tarquinius[14] şi îi oferi o colecţie de profeţii, cu un preţ mult mai mare decât era el dispus să plătească. Povestea spune că, la refuzul lui, ea arse o parte şi îi oferi restul cu acelaşi preţ, pe care el refuză iarăşi să-l plătească. Atunci ea mai arse o parte şi îi propuse ceea ce mai rămăsese tot la vechiul preţ. De astă dată, din curiozitate, el plăti. Oracolele Herofilei conţineau atât avertismente şi profeţii ale unor evenimente fericite, cât şi îndrumări asupra sacrificiilor cu efect favorabil ce trebuiau aduse pentru a preveni diverse nenorociri. La acestea se adăugară cu timpul preziceri remarcabile, şi împlinite, care fuseseră făcute unor persoane particulare. De aceea, de câte ori Roma părea primejduită de întâmplări funeste sau dezastre, Senatul ordona consultarea cărţilor sibiline de către preoţii care le aveau în grijă, şi de fiecare dată se găsea şi câte un leac. De două ori cărţile fuseseră în parte distruse de incendii, dar profeţiile pierdute erau restaurate din memorie de către preoţii titulari. Amintirile acestea păreau însă de multe ori a fi fost cu totul greşite; de aceea Augustus s-a apucat de redactarea unui canon autorizat al profeţiilor, respingând adăugirile şi restaurările evident neinspirate. De asemenea, a strâns şi a distrus toate culegerile particulare, neautorizate, ale oracolelor sibiline, ca şi toate cărţile de preziceri pe care a putut pune mâna, şi astea în număr de două mii de exemplare. Cărţile sibiline revizuite le-a închis într-o ladă, aşezată sub piedestalul statuii lui Apolo din templul ce i-l ridică pe colina Palatin, în preajma palatului său.

Puţin timp după moartea lui Augustus, mi-a căzut în mână o operă istorică unică, din biblioteca sa particulară. Se numea: Curiozităţi sibiline sau profeţii cuprinse în canonul original şi respinse de către preoţii lui Apolo ca neautentice. Versurile erau copiate cu scrisul frumos al lui Augustus, cu greşelile de ortografie pe care la început le făcea fără voie, iar după aceea dinadins, din mândrie. Cele mai multe nu fuseseră, desigur, dictate de sibilă, nici în timpul extazului, nici altcând, ci erau isprava unor oameni iresponsabili, dornici fie să se preamărească şi să preamărească gloria caselor lor, fie să arunce blestemul asupra unor familii rivale, atribuind o origine divină unor preziceri născocite de ei. Familia Claudienilor pare să fi fost deosebit de rodnică în asemenea opere apocrife. Am găsit totuşi câteva fragmente de un arhaism impunător şi de inspiraţie cu adevărat divină, dar pe care Augustus - al cărui cuvânt era lege pentru preoţii lui Apolo - le înlăturase din canon, din pricina înţelesului lor prea limpede şi ameninţător.

Nu mai am această carte. Totuşi, îmi amintesc aproape cuvânt cu cuvânt de cea mai memorabilă dintre profeţiile ce păreau autentice. Textul exista deopotrivă în greaca originalului (asemeni celor mai multe dintre glăsuirile mai vechi din canon) şi într-o proastă traducere latină, iat-o:

---

[13] Enea (Aeneas) - erou legendar, fiul prinţului troian Anchise şi al zeiţei Afrodita, personajul central din "Eneida" lui Virgiliu. După căderea Troiei, ascultând porunca zeilor, Enea ar fi plecat în Italia pentru a întemeia un oraş. După ce a rătăcit şapte ani pe mare, poposind în insulele greceşti, pe ţărmurile Africii, apoi la Cumae, unde sibila îl conduce în Infern, Enea ajunge pe coasta occidentală a Italiei, în Latium, unde, căsătorindu-se cu fiica regelui Latinus, a devenit părintele gintei romane.

[14] Tarquinius Superbus - ultimul dintre cei şapte regi legendari ai Romei. Regimul autocratic instaurat de el a determinat răscoala populară care l-a detronat şi a instituit, potrivit tradiţiei, în anul 510 î.Hr. Republica romană. Lui i-a oferit sibila din Cumae "cărţile sibiline".

"O sută de ani din Ziua blestemului punic,
Roma sclavă supusă fi-va unui păros -
Unul cu plete jalnice prădate de chelbe,
Bărbat cu muierea, muiere bărbaţilor toţi.
Armăsar va avea cu deşte-n loc de copite.
De mâna feciorului, ce fiu nu-i va fi,
Cădea-va răpus. Şi nu pe câmpul de luptă.

Al doilea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Falnic bogat în chică, va da Romei
Marmuri măreţe pentru-a ei argilă,
Strâns ferecând-o-n lanţuri nevăzute.
De mâna soaţei, soaţă făr-să-i fie,
Pieri-va în folosul cui nu-i va fi fecior.

Al treilea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Plămadă de noroiuri şi de sânge,
Purtând şi el rărită pleată,
Acoperi-va de victorii şi înfrângeri Roma.
De pernă va pieri, şi nu de spadă,
Şi-anume în folosul cui nu-i va fi fecior.

Al patrulea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Purtând, aşijderi pleată rară,
Romei va da otravă şi blesteme.
Şi va pieri de izbitura gloabei
Care-l purta-n spinare din pruncie.

Al cincilea păros ce va înrobi Cetatea -
Şi-o va-nrobi potrivnic vrerii sale -
Tocmai nerodul râs de toţi va fi.
Fălos şi el în chică, va da Romei
Pâine şi apă cu prisos cerinţei.
De mâna soaţei va pieri întru folosul cui nu-i va fi fiu.

Al şaselea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, făr-să fie,
Cântec şi foc şi groază va da Romei
Şi părintescul sânge striga-va pe-a lui numi.

Al şaptelea păros nu-i va urma nicicum.
Iar dintr-al său mormânt ţâşni-va sânge."

Augustus va fi înţeles că primul dintre păroşi, adică dintre Cezari - căci Cezar înseamnă claie de păr - era Iulius, fratele bunicului său, care îl adoptase. Iulius era chel, şi cunoscut pentru orgiile sale cu amândouă sexele. Iar calul său de luptă, după cum ştie oricine, era un monstru, având degete în loc de copite. Iulius a scăpat din multe lupte grele, pentru a fi asasinat - în cele din urmă - de Brutus, chiar în Senat. Iar acesta, deşi recunoscut de un alt tată, trecea drept fiul său natural. "Şi tu, Brutus, fiul meu!" spusese Iulius, în timp ce Brutus se apropia cu pumnalul. Despre blestemul punic am mai vorbit. În cel de-al doilea Cezar, Augustus s-a putut recunoaşte pe sine însuşi. Spre sfârşitul vieţii,

privind templele şi clădirile publice, măreţ reconstruite de el, şi gândindu-se de asemenea la strădania lui de o viaţă întreagă de a întări şi înălţa imperiul, se lăuda că a găsit o Romă de argilă şi că lăsa una de marmură.

În ceea ce priveşte împrejurările morţii sale, profeţia îi va fi părut de neînţeles sau de necrezut; totuşi, vreun scrupul l-a împiedicat să distrugă cartea.

Povestirea de faţă va arăta cine sunt al treilea, al patrulea şi al cincilea dintre păroşi. Şi aş fi într-adevăr un idiot dacă, faţă de exactitatea desăvârşită a amănuntelor date până astăzi de oracol, nu l-aş recunoaşte şi pe al şaselea. Din dragoste pentru Roma, însă, binecuvântez zeii că nu va mai exista şi al şaptelea.

Capitolul II

Nu-mi amintesc de tata, care a murit pe când eram în leagăn, dar în tinereţe n-am pierdut nici un prilej să întreb în modul cel mai amănunţit pe oricine îl cunoscuse - senator, soldat sau sclav - despre viaţa şi felul său de a fi. Prima mea lucrare de istoriograf a fost o biografie a tatii, şi deşi bunica mea Livia s-a grăbit să o interzică, am continuat să adun material, nădăjduind să o pot termina într-o bună zi. Am terminat această carte de curând, dar nici acum nu are rost să încerc să o pun în circulaţie. E atât de republicană ca tendinţă, încât ar fi suficient ca Agrippinilla - actuala mea soţie - să audă doar de apariţia ei, pentru ca toate exemplarele să fie distruse, iar nenorociţii mei scribi să plătească scump imprudenţa mea. Ar fi fericiţi să scape cu braţele întregi şi doar cu degetul gros şi arătătorul retezate - aceasta fiind cea mai nevinovată exteriorizare a supărării Agrippinillei. Cât mă urăşte femeia asta!

Exemplul tatălui meu m-a călăuzit în viaţă mai presus de oricare altul, în afară de cel al fratelui meu Germanicus. Dar Germanicus era, după părerea tuturor, icoana vie a tatălui meu, ca trăsături, ca trup (în afara picioarelor sale subţiri), ca înţelepciune, curaj şi nobleţe; de aceea, în mintea mea sunt suprapuşi într-o singură imagine. Dacă aş putea începe doar cu descrierea copilăriei mele, fără să urc cu povestirea dincolo de părinţii mei, aş face-o bucuros, căci genealogiile şi istoriile familiale sunt plicticoase. Dar nu voi putea evita să scriu mai pe larg despre bunica mea Livia (singura bunică pe care am mai apucat-o în viaţă) deoarece, din nefericire, ea e unul din personajele principale în prima parte a povestirii mele, şi dacă nu voi povesti amănunţit viaţa ei trecută, toate faptele ei de mai târziu nu vor fi de înţeles. Am spus că era soţia împăratului Augustus: se căsătorise cu el după ce divorţase de bunicul meu. După moartea tatălui meu, ea deveni de fapt capul familiei noastre, înlocuind pe mama mea Antonia, pe unchiul meu Tiberius (capul legal al familiei) şi pe Augustus însuşi, sub a cărui înaltă ocrotire ne lăsase tatăl meu, pe noi, copiii, prin testamentul său.

Livia, ca şi bunicul meu, făcea parte din familia Claudia, una dintre cele mai vechi familii ale Romei. Şi astăzi mai cântă bătrânii o baladă populară al cărei refren spune că arborele Claudienilor dă două soiuri de fructe: mere dulci şi mere pădureţe, cele pădureţe fiind în număr mai mare. Din categoria merelor pădureţe balada îi pomeneşte pe Appius Claudius cel Mândru, care a provocat revoltă în Cetate violând o tânără libertă, numită Virginia, apoi pe Claudius Drusus, care a vrut - în timpul republicii - să devină regele întregii Italii. În sfârşit pe Claudius cel Frumos, care, atunci când găinile sacre refuzară să mănânce, le aruncă

în mare strigând: "Atunci să bea!" Şi astfel pierdu o însemnată bătălie navală.

Din categoria "merelor dulci" făceau parte Appius Claudius Orbul, care a ferit Roma de o periculoasă alianţă cu regele Pirus[15], Claudius Trunchi-de-Arbore, care i-a gonit pe cartaginezi din Sicilia, Claudius Nero (adică, în dialect sabin, cel Tare), care l-a învins pe Hasdrubal[16], venit din Spania în ajutorul fratelui său, marele Hanibal[17]. Toţi trei fuseseră virtuoşi şi totodată îndrăzneţi şi înţelepţi.

Cântecul adaugă că şi printre femeile Claudiene au existat mere dulci şi mere pădureţe, şi că printre ele, de asemenea, cele pădureţe au fost cele mai numeroase.

Bunicul meu era unul dintre cei mai buni Claudieni. Socotind că Iulius Cezar e singurul bărbat în stare să dea Romei pace şi securitate în acele zile grele, se alătură partidului său şi luptă cu vitejie în războiul din Egipt. Dar când bănui că Cezar ţinteşte spre puterea supremă, nu mai vru să-l susţină la Roma, fără să rişte însă o ruptură făţişă. De aceea ceru sarcina de pontif[18] şi, în această calitate, primi misiunea să creeze în Franţa colonii de veterani. Întorcându-se la Roma după asasinarea lui Iulius, îşi atrase duşmănia fiului adoptiv al acestuia, tânărului Augustus, cunoscut pe atunci sub numele de Octavian, cât şi a aliatului său, marele Marc Antoniu, propunând cu îndrăzneală cinstirea omorâtorilor tiranului. Fu deci silit să fugă din Roma. În timpul tulburărilor ce urmară, el sprijini pe rând pe unii sau pe alţii, după cum i se păru că dreptatea e de o parte sau de alta. Într-un timp fu alături de tânărul Pompei[19], apoi luptă împreună cu fratele lui Marc Antoniu împotriva lui Augustus, la Perusia, în Etruria. Convingându-se în cele din urmă că Augustus, deşi obligat moralmente să-l răzbune pe tatăl său adoptiv Iulius - o îndatorire pe care o îndeplini fără milă - nu era un tiran în adâncul sufletului şi urmărea să restabilească vechile drepturi ale poporului, trecu de partea sa şi se instală la Roma împreună cu bunica mea Livia şi cu unchiul meu Tiberius, pe atunci în vârstă de doi ani. Nu mai luă parte la războaiele civile, mulţumindu-se să-şi îndeplinească îndatoririle de pontif.

Bunica mea Livia făcea parte dintre cei mai răi Claudieni. Era parcă reîncarnarea acelei Claudia, sora lui Claudius cel Frumos, care fusese acuzată de înaltă trădare pentru că strigase în timpul unei încurcături de circulaţie, când mulţimea stânjenea mersul lecticei sale: "Ah! De-ar mai trăi fratele meu! Cum ştia el să risipească mulţimea cu lovituri de bici!" Un apărător al poporului - un tribun, cum se spune în latină - se apropie de ea şi îi porunci cu severitate să tacă, aducându-i aminte că fratele său pricinuise prin impietatea sa pierderea unei flote romane. "Cu atât mai mult trebuie să-l regret - replică ea. Ar fi putut, cu ajutorul zeilor, să mai piardă vreuna sau două şi să mai rărească puţin mulţimea asta blestemată!" Şi adăugă: "După câte văd, eşti tribun al poporului şi pare-

---

[15] Pirus (Pyrrhos) - rege al Epirului (295-272 î.Hr.). A urmărit crearea unui mare stat monarhic occidental, asemănător cu cel oriental al lui Alexandru Macedon, şi a organizat o mare campanie militară în Italia şi Sicilia împotriva romanilor şi a cartaginezilor, asupra cărora a fost la început victorios. Apoi, înfrânt de cartaginezi pe mare şi de romani pe uscat la Beneventum (275 î.Hr.), Pirus a părăsit Italia.

[16] Hasdrubal - fratele lui Hanibal şi comandantul armatei cartagineze trimise în ajutorul acestuia. A fost înfrânt de romani şi omorât în luptă.

[17] Hanibal - (247-183 î.Hr.) om politic şi conducător militar cartaginez, unul din cei mai mari comandanţi de oşti din Antichitate.

[18] Pontif - în Roma antică, membru al Colegiului Sacerdotal suprem, în atribuţiile căruia intrau, în afară de supravegherea cultului, întocmirea calendarului, a listelor consulare, evidenţa analelor ş.a. În fruntea colegiului se afla Marele Pontif (Pontifex Maximus).

[19] Probabil că este vorba de Sextus Pompeius, unul din cei doi fii ai lui Cneius Pompeius, marele general roman.

se că eşti inviolabil, dar nu uita că neamul nostru a mai pus să fie biciuiţi şi alţi tribuni, şi afurisit să fii cu toată inviolabilitatea ta!"

Cu acelaşi ton vorbea şi bunica mea Livia despre poporul roman: "Pleavă de sclavi! Republica n-a fost niciodată altceva decât o farsă. Romei îi trebuie un nou rege". Cel puţin în felul acesta îi vorbea bunicului meu, arătându-i că Marc Antoniu, Augustus (sau mai bine zis Octavian) şi Lepidus (un patrician bogat, dar molatic), care guvernau pe atunci Roma, vor sfârşi prin a cădea într-o zi. Dacă ar şti să profite de acel moment politic şi şi-ar întrebuinţa cu dibăcie rangul de pontif şi renumele de integritate de care se bucura în toate partidele, ar putea ajunge rege. Bunicul meu îi răspunse cu asprime că dacă va mai vorbi astfel, o va repudia - căci în vechea căsătorie romană, soţul îşi putea izgoni soţia, fără a da motive legale, înapoia zestrea şi păstra copiii. Bunica tăcu şi simulă supunerea. Dar din acea clipă se depărta de el şi - în taină - începu a-l seduce pe Augustus.

Nici nu se osteni prea mult, căci Augustus era tânăr şi uşor de prins în mreje, iar ea îi cercetase cu grijă toate gusturile - de altfel, după părerea tuturor, era una dintre cele trei mari frumuseţi ale timpului. Augustus îi părea un instrument mai potrivit decât Antoniu pentru a-i satisface ambiţia (Lepidus nici nu intra la socoteală). Ştia că el nu s-ar da înapoi de la nimic spre a-şi atinge scopul, aşa cum i-o dovediseră cu doi ani înainte prescripţiile: două mii de cavaleri şi trei sute de senatori aparţinând opoziţiei fuseseră ucişi fără judecată, cei mai mulţi la cererea lui Augustus. În clipa când fu sigură de Augustus, îl puse să-şi repudieze soţia, pe Scribonia - o femeie mai în vârstă decât el, pe care o luase din motive politice. Livia o acuză pe Scribonia de adulter cu un prieten intim al bunicului meu. Augustus o crezu cu uşurinţă, fără să caute vreo confirmare a acuzării. Divorţa de Scribonia, deşi era nevinovată, chiar în ziua când se născu fiica lor, Iulia. Copilul fu smuls mamei, mai înainte ca biata lehuză să-l fi văzut măcar, şi fu dat spre creştere soţiei unui libert. Bunica mea, care pe atunci n-avea decât şaptesprezece ani, cu nouă mai puţin decât Augustus, se duse la soţul ei şi îi spuse "Repudiază-mă, căci sunt de cinci luni însărcinată şi nu eşti tu tatăl. Am jurat să nu mai fac copii unui laş şi mă voi ţine de cuvânt!"

Fără a-şi da pe faţă simţămintele, bunicul meu se mulţumi să-i spună Liviei să-şi cheme complicele, ca să discute lucrurile fără martori. De fapt, copilul era al lui, dar Livia nu voia ca el s-o ştie; îi spuse deci că era al altuia, iar el o crezu.

Aşa află cu uimire de trădarea lui Augustus, pe care-l socotea prieten. Fără îndoială că acesta, om slab, nu putuse rezista farmecelor Liviei, gândi el, şi îi mai păstra pesemne duşmănie pentru că, odinioară, în Senat, propusese răsplătirea omorâtorilor lui Iulius. Pe scurt, nu-i făcu nici o imputare, îi spuse doar atât: "Dacă o iubeşti, ia-o, dar cu respectul tradiţiilor".

Augustus jură că se va căsători de îndată cu Livia şi că nu o va repudia niciodată dacă îi va fi credincioasă; se legă să-şi respecte cuvântul prin jurămintele cele mai înfricoşătoare. Atunci bunicul o repudie.

Mi s-a povestit că el socotea orbirea aceasta a soţiei sale ca o pedeapsă divină hărăzită lui deoarece odinioară, în Sicilia, înarmase, după sfatul ei, sclavi împotriva unor cetăţeni romani.

Apoi ea făcea parte, ca şi dânsul, din familia Claudienilor, şi din aceste două motive nu putea îngădui să fie dezonorată în mod public. Fără îndoială că nu de frica lui Augustus asistă el însuşi după câteva săptămâni la căsătoria ei şi o conduse la altar ca un părinte, intonând chiar imnul nupţial. Când mă gândesc cât o iubise şi că datorită

generozităţii lui risca să fie socotit drept un laş şi un proxenet, mă cuprinde admiraţia pentru asemenea purtare.

Dar Livia nu-i fu recunoscătoare; era furioasă şi înciudată că el părea să ia lucrurile atât de uşor şi să renunţe liniştit la ea, ca la un lucru fără preţ.

Iar când copilul ei, tatăl meu, veni pe lume după trei luni, Livia prinse o ură grozavă pe Octavia, sora lui Augustus şi soţia lui Marc Antoniu - ei erau ceilalţi doi bunici ai mei - din pricina unei epigrame compuse în greceşte, care felicita pe fericiţii părinţi că au căpătat în trei luni un copil: gestaţii atât de scurte nu se întâlniseră până atunci decât la căţele şi la pisici. Nu cred ca Octavia să fi fost cu adevărat autoarea epigramei, dar, de a fost, Livia i-a plătit-o scump. Nici nu era plauzibil să fi fost ea autoarea, căci şi ea se căsătorise cu Marc Antoniu fiind însărcinată din căsnicia cu răposatul ei soţ; şi, vorba bătrânească, nu vorbeşti de funie în casa spânzuratului. Dar, oricum, căsătoria Octaviei fusese o căsătorie politică, legalizată printr-un decret special al Senarului: nu era întemeiată pe patimă, pe de o parte, şi pe ambiţie, pe de alta. Dacă veţi întreba cum de-şi dăduse acordul Colegiul Pontifilor la căsătoria lui Augustus cu Livia, răspunsul va fi că bunicul meu şi Augustus erau amândoi pontifi, iar Mare Pontif era Lepidus, care nu ieşea din cuvântul lui Augustus.

Când pruncul care avea să fie tatăl meu fu înţărcat, Augustus îl trimise înapoi în casa bunicului meu, pentru a fi crescut împreună cu unchiul meu Tiberius, mai mare cu patru ani decât el. De îndată ce copiii ajunseră la vârsta înţelegerii, în loc să-i încredinţeze unui preceptor, după cum se răspândise moda pe vremea aceea, bunicul meu îi crescu singur, neîncetând să le insufle ura faţă de tiranie şi cultul vechilor idealuri de dreptate, libertate şi virtute.

Bunica mea Livia se plângea adesea că băieţii nu-i sunt încredinţaţi ei - deşi veneau zilnic s-o vadă în palatul lui Augustus, aşezat în apropierea casei lor de pe colina Palatin - şi când descoperi felul în care erau educaţi, fu nespus de supărată.

Bunicul meu muri pe neaşteptate, în timp ce se afla la masă cu nişte prieteni. Se bănui că fusese otrăvit, dar deoarece Livia şi Augustus se găseau printre invitaţi, afacerea fu înăbuşită. Copiii fură încredinţaţi, prin testament, grijii lui Augustus. Unchiul meu Tiberius, în vârsta doar de nouă ani, rosti cuvântarea solemnă la funeraliile bunicului meu.

Augustus ţinea mult la Octavia, sora lui, şi fusese necăjit când, puţin după căsătoria ei, aflase că Marc Antoniu, plecând în Orient să lupte cu parţii[20], se oprise în drum şi-şi reluase legătura cu Cleopatra, regina Egiptului. Dar o şi mai mare supărare îi pricinui scrisoarea dispreţuitoare pe care Octavia o primi din partea lui Antoniu, când porni, în anul următor, în ajutorul lui, cu soldaţi şi bani. Scrisoarea, care o ajunse la jumătatea drumului, îi poruncea cu răceală să se întoarcă acasă şi să se ocupe de gospodărie; el primi însă soldaţii şi banii. Livia fu încântată în sinea ei de acest incident. Doar de mult se străduise să stârnească neînţelegeri şi invidie între Augustus şi Antoniu, neînţelegeri pe care Octavia se străduise tot atât de mult să le potolească. Când Octavia se întoarse la Roma, Livia îi ceru lui Augustus să o invite să părăsească locuinţa lui Antoniu şi să se mute la ei. Octavia refuză, căci pe de o parte nu avea încredere în Livia, iar pe de alta nu dorea să pară a fi cauza războiului ce ameninţa să izbucnească. În cele din urmă, Antoniu, îndemnat de Cleopatra, trimise o scrisoare de divorţ Octaviei şi-

[20] Parţi - vechi popor scit, care s-a stabilit în Asia Anterioară şi a fondat un puternic regat între anii 250 î.Hr. şi 22 d.Hr. A purtat îndelungate războaie cu romanii, stăvilindu-le, timp de peste două secole, înaintarea la răsărit de Eufrat.

i declară totodată război lui Augustus. Acesta fu ultimul război civil, o luptă pe viaţă şi pe moarte între cei doi ultimi supravieţuitori ai încăierării generale de pe arena lumii.

Deşi Lepidus mai era în viaţă, era de fapt un prizonier, fiind cu totul inofensiv. Trebui să cadă la picioarele lui Augustus ca să-şi cerşească viaţa. De asemenea, tânărul Pompei, rămas singurul dintre oamenii mai cu vază şi a cărui flotă stăpânise multă vreme Mediterana, fusese învins de Augustus, apoi prins şi ucis de Antoniu. Lupta dintre Augustus şi Antoniu fu scurtă. Înfrânt în bătălia navală de la Actium, în Grecia, Antoniu se refugie la Alexandria şi acolo îşi curmă viaţa, urmat în curând şi de Cleopatra. Augustus dobândi provinciile orientale ale lui Antoniu şi rămase singurul stăpânitor al lumii romane, aşa cum dorise Livia.

Octavia rămase credincioasă copiilor lui Antoniu - nu numai fiului acestuia dintr-o primă căsătorie, dar şi celor trei copii avuţi cu Cleopatra, o fată şi doi băieţi - crescându-i laolaltă cu cele două fete ale ei, dintre care cea mai tânără, Antonia, a devenit mama mea. Această nobleţe de caracter stârni admiraţia generală la Roma.

Augustus domnea asupra lumii, iar Livia domnea asupra lui. Cred că e momentul să vorbesc de puterea extraordinară pe care o poseda această femeie asupra lui. A produs întotdeauna uimire faptul că ei n-au avut copii, căci Livia dăduse dovada fecundităţii ei, iar despre Augustus se ştia că are cel puţin patru copii naturali, în afară de fiica sa Iulia, de care nimeni nu se îndoia că ar fi a lui. Pe de altă parte, se ştia că o iubeşte cu pasiune pe Livia. Adevărul nu va fi uşor de crezut. Şi adevărul e că această căsătorie nu s-a consumat niciodată. Augustus, deşi normal în raporturile sale cu alte femei, se arăta faţă de bunica mea neputincios ca un copil. Singura explicaţie plauzibilă e că Augustus, în ciuda crimelor şi înşelătoriilor pe care momentele politice grele ce au urmat asasinării lui Iulius Cezar l-au silit să le săvârşească, era un om foarte religios. El considera căsătoria aceasta ca o nelegiuire, din care pricină se simţea atât de terorizat, încât nervii îi paralizau pur şi simplu simţurile.

Livia, care căutase în el mai mult un instrument pentru ambiţia sa decât un amant, era mai curând bucuroasă decât necăjită de neputinţa lui. Vedea într-asta un mijloc de a-şi impune voinţa, îi reproşa necontenit că o smulsese de lângă soţul ei pe care, susţinea ea, îl iubise, amăgind-o pe ea cu patima lui adâncă, iar pe el ameninţându-l în taină că, de nu o va ceda de bunăvoie, va fi denunţat ca duşman al statului. (Ceea ce era o minciună sfruntată.) Cum se păcălise! Amantul atât de aprins nu era bărbat! Oricare cărbunar, oricare sclav valora mai mult decât el. Şi nici Iulia nu era fata lui, precum o ştia el prea bine. Nu era bun, adăuga ea, decât să mângâie, să sărute, să pipăie şi să-şi rostogolească ochii ca un cântăreţ eunuc; în zadar protesta Augustus că, în faţa altor femei, era un adevărat Hercule. Femeia sau nu voia să creadă, sau îl acuza că risipeşte cu altele ceea ce îi refuza ei. Totuşi, ca să înlăture răspândirea adevărului, ea se prefăcu însărcinată şi simulă chiar un avort. Ruşinea şi dorinţa nesatisfăcută îl ataşară pe Augustus de această femeie mai mult decât ar fi făcut-o posesiunea zilnică, sau chiar o duzină de copii frumoşi. Livia se îngrijea mult de sănătatea şi de confortul soţului ei. Şi nefiind din fire dornică decât de putere, nu-şi înşela bărbatul. Din care pricină Augustus îi fu atât de recunoscător, încât se lăsă condus de ea în toate acţiunile lui, publice sau particulare.

Câţiva bătrâni ofiţeri ai palatului mi-au mărturisit în taină că, după ce se căsătorise cu bunica mea, Augustus nu se mai uitase la altă femeie. Cu toate acestea, tot felul de zvonuri se răspândeau prin Roma despre aventurile sale galante cu soţiile şi fiicele înalţilor demnitari. După moartea lui, Livia explica puterea fără seamăn pe care o avusese

asupra lui Augustus arătând nu numai că-i fusese credincioasă, dar că nici nu-i reproşase vreodată aventurile sale trecătoare. Sunt convins însă că ea însăşi lansa toate aceste zvonuri, pentru ca apoi să aibă ce-i imputa lui Augustus.

Dacă sunt îndoieli în privinţa adevărului acestei ciudate istorii, iată sursele mele: prima parte, cu privire la divorţul ei, am auzit-o din gura Liviei, în anul morţii sale; iar restul, asupra impotenţei lui Augustus, mi l-a destăinuit o femeie pe nume Briseis, o servitoare a mamei mele, care în copilărie o slujise şi pe bunica mea şi care, având doar şapte ani, fusese lăsată să surprindă unele conversaţii, fiind socotită prea tânără să le priceapă. Cred şi voi continua să cred că interpretarea mea e cea corectă, atâta timp cât nu voi găsi alta care să se potrivească mai bine cu faptele. De altfel, cuvintele sibilei: "De mâna soaţei, soaţă făr-să-i fie" întăresc explicaţia mea. Nu, nu pot încheia aici.

Scriind acest capitol - de teamă, cred, de a nu dăuna reputaţiei lui Augustus - am ascuns până acum unele lucruri pe care vreau să le destăinuiesc, căci, după o vorbă veche, adevărul ajută povestirea. Livia îşi consolida în mod abil influenţa asupra lui Augustus aducându-i - în secret şi din proprie iniţiativă - tinere femei frumoase de câte ori îl vedea tulburat de dorinţă. Ea îşi asuma această grijă fără a rosti vreo vorbă nici înainte şi nici după, nearătându-i gelozia pe care el socotea că ea ca soţie o resimţea; totul se petrecea simplu şi decent: Livia alegea singură femeile la piaţa siriană de sclavi (Augustus avea preferinţă pentru siriene); cu o bătaie în uşă, le împingea seara în dormitorul lui Augustus şi, cu acelaşi semnal, le îndepărta în zori, faţă de el fetele fiind tăcute ca nişte arătări de vis; atâta grijă curtenitoare şi totodată atâta credinţă, în ciuda neputinţei lui, Augustus le va fi socotit ca dovada dragostei celei mai desăvârşite. Veţi spune poate că, dată fiind calitatea sa, Augustus nu avea nevoie tocmai de Livia pentru a-şi procura din belşug cele mai frumoase femei din lume, sclave sau liberte, matroane sau fecioare. Totuşi, el însuşi a spus într-o zi - desigur, cu înţeles foarte subtil - că, de la căsătoria lui cu Livia, nu atinsese nici o bucată de carne pe care ea să n-o fi admis ca bună de mâncat.

La drept vorbind, Livia nu avea nici un motiv să fie geloasă pe vreo femeie, în afară de cumnata sa, Octavia, cealaltă bunică a mea, admirată atât pentru frumuseţea, cât şi pentru virtutea ei. Livia simţea o adevărată plăcere răutăcioasă să o compătimească pentru necredinţa lui Antoniu. Ea insinua chiar că Octavia avea şi ea o parte de vină, pentru că se îmbrăca prea modest şi se purta cu prea multă rezervă. Pentru a păstra un bărbat înflăcărat ca Marc Antoniu, spunea ea, o femeie trebuie să unească puritatea unei matroane cu arta şi extravaganţa unei curtezane orientale. Astfel, Octavia ar fi putut lua pildă de la Cleopatra, căci egipteanca, deşi mai puţin frumoasă şi mai în vârstă cu vreo opt, nouă ani, ştiuse totuşi să-l ţină în mrejele sale pe Antoniu.

- Bărbaţii ca dânsul, bărbaţii adevăraţi - adăuga Livia sentenţios - preferă lucrul ciudat celui cinstit. Astfel ei găsesc că brânza verzuie şi plină de viermi are un gust mai plăcut decât laptele de curând covăsit.

- Păstrează-ţi viermii pentru tine! - izbucni Octavia.

În ceea ce o privea, Livia se îmbrăca luxos şi întrebuinţa parfumurile cele mai scumpe ale Asiei, dar nu îngăduia nici un fel de lux în casa ei, pe care se lăuda că o conduce după vechile obiceiuri romane. Principiile sale erau: hrană simplă, dar îmbelşugată, observarea regulată a cultului familiei, nici o baie caldă după mese, muncă pentru toată lumea şi nici o risipă. Prin "toată lumea" înţelegea nu numai pe sclavi şi pe liberţi, ci şi pe membrii familiei. Sărmana Iulia, fata sa vitregă, trebuia să fie un exemplu de sârguinţă. Ducea o viaţă foarte searbădă. Avea în

fiecare zi o anumită cantitate de lână de pieptănat şi de tors, pânză de ţesut, lucruri de mână de sfârşit şi, în lunile de iarnă, era sculată din patul ei tare din zori sau chiar de cu noapte, ca să poată face totul. Deoarece mama ei vitregă era partizana studiilor clasice pentru fete, fu silită - între altele - să înveţe pe de rost întreaga Iliadă şi întreaga Odisee ale lui Homer.

Era de asemenea obligată să ţină un jurnal amănunţit al lucrului, lecturilor şi conversaţiilor sale, pentru a-l arăta Liviei - ceea ce îi venea foarte greu. Deşi toată lumea îi lăuda frumuseţea, nu-i era permisă nici o prietenie masculină. Într-o zi, la Baiae[21] fiul unui consul, tânăr de familie bună şi cu reputaţie integră, avu îndrăzneala să intre în vorbă cu ea, din politeţe, în timpul jumătăţii de oră de plimbare pe malul mării ce i se îngăduia să facă însoţită doar de o guvernantă. Geloasă pe frumuseţea Iuliei şi pe dragostea părintească ce i-o purta Augustus, Livia îi trimise o scrisoare foarte aspră tânărului, arătându-i că n-are nici o şansă să ocupe vreodată o funcţie publică sub conducerea unui om căruia încercase să-i compromită fiica prin familiarităţi neîngăduite. Cât priveşte pe Iulia, i se opriră plimbările dincolo de marginile vilei. Cam în această perioadă, biata fată cheli complet. Nu ştiu precis dacă Livia a fost sau nu vinovată de această întâmplare, ceea ce nu pare improbabil, deşi căderea părului era frecventă în familia Cezarilor. Augustus găsi însă un renumit frizer egiptean care-i meşteri Iuliei o măreaţă perucă blondă, şi cum ea nu avusese niciodată un păr prea frumos, accidentul acesta, în loc să o urâţească, o înfrumuseţa. Se spunea că peruca nu era făcută, ca de obicei, din plasă de păr, ci că fusese scalpul fiicei unui şef de trib german, redus la dimensiunile capului Iuliei, părul păstrându-şi luciul şi mlădierea prin masaje făcute cu pomezi speciale. Trebuie să precizez însă că eu nu cred nimic din toate acestea.

Oricine ştie că Livia îl ţinea pe Augustus din scurt, şi chiar dacă nu putem spune că se temea de ea, avea totuşi mare grijă să nu o supere. Într-o zi, în calitatea lui de cenzor, mustră pe câţiva cetăţeni bogaţi pentru luxul exagerat al soţiilor lor.

- Nu se cade ca o femeie să se gătească fără rost. Datoria unui soţ - spuse el - este să-şi pună soţia la respect.

Şi, transportat de propria lui elocinţă, făcu greşeala să adauge:

- Şi eu sunt uneori silit să fac la fel.

Vinovaţii scoaseră un strigăt de bucurie.

- Augustus - strigară ei - spune-ne, te rugăm, cu ce vorbe o dojeneşti pe Livia? Ne va sluji de lecţie!

Augustus rămase încurcat şi speriat.

- M-aţi înţeles greşit - căută el s-o scalde. Nu spun că am avut vreodată nevoie să-i fac mustrări Liviei, care, după cum ştiţi, este un model de modestie feminină. Dar n-aş ezita să o fac, dacă şi-ar uita demnitatea şi s-ar împopoţona ca unele dintre soţiile voastre, care parcă ar fi nişte dansatoare din Alexandria devenite peste noapte regine-mame în Armenia.

Chiar în aceeaşi seară, pentru a-şi bate joc de Augustus, Livia apăru la masă în cea mai fastuoasă îmbrăcăminte pe care o putuse găsi, croită dintr-una din rochiile de ceremonie ale Cleopatrei. Dar el ieşi cu abilitate din încurcătură, lăudând-o că parodiază atât de spiritual defectul pe care-l condamnase la alte femei.

Livia căpătase mai multă experienţă decât avea pe vremea când îl sfătuise pe bunicul meu să-şi pună cunună regală şi să se proclame rege. Titlul de rege era urât la Roma de când cu nepopulara dinastie a

---

[21] Baiae - oraş în vechea Italie, lângă Napoli de azi.

Tarquinilor, căreia Brutus întâiul (îl numesc astfel spre a-l deosebi de cel de-al doilea, care l-a ucis pe Iulius) i-a pus capăt gonind familia regală din Cetate şi devenind unul dintre primii doi consuli ai Republicii romane. Livia înţelesese că acest titlu nu însemna nimic din moment ce Augustus avea în mână toate puterile reale ale unui suveran. După sfatul ei, Augustus dobândi treptat toate demnităţile însemnate ale republicii. Astfel trecu sarcina de consul unui prieten sigur şi luă în schimb "înaltul comandament", care, în teorie, egala consulatul, dar în realitate era superior tuturor magistraturilor. Exercita acum o autoritate absolută asupra provinciilor, numea guvernatorii generali, comanda toate armatele, avea dreptul de a înrola trupe, de a purta război şi de a încheia pace. La Roma fusese numit "Protector al poporului" pe viaţă, ceea ce îi acorda inviolabilitate personală, drept de veto şi îi făcea hotărârile fără apel. Titlul de "Imperator", care pe vremuri însemna doar conducător de oşti şi numai în timpul din urmă a căpătat înţelesul de monarh suprem, îl împărţea cu alţi generali victorioşi. Prin dreptul de cenzură, avea sub puterea sa ordinul senatorilor şi pe cel al cavalerilor; sub pretext de purtare imorală, putea să anuleze demnităţile şi privilegiile oricui - ceea ce însemna o dezonoare adânc resimţită. Avea de asemenea controlul Tezaurului Public. Se presupunea că din când în când era obligat să dea socoteală, dar nimeni nu îndrăznise vreodată să i-o ceară, deşi se bănuia că există dese schimburi între tezaur şi caseta lui particulară. Deţinea astfel comandamentul armatei, controlul legilor - căci înrâurirea sa asupra Senatului era atât de mare, încât i se vota orice propunere - controlul finanţelor publice, controlul asupra comportării obşteşti şi inviolabilitatea persoanei. Avea de asemenea dreptul de a condamna la moarte sau la exil perpetuu pe orice cetăţean, fie el plugar sau senator, iar în cele din urmă îşi atribui demnitatea de Mare Pontif, ceea ce îi dădu prilejul să conducă întregul sistem religios al ţării.

Senatul îi vota cu uşurinţă orice titlu, în afară de cel de rege, care ar fi putut aţâţa mânia poporului. Augustus ar fi dorit să i se dea numele de Romulus, dar Livia îi schimbă gândul. Romulus fusese rege, şi deci numele lui putea trezi asociaţii primejdioase, iar pe de altă parte, era una dintre divinităţile protectoare ale Romei şi a-i lua numele putea trece drept un sacrilegiu; în sinea ei însă, Livia găsea acest titlu prea neînsemnat. Căci, la urma urmei, cine fusese Romulus? Un şef de bandiţi, iar printre zei, nici măcar unul dintre cei mai de frunte. După sfatul ei, el aduse la cunoştinţa Senarului că numele de Augustus i-ar fi pe plac. Aşa că i-l votară de îndată. "Augustus" avea un sens pe jumătate divin, pe lângă care titlul de rege apărea destul de vulgar. Şi apoi, câţi regi nu-i plăteau tribut lui Augustus? Câţi nu fuseseră mânaţi, încărcaţi de lanţuri, în triumfurile romane! Iar măreţul rege al îndepărtatei Indii, auzind de faima lui Augustus, nu trimisese oare ambasadori la Roma, căutându-i înalta prietenie prin tot soiul de daruri, mătăsuri scumpe şi mirodenii rare, rubine, smaragde şi onixuri, şi tigri, văzuţi atunci pentru întâia oară în Europa, şi dăruindu-i pe Hermes indianul, vestitul băiat fără braţe, care putea face cele mai năzdrăvane isprăvi numai cu picioarele? Şi nu pusese Augustus capăt în Egipt acelui şir de regi care dăinuise timp de 5 000 de ani înainte de întemeierea Romei? Şi nu apăruseră semne prevestitoare când se săvârşise această intervenţie în mersul istoriei? Nu se văzuseră scânteieri de platoşe printre nori şi nu căzuse o ploaie însângerată? Nu apăruse un şarpe înspăimântător pe cea mai mare stradă a Alexandriei, scoţând un şuierat asurzitor? Nu se arătaseră fantomele faraonilor morţi? Nu se încruntaseră statuile? Iar Apis, boul sfânt din Memfis, nu scosese un muget de durere şi nu izbucnise în lacrimi? Iată cum gândea bunica

mea.

Mai toate femeile îşi limitează ambiţia la un ţel modest; puţine dintre ele urmăresc un ţel îndrăzneţ, însă Livia se deosebea de celelalte femei prin faptul că ambiţia sa nu avea margini, ea rămânând cu mintea limpede şi rece în urmărirea unor ţeluri care ar fi părut nebunie curată la oricare altă femeie. Şi doar încetul cu încetul am reuşit eu însumi, deşi aveam atâtea prilejuri s-o urmăresc îndeaproape, să bănuiesc care erau intenţiile ei. Dar şi aşa, în faţa revelaţiei finale, am rămas împietrit de uimire. Poate ar fi însă mai bine să povestesc faptele în ordinea lor istorică, decât să stărui asupra motivelor ei ascunse.

După îndemnul Liviei, Augustus ceru Senatului să creeze două noi divinităţi şi anume: zeiţa Roma, care personifica principiul feminin al Imperiului roman, şi semizeul Iulius, eroul războinic, care reprezenta apoteoza lui Iulius Cezar. (Lui Iulius i se oferiseră onoruri divine în Orient chiar în timpul vieţii; faptul că le acceptase fusese una din cauzele asasinării sale.) Augustus ştia că religia creează o legătură mult mai puternică între provincii şi Cetate decât teama sau recunoştinţa. Se întâmplase chiar unor romani, după ce trăiseră mult timp în Egipt sau în Asia Mică, să-şi uite zeii proprii şi să-i adore pe cei locali, devenind de fapt străini, în afară de nume. Pe de altă parte, Roma importase atâtea religii de prin cetăţile pe care le cucerise, ridicând chiar temple, măreţe în Cetate unor zeităţi străine, cum erau Isis[22] sau Cibele[23] - şi asta nu doar spre folosul oaspeţilor străini - încât părea natural ca, la rândul său, să introducă pe unii dintre zeii romani în teritoriile ocupate. Roma şi Iulius urmau deci să fie adoraţi de provincialii care erau cetăţeni romani şi voiau să-şi amintească de Cetatea-mumă.

Cât priveşte pe locuitorii provinciilor care n-aveau norocul să fie cetăţeni romani, Livia îi făcu să trimită delegaţii la Roma ca să ceară un zeu roman căruia să i se poată închina. După sfatul ei, Augustus declară în Senat, pe un ton care putea fi luat drept glumă, că nu se putea îngădui unor oameni de jos să adore divinităţi superioare ca Roma şi Iulius; cu toate acestea, nici nu li se putea refuza dreptul de a avea un zeu, chiar mai modest. Atunci Mecena, unul dintre miniştrii lui Augustus, cu care acesta se sfătuise asupra oportunităţii de a lua numele de Romulus, spuse:

- Să le dăm un zeu care le va purta de grijă. Să le dăm chiar pe Augustus!

Augustus se prefăcu încurcat, dar lăsă să se înţeleagă că ideea lui Mecena nu era rea. Căci, la urma urmei, de ce să nu se adopte şi în folosul romanilor bunul obicei oriental de a aduce onoruri divine şefilor de stat? Şi cum nu se putea cere cetăţilor din Orient să adore Senatul în totalitate şi să ridice pe fiecare altar câte şase sute de statui, soluţia cea mai bună era ca ei să fie adoraţi în persoana conducătorului lor, adică a lui Augustus. Măgulit că fiecare dintre membrii săi dobândea astfel a şase suta parte de divinitate, Senatul vota cu entuziasm propunerea lui Mecena, şi imediat începură a se ridica statui lui Augustus în Asia Mică. Cultul său se întinse la început doar în provinciile de margine, care se aflau sub controlul său direct, dar nu şi în provinciile din peninsulă, aflate, cel puţin cu numele, sub controlul Senatului, sau în Cetate.

Augustus era de acord cu metodele educative ale Liviei faţă de

---

[22] Isis - una din divinităţile principale ale religiei vechilor egipteni, zeiţă a naturii fecunde şi a maternităţii, soră şi soţie a lui Osiris. În epoca greco-romană, cultul zeiţei Isis s-a răspândit sub diverse forme în tot bazinul mediteranean.

[23] Cibele - zeitate de origine frigiană, considerată drept "mama tuturor zeilor" şi protectoare a vegetaţiei. Cultul orgiastic al Cibelei a persistat până târziu în Imperiul roman.

Iulia, cu felul în care-şi conducea gospodăria şi cu economiile ce le făcea. El însuşi avea obiceiuri simple. Gustul îi era atât de necioplit, încât nu putea deosebi uleiul proaspăt de măsline de ultimele picături râncede stoarse după ce terciul de măsline trecuse a treia oară prin teasc. Purta haine din stofă ţesută în casă. Deşi e drept că Livia era aprigă ca o Furie, totuşi, fără munca ei neobosită, Augustus n-ar fi putut niciodată dovedi sarcina uriaşă pe care şi-o impusese: să restaureze pacea şi liniştea la Roma, după lungile nenorociri ale războiului civil în care el însuşi jucase un rol atât de distrugător.

Dacă ziua de muncă a lui Augustus avea paisprezece ore, a Liviei se spunea că umple douăzeci şi patru. Nu numai că îşi conducea cu pricepere gospodăria uriaşă, dar era părtaşă egală cu el la toate treburile statului. Discutau între ei toate reformele juridice, sociale, administrative, religioase şi militare, iar dacă ar fi să pomenim toate lucrările publice pe care le-a întreprins, templele pe care le-a reclădit, coloniile pe care le-a înfiinţat, am umple multe volume. Şi totuşi, se mai găseau destui fruntaşi romani, aparţinând vechii generaţii, care nu puteau uita că această aparent admirabilă refacere a statului fusese clădită pe înfrângerea militară, pe asasinarea secretă sau pe execuţia publică a oricui se împotrivise stăpânirii acestei perechi energice. Dacă nu şi-ar fi deghizat puterea absolută şi arbitrară sub aparenţele vechilor libertăţi, Augustus n-ar fi putut s-o păstreze multă vreme. Chiar şi aşa, în timpul vieţii lui Augustus s-au urzit nu mai puţin de patru conspiraţii de către imitatori ai lui Brutus.

Capitolul III

Numele "Livia" se leagă de un cuvânt latin însemnând răutate. Bunica mea era o comediană desăvârşită: aparenta nevinovăţie a purtării sale, ascuţimea spiritului şi graţia gesturilor sale înşelau aproape pe toţi. Cu toate acestea, nimeni n-o iubea cu adevărat; răutatea atrage respectul, dar nu şi dragostea. Avea însuşirea de a-i face pe oamenii de obicei degajaţi să devină brusc stânjeniţi în prezenţa ei. Să mi se ierte că vorbesc iar despre Livia, dar e inevitabil. Ca orice cronică romană cinstită, şi aceasta prezintă faptele de la alfa la omega. Prefer această manieră, care nu omite nici un amănunt, celei a lui Homer şi a grecilor în general, care intră deodată în mijlocul subiectului şi o iau înainte sau înapoi, după inspiraţia clipei.

Adesea am avut dorinţa să rescriu istoria Troiei în proză latină, pentru cetăţenii mai săraci, care nu ştiu să citească greceşte. Pentru asta aş începe cu oul din care a ieşit Elena şi aş urma - capitol după capitol - până la ultimul fel de mâncare servit la ospăţul dat în cinstea reîntoarcerii lui Ulise şi a triumfului său asupra pretendenţilor la mâna Penelopei.

În locurile în care textul lui Homer este obscur sau chiar mut, aş recurge la poeţii ce i-au urmat, sau chiar la povestirea anterioară a lui Dares[24], care, deşi plină de licenţe poetice, e totuşi mai autentică decât cea a lui Homer, Dares luând parte la război, la început de partea troienilor, apoi de partea grecilor.

Am văzut într-o zi un tablou ciudat, pictat în interiorul unui cufăr vechi de lemn de cedru, adus - cred - din Siria de Nord. Tabloul purta o

[24] Dares - frigian care a participat la războiul troian. L-a sfătuit pe Hector să nu lupte împotriva lui Patrocle, ştiind că, dacă-l va ucide, va pieri şi el, la rândul lui, de mâna lui Ahile. Trecând mai târziu în tabăra grecilor, Dares a fost omorât de Odiseu (Ulise).

inscripţie în limba greacă: "Otrava domneşte". Ei bine, chipul Otrăvii, deşi pictat cu mai mult de o sută de ani înainte de naşterea Liviei, era leit al ei.

Cu acest prilej trebuie să amintesc de Marcellus, fiul Octaviei dintr-o primă căsătorie. Iubindu-l mult, Augustus îl adoptase, dându-i funcţii de stat care-i depăşeau cu mult anii, şi-l căsătorise cu Iulia. Toată lumea din Roma credea că avea de gând să-l lase moştenitor. Departe de a se împotrivi adopţiei, Livia arătase că se bucură din toată inima, dragostea ei pentru Marcellus părând de netăgăduit. Chiar ea îl îndemnă pe Augustus să-l înalţe atât de repede în rang; Marcellus, care aflase asta, nu-i putea fi decât recunoscător.

Unii observatori cu spirit mai pătrunzător gândeau că Livia încerca să-l facă gelos pe Agrippa favorizându-l pe Marcellus. După Augustus, Agrippa era omul cel mai însemnat din Roma. Deşi de origine modestă, era nu numai cel mai bun general şi amiral al lui Augustus, dar şi cel mai vechi prieten al său. Până atunci, Livia făcuse totul pentru a păstra această prietenie. Agrippa era ambiţios, totuşi ambiţia lui avea margini; n-ar fi îndrăznit niciodată să se măsoare cu Augustus, pe care-l admira nespus. El nu cerea altă glorie decât aceea de a fi cel mai credincios ministru al său. De altfel, se simţea stânjenit de originea-i umilă, iar Livia îl intimida şi mai mult, dându-şi aere de mare doamnă. Agrippa le era preţios nu numai pentru serviciile sale, credinţa sa şi pentru popularitatea de care se bucura în rândurile poporului şi ale Senatului. O punere în scenă, pregătită de Livia însăşi, făcuse din Agrippa, pentru întreaga naţiune, chezăşia bunei-credinţe politice a lui Augustus.

După căderea lui Antoniu, Augustus şi prietenii săi Agrippa şi Mecena avuseseră în Senat un simulacru de dezbatere; rolul lui Agrippa era de a-l sfătui pe Augustus să renunţe la puterea supremă, ca acesta să se lase apoi înduplecat de argumentele lui Mecena şi de rugăminţile Senarului. Atunci el declarase că-l va servi pe Augustus cu credinţă atât timp cât acesta se va abţine de la orice despotism. Astfel, Agrippa era prezentat ca un scut împotriva unei eventuale instaurări a tiraniei, căci ceea ce tolera Agrippa tolera şi naţiunea.

Deoarece aceiaşi observatori cu spirit pătrunzător socoteau că Livia se joacă cu focul încercând să stârnească gelozia lui Agrippa împotriva lui Marcellus, evenimentele erau urmărite cu deosebit interes. Poate că prietenia ei faţă de Marcellus era doar o prefăcătorie, iar intenţia ei adevărată era să-l împingă pe Agrippa în a-l înlătura pe Marcellus. Se zvonea că un membru al familiei lui Agrippa s-ar fi arătat gata să-i caute ceartă lui Marcellus şi să-l ucidă; însă Agrippa, deşi nu mai puţin gelos decât plănuise Livia, era prea cinstit pentru a îngădui o asemenea uneltire.

Toată lumea socotea că Augustus l-a ales pe Marcellus ca moştenitor, lui urmând să-i revină nu numai averea imensă a lui Augustus, ci şi monarhia (căci cum aş putea-o numi altfel!). Odinioară, Agrippa declarase că, în ciuda dragostei ce i-o purta lui Augustus şi a faptului că nu regretase niciodată sprijinul acordat domniei acestuia, în calitatea sa de bun patriot nu va îngădui niciodată ca monarhia să devină ereditară. Acum însă Marcellus era aproape la fel de popular ca şi Agrippa. Mulţi tineri de familie, pentru care chestiunea "monarhie sau republică" prezenta doar un interes teoretic, căutau să-şi atragă bunăvoinţa lui, în nădejdea că vor obţine favoruri după ce el îi va urma lui Augustus. Acest consimţământ tacit la continuitatea monarhiei păru să-i placă Liviei. Totuşi, ea spuse în intimitate că, în trista eventualitate a morţii sau a incapacităţii lui Augustus, conducerea imediată a treburilor publice, până la trecerea lor sub jurisdicţia Senatului, ar cere o mână

mai experimentată decât cea a lui Marcellus. Şi cu toate că sugestiile Liviei se transformau mai întotdeauna în edicte publice, lumea, văzându-l pe Augustus atât de legat de nepotul său, de astă dată nu dădu prea mare ascultare cuvintelor ei, tot mai mulţi continuând să-l linguşească pe Marcellus.

Observatorii cu spirit pătrunzător se întrebau cum va ieşi Livia din această încurcătură, dar soarta o favoriza. Augustus răci, iar boala i se înrăutăţi pe neaşteptate; avu friguri şi vărsături. Deşi Livia îi pregătea singură hrana, stomacul îi era atât de gingaş, încât nu păstra nimic. Slăbea din zi în zi şi în cele din urmă se simţi pe moarte.

Adesea i se ceruse să-şi numească succesorul, dar nu o făcuse de teama urmărilor politice şi mai ales pentru că ideea morţii îi era neplăcută. De data aceasta, simţind că era de datoria lui să numească pe cineva, ceru sfatul Liviei. Boala - spunea el - îi tulburase judecata, aşa că îi lăsă ei alegerea. Ea urma să hotărască, iar el să aprobe. Arunci ea chemă la căpătâiul lui pe celălalt consul, pe magistraţii oraşului şi pe câţiva membri reprezentativi ai Senatului şi ai cavalerilor. Prea slab ca să poată vorbi, Augustus întinse consulului un tablou al forţelor navale şi militare, precum şi bilanţul veniturilor publice. Apoi, făcându-i semn lui Agrippa, îi remise sigiliul ce-l purta la deget. Aceasta însemna limpede că Agrippa va fi succesorul său, deşi urma să lucreze în strânsă legătură cu consulii. Noutatea provocă o mare surpriză. Toată lumea se aşteptase la alegerea lui Marcellus.

Din acea clipă, Augustus începu să se restabilească în mod miraculos: febra scăzu, iar stomacul său primi hrană. Meritul nu-i fu atribuit Liviei, care continuase să-l îngrijească, ci unui medic numit Musa, care avea mania nepericuloasă a poţiunilor şi a loţiunilor reci. Augustus îi fu atât de recunoscător lui Musa pentru pretinsele-i servicii, încât îi dărui o cantitate de aur egală cu greutatea lui proprie. Senatul îndoi suma. Deşi simplu libert, Musa fu făcut pe dată cavaler, ceea ce îi permitea să poarte inelul de aur şi să aspire la funcţii publice. Senatul emise un decret şi mai ciudat, scutind de impozite întregul corp medical.

Marcellus fu adânc jignit de faptul că nu fusese desemnat moştenitorul lui Augustus. Era foarte tânăr, avea doar vreo douăzeci de ani. Favorurile lui Augustus îi dăduseră o idee exagerată atât despre talentul, cât şi despre importanţa lui politică. În cursul unui banchet, îl insultă în mod deliberat pe Agrippa. Acesta se stăpâni cu greutate; dar faptul că incidentul nu avu urmări îi făcu pe partizanii lui Marcellus să creadă că lui Agrippa îi era frică, îşi spuneau chiar că, dacă Augustus nu se va răzgândi în decurs de un an sau doi, Marcellus va uzurpa puterea imperială. Mai apoi, obrăznicia şi îndrăzneala lor întrecură orice margini, căci Marcellus nu se străduia să-i ţină în frâu. Câteva ciocniri avură loc între ei şi partidul lui Agrippa. Acesta era jignit de obrăznicia "căţelului", cum îl numea pe Marcellus, faţă de un om ca el, care îndeplinise cele mai înalte funcţii în stat şi care purtase câteva campanii victorioase. Dar jignirea îi era amestecată cu oarecare îngrijorare. Incidentele petrecute păreau să arate că el şi cu Marcellus se luptau fără ruşine pentru a pune mâna pe sigiliul lui Augustus, după moartea lui. Agrippa era gata de orice jertfă, numai pentru a nu apărea într-un asemenea rol. Marcellus fusese acela care începuse, aşa că toată ruşinea urma să cadă asupra lui.

Agrippa se hotărî să părăsească Roma. El i se înfăţişă deci lui Augustus şi-i ceru să fie numit guvernator al Siriei. Când Augustus îl întrebă care era pricina acestei hotărâri neaşteptate, el îi spuse că în această funcţie nădăjduia să încheie un acord folositor cu regele parţilor. Voia să-l facă pe acesta să înapoieze vulturii regimentelor şi prizonierii

romani luaţi cu treizeci de ani în urmă, în schimbul fiului regelui, pe care Augustus îl ţinea prizonier la Roma. Nu suflă nici un cuvânt despre cearta avută cu Marcellus. Augustus, care fusese şi el frământat de aceste întâmplări, sfâşiat între vechea prietenie ce i-o purta lui Agrippa şi indulgenţa părintească faţă de Marcellus, nu o pomeni nici el; se temea că, recunoscând generozitatea lui Agrippa, şi-ar mărturisi propria slăbiciune. Se arătă plin de interes pentru întoarcerea vulturilor şi a prizonierilor - dacă vreunii dintre ei mai erau în viaţă - şi-l întrebă pe Agrippa când avea de gând să plece, înţelegându-i greşit atitudinea, Agrippa fu jignit. Bănui că Augustus voia să scape de el, deoarece dăduse crezare zvonului că se certa cu Marcellus pentru moştenire, îi mulţumi deci şi-l asigură cu răceală de credinţa şi de prietenia sa, apoi spuse că se va îmbarca chiar a doua zi.

Nu se duse însă în Siria. De la Lesbos[25], unde se opri, îşi trimise locotenenţii să guverneze provincia în locul lui. Ştia că şederea lui la Lesbos va fi considerată ca un fel de exil pricinuit de Marcellus. Dacă s-ar fi dus el însuşi în Siria, partizanii lui Marcellus ar fi spus cu siguranţă că a plecat în Orient ca să recruteze o armată şi să se îndrepte apoi asupra Romei. Agrippa socotea însă că Augustus va avea în curând nevoie de ajutorul său: era convins că Marcellus va încerca să cucerească tronul. Şi Lesbos nu era prea departe de Roma. Cu toate acestea, începu negocieri indirecte cu regele parţilor, fără a crede că ele se vor sfârşi prea repede. Trebuie timp şi răbdare pentru a încheia o tranzacţie avantajoasă cu un monarh oriental.

Marcellus fu ales în magistratură. Era prima sa demnitate oficială şi cu acest prilej organiză nişte jocuri măreţe. Nu numai că acoperi amfiteatrele, ferindu-le de soare şi ploi şi împodobindu-le cu tapiţerii fastuoase, dar făcu din întregul Forum un cort gigantic, acoperit cu ţesături pestriţe. Efectul era somptuos, mai ales din interior, când bătea soarele. Fu nevoie de o cantitate enormă de pânze roşii, verzi, galbene, care se împărţiră după jocuri cetăţenilor, pentru a-şi face haine şi cearşafuri. Un număr imens de fiare, printre care nenumăraţi lei, fu adus din Africa pentru luptele din amfiteatru; se organiză şi o luptă între cincizeci de prizonieri germani şi tot atâţia războinici negri din Maroc. Augustus contribui generos la cheltuială, ca şi Octavia, mama lui Marcellus. Când aceasta îşi făcu apariţia, fu aclamată atât de puternic, încât Livia îşi stăpâni cu greu lacrimile de mânie şi de invidie.

După două zile, Marcellus căzu bolnav. Simptomele fiind aceleaşi ca şi la Augustus, fu chemat din nou Musa. Acesta, acum bogat şi celebru, cerea o mie de monede de aur pentru o vizită - şi încă socotea o consultaţie ca o mare favoare. Dacă pacientul nu era prea bolnav, era suficient doar numele lui Musa ca boala să-i treacă pe loc; dar meritul său consta în faimoasele poţiuni şi loţiuni reci, al căror secret îl păstra cu străşnicie. Augustus avea o atât de mare încredere în el, încât tratǎ cu destulă uşurinţă boala lui Marcellus, şi jocurile continuară. Dar, cu toate îngrijirile Liviei şi cu toate poţiunile cele mai reci ce le putu prescrie Musa, Marcellus muri.

Durerea Octaviei şi a lui Augustus fu imensă; moartea lui Marcellus fu plânsă ca o nenorocire publică. Totuşi, mulţi oameni înţelepţi priveau această dispariţie fără regret. Neînţelegerea sa cu Agrippa ar fi provocat, cu siguranţă, după moartea lui Augustus, un război civil, pe când aşa, Agrippa rămânea singurul candidat la succesiune. Dar ei uitaseră, se vede, de Livia, căci ea era hotărâtă ca, atunci când va muri Augustus - Claudius, Claudius, ai făgăduit să nu vorbeşti de intenţiile Liviei, ci numai

[25] Lesbos - insulă în Marea Egee

de actele ei! - era hotărâtă, zic, să continue a guverna imperiul prin intermediul unchiului meu Tiberius şi cu ajutorul tatălui meu. Aşa că trebuia să-l convingă pe Augustus să-i adopte.

Moartea lui Marcellus o eliberă pe Iulia pentru căsătoria cu Tiberius, astfel că planurile Liviei se desfăşurau cu bine, când o violentă agitaţie politică se dezlănţui la Roma. Poporul cerea cu vehemenţă restabilirea republicii, încercând să vorbească populaţiei de pe treptele palatului, Livia fu primită cu ouă clocite şi gunoaie. Augustus tocmai călătorea cu Mecena prin provinciile orientale şi ajunsese la Atena când primi această veste.

Livia îi scria pe scurt că situaţia devenise gravă şi că sprijinul lui Agrippa trebuia asigurat cu orice preţ.

Augustus îl chemă îndată de la Lesbos şi îl rugă, în numele prieteniei lor, să revină cu el la Roma şi să restabilească încrederea publică. Dar Agrippa era supărat de prea multă vreme ca să accepte atât de uşor. Rămase deci rece. Timp de trei ani de zile, Augustus îi scrisese doar de trei ori - nişte scrisori uscate, oficiale; şi apoi, s-ar fi cuvenit să-l recheme după moartea lui Marcellus. De ce l-ar ajuta acum? De fapt, Livia purta vina acestei înstrăinări; ea apreciase greşit situaţia politică şi se dezbărase prea curând de Agrippa. Ea îi dăduse chiar să înţeleagă lui Augustus că Agrippa, deşi plecat la Lesbos, ar fi ştiut mai multe decât alţii despre boala misterioasă şi moartea lui Marcellus; cineva îi povestise, adăugase ea, că Agrippa, auzind această veste, nu se arătase mirat, ci mai curând mulţumit.

Agrippa îi răspunse deci lui Augustus că părăsise Roma de prea mult timp pentru a mai fi la curent cu treburile politice şi că nu se mai simţea în stare să corespundă aşteptărilor, înţelegând că Agrippa, dacă s-ar întoarce la Roma într-o asemenea stare de spirit, ar risca să apară mai curând drept apărătorul libertăţilor populare decât susţinătorul imperiului, Augustus se despărţi de el cu vorbe amabile de regret şi îl chemă în grabă pe Mecena, spre a-i cere sfatul. Mecena îi ceru lui Augustus încuviinţarea de a-l întreba pe Agrippa, deschis şi în numele lui, în ce condiţii ar accepta să facă cele ce i se cereau.

- Pe toţi zeii, fă-o repede! îi răspunse Augustus.

Mecena îl luă pe Agrippa deoparte:

- Spune, vechiul meu prieten, ce te doare, îmi dau seama că te socoteşti jignit, dar te asigur că şi Augustus are motive să se simtă supărat. De ce n-ai fost sincer cu el? Păreai să te îndoieşti şi de dreptatea, şi de prietenia lui. Dacă i-ai fi explicat în ce situaţie te punea clica lui Marcellus şi că el însuşi te insultase - îţi jur că Augustus n-a aflat nimic despre toate astea decât deunăzi - ar fi făcut totul să îndrepte lucrurile. Sincer vorbind, te-ai purtat ca un copil capricios, iar el, ca un tată care nu vrea să ia în seamă purtările unui copil răsfăţat. Spui că scrisorile lui erau reci - dar ale tale cum erau? Ţi-ai luat măcar bun-rămas la plecare? Vreau să vă împac pe amândoi, căci ruptura dintre voi ar fi sfârşitul nostru, al tuturor. De fapt, voi vă iubiţi mult, aşa cum se cuvine să se iubească cei mai de seamă romani ai timpului nostru.

Dinspre partea lui, Augustus e gata să reînnoiască prietenia cu tine în aceeaşi măsură ca odinioară, sau chiar mai strâns.

- A spus el asta?

- Sunt propriile lui cuvinte. Vrei să-i spun lui Augustus că regreţi din suflet jignirea ce i-ai adus, că totul nu a fost decât o neînţelegere şi că ai părăsit Roma crezându-l la curent cu insultele lui Marcellus? Iar că acum vrei şi tu să uitaţi vechile neînţelegeri şi că-l aştepţi la jumătatea drumului?

- Mecena - râse Agrippa - eşti un om de treabă şi un adevărat

prieten. Spune-i lui Augustus că sunt, ca şi altădată, la ordinele lui.

- I-o voi spune cu bucurie - zise Mecena. Dar voi adăuga din parte-mi că ar fi imprudent să te trimită acum la Roma, fără a-ţi da mai înainte o dovadă deosebită de încredere.

Apoi Mecena se întoarse la Augustus.

- L-am potolit pe Agrippa. Va face tot ce vei voi - îl asigură el. Dar, ca un copil gelos, vrea să fie sigur de dragostea ta. Ca să-l linişteşti, singurul lucru de făcut ar fi să i-o dai pe Iulia în căsătorie.

Augustus chibzui repede. Agrippa şi soţia sa - sora lui Marcellus - trăiau rău încă din vremea neînţelegerii dintre cei doi bărbaţi; se spunea însă că Agrippa ar fi îndrăgostit de Iulia. "Dacă Livia ar fi aici - îşi zise el - ca să-mi dea vreun sfat!"

Dar nu era timp de pierdut, căci, dacă l-ar fi jignit şi acum pe Agrippa, nu s-ar fi putut bizui niciodată pe el. "Sprijinul lui Agrippa trebuie asigurat cu orice preţ" - scrisese Livia, aşa că Augustus avea mână liberă.

Trimise să-l cheme pe Agrippa, şi Mecena pregăti o împăcare în regulă. Augustus îi oferi lui Agrippa mâna fiicei sale, ca să aşeze pe o bază solidă - spuse el - prietenia lor, care-i era mai scumpă ca orice pe lume. Plângând de bucurie, Agrippa îi ceru iertare lui Augustus pentru greşelile sale şi-i făgădui să se dovedească demn de această generozitate.

Agrippa se întoarse la Roma cu Augustus, îşi repudie de îndată soţia şi se căsători cu Iulia. Căsătoria aceasta fu atât de bine primită de popor şi ceremoniile fură atât de măreţe, încât tulburările politice se spulberară într-o clipă. Agrippa făcu să crească mult popularitatea regimului, ducând la bun sfârşit tocmeala cu vulturii pierduţi, care-i fură înmânaţi oficial lui Tiberius, reprezentantul lui Augustus. Vulturii aceştia erau obiecte sacre, mai dragi inimilor romane decât orice statui divine. Se întoarseră şi câţiva prizonieri, dar, după treizeci şi doi de ani de lipsă, nimeni nu se mai bucură de sosirea lor; de altminteri, cei mai mulţi dintre ei preferară să rămână printre parţi, unde se stabiliseră şi se căsătoriseră cu femei de prin partea locului.

Bunica mea Livia nu fu câtuşi de puţin încântată de târgul încheiat cu Agrippa. Singura lui parte bună era insulta adusă Octaviei, prin repudierea fiicei ei. Cu toate acestea, Livia îşi ascunse bine sentimentele. Vreme de nouă ani, îi fu cu neputinţă să se lipsească de serviciile lui Agrippa. Apoi el muri subit, la ţară. Augustus se afla în Grecia şi nu avu loc nici o anchetă. Agrippa lăsa o droaie de copii - trei băieţi şi două fete - care deveniseră moştenitorii legitimi ai lui Augustus. Părea greu ca Livia să le poată răpi drepturile, în folosul fiilor ei.

Totuşi, Tiberius se însura cu Iulia, care uşurase manevrele Liviei îndrăgostindu-se de el şi implorându-l pe Augustus să-şi întrebuinţeze influenţa în favoarea ei. Cum Iulia ameninţa să se omoare, Augustus sfârşi prin a consimţi. Iar Tiberius, deşi căsătoria aceasta îl îngrozea, nu îndrăzni să refuze. El trebui să-şi repudieze soţia, pe Vipsania - fiica lui Agrippa dintr-o primă căsătorie - o femeie pe care o iubea cu pasiune. Câtva timp după aceea, întâlnind-o întâmplător pe stradă, o urmări cu ochii atât de pasionat, încât Augustus, care află întâmplarea, porunci în numele decenţei ca, de-aici încolo, asemenea întâlniri să fie evitate. Ofiţerii celor două case primiră consemn să vegheze la îndeplinirea poruncii. Ceva mai târziu, Vipsania se mărită cu un tânăr patrician ambiţios, numit Gallus. Şi - fiindcă veni vorba - trebuie să amintesc şi de căsătoria tatălui meu cu mama mea Antonia, fiica mai mică a lui Marc Antoniu şi a Octaviei. Căsătoria avu loc în anul bolii lui Augustus şi al morţii lui Marcellus.

Unchiul meu Tiberius făcea parte din ramura Claudienilor răi. Era întunecat la faţă, închis la suflet şi plin de cruzime, dar până atunci existaseră trei oameni a căror influenţă bună împiedicase precumpănirea trăsăturilor lui rele. Primul era tatăl meu, unul dintre cei mai buni Claudieni, vesel, deschis şi generos; apoi era Augustus, om cinstit şi prietenos, care, fără să-l iubească, îl trata cu bunăvoinţă, din dragoste pentru Livia; în sfârşit, era Vipsania. Influenţa tatălui meu scăzu când, ajunşi amândoi la vârsta militară, fură trimişi în campanie în regiuni diferite ale imperiului. După aceea veni despărţirea de Vipsania, urmată de o oarecare răceală din partea lui Augustus, care era jignit de dezgustul greu ascuns al lui Tiberius faţă de Iulia. Lipsit acum de cele trei influenţe bune, Tiberius nu întârzie să decadă.

Cred că e momentul să-l descriu. Era înalt, cu părul brun şi pielea albă, puternic, cu umeri laţi, putând sparge o nucă sau despica un măr numai între degetul gros şi arătător. De n-ar fi fost atât de încet în mişcări, ar fi fost bun de luptător; într-o zi, într-o luptă prietenească, îşi ucise partenerul sfărâmându-i ţeasta cu pumnii goi, nu cu obişnuitele mănuşi de metal. În mers, ţinea gâtul uşor aplecat înainte, iar ochii în pământ. Faţa i-ar fi fost frumoasă fără bubele care-l desfigurau, ochii holbaţi şi obişnuita expresie mohorâtă. Statuile lui, care omit aceste defecte, îl arată deosebit de frumos. Vorbea puţin şi cu greutate, încât, stând cu el de vorbă, îţi venea să-i sfârşeşti frazele înainte de a-i răspunde; dar, când voia, era un orator elocvent. Cheli devreme, în afară de ceafă, unde - după moda vechii nobilimi - purta părul lung. Nu fusese niciodată bolnav.

Deşi puţin popular în societatea romană, se remarcă în armată. Reintroduse, ca în vechime, o disciplină aspră, dar cum nu se cruţa nici pe sine, dormind rar în cort, împărţind hrana şi băutura cu soldaţii, pornind totdeauna la asalt în prima linie, luptătorii îl preferau şefilor veseli şi indulgenţi, în care nu aveau tot atâta încredere.

Tiberius nu dăruia niciodată un zâmbet sau un cuvânt de laudă oamenilor săi; adesea îi forţa la marşuri grele şi la munci obositoare. "Să mă urască - spusese el o dată - dar să mă asculte."

Era la fel de aspru cu ofiţerii şi cu soldaţii, şi nimeni nu-l putea acuza de parţialitate. Pentru unii era atrăgător să servească sub ordinele sale, căci lagărele şi oraşele ce le cucerea erau lăsate pradă jafului. A condus campanii victorioase în Armenia, Parţia, Germania, Spania, Dalmaţia, în Alpi şi în Franţa.

Tatăl meu - după cum am spus - era unul dintre cei mai buni Claudieni. Tot atât de voinic ca şi fratele său, dar mult mai frumos, cu vorba şi gestul mai vii, nu era un conducător de armată mai puţin norocos, îi trata pe toţi soldaţii ca pe nişte cetăţeni romani, deci egali cu el, deşi se deosebea de ei prin educaţie şi grad. Nu-i plăcea să pedepsească; pe cât era cu putinţă, toate încălcările disciplinei erau judecate de camarazii celui vinovat, doritori să păstreze bunul renume al companiei. Totuşi, aceştia nu aveau dreptul de a condamna la moarte sau la vreo pedeapsă ce atrăgea descalificarea vinovatului; când pedeapsa depăşea atribuţiile lor, raportau colonelului regimentului. Dar, pe cât era cu putinţă, tatăl meu voia ca oamenii să-şi asume singuri răspunderile. Cu ştirea colonelului, căpitanii aveau dreptul să-l biciuiască pe vinovat, dar numai în cazul unei greşeli dezonorante, ca laşitatea în luptă sau furtul între camarazi. Cel biciuit nu mai putea purta armele; era trimis la serviciul transporturilor sau scriptelor. Cei care se socoteau condamnaţi pe nedrept de camarazii sau de căpitanii lor puteau face apel chiar la tatăl meu. Dar el nu socotea că asemenea sentinţe ar trebui revizuite.

Sistemul funcţiona admirabil pentru că personalitatea tatălui meu insufla trupelor o virtute de care nici un alt general nu le-ar fi crezut în stare. Dar se înţelege cât era de periculos ca unităţile ce fuseseră tratate astfel să ajungă sub comanda unui general obişnuit. Se ştie că nu renunţi bucuros la independenţă, după ce ai gustat din ea. De aceea se produceau întotdeauna tulburări când trupele ce serviseră sub ordinele tatălui meu ajungeau sub comanda unchiului meu. Se întâmpla şi dimpotrivă, ca trupe ce serviseră sub unchiul meu să privească metodele disciplinare ale tatălui meu cu neîncredere şi dispreţ. Se obişnuiseră ca fiecare om să acopere greşelile celorlalţi şi să fie mândru de iscusinţa lui în a se sustrage pedepsei. Şi cum în trupele unchiului meu cineva putea fi biciuit pentru că adresase neîntrebat cuvântul unui ofiţer, vorbise prea pe şleau, sau dovedise în vreun mod independenţă, era mai curând demn de cinste, decât de ruşine, faptul că purtai pe spate urmele nuielelor.

Cele mai însemnate victorii fuseseră cucerite de tatăl meu în Alpi, în Franţa, în Ţările de Jos, dar mai ales în Germania, unde numele lui, cred, nu va fi uitat niciodată; întotdeauna se afla în mijlocul bătăliilor celor mai înverşunate. Cea mai mare dorinţă a tatălui meu era să săvârşească o faptă care nu se petrecuse decât de două ori în istoria romană: să-l ucidă pe generalul inamic cu mâinile lui şi să-i ia armele; în câteva rânduri fusese pe punctul de a reuşi, dar prada îi scăpase întotdeauna. Uneori, omul fugea sau se preda fără luptă; alteori, un soldat bine intenţionat îi dădea prima lovitură. Veteranii care-mi povesteau isprăvile tatălui meu mi-au spus adesea, cu un râs de admiraţie: "Ah! Doamne! Îţi creştea inima văzându-l pe calul său negru, cum se joacă de-a v-aţi-ascunselea, în timpul luptei, cu vreunul dintre conducătorii germanilor... Uneori trebuia să doboare până la nouă sau zece soldaţi din garda personală a generalului - şi toţi erau băieţi voinici! - dar, când ajungea la ţel, păsărică zburase!" Dar fala cea mai mare a soldaţilor care luptaseră sub comanda tatălui meu era faptul că fusese cel dintâi general roman care coborâse Rinul pe toată lungimea lui, din Elveţia până la Marea Nordului.

Capitolul IV

Tatăl meu nu a uitat niciodată învăţăturile bunicului meu asupra libertăţii. De mic copil îl înfruntase pe Marcellus, care era cu cinci ani mai în vârstă decât el şi căruia Augustus îi acordase titlul de "şef al tineretului". Acest titlu, spunea tatăl meu, îl căpătase Marcellus într-o împrejurare anumită (un simulacru de luptă călare, denumit "grecii şi troienii", ce avusese loc pe Câmpul lui Marte între două cete de copii nobili, fii de cavaleri şi de senatori) şi nu-i permitea să-şi aroge nici unul din drepturile de judecător pe care şi le luase după aceea. Ca roman liber, tatăl meu refuza să se supună acestei tiranii. Îi aminti lui Marcellus că tabăra adversă în lupta pomenită fusese condusă de Tiberius şi că Tiberius cucerise laurii victoriei. Apoi îl provocă pe Marcellus la duel. Când află întâmplarea, Augustus făcu mult haz şi, o bună bucată de vreme, de câte ori îl pomenea pe tatăl meu, îl striga în glumă "romanul liber".

De câte ori venea la Roma, pe tata îl supăra spiritul de supunere pasivă faţă de Augustus ce domnea peste tot, şi tânjea după viaţa din tabără. În timpul unei călătorii în Franţa a lui Augustus şi Tiberius, el ocupă pentru un timp o înaltă funcţie judecătorească în cetate;

dominaţia arivismului şi a politicianismului îl dezgustă. Pe atunci îi spusese în taină unui prieten, care mi-o repetase după mulţi ani, că într-o singură companie de a lui se găsea mai mult vechi spirit de libertate roman decât în întreg ordinul senatorilor.

Cu puţin înainte de moarte, el îi scrise lui Tiberius dintr-o tabără din Germania o scrisoare amară, în această privinţă. Spunea că ar fi dorit din inimă ca Augustus să urmeze pilda glorioasă a dictatorului Sylla, care, singur stăpânitor al Romei după primul război civil - toţi duşmanii lui fiind învinşi sau împăcaţi - se mărginise să rezolve câteva treburi publice după gândul său, înainte de a depune însemnele puterii şi de a redeveni un simplu cetăţean. Dacă Augustus nu va face la fel cât de curând - şi el doar întotdeauna spusese că aceasta îi era intenţia - pe urmă va fi prea târziu. Rândurile vechii nobilimi se răreau, căci prescripţiile şi războaiele civile îi răpiseră floarea. Supravieţuitorii, pierduţi în mijlocul nobilimii noi - dacă se mai putea numi nobilime - se purtau ca slugile faţă de Augustus şi Livia. În curând, Roma va uita până şi de înţelesul cuvântului libertate şi va cădea sub o tiranie la fel de barbară şi de arbitrară ca acelea din Orient. Nu pentru a ajunge la asta purtase el atâtea războaie aspre, sub comanda supremă a lui Augustus. Dragostea şi admiraţia sa pentru Augustus, care îi fusese ca un al doilea părinte, nu-l împiedicau totuşi să-şi exprime sentimentele. Cerea părerea lui Tiberius. N-ar putea ei, împreună, să-l convingă, sau chiar să-l silească pe Augustus să renunţe la putere? "De consimte - adăuga - îl voi admira şi-l voi iubi de o mie de ori mai mult ca înainte. Dar, vai! cea mai mare piedică de care ne vom lovi va fi, probabil, vanitatea secretă şi nelegitimă pe care mama noastră Livia o soarbe din exerciţiul puterii supreme..."

Nenorocul voi ca această scrisoare să-i fie înmânată lui Tiberius în faţa lui Augustus şi a Liviei.

- O scrisoare de la nobilul tău frate! strigă curierul imperial, întinzându-i-o.

Tiberius, fără a bănui conţinutul, ceru Liviei şi lui Augustus permisiunea de a o deschide pe loc.

- Desigur, Tiberius - răspunse Augustus şi trimise afară servitorii - dar cu condiţia să ne-o citeşti. Haide, să nu pierdem timpul, care sunt ultimele lui victorii? Sunt grăbit să o ştiu. Scrisorile sale sunt întotdeauna atât de interesante - mai mult decât ale tale, dragul meu prieten, iartă-mă că ţi-o spun.

Tiberius citi primele rânduri şi roşi violent. Se gândi să sară peste părţile periculoase, dar toată scrisoarea era explozivă, în afară de sfârşit, în care tatăl meu povestea marşul său asupra Elbei şi se plângea de o rană la cap ce-i dădea ameţeli. Semne ciudate se iviseră în ultimul timp, scria el. Noapte de noapte apărea o puzderie de stele căzătoare; sunete ce aduceau a gemete de femei răsunau în pădure. Iar în zori, doi tineri soli cereşti, îmbrăcaţi în haine greceşti, nu germane, străbătuseră mijlocul lagărului pe cai albi. În sfârşit, o femeie germană de mărime supranaturală apăruse la uşa cortului său şi-i spusese în greceşte să nu meargă mai departe pentru că destinul îi va fi potrivnic.

Tiberius citi câte un cuvânt ici şi colo, se poticni, spuse că scrisul era neciteţ, reîncepu, se opri din nou şi în cele din urmă se scuză că nu poate citi.

- Cum aşa? spuse Augustus. Sunt sigur că poţi citi foarte bine.

Tiberius îşi recapătă stăpânirea de sine.

- La drept vorbind, Augustus, scrisoarea nici nu merită osteneala să fie citită. Fără îndoială că fratele meu nu se simţea bine când a scris-o.

Augustus se arătă neliniştit:

- Nădăjduiesc că nu e serios bolnav?

Dar Livia - deşi ghicise de îndată că scrisoarea cuprindea critici la adresa lui Augustus sau a ei, pe care Tiberius se temea să le citească - prefăcându-se că grija maternă depăşeşte de astă dată buna-cuviinţă, îi smulse scrisoarea din mână. O citi până la capăt, încruntă sprâncenele, apoi i-o întinse lui Augustus, spunându-i:

- Lucrul acesta te priveşte doar pe tine. Nu e treaba mea să pedepsesc un fiu, chiar şi denaturat, ci sarcina aceasta îţi revine ţie, ca tutore şi ca şef de stat.

Speriat, Augustus se întrebă despre ce era vorba. Citi scrisoarea, dar ea îi păru reprobabilă mai curând prin ofensa ce i-o aducea Liviei decât lui însuşi. Într-adevăr, în afară de termenul nepotrivit "a sili", în sinea lui era de fapt de acord cu tot ce se spunea în scrisoare. Evident, insulta adusă bunicii se răsfrângea şi asupra sa, pentru că era scris că se lasă condus de dânsa. Fără îndoială că Senatul devenise ruşinos de servil faţă de el şi de ai săi, ceea ce îl dezgusta în aceeaşi măsură ca şi pe tatăl meu. De altfel, făgăduise solemn, chiar înaintea înfrângerii şi a morţii lui Antoniu, să se retragă de îndată ce nu va mai avea în faţă nici un duşman public; şi de atunci pomenise de mai multe ori în cuvântările sale de ziua fericită în care misiunea sa fusese îndeplinită. Era obosit de veşnicele treburi publice şi de veşnicele onoruri; dorea să se odihnească odată în pace. Dar bunică-mea nu-i îngăduia să renunţe; îi repeta mereu că misiunea lui nu era decât pe jumătate săvârşită şi că plecarea lui ar provoca numai tulburări. Da, e adevărat, el muncea din greu - dar ea muncea şi mai mult şi fără vreo răsplată directă. De altminteri, să nu se amăgească: odată ieşit din funcţie şi redevenit simplu cetăţean, ar putea fi pus sub acuzare şi exilat, ba chiar mai rău. Uita oare ura secretă a familiilor celor pe care îi omorâse sau îi dezonorase? Devenit simplu cetăţean, ar trebui să renunţe la garda sa personală, să renunţe la armată. Să mai aştepte încă zece ani şi, până atunci, totul se va schimba poate în bine... Augustus se supunea şi continua să domnească. Accepta privilegiile regale în rate. Şi ele îi erau votate pe câte cinci sau zece ani, de obicei zece.

După ce Augustus sfârşi de citit această nenorocită scrisoare, bunica îl privi aspru şi întrebă:

- Ei bine?

- Sunt de părerea lui Tiberius - zise el cu blândeţe. Băiatul trebuie să fie bolnav. E la capătul puterilor. Observă partea de la sfârşit, în care vorbeşte de rana de la cap şi de vedeniile sale; e o dovadă că are nevoie de odihnă. Nobleţea naturală a sufletului său a fost pervertită de frământările acestei campanii. Pădurile Germaniei nu-s făcute pentru un om cu creierii bolnavi, nu-i aşa, Tiberius? Urletele lupilor îţi tocesc nervii - gemetele de femeie, de care vorbeşte, erau cu siguranţă urletele lupilor. Ce-ar fi să-l rechemăm, acum că le-a dat germanilor o lecţie pe care n-o vor mai uita? Mi-ar face plăcere să-l revăd la Roma. Trebuie neapărat să-l aducem înapoi. Şi tu, scumpă Livia, vei fi bucuroasă să-ţi vezi iarăşi băiatul, nu-i aşa?

Bunica nu răspunse de-a dreptul. Zise, tot cu sprâncenele încruntate:

- Tu ce spui, Tiberius?

Unchiul meu era mai diplomat decât Augustus. Îşi cunoştea mai bine mama.

- Fratele meu - răspunse el - pare cu adevărat bolnav, dar boala nu poate scuza nici o purtare atât de denaturată, nici o astfel de nebunie. Trebuie rechemat, fără îndoială, ca să i se arate greşeala enormă de a fi nutrit gânduri atât de josnice împotriva unei mame devotate şi neobosite şi, în afară de asta, nebunia de a pune pe hârtie astfel de lucruri şi de a

le trimite cu un curier printr-o ţară duşmană. Raţionamentul cu privire la Sylla e copilăresc. De îndată ce Sylla a părăsit puterea, războiul civil a reînceput şi noua sa constituţie a fost răsturnată.

Tiberius scăpă astfel cu iscusinţă din încurcătură, dar asprimea sa faţă de tata nu era cu totul prefăcută: era furios pe el că-l pusese într-o situaţie atât de grea.

Livia fierbea de mânie văzând cum lasă Augustus să treacă - tocmai în faţa fiului ei - insulta ce i se adusese. Furia ei împotriva tatălui meu nu era mai puţin violentă. Ştia că la întoarcere el va încerca să-şi execute planul de a-l face pe Augustus să abdice, îşi dădea seama în acelaşi timp că nu va mai putea domni prin intermediul lui Tiberius, chiar dacă ar izbuti să-i asigure succesiunea, cât timp tata, cu popularitatea lui imensă la Roma şi având în spate toate regimentele din Vest, ar fi hotărât să restaureze cu forţa libertăţile populare. Iar puterea supremă - pentru care jertfise atâtea - îi devenise mai scumpă decât viaţa, ba chiar decât cinstea.

Ştiu totuşi să-şi ascundă sentimentele. Prefăcându-se a crede - ca şi Augustus - că tata era doar bolnav, îl mustră pe Tiberius pentru severitatea sa. Fu însă de acord ca tatăl meu să fie rechemat de îndată, îi mulţumi lui Augustus pentru generozitatea lui faţă de bietul ei fiu, spunând că-i va trimite, prin propriul ei medic, un pachet cu elleboră din Tesalia, un medicament faimos pentru boli mintale.

Medicul plecă a doua zi, împreună cu trimisul care ducea scrisoarea lui Augustus. Acesta îl felicita prieteneşte pe tata pentru victoriile sale şi-l plângea sincer pentru rană; îi îngăduia să se reîntoarcă la Roma, dându-i a înţelege însă că trebuia să revină neapărat, cu sau fără voie.

Tata răspunse după câteva zile, mulţumindu-i lui Augustus pentru bunătatea sa. Se va reîntoarce de îndată ce sănătatea i-o va permite; din nenorocire, cu o zi înainte căzuse de pe cal în plin galop şi îşi zdrobise piciorul de o piatră ascuţită. Mulţumea mamei sale pentru grija arătată şi pentru medic, ale cărui servicii le şi folosise. Totuşi, se temea că toată iscusinţa cunoscută a medicului nu putuse împiedica ca rana să ia o întorsătură serioasă. Adăuga la sfârşit că ar prefera - desigur - să rămână la postul său, dar dorinţele lui Augustus erau ordine pentru dânsul. Îndată ce va putea, se va întoarce la Roma. Tabăra lui se afla pe atunci în Turingia.

La primirea acestor ştiri, Tiberius, care se găsea la Pavia cu Augustus şi Livia, ceru pe dată îngăduinţa să plece la căpătâiul fratelui său. Augustus acceptă şi Tiberius plecă în galop, cu o mică escortă, pe drumul cel mai scurt, prin Alpi. Avea de străbătut vreo două sute de leghe, dar pe tot întinsul drumului se găseau cai de schimb; uneori, când era prea obosit pentru a se ţine în sa, putea să rechiziţioneze o trăsură uşoară şi să se bucure de câteva ore de somn. Vremea îl favoriza. Trecu Alpii, coborî în Elveţia şi luă drumul cel mare al Rinului, fără a se opri măcar pentru o masă caldă. Trecu fluviul la Mannheim şi porni spre nord-est, pe drumuri rele, printr-o regiune duşmănoasă. Când ajunse, în seara celei de-a treia zile, era singur: prima escortă îi rămăsese de mult în drum, şi nici cea luată la Mannheim nu putuse ţine pasul cu dânsul. Se spunea că în a doua zi şi în a doua noapte străbătuse aproape o sută de leghe.

Sosi la vreme ca să-l salute pe tata, dar nu ca să-i salveze viaţa, căci piciorul i se cangrenase până la pulpă. Deşi era pe moarte, tata avu destulă prezenţă de spirit spre a porunci să i se aducă lui Tiberius onorurile cuvenite unui şef de armată. Cei doi fraţi se îmbrăţişară. Tata murmură:

- A citit şi ea scrisoarea?

- Chiar înaintea mea - gemu Tiberius.

Tăcură, apoi tata suspină:

- Roma are o mamă severă, Lucius şi Caius au o mamă vitregă periculoasă.

Acestea i-au fost ultimele cuvinte. După puţin, Tiberius îi închise ochii pe vecie.

Amănuntele acestea le ştiu de la Xenofon, un grec din insula Cos, care fusese tânăr de tot pe vremea aceea. Era medicul tatălui meu şi fusese adânc jignit văzând că medicul bunicii mele i-a luat bolnavul. Lucius şi Caius erau nepoţii lui Augustus, fiii Iuliei şi ai lui Agrippa, pe care Augustus îi adoptase din leagăn. Un al treilea fiu, Postumus, venise pe lume - cum arată şi numele - după moartea tatălui său; pe acesta Augustus nu-l adoptă, spre a lăsa să se perpetueze numele lui Agrippa.

Lagărul unde murise tata fu botezat de atunci Lagărul Blestemat. Trupul său fu purtat cu cortegiu militar până la Maienţa (Mainz), în lagărul de iarnă al armatei, Tiberius urmând procesiunea funerară pe jos. Armata ar fi vrut să-l înmormânteze acolo, dar Tiberius îl aduse la Roma, unde un rug enorm fu aşezat pe Câmpul lui Marte. Augustus rosti el însuşi cuvântarea funebră. "Rog zeii - spuse el - să facă din fiii mei Caius şi Lucius bărbaţi virtuoşi şi nobili ca acest Drusus şi să-mi acorde darul unei morţi la fel de glorioase ca a sa."

Livia nu ştia până la ce punct putea avea încredere în Tiberius. La întoarcerea din Germania, condoleanţele lui i se părură silite, şi când Augustus vorbi de glorioasa moarte a tatălui meu, ea văzu jucând pe buzele fiului ei un zâmbet uşor. Tiberius, care se pare că ştia de mult că bunicul meu nu murise de moarte naturală, era hotărât să nu se împotrivească în nici un fel voinţei mamei sale. Prânzind atât de des cu ea, se simţea în puterea ei. Se strădui deci din răsputeri să-i fie pe plac. Când Livia înţelese gândul lui, nu fu deloc nemulţumită. Singur Tiberius o bănuia de a fi folosit otravă, dar era limpede că-şi păstra bănuielile pentru sine. De mult fusese uitat scandalul căsătoriei ei cu Augustus şi era citată la Roma ca un exemplu de cea mai severă şi posacă virtute. Ca să o mângâie pentru doliul ei, Senatul îi ridică Liviei patru statui în pieţele publice; printr-un fel de ficţiune legală, ea fu admisă printre aşa-numitele "Mame a trei copii", care, sub legislaţia lui Augustus, se bucurau de privilegii speciale, mai ales în privinţa moştenirilor. Fetele bătrâne şi femeile sterile nu aveau drept la moştenire, partea lor revenind surorilor fecunde.

...Claudius, Claudius, flecar bătrân, iată-ne aproape la capătul celui de-al patrulea sul al autobiografiei tale şi n-ai ajuns nici măcar la naşterea ta... Haide, vorbeşte odată de ea fără să mai întârzii, altfel nu vei mai ajunge niciodată măcar la jumătatea povestirii. Scrie: "M-am născut la Lyon, în Franţa, la 1 august, cu un an înainte de moartea tatii". Iată, s-a făcut. Părinţii mei avuseseră şase copii înainte de mine, dar cum mama îşi urma totdeauna soţul în campanii, copiii trebuiau să fie foarte viguroşi ca să reziste. Numai fratele meu Germanicus, cu cinci ani mai mare decât mine, şi sora mea Livilla, cu un an mai mare decât mine, supravieţuiseră; moşteniseră amândoi constituţia robustă a tatălui meu. Cu mine nu se întâmpla la fel. Am fost de trei ori la un pas de moarte, înainte de a împlini doi ani, şi dacă pieirea tatii nu ne-ar fi readus la Roma, mai mult ca sigur că rândurile de faţă n-ar mai fi fost scrise niciodată.

La Roma, locuiam în vasta clădire care aparţinuse bunicului meu şi pe care acesta o lăsase bunicii prin testament. Era aşezată pe colina Palatin, lângă palatul lui Augustus şi Templul lui Apolo clădit de Augustus, templu care conţinea şi biblioteca. Palatinul domina Forumul;

dedesubt se găsea templul zeilor gemeni, Castor şi Pollux. (Acesta era vechiul templu din lemn, pe care, după şaisprezece ani, Tiberius l-a înlocuit, pe cheltuiala lui, cu un monument măreţ de marmură, cu interioarele pictate, aurite şi mobilate somptuos, ca apartamentul unei patriciene. Bunica mea Livia îl silise să o facă spre a capta bunăvoinţa lui Augustus, fiindcă Tiberius nu era religios şi, pe deasupra, era cam strâns la pungă.) Pe colină, aerul era mai sănătos decât jos, lângă fluviu, şi deci cele mai multe case de aici aparţineau senatorilor.

Eram un copil plăpând - "un adevărat câmp de luptă al bolilor", după cum spuneau medicii - şi poate că datoresc viaţa doar faptului că maladiile nu s-au putut înţelege niciodată căreia îi va reveni cinstea să mă răpună. M-am născut înainte de termen, la numai şapte luni; apoi laptele doicii mi-a provocat o erupţie groaznică; după aceea m-am îmbolnăvit de malarie, apoi un pojar mă lăsă tare de-o ureche; am avut erizipel, colită şi, ca încheiere paralizie infantilă, care îmi scurtă piciorul stâng şi mă făcu şchiop pentru toată viaţa. Din pricina uneia sau alteia din multele mele boli, am fost întotdeauna slab de picioare şi niciodată n-am putut alerga sau merge mult: cele mai multe călătorii am fost nevoit să le fac în lectică. Adesea, după masă, mă apucă o durere groaznică la stomac. Este atât de înnebunitoare, încât - în două sau trei rânduri - dacă prietenii mei nu m-ar fi oprit, mi-aş fi împlântat un cuţit în locul dureros. Asta se numeşte "durere cardiacă" şi mi s-a spus că nu e alta mai rea pe lume, decât poate cistita. Trebuie, deci, să fiu fericit că n-am avut niciodată cistită.

S-ar putea crede că mama mea Antonia, femeie nobilă şi frumoasă, educată desăvârşit de Octavia şi singura dragoste a tatălui meu, m-a îngrijit în mod deosebit, fiind cel mai mic copil al ei, şi m-a îndrăgit mai mult, din pricina suferinţelor mele. Ei bine, nu e aşa. E drept că şi-a făcut datoria faţă de mine, dar nu m-a iubit niciodată; dimpotrivă, nu mă putea suferi, nu numai pentru slăbiciunea mea, ci şi pentru că avusese din pricina mea o sarcină grea şi o naştere nespus de dureroasă, din care de-abia a scăpat cu viaţă şi de pe urma căreia a pătimit câţiva ani. Naşterea mea prematură s-a datorat unei spaime avute în timpul ospăţului dat în cinstea lui Augustus, când acesta l-a vizitat pe tatăl meu la Lyon pentru a inaugura altarul "Romei şi al lui Augustus": tatăl meu era guvernatorul celor trei provincii din Franţa, şi Lyon era cartierul său general. Un sclav sicilian pe jumătate nebun, care servea la masă, scoase deodată un pumnal şi-l flutură în spatele tatălui meu. Gestul acesta l-a văzut doar Antonia. Ea avu prezenţa de spirit să zâmbească şi să dea din cap negativ, făcându-i semn să pună pumnalul la loc. În timp ce el şovăia, doi servitori care urmăriseră privirea mamei îl putură prinde şi dezarma. Dânsa leşină şi durerile facerii începură imediat. Poate de aceea am avut întotdeauna o spaimă bolnăvicioasă de asasinat; se spune doar că o zguduire prenatală se moşteneşte. Dar ce nevoie am să caut explicaţii de acest fel? Doar nu se moare des de moarte naturală în familia imperială.

Aveam o natură afectuoasă şi purtarea mamei mă făcu să sufăr mult. Sora mea Livilla, o fată frumoasă, uşuratică, ambiţioasă şi crudă - tipul Claudienilor răi - îmi repeta că Antonia mă numeşte "piază rea" şi că la naşterea mea ar fi trebuit consultate cărţile sibiline. Natura - spunea ea - mă lăsase neisprăvit, lepădându-mă ca pe o încercare neizbutită. Cei vechi se arătau mai înţelepţi decât noi atunci când, pentru binele neamului, îi abandonau pe noii născuţi plăpânzi pe o colină pustie. Poate că Livilla mai adăuga de la ea, exagerând nişte observaţii mai puţin crude - căci copiii născuţi la şapte luni sunt într-adevăr hidoşi - totuşi, îmi amintesc cum într-o zi, mama, supărată de o frază absurdă a

unui senator oarecare, izbucni:

- Omul ăsta ar trebui izgonit! E prost ca un măgar - dar ce spun? Măgarii sunt deştepţi faţă de el! E prost ca... uite, ca fiul meu Claudius!...

Germanicus era copilul ei preferat, după cum era şi favoritul tuturor. Departe de a-l invidia pentru dragostea şi admiraţia ce i se arătau, mă bucuram pentru dânsul. Lui îi era milă de mine şi făcea tot ce-i sta în putinţă spre a mă face mai fericit. Mă socotea un copil bun la inimă, care ar înflori la o purtare generoasă şi grijulie. Asprimea - spunea el celorlalţi - nu reuşeşte decât să mă sperie şi să mă îmbolnăvească mai tare. Era adevărat. Ticurile mele nervoase, mişcările capului, bâlbâiala, digestiile însoţite de greaţă, saliva ce mi se scurgea fără încetare din gură, toate erau consecinţa spaimelor la care eram supus în numele disciplinei. Când Germanicus îmi lua apărarea, mama râdea indulgent şi zicea: "Un suflet nobil ca al tău trebuie să găsească un obiect mai demn de dragoste!" Bunica mea Livia obişnuia să spună: "Nu fi prost, Germanicus. Dacă răspunde mulţumitor la disciplină, îl vom trata cu blândeţea pe care o merită. Nu aşeza căruţa înaintea boilor". Ea nu-mi adresa - de obicei - cuvântul decât spre a-mi spune, fără să mă privească: "Băiete, ieşi din camera asta, căci vreau să stau eu în ea". Nu mă certa niciodată direct, dar îmi trimitea câte un bilet, scurt şi îngheţat. De pildă: "S-a adus la cunoştinţa nobilei Livia că tânărul Claudius pierde vremea cotrobăind prin Biblioteca lui Apolo. Atât timp cât nu va stăpâni cărţile elementare ce i le dau profesorii săi, n-are ce căuta printre lucrările serioase de pe rafturile bibliotecii. De altminteri, prezenţa sa îi tulbură pe studenţii serioşi. Să înceteze aceste vizite".

Deşi Augustus nu mă trata niciodată cu o cruzime voită, îl dezgusta, ca şi pe Livia, să stea în aceeaşi cameră cu mine. Având un suflet de copil, el îndrăgea grozav băieţaşii, dar numai pe cei pe care îi numea "micii bărbaţi viteji", cum erau fratele meu Germanicus sau nepoţii săi Caius şi Lucius, copii foarte frumoşi toţi trei. Nepoţii săi erau crescuţi la Colegiul băieţilor, laolaltă cu fiii senatorilor mai de seamă şi cu copiii regilor sau şefilor de trib străini din Franţa, Germania, Parţia, Africa de Nord, Siria, care erau ţinuţi ca ostatici drept chezăşie pentru buna-credinţă a părinţilor lor. El venea deseori în curtea colegiului să joace cu ei arşice, bile sau de-a-prinselea. Avea slăbiciune pentru copiii cu piele brună - mauri, parţi, sirieni - şi pentru cei care pălăvrăgeau cu dânsul copilăreşte, ca de la egal la egal. O singură dată, învingându-şi dezgustul, mă chemă să joc bile cu preferaţii săi, dar pentru mine asta însemnă o sforţare atât de mare, încât începui să mă bâlbâi şi să tremur ca un nebun. De atunci, el renunţă la asemenea experienţe. Nu putea suferi piticii, infirmii, diformii, spunând că aceştia trebuie ţinuţi ascunşi pentru că aduc nenoroc. Totuşi, nu l-am putut urî niciodată pe Augustus ca pe bunica mea; antipatia lui nu cuprindea răutate şi el încerca mereu să şi-o învingă. Eram, negreşit, un mic monstru nenorocit, o ruşine pentru nişte părinţi frumoşi şi maiestuoşi ca ai mei. Augustus era de asemenea frumos, deşi prea scund: avea păr blond şi buclat, care a încărunţit foarte târziu, ochi strălucitori, faţa deschisă şi ţinuta plăcută.

Într-o zi, îmi amintesc că am auzit fără să vreau o epigramă în versuri greceşti pe care Augustus o scrise despre mine, adresându-se lui Athenodor, un filozof stoic din Tars, pe care îl consulta adesea. Aveam şapte ani; ei mă întâlniră întâmplător lângă bazinul cu crapi din grădina mamei. Nu-mi amintesc exact epigrama, dar sensul ei era: "Antonia e de şcoală veche, nu cumpără cu aur maimuţe dresate de la negustorii din Orient. De ce? Pentru că le face singură". Athenodor se gândi o clipă, apoi răspunse cu asprime, în acelaşi metru:

- Antonia, departe de a cumpăra o maimuţă, nici măcar nu-l

hrăneşte pe nenorocitul fiu al nobilului ei soţ!

Augustus se simţi oarecum stânjenit. Trebuie să spun că nici el şi nici Athenodor, căruia îi eram prezentat drept un idiot, nu-şi închipuiau că i-aş putea înţelege. Athenodor, chemându-mă lângă el, mă întrebă în glumă în latineşte:

- Şi ce părere are tânărul Tiberius Claudius?

Corpul său puternic mă ferea de Augustus; nu am gângăvit, ci am răspuns limpede în greceşte:

- E drept că mama mea Antonia nu mă răsfaţă, dar profesoara de greacă pe care mi-a dat-o a învăţat limba chiar de la Apolo.

Intenţia mea era să le arăt că înţelegeam ce vorbeau.

Profesoara mea de greacă era într-adevăr o fostă preoteasă a lui Apolo, de pe una din insulele greceşti, dar fusese capturată de piraţi şi vândută unui lupanar din Tir[26]. Reuşind să scape, nu putuse redeveni preoteasă, deoarece fusese prostituată. Dar mama mea Antonia, apreciindu-i meritele, o luase în casă ca guvernantă. Femeia aceasta pretindea că îşi datorează ştiinţa chiar lui Apolo, şi eu nu făceam decât s-o citez; dar cum Apolo era zeul ştiinţei şi al poeziei, cuvintele mele păreau să aibă un înţeles mai adânc decât le dădusem eu. Augustus tresări, iar Athenodor îmi spuse:

- Adevărat grăieşti, micule Claudius, maimuţoii nu înţeleg nici o vorbă grecească, nu-i aşa?

I-am răspuns:

- Nu, şi apoi ei au cozi lungi şi fură mere de pe masă.

Dar când Augustus, nerăbdător, începu să-mi pună întrebări, luându-mă din braţele lui Athenodor, redevenii timid şi începui să gângăvesc ca de obicei. Dar din acea zi Athenodor îmi deveni prieten.

Există o poveste despre Athenodor şi Augustus, care le face cinste amândurora. Athenodor îl avertiză o dată pe Augustus că nu e destul de grijuliu în alegerea celor ce capătă dreptul să i se înfăţişeze şi că n-ar fi de mirare să se aleagă într-o bună zi cu un pumnal în inimă. Augustus îi răspunse că vorbeşte prostii. A doua zi, lui Augustus i se anunţă că sora sa, nobila Octavia, se găsea afară şi că voia să-l salute de ziua morţii tatălui lor. El dădu ordin să fie introdusă îndată. Pe vremea aceea - era anul morţii ei - Octavia era complet invalidă şi era purtată peste tot într-o lectică închisă. Când lectica fu adusă înăuntru, perdelele se dădură la o parte şi Athenodor sări afară cu o sabie pe care o îndreptă spre inima lui Augustus. Departe de a fi mâniat, acesta îi mulţumi lui Athenodor şi recunoscu că greşise privind cu atâta uşurinţă sfatul lui.

Trebuie să nu uit să povestesc o întâmplare extraordinară din copilăria mea. Într-o vară, pe când aveam opt ani, mă găseam cu mama, Germanicus şi Livilla la mătuşa mea Iulia, în frumoasa ei vilă de pe malul mării, la Antium. Era aproape ora şase seara şi ieşisem la răcoare, în livadă. Iulia lipsea, dar fiul lui Tiberius - acel Tiberius Drusus pe care obişnuiam să-l numim Castor - împreună cu Postumus şi Agrippina, copiii Iuliei, erau cu noi. Deodată auzirăm ţipete puternice deasupra noastră. Ridicând capul, văzurăm mai mulţi vulturi luptându-se. În jurul nostru pluteau pene; noi încercam să le prindem. Germanicus şi Castor prinseră câte una din zbor şi şi le înfipseră în păr; cea a lui Castor era o pană mică de la o aripă, a lui Germanicus însă era o pană superbă din coadă. Amândouă erau pătate de sânge. Pe faţa ridicată a lui Postumus şi pe rochiile Livillei şi Agrippinei picură sânge. Apoi ceva întunecat străbătu cerul în cădere; instinctiv, am întins haina să-l prind. Era un pui de lup

[26] Tir - oraş din Fenicia antică, întemeiat în mileniul al II-lea Î.Hr. A fost unul din cele mai importante centre comerciale şi meşteşugăreşti ale lumii antice.

rănit, tremurând de frică. Vulturii coborâră în cercuri mari, ca să-l înhaţe din nou, dar îl ascunsei bine şi, când începurăm să strigăm şi să aruncăm cu beţe după ei, se ridicară în văzduh şi se depărtară ţipând. Nu ştiam ce să fac, neavând nici un fel de simpatie deosebită pentru puiul de lup. Livilla mi-l smulse, dar mama, cu un aer grav, o sili să mi-l înapoieze.

- Claudius l-a prins - spuse ea - el trebuie să-l păstreze.

Îl întrebă apoi pe un patrician bătrân, membru în Colegiul augurilor, care se găsea împreună cu noi, ce însemna întâmplarea aceasta.

- Ce ţi-aş putea spune? răspunse bătrânul. Poate că înseamnă multe lucruri, dar se poate să nu însemne nimic.

- Nu-ţi ascunde gândul: spune ce crezi.

- Îndepărtează mai întâi copiii! porunci el.

Nu ştiu dacă el îi tălmăci întâmplarea în felul în care - după ce îmi veţi citi istoria - îl veţi socoti singurul posibil. Tot ce ştiu e că, după ce ne îndepărtarăm, scumpul meu Germanicus îmi găsi într-un tufiş o pană frumoasă pe care mi-o pusei cu mândrie în păr. Dar Livilla, strecurându-se după un desiş, prinse câteva cuvinte. Ea izbucni într-un râs zgomotos:

- Vai de Roma, când va ajunge să-l aibă tocmai pe el ca protector! Nădăjduiesc să fiu moartă până atunci!

Augurul se întoarse către ea, cu degetul întins.

- Neobrăzate - îi spuse el - zeii îţi vor îndeplini dorinţa, dar într-un fel ce nu-ţi va fi pe plac.

- Vei fi închisă în odaie, fără mâncare, copilă - spuse mama.

Erau cuvinte profetice, după cum văd acum, când mi le aduc aminte.

Până la sfârşitul vacanţei, Livilla a fost ţinută la arest şi se răzbună pe mine printr-o mulţime de răutăţi iscusite. Dar nu putu să ne repete ceea ce spusese augurul, fiind legată printr-un jurământ faţă de Vesta[27] şi de zeii casei noastre să nu pomenească niciodată de prezicere, de-a dreptul sau într-un fel ocolit, atâta timp cât vreunul din cei prezenţi va mai fi în viaţă. Şi noi, ceilalţi, furăm puşi să jurăm acelaşi lucru. De mult am rămas cel din urmă supravieţuitor din grup - mama şi augurul, deşi cu mult mai în vârstă, au murit ultimii - şi nimic nu mă mai obligă acum la tăcere. După incidentul acesta, am surprins adesea privirea curioasă şi aproape respectuoasă a mamei îndreptată spre mine; cu toate acestea, nu mă trată mai bine ca înainte.

Capitolul V

Nu am fost admis în Colegiul de băieţi, din cauza slăbiciunii picioarelor mele, care nu-mi permiteau să iau parte la exerciţiile de gimnastică; de altfel, bolile îmi întârziaseră mult studiile, încetinite încă de surzenie şi bâlbâială. Aşa că mă întâlneam rar cu băieţi de vârsta şi de rangul meu. Fiii sclavilor casei erau chemaţi să se joace cu mine; doi dintre ei, nişte greci, Callon şi Pallas, au devenit mai târziu secretarii şi oamenii mei de încredere. Callon a fost tatăl altor doi secretari ai mei, Narcis şi Polibiu. Petreceam de asemenea mult timp cu sclavele mamei; le ascultam stând de vorbă în timp ce torceau, dărăceau sau ţeşeau. Multe din ele erau femei culte, ca şi guvernanta mea, şi mărturisesc că simţeam mai multă plăcere în societatea lor decât, mai târziu, în a celor

[27] Vesta - În religia romană, zeiţă străveche a focului din vatră şi, prin extensie, a căminului familial, a familiei. În vremurile istorice, în sanctuarul zeiţei, aflat în Forumul din Roma, ardea un foc sacru, considerat simbol al eternităţii statului roman şi păzit de vestale - fecioare alese din rândurile aristocraţiei.

mai mulţi bărbaţi, căci aveau mintea luminată, erau isteţe, modeste şi plăcute.

Profesorul meu de care am mai pomenit, Marcus Porcius Cato, era - cel puţin după a sa părere - încarnarea vechii virtuţi romane pe care o ilustraseră strămoşii săi. Se lăuda mereu cu aceşti strămoşi, cum fac proştii când îşi dau seama că nu-i nimic de capul lor. Vorbea mai ales de Cato Cenzorul, pe care îl urăsc cel mai mult dintre toate personajele istorice romane, fiindcă s-a proclamat apărătorul virtuţii antice şi a prefăcut-o, în ochii poporului, într-un sinonim al grosolăniei posomorâte şi al pedantismului. Mă punea să-i citesc operele - scrise toate spre propria-i laudă - dar atunci când se lăuda că distrusese în Spania un număr de oraşe mai mare decât cel al zilelor petrecute acolo, eram mai curând scârbit de cruzimea sa, decât mişcat de iscusinţa sa militară sau de patriotismul său. "Menirea romanului - spunea poetul Virgil - este să-i îmblânzească pe cei mândri şi să-i cruţe pe cei învinşi." Cato îi învinsese pe cei mândri, dar nu prin lupte, ci folosind cu abilitate zâzania dintre triburi; uneori punea chiar asasini să-i înlăture pe adversarii mai primejdioşi. Cât priveşte cruţarea învinşilor, el trecu prin sabie o mulţime de oameni dezarmaţi, care se predaseră fără condiţii, şi povestea cu mândrie că sute de spanioli preferaseră să se omoare cu întreaga lor familie decât să suporte răzbunarea Romei. Ne mai putem mira atunci că triburile spaniole s-au răsculat din nou, imediat ce au putut strânge arme, şi că de atunci n-au încetat a ne hărţui? Dar tot ce căuta Cato era jaful şi triumful: acesta din urmă nu putea fi obţinut decât în baza unui anumit număr de cadavre - cinci mii, pare-mi-se, pe timpul acela - şi voia să fie sigur că nimeni nu-l va putea acuza, aşa cum făcuse el cu rivalii săi, că reclama triumful având o recoltă de morţi neîndestulătoare.

În treacăt, fie spus, triumfurile acestea erau o plagă a Romei. Câte războaie inutile nu s-au purtat pentru că un general roman visa să defileze pe străzile oraşului cu coroana pe cap, urmat de prizonieri în lanţuri şi de care înţesate de pradă! Augustus înţelese lucrul acesta; după sfatul lui Agrippa, el decretă că triumfurile publice vor fi rezervate numai generalilor care făceau parte din familia imperială. Cum el era prea bătrân să poarte război, iar membrii familiei sale erau pe atunci prea tineri, decretul emis în anul naşterii mele lăsa să se creadă că era gelos pe generalii săi; de fapt, el nu mai dorea lărgirea hotarelor imperiului şi voia totodată să-i împiedice pe generali să aţâţe la răscoală triburile de la hotare. El admise totuşi "podoabele triumfale": o togă brodată, o statuie, o coroană şi altele, care se decernau celui ce ar fi meritat un triumf; socotea că pentru un bun soldat acestea trebuiau să fie un imbold suficient de a purta un război necesar. De altfel, triumfurile sunt periculoase pentru disciplină: soldaţii se îmbată, se împrăştie şi sfârşesc ziua spărgând toate cârciumile, dând foc prăvăliilor cu ulei, insultând femeile - într-un cuvânt, purtându-se ca şi cum ar fi cucerit Roma şi nicidecum câteva colibe din Germania sau vreun cătun înfundat în nisipurile Marocului.

După un triumf celebrat în cinstea unui nepot de-al meu - despre care voi mai vorbi în curând - patru sute de soldaţi şi aproape patru mii de civili şi-au pierdut viaţa într-un fel sau altul; cinci clădiri mari din cartierul prostituatelor au ars până la temelie, trei sute de cârciumi au fost jefuite, nemaivorbind de toate celelalte pagube aduse.

Dar să ne întoarcem la Cato Cenzorul. Manualul său de agricultură şi economie casnică mi-a fost carte de citire; de câte ori greşeam, primeam două palme, una pe obrazul stâng, pentru prostie, cealaltă pe obrazul drept, pentru că-l ofensasem pe nobilul Cato. Îmi amintesc de un pasaj din cartea sa, care îl caracterizează perfect pe acest individ

meschin: "Stăpânul unei gospodării trebuie să-şi vândă boii bătrâni şi toate vitele slăbănoage, toate oile care nu sunt zdravene, lâna şi chiar pieile lor; să-şi vândă căruţele vechi şi uneltele de arătură învechite; de asemenea, pe sclavii care sunt bătrâni sau bolnavi, şi tot ce nu-i mai poate fi de folos".

În ceea ce mă priveşte, pe când trăiam la moşioara mea de la Capua, puneam întotdeauna vitele îmbătrânite la o treabă mai uşoară şi le trimiteam apoi la păşune; iar când vârsta prea înaintată le devenea o povară, porunceam să li se curme viaţa cu o lovitură în moalele capului. Niciodată nu m-am înjosit vânzându-le pe nimica toată vreunui ţăran, care le-ar fi pus la muncă grea până la ultima lor suflare. Iar pe sclavii mei tineri sau bătrâni, sănătoşi sau bolnavi, îi tratam totdeauna cu bunătate şi mă puteam bizui pe recunoştinţa lor. Eram fără milă doar cu aceia care abuzau de blândeţea mea, dar asta se întâmpla rar. Nu mă îndoiesc că sclavii lui Cato se îmbolnăveau mereu, în nădejdea că vor fi vânduţi unui stăpân mai omenos, şi cred, de asemenea, că până la urmă el s-a ales cu mai puţină muncă cinstită sau folos de la sclavii săi, decât am obţinut eu de la ai mei. E o prostie să-ţi tratezi sclavii ca vitele, în primul rând, sunt mai deştepţi decât vitele, şi apoi te pot face să pierzi într-o săptămână, prin rea-voinţă sau neglijenţă, mai mult decât au costat ei înşişi. Cato se lăuda că n-a plătit niciodată mai mult de câteva monede pe vreunul din ei; orice urâcios cu ochii crucişi era bun pentru el, dacă avea muşchi şi dinţi zdraveni. Mă întreb cum de mai găsea cumpărători pentru asemenea oameni după ce storsese toată vlaga din ei. Din câte l-am cunoscut pe urmaşul lui, care se spunea că-i semăna întocmai, atât la înfăţişare - cu părul spălăcit, ochii verzi, vocea stridentă şi corpul mătăhălos - - cât şi la fire, bănuiesc că atâta îşi teroriza bieţii vecini, până îi cumpărau marfa scoasă din uz, cu preţ de marfă nouă.

Scumpul meu prieten Postumus, care era doar cu vreo doi ani mai mare decât mine şi mi-a fost cel mai credincios prieten, în afară de Germanicus, mi-a povestit că a citit într-o operă a timpului că bătrânul Cato nu fusese numai un zgârie-brânză, ci şi un pungaş. Ca armator, a făcut afaceri destul de murdare şi a scăpat de ruşine doar trecând toată afacerea pe numele unui fost sclav al său. Cenzor fiind, îşi rezolva răfuielile personale sub pretextul moralei; într-o zi a expulzat pe un membru al ordinului senatorilor, pentru "încălcarea demnităţii romane"; pretextul era că îşi îmbrăţişase soţia în plină zi, în prezenţa fiicei sale! Un alt senator, prieten al celui dintâi, punând la îndoială îndreptăţirea hotărârii lui Cato, îl întrebă dacă el şi cu soţia sa nu se îmbrăţişau niciodată în afara actului conjugal. "Niciodată!" răspunse cu îndârjire Cato. "Chiar niciodată?" "Ei, dacă vrei să-ţi spun totul, acum doi ani soţia mea s-a cuibărit în braţele mele în timpul unei furtuni ce o înspăimântase, dar din fericire nu era nimeni de faţă şi te asigur că nu va mai repeta vreodată gestul." El voia să spună că-i ţinuse soţiei sale o cuvântare grozavă despre lipsa ei de demnitate, dar senatorul se prefăcu a nu înţelege. "Sărmane Cato - îi zise - unele femei nu sunt prea drăgăstoase cu un soţ pocit, oricât ar fi el de virtuos. Dar nu fi necăjit: Jupiter va avea poate bunătatea să reînceapă în curând a tuna!"

Cato nu i-o iertă senatorului, care-i era şi rudă îndepărtată. După un an, în calitate de cenzor, îi luă la rând pe senatori, întrebându-i dacă erau căsătoriţi. Exista pe vremuri o lege, care de atunci a căzut în desuetudine, şi care cerea ca orice senator să fie căsătorit în mod onorabil. Când ajunse la rubedenia sa, Cato îşi repetă formula care cerea senatorului să răspundă "pe conştiinţa şi pe cinstea lui". "Răspunde pe conştiinţa şi cinstea ta dacă ai soţie" - hârâi Cato cu vocea sa spartă. Omul se simţea stânjenit de gluma făcută odinioară cu privire la

afecţiunea soţiei lui Cato pentru acesta, căci între timp descoperise că propria lui soţie îşi pierduse în aşa măsură afecţiunea ce i-o purta, încât fusese silit să divorţeze. Ca să-şi dovedească bunăvoinţa, şi cu intenţia de a întoarce gluma împotriva lui însuşi, răspunse: "Am într-adevăr o soţie, dar nu se mai bucură de încrederea mea şi n-aş da mult pe cinstea ei". La care Cato îl excluse din ordinul senatorilor, pentru necuviinţă.

Şi la drept vorbind, cui datorează Roma blestemul punic, dacă nu tot bătrânului Cato? De câte ori i se cerea părerea în Senat, despre orice, îşi sfârşea cuvântarea spunând: "Iată ce gândesc, şi cred de asemenea că trebuie dărâmată Cartagina: e o primejdie pentru Roma". Tot stăruind asupra ameninţării cartagineze, aţâţă poporul într-atâta, încât - precum am mai spus - romanii şi-au călcat jurământul şi au ras Cartagina de pe faţa pământului.

Am scris despre bătrânul Cato mai mult decât îmi pusesem în gând, dar e de înţeles: în mintea mea el e legat şi de prăbuşirea Romei, de care a fost tot atât de vinovat ca şi aceia a căror "nebărbătească destrăbălare - cum zicea el - vlăguise statul", şi de amintirea copilăriei mele nefericite, date pe mâna acelui conducător de catâri care era stră-stră-strănepotul său. Sunt un om bătrân acuma şi învăţătorul meu e mort de cincizeci de ani, dar şi astăzi e destul să mă gândesc la el, ca inima să mi se umple de indignare şi de ură.

Dacă Germanicus mă apăra împotriva celor mari prin blândeţe, Postumus se lupta pentru mine ca un leu. Nu se temea de nimeni şi îndrăznea să spună în faţă, chiar şi Liviei, ceea ce gândea. Aceasta, ştiindu-l favoritul lui Augustus, se prefăcea că râde de ceea ce numea ea spontaneitatea lui copilărească. La început Postumus avea încredere în ea, neştiind ce înseamnă prefăcătoria. Într-o zi, pe când eu aveam doisprezece ani, iar el paisprezece, trecu întâmplător prin faţa odăii în care Cato îmi preda lecţia şi auzi lovituri şi strigătele mele cerând îndurare. Intră furios, strigând:

- Încetează imediat să-l loveşti!

Privindu-l cu o uimire dispreţuitoare, Cato îmi mai dădu o lovitură, care mă răsturnă de pe scaun.

- Cine nu poate bate măgarul, bate şaua - spuse Postumus. (Era un proverb roman.)

- Obraznicule, ce vrei să zici? mugi Cato.

- Vreau să spun - răspunse Postumus - că te răzbuni pe Claudius pentru ceea ce ţi se pare că este o conspiraţie generală spre a te umili. Meseria de profesor e nedemnă de tine, nu-i aşa?

Postumus era inteligent; ştia cum să-l scoată din sărite pe Cato. Într-adevăr, momeala prinse şi acesta izbucni în blesteme violente. Pe timpul strămoşului său, pe care neisprăvitul de bâlbâit tocmai îl insultase, vai de copilul care s-ar fi arătat nerespectuos cu mai-marii săi, căci disciplina era menţinută cu o mână grea. Pe când în epoca noastră degenerată i se trece cu vederea unui bădăran (asta era pentru Postumus) sau unui imbecil olog (asta îmi era adresat mie) să...

Postumus îl întrerupse cu un zâmbet ameninţător:

- Am înţeles foarte bine. Degeneratul Augustus, încredinţându-ţi familia sa degenerată, insultă memoria Marelui Cenzor! Îmi închipui că i-ai spus nobilei Livia ce gândeşti?

Cato îşi muşcă limba de furie şi de tulburare. Dacă i se repetau Liviei cuvintele sale, era pierdut - el care în mai multe rânduri îşi exprimase profunda recunoştinţă pentru cinstea ce i se făcea încredinţându-i-se educaţia nepoţilor ei, ca să nu mai vorbim de toate bunurile familiei sale, care-i fuseseră înapoiate fără despăgubiri, bunuri ce fuseseră confiscate după bătălia de la Philippi, când tatăl său murise

luptând împotriva lui Augustus. Avu înţelepciunea - sau laşitatea - să ia ameninţarea în seamă şi astfel chinurile mele zilnice fură mult micşorate. Iar după trei-patru luni, spre marea mea bucurie, încetă să-mi fie profesor şi fu numit director al Colegiului de băieţi, unde îl regăsi pe Postumus.

Acesta era deosebit de voinic. La paisprezece ani îndoia pe genunchi o bară de fier groasă de un deget; l-am văzut adesea străbătând terenul de jocuri cu câte un băiat pe fiecare umăr, ţinând altul pe spate şi câte unul, stând în picioare, pe fiecare mână. Nu era prea sârguincios la învăţătură, dar era în orice caz mult mai inteligent decât Cato, şi în timpul ultimilor doi ani de şcoală colegii săi îl aleseseră şef. În toate jocurile el era "regele" - căci, lucru ciudat, titlul de rege a supravieţuit mult timp în şcoli - şi-şi ţinea colegii din scurt. Spre a se face ascultat de ceilalţi elevi, Cato trebuia să ţină seamă de Postumus; căci toţi se luau după el.

Livia îi rugase pe Cato să-i trimită de două ori pe an câte un raport asupra elevilor săi, ca să-l arate lui Augustus - dacă ar fi găsit ea de cuviinţă. Cato înţelese că rapoartele trebuiau să fie de obicei rezervate, în afară de cazul când, la sugestia ei, le-ar face elogioase sau critice. Adesea, unii tineri erau căsătoriţi încă de pe vremea când frecventau colegiul şi un asemenea raport îi putea fi de folos Liviei ca argument în favoarea sau împotriva vreunei căsnicii proiectate. Căsătoriile nobililor romani trebuiau aprobate de Augustus, în calitate de Mare Pontif, dar, în general, erau hotărâte de Livia. Într-o zi, în timp ce vizita curtea colegiului, ea îl zări pe Postumus stând pe un scaun şi dictându-şi decretele regale. Văzând că Livia încruntă sprâncenele, Cato prinse curaj şi în raportul următor scrise: "Spre marea mea părere de rău, dar în interesul virtuţii şi al dreptăţii, trebuie să semnalez că tânărul Postumus Agrippa dă dovadă de un caracter sălbatic, nedisciplinat şi dominator". Drept care Livia se arătă atât de amabilă cu dânsul, încât raportul următor fu şi mai nefavorabil. Ea îl puse la o parte, fără a-i spune nimic nici lui Augustus, nici lui Postumus.

"Regalităţii" lui Postumus îi datorez cei mai fericiţi doi ani ai tinereţii mele, aş putea spune chiar ai vieţii mele. Porunci celorlalţi băieţi să mă lase să iau parte la Jocurile colegiului, deşi nu învăţam acolo; de asemenea, anunţă că va socoti orice jignire sau supărare ce mi s-ar aduce ca fiind adusă lui însuşi. Astfel am putut lua parte la jocurile permise de sănătatea mea şi numai atunci când Augustus sau Livia se arătau pe acolo, mă ascundeam în curtea din dos.

În locul lui Cato, aveam acum profesor pe bătrânul şi bunul Athenodor, care mă învăţă în şase luni mai multe decât Cato în şase ani. Nu mă bătea niciodată şi mă trata cu cea mai mare răbdare. Infirmitatea mea - spunea el - trebuia să-mi ascută inteligenţa. Vulcan, zeul lucrătorilor dibaci, era şchiop ca şi mine. Demostene, cel mai mare orator al tuturor timpurilor, se născuse şi el bâlbâit, dar se lecuise prin răbdare şi stăruinţă. Athenodor întrebuinţa metoda acestuia spre a mă vindeca şi mă puse să declam cu gura plină de pietricele; încercând să înving rezistenţa pietricelelor, uitam să mă bâlbâi, iar la urmă, după ce am îndepărtat pietricelele una câte una, am descoperit spre marea mea uimire că pot să vorbesc ca toată lumea, dar numai declamând; în convorbirile obişnuite tot mă mai bâlbâiam. Progresul acesta a rămas o taină a noastră. "Într-o zi, maimuţă mică - îmi spunea el - îi vom face o surpriză lui Augustus, dar să mai aşteptăm." Mă numea "maimuţă mică" din dragoste, nu din dispreţ, şi eram tare mândru de asta. Când voia să mă dojenească, îmi spunea cu solemnitate: "Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, nu uita cine eşti şi ia aminte la ce faci!" Cu ajutorul

bunăvoinţei arătate de Athenodor, Postumus şi Germanicus, am căpătat puţin câte puţin încredere în mine.

Athenodor îmi spuse din prima zi a studiilor mele cu dânsul că avea de gând să mă înveţe să nu reţin fapte ce le puteam găsi oriunde şi fără ajutorul său, ci interpretarea corectă a faptelor. Şi aşa făcu. Într-o zi, de pildă, mă întrebă cu bunătate de ce eram atât de tulburat: nu eram în stare să mă concentrez asupra lecţiilor. I-am povestit că de-abia văzusem o grămadă de recruţi defilând pe Câmpul lui Marte în faţa lui Augustus, înainte de a fi trimişi în Germania, unde izbucnise de curând războiul.

- Ei bine - spuse Athenodor cu aceeaşi blândeţe - dacă asta te preocupă într-atât încât nu poţi aprecia frumuseţile lui Hesiod[28], să-l lăsăm pe poet până mâine. La urma urmelor, aşa cum a aşteptat şapte sute de ani până acum, mai poate aştepta încă o zi. Aşează-te, ia-ţi tăbliţele şi scrie-mi ca şi cum aş lipsi de cinci ani din Roma, iar tu îmi trimiţi o scrisoare peste mări, acasă la mine în Tars, povestindu-mi ce-ai văzut pe Câmpul lui Marte. Asta o să-ţi ocupe mâinile şi va fi şi un exerciţiu folositor.

Încântat, am început să mâzgălesc ceara, apoi am recitit totul împreună şi Athenodor mi-a explicat greşelile de ortografie şi de compoziţie. Am fost silit să recunosc că spusesem şi prea mult şi prea puţin totodată. De asemenea, faptele nu erau aşezate în ordinea firească. Pasajul care descria plânsul mamelor şi al logodnicelor, uralele de rămas-bun ale mulţimii ar fi trebuit pus la sfârşit, nu la început. Nu era nevoie să vorbesc de caii cavaleriei: lumea nu se îndoia de existenţa lor. Apoi repetasem de două ori că armăsarul lui Augustus se poticnise; era destul să o spun doar o dată, dacă numai o dată se întâmplase. Ceea ce îmi povestise Postumus pe drumul spre casă despre obiceiurile evreilor era interesant, dar cu totul în afara subiectului, pentru că recruţii nu erau evrei, ci italieni; de altfel, Athenodor, la Tars, ar fi avut mai multe prilejuri să studieze obiceiurile evreilor, decât Postumus la Roma. Dimpotrivă, lăsasem la o parte multe lucruri care îl puteau interesa: câţi recruţi au luat parte la paradă, dacă aveau instrucţie militară, în ce garnizoane erau trimişi, dacă oamenii păreau veseli sau trişti că pleacă, ce le spusese Augustus în discursul său.

Trei zile mai târziu, Athenodor mă puse să descriu o ceartă între un marinar şi un vânzător de haine, la care asistasem în aceeaşi zi, pe când ne plimbam prin târgul de haine vechi; am reuşit mult mai bine. El introduse această disciplină întâi în lucrările mele scrise, apoi în declamaţii şi în sfârşit în vorbirea de fiecare zi. Şi-a dat toată osteneala cu mine şi, treptat-treptat, am devenit mai puţin împrăştiat, căci nu lăsa să treacă nici o frază neîngrijită, nepotrivită sau inexactă, fără să o comenteze.

Încercă apoi să mă iniţieze în filozofia speculativă, dar, văzând că nu aveam înclinaţie pentru aceasta, nu depăşi elementele absolut necesare în societate. El, cel dintâi, îmi trezi gustul pentru istorie. Avea copia primelor douăzeci de volume ale Istoriei Romei de Titus Livius[29], pe care mi le dădu să le citesc ca un exemplu de proză limpede şi plăcută.

---

[28] Hesiod - (probabil sec. VIII sau sec. VII î.Hr.) poet grec, originar dintr-o familie de ţărani din Beoţia. A scris mai multe lucrări, dintre care cea mai importantă este poemul didactic "Munci şi zile". Stilul lui Hesiod, uneori arid, devine vibrant când poetul cântă frumuseţea muncii sau condamnă nedreptatea socială.

[29] Titus Livius - (59 î.Hr. - l6 d.Hr.) istoric roman, unul dintre cei mai însemnaţi reprezentanţi ai istoriografiei romane. Principala sa operă, *Ab Urbe Condita* ("De la întemeierea Romei"), în 142 de cărţi (din care nu s-au păstrat decât 35), înfăţişează istoria romană până în anul 9 î.Hr.

Povestirile lui Titus Livius mă încântară şi Athenodor îmi făgădui că, de îndată ce-mi voi stăpâni bâlbâiala, mă va prezenta lui Titus Livius, care îi era prieten. Se ţinu de cuvânt. După şase luni, la Biblioteca lui Apolo, el mă prezentă unui om de vreo şaizeci de ani, bărbos şi încovoiat, cu tenul galben, ochii veseli şi vorba limpede. Titus Livius mă salută prieteneşte, ca pe fiul unui tată pe care îl admirase mult. Era doar la jumătatea Istoriei sale, care trebuia să cuprindă o sută cincizeci de volume şi să se întindă de la cele mai vechi timpuri legendare până la moartea tatălui meu, cu vreo doisprezece ani în urmă. De la această dată începuse el să-şi publice opera, câte cinci volume pe an, şi ajunsese la naşterea lui Iulius Cezar. Mă felicită că-l am de profesor pe Athenodor; acesta răspunse că îi răsplăteam ostenelile din belşug. La rândul meu, îi spusei lui Titus Livius cât îmi plăceau operele sale, pe care Athenodor mi le dăduse drept pildă. Aşa că toţi eram mulţumiţi, în special Titus Livius.

- Vrei să devii şi dumneata istoric, tinere? mă întrebă dânsul.

Nu mă gândisem niciodată serios la lucrul acesta, dar am răspuns că nădăjduiam să ajung demn de acest nume onorabil. Atunci el mă sfătui să scriu viaţa tatălui meu şi se oferi să-mi indice izvoarele istorice cele mai sigure. Foarte măgulit, m-am hotărât să încep cartea chiar a doua zi. Dar Titus Livius arătă că redactarea era ultima sarcină a istoricului; el trebuie mai întâi să-şi strângă materialul şi să-şi ascută pana.

- O să-ţi împrumute Athenodor cuţitaşul său - îmi zise el râzând.

Athenodor era un bătrân impunător, cu ochii negri, foarte blânzi, cu nasul coroiat şi cu cea mai frumoasă barbă ce a împodobit vreodată o faţă omenească: cobora în valuri până la brâu şi era albă ca o aripă de lebădă. Nu fac o simplă comparaţie poetică fiindcă nu-mi intră în obicei să utilizez stilul poetic. Vreau să spun pur şi simplu că avea într-adevăr culoarea unei aripi de lebădă. Văzusem câteva lebede îmblânzite pe un lac artificial din grădinile lui Salustiu[30]. Athenodor şi cu mine le aruncaserăm nişte pâine din barcă, îmi amintesc că observasem asemănarea de culoare când Athenodor se aplecase peste marginea bărcii. Athenodor obişnuia să-şi mângâie barba în ritmul vorbirii şi-mi spunea că asta o face atât de bogată. Degetele sale dau naştere unor particule nevăzute de foc, care-i nutresc firele de păr. Era o glumă demnă de un stoic, adversar al filozofiei speculative a lui Epicur[31].

Barba lui Athenodor îmi aminteşte de cea a lui Sulpicius, pe care Livia mi-l dădu ca profesor de istorie când împlinii treisprezece ani. El avea, dimpotrivă, barba cea mai sărăcăcioasă pe care mi-a fost dat s-o văd vreodată; era albă, dar de culoarea zăpezii ce se topeşte în drum - un alb murdar - şi foarte jerpelită. Când era preocupat, şi-o răsucea între degete, ba chiar uneori vâra capetele în gură şi le mesteca. Cred că Livia îl alesese pentru că era omul cel mai plictisitor din Roma, nădăjduind să-mi potolească astfel ambiţiile de istoric; aflase de ele foarte curând. Nu se înşelase; Sulpicius poseda geniul de a face ca şi cele mai interesante lucruri să pară serbede şi moarte. Dar nici uscăciunea lui Sulpicius nu mă dezgustă de lucrul meu. Şi trebuie să recunosc că avea o memorie excepţional de fidelă a faptelor. Dacă aveam nevoie de o informaţie cât de lăturalnică, să zicem cu privire la legile de succesiune la conducerea

---

[30] Salustiu (Caius Sallustius Crispus) - (87-35 î.Hr.) istoric şi om politic roman. A fost tribun al plebeilor şi senator, partizan al lui Cezar, după moartea căruia s-a retras însă din viaţa politică, ocupându-se cu studiul istoriei. Din opera lui nu s-au păstrat complet decât "Despre conjuraţia lui Catilina" şi "Despre războiul cu Iugurta" iar fragmentar lucrarea "Istorii".

[31] Epicur - (34l-270 î.Hr.) filozof materialist şi ateist grec din perioada elenismului. El a dezvoltat materialismul atomist al lui Democrit.

triburilor alpine, împotriva cărora luptase tatăl meu, sau la sensul şi etimologia strigătelor lor de luptă, Sulpicius ştia care specialist tratase aceste probleme şi pe care raft al cărui dulap, din care cameră a cărei biblioteci le puteam găsi. Nu avea deloc simţ critic şi întâmplările ce le povestea se înăbuşeau una pe alta ca florile unui răsad, când nu sunt rărite. Dar mult mai târziu, după ce încetă a-mi fi profesor, memoria-i uimitoare mi-l făcu de nepreţuit ca asistent. L-am utilizat ca atare. A lucrat pentru mine până la moarte - la vârsta de optzeci şi şapte de ani - aproape cu treizeci de ani mai târziu; până în ultima zi, memoria i-a rămas neatinsă, iar barba tot atât de săracă, decolorată şi încurcată.

Capitolul VI

Trebuie să mă întorc acum cu câţiva ani în urmă spre a vorbi de unchiul meu Tiberius, a cărui soartă n-a fost străină de întâmplările acestei povestiri. El nu era deloc fericit. Doritor de linişte şi de odihnă, se găsea - fără voia lui - mereu în ochii lumii, fie ca general, conducând o campanie la graniţă, fie în calitate de consul, la Roma, fie ca trimis special în provincii. Onorurile nu însemnau nimic pentru el, mai ales că i se acordau - cum se plânsese într-o zi tatălui meu - ca unui prim servitor al lui Augustus şi al Liviei şi nu ca unuia ce acţionează conform drepturilor şi responsabilităţilor proprii, în afară de asta, trebuind să susţină demnitatea familiei imperiale şi să evite veşnicul spionaj al Liviei, era obligat la o mare prudenţă în viaţa sa particulară. Avea puţini prieteni, fiind, cum am mai spus, bănuitor, pizmaş, retras şi închis la fire; iar pe puţinii linguşitori care-l înconjurau îi trata - pe bună dreptate - cu un dispreţ cinic. Între Iulia şi el, lucrurile mergeau din ce în ce mai rău, după ce, cu cinci ani mai înainte, se căsătorise cu ea. Avuseseră un băiat, dar acesta murise şi de atunci Tiberius refuzase orice raport cu soţia sa; şi aceasta din trei motive. Mai întâi, Iulia, cu vârsta, îşi pierdea silueta, iar lui nu-i plăceau decât femeile neîmplinite, băieţoase, cum fusese Vipsania. Apoi, ea avea pofte pe care el nu voia să i le împlinească, şi când o respingea, făcea crize de isterie. Şi, în sfârşit, el descoperise că ea se răzbuna, cerând unor amanţi ceea ce nu-i dădea el.

Din nenorocire, nu avea altă dovadă despre faptele Iuliei decât mărturiile unor sclavi, căci ea făcea totul cu multă prudenţă şi asta nu era de ajuns pentru ca Augustus să-i îngăduie a o repudia pe singura lui fiică. Şi decât să se plângă Liviei, de care se ferea fiindcă o ura, prefera să sufere în tăcere. Îi veni în minte să părăsească Roma. Poate că Iulia se va arăta mai puţin prudentă şi Augustus va observa singur purtarea ei. Dar pentru asta ar fi trebuit să izbucnească la hotare un război mai greu şi lucrul nu era probabil. De altfel, se săturase de război, îl înlocuise pe tata la comanda armatei Rinului, unde Iulia îl urmase; acum se găsea la Roma doar de câteva luni. Augustus însă îl muncea, dându-i sarcinile cele mai grele şi neplăcute; astfel, îl însărcinase cu inspecţia muncii în cartierele sărace ale oraşului.

Într-o zi, nemaiputând răbda, strigă în faţa Liviei:

"Ah, mamă! Cum să scap, măcar pentru câteva luni, de viaţa asta nesuferită?!" Ea îl sperie nerăspunzându-i nimic şi părăsind camera cu un aer semeţ, dar în aceeaşi seară îl chemă şi-i spuse - spre marea lui mirare - că se hotărâse să-i îndeplinească dorinţa şi că-i ceruse lui Augustus un concediu pentru el. Se hotărâse să o facă pe de o parte pentru a-l lega printr-o datorie de recunoştinţă, iar pe de alta fiindcă aflase şi ea de aventurile Iuliei şi gândea, ca şi Tiberius, că cel mai bun

lucru de făcut era să i se dea Iuliei destulă libertate, ca să se piardă singură. Dar preocuparea ei principală se concentra asupra lui Caius şi Lucius, fiii Iuliei şi ai lui Agrippa, fraţii mai mari ai lui Postumus. Aceştia creşteau şi relaţiile cu tatăl lor vitreg, Tiberius, erau încordate.

Caius îl înlocuise oarecum pe Marcellus în inima lui Augustus. În realitate, nici el, nici Lucius nu erau băieţi răi. Dar, în ciuda avertismentelor Liviei, Augustus îi răsfăţa atât de mult, încât era de mirare că nu deveniseră şi mai răi. Trăiau într-un lux excesiv şi se purtau obraznic cu superiorii lor, mai ales cu cei pe care Augustus nu-i iubea. Când Livia îşi dădu seama că era inutil să încerce să-l frâneze pe Augustus în dragostea sa nesăbuită pentru nepoţii săi, schimbă tactica şi-l îndemnă să-i răsfeţe şi mai mult. Spera astfel să le câştige încrederea. Se gândea apoi că ei vor sfârşi prin a se crede atât de importanţi, încât vor ajunge să poftească monarhia pentru ei înşişi. Sistemul ei de spionaj fiind perfect, ea va putea afla din timp de complot şi-i va aresta pe amândoi.

După îndemnul ei, Augustus îl numi pe Caius consul la cincisprezece ani, pentru o perioadă de patru ani, deşi vârsta fixată de Sylla era de patruzeci şi trei şi legea cerea să fi ocupat mai înainte trei magistraturi de însemnătate crescândă. Mai târziu, Lucius primi aceeaşi demnitate. Livia avu de asemenea ideea ca Augustus să-i prezinte Senatului ca "şefi ai tinerilor nobili". Titlul nu urma să li se acorde pentru un prilej anumit, ca în cazul lui Marcellus, ci să le asigure o autoritate permanentă asupra celor egali cu ei în vârsta şi rang. Pe scurt, părea vădit că Augustus vrea să-l facă pe Caius succesorul său, şi acelaşi tineret patrician care încurajase purtarea nesăbuită a lui Marcellus faţă de faima militară şi de om de stat a veteranului Agrippa lua acum partea tânărului Caius faţă de veteranul Tiberius, cu care se purta necuviincios. Planul Liviei era ca Tiberius să urmeze pilda lui Agrippa. De s-ar fi retras - încărcat de onoruri şi victorii - în vreo insulă greacă din vecinătate, lăsând drumul liber lui Caius şi lui Lucius, s-ar fi bucurat de mai multă simpatie din partea poporului decât dacă ar fi rămas pe loc luptându-se cu ei pentru putere. (Paralela istorică ar fi fost şi mai completă dacă, în lipsa lui Tiberius, Caius şi Lucius s-ar fi întâmplat să moară şi Augustus ar fi avut iarăşi nevoie de el.) Livia făgădui prin urmare fiului său să-i obţină un concediu nelimitat şi permisiunea de a-şi da demisia din toate funcţiile; în schimb, avea să facă să fie numit "Protector al poporului", ceea ce l-ar împiedica pe Caius să-l asasineze, de i-ar fi venit cumva gândul acesta.

Liviei îi fu deosebit de greu să-şi ţină făgăduiala, pentru că Tiberius era cel mai bun ministru şi cel mai priceput general al lui Augustus, iar acesta refuză cu desăvârşire să-i ia în serios cererea. Tiberius invocă sănătatea lui şubredă, dând a înţelege că plecarea lui ar fi pe placul lui Caius şi Lucius, cu care nu se înţelegea câtuşi de puţin. Dar Augustus nu voia să audă nimic. Caius şi Lucius erau doar nişte copii, nepricepându-se nici la război, nici la politică; în cazul unei primejdii la Roma, în provincii sau la hotare, nu i-ar putea folosi cu nimic, îşi dădu seama, poate pentru întâia oară, că Tiberius era acum singurul său sprijin în caz de pericol. Dar îl irita faptul că fusese silit s-o recunoască. Respinse deci cererea lui Tiberius şi-i spuse răspicat că nu va lua în seamă nici un argument.

Acestuia îi mai rămânea doar un ultim mijloc: s-o întrebuinţeze pe Iulia. Cu voită brutalitate, el îi declară că viaţa lor împreună a ajuns o farsă şi că nu mai voia să trăiască nici măcar o zi sub acelaşi acoperiş cu dânsa. Îi sugeră să se ducă la Augustus şi să se plângă de purtarea brutală a soţului ei, spunând că nu va mai cunoaşte fericirea până nu se va despărţi de el. Din nenorocire, probabil că Augustus nu va consimţi la

divorţ, din consideraţie pentru familia lor, dar s-ar putea să-l exileze din Roma. Cât îl priveşte, între exil şi viaţa alături de ea, el preferă exilul.

Iulia hotărî să uite că-l iubise vreodată pe Tiberius. Prea mult o făcuse să sufere. Nu numai că se purta dispreţuitor cu ea, când erau singuri, dar începuse pe furiş să încerce acele vicii oribile care mai târziu aveau să-i facă numele urât de orice om cinstit, şi ea aflase totul. Aşa că îi urmă sfatul şi i se plânse lui Augustus în termeni mult mai violenţi decât prevăzuse el - căci vanitatea îl făcea să creadă că, în pofida tuturor lucrurilor, ea tot îl mai iubea. Augustus lăsase dintotdeauna să se vadă că Tiberius nu-i plăcea ca ginere - sentiment care încurajase tabăra lui Caius. Ascultând-o pe Iulia, străbătea camera în lung şi în lat, aducându-i lui Tiberius toate injuriile ce-i veneau la gură. Totuşi, el îi spuse Iuliei că era singură vinovată. Oare nu o avertizase cât preţuieşte Tiberius? Acum, cu toată dragostea şi mila ce-o avea pentru ea, nu putea anula o căsătorie căreia îi atribuise atâta însemnătate politică - era sigur, de altfel, că şi Livia gândeşte la fel. Atunci Iulia îi ceru să-l trimită pe Tiberius undeva departe, pentru un an sau doi, căci nu-i mai putea suferi apropierea. Augustus consimţi şi, după câteva zile, Tiberius naviga spre Rodos, unde visase dintotdeauna să se retragă. La cererea insistentă a Liviei, Augustus îl numise "Protector al poporului", dar îi arătase limpede că preferă să nu-l mai vadă niciodată.

În afară de cei în cauză, nimeni nu ştia de ce părăseşte Tiberius Roma, şi Livia folosi în favoarea fiului său repulsia ce-o resimţea Augustus să vorbească despre Tiberius. Bunica mea povesti "în secret" prietenilor săi că Tiberius se hotărâse să se retragă pentru a protesta împotriva purtării scandaloase a partizanilor lui Caius şi Lucius. Povesti de asemenea că Augustus îi luase partea şi-i refuzase demisia, promiţând să-i reducă la tăcere pe vinovaţi; dar Tiberius insistase, arătând că nu doreşte să mai aţâţe duşmănia dintre el şi fiii soţiei sale, şi-şi arătase tăria hotărârii nemâncând nimic timp de patru zile. Livia împinse comedia asta până la capăt, întovărăşindu-l până la Ostia - portul Romei - şi implorându-l, în numele lui Augustus şi al său, să revină asupra hotărârii lui. Toţi membrii apropiaţi ai familiei - Castor, tânărul fiu al lui Tiberius, mama mea, Germanicus, Livilla şi cu mine - trebuirăm să-l întovărăşim şi să ne unim rugăminţile cu ale ei. Iulia nu fu de faţă: lumea deduse de aici - după cum dorise şi Livia - că lua partea fiilor săi împotriva soţului ei. Fu o scenă ridicolă, dar bine pregătită. Mama îşi jucă rolul cu uşurinţă, iar cei trei copii mai mari, dăscăliţi din vreme, părură cu totul naturali. Cât despre mine, am rămas zăpăcit şi mut până când Livilla m-a ciupit; atunci am izbucnit în lacrimi şi am avut singur mai mult efect decât toţi ceilalţi. Aveam patru ani pe vremea aceea; am împlinit doisprezece când Augustus trebui - împotriva voinţei sale - să-l recheme pe Tiberius la Roma, situaţia politică fiind cu desăvârşire schimbată.

Lumea se arată, de obicei, prea aspră faţă de Iulia. Aceasta era, după părerea mea, o femeie de treabă şi inimoasă, deşi cam dedată plăcerilor; a fost de altfel singura femeie din familia mea care a avut vreodată un cuvânt bun pentru mine. Cred, de asemenea, că a fost acuzată pe nedrept de a-l fi înşelat pe Agrippa, căci cei trei fii ai ei semănau mult cu tatăl lor. În realitate, lucrurile s-au petrecut astfel: rămânând văduvă, Iulia se îndrăgosti de Tiberius şi-l convinse pe Augustus să i-l dea în căsătorie. Furios că trebuie să-şi lase soţia din cauza ei, Tiberius o trată cu răceală. Ea făcu atunci imprudenţa să ceară sfatul Liviei, de care se temea, dar în care avea încredere; aceasta îi dărui o licoare ce trebuia băută o dată pe lună, în timpul lunii pline, spunând unele rugăciuni către Venus, şi care urma s-o facă iubită de soţul său în mai puţin de un an, cu condiţia strictă să nu spună nimănui

vreun cuvânt, căci altfel licoarea îşi va pierde puterea, ba chiar îi va face mult rău. Dar licoarea aceasta perfidă, făcută cu muşte verzi din Spania, distilate, aţâţă simţurile Iuliei până la nebunie. (Voi povesti mai târziu cum am aflat acestea.) Un timp, îl reţinu pe Tiberius prin patima ei neobişnuit de lascivă, apoi el se dezgustă şi refuză orice legătură cu dânsa. Înnebunită de băutură, ea fu nevoită să-şi caute potolirea dorinţelor în braţele acelor tineri în discreţia cărora se putea încrede. Aşa procedă la Roma; în Germania şi Franţa, ea corupea gărzile personale ale lui Tiberius sau chiar sclavi germani, pe care - dacă stăteau la îndoială - îi ameninţa să-i denunţe că şi-au permis familiarităţi cu dânsa şi să-i ucidă cu lovituri de bici. Cum pe atunci mai era o femeie frumoasă, e de presupus că ei nu stăteau prea mult la îndoială.

După exilul lui Tiberius, ea luă mai puţine măsuri de precauţie şi în curând întreaga Romă află de aventurile sale. Livia nu-i suflă o vorbă lui Augustus, convinsă că mai devreme sau mai târziu va afla şi singur. Dar dragostea părintească excesivă a lui Augustus era prea cunoscută ca să îndrăznească cineva a-i vorbi; după câtva timp, lumea presupuse că el cunoştea desigur totul şi indulgenţa lui bănuită fu un nou motiv să se păstreze tăcerea. Orgiile nocturne ale Iuliei în Forum şi pe tribuna oratorilor deveniră obiect de scandal public; totuşi, patru ani se scurseră fără ca Augustus să fi auzit ceva. Află într-o bună zi toată povestea chiar de la fiii Iuliei, Caius şi Lucius, care veniră împreună la el şi-l întrebară până când va îngădui să fie dezonoraţi şi el, şi nepoţii săi. Grija pentru reputaţia familiei îl putuse face indulgent faţă de mama lor, dar toate aveau o limită; trebuiau oare să aştepte până când ea le va aduce o generaţie de bastarzi înainte de a se lua vreo măsură?

Augustus asculta cu gura căscată, cu buzele tremurânde, zdrobit de uimire şi de groază. Când putu vorbi, o chemă pe Livia cu voce stinsă; în prezenţa ei, Caius şi Lucius repetară povestirea. Atunci, prefăcându-se că suspină, ea spuse cât suferise timp de trei ani văzând că Augustus închide ochii, în câteva rânduri îşi adunase curajul ca să-i vorbească, dar era limpede că el nu voia să asculte nimic. "Mă gândeam că ştii totul, dar că subiectul ţi-e prea penibil ca să-l discuţi, chiar cu mine." Augustus plângea cu capul în mâini. Niciodată nu-l atinsese nici cea mai uşoară bănuială, o socotea pe fiica sa drept femeia cea mai castă din Roma. Şi de ce oare - întrebă Livia - se exilase Tiberius? De dragul exilului? Nu, dar cum nu putea pune capăt exceselor soţiei sale şi cum credea că Augustus le trece cu vederea, era disperat. De teamă să nu-i nemulţumească pe Caius şi Lucius repudiindu-le mama, luase singura hotărâre cu putinţă: aceea de a se îndepărta discret.

Aluzia la Tiberius scăpă lui Augustus. El îşi acoperi capul cu un colţ al togei şi plecă, năuc, prin coridorul ce ducea spre camera lui. Patru zile rămase închis fără să vadă pe nimeni, nici măcar pe Livia, fără mâncare sau băutură şi - ceea ce era mai îngrozitor - fără a se rade. Nimeni, nici măcar Livia, nu putea intra la el. În sfârşit, trase cordonul care, trecând printr-o gaură în zid, răspundea la un clopoţel din camera Liviei. Ea sosi în grabă, cu faţa plină de grijă afectuoasă. Augustus, nesigur de vocea sa, scrise pe tăbliţa de ceară o singură frază în greceşte: "Exil pe viaţă, dar să nu mi se spună unde". Apoi îi dădu sigiliul Liviei, ca să facă demersurile necesare pe lângă Senat. (Sigiliul acesta era un smarald mare pe care era gravat capul cu cască al lui Alexandru cel Mare. Fusese furat din mormântul acestuia împreună cu spada şi placa pectorală şi cu alte podoabe ale eroului. Livia stăruise ca Augustus să-l întrebuinţeze, în ciuda tuturor scrupulelor lui - i se părea o dovadă de înfumurare - până când Augustus visă într-o noapte că Alexandru, încruntat, îi retează degetul pe care îl purta. După aceea întrebuinţa doar sigiliul său propriu,

un rubin indian, gravat de vestitul giuvaiergiu Dioscurides, sigiliu pe care toţi urmaşii săi l-au purtat ca semn al puterii lor.)

Livia scrise Senatului în termeni foarte energici. Scrisoarea ei reproducea chiar stilul lui Augustus, uşor de imitat, pentru că el jertfea totdeauna eleganţa clarităţii, de exemplu prin repetarea voită a aceluiaşi cuvânt, în loc să vâneze sinonime ori perifraze (cum se obişnuieşte în scrierile literare). Avea de asemenea tendinţa să abuzeze de prepoziţii pe lângă verbe. Livia nu-i arătă scrisoarea, ci o trimise direct Senatului, care votă exilul pe viaţă. Ea înşirase amănunţit crimele Iuliei şi arătase, în numele lui Augustus, prea mult dezgust pentru ca el să-şi mai poată schimba vreodată părerea şi să ceară Senatului să revină asupra hotărârii sale. Cu acelaşi prilej, numi drept complici ai Iuliei trei sau patru oameni de care avea interes să se dezbare. Unul dintre ei, Iulus, era unchiul meu, fiind un fiu al lui Antoniu; Augustus îl numise consul din dragoste pentru Octavia. Livia insistă asupra nerecunoştinţei arătate faţă de binefăcătorul său şi insinua că el conspirase cu Iulia ca să cucerească puterea supremă, Iulus se omorî. Acuzaţia era probabil falsă, dar Iulus, singurul fiu în viaţă al lui Antoniu din căsătoria acestuia cu Fulvia - căci Antilus, fiul cel mai mare, fusese omorât de Augustus după sinuciderea tatălui său, iar ceilalţi doi, Ptolomeu şi Alexandru, fiii lui Antoniu şi ai Cleopatrei, muriseră tineri - Iulus, deci, ca fost consul şi ca soţ al sorei lui Marcellus, de care divorţase Agrippa, părea primejdios. Nemulţumirea publică faţă de Augustus se exprima deseori în dorinţa ca Antoniu să fi fost învingătorul în bătălia de la Actium[32]. Ceilalţi acuzaţi de adulter fură condamnaţi la exil.

După o săptămână, Augustus o întrebă pe Livia dacă "un anumit decret fusese votat". Deşi se gândea necontenit la Iulia, nu mai voia să-i pronunţe numele; evita chiar să o pomenească printr-o perifrază. Livia îi răspunse că "o anumită persoană" fusese condamnată la exil pe viaţă într-o insulă şi că se afla pe drum. El fu şi mai zdrobit aflând că Iulia nu alesese singura cale onorabilă rămasă, aceea de a-şi lua viaţa. Febe, doamna de onoare şi confidenta ei, se spânzurase chiar în ziua publicării decretului. "De ce nu sunt tatăl lui Febe!" spuse Augustus. Cincisprezece zile nu apăru în public. N-am uitat luna aceea îngrozitoare. Livia puse pe toţi copiii să se îmbrace în doliu; am fost opriţi să ne jucăm, să facem zgomot şi chiar să zâmbim. Când l-am revăzut pe Augustus, era îmbătrânit cu zece ani. Luni de zile trecură până când se simţi în stare să se întoarcă la jocurile copiilor de la colegiu, sau chiar să reia exerciţiile zilnice de dimineaţă: o plimbare rapidă în jurul curţii palatului, urmată de o cursă de obstacole nu prea înalte.

Livia se grăbi să-i comunice noutăţile lui Tiberius. Acesta - după sfatul ei - îi scrisese în două rânduri lui Augustus, rugându-l să ierte faptele Iuliei, după cum şi el le ierta; oricât de urât se purtase Iulia ca soţie, el dorea ca ea să păstreze toate bunurile pe care le dobândise de la el. Augustus nu-i răspunse. Era pe deplin convins că răceala, cruzimea şi relele exemple ale lui Tiberius erau vinovate de decăderea morală a Iuliei. Nu numai că nu-l rechemă din exil, ci, în anul următor, refuză să-i reînnoiască titlul de Protector.

Mulţi ani după aceea, regimentele din Germania cântau un marş compus în asprul stil tragicomic al taberelor, intitulat: Cele trei supărări ale lui Augustus. Acesta, spunea cântecul, a plâns mult timp moartea lui Marcellus, mai mult necinstea Iuliei, dar şi mai mult pierderea vulturilor lui Varus, căci cu fiecare dispărea un regiment întreg dintre cei mai viteji

[32] La Actium, Octavian Augustus a repurtat celebra sa victorie navală asupra flotei lui Antoniu şi a Cleopatrei în anul 31 î.Hr.

soldaţi ai Romei.

Cântecul deplângea soarta nefericită a Regimentelor XVII, XVIII şi XIX, care, pe când aveam eu nouăsprezece ani, fură atrase într-o ambuscadă şi măcelărite de germani, într-o pădure mlăştinoasă şi îndepărtată; el povestea, de asemenea, cum Augustus, după aflarea acestui dezastru fără seamăn, se lovise cu capul de pereţi:

"Striga Augustus cu durere
Şi în cap se tot izbea:
Varus, Varus, generale,
Vulturii să-i văd aş vrea!
Augustus sfâşia în furii
Aşternut şi perne - vai!
Varus, Varus, generale,
Legiunile să-mi dai!"

Versurile următoare povestesc că el n-a format niciodată alte regimente purtând numerele celor distruse şi că a păstrat locul gol în scriptele armatei. Mai departe, cântecul îl pune pe Augustus să jure că viaţa lui Marcellus şi onoarea Iuliei n-au nici un preţ pentru el faţă de viaţa şi onoarea soldaţilor săi. Sufletul lui nu va găsi pacea, "ca şi o gâză prinsă în flacără", până când cei trei vulturi nu vor fi salvaţi şi depuşi în siguranţă în Capitoliu. Dar deşi, de atunci, germanii fuseseră bătuţi în câteva rânduri, nimeni nu reuşise să găsească vulturii pierduţi, atât de bine fuseseră dosiţi. Astfel, trupele deplângeau durerea pricinuită lui Augustus de către Iulia, dar eu cred că pentru fiecare oră de jale pentru soldaţii săi, el a plâns o lună întreagă din pricina Iuliei.

Nu voia să ştie unde se află, de teamă că n-ar fi putut rezista ispitei să ia o corabie şi să se ducă să o vadă. Livia profită de asta ca s-o trateze pe Iulia cu o nemaipomenită asprime, îi erau oprite fardurile, veşmintele fine, vinul sau orice obiect de lux; garda ei era compusă doar din bătrâni şi din eunuci. Nu putea primi pe nimeni; în fiecare zi i se dădea să toarcă - ca pe vremea când era fată - o anume cantitate de lână. Insula, aşezată lângă coastele Campaniei, era foarte mică şi Livia sporea suferinţele Iuliei cu bună ştiinţă, lăsând acolo an după an aceeaşi gardă, fără s-o schimbe; şi bineînţeles că toţi aceşti oameni îi reproşau Iuliei exilul lor într-un loc atât de pustiu şi de nesănătos, în această afacere murdară, o singură fiinţă avu un rol frumos: Scribonia, mama Iuliei, pe care Augustus o repudiase pentru a se căsători cu Livia. Ea era acum o femeie foarte bătrână, care trăia de mult timp retrasă; totuşi, se duse cu îndrăzneală la Augustus şi îi ceru îngăduinţa să împărtăşească exilul fiicei sale. Îi fusese smulsă, spuse ea de faţă cu Livia, îndată după naştere, dar o adorase mereu de departe, iar acum, când întreaga lume se arăta potrivnică copilei sale, ea voia să arate ce înseamnă dragostea unei mame adevărate. După părerea ei, bietul copil nu era de osândit: i se făcuse viaţa grea. Livia râse dispreţuitor, dar se vedea că nu se simte în apele ei. Stăpânindu-şi emoţia, Augustus semnă cererea.

Peste cinci ani, în ziua aniversării Iuliei, el o întrebă deodată pe Livia:

- Care e mărimea insulei?

- Ce insulă? făcu Livia.

- Insula... unde trăieşte o nenorocită.

- Ah! Câteva minute de mers de la un capăt la celălalt - răspunse Livia cu prefăcută indiferenţă.

- Câteva minute? Glumeşti!

Şi-o închipuise pe Iulia, tot timpul, într-o insulă ca Cipru, Lesbos sau

Corfu. După o clipă, întrebă:

- Cum se numeşte insula?

- Pandataria.

- Cum, în locul acela nenorocit? Doamne, ce cruzime! Cinci ani la Pandataria!

Livia îl privi aspru.

- Doar nu cumva - zise ea - ai vrea s-o revezi la Roma!

Augustus se îndreptă spre zidul unde atârna o hartă a Italiei, gravată pe o foaie subţire de aur, cu pietre preţioase reprezentând oraşele. Nu putu vorbi, dar arătă cu degetul frumosul oraş Reggio, din strâmtoarea Messinei.

Iulia fu trimisă deci la Reggio, unde i se dădu ceva mai multă libertate. Fu chiar autorizată să primească vizite, cu condiţia ca fiecare vizitator să ceară personal permisiunea Liviei; acesta trebuia să explice pentru ce voia s-o vadă pe Iulia şi să răspundă la întrebări amănunţite, arătând culoarea ochilor şi a părului, semnele particulare şi cicatricele, astfel ca nimeni altul să nu se poată servi de libera lui trecere. Puţini aveau îndrăzneala să facă faţă acestor preliminarii. Fiica Iuliei, Agrippina, ceru permisiunea să-şi vadă mama, dar Livia refuză, din respect, zise ea, pentru virtutea Agrippinei. Iulia continua să fie supusă la o disciplină strictă şi nu avea pe lângă ea nici un suflet apropiat; mama ei murise de friguri pe insulă.

În câteva rânduri, trecând pe jos pe străzile Romei, Augustus auzi strigându-se: "Recheamă-ţi fata! A suferit destul! Recheamă-ţi fata!" Strigătele acestea îi înteţeau durerea, într-o zi puse gărzile să-i aducă pe doi dintre cei care strigaseră mai tare şi le spuse că Jupiter îi va pedepsi, fără îndoială, făcând să fie şi ei trădaţi şi necinstiţi de soţiile şi fiicele lor. Dar aceste manifestări populare porneau mai puţin din mila faţă de Iulia, cât mai ales din ura împotriva Liviei, pe care toţi o făceau răspunzătoare - şi pe bună dreptate - de asprimea exilului fiicei ei vitrege şi de aţâţarea mândriei lui Augustus, care nu-i permitea s-o ierte.

Cât despre Tiberius, el se simţi bine în frumoasa lui insulă timp de un an sau doi. Hrana era bună, clima excelentă, în plus, avea răgazul să-şi reia studiile literare. Nu scria rău în greceşte şi compuse câteva mici poeme elegiace, în genul unor poeţi ca Euforion sau Partenius. Le am pe undeva, strânse în volum, îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în discuţii prieteneşti cu profesorii universităţii, îl amuza mitologia clasică; alcătui un arbore genealogic enorm, de formă circulară, ale cărui ramuri, plecând de la Haos[33], primul nostru strămoş, se ramificau într-o circumferinţă confuză, semănată cu nimfe, regi şi eroi. Îi plăcea grozav să-i încurce pe experţii în mitologie cu întrebări ca acestea: "Cum se numea bunica după mamă a lui Hector?" sau "Himera a avut descendenţi bărbaţi?" şi îi sfida să citeze pasaje din poeţii vechi, putând servi ca sprijin pentru răspunsul lor. Amintindu-şi de arborele acesta, aflat acum în posesia mea, Caligula făcu - mulţi ani mai târziu - faimoasa-i glumă asupra lui Augustus:

"Da, a fost unchiul meu de-al doilea. Era înrudit cu mine întocmai ca şi câinele Cerber cu Apolo". Gândindu-mă acum, cred că se înşela. Unchiul de-al doilea al lui Apolo era Tyfon[34], tatăl sau bunicul lui Cerber, după diverşi autori. Dar arborele genealogic al primilor zei e atât de

---

[33] Haos - personificarea spaţiului nelimitat care, în concepţia celor vechi, ar fi existat înainte de crearea lumii. Divinitate străveche, Haos era considerat ca părintele Pământului (Geea), al Dragostei (Eros), al întunericului (Ereb) şi al Nopţii (Nyx), care, la rândul lor, ar fi dat naştere întregii existenţe.

[34] Tyfon (Typhon sau Typhoeus) - fiinţă monstruoasă care a zămislit mai mulţi copii monstruoşi: Cerber, Himera, Gorgonele, Hidra din Lerna, Ladon, Leul din Nemea etc.

încurcat prin căsătorii incestuoase - mamă şi fiu, frate şi soră - încât poate că totuşi Caligula a avut dreptate.

Ca "Protector al poporului", Tiberius era foarte temut de locuitorii din Rodos: funcţionarii care plecau să-şi ocupe posturile în Orient sau care se întorceau de acolo aveau grijă să facă un ocol ca să-i prezinte omagii. Dar el pretindea că ţine la calitatea lui de simplu cetăţean şi refuza toate onorurile ce i se aduceau. De cele mai multe ori renunţa la escortă. O singură dată fu văzut întrebuinţând puterea judiciară la care îi dădea dreptul titlul său de "Protector al poporului", când condamnă în pripă, la o lună de închisoare, pe un tânăr grec care, într-o discuţie gramaticală prezidată de el, îi nesocotise autoritatea de prezident. Se menţinea în formă călărind şi luând parte la exerciţiile Gymnaziului[35]. Scrisorile lunare ale Liviei îl ţineau la curent cu întâmplările din Roma. În afară de o casă în capitala insulei, mai avea o mică vilă pe un promontoriu înalt ce domina marea. Un drum secret ducea de la ţărm până acolo şi pe drumul acela un om de încredere, un libert voinic, îi aducea personajele puţin recomandabile - prostituate, sodomiţi, magicieni, ghicitori - cu care îşi petrecea de obicei serile. Se spunea că, dacă-i displăcuseră lui Tiberius, oamenii aceştia făceau adesea un pas greşit pe drumul de întoarcere şi cădeau în mare.

După cum am mai spus, după scurgerea celor cinci ani Augustus refuză să reînnoiască Protectoratul lui Tiberius. Refuzul său îl puse pe acesta într-o situaţie foarte penibilă la Rodos, unde nu era deloc iubit. Văzându-l lipsit de escortă, de demnitatea de magistrat şi de inviolabilitate, localnicii începură a-l trata cu familiaritate, apoi cu insolenţă. De pildă, un renumit profesor de filozofie, căruia îi ceruse voie să-i urmeze cursurile, îi răspunse că nu are loc deocamdată, dar să revină peste şapte zile, că poate se va face unul. Apoi Tiberius află de la Livia de plecarea lui Caius în Orient, ca guvernator al Asiei Mici. Dar, deşi Caius se găsea foarte aproape, la Chios, nu se osteni să-i facă o vizită. Un prieten îi explică lui Tiberius cauza: Caius credea în zvonurile false care circulaseră la Roma, după care Tiberius şi Livia ar pregăti o revoltă în armată. Mai mult, un membru al suitei lui Caius îi propusese chiar, la un ospăţ public, după ce băuseră cu toţii cam mult, să se îmbarce spre Rodos şi să revină cu capul "exilatului". Caius răspunsese că "exilatul" nu-i inspira teamă: n-avea decât să-şi păstreze capul prost pe umerii lui proşti.

Stăpânindu-şi mândria, Tiberius plecă îndată spre Chios ca să se împace cu fiul său vitreg. O atare umilinţă provocă multe comentarii. Tiberius, cel mai de seamă roman, după Augustus, linguşea un adolescent, fiul soţiei sale dezonorate! Sub aparenţa sa rece, Caius fu în realitate foarte măgulit. Tiberius îl rugă să n-aibă nici o teamă: zvonurile care circulaseră pe socoteala sa erau pe cât de lipsite de temei, pe atât de tendenţioase. N-avea deloc intenţia să-şi reia cariera politică întreruptă odinioară în folosul lui Caius şi al fratelui său Lucius; tot ce dorea acum era să-şi petreacă restul vieţii retras şi în pace, într-o existenţă pe care ajunsese să o aprecieze mai mult decât toate onorurile publice.

Încântat că are prilejul să se arate mărinimos, Caius sprijini personal faţă de Augustus o scrisoare a lui Tiberius, în care acesta afirma că părăsise Roma doar ca să nu stea în calea tinerilor prinţi, fiii săi vitregi; acum, când ei erau mai în vârstă şi cu o situaţie bine stabilită, nimic nu-l mai împiedica să trăiască liniştit la Roma. Se plictisise de

[35] Gymnaziu - instituţie ateniană (în Grecia antică) în care tinerii între şaisprezece şi optsprezece ani din familiile înstărite îşi desăvârşeau educaţia fizică şi intelectuală. Gymnaziul servea şi ca loc de întâlnire pentru discuţii politice şi prelegeri filozofice.

Rodos şi dorea să-şi revadă familia şi prietenii - Augustus răspunse - nu lui Tiberius, ci lui Caius - că Tiberius plecase, în ciuda mustrărilor alor săi, într-un moment când statul avea deosebită nevoie de el şi că nu avea căderea să decidă condiţiile întoarcerii sale. Cuprinsul acestei scrisori îl află toată lumea; Tiberius se nelinişti, în Franţa, locuitorii din Nîmes dărâmară statuile ce aminteau de victoriile sale. Îi ajunse la ureche că Lucius credea în ştirile false care circulau despre el. Părăsi oraşul şi se instala într-o căsuţă la celălalt capăt al insulei, ducându-se doar din timp în timp la vila sa de pe promontoriu. Nu se mai îngrijea nici de sănătate, nici de înfăţişarea sa, se rădea rar, umbla în haine de casă şi papuci, în cele din urmă îi scrise Liviei spre a-i arăta în ce primejdioasă situaţie se află. Dacă ea va dobândi pentru el permisiunea de întoarcere, jura să se lase călăuzit numai de ea, cât timp vor trăi amândoi. I se adresa ei, spunea, nu atât ca unei mame iubitoare, cât ca timonierului real, deşi nemărturisit, al corăbiei statului.

Tocmai asta voise Livia. Până atunci, se ferise să intervină pentru el pe lângă Augustus; dorea să-l vadă pe Tiberius tot atât de obosit de lipsa de acţiune şi de dispreţul public, cât fusese înainte de activitate şi de onoruri. Îi răspunse scurt că a primit scrisoarea şi că târgul e încheiat. După câteva luni, Lucius, care se afla în drum spre Spania, muri la Marsilia într-un chip destul de misterios. În timp ce Augustus se afla încă sub lovitura acestei veşti, Livia încercă să-l înduioşeze spunându-i cât de mult îi lipsise sprijinul scumpului său fiu Tiberius în toţi anii aceştia; dar în acest răstimp nu îndrăznise să-i pledeze cauza. Desigur, el se purtase rău, dar acum devenise mai înţelept: scrisorile lui respirau cel mai mare devotament şi cea mai mare credinţă faţă de Augustus. De altfel, Caius, care sprijinise cererea sa de întoarcere, avea nevoie de un colaborator de încredere, acum când îi murise fratele.

Într-o seară, un ghicitor numit Thrasyl, arab de provenienţă, veni la Tiberius în vila sa de pe promontoriu. Mai fusese de două-trei ori pe la el şi-i făcuse multe preziceri încurajatoare, dintre care nici una nu se realizase. Devenit sceptic, Tiberius îi spuse libertului său că, dacă Thrasyl nu-l va mulţumi pe deplin nici de astă dată, va trebui să-i alunece piciorul când va coborî de pe stâncă. Thrasyl sosi.

- Cum arată stelele mele astăzi? întrebă imediat Tiberius.

Thrasyl se aşeză şi începu să facă socoteli astrologice complicate, cu o bucată de cărbune pe o masă de piatră.

- Sunt într-o conjunctură deosebit de prielnică - rosti el în cele din urmă. Epoca grea a vieţii tale a trecut. De acum înainte vei avea parte doar de bucurii.

- Foarte bine - spuse Tiberius rece. Şi ce spun stelele tale?

Thrasyl făcu din nou calcule, apoi ridică ochii cu o groază adevărată sau prefăcută.

- Cerule! strigă el. O primejdie grozavă mă pândeşte din aer şi din apă.

- Nu e nici un mijloc să te fereşti? întrebă Tiberius.

- N-aş putea spune. Dacă ajung să trăiesc încă douăsprezece ore, soarta mea va fi, păstrând proporţiile, tot atât de fericită ca a ta; dar toate planetele rău prevestitoare sunt unite împotriva mea şi primejdia pare de neînlăturat. Numai Venus m-ar putea scăpa.

- Ce mi-ai spus despre ea? Am uitat.

- Intră în zodia Scorpionului, care e semnul tău, lucru ce vesteşte o schimbare foarte fericită în soarta ta. De aici mai deduc un lucru: în curând vei intra în familia Iulia, care, nu e nevoie să-ţi mai amintesc, coboară chiar din Venus, mama lui Enea. Tiberius, umila mea soartă e în chip ciudat legată de a ta. Dacă primeşti veşti bune până mâine,

înaintea zorilor, e semn că am înainte-mi aproape tot atâţia ani fericiţi ca şi tine.

Erau aşezaţi sub porticul vilei. Deodată, o pitulice săltă pe genunchiul lui Thrasyl şi, plecând capul într-o parte, începu a ciripi.

- Mulţumesc, surioară! zise Thrasyl păsăricii. Ai sosit tocmai la vreme.

Se întoarse apoi către Tiberius:

- Cerul fie lăudat! Pitulicea spune că această corabie care vine îţi aduce veşti bune, iar eu sunt salvat. Primejdia a fost înlăturată.

Tiberius sări în picioare şi-l îmbrăţişa pe Thrasyl, mărturisindu-i ce gânduri avusese; într-adevăr, corabia aducea scrisori imperiale. Augustus îi anunţa lui Tiberius moartea lui Lucius şi, binevoitor, îi permitea să se întoarcă la Roma, dar, pentru moment, în calitate de simplu cetăţean. Cât despre Caius, Augustus avusese grijă să nu-i fie încredinţate decât sarcini pe care era în stare să le ducă la bun sfârşit. Spera ca Răsăritul să rămână paşnic în timpul guvernării fiului său.

Din nefericire, regele Armeniei se răsculă; regele parţilor ameninţa să se unească cu el. Augustus era pus în încurcătură. Deşi se arătase bun guvernator în timp de pace, Caius părea prea tânăr ca să ducă la bun sfârşit un război atât de însemnat. Iar Augustus era prea bătrân pentru a pleca în campanie; de altfel, nenumăratele sale ocupaţii nu-i îngăduiau să părăsească Roma. Totuşi, Caius n-ar fi putut fi înlocuit din fruntea armatei fără a se da impresia că fusese numit consul un om incapabil de o înaltă comandă militară. Trebui să se încreadă în el, nădăjduind că o să reuşească.

La început, norocul îl ajută. Regele Armeniei fu ucis pe când respingea atacul unor jefuitori nomazi la hotarele sale. Aflând de moartea lui, cât şi de armata numeroasă strânsă de Caius, regele parţilor ceru să trateze cu acesta, spre marea uşurare a lui Augustus. Din nenorocire, noul rege al Armeniei, numit de Roma, un med, nu putea conveni nobililor armeni, şi după ce Caius trimise înapoi la Roma întăririle ce le socotea inutile de aci înainte, războiul izbucni totuşi. Caius îşi strânse trupele şi porni spre Armenia; după câteva luni fu trădat şi rănit de un general duşman care îi ceruse o întrevedere. Rana era uşoară; el n-o luă în seamă şi termină campania cu succes. Dar se pare că fu prost îngrijit; sănătatea sa, care, de doi ani, lăsa de dorit fără vreo cauză aparentă, se şubrezi tot mai mult: orice sforţare mintală îi deveni cu neputinţă, în cele din urmă îi ceru lui Augustus - care consimţi cu părere de rău - să-l lase să reintre în viaţa particulară. Muri înainte de a ajunge la Roma. Dintre fiii Iuliei nu mai rămânea decât Postumus, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani.

Augustus, care între timp se împăcase cu Tiberius, după cum prevestise Thrasyl, îl introduse în familia imperială, adoptându-l în acelaşi timp cu Postumus ca fiu şi moştenitor.

Răsăritul fusese pacificat pentru un timp. Dar războiul cu germanii - pe care îl povestisem în compoziţia şcolărească făcută sub îndrumarea lui Athenodor - lua o întorsătură serioasă. Augustus îl făcu pe Tiberius comandant-şef şi îi arătă o încredere reînnoită, numindu-l Protector pentru o perioadă de zece ani. Războiul fu aspru, dar Tiberius îl conduse cu vechea lui iscusinţă şi cu energie. Livia insistă ca el să facă vizite frecvente la Roma, pentru a nu pierde legătura cu evenimentele politice. Tiberius îşi respecta angajamentul şi se lăsa condus de ea în orice împrejurare.

Capitolul VII

M-am întors cu câţiva ani în urmă spre a povesti despre unchiul meu Tiberius, dar, întovărăşindu-l până la adoptarea sa de către Augustus, am pierdut firul propriei mele istorii. Vreau să consacru paginile următoare celor ce s-au petrecut între cel de-al nouălea şi cel de-al şaisprezecelea an din viaţa mea. Va fi mai ales cronica logodnelor şi a căsătoriilor noastre, a tinerilor. Germanicus ajunse cel dintâi la majorat - împlinea paisprezece ani la 30 septembrie - dar, după obicei, i se celebră majoratul în luna martie. După tradiţie, ieşi dis-de-dimineaţă din casa noastră de pe Palatin încununat cu flori şi purtând pentru cea din urmă oară haina tivită cu purpură a băieţilor tineri. Cete de copii alergau înaintea sa, cântând şi aruncând flori, prietenii săi nobili îl escortau şi o mulţime imensă îl urma, fiecare după rangul său. Procesiunea coborî încet în Forum; acolo, Germanicus fu primit cu urale nesfârşite, cărora le răspunse printr-o scurtă cuvântare; apoi, în capul cortegiului, urcă coasta colinei capitoline. La Capitoliu îl aşteptau Augustus şi Livia. El jertfi un taur alb lui Jupiter Capitolinul, Stăpânul Fulgerelor, şi îmbrăcă pentru prima dată toga albă a bărbatului. Spre marea mea dezamăgire, nu mi se îngăduise să-l întovărăşesc. Drumul era prea lung pentru mine şi ar fi produs un efect neplăcut să fiu purtat în lectică. L-am văzut doar pe Germanicus, întors acasă, dedicând toga şi podoabele sale de copil zeilor familiei şi aruncând mulţimii, de pe trepte, prăjituri şi bani.

După un an, el se căsători. Augustus îşi dădea toată osteneala să-i îndemne la căsătorie pe bărbaţii de familie bună. Imperiul era foarte întins, aşa că era nevoie de mai mulţi funcţionari şi ofiţeri superiori decât putea procura nobilimea, deşi aceasta se lărgea necontenit prin înnobilarea oamenilor din popor. Când patricienii se plângeau de vulgaritatea noilor veniţi, Augustus răspundea iritat că alesese şi el ce găsise mai bun; de altfel, leacul era în mâinile lor: n-aveau decât să se căsătorească de tineri şi să aibă cât mai mulţi copii, împuţinarea continuă a naşterilor şi căsătoriilor în rândul claselor nobile devenise pentru el o obsesie.

Într-o bună zi, când cavalerii romani, dintre care se recrutau senatorii, se plânseră de asprimea legilor împotriva celibatarilor, el îi convocă pe toţi în Forum spre a le vorbi. Când se adunară, îi împărţi în două grupuri, celibatarii şi oamenii căsătoriţi. Celibatarii formau un grup mult mai numeros decât cel al oamenilor căsătoriţi şi el li se adresă pe rând. Tună şi fulgeră împotriva celibatarilor, numindu-i fiare şi tâlhari şi, printr-o exagerată figură retorică, ucigaşi ai propriei lor posterităţi. Pe vremea aceea, Augustus era un bătrân cu vocea autoritară şi arţăgoasă a unui om care toată viaţa s-a aflat în fruntea treburilor publice. Se considerau poate vestale? O vestală măcar se culcă singură, pe când ei nu se puteau lăuda cu un asemenea lucru. Ar putea ei să-i explice pentru ce, în loc să-şi împartă patul cu femei cinstite, de rangul lor, care să le facă prunci frumoşi, îşi risipeau forţa virilă cu sclave urât mirositoare şi cu prostituate murdare din Asia? Dacă ar fi să creadă ce se povesteşte, partenera jocurilor lor nocturne era mai adesea una din creaturile acelea cu îndeletniciri josnice, cărora nici nu vrea să le spună pe nume şi a căror existenţă era o ruşine pentru oraş.

De-ar putea, spuse Augustus, l-ar condamna pe bărbatul care fuge de obligaţiile lui sociale, ca să ducă o viaţă de desfrău, la aceeaşi pedeapsă cumplită care o loveşte pe vestala care îşi calcă jurământul - să fie îngropat de viu.

Întorcându-se apoi spre noi, oamenii căsătoriţi, căci pe vremea

aceea mă număram şi eu printre ei, ne aduse cele mai înflăcărate laude, deschizând braţele ca pentru a ne îmbrăţişa pe toţi. "Sunteţi puţini faţă de populaţia uriaşă a Cetăţii. Mult mai puţini decât cei de colo, care nu vor să-şi îndeplinească fireasca datorie socială. Dar numărul vostru mic e pentru mine un motiv să vă laud mai mult şi să vă fiu de două ori recunoscător: mi-aţi ascultat dorinţele şi v-aţi îndeplinit obligaţia faţă de stat. Datorită unor vieţi ca ale voastre, Roma viitoare va fi prea rar capitala unei mari naţiuni. La început am fost doar un pumn de oameni; ne-am căsătorit, am avut copii şi am putut rivaliza cu popoarele vecine, nu numai prin bărbăţia cetăţenilor noştri, ci şi prin numărul lor. Să nu uităm niciodată acest imperativ: să compensăm partea muritoare a firii noastre printr-un şir de generaţii fără de sfârşit, ca purtătorii torţelor într-o cursă, aşa fel ca unul după altul să facem nepieritoare acea parte a firii noastre care ne deosebeşte de zei. Primul şi cel mai mare dintre zei, cel care ne-a creat pe toţi, a împărţit omenirea în două: o jumătate bărbătească şi una femeiască. El a sădit în fiecare din aceste jumătăţi dorinţa pentru cealaltă şi a hărăzit ca legătura lor să fie fecundă, astfel ca oamenii să devină nepieritori. Tradiţia ne spune că şi printre zei sunt bărbaţi şi femei şi că sunt uniţi prin legăturile sexului şi ale rudeniei. Vedeţi deci că chiar printre aceste fiinţe superioare, căsătoria şi procrearea copiilor sunt considerate ca nişte obiceiuri nobile."

Grozav îmi venea să râd! Nu numai că eram felicitat pentru ceea ce săvârşisem împotriva voinţei mele - voi vorbi îndată de căsătoria mea cu Urgulanilla - dar totul îmi părea o simplă farsă. De ce ne vorbea Augustus în felul acesta, ca şi cum n-ar fi ştiut că nu bărbaţii fugeau de căsătorie - cum spunea el - ci femeile? Poate că, adresându-se acestora, ar fi obţinut vreun rezultat, cu condiţia să le fi spus ceea ce trebuia.

Am auzit într-o zi pe două liberte de-ale mamei discutând despre căsătoria modernă, din punctul de vedere al femeii de neam bun. Ce are de câştigat femeia? spuneau ele. Moravurile sunt atât de libere, încât nimeni nu mai ia căsătoria în serios. Ce-i drept, mai rămân unii oameni de modă veche, care o respectă îndeajuns ca să nu accepte ca vreun prieten sau vreun servitor să facă un copil soţiei lor; şi câteva soţii demodate, care respectă îndeajuns sentimentele soţilor, ca să caute să nu rămână însărcinate decât de pe urma lor. Dar, în general, în zilele noastre, o femeie frumoasă se poate culca absolut cu cine vrea. Dacă s-ar căsători şi apoi s-ar plictisi de soţul ei, aşa cum se întâmplă de obicei, şi ar vrea să se desfete cu altcineva, ar avea de întâmpinat mânia şi gelozia soţului. Şi apoi, chiar din punct de vedere financiar, căsătoria nu-i aduce nici un avantaj. Zestrea ei trece în mâinile unui şef al familiei - soţ sau socru - iar un soţ sau un socru sunt, după cum se ştie, persoane mult mai greu de mânuit decât un tată sau un frate mai mare, ale căror părţi slabe femeia le cunoaşte de multă vreme. Căsătoria nu-i aduce decât plictisitoare răspunderi casnice. Cât despre copii, cine-i mai doreşte? Ei strică sănătatea şi plăcerea femeii câteva luni înainte de naştere, şi apoi, chiar luând îndată o doică, e nevoie de mult timp ca să te restabileşti după facere. Foarte adesea, de ai mai mult de doi copii, îţi pierzi silueta. Priveşti ce-a devenit frumoasa Iulia, pentru că a urmat prea îndeaproape sfaturile lui Augustus cu privire la posteritate! Mai mult, dacă îţi iubeşti soţul, cum să-l împiedici, în tot timpul sarcinii, să alerge după alte femei? - fără să mai socoteşti că el nici nu se uită la copil după ce s-a născut. Şi - ca şi cum toate astea n-ar fi de ajuns - doicile au devenit atât de neglijente, încât noul născut moare în cele mai multe cazuri... Din fericire, există medici greci dibaci, care pot să scape pe oricine în două-trei zile de un copil nedorit, dacă lucrurile n-au mers prea departe... Desigur, unele femei, chiar printre cele mai moderne,

sunt stăpânite de patima demodată de a avea copii. Dar ele pot oricând pune familia soţului să adopte unul, cumpărându-l de la vreun om de neam bun hărţuit de creditori...

Augustus autorizase pe cavalerii romani să se însoare cu plebeiene, şi chiar cu liberte, dar aceasta nu rezolva problema. Când se căsătoreau, cavalerii nu o făceau nici din dragoste, nici pentru a avea copii, ci pentru zestre; iar căsătoria cu o libertă era arareori o afacere bună; de altfel, cea mai mare parte dintre ei - mai ales cei deveniţi de curând cavaleri - aveau prejudecata rangului lor. În familiile de viţă veche era şi mai rău; nu numai că mai puţine femei puteau fi alese datorită legăturilor de rudenie, dar chiar căsătoria era mai strictă. Femeia se găsea aproape pe deplin sub stăpânirea şefului familiei. Orice femeie cu bun-simţ şovăia înainte de a se lega printr-un contract de care nu putea scăpa decât prin divorţ; dar chiar după divorţ se găseau mii de greutăţi pentru redobândirea zestrei. E drept că, în afara familiilor de veche nobleţe, se instituise o formă de căsătorie care îngăduia femeii să-şi păstreze libera administrare a bunurilor sale, cu condiţia să petreacă trei nopţi pe an în afara domiciliului conjugal; prin această formalitate, ea scăpa de drepturile stăpânului asupra avutului său. Felul acesta de căsătorie plăcea femeilor pentru motive bine întemeiate, pentru aceleaşi motive, desigur, pentru care displăcea bărbaţilor. Răspândit la început numai în familiile de rangul cel mai de jos, obiceiul începu să se extindă şi deveni regula generală, cu excepţia vechilor familii nobile, în aceste cazuri i se opunea un motiv religios. Preoţii cultului oficial se alegeau tocmai din aceste familii; iar după lege, trebuiau să fie atât ei, cât şi părinţii lor, căsătoriţi după regimul strict. Cu timpul, candidaţii potriviţi pentru preoţie deveniră extrem de rari şi, în cele din urmă, nu se mai găsiră preoţi destui. Atunci se recurse la un compromis: se îngădui patricienilor care contractau o căsătorie sub regimul strict să stipuleze că nu-şi cedează complet persoana şi bunurile decât "în materie sacră"; cu această restrângere, se bucurau de toate drepturile căsătoriei sub regim liberal.

Dar acestea s-au întâmplat mai târziu. Tot ce putu face atunci Augustus, în afară de aplicarea de amenzi asupra celibatarilor şi asupra căsătoriilor fără copii, fu să-i silească pe capii de familie să-şi însoare copiii (cu indicaţia de a creşte şi de a se înmulţi) atâta timp cât aceştia erau încă prea tineri ca să-şi dea seama de ceea ce fac. El însuşi dădu pilda cea mai bună, logodindu-i şi căsătorindu-i pe ai săi de îndată ce lucrul era cu putinţă. Oricât de ciudat ar părea, a fost străbunic la cincizeci şi patru de ani şi stră-străbunic la şaptezeci şi şase, când a murit. Cât despre Iulia, aceasta, ca urmare a celei de-a doua căsătorii, a avut o nepoată nubilă pe vremea când ea însăşi mai putea avea copii. Generaţiile se cam suprapuneau şi arborele genealogic al familiei imperiale ajunsese să rivalizeze în complicaţie cu cel al Olimpului. Aceasta nu se datora numai adopţiilor frecvente şi căsătoriilor încheiate între persoane cu un grad de rudenie mai apropiat decât îngăduia tradiţia religioasă - căci familia imperială începuse a se aşeza deasupra legilor; dar de cum murea un soţ, văduva lui era îndată căsătorită şi întotdeauna în acelaşi cerc restrâns de rude. Voi încerca să descurc toate legăturile acestea de rudenie fără să mă întind prea mult.

Am pomenit de copiii Iuliei, care deveniseră principalii moştenitori ai lui Augustus, după ce ea însăşi fusese exilată şi ştearsă din testament, anume de cei trei fii: Caius, Lucius şi Postumus, şi de cele două fiice: Iulilla şi Agrippina. Din partea Liviei, cei mai tineri membri ai familiei erau: Castor, fiul lui Tiberius, şi noi, cei trei veri primari ai săi: Germanicus, Livilla şi cu mine. Dar nu trebuie s-o uit pe nepoata Iuliei -

căci Iulilla, din lipsa unui soţ potrivit din familia Liviei, se căsătorise cu un senator bogat numit Emilius (de altfel, acesta era vărul ei din partea primului soţ al Scriboniei). Ea născu o fată care fu numită Emilia. Căsătoria displăcu Liviei, care nu admitea ca o nepoată a lui Augustus să se poată căsători cu altcineva decât cu un nepot de-al ei - dar vom vedea că ea nu rămase mult timp în încurcătură. Între timp, Germanicus se căsători cu Agrippina, o fată frumoasă şi serioasă, pe care o iubea de ani de zile. Caius o luă pe sora mea Livilla, dar muri curând după aceea, fără să lase moştenitori; Lucius, care fusese logodit cu Emilia, murise înaintea căsătoriei.

Moartea lui Lucius readuse la ordinea zilei căsătoria Emiliei. Augustus bănuia că Livia are de gând să mi-o dea mie, dar, iubind-o pe fetiţă, nu se putea obişnui cu gândul să o mărite cu o fiinţă bolnăvicioasă ca mine. Se hotărî să se opună căsătoriei şi-şi făgădui că de data aceasta Livia nu va face după voia ei. Puţin timp după moartea lui Lucius, el se găsea la masa unuia dintre cei mai vechi generali ai săi, Medullinus, coborâtor al dictatorului Camillus. După ce goliseră mai multe cupe, Medullinus, zâmbind, îi vorbi de nepoata sa, pe care o adora. Ea făcuse de curând progrese uimitoare în studiile literare datorită - adăugă el - unei tinere rude a nobilului său invitat.

Augustus se arătă mirat.

- Cine ar putea fi? N-am auzit vorbindu-se de nimic. Ce se întâmplă? Nu cumva e o dragoste tăinuită, preparată cu sos literar?

- Cam aşa ceva - răspunse zâmbind Medullinus. Am stat de vorbă cu tânărul şi, cu toate lipsurile sale fizice, îmi place. E o fire deschisă şi nobilă, şi e un tânăr erudit.

Augustus întrebă neîncrezător:

- Nu cumva vrei să vorbeşti de tânărul Tiberius Claudius?

- Ba da - zise Medullinus - de dânsul.

Faţa lui Augustus se lumină de o bruscă hotărâre şi el întrebă cu mai multă grabă decât s-ar fi cuvenit:

- Ascultă, Medullinus, vechiul meu prieten, l-ai vrea de soţ pentru nepoata ta? Dacă ţi-e pe plac, aş fi prea fericit să mijlocesc căsătoria aceasta. Tânărul Germanicus e acum capul familiei, dar în treburi de felul acesta urmează sfatul celor mai vârstnici. Desigur, nu există multe fete care şi-ar stăpâni dezgustul pentru acest sărman infirm, surd şi bâlbâit. Din delicateţe, Livia şi cu mine şovăim să-l logodim. Dar dacă nepoata ta, de bunăvoie...

- Ea mi-a vorbit de această căsătorie - spuse Medullinus. S-a gândit bine: îl găseşte pe Tiberius Claudius modest, cinstit şi bun. Ea spune că, fiind infirm, nu va merge la război ca să fie ucis...

- De asemenea, nu va alerga după alte fuste - glumi Augustus. Şi apoi, nu e surd decât de o ureche. Cât despre sănătatea lui... Şireata cea mică a ghicit, fără îndoială, că nu este infirm de acea parte a corpului de care se interesează o soţie cinstită. Pentru ce, la urma urmei, n-ar avea cu el copii pe deplin sănătoşi? Bucefal, bătrânul meu armăsar şchiop, n-a procreat mai mulţi câştigători de curse decât oricare alt cal din Roma? Fără glumă, Medullinus, casa ta este dintre cele mai nobile şi familia soţiei mele ar fi mândră să i se alieze. Doreşti cu adevărat căsătoria asta?

Medullinus răspunse că fata putea nimeri mai rău, fără a vorbi de cinstea însemnată de a intra în familia Părintelui Patriei.

Într-adevăr, Medullina Camilla, nepoata lui, a fost prima mea dragoste. Jur că niciodată n-am văzut pe lume o fată mai frumoasă. O întâlnisem într-o după-amiază de vară în grădinile lui Salustiu, unde mă dusese Sulpicius, în timpul unei absenţe a lui Athenodor. Fiica lui

Sulpicius era căsătorită cu Furius Camillus, unchiul Medullinei, un oştean distins, care avea să fie ales consul peste şase ani. Citeam; ea s-a apropiat de mine din partea urechii mele slabe şi, ridicând ochii, am zărit-o deodată deasupra mea, râzând că mă vede atât de absorbit. Era subţire, cu părul negru, bogat, cu pielea albă, cu ochii de un albastru închis; mişcările îi erau vioaie ca ale unei păsări.

- Cum te cheamă? mă întrebă ea prieteneşte.

- Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus.

- Doar atât! Şi pe mine Medullina Camilla. Câţi ani ai?

- Treisprezece ani - am spus, cu mare grijă să nu mă bâlbâi.

- Eu am doar unsprezece, dar pun rămăşag că ajung înaintea ta la cedrul acela.

- Eşti deci o alergătoare de forţă?

- Întrec la fugă pe toate fetiţele din Roma şi chiar pe fraţii mei mai mari.

- De data asta vei câştiga fără greutate. Eu nu pot alerga: sunt şchiop...

- Bietul băiat! Dar cum ai venit până aici? Schiopătând tot drumul?

- Nu, Camilla, în lectică, aşa cum merg bătrânii.

- De ce mă chemi cu cel de-al doilea nume al meu?

- Pentru că ţi se potriveşte mai bine.

- Şi de unde o ştii, isteţule?

- La etrusci, "Camilla" e numele tinerelor preotese ale Dianei. Când te numeşti Camilla, trebuie să fii campioană la alergări.

- Uite ce drăguţ! N-o ştiam. Voi cere tuturor prietenilor să-mi spună Camilla.

- Şi tu să mă numeşti Claudius, vrei? E numele ce mi se potriveşte: înseamnă "Şchiopul", în familie, mi se spune mai mult Tiberius, dar numele nu mi se potriveşte, pentru că Tibrul curge repede.

Ea începu să râdă.

- Spune-mi, Claudius, ce faci toată ziua, dacă nu poţi alerga, ca ceilalţi băieţi?

- Citesc, scriu. Am citit o mulţime de cărţi anul acesta - şi suntem abia în iunie. Asta e în greceşte.

- Eu nu ştiu încă să citesc greceşte; cunosc doar alfabetul. Bunicul meu e supărat pe mine - ştii că nu am tată - spune că sunt leneşă. Când se vorbeşte, înţeleg, desigur; suntem puşi să vorbim greceşte la masă şi când avem musafiri. Ce carte e asta?

- O parte din istoria lui Tucidide. Citeam pasajul unde un politician, un pielar numit Cleon, s-a apucat să-i critice pe generalii care îi asediau pe spartani într-o insulă. Le spunea că, dacă ar fi general, ar prinde armata spartană în mai puţin de douăzeci de zile. Atenienii s-au plictisit într-atât de vorbăria lui, încât l-au pus în fruntea trupelor.

- Ce idee bună! Şi apoi?

- S-a ţinut de cuvânt. Şi-a ales un ofiţer de stat-major capabil şi i-a spus să lupte cum vrea, numai să câştige bătălia. Omul îşi cunoştea meseria şi, în douăzeci de zile, Cleon a adus la Atena o sută douăzeci de spartani de rangul cel mai înalt.

- L-am auzit pe unchiul meu Furius spunând că cel mai bun conducător este acela care îşi alege oameni inteligenţi ca să gândească în locul lui. Multe lucruri trebuie să mai ştii tu, Claudius, adăugă ea.

- Se spune că sunt un desăvârşit imbecil, şi asta cu cât citesc mai mult.

- Eu te găsesc foarte inteligent. Povesteşti lucrurile atât de plăcut!

- Dar mă bâlbâi. Limba din gură mi-e şi ea un fel de Claudia.

- Poate din sfială. Nu cunoşti multe fete, nu-i aşa?

- Nu - i-am răspuns - şi tu eşti cea dintâi care nu şi-a bătut joc de mine. Nu ne-am putea vedea din când în când, Camilla? Tu nu mă poţi învăţa să alerg, dar eu te pot învăţa greceşte. Nu ţi-ar face plăcere?

- O! Da! Mă vei învăţa să citesc pe cărţi amuzante?

- Pe care vei voi tu. Îţi place istoria?

- Mai mult îmi place poezia: în istorie sunt prea multe date şi numiri de învăţat. Sora mea mai mare adoră versurile de dragoste ale lui Parthenius. Le-ai citit?

- Numai unele, dar nu-mi plac. Sunt prea înzorzonate. Prefer cărţile "adevărate".

- Şi eu! Dar există versuri greceşti de dragoste care să nu fie înzorzonate?

- Da... la Teocrit[36]. Îmi place mult de tot. Spune-i mătuşii tale să te aducă mâine aici: îl voi lua pe Teocrit şi vom începe îndată.

- Îmi făgăduieşti că nu e plictisitor?

- Nu, e foarte plăcut.

De atunci ne-am întâlnit în grădină aproape în fiecare zi. Ne aşezam la umbră, citindu-l pe Teocrit şi pălăvrăgind. L-am făcut pe Sulpicius să-mi făgăduiască să nu spună nimănui nimic, de teamă să nu afle Livia şi să mă împiedice s-o văd. Camilla îmi declară într-o zi că eram cel mai plăcut băiat din câţi cunoscuse şi că mă prefera tuturor prietenilor fraţilor ei. Atunci i-am spus şi eu cât de mult îmi place; a fost foarte mulţumită şi ne-am îmbrăţişat cu sfială. Mă întrebă dacă ar fi cu putinţă să ne căsătorim vreodată. Bunicul său nu căuta decât să-i facă pe plac: îl va aduce într-o după-amiază în grădină şi mă va prezenta lui - dar ce va zice tatăl meu? Când i-am spus că n-am tată şi că totul depinde de Augustus şi de Livia, ea a fost mâhnită. Până atunci, nu prea vorbiserăm de familiile noastre. Ea nu auzise decât lucruri rele despre Livia; dar i-am spus că poate îşi va da consimţământul, căci îi era atât de silă de mine, încât nu se sinchisea de ce fac, atâta timp cât faptele mele n-o dezonorau.

Medullinus era un bătrân demn - şi apoi se ocupa cu studiul istoriei, lucru ce ne înlesni apropierea. Fusese unul dintre ofiţerii superiori ai tatălui meu în prima sa campanie... şi mi-a povestit multe întâmplări despre el, pe care le-am notat recunoscător, ca să-mi servească pentru biografie. Într-o zi, venind vorba despre Camillus, strămoşul Camillei, îmi ceru să-i spun care din acţiunile lui o admiram mai mult. "Fără îndoială - i-am răspuns - felul în care l-a tratat pe dascălul trădător din Phalera, omul care adusese până sub zidurile Romei pe copiii încredinţaţi lui, spunând că phalerioţii ar accepta orice condiţii, numai să-i capete înapoi. Camillus nu numai că a dispreţuit propunerea, dar l-a dezbrăcat pe trădător, i-a legat mâinile la spate şi a dat copiilor nuiele ca să-l mâne cu lovituri înapoi la Phalera. Nu e măreţ?" Citind istoria aceasta, mi-l închipuisem pe Cato în locul dascălului, iar pe Postumus şi pe mine în locul copiilor, astfel că entuziasmul meu faţă de Camillus nu era chiar absolut dezinteresat. Dar lucrul acesta îi făcu plăcere lui Medullinus.

Germanicus, căruia îi vorbisem de dragostea mea pentru Camilla, îşi dădu bucuros consimţământul la căsătoria noastră. Unchiul meu Tiberius nu făcu nici o obiecţie; cât despre Livia, ea îşi ascunse mânia ca de obicei şi-l felicită pe Augustus că l-a convins pe Medullinus cu atâta

---

[36] Teocrit - (sec. IV î.Hr.) poet grec, originar din Sicilia. A făcut parte din pleiada poeţilor alexandrini. A lăsat o culegere de "Idile", poeme în hexametri cu conţinut variat, în care predomină poezia pastorală, bucolică. Opera lui Teocrit, lipsită de manierismul poeziei pastorale de mai târziu, remarcabilă prin imaginaţie, autenticitatea peisajului şi a sentimentului, prin măiestria expresiei, a servit drept model pentru "Bucolicele" lui Virgiliu.

dibăcie. Trebuie să fi fost beat - spuse ea - dacă acceptase căsătoria. Dar, la urma urmei, zestrea era mică şi onoarea alianţei era însemnată pentru un om din neamul său. Căci familia lui Medullinus nu număra în rândurile ei nici un om mai răsărit.

Germanicus îmi spuse că înţelegerea fusese încheiată şi logodna va avea loc în prima zi favorabilă. Noi, romanii, suntem foarte superstiţioşi în privinţa zilelor faste; nimeni nu s-ar gândi - de pildă - să poruncească o luptă, să se căsătorească sau să cumpere o casă în ziua de 16 iulie, aniversarea dezastrului de la Allia[37], de pe vremea lui Camillus. Nu îndrăzneam să cred în fericirea mea. Mă temusem că voi fi silit să mă căsătoresc cu Emilia, o fetiţă răzgâiată şi rea, care o imita pe sora mea Livilla şi îşi bătea joc de mine de câte ori ne vizita, adică adeseori. Livia ţinea ca logodna să fie serbată în strictă intimitate, de teamă să nu mă fac de râs în faţa lumii. Eram şi eu mai mulţumit astfel, căci uram ceremoniile. Nu trebuiau să fie prezenţi decât martorii obligatorii şi nici să se dea vreun banchet: numai jertfa rituală a unui berbec, ale cărui măruntaie urmau să fie apoi cercetate pentru a se vedea dacă augurii îmi erau favorabili. În privinţa aceasta n-aveam nici o grijă, căci Augustus oficia el însuşi şi, în cinstea Liviei, avea să se îngrijească de asta. Apoi urma să se facă legătura prin contract, menţionându-se mărimea zestrei - urmând ca cea de-a doua ceremonie să aibă loc îndată după majoratul meu. Camilla şi cu mine ne vom lua de mână, vom schimba un sărut, apoi eu îi voi da un inel de aur şi ea se va întoarce la bunicul său, în linişte, fără muzică, aşa cum venise.

Mă doare şi astăzi când trebuie să scriu despre ziua aceea, îmbrăcat de gală, cu cunună pe cap şi tare neliniştit, stăteam cu Germanicus înaintea altarului familiei, aşteptând-o pe Camilla. Era în întârziere. În foarte mare întârziere. Martorii începură să-şi piardă răbdarea şi să murmure împotriva lipsei de politeţe a lui Medullinus, care îi făcea să aştepte într-o astfel de împrejurare, în sfârşit, portarul îl anunţă pe Furius, unchiul Camillei; acesta intră, cenuşiu la faţă şi îmbrăcat în doliu. După ce se scuză faţă de Augustus şi de restul adunării pentru întârziere şi pentru înfăţişarea sa nepotrivită, spuse:

- S-a întâmplat o mare nenorocire. Nepoata mea e moartă.

- Moartă? strigă Augustus. Ce glumă e asta! Nu e nici o jumătate de oră de când ni s-a anunţat că e în drum spre noi.

- A murit otrăvită. Aflând că fiica stăpânului merge să se logodească, mulţimea - ca de obicei - s-a adunat în faţa porţii. Când nepoata mea a ieşit, femeile s-au strâns în jurul ei să o admire. Camilla a scos un strigăt uşor, ca şi cum ar fi călcat-o cineva pe picior, dar nimeni nu a luat în seamă asta şi ea s-a urcat în lectică. Nici n-am ieşit în stradă, când soţia mea, care era alături de dânsa, văzând că păleşte, a întrebat-o dacă îi e teamă. "Ah, mătuşă - a suspinat ea - femeia aceea mi-a înfipt un ac în braţ şi mă simt tare rău." Acestea, prieteni, au fost ultimele ei cuvinte. După câteva minute era moartă. Mi-am schimbat hainele şi am alergat în grabă aici. Iertaţi-mă.

Am izbucnit în plânsete sfâşietoare. Mama, furioasă pentru lipsa mea de stăpânire, porunci unui libert să mă ducă în camera mea; am rămas acolo câteva zile, fără să pot bea sau mânca, în prada unei febre nervoase. Fără scumpul meu Postumus, cred că aş fi înnebunit. Ucigaşa n-a fost niciodată descoperită; nimeni nu a putut ghici motivul acţiunii sale. După câteva zile, Livia i-a spus lui Augustus că în mulţime se aflase şi o tânără grecoaică ce se socotea - fără motiv, desigur - nedreptăţită

---

[37] Allia - râu în vechea Italie, afluent al Tibrului, pe malurile căruia, în anul 390 î.Hr., romanii au fost bătuţi de galii conduşi de Brennus.

de unchiul Camillei; poate că încercase să se răzbune în felul acesta monstruos.

Când m-am simţit mai bine - sau măcar mai puţin rău ca de obicei - Livia i-a spus lui Augustus că moartea tinerei Medullina Camilla fusese o întâmplare nefericită. În pofida sentimentului uşor de înţeles al lui Augustus, va trebui acum fără îndoială s-o logodească pe Emilia cu nesuferitul ei nepot. Toată lumea, zise ea, se miră că nu a făcut-o încă. Ca întotdeauna, Livia avu câştig de cauză; după câteva săptămâni am fost logodit cu Emilia. Am suportat ceremonia fără a mă face remarcat - moartea Camillei mă lăsase indiferent la orice; dar Emilia avea ochii roşii, nu atât de durere, cât de furie.

Postumus, bietul băiat, era îndrăgostit de sora mea Livilla, pe care o vedea adesea la palat, unde se mutase după căsătoria ei cu Caius, fratele lui Postumus, şi unde rămăsese şi după moartea soţului ei. Lumea gândea că o va lua în căsătorie şi va reface alianţa ruptă prin dispariţia fratelui său. Pasiunea lui o măgulea pe Livilla; ea cocheta cu dânsul, dar nu-l iubea, îl alesese pe Castor, un tânăr frumos, crud şi depravat, care părea făcut anume pentru ea. Aflasem din întâmplare de legătura lor şi sufeream pentru Postumus, cu atât mai mult cu cât acesta nu bănuia firea ei adevărată, iar eu nu îndrăzneam să-i deschid ochii. Când eram toţi trei împreună, ea simula faţă de mine o dragoste care mă revolta tot atât pe cât îl înduioşa pe Postumus - dar abia pleca el, şi răutăţile reîncepeau.

Livia prinse de veste de legătura dintre Livilla şi Castor şi începu să-i supravegheze de aproape. Într-o noapte fu înştiinţată de un servitor credincios că tânărul Castor intrase prin balcon în camera Livillei; Livia puse o santinelă în faţa ferestrei şi apoi bătu la uşa nepoatei sale, strigând-o pe nume. După o clipă, două, aceasta îi deschise, prefăcându-se somnoroasă, dar Livia intră în cameră şi-l găsi pe Castor după o perdea. Ea le vorbi pe şleau şi îi făcu să înţeleagă că ar primi să nu-i denunţe lui Augustus, care altfel i-ar exila cu siguranţă, în schimbul unor anumite condiţii; ba le făgădui chiar să le uşureze căsătoria, dacă aceste condiţii vor fi respectate cu străşnicie; într-adevăr, puţin timp după logodna mea cu Emilia, Postumus fu logodit, spre marea lui disperare, cu o fată numită Domitia, o vară de-a mea din partea marnei; iar Livilla se căsători cu Castor. Era anul în care Tiberius şi Postumus fură adoptaţi ca fii ai lui Augustus.

Livia considera că fiica Iuliei, Iulilla, şi soţul acesteia, Emilius, ar putea deveni nişte piedici în îndeplinirea planurilor sale. Avu norocul să descopere că un nepot al marelui Pompei, Cornelius, plănuia împreună cu Emilius să-l răstoarne pe Augustus şi să împartă puterea între ei şi câţiva foşti consuli, printre care şi Tiberius, deşi acestuia încă nu-i ceruseră încuviinţarea. Conjuraţia nu merse departe, căci primul fost consul căruia se adresară cei doi refuză să-i asculte. Augustus nu-i pedepsi pe Emilius şi Cornelius cu moartea sau exilul. Socoti nereuşita complotului lor drept dovada propriei lui tării şi se simţi destul de puternic ca să se arate generos. Se mulţumi să-i cheme şi să le ţină o predică asupra nebuniei şi nerecunoştinţei lor. Aruncându-i-se la picioare, Cornelius îi mulţumi cu slugărnicie pentru clemenţa sa. Augustus însă îl rugă să nu se facă şi mai ridicol. Nu era un tiran ca să fie răsturnat sau adorat; era un simplu funcţionar al republicii, înzestrat pentru o vreme cu puteri mai întinse, în interesul ordinii publice. Fără îndoială că Emilius îi rătăcise mintea cu scornelile lui. Cel mai bun leac pentru nebunia lui Cornelius ar fi să fie numit consul anul viitor şi să i se satisfacă ambiţia acordându-i-se onoruri egale cu ale lui Augustus - căci la Roma nu exista alt rang mai înalt, (în teorie, era adevărat.) Emilius,

care era mândru, rămase în picioare. Augustus îi declară că ar fi trebuit să dovedească mai multă delicateţe, ca rudă, şi mai multă inteligenţă ca fost consul. După aceea îi anulă toate titlurile.

Partea cea mai comică e că toată cinstea pentru clemenţa lui Augustus reveni Liviei, care pretinse că a intervenit, din blândeţe feminină, pentru viaţa celor doi conspiratori; Augustus fusese hotărât, zicea ea, să se arate necruţător, pentru a da un exemplu. Ea obţinu permisiunea să publice o cărticică dezvăluind unele trăsături intime ale lui Augustus, pe care o intitula: Forţa şi blândeţea: discuţie de alcov. Acesta era zugrăvit ca un om neliniştit, agitat, neputându-şi găsi somnul. Livia îi cerea cu drăgălăşenie să-i spună ce are pe suflet şi, împreună, discutau soarta lui Emilius şi a lui Cornelius. Augustus se temea că, deşi nu o doreşte, va fi silit să-i condamne la moarte, pentru a nu se putea spune că-i este frică de ei, încurajând şi pe alţi conspiratori. "Obligaţia aceasta de a se răzbuna şi de a pedepsi necontenit e foarte dureroasă pentru un om de onoare, iubita mea soţie". "Ai dreptate - răspundea Livia - şi de-aş îndrăzni, ţi-aş da un sfat - bineînţeles, dacă ai vrea să-l accepţi şi să nu mă mustri că, deşi nu sunt decât o femeie, mă încumet să ţi-l dau, căci nimeni - nici cel mai bun prieten al tău - n-ar cuteza să ţi-l dea." La care Augustus răspundea: "Vorbeşte, orice ar fi". Livia spunea: "Îţi vorbesc fără şovăire, căci împărtăşesc cu tine soarta, bună sau rea: cât timp domneşti tu, domnesc cu tine, şi sfârşitul tău - de care zeii să ne păzească - va fi şi sfârşitul meu".

Ea îl sfătuia să ierte. "Cuvintele blânde alungă mânia, după cum cuvintele aspre iscă mânia; iertarea înmoaie inimile cele mai aspre, după cum pedeapsa îndârjeşte pe cei mai potoliţi... Nu vreau să spun că toţi criminalii, fără excepţie, trebuie iertaţi, căci sunt cazuri de stricăciune deşănţată şi de nevindecat, faţă de care ţi-ai irosi bunătatea. Omul vinovat de asemenea rele ar trebui extirpat fără întârziere, ca un cancer al vieţii publice. Dar dacă e vorba de greşeli tinereşti sau din neştiinţă, cred că e mai bine să dojeneşti doar sau să pedepseşti cât mai blând cu putinţă. Hai să încercăm această cale şi în cazul de faţă." Augustus îi admira înţelepciunea şi se declara convins.

Observaţi cu ce îndemânare linişte a Livia întregul univers, afirmând că sfârşitul lui Augustus va fi sfârşitul ei. Şi amintiţi-vă formula "stricăciune de nevindecat". Bunica ştia ce face!...

Ea îl sfătui apoi pe Augustus să-şi arate nemulţumirea imperială faţă de părinţii Emiliei, anulând logodna mea cu fata lor. Augustus consimţi, cu atât mai bucuros cu cât aceasta i se plângea amar că e silită să se mărite cu mine. Livia nu mai avea să se teamă de nimic din partea Iulillei, pe care Augustus o bănuia că fusese complicea soţului ei. La timpul potrivit, avea să aibă însă grijă s-o facă inofensivă. Pe de altă parte, Livia avea o datorie de onoare faţă de prietena sa Urgulania, o femeie despre care n-am vorbit încă şi care e unul din cele mai urâte personaje ale istoriei mele.

Capitolul VIII

Urgulania era singura confidentă a Liviei, de care o legau cele mai puternice sentimente de recunoştinţă şi interes. Soţul ei, un partizan al tânărului Pompei, fusese ucis în timpul războiului civil şi Livia, măritată atunci cu bunicul meu, îi protejase pe Urgulania şi pe fiul ei nou-născut de brutalitatea soldaţilor lui Augustus. Căsătorindu-se cu acesta, Livia îi ceru să-i redea Urgulaniei bunurile confiscate ale soţului ei şi o invită să

locuiască la ei ca un membru al familiei. Datorită influenţei sale - căci, în numele lui Augustus, Livia îi putea cere lui Lepidus, Marele Pontif, să facă orice numiri dorea ea - i se dădu Urgulaniei autoritatea spirituală asupra tuturor soţiilor nobile din Roma.

Lucrul acesta are nevoie de o mică explicaţie: în fiecare an, la începutul lui decembrie, patricienele trebuiau să asiste la marele sacrificiu închinat Zeiţei Bune[38], sacrificiu prezidat de Fecioarele vestale, de a căror purtare depindea bogăţia şi siguranţa Romei în tot timpul anului următor. Sub pedeapsa cu moartea, nici unui bărbat nu-i era îngăduit să profaneze misterele. Livia, care câştigase prietenia vestalelor reclădindu-le templul, mobilându-l luxos şi acordându-le prin Senat numeroase privilegii, sugeră Marii Vestale că puritatea unor patriciene care participau la aceste sacrificii nu era în afară de orice bănuială. Nenorocirile Romei în timpul războaielor civile se datorau, poate, mâniei Zeiţei Bune faţă de desfrâul acelora care asistau la misterele ei. Dacă s-ar făgădui prin jurământ tuturor celor care vor mărturisi vreo lipsă de virtute că mărturisirea lor nu va fi dată pe faţă niciodată, fiind astfel ferite de oprobriul public, ar fi mai multe şanse ca Zeiţa să fie slujită numai de femei pure, şi mânia ei să fie potolită.

Marea Vestală, o femeie cu spirit religios, găsi ideea bună, dar o întrebă pe Livia de unde îi venise. Livia răspunse că o văzuse pe Zeiţă în vis cu o noapte mai înainte; aceasta îi spusese că vestalele nu aveau experienţă în chestiuni sexuale şi că se cuvenea să fie aleasă o văduvă de familie bună, care să aibă rolul de Confesoare. Marea Vestală întrebă dacă păcatele mărturisite vor rămâne nepedepsite. Livia răspunse că n-ar cuteza să se pronunţe asupra acestui punct dacă Zeiţa nu i-ar fi indicat voinţa ei în acelaşi vis. Confesoarea va avea drept să aplice pedepse care vor rămâne o taină între ea şi vinovată. Marea Vestală va fi doar informată că o anumită persoană nu va asista la mistere în acest an sau că alta şi-a ispăşit pedeapsa.

Marea Vestală fu de acord, dar nu îndrăzni să indice un nume, ca să nu displacă Liviei. Atunci Livia spuse că Marele Pontif era cel mai potrivit să facă numirea acesteia şi că, având îngăduinţa Marii Vestale, ea îi va explica totul, cerându-i să numească o persoană potrivită, iar ceremoniile vor arăta dacă alegerea făcută e plăcută Zeiţei. Astfel fu numită Urgulania. Bineînţeles că nici Lepidus şi nici Augustus nu ştiau ce puteri îi conferea titlul acesta. Livia le vorbise doar de nevoia unei consiliere de moravuri pe lângă Marea Vestală, căci "biata femeie se pricepe atât de puţin".

Sacrificiul anual avea loc de obicei în casa unui consul, dar în timpul din urmă se ţinuse doar în palatul lui Augustus, ceea ce pentru Urgulania era foarte comod. Chema femeile în camera sa (aranjată în aşa fel încât să insufle teamă şi sinceritate) şi le silea, cu jurămintele cele mai cumplite, să spună adevărul, iar după terminarea mărturisirii, le îndepărta spre a se gândi la pedeapsa cuvenită. Aceasta în general i-o indica Livia, care stătea ascunsă după o perdea. Jocul le amuza pe amândouă foarte mult: Livia scotea din el tot felul de informaţii folositoare, care-i erau de ajutor în planurile ei.

În calitate de Confesoare în slujba Zeiţei Bune, Urgulania se socotea deasupra legilor. Am să povestesc mai târziu cum într-o zi un senator, căruia îi datora o mare sumă de bani, o chemă în faţa judecăţii, dar ea refuză să se prezinte şi - spre a înlătura un scandal - Livia plăti datoria. Altă dată, citată ca martoră într-o anchetă senatorială şi nedorind să fie

---

[38] Zeiţa Bună (Bona Dea) - în mitologia antică, zeiţă a fertilităţii câmpurilor şi a castităţii femeii; cultul ei era încredinţat femeilor.

hărţuită cu întrebări, se recuză. Un magistrat trebui să vină să-i ia depoziţia în scris. Era o bătrână îngrozitoare, cu bărbia căzută, cu părul vopsit cu funingine (doar rădăcina rămânea cenuşie) şi care a trăit până la o vârstă înaintată. Fiul ei, Silvanus, fusese consul şi făcea parte dintre cei pe care Emilius căutase să-i atragă în complot. Numaidecât, el se duse întins la Urgulania şi-i destăinui planurile lui Emilius, pe care ea le comunică Liviei. Aceasta făgădui să-l răsplătească pe Silvanus dându-mi-o în căsătorie pe fiica lui, Urgulanilla, înrudindu-l astfel cu familia imperială. Fiind confidenta Liviei, Urgulania ştia că viitorul împărat nu va fi Postumus, moştenitorul cel mai apropiat al lui Augustus, ci unchiul meu Tiberius, lucru ce făcea căsătoria şi mai de dorit pentru ei decât părea pe atunci.

Nu o văzusem niciodată pe Urgulanilla. Nimeni n-o văzuse vreodată. Ştiam că trăieşte cu o mătuşă la Herculaneum, un oraş pe coastele Vezuviului, unde Urgulania avea o proprietate, dar nu venea niciodată la Roma, nici măcar în trecere. Trăsesem de aici concluzia că avea o sănătate delicată. Dar, când unul dintre bileţelele reci ca gheaţa ale Liviei m-a anunţat că o voi lua în căsătorie şi că mi se potrivea de minune, am ghicit că trebuia să aibă un cusur mai mare decât o sănătate delicată. Poate că avea gură de lup sau o pată pe jumătatea feţei? În orice caz, nu era în stare să iasă în lume. Era oare infirmă ca şi mine? Aceasta mi-ar fi fost indiferent. Se putea să fie o fată foarte cumsecade, dar oropsită: am fi avut în cazul acesta multe lucruri în comun. Desigur, era altceva decât căsătoria cu Camilla, dar, oricum, ar fi fost mai bună decât Emilia.

Ziua logodnei a fost fixată. L-am întrebat pe Germanicus de Urgulanilla, dar nici el nu ştia mai multe decât mine. Părea puţin ruşinat că-şi dăduse consimţământul fără să fi luat înainte informaţii mai amănunţite. Era foarte fericit cu Agrippina şi îmi dorea aceeaşi fericire. Pe scurt, "ziua favorabilă" sosi. Iată-mă din nou îmbrăcat de gală, încurcat, aşteptând sosirea logodnicei în faţa altarului.

- A treia oară aduce noroc - îmi spuse Germanicus - şi sunt sigur că e frumoasă, bună, inteligentă - tocmai potrivită pentru tine.

Aşa să fi fost oare?

Multe farse stupide mi s-au făcut în viaţă, dar aceasta cred că a fost cea mai crudă şi cea mai stupidă. Urgulanilla era... pe scurt, îşi merita numele, care în latină înseamnă tânăra Hercule. Un Hercule feminin, asta era. La cincisprezece ani, avea şase picioare şi trei degete şi încă mai creştea. Pe cât era de lată, pe atât era şi de voinică, având cele mai mari mâini şi picioare ce le-am văzut vreodată la o fiinţă omenească, în afară de cele ale unui part uriaş, care a figurat ca ostatic într-un triumf, cu mulţi ani mai târziu. Trăsăturile îi erau regulate, dar grosolane şi totdeauna mohorâte. Stătea strâmb şi vorbea tot atât de încet ca şi Tiberius (cu care, de altfel, semăna mult; se şoptea chiar că ar fi fost fiica lui). Nu avea nici spirit, nici cultură, nici talent, nimic care să o poată face iubită. Lucru ciudat: primul gând ce m-a izbit văzând-o a fost că femeia aceasta era în stare de crimă. "Trebuie să-i ascund dezgustul ce mi-l inspiră, căci, dacă ajunge să mă urască, viaţa mi-e în pericol." Sunt un actor destul de bun, şi dacă solemnitatea ceremoniei fu tulburată de şoaptele şi de râsetele înăbuşite ale celor de faţă, cel puţin Urgulanilla nu mă putu acuza pe mine de nici o necuviinţă. Când totul se isprăvi, furăm chemaţi amândoi în faţa Liviei şi a Urgulaniei. După ce se închise uşa, rămaserăm în picioare în faţa lor, eu neliniştit şi frământat, Urgulanilla masivă şi posomorâtă, strângând şi desfăcându-şi pumnii uriaşi. Aerul solemn al celor două bunici veninoase se risipi şi ele fură apucate de un râs nebun. Nu le-am văzut niciodată râzând cu atâta

poftă; era înspăimântător. Nu era un râs obişnuit, ci un schelălăit infernal, amestecat cu sughiţuri, ca acela a două prostituate ameţite de băutură, desfătându-se în faţa unei cazne sau a unei ţintuiri pe cruce.

- Ah! Frumuseţilor! suspină Livia, ştergându-şi ochii. Ce n-aş da să vă văd în pat în noaptea nunţii. De la potopul lui Deucalion nu s-a pomenit ceva mai caraghios.

- Dar ce s-a întâmplat atât de caraghios cu prilejul ăsta, draga mea? întrebă Urgulania.

- Cum, nu ştii? N-ai citit *Potopul* lui Aristofan? Dintre toate lucrările lui, este piesa mea preferată. Scena se petrece în Parnas. Toate soiurile de animale sunt strânse acolo. Zeii au distrus întreaga lume potopind-o, în afară de Deucalion cu familia sa şi cu câteva animale, care s-au adăpostit pe un vârf de munte; şi fiecare se socoteşte singurul supravieţuitor al speciei sale. Pentru a se repopula pământul trebuie deci împerecheate animalele la întâmplare, în ciuda scrupulelor morale şi a greutăţilor ce le ghiceşti. Deucalion logodeşte masculul cămilă cu elefantul femelă...

- Cămila cu elefantul! Admirabil! cotcodăci Urgulania. Priveşte gâtul deşirat al lui Claudius, corpul lui slăbănog, faţa lui lungă şi bleaga! Şi picioarele groase ale Urgulanillei mele, urechile ei mari şi fluturânde, ochişorii ei de purcel! Ha! Ha! Ha! Şi ce-au ieşit copiii lor? Girafe? Ha! Ha! Ha!

- Piesa nu merge cu acţiunea până acolo. Iris apare pe scenă şi anunţă că nişte animale s-au refugiat pe muntele Atlas. Căsniciile sunt întrerupte astfel tocmai la timp.

- Şi cămila a fost dezamăgită?

- Oh! Foarte!

- Dar elefantul?

- Doar s-a strâmbat.

- Şi nu s-au sărutat oare înainte de a se despărţi?

- Aristofan nu ne-o spune, dar e mai mult ca sigur. Hai, dihăniilor, sărutaţi-vă!

Eu zâmbii prosteşte. Urgulanilla încruntă sprâncenele.

- Sărutaţi-vă, când vă spun! repetă Livia cu un glas care însemna că nu ne rămânea decât să ne supunem.

Ne-am îmbrăţişat şi cele două bătrâne au avut un alt acces de râs isteric. Ieşind, i-am şoptit Urgulanillei:

- Iartă-mă. Nu e vina mea.

Dar nu-mi răspunse decât încruntând şi mai tare sprâncenele.

Trebuia să ne căsătorim abia peste un an, deoarece familia mea hotărâse să-mi amâne majoratul până la vârsta de cincisprezece ani şi jumătate. Până atunci se puteau întâmpla multe. De-ar fi voit zeiţa Iris să apară! Dar nu apăru.

Şi Postumus avea necazurile sale: ajunsese la majorat şi mai erau numai câteva luni până ce logodnica sa Domitia avea să ajungă la vârsta măritişului. Bietul Postumus! Tot o mai iubea pe Livilla, deşi nu mai era liberă! Dar înainte de a continua istoria lui Postumus, trebuie să vă povestesc întâlnirea mea cu "Ultimul roman".

Capitolul IX

Se numea Pollion[39] şi l-am cunoscut la o săptămână după logodna mea cu Urgulanilla. Lucram la Biblioteca lui Apolo când l-am văzut intrând pe Titus Livius, întovărăşit de un bătrânel sprinten, în togă de senator.

- Cred - spunea Titus Livius - că ar fi mai bine să renunţăm, dacă nu... A! Iată-l pe Sulpicius! Dacă există cineva care s-o ştie, el trebuie să fie. Bună ziua, Sulpicius. Vrei să ne faci un serviciu, lui Asinius Pollion şi mie? Vrem să consultăm o carte: un comentariu asupra Tacticii militare a lui Polibiu, scris de un grec cu numele de Polemocles. Îmi amintesc că am văzut-o aici odinioară, dar cataloagele nu pomenesc de ea şi bibliotecarii nu sunt buni de nimic.

Sulpicius îşi mestecă o clipă barba, apoi răspunse:

- Greşeşti. Autorul se numeşte în realitate Polemocrate şi, cu tot numele său, nu e grec, ci evreu. Ţin minte că, acum cincisprezece ani, am văzut cartea asta în rândul de sus, al patrulea după fereastră, în fund; pe etichetă scria doar: Disertaţii asupra tacticii. Aşteaptă, am să ţi-o caut. Nu cred să i se fi schimbat locul.

În clipa aceea, Titus Livius mă zări.

- Cum îţi merge, prietene? îl cunoşti pe faimosul Asinius Pollion?

I-am salutat.

- Ce citeşti, băiete? mă întrebă Pollion. Sunt sigur că nişte prostii, după felul în care te ascunzi. Tinerii din zilele noastre nu citesc decât prostii.

Se întoarse către Titus Livius:

- Mă prind pe zece piese de aur că e vorba de vreo Artă a iubirii sau de vreo pastorală din Arcadia.

- Primesc prinsoarea - zise Titus Livius. Claudius nu e un băiat ca ceilalţi. Ei bine, Claudius, cine a câştigat?

Gângăvind, i-am spus lui Pollion:

- Sunt fericit, nobile Asinius, să pot spune că ai pierdut.

El încruntă sprâncenele.

- Cum asta? Eşti fericit că am pierdut? Aşa se vorbeşte unui bătrân ca mine şi mai ales unui senator?

- Am spus-o cu tot respectul. Sunt fericit că ai pierdut, pentru că n-aş vrea să fie numită cartea aceasta o "prostie". Este chiar lucrarea ta Istoria războaielor civile, o carte foarte frumoasă, de mi-e îngăduit să-mi spun părerea.

Figura lui Pollion se lumină. El zâmbi, îşi scoase punga şi împinse cu sila piesele de aur spre Titus Livius. Acesta, cu care părea că se află într-un fel de război prietenesc - înţelegeţi ce vreau să spun - le tot refuza cu un ton pe jumătate serios, pe jumătate glumeţ.

- Scumpul meu Pollion, mi-e cu neputinţă să iau banii ăştia. Aveai dreptate: tinerii de astăzi citesc numai prostii.

- Nici o vorbă, te rog: recunosc că am pierdut. Iată cele zece piese de aur: ţi le plătesc cu plăcere.

Pollion mi se adresă mie:

- Ascultă-mă - nu ştiu cine eşti, dar îmi pari un om cu bun-simt - ai citit operele prietenului meu Titus Livius? Te întreb, nu sunt, în orice caz, mai superficiale de cât ale mele?

Eu am zâmbit:

- Sunt în orice caz mai uşor de citit.

- Mai uşor? Cum asta?

- Da, căci el îi pune pe vechii romani să vorbească şi să se poarte ca

---

[39] Pollion (Asinius Pollion) - (76 î.Hr.-4 d.Hr.) istoric şi orator roman, protector al literelor şi prieten cu Virgiliu şi Horaţiu.

oamenii de astăzi.

Pollion era încântat.

- Ţi-am atins punctul slab, Titus Livius! Tu atribui romanilor de acum şapte secole idei şi cuvântări ridicol de moderne. E uşor de citit, fie, dar nu e istorie.

Înainte de a povesti mai departe, trebuie să spun două vorbe despre bătrânul Pollion, poate cel mai înzestrat om al epocii sale, fără să-l exceptăm nici pe Augustus. Avea aproape optzeci de ani, mintea pe deplin limpede şi era mai viguros decât mulţi oameni de şaizeci de ani. Trecuse Rubiconul cu Iulius Cezar, luptase cu el împotriva lui Pompei, servise apoi sub bunicul meu, Marc Antoniu, înaintea rupturii sale cu Augustus. Fusese consul şi guvernator al Spaniei şi Lombardiei şi fusese primit în triumf pentru o victorie în Balcani. Fusese protectorul poeţilor Virgiliu şi Horaţiu şi prieten personal al lui Cicero, până în ziua când acesta îl scârbise. Pe lângă toate, mai era şi un orator distins şi autor de tragedii. Dar strălucea mai ales în istorie, căci dragostea lui pentru adevărul absolut, care atingea pedanteria, se împăca greu cu convenţiile celorlalte genuri literare. Cu prada adunată în campania sa din Balcani, fondase o bibliotecă publică, cea dintâi la Roma. Acuma mai existau încă două: cea în care ne găseam şi alta, care purta numele bunicii mele Octavia, dar biblioteca lui Pollion era cea mai bine organizată din toate trei.

Sulpicius găsise cartea şi, după ce-i mulţumiră, Pollion şi Titus Livius îşi reluară discuţia.

- Nenorocirea lui Pollion - zise Titus Livius - este că, scriind istoria, se crede obligat să suprime orice sentiment înalt sau poetic: îşi pune personajele să se poarte în modul cel mai şters şi, când le face să vorbească, le refuză orice talent oratoric.

- Da - spuse Pollion - poezia e poezie, elocvenţa, elocvenţă şi istoria, istorie. Nu trebuie amestecate.

- Nu zău? spuse Titus Livius. Eu socotesc că se poate. Altminteri n-aş putea să aleg un subiect epic, deoarece s-ar pretexta că aparţine literaturii, nici să pun în gura generalilor mei proclamaţii înălţătoare, în ajun de bătălie, deoarece s-ar pretexta că asta încalcă domeniul oratoriei!

- Chiar aşa. Istoria este un raport exact a ceea ce s-a întâmplat, a ceea ce au făcut şi au spus oamenii, a modului în care au trăit şi au murit. Un subiect epic nu face decât să falsifice raportul. Proclamaţiile generalilor tăi sunt admirabile, dar sună grozav de fals. Nu numai că nu există nici o urmă de dovadă că ar fi adevărate, dar sunt şi cu totul nepotrivite. Eu am auzit mai multe proclamaţii din ajun de bătălie decât oricare altul. Ei bine! Cezar şi Antoniu, deşi oratori excelenţi în adunările publice, erau prea buni soldaţi ca să-şi încerce elocvenţa asupra oamenilor lor. Le vorbeau de la om la om, nu le ţineau discursuri. Ce cuvântare ne-a ţinut Cezar înaintea luptei de la Pharsala[40]? Ne-a vorbit oare de soţiile şi de copiii noştri, de templele sacre ale Romei, de gloria ultimelor campanii? Pe zei, nu! S-a căţărat pe un trunchi de pin, cu o ridiche uriaşă într-o mână şi cu un colţ de pâine soldăţească în cealaltă, şi, între două înghiţituri, glumea cu noi. Şi nu glume subţiri: spunea, pur şi simplu, lucrurilor pe nume, fără să clipească. Spunea că viaţa lui Pompei era castă faţă de propria lui viaţă. Tot ce făcea cu ridichea ar fi făcut să râdă şi un bou. Îmi amintesc de o anecdotă piperată, despre felul în care îşi câştigase Pompei porecla de "cel Mare" - ah, ridichea aia! - şi alta mai fără perdea, despre felul în care el însuşi îşi pierduse părul la

[40] Pharsala - oraş în nord-estul Greciei, în Tesalia, unde Cezar l-a înfrânt pe Pompei.

bazarul din Alexandria. Dacă n-ar fi tânărul ăsta aici, ţi le-aş povesti pe amândouă - de altfel, sunt convins că nici nu le-ai pricepe, căci n-ai fost educat în tabăra lui Cezar. Nici un cuvânt despre lupta ce se pregătea, decât doar la sfârşit: "Sărmanul Pompei! Ce sorţi de izbândă are el împotriva lui Iulius Cezar şi a oamenilor lui?"

- N-ai scris asta în istoria ta - spuse Titus Livius.

- Nu în ediţiile publice - răspunse Pollion. Nu sunt un imbecil. Dacă vrei să-ţi împrumut suplimentul secret pe care tocmai l-am isprăvit, o vei găsi acolo. Dar poate că nu te vei osteni să mi-l ceri. Ascultă sfârşitul povestirii: după cum ştii, Cezar era un actor de mâna întâi. Îl imita pe Pompei ţinându-şi cuvântarea supremă înainte de a se arunca în sabie - iarăşi ridichea pe jumătate mâncată! În numele lui Pompei, îi insulta pe Zeii Nemuritori, care îngăduie viciului să învingă virtutea. Oamenii se tăvăleau de râs. În cele din urmă urlă: "Şi e adevărat, chiar dacă o spune Pompei! N-o s-o tăgăduiţi voi, desfrânaţilor!" A azvârlit apoi în ei cu bucata de ridiche. Ce hohot de râs! Dar nu s-au mai văzut soldaţi ca ai lui Cezar, îţi aminteşti ce cântau la triumful său, după întoarcerea din Franţa?

"Păzea! L-aducem acasă pe chelbosul înrăit în dezmăţuri -
Romani, nevestele voastre sub veghea zăvoarelor puneţi!"

- Dragul meu Pollion - spuse Titus Livius - noi nu discutăm moravurile lui Cezar, ci doar modul cel mai bun de a scrie istoria.

- Ai dreptate. Tânărul şi inteligentul nostru prieten aici de faţă ţi-a criticat doar metoda, sub pretextul respectuos de a-ţi lăuda uşurinţa de a fi citit. Mai ai, băiete, alte acuzaţii de adus împotriva nobilului Titus Livius?

- Nu mă face să roşesc, nobile Pollion - am spus. Admir mult opera lui Titus Livius.

- Adevărul, băiete! N-ai observat niciodată la el inexactităţi istorice? Pari un om care citeşti multe.

- N-aş prea vrea să mă încumet...

- Haide, haide. Trebuie să fie ceva la mijloc.

- Mărturisesc - am spus - că există un punct care mă nedumereşte. E istoria lui Porsenna[41]. După Titus Livius, Lars Porsenna nu a cucerit Roma; a fost împiedicat întâi de purtarea eroică a lui Horaţius[42] pe pod, apoi de îndrăzneala surprinzătoare a lui Scaevola[43]; Titus Livius povesteşte că Scaevola, prins când încerca să-l omoare pe Porsenna, şi-a băgat mâna în flacăra altarului şi a jurat că trei sute de romani făcuseră acelaşi jurământ ca şi el, să făptuiască acest omor. După care Porsenna a încheiat pace. Dar am văzut mormântul lui Porsenna la Clusium; friza îi reprezintă pe romani ieşind înjugaţi pe porţile oraşului. Se vede şi un preot etrusc tăind cu nişte foarfeci mari barba senatorilor. Şi chiar Dionysios din Halicarnas[44], deşi binevoitor cu noi, afirmă că Senatul i-a

---

[41] Porsenna - (sec. VI î.Hr.) rege antic al etruscilor din Clusium (vechi oraş din Etruria), care a purtat câteva războaie împotriva Romei, încercând să reinstaureze dominaţia etruscă asupra acesteia.

[42] Horatius (Horatius Cocles) - roman devenit celebru prin faptul că a apărat singur intrarea podului Sublicius, din Roma, împotriva armatei lui Porsenna; în felul acesta, ai lui au avut vreme să taie podul din spatele său. A scăpat înot, dar a pierdut un ochi, de unde şi porecla de "chiorul" (Cocles).

[43] Scaevola (Mucius Scaevola) - tânăr roman care, în timpul asediului Romei, a încercat să-l ucidă pe Porsenna.

[44] Dionysios din Halicarnas - (sfârşitul sec. I. Î.Hr.) istoric roman de limbă greacă. Este autorul unei istorii a Romei ("Antichităţi romane"), scrisă cu scopul de a dovedi înrudirea dintre instituţiile romane şi cele greceşti. A scris şi numeroase opere de

votat lui Porsenna un tron de fildeş, un sceptru, o coroană de aur şi o togă triumfală - ceea ce arată limpede că i s-au adus onoruri regeşti. Se prea poate deci ca, în pofida faptelor lui Horaţius şi Scaevola, Porsenna să fi cucerit într-adevăr Roma. Şi Aruns, preotul de la Capua (se zice că el e ultimul om în stare să citească inscripţii etrusce), mi-a spus vara trecută că din surse etrusce se ştie că omul care i-a alungat pe Tarquini[45] din Roma n-a fost Brutus, ci Porsenna şi că Brutus şi Collatinus, primii doi consuli ai Romei, n-au fost decât perceptorii municipali ai lui Porsenna.

Titus Livius se supără:

- Mă uimeşti, Claudius. Ai atât de puţin respect pentru tradiţia romană, încât te încrezi în minciunile născocite de foştii noştri duşmani pentru a ne micşora gloria?

- Întreb numai - am spus umil - ce s-a întâmplat atunci cu adevărat.

- Haide, Titus Livius, răspunde-i tânărului. Ce s-a întâmplat?

- Altă dată - răspunse Titus Livius. Să nu ne îndepărtăm de subiectul nostru, care tratează în general despre cel mai bun mijloc de a scrie istoria. Prietene Claudius, şi tu ai ambiţii de felul acesta. Pe care dintre noi doi l-ai alege de model?

- Îl încurcaţi pe bietul băiat cu invidia voastră - interveni Sulpicius. Ce vreţi să vă răspundă?

- Adevărul nu va jigni pe nici unul dintre noi - replică Pollion.

I-am privit pe rând pe amândoi, spunând în cele din urmă:

- Cred că-l voi alege pe Pollion. Neputând nădăjdui să ating eleganţa literară a lui Titus Livius, îmi voi da toată osteneala să imit exactitatea şi grija lui Pollion.

Titus Livius bombăni şi se pregăti să plece. Dar Pollion, care-şi ascundea cu greu bucuria, îl împiedică.

- Haide, Titus Livius, nu te supăra pe mine pentru un mic discipol, când tu ai regimente în întreaga lume. Băiete, ai auzit vreodată povestindu-se de istoria bătrânului din Cadix? Nu, nu e o anecdotă fără perdea - de fapt, e mai curând tristă. Bătrânul din Cadix a venit pe jos la Roma. Ce voia el să vadă? Nici templele, nici teatrele, nici statuile, nici mulţimea, nici prăvăliile, nici Senatul, ci un Om. Care om? Acela care apare pe monede? Nu, unul mai mare. Voia să-l vadă pe prietenul nostru Titus Livius, ale cărui opere se pare că le cunoştea pe de rost. Îl văzu, îl salută şi se întoarse îndată la Cadix, unde muri curând; dezamăgirea şi drumul lung fuseseră peste puterile lui.

- Oricum - spuse Titus Livius - cititorii mei sunt adevăraţi cititori. Ştii tu, băiete, cum şi-a stabilit Pollion reputaţia? E bogat, are o casă mare şi frumoasă şi un bucătar desăvârşit. El invită un număr de persoane care se interesează de literatură şi le serveşte o masă fără cusur, după care pune mâna încet pe ultimul volum al istoriei sale. "Prieteni, le spune el umil, iată aici câteva pasaje de care nu sunt tocmai sigur. Am lucrat mult la ele, dar le lipseşte cizelarea finală şi sper că voi le-o veţi da. Cu îngăduinţa voastră..." Şi începe să citească. Nimeni nu ascultă: toţi au burta plină. Se gândesc: "Bucătarul ăsta e un geniu. Chefalii cu sos acru, sturzii umpluţi, mistreţul cu trufe... N-am mai mâncat atât de bine de la... de la ultima lectură a lui Pollion, mi se pare. Ah, iată-l din nou pe sclavul cu vin... Vinul ăsta excelent de Cipru! Pollion are dreptate:

---

retorică şi de critică literară.

[45] Tradiţia istorică fixează instituirea republicii la sfârşitul sec. VI î.Hr. (anul 509) şi o leagă de alungarea celui de-al şaptelea rege roman, Tarquinius Superbus. Numeroasele legende, înfrumuseţate cu povestiri despre eroicele fapte ale romanilor în lupta împotriva etruscilor, care se spune că veneau în ajutorul lui Tarquinius, reflectă ultimele etape din lupta romanilor împotriva dominaţiei etrusce şi faptul că federaţia etruscă, odinioară puternică, se destrămase.

întrece toate vinurile greceşti de pe piaţă". În timpul acesta, vocea lui Pollion îngână blând, ca cea a unui preot la un sacrificiu într-o seară de vară. Din când în când, el întreabă umil: "E bine? Ce spuneţi?" Şi toată lumea, gândindu-se din nou la sturzi şi poate la dulciuri, exclamă: "Admirabil, admirabil, Pollion!" Câte-odată se opreşte şi întreabă: "Să vedem, ce cuvânt se potriveşte aici? Trebuie să spun că, la întoarcerea lor, trimişii au convins tribul să se revolte sau că l-au aţâţat la revoltă? Sau că raportul făcut de ei a influenţat tribul în sensul revoltei? De fapt, cred că ei fac o relatare imparţială a ceea ce au văzut". Un murmur se ridică de pe paturile de odihnă: "Influenţat, Pollion. Pune influenţat". "Mulţumesc, prieteni, răspunde el, sunteţi prea buni. Sclavule, adu stiletul! Dacă îmi îngăduiţi, voi face corectura pe loc." Apoi publică volumul şi trimite fiecărui oaspete câte un exemplar gratuit. La baia publică, pălăvrăgind cu prietenii, aceştia spun: "I-ai citit cartea? E minunată... E cel mai mare istoric al epocii. Şi nu pregetă totuşi să-i consulte pe oamenii de gust asupra amănuntelor de stil. Cuvântul ăsta, influenţat, eu l-am găsit..."

- E adevărat - spuse Pollion - bucătarul meu este prea bun. Data viitoare îl voi împrumuta pe-al tău, împreună cu câteva duzini de sticle din aşa-zisul tău vin de Falern: voi fi astfel sigur că găsesc critici sinceri.

Sulpicius făcu un gest rugător.

- Vă rog, prieteni, discuţia devine personală.

Titus Livius tocmai se pregătea să plece. Dar Pollion, zâmbind către prietenul său întors cu spatele, spuse tare, ca să fie auzit:

- Titus Livius e un om de treabă. Păcat că are boala asta... E numită boala din Padova.

La aceste cuvinte, Titus Livius se opri scurt.

- Ce vrei să spui despre Padova? Nu voi îngădui să se vorbească rău de ea.

Pollion explică:

- E locul unde s-a născut, ştii doar: undeva, în provinciile de Nord. Există acolo un faimos izvor cu apă caldă, înzestrat cu însuşiri extraordinare. Pe un padovan îl poţi recunoaşte întotdeauna. Fie că se scaldă în apa izvorului, fie că o beau - şi mi se spune că le fac pe amândouă în acelaşi timp - padovanii sunt în stare să creadă tot ce vor şi să-i facă şi pe alţii s-o creadă, în felul acesta şi-a dobândit oraşul o atât de mare reputaţie comercială. Păturile şi covoarele lor nu valorează mai mult ca altele, dimpotrivă, oile lor sunt galbene şi au lâna grosolană. Dar ei le văd albe şi moi ca puful de gâscă, ba au reuşit să convingă şi restul lumii de asta.

Am luat şi eu parte la glumă:

- Oi galbene! Ce raritate! Cum de capătă culoarea asta?

- Desigur că bând apa izvorului, care conţine sulf. Toţi locuitorii din Padova sunt galbeni. Priveşte-l pe Titus Livius.

Acesta se apropie încet de noi.

- Gluma e glumă, Pollion, şi ştiu s-o înţeleg. Dar la mijloc e şi o problemă serioasă: care e modul corect de a scrie istoria? Uneori poate m-am înşelat - cărui istoric nu i s-a întâmplat vreodată? Cel puţin n-am minţit cu bună ştiinţă, de asta nu mă poţi învinui. Adopt bucuros toate episoadele legendare ce se referă la subiectul meu - la străvechea măreţie a Romei - căci chiar dacă nu sunt adevărate în amănunte, cu siguranţă că sunt adevărate în spirit. Când găsesc două versiuni ale aceluiaşi episod, o aleg pe aceea care se apropie mai mult de subiectul meu. Nu voi merge să scotocesc cimitirele etrusce ca să descopăr o a treia versiune, care le-ar contrazice poate pe amândouă. La ce bun?

- Pentru a servi cauza adevărului - spuse blând Pollion. Asta nu

înseamnă nimic?

- Şi dacă, servind cauza adevărului, ajungem să-i prezentăm pe strămoşii noştri ca pe nişte laşi, mincinoşi şi trădători?

- Îl las să răspundă pe băiatul ăsta, care-şi începe viaţa. Haide, tinere, răspunde!

Am răspuns la întâmplare:

- La începutul istoriei sale, Titus Livius deplânge viciile moderne şi făgăduieşte să arate că îmbogăţirea Romei a atras decăderea virtuţilor antice. Declară că primele capitole îi vor fi cele mai plăcute la scris, pentru că în acest timp va putea uita de perversitatea timpurilor moderne. Dar, uitând de perversitatea modernă, n-a uitat el uneori şi de cea veche?

- Ei? întrebă Titus Livius, clipind din ochi.

- Ei bine - am bâiguit eu - există oare o deosebire atât de mare între perversitatea celor vechi şi a noastră? Este poate numai o deosebire de grad şi de prilej.

- Văd - spuse Pollion - că padovanul nu te-a făcut să vezi în alb oile lui galbene.

Mă simţeam foarte stânjenit.

- Îmi place să-l citesc pe Titus Livius mai mult decât pe oricare altul - am repetat.

- Da, da - zâmbi Pollion - tocmai asta spunea şi bătrânul din Cadix. Dar şi tu eşti cam dezamăgit acum, nu-i aşa? Porsenna, Scaevola, Brutus şi ceilalţi îţi rămân în gât.

- Nu e vorba de o decepţie, îmi dau seama însă, deşi nu m-am gândit până acum la asta, că există două moduri de a scrie istoria: să-i îndemni pe oameni la virtute sau să le arăţi adevărul. Tu şi cu Titus Livius reprezentaţi aceste două moduri. Dar s-ar putea ca ele să nu fie chiar de neîmpăcat.

- Băiete, văd că eşti un orator - spuse Pollion încântat.

Sulpicius stătea într-un picior, ţinându-şi laba celuilalt picior în mână, şi-şi făcea noduri în barbă, cum avea obiceiul când era nerăbdător sau nervos.

- Da - zise el iarăşi - lui Titus Livius nu-i vor lipsi niciodată cititorii. Lumii îi place să fie "îndemnată la virtutea antică" de un scriitor fermecător, mai ales când are în acelaşi timp grijă să te asigure că civilizaţia modernă face de acum înainte cu neputinţă această virtute. Dar simplii povestitori de adevăr, "groparii care îmbălsămează cadavrul istoriei", ca să citez epigrama lui Catul[46] adresată nobilului Pollion, cei care nu povestesc mai mult decât s-a întâmplat într-adevăr, au nevoie, ca să-şi reţină auditorii, de un bucătar bun şi de o pivniţă plină cu vin de Cipru.

De astă dată, Titus Livius se înfurie.

- Pollion - spuse el - toate astea-s vorbe de clacă. Tânărul Claudius a fost întotdeauna socotit de familie şi de prieteni drept un imbecil desăvârşit; numai eu n-am crezut-o până astăzi. Poţi să-ţi păstrezi discipolul, iar Sulpicius să-l perfecţioneze: în tot oraşul nu există un mai bun profesor de stupiditate.

Apoi, la despărţire, ne dădu o ultimă lovitură, ca parţii, spunând:

- Et apua Apollinem istum Pollionis Pollinetorem diutissime polleat - ceea ce înseamnă, deşi jocul de cuvinte se pierde în greceşte: "Să trăiască întru mulţi ani la altarul acelui Apolo funebru al lui Pollion!" - după care plecă pufnind.

---

[46] Catul (Caius Valerius Catullus) - (84-54 î.Hr.) poet liric latin, care a introdus în poezia latină metri greceşti necunoscuţi până atunci.

Pollion strigă vesel în urma lui:

- Quod certe pollicitur Pollio. Pollucibiliter pollebit puer. ("Pollio ţi-o făgăduieşte, iar băiatul va înflori straşnic".)

Când ramaserăm singuri - Sulpicius plecase să caute o carte - Pollion mă întrebă:

- Cine eşti, băiete? Te numeşti Claudius, nu-i aşa? Se vede că faci parte dintr-o familie bună, dar nu te cunosc.

- Sunt Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus.

- Doamne sfinte! Dar Titus Livius are dreptate: treci drept un idiot.

- Da. Familiei mele îi e ruşine de mine pentru că sunt bâlbâit, infirm şi adesea bolnav. Aşa că ies rar în lume.

- Dar de aci până să te socotească idiot! Eşti unul dintre cei mai inteligenţi tineri pe care l-am întâlnit de ani de zile.

- Eşti prea bun.

- Nicidecum, pe zei! Şi ce bine l-ai încurcat pe Titus Livius în privinţa lui Lars Porsenna! Titus Livius n-are conştiinţă, ăsta-i adevărul. L-am prins adesea. Într-o zi l-am întrebat dacă şi lui îi vine tot atât de greu ca şi mie să descopere în învălmăşeala arhivelor publice tableta de aramă de care are nevoie. "Ah, nicidecum", mi-a răspuns, închipuie-ţi că nici n-a pus vreodată piciorul acolo ca să verifice măcar un singur fapt. Dar, spune-mi, pentru ce citeai istoria mea?

- Citeam despre asediul Perusiei[47]. Bunicul meu - primul soţ al Liviei - se afla acolo. Strâng materiale pentru a scrie istoria tatălui meu; profesorul meu Athenodor mi-a indicat cartea ta, spunându-mi că e o operă cinstită. Fostul meu profesor, Marcus Porcius Cato, mi-a spus pe vremuri că e un şir de minciuni, şi tocmai acest lucru m-a îndemnat să-l cred pe Athenodor.

- Da, cartea mea nu poate să-i placă lui Cato. Catonii au luptat de cealaltă parte şi eu am contribuit la izgonirea bunicului său din Sicilia. Dar mi se pare că tu eşti primul istoric tânăr pe care l-am întâlnit vreodată. Istoria e o distracţie de moşnegi. Când vei începe să câştigi bătălii ca tatăl şi bunicul tău?

- Poate când voi fi bătrân.

El începu să râdă.

- Nu văd de ce un istoric versat în studiul tacticii n-ar putea fi şi un comandant de neînvins, cu condiţia să aibă îndrăzneală şi oaste bună...

- Şi ofiţeri buni - l-am întrerupt eu, gândindu-mă la Cleon.

- Şi ofiţeri buni, desigur - chiar dacă el n-a purtat niciodată în viaţă sabia şi scutul.

Am îndrăznit atunci să-l întreb de ce fusese poreclit "ultimul roman". Aceasta păru a-i face plăcere. Răspunse:

- Augustus mi-a dat titlul ăsta, când m-a invitat să mă unesc cu el pentru a lupta împotriva bunicului tău Antoniu. L-am întrebat drept cine mă ia - Antoniu fusese unul dintre cei mai buni prieteni ai mei. "Asinius Pollion, îmi spuse, cred că eşti într-adevăr ultimul roman. Ucigaşul ăsta de Cassius nu merita un asemenea titlu!" "Şi dacă sunt, am răspuns, a cui e vina? Şi a cui va fi vina dacă, după ce îl vei fi zdrobit pe Antoniu, nimeni altul decât mine nu va îndrăzni să mai ridice capul în prezenţa ta sau să vorbească neîntrebat în faţa ta?" "Nu va fi vina mea, Asinius, spuse el pe un ton de scuză. Nu eu am declarat războiul, ci Antoniu. Îndată ce-l voi învinge, fără îndoială că voi restabili republica." "Dacă nobila Livia nu va spune veto", i-am răspuns eu. Apoi bătrânul mă luă de umeri: Şi, fiindcă veni vorba, Claudius, îţi voi destăinui ceva. Sunt foarte

[47] Perusia - oraş în Italia peninsulară; în Antichitate, unul dintre principalele oraşe ale etruscilor, cucerit de romani în 309-295 Î.Hr.

bătrân şi, deşi par încă verde, mă apropii de sfârşit. Până în trei zile voi muri, o ştiu. În apropierea morţii devii ciudat de lucid. Ascultă-mă. Doreşti să ai o viaţă lungă şi bine împlinită, şi bogată în onoruri la sfârşit?

- Da.

- Ei bine! Exagerează-ţi şchiopătatul, bâlbâie-te înadins, prefă-te bolnav, lasă-ţi gândul să rătăcească, dă din cap şi scutură-ţi mâinile cu orice prilej public sau semipublic. Dacă ai vedea ceea ce văd eu, ai înţelege că e singura ta şansă de salvare şi poate chiar de glorie.

I-am răspuns:

- Istoria lui Brutus, a primului Brutus, pe care o povesteşte Titus Livius e poate inexactă, dar e potrivită. Şi el s-a prefăcut idiot ca să poată restabili mai lesne libertăţile poporului.

- Ce tot spui? Libertăţile poporului? Crezi în ele? Gândeam că tânăra generaţie a uitat şi de numele lor.

- Tatăl şi bunicul meu credeau în ele...

- Da - mă întrerupse Pollion deodată - şi din cauza asta au murit.

- Ce vrei să spui?

- Vreau să spun că pentru asta au fost otrăviţi.

- Otrăviţi?! De cine?

- Sst! Nu atât de tare, băiete. Nu-ţi voi spune nici un nume. Dar îţi voi dovedi că nu repet numai pălăvrăgeli lipsite de temei. Scrii viaţa tatălui tău, nu-i aşa?

- Da.

- Ei bine! Vei vedea că n-ai să fii lăsat să treci cu povestirea de un anumit punct. Şi persoana care te va opri...

Sulpicius se întorcea, târându-şi picioarele. Până la plecare nu ne-am mai spus nimic interesant. Când m-am despărţit de Pollion, acesta mă luă la o parte şi murmură:

- Adio, tinere Claudius! Nu face nebunii pentru libertăţile poporului. Nu e încă momentul, înainte de a se îmbunătăţi lucrurile trebuie mai întâi să se înrăutăţească.

Spuse apoi mai tare:

- Încă ceva. Dacă după moartea mea vei descoperi vreo greşeală însemnată în cărţile mele, îţi permit - îţi voi da şi autorizaţia oficială - să faci corecturi în supliment. Ţine-le la zi; o carte îmbătrânită nu mai e bună decât să înveleşti peştele cu ea.

- Mă voi simţi nespus de onorat - i-am răspuns.

Peste trei zile, Pollion muri. Îmi lăsă prin testament colecţia lui de istorii latine din primele secole. Totuşi, colecţiile nu mi s-au dat; unchiul meu Tiberius pretinse că era la mijloc o eroare: de fapt îi erau destinate lui şi că asemănarea numelor noastre crease confuzia. Cât despre autorizaţia oficială de a-i corecta cărţile, ea fu luată de toţi drept o glumă. Mi-am ţinut totuşi făgăduiala făcută lui Pollion, dar abia după douăzeci de ani. Îl tratase foarte aspru pe Cicero - un om vanitos, nehotărât, fricos. Cu toate că eram de părerea lui, am găsit de cuviinţă să atrag atenţia că Cicero nu fusese un trădător, după cum spunea Pollion, întemeindu-se pe anumite scrisori. Recunoscusem în aceste scrisori mâna lui Clodius Pulcher[48], care-l ura pe Cicero pentru că depusese mărturie împotriva lui, arunci când fusese acuzat că luase parte - deghizat în muzicantă - la sacrificiul Zeiţei Bune. Clodius Pulcher era şi el unul dintre Claudienii cei răi.

[48] Clodius Pulcher (Publius Appius) - orator roman, celebru prin violenţa sa, care l-a atacat vehement pe Cicero, provocându-i exilarea.

Capitolul X

Când am ajuns la majorat, Tiberius, deşi îl avea moştenitor pe Castor, îl adoptă, din ordinul lui Augustus, pe Germanicus, care trecu astfel din familia Claudia în familia Iulia. M-am pomenit deci, dintr-o dată, şeful ramurii principale a Claudienilor şi singurul stăpân al bunurilor tatălui meu. Mama, care nu se remăritase, trebui să mă accepte ca tutore, lucru ce o umili mult. Ea mă tratã cu şi mai multă severitate decât până atunci, deşi toate hârtiile noastre de afaceri trebuiau să poarte semnătura mea şi eram preotul altarului familiei. Ceremonia majoratului meu se deosebi cu totul de cea a lui Germanicus. Am îmbrăcat toga virilă la miezul nopţii; am fost dus în lectică - fără procesiune sau suită - până la Capitoliu, unde am oferit sacrificiul ritual; apoi am fost readus în pat. Germanicus şi Postumus ar fi dorit să mă întovărăşească, dar pentru ca atenţia publică să fie cât mai puţin îndreptată asupră-mi, Livia dădu în acea seară un banchet la palat, la care fură nevoiţi să ia parte.

Nunta mea cu Urgulanilla se petrecu cam în acelaşi fel. Puţini aflară de căsătoria noastră înainte de a doua zi după ceremonie. Totul se petrecu după datini. Vălul de culoarea focului şi pantofii galbeni ai Urgulanillei, auspiciile, prăjitura sacră, cele două taburete acoperite cu piele de oaie, libaţiunea mea, ungerea pervazului de către logodnică, cele trei monede, ofranda focului şi a apei - toate avură loc, în afară de procesiunea cu torţe; dar toate fură făcute de mântuială, prea în grabă şi fără tragere de inimă. Ca să nu se împiedice de pragul conjugal când îl trece prima oară, o mireasă romană este întotdeauna ridicată în braţe deasupra lui. Cei doi membri ai familiei care aveau această misiune erau oameni mai în vârstă, cu totul incapabili să facă faţă greutăţii Urgulanillei. Unul dintre ei alunecă pe marmură şi nenorocita se prăbuşi zgomotos, târându-i după ea pe amândoi, într-un amestec confuz de braţe şi picioare. Era cea mai rea prevestire cu putinţă.

Totuşi, nu pot spune nici măcar că această căsătorie a fost nenorocită; raporturile noastre au rămas întotdeauna prea vagi ca să îndreptăţească numele de nenorocire. Ne-am culcat la început împreună fiindcă toată lumea părea că se aşteaptă la asta; am avut chiar din timp în timp raporturi conjugale - prima mea experienţă sexuală - numai pentru că acest lucru părea că face parte din căsătorie, dar fără dorinţă sau dragoste. Am fost întotdeauna cât mai curtenitor cu putinţă faţă de Urgulanilla; ea mă răsplăti prin indiferenţă. Era lucrul cel mai bun la care mă puteam aştepta de la o femeie ca dânsa. La trei luni după căsătoria noastră, rămase însărcinată şi-mi născu un fiu cu numele de Drusillus, faţă de care nu am putut să am niciodată vreun sentiment părintesc. Semăna, ca răutate, cu sora mea Livilla, iar în rest, cu fratele Urgulanillei, Plautius. În curând vă voi povesti despre acest Plautius, pe care Augustus îl desemnă ca îndrumătorul meu şi mi-l dădu drept model.

Augustus şi Livia obişnuiau să nu ia niciodată vreo hotărâre importantă privind treburile familiei sau ale statului fără a consemna prin scris - de obicei sub formă de scrisori - nu numai hotărârea, ci şi deliberările ce o precedaseră. Am regăsit în noianul de corespondenţă lăsată de ei mai multe scrisori ce explică atitudinea lui Augustus faţă de mine, în acel timp. Prima e scrisă cu trei ani înainte de căsătoria mea.

"Scumpă Livia,

Vreau să-ţi semnalez un fapt ciudat petrecut astăzi şi despre care

nu ştiu ce să cred. Vorbind din întâmplare cu Athenodor, i-am spus: "Mă tem că sarcina de profesor al tânărului Claudius trebuie să fie deosebit de grea. Pe zi ce trece arată mai hidos, devine mai nervos şi mai incapabil". "Nu-l judeca prea aspru, mi-a răspuns Athenodor. Băiatul suferă din pricina dezamăgirii familiei sale şi a dispreţului ce-l întâlneşte pretutindeni. Dar e departe de a fi incapabil şi, de o crezi sau nu, să ştii că-mi face plăcere să discut cu el. Nu l-ai auzit nici odată declamând?" "Declamând!" am exclamat eu râzând. "Da, declamând, a repetat Athenodor. Fă o încercare. Propune un subiect oarecare şi întoarce-te peste o jumătate de oră: vei vedea de ce e în stare. Dar ascunde-te după o perdea, altfel nu vei auzi nimic demn de luat în seamă." Am ales subiectul "Cuceririle romane în Germania" şi după o jumătate de oră m-am întors, ascunzându-mă după o perdea, în viaţa mea n-am avut o asemenea surpriză. Tânărul Claudius cunoştea perfect faptele, planul expunerii era bine întocmit, amănuntele bine potrivite. Mai mult: îşi stăpânea vocea şi nu se bâlbâia! Zeii să mă creadă, am avut o adevărată plăcere ascultându-l. Cum poate un băiat a cărui conversaţie obişnuită e atât de stupidă să alcătuiască într-un timp atât de scurt un discurs perfect raţional şi chiar erudit - asta mă depăşeşte. M-am strecurat afară, poruncindu-i lui Athenodor să nu-i spună de prezenţa sau de uimirea mea, dar nu mă pot reţine să-ţi povestesc faptul. Aş fi de părere că i-am putea îngădui lui Claudius să cineze din când în când seara cu noi, când nu e lume multă, recomandându-i să închidă gura şi să deschidă urechile. Căci dacă urmează să devină, după cum aş vrea să cred, un membru normal al familiei, trebuie - oricum - să-l obişnuim treptat să se amestece cu egalii săi. Nu-l putem lăsa tot timpul mărginit la profesorii şi la liberţii săi. E drept că părerile asupra facultăţilor lui mintale sunt împărţite. Unchiul său Tiberius, mama sa Antonia şi sora sa Livilla îl socotesc în unanimitate un idiot. Pe de altă parte, Athenodor, Sulpicius, Postumus şi Germanicus afirmă că, atunci când vrea, are tot atâta bun-simţ ca şi oricare altul, dar că nervozitatea sa îl face să se zăpăcească uşor. Cât despre mine, repet, nu am ajuns încă să-mi fac o părere."

La aceasta, Livia răspunse:

"Scumpul meu Augustus,

Surpriza ta de după perdea îmi aminteşte de cea pe care am resimţit-o când ambasadorul Indiilor a ridicat învelitoarea de mătase a coliviei de aur pe care ne-a trimis-o stăpânul său, Marele Rege, şi când, zărind pentru prima oară papagalul, cu penele sale de smarald şi colierul său de rubin, l-am auzit strigând: "Salut, Cezar, Părinte al Patriei!" Nu formula în sine ne mira - orice copilaş ar fi putut-o bâigui - ci faptul că o auzeam rostită de o pasăre. Şi totuşi, nimeni nu s-ar gândi să admire papagalul pentru că a spus tocmai ce se cuvenea, căci n-a înţeles nimic din cele spuse. Toată cinstea revine celui care l-a dresat cu nesfârşită răbdare să repete fraza. Ştii doar că, alteori, pasărea înşiră cele mai mari absurdităţi şi că trebuie să-i acoperim colivia ca s-o silim să tacă. Acelaşi lucru e şi cu Claudius - deşi jignesc papagalul, care e o pasăre frumoasă, comparându-l cu nepotul meu. Ceea ce ai auzit este fără îndoială o bucată învăţată pe de rost. Subiectul ales este dintre cele mai cunoscute. Athenodor va fi putut prea bine să-l înveţe, cuvânt cu cuvânt, o duzină de declamaţii de felul acesta. Nu spun că nu-mi face plăcere văzându-l pe Claudius atât de uşor de dresat: vom putea - de pildă - să-l învăţăm astfel ceremonia căsătoriei sale. Dar ideea de a-l pune să cineze cu noi e ridicolă. Refuz să mănânc în aceeaşi cameră cu băiatul acesta:

aş face indigestie.

Cât despre cele ce se spun referitor la inteligenţa sa, priveşte lucrurile mai de aproape. Germanicus a jurat tatălui său muribund să-şi iubească şi să-şi apere fratele; cunoşti doar nobleţea sufletească a lui Germanicus, care, decât să trădeze acest jurământ sacru, va prefera să pună în lumina cea mai favorabilă inteligenţa fratelui său, sperând ca într-adevăr acesta să se mai dezvolte cândva. E la fel de limpede de ce Athenodor şi Sulpicius îl consideră educabil: sunt plătiţi, şi plătiţi bine, spre a susţine inteligenţa lui Claudius; funcţiile lor le oferă un motiv să se lăfăie prin palat şi să-şi dea aere de consilieri particulari. Cât priveşte pe Postumus, sunt multe luni de când mă plâng de el, şi susţin că nu-l pot înţelege. Socotesc că moartea a fost nedreaptă răpindu-i pe cei doi fraţi ai lui atât de înzestraţi şi lăsându-mi-l tocmai pe el. Îi place grozav să discute în contradictoriu cu cei vârstnici - chiar când faptele sunt atât de limpezi, încât nu încape nici o discuţie - numai din dorinţa de a ne exaspera şi de a-şi sublinia importanţa, fiind singurul tău nepot în viaţă. Atitudinea lui faţă de Claudius constituie un exemplu. Zilele trecute a fost de-a dreptul obraznic cu mine când am spus că Sulpicius îşi pierde vremea instruindu-l pe Claudius. Postumus a replicat că, după părerea sa, Claudius are mai multă raţiune decât cele mai multe dintre rudele sale apropiate - printre care bănuiesc că se referea şi la mine! Dar cazul lui Postumus e o altă problemă. Pentru moment, vorbim de Claudius şi îţi repet că nu pot mânca împreună cu el din motive de ordin fizic, pe care sper că le vei lua în considerare.

Livia"

După un an, Augustus îi scria Liviei, aflată pentru câteva zile la ţară:

"...Cât despre tânărul Claudius, voi profita de lipsa ta ca să-l invit în fiecare seară la cină. Mărturisesc că prezenţa lui mă mai încurcă încă, dar cred că nu e bine pentru el să cineze mereu singur, cu Sulpicius şi Athenodor. Conversaţia lor e prea livrescă şi, cât de cumsecade ar fi amândoi, nu sunt tovarăşii ideali pentru un băiat de vârsta şi de rangul său. Aş dori să-şi găsească vreun tânăr de familie bună, după care să-şi poată modela purtarea şi ţinuta, îl împiedică timiditatea şi rezerva sa. Pe scumpul nostru Germanicus îl adoră, dar îşi simte prea tare inferioritatea pentru a încerca vreodată să-l imite - este ca şi cum eu aş îmbrăca o piele de leu, aş lua o măciucă în mână şi mi-aş închipui că sunt Hercule. Bietul băiat e de plâns, căci în problemele importante (când mintea îi e la locul ei) se observă uşor nobleţea inimii sale..."

O a treia scrisoare, scrisă curând după căsătoria mea, după ce fusesem numit preot al lui Marte, prezintă şi ea interes:

"Scumpă Livia,

Urmându-ţi sfatul, am discutat cu Tiberius al nostru despre ceea ce trebuie să facem cu tânărul Claudius cu prilejul jocurilor în cinstea lui Marte. Acum, când a devenit major şi a fost numit preot al lui Marte, nu mai putem amâna la nesfârşit hotărârile privitoare la viitorul său: ştii doar că aşa ne-am înţeles. Dacă e destul de întreg la minte şi la trup spre a fi recunoscut ca membru responsabil al familiei - şi eu aşa îl socotesc, căci altfel nu l-aş fi lăsat, prin adoptarea lui Tiberius şi Germanicus, şeful ramurii principale a Claudienilor - trebuie să ne ocupăm de el şi să-i dăm aceiaşi sorţi de izbândă ca lui Germanicus. Accept posibilitatea să mă înşel - căci progresele sale recente n-au fost izbitoare. Iar dacă, dimpotrivă, admitem că infirmităţile sale fizice sunt

legate de o infirmitate mintală definitivă, nu trebuie să dăm prilej oamenilor răuvoitori să râdă de el şi de noi. Repet, trebuie să hotărâm repede, o dată pentru totdeauna, ce facem cu băiatul acesta, căci, amânând hotărârea, ne vom găsi întotdeauna în încurcătură, trebuind să decidem de fiecare dată dacă îl socotim sau nu apt să facă faţă sarcinilor de stat la care naşterea lui îl îndrituieşte.

Cea mai grabnică problemă e ceea ce vom face cu el în timpul jocurilor. Socotesc că poate rămâne la masa preoţilor, recomandându-i-se să nu facă decât ce i se spune şi să urmeze în toate exemplul cumnatului său, tânărul Plautius Silvanus. În felul acesta va putea învăţa multe şi n-ar exista nici un prilej să se facă de râs dacă-şi va învăţa bine lecţia. Desigur, nu poate fi vorba să-l aşezăm împreună cu mine în loja de onoare, alături de statuia sacră, asupra căreia asistenţa are ochii aţintiţi tot timpul. Ciudăţeniile lui ar da, cu siguranţă, loc la comentarii.

Altă problemă se ridică în legătură cu festivalul Latin. Germanicus se va duce împreună cu consulii pe muntele Alban, pentru a participa la sacrificii, şi înţeleg că Claudius ar vrea să-l însoţească. Dar, iarăşi, nu pot fi sigur că nu se va face de râs. Germanicus va fi prins cu sarcinile sale şi nu va putea să-l supravegheze tot timpul. Iar dacă se va duce, lumea va vrea să ştie ce face acolo; se va întreba de ce nu a fost numit "Străjer al Cetăţii" în timpul festivalului, în lipsa magistraţilor - o cinste pe care, după cum îţi aminteşti, am acordat-o pe rând lui Caius, Lucius, Germanicus, lui Tiberius în tinereţe şi lui Postumus, de îndată ce au devenit majori, ca o primă sarcină oficială. Mai bine ar fi, cred, să-l declarăm bolnav, căci, bineînţeles, nici nu se poate pune problema numirii sale ca "Străjer al Cetăţii".

Dacă doreşti, îi poţi arăta scrisoarea aceasta Antoniei, spune-i că în curând vom lua o hotărâre, într-un fel sau altul, cu privire la fiul ei. Şi pentru ea e ridicol să se găsească, după lege, sub tutela lui.

Augustus"

Organizarea mesei preoţilor a fost prima mea funcţie publică. Altminteri, nu s-a petrecut nimic neobişnuit. Plautius, un omuleţ elegant şi vanitos ca o vrabie, s-a ocupat de toate în locul meu. Nici nu şi-a dat osteneala să-mi explice orânduirea felurilor de mâncare sau regulile ierarhiei sacerdotale; nici măcar nu mi-a răspuns la întrebările ce i le-am pus în această privinţă, ci m-a făcut doar să repet cuvintele şi gesturile rituale cu care trebuia să salut preoţii şi pe care trebuia apoi să le rostesc la diferite intervale în timpul mesei, interzicându-mi să adaug vreun cuvânt. Aceasta îmi era foarte neplăcut, căci adeseori aş fi putut interveni cu folos în conversaţie, iar muţenia şi docilitatea mea faţă de Plautius făceau, probabil, impresie rea. Cât despre jocuri, nici nu le-am văzut.

Aţi observat reflecţiile depreciative ale Liviei cu privire la Postumus. Din clipa aceea, ele devin din ce în ce mai dese în scrisori; la început, Augustus tinde să-şi apere nepotul, dar mai apoi recunoaşte treptat că Postumus l-a dezamăgit. Bănuiesc că Livia i-a spus lui Augustus mult mai multe decât apare în scrisorile lor, căci altfel Postumus n-ar fi fost lipsit atât de curând de favoarea lui Augustus; Livia începe să formuleze acuzaţii precise: Tiberius s-a plâns de un cuvânt neruşinat al lui Postumus cu privire la Universitatea din Rodos. Apoi Cato se plânge de influenţa rea a lui Postumus asupra şcolarilor mai tineri, pe care îi aţâţă la indisciplină - iar acum, Livia dă la iveală rapoartele secrete ale lui Cato, despre care spune că le-a ţinut mult timp ascunse, nădăjduind că lucrurile se vor îndrepta. Urmează aluzii îngrijorate la dispoziţia mohorâtă şi supărăcioasă a tânărului - era tocmai perioada deziluziei lui

Postumus cu privire la Livilla şi a doliului său în urma morţii fratelui său Caius. Livia recomandă ca la majorat să nu i se încredinţeze întreaga avere a tatălui său, Agrippa, "de teamă să nu fie ispitit la o viaţă şi mai dezmăţată". Când ajunge la vârsta serviciului militar, el e numit doar locotenent de stat-major în gardă, fără onorurile extraordinare de care fuseseră acoperiţi Caius şi Lucius. Augustus însuşi socoteşte că e preferabil să se procedeze astfel, pentru că Postumus e ambiţios: nu trebuia să se mai ajungă la aceleaşi încurcături ca pe vremea când tinerii nobili îl susţineau pe Marcellus împotriva lui Agrippa, sau pe Caius împotriva lui Tiberius. În curând, scrisorile ne informează că Postumus e jignit; el îi spune lui Augustus că nu doreşte onorurile în sine, dar că lipsa lor a fost greşit interpretată de prietenii săi, care îl cred în dizgraţie la palat.

Apoi tonul devine mai grav. Postumus s-a certat cu Plautius - nici unul nu voieşte să-i spună Liviei din ce motiv - şi l-a aruncat într-o fântână, în faţa mai multor nobili şi a servitorilor lor. Augustus îl cheamă la dânsul: el nu arată nici o părere de rău, ci susţine că Plautius a meritat baia pentru că a vorbit insultător cu mine. În acelaşi timp, i se plânge lui Augustus că i se reţine moştenirea pe nedrept. Puţin timp după aceasta, Livia îl dojeneşte pentru schimbarea ce s-a produs în felul lui de a fi şi pentru insolenţa pe care i-o arată. "Ce te-a otrăvit aşa?" îl întreabă dânsa. El răspunde râzând: "Poate mi-ai pus tu ceva în supă". Când ea îi cere explicaţii pentru o asemenea nemaiauzită glumă, el răspunde, râzând şi mai grosolan: "Este un vechi obicei al mamelor vitrege". După un timp, generalul său se plânge lui Augustus de faptul că Postumus nu se amestecă printre ceilalţi ofiţeri, ci îşi petrece tot timpul liber pescuind pe mare, ceea ce i-a atras porecla de "Neptun".

Sarcinile mele ca preot al lui Marte nu erau grele: Plautius, care era preot în acelaşi colegiu, fusese pus să mă supravegheze în timpul ceremoniilor. Ajunsesem să-l urăsc. Reflecţia insultătoare, pentru care Postumus îl aruncase în fântână, nu fusese singura de felul ei. El mă poreclise "Lemur" şi jura că doar respectul său pentru Augustus şi Livia îl împiedica să mă scuipe la fiecare din întrebările mele prosteşti şi inutile.

Capitolul XI

Anul ce preceda căsătoria şi majoratul meu fu pentru Roma un an nefast. Un şir de cutremure distruse mai multe oraşe în sudul Italiei. Ploile fuseseră rare primăvara şi în toată ţara recoltele arătau jalnic; apoi chiar în momentul secerişului izbucniră furtuni cumplite şi puţinul grâu ce stătea în picioare fu pierdut. Inundaţiile fură atât de violente, încât Tibrul sfărâmă podul şi timp de şapte zile, în partea de jos a oraşului, circulaţia se făcu în bărci. Foametea bătea la uşă şi Augustus trimise delegaţi să cumpere cantităţi mari de grâu din Egipt şi din alte locuri. Nici anul precedent nu fusese bun şi grânarele publice erau goale. Delegaţii reuşiră să cumpere o cantitate oarecare de grâu, dar foarte scump plătită şi neîndestulătoare. Iarna fu cu atât mai grea, cu cât Roma era plină de lume. În ultimii douăzeci de ani, populaţia se dublase. Portul Ostia era impracticabil în timpul iernii şi corăbiile cu grâne sosite din răsărit aşteptau săptămâni întregi înainte de a putea descărca.

Augustus făcu tot ce-i stătea în puteri ca să îngrădească foametea. Expulza temporar din oraş, spre regiuni îndepărtate cu cel puţin o sută de mile, pe toţi locuitorii, în afară de proprietari şi de familiile lor, şi numi o Comisie a Restricţiilor, compusă din foşti consuli; interzise orice

banchet public, chiar cu prilejul aniversării sale. Importă grâu pe cheltuiala sa şi-l împărţi săracilor. Dar, ca întotdeauna, foametea aduse dezordine şi dezordinea, focul. Străzi întregi cu prăvălii fură incendiate noaptea de jefuitori din cartierele populare. Pentru a lupta cu incendiile, Augustus înfiinţă o brigadă de paznici de noapte, împărţită în şapte divizii; brigada se dovedi atât de utilă, încât nu mai fu desfiinţată niciodată. Dar dezordinile provocaseră pagube enorme. Tocmai se votase un nou impozit, menit să acopere cheltuielile de război cu Germania; aţâţaţi de foamete, foc şi impozite, plebeii începură să se agite. Se vorbi pe faţă de revoluţie. Manifeste ameninţătoare fură ţintuite noaptea pe porţile clădirilor publice. Se zvonea că se pregăteşte o conspiraţie uriaşă. Senatul făgădui o răsplată pentru orice informaţie care ar duce la arestarea vreunui agitator. Mulţi oameni căutau să câştige bani acuzându-şi vecinii şi zăpăceala sporea necontenit. Se pare că nici nu exista vreo conspiraţie - erau doar vorbe goale, în sfârşit, grâul începu să sosească din Egipt, unde secerişul se făcea mai devreme decât la noi, şi atmosfera se însenină.

Printre cei evacuaţi din Roma în timpul foametei se găseau şi gladiatorii. Nu erau numeroşi, dar Augustus se temea să nu devină o primejdie pentru oraş, în caz de tulburări. Formau o ceată periculoasă; unii din ei erau tineri de familie bună, vânduţi ca sclavi pentru datorii, cărora cumpărătorii le îngăduiau să-şi câştige preţul libertăţii în arenă, în general, când un patrician tânăr făcea datorii, fără vină sau târât de valurile tinereţii neştiutoare, familia lui sau chiar Augustus interveneau la vreme ca să-l scape de sclavie; gladiatorii aceştia nobili erau deci cei pe care nimeni nu-i socotise demni de a fi smulşi soartei lor. În mod natural, ei deveneau conducătorii celorlalţi şi era mereu de temut că se vor găsi în fruntea unor revolte înarmate.

Când se îmbunătăţi situaţia, ei fură rechemaţi la Roma şi, pentru a se restabili buna dispoziţie generală, fu hotărât că Germanicus şi cu mine vom organiza mari jocuri în memoria tatălui nostru. Livia dorea să redeştepte amintirea faptelor sale, spre a atrage atenţia asupra lui Germanicus, care îi semăna mult şi care urma să plece în curând în Germania spre a-l ajuta pe unchiul său Tiberius, alt soldat încercat, să obţină noi victorii. Mama şi Livia au contribuit la cheltuieli, dar suma cea mai mare am plătit-o noi doi. De altfel, deoarece Germanicus avea, dată fiind situaţia sa, mai multă nevoie de bani decât mine, mama mă lămuri că trebuie să plătesc o parte îndoită. Eram prea fericit să-i pot face un serviciu lui Germanicus. Dar la sfârşit, când am aflat la cât se ridica totalul, am rămas înmărmurit; spectacolul fusese organizat fără a se ţine seamă de cheltuieli; în afară de costul obişnuit al luptelor cu spada şi cu fiarele, se aruncase o adevărată ploaie de bani mulţimii.

În virtutea unui decret special al Senatului, Germanicus şi cu mine am fost duşi la amfiteatru în carul de război al tatii. Am oferit un sacrificiu în memoria sa la marele mormânt pe care şi-l construise Augustus şi în care depusese cenuşa tatălui meu, alături de cea a lui Marcellus. Am coborât Calea Appiană, am trecut pe sub arcul de triumf al tatii, a cărui uriaşă statuie ecvestră era încununată - cu acest prilej - cu lauri. Vântul sufla de la nord-est şi medicii nu-mi îngăduiseră să ies fără mantie; cu o singură excepţie, numai eu din toată asistenţa purtam mantie - aşezat fiind în loja prezidenţială, alături de Germanicus. Excepţia era Augustus însuşi, care şedea de cealaltă parte a lui Germanicus. Augustus, care era foarte sensibil la frig şi căldură, purta iarna nu mai puţin de patru mantii, fără a mai socoti o togă groasă şi o haină lungă. Câteva persoane văzură o prevestire în asemănarea îmbrăcămintei noastre; fu remarcat de asemenea că mă născusem în

prima zi a lunii care îi poartă numele, la Lyon, în aceeaşi zi când se consacra acolo altarul său. Cel puţin aşa se lăudară unii după mulţi ani că au spus. Livia se găsea şi ea în loja noastră - o onoare deosebită ce i se făcea ca mamă a tatălui nostru. De obicei, ea se aşeza printre vestale. Obiceiul cerea ca femeile să fie separate de bărbaţi.

Era prima luptă de gladiatori la care mi se îngăduise să asist şi mă simţeam cu atât mai încurcat, cu cât mă găseam în loja de onoare. Germanicus îşi îndeplini funcţiile cu multă siguranţă şi demnitate, prefăcându-se că mă consultă la nevoie. Am avut norocul să nimeresc cea mai bună luptă ce s-a dat vreodată în amfiteatru. Cum nu mai văzusem alta, n-am putut să-mi dau seama de asta, neavând termen de comparaţie. Dar de atunci încoace n-am mai întâlnit vreuna mai bună, deşi am văzut aproape o mie de spectacole mai importante: Livia, care cultiva popularitatea lui Germanicus cinstind amintirea tatălui său, angajase cu preţul aurului săbiile cele mai bune din Roma. În general, gladiatorii de profesie aveau mare grijă să nu se rănească şi luptau cu atitudini în aparenţă homerice, dar de fapt cu desăvârşire inofensive, aşa cum sunt loviturile de baston ce le schimbă sclavii în comediile populare. Ei nu deveneau interesanţi decât arunci când se înfuriau sau când aveau de lichidat între dânşii vreo duşmănie veche. Dar de data aceasta, Livia îi înştiinţa pe conducătorii lor că voia lupte serioase pentru banii ei. Dacă fiecare lovitură nu va fi dată de-a binelea, gruparea va fi dizolvată; în vara ce trecuse fuseseră prea multe lupte aranjate dinainte. Gladiatorii fură preveniţi că de astă dată nu mai era vorba să se joace de-a v-aţi ascunselea, sub pedeapsa de a fi izgoniţi.

În timpul primelor şase lupte, un om fu ucis, altul rănit atât de grav, încât muri chiar în aceeaşi zi; un al treilea avu braţul stâng tăiat dintr-o singură lovitură, aproape de umăr, ceea ce dădu naştere la o furtună de râsete. În fiecare din următoarele trei lupte, unul dintre adversari îl dezarma pe celălalt, dar învinsul se purtase atât de brav, încât Germanicus şi cu mine, ridicând degetul cel gros, exprimam - lăsându-i viaţa - sentimentul general. Unul dintre învingători fusese un cavaler bogat numai cu un an sau doi înainte. Regula luptei impunea ca potrivnicii să aibă arme deosebite: sabia împotriva lăncii, sabia împotriva securii sau lancea împotriva ghioagei. În lupta a şaptea, unul dintre adversari avea o sabie militară şi un scut rotund, de modă veche, tivit cu aramă, iar celălalt, un trident de păstrăvi şi o plasă scurtă. Omul cu sabia, sau "Urmăritorul", era un soldat din gardă, condamnat de curând la moarte pentru că se îmbătase şi îşi lovise căpitanul; sentinţa îi fusese comutată în lupta cu omul cu tridentul. Acesta, un profesionist din Tesalia, primea onorarii foarte mari. Omorâse în cinci ani peste douăzeci de adversari, îmi spuse Germanicus.

Ţineam cu soldatul, care intră în arenă palid şi ameţit - stătuse mai multe zile la închisoare şi lumina zilei îl zăpăcea. Pare-se că întreaga lui companie îi ţinea partea, căci căpitanul pe care-l lovise era un tiran şi o fiară. Camarazii îi strigară în cor să se ţină tare şi să apere onoarea companiei. El se încorda şi strigă: "Lăsaţi pe mine, băieţi!" Când se aflã că în tabără era poreclit "Peştele", cei mai mulţi dintre spectatori trecură de partea lui, deşi, altminteri, soldaţii din gardă erau nepopulari. Ar fi fost o glumă bună ca "peştele" să ucidă "pescarul"!

Pentru un om care îşi apără viaţa, să simtă că are amfiteatrul de partea sa înseamnă o jumătate de bătălie câştigată. Tesalianul, un bărbat zvelt, cu braţele şi picioarele lungi, intră îngâmfat în arenă, îmbrăcat numai cu o tunică de piele şi cu o tichie rotundă şi tare, tot de piele. Era bine dispus şi glumea cu cei din primele rânduri, căci avea drept adversar un amator şi apoi primea de la Livia o mie de piese de

aur pentru o singură după-amiază, şi cinci sute în plus dacă şi-ar fi ucis adversarul după o luptă frumoasă. Ei înaintară împreună până în faţa lojii noastre şi-i salutară mai întâi pe Augustus şi pe Livia, apoi pe Germanicus şi pe mine, cu formula obişnuită: "Salut! Din umbra morţii!" Răspunserăm printr-un gest convenţional, dar Germanicus îi spuse lui Augustus:

- Oh, Cezar, acest "Urmăritor" e unul din veteranii tatălui meu! Îl recunosc: a câştigat o cunună, în Germania, pentru că a intrat cel dintâi într-o fortăreaţă duşmană.

Augustus se arătă interesat.

- Foarte bine - spuse el - vom avea deci o luptă frumoasă. Dar asta înseamnă că omul cu plasa e cu zece ani mai tânăr, iar aici anii contează.

Apoi Germanicus făcu semn să sune trompetele şi lupta începu.

"Peştele" rămase pe loc, în vreme ce tesalianul dansa în jurul lui. Soldatul nu era atât de prost încât să-şi risipească forţele urmărind un adversar uşor înarmat sau să rişte să fie prins în plasă. Tesalianul încercă să-l aţâţe insultându-l, dar "Peştele" nu se lăsă păcălit. O singură dată porni la atac, adversarul apropiindu-se la îndemâna braţului său; rapiditatea loviturii smulse publicului un strigăt de entuziasm, dar tesalianul sări înapoi la timp. În curând, lupta se însufleţi; tesalianul împungea ba sus, ba jos cu tridentul său lung; "Peştele" para loviturile cu dibăcie, fără a pierde din ochi plasa, presărată cu bile mici de plumb, pe care tesalianul o mânuia cu stânga.

- Frumoasă treabă! am auzit-o pe Livia adresându-i-se lui Augustus. Este retiarul[49] cel mai bun din Roma. Se joacă efectiv cu soldatul. Ai văzut? L-ar fi putut doborî de mult dacă ar fi vrut. Dar face să dureze lupta.

- Da - zise Augustus. Cred că soldatul e sfârşit. N-ar fi trebuit să bea.

Abia sfârşi de vorbit, că "Peştele" dădu tridentul la o parte cu o lovitură şi se repezi, rupând tunica de piele a tesalianului de la umăr la brâu. Acesta sări fulgerător înapoi, dar totodată aruncă plasa în faţa "Peştelui". Din nenorocire, una din bilele de plumb îl lovi pe acesta în ochi, orbindu-l. El se opri şi retiarul, văzându-şi avantajul, se întoarse şi-i zbură sabia din mână. "Peştele" se repezi să o prindă, dar tesalianul o ridică primul şi, alergând spre barieră, o aruncă unui patrician bogat, aşezat în rândul întâi al băncilor rezervate cavalerilor. Apoi se întoarse la sarcina plăcută de a sfârşi un adversar dezarmat. Plasa şuiera deasupra capului soldatului, tridentul îl împungea ici şi colo, dar el nu-şi pierduse curajul. La un moment dat, se aruncă asupra tridentului şi fu aproape să-l apuce. Tesalianul îl adusese, pas cu pas, înaintea lojii noastre, ca să ne ofere priveliştea unei ucideri frumoase.

- Ajunge - spuse Livia cu voce seacă. De-ajuns s-a jucat. Să-l termine.

Tesalianul nu avea nevoie de îndemnuri. Cu un singur gest, îl învălui pe soldat cu plasa şi ridică tridentul ca să i-l înfigă în pântece. Deodată mulţimea scoase un strigăt puternic: "Peştele" apucase plasa cu mâna dreaptă şi, dându-se înapoi, izbi cu putere în mânerul tridentului, chiar lângă mâna duşmanului său. Arma zbură peste capul tesalianului şi, vibrând, se împlântă în balustradă. Celălalt rămase o clipă uluit, apoi, lăsând plasa în mâinile "Peştelui", se aruncă să ia din nou tridentul. Dar "Peştele", sărindu-i înainte, îl lovi în coaste cu partea ascuţită a scutului

[49] Retiar (retiarus) - gladiator care se luptă înarmat cu un trident şi cu o plasă în care caută să-şi prindă adversarul.

său; iar când tesalianul, cu răsuflarea tăiată, căzu în patru labe, îi trânti scutul peste ceafă.

- Lovitura iepurelui! spuse Augustus. N-am mai văzut aşa ceva în arenă; dar tu, scumpă Livia? Mă prind că l-a ucis.

Tesalianul murise. Mă aşteptam s-o văd pe Livia nemulţumită, dar ea zise numai:

- Bine i-a făcut. Aşa e când nu-ţi apreciezi îndeajuns adversarul. Mărturisesc că retiarul m-a dezamăgit. Dar cum îmi economiseşte cinci sute de monede de aur, presupun că nu pot să mă plâng.

Pentru a încununa spectacolul, se desfăşură o luptă între doi ostatici germani aparţinând unor clanuri duşmane şi care - de bunăvoie - se provocaseră la luptă pe viaţă şi pe moarte. N-a fost o luptă frumoasă, ci o învălmăşeală sălbatică, cu sabia şi cu o secure lată cu coada lungă; fiecare purta un scut mic, dar foarte împodobit, prins pe braţul stâng. Era un tip de luptă neobişnuit, căci soldatul german e în general înarmat cu o lance cu capăt subţiat: securea lată şi sabia lungă sunt semnele rangului înalt. Unul dintre luptători, un blond uriaş, înalt de mai bine de şase picioare, îl tocă pe celălalt în bucăţi, înainte de a-l doborî cu o lovitură teribilă în gât. Mulţimea îl salută cu urale prelungite, care se vede că îl îmbătară, căci începu un discurs în germană, amestecat cu latină populară, spunând că ucisese în luptă şase romani, printre care un ofiţer, înainte de a fi predat ca ostatic de un unchi invidios, care era căpetenia tribului. Acum provoca pe orice patrician să se măsoare cu el, cu sabia în mâna, pentru a urca la şapte numărul victimelor sale.

Primul care sări în arenă fu un tânăr ofiţer de stat-major, numit Cassius Chaerea. Alergă până la loja noastră şi ceru permisiunea să primească provocarea. Tatăl său fusese ucis în Germania sub gloriosul general a cărui memorie o celebrau aceste jocuri; îi era oare îngăduit să-l jertfească pios manilor[50] săi pe acest lăudăros? Cassius era un luptător îndemânatic; îl observasem adesea pe Câmpul lui Marte. Germanicus se întoarse către Augustus, apoi către mine: Augustus şi-a dat consimţământul, eu l-am bâiguit pe al meu. Cassius primi poruncă să se înarmeze. El merse la vestiar şi împrumută sabia, scutul şi armura "Peştelui", pe de o parte ca să-i poarte noroc, iar pe de alta spre a-l cinsti pe acesta.

În curând începu o luptă mult mai înverşunată decât purtaseră gladiatorii de profesie. Germanul îşi legăna sabia uriaşă, iar Cassius para cu scutul şi încerca să pătrundă prin garda celuilalt. Dar germanul era tot atât de agil pe cât era de puternic şi în două rânduri îl făcu pe Cassius să cadă în genunchi. Mulţimea păstra o tăcere adâncă, ca şi cum ar fi asistat la un spectacol religios; nu se auzeau decât scrâşnetul oţelului şi clinchetul scuturilor.

- Mă tem că germanul e prea puternic pentru el - spuse Augustus. N-ar fi trebuit să îngăduim lupta. Dacă e ucis Cassius, faptul va produce o impresie proastă la hotare.

Deodată Cassius a alunecat într-o baltă de sânge şi a căzut pe spate; germanul s-a aplecat asupra lui cu un zâmbet triumfător şi apoi... apoi urechile mi-au ţiuit, un văl negru mi s-a întins în faţa ochilor şi am căzut leşinat. Vedeam pentru întâia oară ucigându-se oameni; în prima luptă tremurasem pentru soldat, iar acum, când mi se părea că eu însumi îmi apăram cu deznădejde viaţa împotriva germanului, m-am pierdut cu firea. N-am văzut deci surprinzătoarea schimbare a lui Cassius, în clipa când germanul ridică deasupra capului său groaznica-i

---

[50] Manii (Manes) - ca şi larii (Lares) - în mitologia romanilor şi a vechilor popoare italice, erau sufletele morţilor, considerate divinităţi ocrotitoare ale căminului.

sabie, ca să-i zdrobească ţeasta; nu l-am văzut lovind rapid cu scutul, de jos în sus, şalele germanului, care se rostogoli într-o parte, şi dând adversarului lovitura de graţie la subsuoară. Căci, într-adevăr, Cassius îl ucise pe german. Nu-l uitaţi pe acest Cassius, căci va juca în câteva rânduri un rol de seamă în povestirea mea. Cât despre leşinul meu, nimeni nu-l observă decât în clipa când mă deşteptam. Am fost proptit la loc în scaunul meu până la sfârşitul jocurilor. Ar fi fost o necinste pentru toţi să fiu transportat afară.

A doua zi jocurile au continuat, dar n-am mai luat parte la ele: se anunţase că sunt bolnav. Am lipsit de la unul din cele mai curioase spectacole ale circului: lupta dintre un elefant din Indii - care e mult mai mare decât cel african - şi un rinocer. Cunoscătorii pariau pe ultimul, căci, deşi e mult mai mărunt decât elefantul, e apărat de o piele mult mai groasă şi se presupunea că-i va veni repede de hac cu cornul său ascuţit. În Africa, explicau ei, elefantul se fereşte de apropierea rinocerului, care domneşte pe teritoriul său. Dar elefantul din India - după cum îmi povesti Postumus după aceea - aşteptă neclintit atacul rinocerului şi îl primi cu lovituri de fildeş, iar când acesta se dădu înapoi uluit, îl urmări greoi, la rândul său. Dar văzând că nu e în stare să-i străpungă armura deasă, fantastica creatură se folosi de un şiretlic. Strânse cu trompa o mătură groasă de mărăcini, uitată pe nisip de un măturător, şi o izbi cu putere pe capul duşmanului său, în timp ce-l ataca; izbuti astfel să-i crape amândoi ochii, unul după altul. Rinocerul, înnebunit de furie şi de durere, se aruncă în urmărirea elefantului şi până la urmă intră cu toată viteza în balustrada de lemn, străpungând-o, şi, sfărâmându-şi cornul, se izbi de zidul de marmură ce se găsea în spatele ei. Atunci elefantul se apropie cu botul deschis, de parcă ar fi râs, lărgi spărtura balustradei şi începu să calce în picioare ţeasta duşmanului său; apoi îşi legănă capul de parcă ar fi bătut măsura şi se depărta liniştit. Conducătorul său indian sosi în fugă cu o tavă enormă plină de dulciuri, pe care elefantul le înfulecă în aplauzele furtunoase ale spectatorilor. Apoi elefantul îl aşeză pe indian călare pe gâtul său, oferindu-i trompa în chip de scară, şi se îndreptă spre Augustus; îngenunche în faţa lui şi scoase strigătul de salut regal pe care aceste animale sunt învăţate să-l adreseze numai monarhilor. Dar, după cum am mai spus, am pierdut această privelişte.

În aceeaşi seară, Livia îi scrise lui Augustus:

"Scumpul meu Augustus,

Leşinul ruşinos al lui Claudius la vederea luptei - fără a mai vorbi de ticurile sale caraghioase, pe care solemnitatea sărbătorii le făcea şi mai nepotrivite - a avut cel puţin partea bună să ne dovedească neîndoios că nu e în stare să apară în public. Nu e vorba de funcţiile sacerdotale, fiindcă acolo, de bine de rău, umple un gol, iar Plautius l-a învăţat îndeajuns rolul său. Dar în afară de aceasta, nu e bun de nimic - poate doar pentru reproducere, pentru că am aflat că şi-a îndeplinit datoria faţă de Urgulanilla. Nu voi fi totuşi sigură decât după ce voi fi văzut copilul. Va fi poate un monstru ca şi el.

Antonia a confiscat astăzi în camera lui un fel de carnet de note istorice destinate biografiei tatălui său; a găsit de asemenea şi o introducere compusă cu osteneală, pe care ţi-o trimit alăturat. Vei observa cum Claudius a ales, spre a face elogiul tatălui său, singurul punct slab al acestuia: orbirea voită faţă de mersul timpului, iluzia absurdă că unele forme politice potrivite pentru Roma atunci când era doar un orăşel în luptă cu orăşelele vecine pot fi restabilite într-o Romă devenită cel mai mare regat cunoscut de la Alexandru încoace.

Aminteşte-ţi ce s-a întâmplat la moartea acestuia, când nu s-a găsit nimeni destul de puternic spre a-i urma la tron: imperiul s-a destrămat. Dar nu e nevoie să risipesc timpul tău şi al meu cu banalităţi istorice.

Athenodor şi Sulpicius, cu care am avut o convorbire, spun că n-au mai văzut niciodată această introducere până nu le-am arătat-o eu; sunt şi ei de acord că e total nepotrivită. Se jură însă că nu i-au transmis niciodată idei subversive lui Claudius, pe care cred că el le va fi găsit în cărţi vechi. Eu bănuiesc însă că le-a moştenit - bunicul său, dacă îţi aminteşti, suferise de aceeaşi boală ciudată, iar Claudius - ceea ce i se potriveşte de minune - n-a moştenit sănătatea lui fizică şi morală, ci doar singura lui slăbiciune! Mulţumită zeilor, îi avem pe Tiberius şi Germanicus. Ei, cel puţin, după câte ştiu, nu cred în prostiile republicane.

Natural că i-am ordonat lui Claudius să renunţe la biografie. Dacă necinsteşte memoria tatălui său leşinând la jocurile dedicate lui, nu e desigur demn să-i scrie viaţa. Să găsească altă întrebuinţare pentru pana sa.

Livia"

Aluzia lui Pollion la otrăvirea tatălui şi bunicului meu mă tulburase foarte mult. Mă întrebam dacă bătrânul vorbise fără temei, dacă îşi bătuse joc de mine sau dacă ştia cu adevărat ceva. Cine oare, în afară de Augustus, ar fi putut avea atâta interes pentru păstrarea monarhiei, încât să otrăvească pe un nobil, numai pentru că acesta rămăsese credincios republicii? Totuşi, nu puteam crede că Augustus ar fi ucigaşul; otrava e o armă laşă, o armă de sclav, şi niciodată Augustus nu s-ar fi înjosit astfel, în plus, el nu era prefăcut şi, de câte ori vorbea de tatăl meu, o făcea cu admiraţie şi afecţiune. Am consultat şi două-trei scrieri istorice mai recente, dar nici acolo n-am putut afla mai multe despre amănuntele morţii tatălui nostru decât ştiam din povestirile lui Germanicus.

Cu două zile înaintea jocurilor, stăteam de vorbă cu portarul nostru, care fusese ordonanţa tatălui meu în toate campaniile. Bietul om băuse cam mult; numele tatii era atunci pe toate buzele şi gloria lui se răsfrângea asupra tuturor veteranilor.

- Spune-mi - l-am întrebat cu îndrăzneală - ce ştii despre moartea tatălui meu? S-a vorbit vreodată în lagăr că moartea nu i s-ar fi tras dintr-un accident?

- Stăpâne - îmi răspunse el - nu aş spune-o nimănui altcuiva; dar ştiu că mă pot încrede în tine. Eşti fiul tatălui tău şi n-a fost om care să nu aibă încredere în el. Da, au fost zvonuri în această privinţă şi vorbe mai de crezut decât pălăvrăgelile obişnuite ale soldaţilor. Viteazul şi nobilul tău tată a fost otrăvit - sunt sigur de asta. O anumită persoană - nu e nevoie să-ţi spun numele ei - a fost invidioasă pe victoriile sale şi l-a rechemat la Roma. Ăsta nu-i un zvon, e adevărul curat. Când a sosit ordinul, tatăl tău îşi rupsese piciorul; accidentul nu era grav şi îi mergea destul de bine, când iată că soseşte din Roma, împreună cu scrisoarea, acel aşa-zis medic, cu săculeţul lui de otrăvuri. Cine l-a trimis? Tot persoana care a trimis şi ordinul de rechemare. Două şi cu două fac patru, aşa-i, stăpâne? Noi, ordonanţele, voiam să-l ucidem pe medic, dar el s-a întors la Roma nevătămat, sub escortă specială.

Când am primit biletul Liviei poruncindu-mi să renunţ la biografia tatii, nedumerirea mea a crescut. Pollion voise oare s-o indice pe bunica mea ca ucigaşa primului ei soţ şi a propriului ei fiu? Părea de necrezut! Şi apoi, pentru care motiv ar fi făcut-o? Totuşi, privind lucrurile în faţă, îmi venea mai uşor s-o acuz pe Livia decât pe Augustus.

În vara aceea, Tiberius avu nevoie de oameni pentru luptele ce le

ducea în Germania orientală şi chemă recruţi din Dalmaţia, o provincie până atunci liniştită şi ascultătoare. Dar chiar în timpul formării contingentului, perceptorul îşi făcea vizita anuală prin acele locuri; impozitul fixat de Augustus întrecea puterea de plată a locuitorilor şi ei protestară energic, amintind de sărăcia lor. Uzând de dreptul său, perceptorul puse să se ia şi să se vândă copiii cei mai frumoşi din satele care nu-şi plătiseră taxele. Părinţii unora dintre copii, care se aflau printre recruţi, ridicară voci mânioase. Întregul contingent se răsculă, omorându-i pe căpitanii romani. Un trib din Bosnia ridică şi el armele, din solidaritate, şi în curând toată frontiera era în flăcări, din Macedonia până în Alpi. Din fericire, în acel moment germanii cerură pacea. Tiberius le-o acordă şi se putu îndrepta împotriva răsculaţilor. Dalmaţienii se împrăştiară în cete mici şi începură un iscusit război de hărţuială. Aveau arme uşoare şi cunoşteau bine locurile; când sosi iarna, ei se încumetară chiar să pătrundă până în Macedonia.

La Roma, Augustus nu-şi dădea seama de greutăţile cu care se lupta Tiberius. El bănuia că lungeşte războiul din motive ascunse şi, ca să-l împingă la acţiune, i-l trimise pe Germanicus în fruntea unei armate. Germanicus, care avea acum douăzeci şi trei de ani, tocmai primise, cu cinci ani înaintea vârstei legale, prima sa magistratură. Numirea sa la o comandă militară provocă mirare; toţi se aşteptau să fie numit Postumus. Acesta nu era magistrat; instruia pe Câmpul lui Marte recruţi din noua armată şi avea grad de şef de batalion. E drept că era cu trei ani mai tânăr decât Germanicus, dar fratele său Caius fusese numit la nouăsprezece ani guvernator al Asiei, iar în anul următor - consul. Postumus nu era mai puţin capabil decât Caius şi oare nu era el singurul nepot în viaţă al lui Augustus?

Eu, aflând vestea, am fost împărţit între bucurie pentru unul şi supărare pentru celălalt. M-am dus la Postumus şi am ajuns la el, la palat, în acelaşi timp cu Germanicus. Ne primi afectuos pe amândoi şi-l felicită pe fratele meu pentru numire.

- Tocmai de aceea vin, Postumus - spuse Germanicus. Ştii prea bine că sunt mândru şi fericit că am fost ales, dar gloria militară nu-mi spune nimic dacă trebuie să te jignesc cucerind-o. Eşti tot atât de bun soldat ca şi mine şi funcţia ţi se cuvine de drept, ca nepot al lui Augustus. Dă-mi voie să mă duc la el şi să renunţ în folosul tău. Îi voi spune că lumea din Roma ar putea înţelege greşit preferinţa ce mi-o arată. Nu e încă prea târziu.

Postumus răspunse:

- Scumpe Germanicus, eşti generos şi nobil şi de aceea voi vorbi deschis. Ai dreptate: Roma va vedea nedreptatea ce mi se face. Faptul că tu eşti luat de la sarcinile tale de magistrat, pe când eu sunt liber, îngreunează şi mai mult lucrurile. Dar, crede-mă, dezamăgirea mea e răsplătită din belşug prin dovada de prietenie ce mi-o arăţi, îţi urez întoarcere grabnică şi cât mai mult succes.

La rândul meu, le-am spus:

- Iertaţi-mă, dar eu cred că Augustus a văzut lucrurile mai limpede decât credeţi. Dintr-o conversaţie a mamei, pe care am auzit-o azi-dimineaţă, înţeleg că-l bănuieşte pe Tiberius că încearcă să prelungească războiul. Dacă l-ar trimite pe Postumus cu o nouă armată, după vechea ceartă între fraţii lui Postumus şi unchiul meu, Tiberius ar fi bănuitor şi jignit. Ar vedea într-însul un spion şi poate chiar un rival. Pe când Germanicus e fiul său adoptiv şi pare cel mai indicat să-i aducă întăriri. Cred că nu mai trebuie să adaug că Postumus va avea, desigur, în curând alte prilejuri să se afirme.

Amândoi au fost mulţumiţi de noua lumină în care apăreau

lucrurile, care le era favorabilă amândurora, şi ne-am despărţit în cei mai buni termeni.

În aceeaşi seară - sau mai bine zis a doua zi dis-de-dimineaţă - lucram în camera mea, la ultimul etaj al casei, când am auzit strigăte în depărtare, apoi un zgomot uşor de luptă sub balconul meu. M-am apropiat şi am văzut apărând la marginea balconului un cap de om, apoi un braţ. Era un om îmbrăcat în haine militare, care, punând un picior pe balustradă, sări pe balcon. Am rămas împietrit; primul meu gând a fost: "E un ucigaş trimis de Livia". Mă pregăteam să strig după ajutor, când omul spuse încet:

- Taci! Fii liniştit! Sunt eu, Postumus.

- Vai, Postumus! M-ai speriat îngrozitor. De ce te caţări, la ora asta, ca un hoţ? Dar ce ai? Faţa îţi sângerează şi mantaua ţi-e ruptă.

- Am venit să-mi iau rămas-bun, Claudius.

- Nu înţeleg. Augustus şi-a schimbat cumva intenţia? Credeam că numirea e oficială.

- Dă-mi de băut, mi-e sete. Nu, nu merg la război. Dimpotrivă, mă trimite la pescuit.

- Nu vorbi în enigme. Iată vinul. Bea repede şi spune-mi ce s-a întâmplat. Unde te duci la pescuit?

- Oh! într-o insulă oarecare... Nu cred să fie încă aleasă.

- Vrei să spui...

Inima mi se strânse; simţeam cum îmi vâjâie capul.

- Da, mă vor exila, ca pe sărmana mea mamă.

- Dar de ce? Ce crimă ai comis?

- Nici o crimă care să poată fi anunţată oficial în Senat. Cred că se vor servi din nou de expresia "stricăciune de nevindecat", îţi aminteşti de Discuţia de alcov?

- Oh! Postumus! Oare bunica...

- Ascultă cu atenţie, Claudius, căci timpul e măsurat. Sunt în stare de arest, dar i-am doborât pe doi dintre paznicii mei şi am fugit. Garda palatului e în alarmă, toate ieşirile sunt închise. Ei ştiu că mă aflu undeva prin palat şi vor scotoci toate camerele. Trebuia însă să te văd fiindcă voiam să ştii adevărul şi să nu crezi tot ce s-a născocit împotriva mea. Şi vreau să-i spui totul şi lui Germanicus. Transmite-i prietenia mea frăţească şi spune-i întocmai tot ce-ţi voi povesti ţie. Nu-mi pasă de ce vor crede ceilalţi despre mine, dar vreau ca Germanicus şi cu tine să cunoaşteţi adevărul şi să nu gândiţi rău despre mine.

- Nu voi uita nici un cuvânt, Postumus. Repede, povesteşte-mi totul.

- Ei bine! Ştii că de câtăva vreme nu eram bine văzut de Augustus. La început nu am ghicit motivul, apoi am înţeles că Livia mă ponegreşte faţă de el. Când e vorba de ea, Augustus se arată de o slăbiciune extraordinară. Gândeşte-te: trăieşte cu Livia de aproape cincizeci de ani şi tot îi crede fiecare cuvânt! Dar Livia nu a fost singură în complot, mai era şi Livilla.

- Livilla! Cât de rău îmi pare!...

- Da... Tu ştii cât o iubesc şi cât am suferit din pricina ei. Mi-ai sugerat odată, acum un an, că nu merită dragostea mea şi îţi aminteşti cât de supărat am fost pe tine. Multă vreme n-am vrut nici măcar să-ţi vorbesc. Acum regret, Claudius. Dar ştii ce înseamnă să fii îndrăgostit nebuneşte. Nu ţi-am spus atunci totul, înainte de a se mărita cu Castor, ea mi-a explicat că Livia îi impune căsătoria aceasta, dar că ea numai pe mine mă iubeşte. Am crezut-o. De ce să n-o fi crezut? Nădăjduiam că într-o bună zi i se va întâmpla ceva lui Castor şi că vom fi liberi să ne căsătorim. De atunci, zi şi noapte, doar asta aveam în gând. Azi după-amiază, îndată după ce te-am întâlnit, stăteam cu ea şi cu Castor sub

boltă, lângă bazinul cel mare de crapi, când Castor a început să-mi caute ceartă. Acum îmi dau seama că totul fusese pregătit cu grijă, mai dinainte. "Va să zică, mi-a zis el, ca să înceapă, Germanicus ţi-a fost preferat, nu-i aşa?" I-am răspuns că socotesc alegerea dreaptă şi că l-am şi felicitat pe Germanicus. El urmă în bătaie de joc: "Aşa? Lucrul are aprobarea Maiestăţii Tale? Şi spune-mi, mai nădăjduieşti să-i urmezi bunicului tău la tron?" M-am stăpânit din respect pentru Livilla şi am spus că nu găsesc cuviincios să discut succesiunea lui Augustus în timpul vieţii sale. Apoi l-am întrebat ironic dacă îşi depune şi el candidatura. A avut un surâs răutăcios. "Dacă aş face-o, a spus el, aş avea fără îndoială mai mulţi sorţi de izbândă decât tine. Obţin în general ce vreau. Mă slujesc de inteligenţă. Aşa am obţinut-o pe Livilla; şi acum râd când îmi amintesc cât de uşor mi-a fost să-l conving pe Augustus că tu nu eşti un soţ potrivit pentru ea. Poate că în acelaşi fel voi obţine şi celelalte lucruri pe care le doresc. Cine ştie?" La aceste vorbe, m-a cuprins mânia. L-am întrebat dacă trebuie să înţeleg că a născocit minciuni pe socoteala mea. "Şi de ce nu? a spus el. Am dorit-o pe Livilla şi iată că am obţinut-o." M-am întors atunci către Livilla şi am întrebat-o dacă ştie de toate acestea. Ea s-a prefăcut indignată şi a jurat că nu a ştiut nimic, dar că-l credea pe Castor în stare de orice faptă necinstită. A vărsat câteva lacrimi, a spus că soţul ei e un om putred, că nimeni nu a bănuit vreodată cât a suferit ea de pe urma lui şi că regretă că mai trăieşte.

- Da, e un vechi obicei al ei. Plânge când vrea, şi toată lumea se lasă înşelată. De ţi-aş fi spus tot ce ştiam despre ea, nu m-ai fi putut suferi câtva timp, dar te-aş fi cruţat de toate astea. Şi apoi?

- Seara, ea mi-a trimis vorbă printr-o servitoare că, probabil, Castor va rămâne toată noaptea în oraş, pentru vreuna din orgiile lui obişnuite, şi că voi putea veni la ea de cum voi vedea o lumină la fereastra ei, puţin timp după miezul nopţii. O fereastră va fi lăsată deschisă şi voi putea să mă caţăr liniştit. Avea ceva foarte însemnat să-mi spună. Acest "ceva" nu putea însemna decât un singur lucru şi inima mi-a bătut să se spargă. Am aşteptat ore întregi în grădină; în cele din urmă am văzut apărând o lumină. Am găsit fereastra deschisă şi m-am urcat. Servitoarea ei mă aştepta şi m-a condus. Ajunşi sus, mi-a arătat cum să mă strecor dintr-un balcon într-altul până în camera Livillei, ca să mă feresc de santinela care veghea la uşa ei, în coridor.

Livilla mă aştepta în haină de casă, cu părul desfăcut, frumoasă ca un demon. Mi-a povestit cu ce cruzime o trata Castor. Nu-şi recunoştea faţă de el nici o datorie ca soţie, deoarece el mărturisise că o dobândise prin înşelăciune şi - de altminteri - o brutaliza. M-a cuprins în braţe. Nebun de dorinţă, am ridicat-o şi am dus-o către pat. Deodată ea a început să strige şi să mă lovească cu pumnii: am crezut c-a înnebunit şi i-am pus mâna pe gură, ca s-o fac să tacă. Dar ea s-a smuls şi a răsturnat o măsuţă pe care erau o lampă şi o cupă de sticlă. "Ajutor! ajutor!" a răcnit. Uşa a fost spartă: gărzile palatului au intrat cu torţe. Ghiceşte cine era în fruntea lor!

- Castor?

- Livia. Ea ne-a dus, aşa cum ne găseam, înaintea lui Augustus. Castor se afla acolo, deşi Livilla îmi povestise că cinează la celălalt capăt al oraşului. Augustus a îndepărtat gărzile, şi Livia, care nu deschisese încă gura, a început atacul. Ea i-a spus lui Augustus că, urmându-i sfatul, se dusese la mine să-mi ceară personal o explicaţie cu privire la acuzaţiile Emiliei.

- Emilia! Care Emilia?

- Nepoată-mea.

- Nu ştiam că şi ea are ceva cu tine.

- Nu are nimica. Dar şi ea făcea parte din complot. Livia a adăugat că, negăsindu-mă acasă, întrebase gărzile. I s-a spus că o patrulă mă văzuse şezând sub un păr din grădină, în partea de sud. Ea a trimis un soldat să mă caute. Acesta s-a întors spunând că nu sunt acolo, dar că are ceva suspect de semnalat: văzuse un om căţărându-se, din balcon în balcon, până deasupra cadranului solar. Ştiind al cui era apartamentul, Livia se înfricoşase. Din fericire, sosise la timp. O auzise pe Livilla strigând după ajutor. Intrasem în camera ei prin balcon şi eram pe cale să o violez. Atunci gărzile au spart uşa şi mi-au smuls din braţe pe "tânăra femeie înspăimântată, pe jumătate goală". Ea mă adusese îndată în faţa lui, ca şi pe Livilla, ca martoră. În timp ce vorbea, ticăloasa de Livilla suspina, cu fata în mâini. Rochia ei era sfâşiată de la un capăt la altul - o rupsese, desigur, dinadins. Augustus m-a făcut brută şi satir, şi m-a întrebat dacă am înnebunit. Nu puteam nega că fusesem în camera Livillei, nici că am căutat să o posed. Am spus că fusesem rugat să viu şi am încercat să povestesc totul de la început. Dar Livilla a început să strige: "Minte! Minte! Dormeam; a intrat pe fereastră şi a vrut să mă violeze". Livia a întrerupt-o: "Îmi închipui, a spus ea, că şi nepoata ta Emilia ţi-a cerut să o violezi! Îmi pari a avea mult succes la femeile tinere!" Lovitura era dibace. A trebuit să las la o parte povestea cu Livilla, ca să mă justific de acuzaţiile Emiliei. I-am explicat lui Augustus că prânzisem în ajun la sora mea Iulilla şi că Emilia fusese acolo dar că o vedeam pentru întâia oară după şase luni. Când aş fi putut să abuzez de ea? Augustus a răspuns că ştiam prea bine - după-masă, în timp ce părinţii ei, din pricina unei alarme false, se duseseră să vadă dacă n-au intrat hoţii, şi că am fost împiedicat doar de întoarcerea părinţilor ei. Povestea era atât de caraghioasă, încât, în ciuda furiei mele, nu m-am putut împiedica să izbucnesc în râs, ceea ce i-a sporit mânia lui Augustus. Aproape că s-a ridicat de pe scaunul de fildeş ca să mă lovească.

- Nu înţeleg - am spus eu. S-a dat într-adevăr alarma?

- Da, şi am rămas chiar câteva minute singur cu Emilia, dar conversaţia fusese dintre cele mai nevinovate şi era şi guvernanta ei acolo; am vorbit despre arbori fructiferi şi despre insecte până la întoarcerea Iulillei şi a lui Emilius, care ne-au anunţat că fusese o falsă alarmă. Iulilla şi Emilius nu sunt în solda Liviei, poţi fi sigur, căci o urăsc - prin urmare, Emilia a născocit toată istoria. Mă întrebam ce poate avea împotriva mea. Nu vedeam nimic, apoi deodată m-am luminat. Iulilla îmi spusese în taină că Emilia şi-a atins scopul: e pe cale să se mărite cu Appius Silanus. O cunoşti pe secătura asta tânără?

- Da, dar nu văd...

- E simplu. I-am spus Liviei: "Ce câştigă Emilia prin minciuna asta? Căsătoria cu Silanus, nu-i aşa? Şi Livilla? I-ai promis poate să-i otrăveşti soţul şi să-i procuri altul mai frumos?" De cum am rostit cuvântul "otravă", mi-am dat seama că eram pierdut. M-am hotărât deci să-i spun tot ce aveam pe inimă, dacă tot se ivise prilejul. Am întrebat-o pe Livia cum a procedat pentru a-i otrăvi pe tatăl şi pe fraţii mei? Avea preferinţă pentru otrăvurile repezi sau pentru cele lente? Claudius, şi tu eşti convins că ea i-a ucis, nu-i aşa? În ce mă priveşte, eu sunt sigur.

- Ai cutezat s-o întrebi? E foarte probabil. Cred că i-a otrăvit şi pe tatăl şi pe bunicul meu, şi nici nu sunt singurele ei victime. Dar nu am dovezi.

- Nici eu, dar eram fericit acuzând-o. Strigam din toate puterile: jumătate din palat trebuie să mă fi auzit. Livia a ieşit din cameră şi a chemat garda. Am văzut-o pe Livilla zâmbind. M-am repezit s-o strâng

de gât, dar Castor s-a vârât între noi şi ea a luat-o la fugă. Atunci m-am aruncat asupra lui Castor: i-am rupt un braţ, i-am sfărâmat doi dinţi din faţă, care au căzut pe podeaua de marmură. Dar nu m-am luptat împotriva soldaţilor, căci n-ar fi fost demn; de altfel, erau înarmaţi. Doi dintre ei îmi ţineau braţele, în timp ce Augustus tuna şi fulgera, acoperindu-mă cu insulte şi ameninţări. Mi-a spus că mă va exila pe viaţă în insula cea mai pustie din imperiul său şi că numai o fiică denaturată a putut să-i dea un asemenea nepot denaturat. I-am răspuns că, după titlu, el poate fi împăratul romanilor, dar că în realitate e mai puţin liber decât cea din urmă sclavă a unei proxenete bete. Într-o zi, ochii i se vor deschide şi va vedea toate crimele monstruoase şi minciunile îngrozitoarei lui soţii. Până atunci, dragostea şi credinţa mea faţă de el nu se vor schimba.

Strigătele răsunau acum la etajele inferioare ale casei.

- Nu vreau să te compromit, scumpul meu Claudius mi-a zis Postumus. Nu trebuie să fiu găsit la tine. Dac-aş avea o sabie, aş şti s-o întrebuinţez: mai bine să mor luptând decât să putrezesc pe o insulă.

- Răbdare, Postumus! Cedează acum: va veni şi rândul tău, ţi-o făgăduiesc. Când Germanicus va afla adevărul, nu va găsi odihnă până nu vei fi liber, şi eu de asemenea. Dacă te laşi omorât, faci jocul Liviei.

- Nici Germanicus, nici tu nu veţi putea respinge toate acuzaţiile adunate împotriva mea. Vă veţi atrage doar necazuri.

- Ba va veni un prilej. Liviei îi merge prea de multă vreme totul din plin: va sfârşi prin a nu se mai păzi. Trebuie să facă şi ea un pas greşit odată. Altfel n-ar mai fi om...

- Nici nu cred că este - răspunse Postumus.

- Şi când Augustus îşi va da dintr-o dată seama cât de înşelat a fost, nu crezi că va fi la fel de nemilos faţă de ea cum a fost şi faţă de mama ta?

- Ea îl va otrăvi mai înainte.

- Germanicus şi cu mine o vom împiedica, îl vom înştiinţa pe Augustus. Nu deznădăjdui, Postumus. Totul se va sfârşi cu bine. Îţi voi scrie cât de des voi putea şi-ţi voi trimite cărţi. Nu mi-e teamă de Livia. Dacă n-ai să primeşti scrisorile mele, să ştii că sunt oprite. Studiază cu grijă a şaptea pagină din toate cărţile cu paginile cusute ce le vei primi de la mine: dacă voi avea ceva deosebit să-ţi spun, o s-o scriu acolo cu lapte. E o metodă egipteană: scrisul rămâne invizibil până ce-l încălzeşti la o flacără. Ah, ascultă cum se trântesc uşile! Trebuie să pleci. Sunt la capătul coridorului.

Avea lacrimi în ochi. Mă îmbrăţişă drăgăstos în tăcere şi ieşi repede pe balcon. Sări balustrada, îmi făcu cu mâna un gest de adio şi se lăsă să alunece pe viţa pe care se suise la venire. L-am auzit fugind prin grădină şi, după o clipă, răsunară strigătele gărzilor.

Nu-mi amintesc nimic din ce s-a întâmplat în luna următoare. Am fost bolnav - atât de bolnav, încât toată lumea mă socotea ca şi mort. Când am început să mă restabilesc, Germanicus era plecat la război, iar Postumus dezmoştenit şi exilat pe viaţă. I se alesese insula Planasia, aşezată la douăsprezece mile de insula Elba, în direcţia Corsicii. Nimeni nu-şi amintea să fi fost locuită vreodată, dar găsiră acolo nişte colibe preistorice din piatră, din care înjghebară un corp de gardă pentru paznici şi o locuinţă pentru Postumus. Insula avea aproximativ forma unui triunghi. Latura cea mai lungă măsura cam două leghe şi jumătate. Era stâncoasă, fără un arbore şi doar pescarii din insula Elba veneau vara acolo să-şi aşeze plasele pentru languste. Din porunca lui Augustus, li se interzise s-o mai facă, de teamă ca Postumus să nu corupă pe vreunul din ei şi să izbutească să evadeze.

Tiberius rămânea singurul moştenitor al lui Augustus, cu Germanicus şi Castor ca să continue dinastia - dinastia Liviei.

Capitolul XII

Dacă ar fi să mărginesc povestirea doar la întâmplările vieţii mele în următorii douăzeci şi cinci de ani, n-aş avea nevoie de prea multă hârtie, şi apoi ar fi şi foarte plicticoasă; dar partea mai târzie a autobiografiei mele, în care rolul meu devine mai important, n-ar fi de înţeles dacă n-aş continua aici cu faptele Liviei, ale lui Tiberius, Germanicus, Postumus, Castor, Livillei şi ale tuturor celorlalţi, fapte care - pe zei! - sunt departe de a fi plicticoase.

Postumus fiind exilat, iar Germanicus plecat la război, doar Athenodor îmi mai rămăsese dintre prietenii adevăraţi, în curând însă mă părăsi şi el ca să se întoarcă la Tars, oraşul său natal. Nu-i puteam purta pică pentru plecarea lui, căci fusese chemat cu insistenţă de doi nepoţi, care-i cereau ajutorul pentru a scăpa oraşul de tirania guvernatorului său. Ei scriau că guvernatorul reuşise să câştige în aşa măsură încrederea Zeului Augustus, încât doar mărturia unui om de felul lui Athenodor, de a cărui cinste Zeul Augustus nu se putea îndoi, l-ar fi putut convinge de necesitatea expulzării guvernatorului. Athenodor reuşi să scape oraşul de acest vampir, dar nu se mai putu întoarce la Roma, după cum avusese de gând. Nepoţii săi îl opriră pentru a ajuta la restabilirea administraţiei oraşului pe temelii sănătoase. Augustus, căruia el îi trimisese un raport amănunţit asupra activităţii lui, îşi arătă mulţumirea şi încrederea acordând oraşului Tars, ca o favoare personală, scutirea de taxe către imperiu pe timp de cinci ani.

Am corespondat regulat cu bunul bătrân timp de doi ani, până la moartea sa, la vârsta de 82 de ani. Oraşul Tars i-a cinstit memoria instituind o sărbătoare şi un sacrificiu anual: cei mai de seamă cetăţeni ai oraşului citeau pe rând, de la un capăt la altul, lucrarea sa *Scurtă istorie a oraşului Tars*; lectura începea în zori şi se sfârşea la apusul soarelui.

Germanicus îmi scria din când în când scrisori pe cât de scurte, pe atât de afectuoase. Un bun comandant de armată nu are vreme să scrie pe larg alor săi, tot timpul dintre bătălii fiindu-i prins de necesitatea cunoaşterii oamenilor şi ofiţerilor, de organizarea lor, de creşterea eficacităţii lor militare şi de strângerea informaţiilor asupra aşezării şi planurilor inamicului. Germanicus era unul dintre cei mai conştiincioşi comandanţi care serviseră vreodată în armata romană, şi mai iubit decât fusese tatăl nostru. Am fost foarte mândru atunci când el m-a rugat să rezum, cât mai repede şi mai complet cu putinţă, toate rapoartele serioase ce le voi putea găsi prin biblioteci asupra obiceiurilor diferitelor triburi balcanice cu care se lupta el, asupra aşezării şi întăririi oraşelor, a tacticii şi vicleniilor lor de război, mai ales în războiul de hărţuire. Mi-a scris că nu putuse aduna la faţa locului prea multe informaţii: Tiberius îi spusese puţine lucruri.

Cu ajutorul lui Sulpicius şi al unui mic grup de cercetători şi scribi, care au lucrat zi şi noapte, am reuşit să adun exact ceea ce îi era necesar şi să-i trimit un exemplar în mai puţin de o lună. Spre marea mea mândrie, el mi-a scris aproape numaidecât, cerându-mi o ediţie de douăzeci de exemplare, pe care voia să o pună în circulaţie printre ofiţerii săi superiori. Cartea îi fusese de cel mai mare ajutor, îmi scria că fiecare paragraf era clar şi cuprinzător, cele mai folositoare capitole fiind

cele în care expuneam amănunţit fraternitatea militară secretă ce exista între triburi şi care era mai periculoasă decât triburile: mai vorbeam şi de arborii şi de tufişurile sacre, deosebite pentru fiecare trib, sub care locuitorii satelor obişnuiau să-şi îngroape rezervele de grâu, bani şi arme, atunci când trebuiau să părăsească în grabă satele. Germanicus mi-a făgăduit să semnaleze lui Augustus şi lui Tiberius serviciile ce i le adusesem.

Totuşi, nicăieri nu se pomeni oficial de cartea mea, de teamă ca duşmanii, auzind de existenţa ei, să nu-şi schimbe obiceiurile. Credinţa lor era că diferiţi trădători îi vindeau romanilor. Augustus mă răsplăti în mod neoficial, numindu-mă membru în Colegiul augurilor, dar se vedea că-i atribuie întregul merit lui Sulpicius, deşi acesta nu scrisese nici o vorbă măcar - doar îmi făcuse rost de unele dintre cărţile consultate. Unul din izvoarele cele mai sigure fusese Pollion, a cărui campanie în Dalmaţia era un model de inteligenţă şi de perfecţiune militară. Deşi descrierea obiceiurilor şi condiţiilor locale fusese făcută cu cincizeci de ani în urmă, Germanicus se bizui mai curând pe datele extrase din ea, decât pe cele ale altor istorii mai recente. Aş fi dorit ca Pollion să fi fost în viaţă, ca s-o audă. În lipsa lui, i-am spus-o lui Titus Livius; acesta îmi răspunse destul de acru că nu tăgăduise niciodată meritul lui Pollion de a fi scris manuale militare bune; îi refuza doar titlul de istoric, în înţelesul cel mai înalt al cuvântului.

La aceasta ar trebui să mai adaug că, dacă aş fi dat dovadă de mai mult tact, nu mă îndoiesc că Augustus m-ar fi pomenit în discursul ţinut în Senat, la sfârşitul războiului. Eu însă nu vorbisem de campaniile sale în Balcani, aşa cum aş fi putut-o face dacă el însuşi ar fi descris războaiele amănunţit, cum procedase Pollion; sau dacă istoricii oficiali, în loc să caute doar a-l lăuda pe împărat, ar fi povestit succesele şi greutăţile sale într-un chip mai puţin părtinitor şi mai tehnic. Din elogiile lor hiperbolice n-am putut extrage însă prea mult material folositor şi Augustus, citindu-mă, a avut, probabil, impresia că nu i-am dat prea mare importanţă. El se socotea atât de indispensabil pentru reuşita războiului, încât în timpul ultimelor două campanii părăsise Roma şi se instalase la hotarul de nord-est al Italiei, spre a se găsi cât mai aproape de front; şi, în calitate de comandant suprem al armatelor romane, îi trimitea lui Tiberius un noian de sfaturi militare nefolositoare.

Lucram pe atunci la un raport privitor la rolul bunicului meu în războaiele civile, dar nu ajunsesem prea departe, când Livia mă opri din nou. De-abia sfârşisem primele două volume. După spusele ei, nu eram mai calificat să scriu biografia bunicului decât pe cea a tatălui meu şi mă purtasem necinstit începând-o fără ştirea ei. Dacă voiam să-mi întrebuinţez pana cu folos, era mai bine să aleg un subiect care să nu poată fi interpretat greşit. Ea îmi şi propuse unul: reformele religioase ale lui Augustus, de la încheierea păcii. Nu era un subiect prea amuzant, dar nimeni nu-l tratase încă în amănunt şi eram dispus să mă apuc de el.

Reformele religioase ale lui Augustus au fost, aproape fără excepţie, excelente: el a reînfiinţat câteva vechi asociaţii sacerdotale, a construit şi înzestrat optzeci şi două de temple noi la Roma şi în împrejurimile ei, a reclădit numeroase temple vechi ce cădeau în paragină, a introdus culturi străine pentru provincialii ce veneau în vizită la Roma şi a reinstituit o serie de vechi festivaluri publice interesante, care căzuseră în părăsire în timpul luptelor civile din ultima jumătate de secol. Am adâncit subiectul cu seriozitate şi amănunţime şi am isprăvit studiul şase ani mai târziu, cu câteva zile înainte de moartea lui Augustus. Cuprindea patruzeci şi unu de volume, fiecare cam de cinci mii de cuvinte, însă mare parte dintre ele conţinea transcrierea unor

prescripţii religioase, listele nominale ale preoţilor, cataloage de daruri făcute templelor şi aşa mai departe. Volumul cel mai bun era introducerea, care trata despre ritualurile primitive la Roma. Scriindu-l, m-am găsit în încurcătură, deoarece reformele riturilor întreprinse de Augustus se bazau pe concluziile unei comisii care nu-şi făcuse treaba ca lumea. Probabil că printre membrii comisiei nu se afla nici un specialist în istorie antică, astfel încât un mare număr de greşeli grosolane privind vechile forme religioase au fost încorporate în noile ceremonii oficiale, în plus, cine n-a studiat limbile etruscă şi sabină nu poate interpreta cele mai vechi incantaţii religioase ale noastre; de aceea am petrecut timp îndelungat căutând să stăpânesc rudimentele acestor limbi. Mai existau pe vremea aceea doar puţini săteni care să mai vorbească sabina acasă. I-am convins pe doi dintre ei să vină la Roma şi să-l ajute pe Pallas, care devenise secretarul meu, să alcătuiască un scurt dicţionar sabin. Osteneala le-a fost răsplătită din belşug. Pe Callon, cel mai bun dintre ceilalţi secretari ai mei, l-am trimis la Capua să culeagă material pentru alcătuirea unui dicţionar de limbă etruscă de la Aruns, preotul care-mi dăduse informaţia aceea cu privire la Lars Porsenna ce-i plăcuse lui Pollion tot atât pe cât îl dezgustase pe Titus Livius. Aceste două dicţionare, pe care apoi le-am completat şi publicat, mi-au permis să elucidez, spre marea mea mulţumire, un număr de probleme importante privitoare la vechile rituri. Trebuie să adaug că învăţasem să fiu prudent şi nimic din ce am scris nu putea face să fie pusă la îndoială erudiţia şi judecata lui Augustus.

Nu voi pierde vremea povestind războiul din Balcani. Cu toată iscusinţa lui Tiberius, a ajutorului substanţial ce i l-a adus socrul meu, Silvanus, şi cu toate victoriile răsunătoare ale lui Germanicus, el s-a prelungit timp de trei ani. Într-un târziu, toată ţara a fost pacificată, dar prefăcută într-un pustiu, deoarece triburile luptară cu deznădejde şi nu se declarară învinse decât atunci când focul, foamea şi ciuma scăzură populaţia la mai puţin de jumătate. Când şefii răsculaţilor veniră să-i ceară pace lui Tiberius, el îi întrebă pe larg care erau cauzele acestei rezistenţe sălbatice. Cel mai însemnat dintre ei, un anume Bato, răspunse: "E vina voastră. Voi trimiteţi să vă păzească turmele nu ciobani sau câini, ci lupi".

Nu era întru totul adevărat. Augustus îşi alegea singur guvernatorii, îi plătea bine şi veghea ca ei să nu bage în buzunar vreo parte din veniturile imperiale. Impozitul se plătea direct, fără mijlocirea unor oameni lipsiţi de scrupule. Guvernatorii lui Augustus nu erau niciodată lupi, cum fuseseră cei mai mulţi dintre guvernatorii republicani, care nu se interesau de provinciile lor decât pentru a şti cât vor putea stoarce din ele. În general, erau nişte câini buni - câteodată chiar păstori cinstiţi. Dar se întâmpla adeseori ca Augustus, nefiind avertizat, să fixeze un tribut prea ridicat, fără a lua în seamă ravagiile produse de câte o recoltă proastă, de o boală printre vite sau de un cutremur; şi decât să-i atragă atenţia că taxele erau prea mari, guvernatorii preferau să le strângă până la ultimul ban, chiar cu riscul revoltei. Puţini guvernatori se interesau personal de poporul pe care aveau misiunea să-l guverneze. Ei se instalau în capitale, oraşe romanizate, unde găseau case frumoase, teatre, temple, băi publice şi pieţe şi nu se gândeau să viziteze regiunile mai depărtate ale provinciei. Adevăratul guvernământ era lăsat în mâna unor delegaţi şi a unor delegaţi ai delegaţilor; fără îndoială că multe nedreptăţi se datorau acestor subalterni şi poate că pe ei îi numea Bato lupi - deşi li s-ar fi potrivit mai curând numele de "ploşniţe". Un lucru e sigur: sub Augustus, provinciile erau mult mai înfloritoare decât în timpul republicii - mai mult, provinciile de frontieră, administrate chiar de

delegaţii lui Augustus, erau mult mai bogate decât cele din interior, care depindeau de Senat. Această stare de lucruri constituia unul din puţinele argumente plauzibile ce le-am auzit susţinute împotriva republicii; mai mult, el se sprijinea pe ipoteza falsă că moralitatea mijlocie a elitei unei republici este în general inferioară moralităţii mijlocii a unui monarh absolut şi a subordonaţilor aleşi de el, şi, de asemenea, pe o altă idee falsă, anume că modul de guvernare al provinciilor ar fi mai important decât ceea ce se petrecea la Roma. Să susţii monarhia pentru că aduce prosperitate provinciilor este ca şi cum ai susţine că un om are dreptul să-şi trateze copiii ca pe nişte sclavi, dacă pe sclavii săi îi tratează cu oarecare blândeţe.

În urma acestui război ruinător, Senatul votă un mare triumf lui Augustus şi lui Tiberius. Trebuie să reamintesc că numai lui Augustus şi membrilor familiei sale li se putea acorda un triumf propriu-zis, celorlalţi generali nefiindu-le permise decât "podoabele triumfale". Germanicus, deşi cezar şi el, nu obţinu decât podoabele. Augustus ar fi putut insista, dar îi era atât de recunoscător lui Tiberius că dusese războiul la bun sfârşit, încât nu voia să-l supere acordând lui Germanicus onoruri egale cu ale sale. Germanicus mai urcă o treaptă a magistraturii, devenind consul cu câţiva ani înainte de vârsta obişnuită. Şi Castor, deşi nu luase parte la război, primi încuviinţarea să asiste la şedinţele Senatului înainte de a deveni membru al acestei adunări, şi fu înălţat în magistratură.

La Roma, populaţia aştepta nerăbdătoare triumful, care însemna pentru ea distribuiri de grâu, bani şi alte bunuri; dar o pândea o mare dezamăgire. Cu o lună înainte de data hotărâtă, se arătă un semn prevestitor funest: trăsnetul căzu pe templul Zeului Războiului de pe Câmpul lui Marte şi-l distruse aproape în întregime. Peste câteva zile, se primi din Germania vestea celei mai groaznice înfrângeri suferite de romani, după Carrhae[51], sau chiar de la Allia încoace, deci cu patru secole în urmă. Trei regimente măcelărite, toate cuceririle de la est de Rin pierdute dintr-o dată: nimic nu-i mai împiedica pe germani să treacă fluviul şi să pustiască bogatele provincii din Franţa.

Am mai spus cât de zdrobit a fost Augustus de această ştire. Se simţea cu atât mai lovit cu cât nu purta numai răspunderea oficială a dezastrului, fiind omul însărcinat de Senat şi de poporul roman cu apărarea frontierelor, dar având şi răspunderea morală. Dezastrul se datorase grabei cu care încercase să impună barbarilor civilizaţia romană.

Germanii învinşi de tatăl meu se adaptaseră treptat la obiceiurile romane; învăţaseră să se slujească de monedă, să aibă târguri regulate, să zidească şi să mobileze case într-un stil civilizat, ba chiar să ţină adunări care să nu se termine, ca până atunci, prin răfuieli sângeroase. Purtau numele de aliaţi şi, de i-am fi lăsat să-şi uite puţin câte puţin obiceiurile barbare şi să se deprindă a recurge la garnizoana romană pentru a-i apăra împotriva vecinilor lor încă necivilizaţi, în timp ce ei se bucurau de binefacerile păcii provinciale, puteam spera că vor deveni, după una sau două generaţii, tot atât de liniştiţi şi de ascultători ca şi francezii din Provence. Dar Varus, o rudă îndepărtată a mea, numit de Augustus guvernator al Germaniei de dincolo de Rin, începu să-i trateze

---

[51] Carrhae - oraş în Mesopotamia, unde, în anul 53 î.Hr., la 6 mai, s-a desfăşurat o mare bătălie între legiunile romane, aflate sub comanda lui Crassus, şi parţi. Cu acest prilej, aproape toată oastea romană, în frunte cu Crassus, a pierit. Victoria parţilor a avut o mare însemnătate pentru popoarele din Orient, întrucât a oprit înaintarea romanilor la Eufrat, a zdruncinat poziţiile lor în Asia Mică, Siria şi Palestina şi a instaurat un oarecare echilibru politic între Roma şi Parţia.

nu ca aliaţi, ci ca supuşi - era un om vicios şi arăta prea puţină consideraţie susceptibilităţii extraordinare a germanilor faţă de castitatea femeilor lor. Apoi Augustus avea nevoie de bani pentru a umple vistieria golită de războiul din Balcani. El stabili o serie de noi impozite, de care germanii de peste Rin nu fură scutiţi. Varus îi fu sfetnic în legătură cu posibilităţile de plată ale provinciei şi, vrând să facă exces de zel, indică o sumă mult prea mare.

În lagărul lui Varus se găseau două căpetenii germane, Hermann şi Siegmyrgth, care vorbeau curent latina şi păreau cu desăvârşire romanizaţi. În războiul trecut, Hermann comandase trupele auxiliare germane şi loialitatea lui părea sigură. El petrecuse câtva timp la Roma, unde fusese admis printre cavaleri. Amândoi prânzeau adesea la masa lui Varus şi erau prieteni intimi cu el. Ei îl lăsau să creadă că şi compatrioţii lor erau la fel de credincioşi şi recunoscători Romei pentru roadele civilizaţiei sale ca şi ei înşişi. Cu toate acestea, continuau să comunice în secret cu şefii nemulţumiţilor, îi îndemnau să se supună pentru moment şi să plătească impozitele, simulând cea mai mare bunăvoinţă. Semnalul răscoalei generale nu va întârzia să sune.

Hermann, al cărui nume înseamnă "luptătorul", şi Siegmyrgth - sau Segimerus - care înseamnă "victorie fericită", erau mult mai iscusiţi decât Varus. Membrii statului-major îl preveneau neîncetat pe acesta că liniştea germanilor, în timpul lunilor precedente, nu era naturală şi că de fapt încercau să-i adoarmă bănuielile înainte de a începe răzmeriţa; Varus îi lua însă în râs. Spunea că germanii sunt un neam stupid, incapabil să născocească sau să ducă la bun sfârşit un asemenea plan fără a-şi trăda secretul înainte de realizarea lui. Docilitatea lor ascundea de fapt laşitatea: cu cât loveşti mai vârtos un german, cu atât te va respecta mai mult; e arogant când e bogat şi liber, dar, odată învins, se aşterne la picioarele tale ca un câine, urmându-te supus pentru totdeauna. Varus refuză chiar să-l asculte pe un alt şef german, care îl ura pe Hermann şi îi înţelegea limpede planul, în loc să-şi concentreze forţele, lucru neapărat necesar într-o ţară incomplet pacificată, el le risipi.

După instrucţiunile secrete ale lui Hermann şi Segimerus, nişte triburi îndepărtate îi cerură lui Varus trupe care să le asigure protecţia militară împotriva tâlharilor şi să escorteze mărfurile venite din Franţa. Apoi o răscoală izbucni la capătul de est al provinciei: un perceptor şi personalul lui fură măcelăriţi. Când Varus strânse forţele de care dispunea şi plecă într-o expediţie de pedepsire, Hermann şi Segimerus îl întovărăşiră o parte din drum, apoi îşi luară rămas-bun, făgăduindu-i să adune o armată auxiliară şi să-i vină în ajutor, dacă va fi nevoie. Dar armata auxiliară era de mult sub arme, stând la pândă pe drumul pe care urma să-l aleagă Varus, după câteva zile de mers. Între timp, cele două căpetenii trimiseră vorbă triburilor îndepărtate să atace detaşamentele romane însărcinate să păzească mărfurile şi să nu lase să le scape nici un om.

Varus nu află nimic de acest măcel, pentru că nu rămăsese nici un supravieţuitor care să-i aducă vestea; de altfel, el pierduse orice contact cu cartierul său general. Drumul urmat era o simplă potecă prin pădure. Dar el nu avu prevederea să trimită o avangardă de cercetaşi sau să-şi asigure flancurile, ci lăsă întreaga trupă - care conţinea un mare număr de necombatanţi - să se răsfire într-o coloană dezordonată, cu o asemenea lipsă de grijă de parcă s-ar fi găsit la cincizeci de leghe de Roma. Înaintarea era foarte înceată; necontenit trebuiau doborâţi arbori şi înjghebate punţi peste torenţi, pentru a face drum carelor. Între timp, din ce în ce mai multe triburi se uneau cu trupele germane ce stăteau la

pândă în pădure. Deodată, timpul se strică: un potop care ţinu peste douăzeci şi patru de ore se abătu peste soldaţi, îmbibând scuturile de piele, îngreunându-le peste măsură şi făcând corzile arcurilor cu neputinţă de întrebuinţat. Poteca argiloasă devenise atât de alunecoasă, încât cu greu puteai să te ţii în picioare, iar căruţele se împotmoleau fără încetare. Distanţa între fruntea şi capătul coloanei creştea mereu, în sfârşit, un fum se ridică de pe o colină vecină; la semnalul acesta, germanii atacară brusc, din toate părţile deodată.

Germanii n-ar fi putut face faţă romanilor într-o bătălie organizată. La început, ei nu cutezară să-i atace decât pe cei rămaşi în urmă şi pe conducătorii carelor. Evitau lupta corp la corp, dar, ferindu-se pe după copaci, aruncau stoluri de săgeţi şi de suliţe, fugind în pădure în clipa când un roman punea mâna pe sabie. Dar cu tactica aceasta reuşiră să ucidă mulţi. Grupurile conduse de Hermann, de Segimerus şi de alte căpetenii ridicau baricade pe drum, îngrămădind carele capturate, rupându-le roţile şi îndesând crengi printre ele; oameni de-ai lor, lăsaţi în urmă, îi hărţuiau pe soldaţii care încercau să le dărâme. Toate astea îi întârziau într-atât pe soldaţii de la sfârşitul coloanei, încât, înfricoşaţi că ar putea pierde legătura cu ceilalţi, aceştia lăsară în drum căruţele pe care le mai aveau cu ei şi o luară repede înainte, sperând că germanii vor fi atât de ocupaţi cu jefuirea lor, încât măcar un timp nu-i vor mai ataca.

Regimentul din frunte ajunse la un deal despădurit în urma unui recent incendiu şi aici se regrupa în siguranţă, aşteptându-le pe celelalte două. Îşi păstrase toate proviziile şi nu pierduse decât câteva sute de oameni. Celelalte două regimente erau mult mai grav atinse. Oamenii fură separaţi de companiile lor şi formară unităţi mai mici, de 50 până la 200 de soldaţi, fiecare având avangardă, ariergardă şi pază pe flancuri. Cei de pe flancuri înaintau foarte încet din cauza desişului pădurii şi a mlaştinilor, şi adeseori pierdeau legătura cu micile lor unităţi. Avangărzile erau decimate la baricade, iar ariergărzile primeau pe la spate sute de suliţe. La apelul din seara aceea, Varus văzu că aproape o treime din soldaţii lui fuseseră ucişi sau dispăruseră.

A doua zi îşi putu deschide drum până la un teren descoperit, dar pentru asta trebui să-şi părăsească restul bagajelor. Hrana lipsea; după două zile trebui să reintre în pădure. Pierderile din ziua a doua nu fură mai grele, căci o mare parte din duşmani erau ocupaţi cu jefuirea carelor şi punerea prăzii la adăpost. Dar în seara celei de-a treia zile, numai un sfert din totalul trupelor răspunse la apel. A patra zi, Varus continuă să înainteze, fiind prea încăpăţânat ca să-şi recunoască înfrângerea şi să renunţe la planul său iniţial, dar vremea, care începuse să se mai lumineze puţin, se înrăutăţi deodată. Germanii, obişnuiţi cu ploile mari, prinseră curaj, pe măsură ce rezistenţa romanilor slăbea, şi se apropiară.

La prânz, Varus, văzând că totul e pierdut, se omorî, ca să nu cadă viu în mâinile duşmanului. Cea mai mare parte a ofiţerilor superiori şi mulţi soldaţi făcură la fel. Un singur om rămase stăpân pe sine - tocmai acel Cassius Chereas pe care-l văzusem luptând în amfiteatru. El comanda o ariergardă compusă din munteni din Savoia, oameni mai obişnuiţi cu pădurea decât ceilalţi; când veni ştirea, adusă de un fugar, că Varus era mort, vulturii regimentelor capturaţi şi că mai puţin de trei sute de oameni din grosul trupelor se aflau încă în picioare, el se hotărî să salveze de la măcel ce se mai putea salva. Făcu calea întoarsă şi-şi croi drum printre duşmani, printr-un atac fulgerător. Curajul neînfricat al lui Cassius, care se transmise şi oamenilor lui, îi îngrozi pe germani. Ei lăsară să treacă acea mână de oameni hotărâţi şi o luară înainte, spre victorii mai uşoare. E poate cea mai frumoasă acţiune militară a

timpurilor moderne faptul că, din o sută douăzeci de oameni, câţi avusese cu el când pornise pe drumul de întoarcere, Cassius a reuşit, după o săptămână de mărşăluit printr-o ţară duşmană, să readucă optzeci de oameni, cu steagul companiei în frunte, până la fortul de unde plecaseră cu douăzeci de zile înainte.

Cum să zugrăvesc panica pe care vestea dezastrului o provocă la Roma? Oamenii îşi strângeau lucrurile şi le îngrămădeau în căruţe, ca şi cum germanii se şi aflau la porţile Cetăţii. De fapt, existau motive serioase de nelinişte. Pierderile războiului din Balcani fuseseră atât de grele, încât aproape toate rezervele armatei din Italia erau sfârşite. Augustus nu ştia de unde să scoată trupe noi spre a le trimite cu Tiberius să asigure podurile de pe Rin, pe care se părea că germanii nu le ocupaseră încă. Dintre cetăţenii romani mobilizabili, foarte puţini răspunseră de bunăvoie la apelul ce li se adresă; a merge împotriva germanilor însemna a merge la moarte sigură. Augustus anunţă că dintre cei ce nu se vor fi prezentat în trei zile, un om din cinci va fi decăzut din drepturi şi deposedat de toate bunurile. Cum nici măsura aceasta nu-i hotărî, el puse să fie executaţi câţiva pentru a servi de exemplu, iar pe ceilalţi îi încorporă cu forţa. Astfel, mulţi dintre ei, fie spus în trecere, deveniră soldaţi excelenţi. Augustus convocă sub arme şi un contingent de oameni trecuţi de treizeci şi cinci de ani şi rechemă în serviciu pe mulţi veterani care-şi îndepliniseră stagiul de şaisprezece ani sub drapel. Cu aceştia şi cu vreo două regimente de liberţi, care de obicei nu erau mobilizaţi (deşi întăririle ce le dusese Germanicus în Balcani erau în mare parte formate din ei), se alcătui o armată impunătoare, care porni spre nord, companie după companie, pe măsură ce fiecare era înarmată şi instruită.

Pentru mine era o ruşine şi o durere nemăsurată de a nu putea servi Roma ca soldat în clipa aceea de primejdie supremă. M-am dus la Augustus şi l-am implorat să mă trimită acolo unde slăbiciunea mea fizică nu putea constitui o piedică. M-am oferit să-i servesc lui Tiberius ca ofiţer de informaţii: puteam să strâng şi să verific toate informaţiile asupra mişcărilor duşmanului, să interoghez prizonierii, să alcătuiesc hărţi şi să instruiesc spionii, în lipsa acestei funcţii (pentru care mă simţeam cu deosebire calificat, deoarece studiasem în amănunt campaniile din Germania şi mă obişnuisem să gândesc cu rigoare şi să conduc scribi), mă ofeream să-i servesc lui Tiberius ca ofiţer de intendenţă, să rechiziţionez proviziile la Roma, să ţin socoteala lor şi să le distribui la sosire. Augustus păru mulţumit văzând că mă ofer de bunăvoie şi spuse că-i va vorbi lui Tiberius de cererea mea. Dar propunerea mea nu avu urmări. Poate că Tiberius mă socotea incapabil să servesc cu folos, poate că era jignit văzându-mă că fac această cerere, în timp ce fiul său, Castor, rămânea în spatele frontului, obţinând de la Augustus misiunea să mobilizeze şi să instruiască trupe în Italia de sud. Mă mângâia puţin faptul că şi Germanicus se găsea în aceeaşi situaţie. Se oferise să plece în Germania, dar Augustus avea nevoie de el la Roma, unde era foarte popular, pentru a-l ajuta să potolească tulburările ce se puteau ivi după plecarea trupelor.

În acest timp, germanii îi urmăreau pe fugarii din armata lui Varus şi jertfeau zeci dintre ei zeităţilor pădurii, arzându-i de vii în cuşti de răchită; restul era dus în captivitate. (Unii dintre ei fură răscumpăraţi de rudele lor la preţuri fantastice, dar Augustus le interzise să se mai întoarcă vreodată în Italia.) Germanii traseră un şir de chefuri straşnice cu vinul ce ni-l capturaseră; certuri sângeroase izbucneau în tot locul la atribuirea gloriei şi a prăzii. Le trebui mult timp ca să-şi vină în fire şi să-şi dea seama că un marş înspre Rin n-ar întâlni decât o rezistenţă foarte

slabă. De îndată ce vinul se sfârşi, ei atacară fortăreţele de la hotare, care nu erau aproape deloc apărate; le cuceriră una după alta şi le jefuiră. Singura care opuse rezistenţă fu aceea apărată de Cassius. Germanii ar fi putut-o cuceri ca şi pe celelalte, căci garnizoana era redusă, dar Hermann şi Segimerus erau ocupaţi în altă parte şi nici o altă căpetenie nu ştia să ducă un asediu în stilul roman, cu catapulte, maşini de aruncat pietre şi şanţuri de împresurare. Cassius avea un mare număr de arcuri şi săgeţi în cetate şi-i învăţa pe toţi, inclusiv femeile şi sclavii, să le mânuiască. El respinse câteva asalturi sălbatice la porţi; oale mari cu apă clocotită erau întotdeauna pregătite pentru germanii care ar fi încercat să escaladeze zidurile cu ajutorul scărilor. Aceştia pierdură atâta vreme în faţa fortăreţei, unde nădăjduiau să găsească o pradă bogată, încât nu mai înaintară până la capetele de pod de pe Rin, care erau slab apărate.

Ştirea apropierii rapide a lui Tiberius, în fruntea noii sale armate, se răspândi. Hermann îşi adună îndată trupele ca să cucerească podurile înaintea sosirii romanilor. În faţa fortăreţei - despre care se aflase că poseda puţine provizii - fu lăsat numai un detaşament.

Fiind înştiinţat de planurile lui Hermann, Cassius se hotărî să iasă din cetate cât mai era timp. Într-o noapte furtunoasă, se strecură afară cu toată garnizoana. Depăşiseră două din avanposturile duşmane, când plânsetele unor copii pe care-i luaseră cu ei dădură alarma. La al treilea avanpost, se încleştară într-o luptă corp la corp, şi dacă germanii ar fi fost mai puţin grăbiţi să jefuiască oraşul, trupa lui Cassius ar fi avut puţini sorţi de salvare. Totuşi, ei scăpară nu se ştie cum şi, după o jumătate de oră, Cassius puse trompetele să sune "pasul accelerat", spre a-i face pe germani să creadă că le sosiseră întăriri; aşa că nu fură urmăriţi. Cum vântul sufla dinspre est, garnizoana podului celui mai apropiat auzi sunetul îndepărtat al trompetelor romane şi, ghicind ceea ce se petrecuse, trimise un detaşament în întâmpinarea lui Cassius. Două zile mai târziu, acesta apără podul împotriva unui atac în masă al oamenilor lui Segimertus. Apoi sosi avangarda lui Tiberius; situaţia era salvată.

Sfârşitul anului aduse exilul Iulillei, pentru adulteruri repetate, ca şi în cazul mamei sale, Iulia. Fu trimisă la Tremerus, o insulă mică în dreptul coastei Apuliei[52]. Adevăratul motiv al exilului era faptul că urma să nască; dacă ar fi născut un băiat, ar fi apărut un nepot al lui Augustus neînrudit cu Livia; iar aceasta nu mai voia să-şi asume riscuri. Iulilla mai avea, ce e drept, un fiu, dar era un băiat delicat, sperios şi plăpând, care nu intra la socoteală. Însuşi Emilius îi oferi Liviei pretextul acuzaţiei.

Se certase cu Iulilla şi o acuzase, în faţa fiicei lor Emilia, că încearcă să treacă drept al lui copilul altuia, îl numise chiar pe complicele presupus: Decimus, un patrician din familia Silana. Destul de inteligentă ca să înţeleagă că viaţa şi siguranţa ei proprie depindeau de Livia, Emilia se duse drept la aceasta şi-i povesti tot ce auzise. Livia o puse să repete povestirea în prezenţa lui Augustus. Acesta, chemându-l pe Emilius, îl întrebă dacă era adevărat că nu el era tatăl copilului Iulillei. Departe de a bănui trădarea fiicei sale, Emilius îşi închipui că relaţiile dintre Iulilla şi Decimus, pe care el le suspecta doar, deveniseră obiect de scandal public, îşi menţinu acuzaţia, deşi era bazată mai mult pe gelozie decât pe certitudini. Augustus porunci ca pruncul să fie expus pe o stâncă chiar de la naştere. Decimus plecă în exil voluntar, ca şi alţii care fură acuzaţi de a fi fost cândva amanţii Iulillei. Printre ei se găsea şi poetul Ovidiu, pe care, în mod ciudat, Augustus îl făcu principalul ţap ispăşitor,

---

[52] Apulia - regiune în vechea Italie, situată în sud-estul peninsulei.

deoarece odinioară poetul scrisese Arta iubirii. Poemul acesta, spuse Augustus, pervertise sufletul nepoatei sale. El porunci să fie aruncate în foc toate exemplarele ce se vor putea găsi.

Capitolul XIII

Augustus trecuse de şaptezeci de ani. Până atunci, nimeni nu-l socotise un om în vârstă. Dar recentele nenorociri publice şi particulare îl îmbătrâniseră mult; caracterul i se schimbase, îi venea din ce în ce mai greu să-şi păstreze calmul la banchetele publice sau să-i primească pe vizitatorii întâmplători cu amabilitatea sa obişnuită, începuse chiar să-şi piardă răbdarea faţă de Livia. Totuşi, continua să lucreze cu conştiinciozitatea sa dintotdeauna şi admise chiar să i se voteze încă zece ani de monarhie. Cât timp erau în Cetate, Tiberius şi Germanicus îndeplineau o mulţime de sarcini care în mod normal îi reveneau lui, iar Livia muncea mai din greu decât oricând. În timpul războiului din Balcani, în lipsa lui Augustus, ea rămăsese la Roma, unde, înarmată cu copia sigiliului, pe care i-o încredinţase Augustus, şi ţinând o legătură strânsă cu dânsul prin curieri, făcuse faţă singură tuturor sarcinilor de stat.

Augustus se obişnuia treptat cu ideea că Tiberius îi va succeda, îl socotea în stare să guverneze chibzuit, cu ajutorul Liviei, şi să continue politica sa; dar, mai ales, se mângâia cu gândul că Părintele Patriei le va lipsi tuturor după moartea sa şi că se va vorbi de Epoca lui Augustus aşa cum se vorbea de Epoca de Aur a regelui Numa[53]. Deşi adusese Romei servicii însemnate, Tiberius nu era popular şi fără îndoială că nici nu avea să devină popular după ce va fi ajuns împărat. Augustus se bucura la gândul că Germanicus, fiind mai în vârstă decât Castor, fratele său adoptiv, îi va urma în mod natural lui Tiberius, iar fiii lui Germanicus, tinerii Nero şi Drusus, erau propriii lui strănepoţi. Deşi soarta îi înlăturase pe nepoţii săi de la tron, el avea să domnească încă o dată în persoana strănepoţilor săi. Căci pe atunci Augustus - ca toată lumea, de altminteri - uitase de republică şi, după patruzeci de ani de servicii credincioase aduse Romei, îşi aroga dreptul să-şi aleagă succesorii la tron, până la a treia generaţie.

Cât timp Germanicus fusese în Dalmaţia, nu i-am pomenit de Postumus în scrisorile mele, de teamă să nu fie citite de vreun agent al Liviei, dar de îndată ce s-a întors în tară i-am povestit totul. El se arătă foarte tulburat şi îmi spuse că nu ştie ce să creadă. Din principiu, Germanicus refuza să accepte existenţa răului, până ce nu i se aduceau dovezi de neînlăturat. Dimpotrivă, îi socotea pe toţi ceilalţi animaţi de cele mai nobile sentimente. În general, simplitatea aceasta desăvârşită îi folosea. Cei mai mulţi dintre oamenii cu care avea de-a face, măguliţi de buna lui părere despre ei, se străduiau să se arate demni de ea. Dacă s-ar fi găsit vreodată la cheremul vreunui om cu adevărat josnic, această curăţenie a inimii l-ar fi dus neapărat la pierzanie. Dar, pe de altă parte, oricât de puţină bunătate ar fi existat în cineva, Germanicus putea s-o facă să înflorească, îmi spuse că-i venea greu să le creadă pe Livilla sau pe Emilia în stare de o crimă atât de josnică - totuşi, recunoscu că în ultima vreme Livilla îl dezamăgise, îmi spuse de asemenea că eu nu reuşisem să explic motivele decât amestecând-o şi pe bunica noastră,

[53] Numa Pompilius - (714-671 î.Hr.) al doilea rege legendar al Romei, după Romulus, sabin de origine. Potrivit legendei, ar fi instituit cultul diferiţilor zei şi ar fi organizat colegiile de preoţi şi de meseriaşi.

Livia, ceea ce era, vădit, ridicol.

- Cine oare, în afară de un nebun - întrebă el cu o bruscă indignare - ar putea bănui că Livia le-a împins la asemenea fapte? E ca şi cum ai bănui-o pe zeiţa Vesta că otrăveşte puţurile Romei.

La rândul meu, l-am întrebat dacă îl credea cu adevărat vinovat pe Postumus de două încercări de viol în două nopţi de-a rândul şi în împrejurările cele mai imprudente, sau dacă îl credea capabil să-l mintă pe Augustus şi apoi pe noi, chiar dacă ar fi fost vinovat. Germanicus tăcu. Îl iubise întotdeauna pe Postumus şi avea încredere în el. M-am folosit de acest prilej ca să-l pun să jure pe manii tatălui nostru că, dacă va descoperi vreodată cea mai mică dovadă a nevinovăţiei lui Postumus, îi va spune lui Augustus tot ce ştie şi-l va sili să-l recheme pe Postumus şi să le pedepsească pe mincinoase aşa cum meritau.

În Germania nu se petrecea nimic de seamă. Tiberius stăpânea podurile, dar nu încerca să treacă Rinul, neavând încă suficientă încredere în armata lui, pe care abia o instruia. Nici germanii nu forţară podurile. Augustus îşi pierdu din nou răbdarea şi îl grăbi să-l răzbune pe Varus şi să recucerească vulturii pierduţi. Tiberius răspunse că nu avea altă dorinţă mai fierbinte, dar că trupele lui nu erau încă pregătite de atac. Atunci Augustus îl trimise pe Germanicus, după încheierea termenului de magistratură al acestuia, şi Tiberius fu silit să întreprindă ceva; de fapt, nu era nici leneş şi nici laş, doar extrem de prudent. El trecu Rinul şi pustii o parte din provincia pierdută, dar germanii evitară o bătălie adevărată. Nevrând să nimerească într-o cursă, Tiberius şi Germanicus se mărginiră să dea foc câtorva tabere duşmane din preajma Rinului şi să-şi desfăşoare forţele. Avură câteva ciocniri din care ieşiră cu bine, luând şi câteva sute de prizonieri. Rămaseră pe loc până toamna, când trecură înapoi Rinul.

În primăvară, Roma sărbători în sfârşit triumful mult-aşteptat pentru victoriile dalmate; ca să se inspire încredere poporului, se adăugă şi un triumf german. N-aş vrea să nu amintesc aici un gest de mărinimie al lui Tiberius, sugerat, e drept, de Germanicus: după ce-l plimbase pe Bato, conducătorul dalmat răsculat, în cortegiul său de triumf, Tiberius îi dădu libertatea şi o sumă mare de bani, instalându-l cu generozitate la Ravenna[54]. Bato merita pe deplin recunoştinţa lui Tiberius: odinioară îi îngăduise cu mărinimie să scape dintr-o vale unde fusese împresurat cu întreaga sa oştire.

Germanicus era acum consul şi Augustus compuse o scrisoare pentru a-l recomanda Senatului; în acelaşi timp, recomanda Senatul lui Tiberius. (Recomandând Senatul lui Tiberius şi nu invers, Augustus voia să arate atât că-l indică pe acesta ca urmaş la tron, având autoritate asupra Senatului, cât şi că nu doreşte să-i pronunţe elogiul, aşa cum făcuse pentru Germanicus.)

Agrippina îl însoţea întotdeauna pe Germanicus când pleca la război, după cum îl însoţise şi mama pe tatăl meu. Ea o făcea în primul rând din dragoste pentru dânsul, dar şi fiindcă nu voia să rămână singură la Roma şi să fie adusă în faţa lui Augustus sub vreo acuzaţie ticluită de adulter. Nu putea şti niciodată ce avea Livia de gând cu ea. Agrippina era întruchiparea legendarei matroane romane - puternică, neînfricată, modestă, înţeleaptă, pioasă, fertilă şi castă. Până atunci îi dăruise patru copii lui Germanicus şi avea să mai aducă pe lume încă cinci.

Livia tot nu mă primea la masa ei şi inima mamei tot nu se

---

[54] Ravenna - oraş în nordul Italiei, situat în apropiere de ţărmul Mării Adriatice, datând de pe vremea etruscilor. A fost cucerit de romani în secolul I î.Hr. şi a devenit reşedinţa principală a împăraţilor romani, din anul 403 d.Hr.

schimbase faţă de mine; numai Germanicus mă introducea - de câte ori avea prilejul - printre nobilii ce-i erau prieteni. Din pricina lui mi se arăta oarecare respect, dar părerea familiei despre mine era cunoscută şi, cum se ştia că Tiberius o împărtăşeşte, nimeni nu căuta să aibă raporturi mai strânse cu mine. Germanicus mă sfătui să fac o lectură publică din ultima mea operă istorică şi invită o seamă de personalităţi ale lumii literare să o asculte. Cartea din care urma să citească îmi ceruse o muncă îndârjită şi nădăjduiam că va prezenta interes pentru auditoriul meu: era o expunere a formulelor întrebuinţate în timpul îmbăierilor rituale de către preoţii etrusci, cu traducerea lor latină, ceea ce explica multe dintre ceremoniile noastre, al căror înţeles exact se pierduse cu timpul. Germanicus o citi în prealabil şi o arătă mamei şi Liviei, care o aprobară; apoi avu bunătatea să mă pună să repet lectura de la un capăt la altul şi mă felicită pentru munca şi dicţia mea. Se vede că el vorbi cu multă lume despre aceasta, căci sala unde trebuia să fac lectura era plină. Nici Livia şi nici Augustus nu veniseră, dar se găseau acolo mama, Germanicus şi Livilla.

Eram bine dispus şi câtuşi de puţin nervos. După sfatul lui Germanicus, băusem o cupă de vin, ca să capăt curaj. Pentru cazul când Livia şi Augustus s-ar fi ivit, li se rezervaseră două splendide jilţuri - cele pe care se aşezau întotdeauna când veneau la noi. După ce fiecare s-a aşezat, s-au închis uşile şi am început să citesc. Totul mergea de minune: îmi dădeam seama că citeam nici prea repede, nici prea încet, nici tare, nici şoptit, ci tocmai cum trebuia şi că auditorii, care nu se aşteptaseră la mare lucru din partea mea, căpătau, fără voie, interes pentru lectură. Dar deodată s-a produs un incident nenorocit. Cineva a bătut tare în uşă; şi cum nimeni n-a deschis, a bătut din nou; apoi clanţa uşii s-a mişcat zgomotos şi l-am văzut intrând pe omul cel mai gras pe care l-am întâlnit vreodată, îmbrăcat cu o togă de cavaler şi ţinând în mână o uriaşă pernă brodată.

M-am oprit din citit; ajunsesem la un pasaj important şi dificil şi nimeni nu mă mai asculta: toţi ochii erau aţintiţi asupra cavalerului. El îl recunoscu pe Titus Livius şi-l salută cu un accent cântător, care, după cum am aflat mai târziu, era cel din Padova; apoi, fără să-i dea vreo atenţie specială lui Germanicus, în calitate de consul, sau mamei şi mie, în calitate de stăpâni ai casei, el salută tot restul auditorilor, în mijlocul râsetelor înăbuşite. După aceea căută din ochi un scaun şi zări jilţul lui Augustus, dar, fiindcă i se păru prea strâmt, îl luă pe cel al Liviei. Puse perna pe el, îşi adună cutele togei şi se aşeză icnind. Bineînţeles că jilţul - o piesă veche egipteană, luată ca pradă de război din palatul Cleopatrei şi lucrată cu deosebită gingăşie - se prăbuşi cu zgomot. Toată lumea izbucni în râs, în afară de Germanicus, Titus Livius, mama şi membrii mai gravi ai adunării.

După ce cavalerul se ridică bombănind, suduind şi frecându-şi mădularele, şi după ce un libert îl conduse afară, o tăcere atentă se restabili şi am încercat să-mi continuu lectura. Dar căzusem pradă unui râs nebun, de nestăpânit. Poate că vinul ce-l băusem era de vină, sau poate că numai eu văzusem expresia feţei cavalerului în timp ce jilţul se prăbuşea sub el. Fiind aşezat în rândul întâi, numai eu mă găsisem faţă în faţă cu el. În orice caz, mi-a fost cu neputinţă să mă mai adâncesc în ceremoniile lustrale[55] ale etruscilor. La început, auditorii îmi împărtăşiră veselia şi râseră cu mine. Dar, ajungând cu greutate la sfârşitul

[55] Lustral - purificator. Apa lustrală, care se obţinea stingând în apă obişnuită un fier înroşit în focul sacrificiilor, servea în Antichitate la spălarea celor ce veneau la templu, fie de către ei înşişi, fie de către preoţi. Apa aceasta sacră se găsea într-un vas aflat la poarta fiecărui templu.

paragrafului, am zărit deodată cu coada ochiului jilţul proptit de bine de rău pe picioarele-i frânte. Am izbucnit din nou în râs; lumea începea să dea semne de nerăbdare. Dar, culmea nenorocirii, după ce, printr-o mare sforţare, am reluat lectura, spre marea uşurare a lui Germanicus, uşile s-au deschis larg şi i-am văzut intrând pe Augustus şi pe Livia. Ei trecură maiestuos printre rândurile de scaune şi Augustus se aşeză. Livia se pregătea să facă la fel, când observă deodată ceva neobişnuit, întrebă cu voce răsunătoare:

- Cine s-a aşezat pe jilţul meu?

Germanicus îi explică faptele pe cât putu mai bine, dar ea se socoti insultată şi ieşi, urmată de Augustus, care părea jenat.

Mi se poate oare imputa că restul lecturii se sfârşi lamentabil? Fără îndoială, Momus[56], zeul cel crud, se ascundea în jilţul acela nenorocit, căci după cinci minute picioarele i se desfăcură şi se prăbuşi din nou; un mic cap de leu, din aur, se desprinse dintr-un braţ, se rostogoli pe podea şi alunecă până sub piciorul meu drept, pe care-l ţineam puţin ridicat. Râsul nebun mă cuprinse din nou; pufneam, suflam din greu, mă înăbuşeam.

Germanicus s-a apropiat de mine şi m-a implorat să mă stăpânesc, dar n-am putut decât să ridic capul de leu şi să arăt jilţul cu un gest de neputinţă. Dacă l-am văzut vreodată pe Germanicus supărat pe mine, a fost în acea clipă. Nemulţumirea sa mă potoli brusc. Dar pierdusem orice încredere în mine şi am început să gângăvesc atât de tare, încât lectura sfârşi în chip jalnic. Germanicus făcu tot ce era cu putinţă: îmi aduse mulţumiri pentru interesantul meu studiu, deplânse incidentul care mă întrerupsese la mijloc şi ne lipsise de prezenţa Părintelui Patriei, precum şi de cea a nobilei Livia, soţia sa; în sfârşit, exprimă dorinţa de a citi în curând continuarea operei mele, în condiţii mai bune. Era fratele cel mai devotat şi cel mai nobil dintre oameni. Dar n-am mai încercat vreodată să-mi citesc operele în public.

Într-o zi, Germanicus veni la mine cu un aer grav. Câtva timp nu se putu hotărî să vorbească, dar în cele din urmă spuse:

- Am stat de vorbă cu Emilius în dimineaţa aceasta şi conversaţia s-a oprit asupra bietului Postumus. El a adus vorba primul, întrebându-mă, cu aparentă bună-credinţă, care sunt, de fapt, acuzaţiile ce i se aduc: i se povestise că Postumus încercase să violeze două patriciene, dar nimeni nu părea să ştie despre cine e vorba. L-am privit drept în ochi, dar am văzut că spunea adevărul. Atunci i-am propus să-i spun tot ce ştiu, cu condiţia ca şi el să facă la fel şi să se oblige să păstreze taina. Când i-am destăinuit că acuzaţia venea chiar din partea fiicei sale, rămase uluit; întâi nu voi să mă creadă, apoi se supără, îmi spuse că guvernanta Emiliei nu o părăsise nici o clipă. Voia să-şi caute fiica, s-o întrebe dacă povestirea era adevărată şi pentru ce nu i-a spus nimic până acum. L-am oprit, amintindu-i de făgăduiala sa, căci n-aveam încredere în Emilia. I-am sugerat să întrebăm guvernanta, dar pe ocolite, pentru a nu-i da nimic de bănuit. El o chemă şi o întrebă ce anume vorbiseră între ei Postumus şi Emilia, în timpul alarmei cu hoţii, când Postumus prânzise ultima oară la ei. Ea a rămas la început nedumerită, dar când am întrebat-o: "Nu cumva au vorbit despre arbori fructiferi?" a răspuns îndată: "Într-adevăr! Au vorbit despre bolile care atacă arborii". Emilius o întrebă dacă mai vorbiseră şi despre altceva în timpul absenţei lui, dar ea răspunse că nu crede, îşi amintea că Postumus expusese o nouă metodă greacă pentru combaterea insectei numită "gândacul

[56] Momus - zeitate romană, patron al comedianţilor, reprezentat de obicei în veşminte de bufon.

negru" şi care o interesase mult, pentru că şi ea se pricepea la grădinărit. Afirmă că n-a părăsit camera nici o clipă. M-am dus apoi la Castor şi i-am vorbit întâmplător de Postumus. Îţi mai aminteşti că bunurile acestuia au fost confiscate şi vândute pe când eu mă aflam în Dalmaţia şi că produsul vânzării a fost vărsat tezaurului armatei? Ei bine, l-am întrebat pe Castor ce se întâmplase cu unele vase de argint pe care Postumus le împrumutase de la mine cu prilejul unui banchet. El mi-a dat îndrumări cum să le regăsesc. Apoi am discutat despre exilul lui Postumus. Castor vorbea deschis - îmi pare bine s-o spun; sunt pe deplin convins că nu a participat la complot.

- Deci admiţi acum că a existat un complot? l-am întrebat eu agitat.

- Mă tem că este singura explicaţie posibilă. Dar Castor e nevinovat, sunt convins de asta. Mi-a spus, fără să-l întreb, că în seara aceea, în grădină, Livilla îl împinsese să-l aţâţe pe Postumus, după cum ţi-a povestit-o şi el. Ca soţ, Castor era cam iritat de ochii dulci ce-i făcea Postumus soţiei lui. El recunoaşte că glumele sale nu erau poate de cel mai bun-gust, dar încercarea de viol a lui Postumus asupra Livillei şi rănile grele pe care nebunul acela i le-a făcut lui însuşi i-au răpit orice urmă de părere de rău.

- El crede într-adevăr că Postumus a vrut s-o necinstească pe Livilla?

- Da, şi nu l-am contrazis. Nu vreau ca Livilla să afle de bănuielile noastre. Dac-ar afla, i-ar spune Liviei.

- Germanicus, acum eşti convins că Livia a pus la cale totul?

El nu răspunse.

- Vei merge la Augustus?

- Ţi-am dat cuvântul meu. Mi-l ţin întotdeauna.

- Când te duci?

- Chiar acum.

Ce s-a petrecut la această întrevedere nu ştiu şi nu voi şti niciodată. Dar în acea seară, la cină, Germanicus părea mai înseninat; modul în care răspundea la întrebări m-a făcut să înţeleg că Augustus îi ceruse să păstreze secretul.

Ceea ce voi povesti acum am aflat cu mult mai târziu. Augustus le scrise corsicanilor, care se plângeau de multă vreme de incursiunile piraţilor pe coastele lor, că va veni în curând să facă o anchetă personală: se va opri în drum spre Marsilia, unde voia să consacre un templu. Peste puţin timp porni la drum, dar se opri două zile pe insula Elba. În prima zi, dădu ordin ca garda lui Postumus la Planasia să fie înlocuită printr-un detaşament în întregime nou. Chiar în aceeaşi noapte, el se îndreptă în taină spre insulă într-o barcă de pescari; luase cu el doar un prieten apropiat, pe Fabius Maximus, şi pe un anume Clement, fost sclav al lui Postumus şi care semăna în mod extraordinar cu stăpânul său. Mi s-a spus că acest Clement ar fi fost un fiu natural al lui Agrippa. Avură norocul să-l întâlnească pe Postumus chiar la debarcader. El aşeza undiţe în apa pentru pescuitul de noapte, când zări în depărtare pânza bărcii la lumina puternică a lunii. Era singur. Augustus se arătă şi-i întinse mâna strigând: "Iartă-mă, fiul meu!" Postumus îi luă mâna şi i-o sărută. Apoi ei se îndepărtară împreună, în timp ce Fabius şi Clement stăteau de pază. Nimeni nu ştie ce şi-au vorbit, dar, când se reîntoarseră, Augustus plângea. Apoi Postumus şi Clement îşi schimbară veşmintele; Postumus se întoarse în Elba cu Augustus şi Fabius, iar Clement rămase să-i ţină locul la Planasia, până în clipa când va sosi ordinul de eliberare, ceea ce, spusese Augustus, nu va dura mult. I se făgăduise lui Clement libertatea, precum şi o mare sumă de bani, dacă îşi va juca bine rolul. Trebuia să se prefacă bolnav timp de câteva zile şi

să lase să-i crească barba şi părul, în felul acesta, nimeni nu va remarca înşelătoria, mai ales că noua gardă nu-l văzuse pe Postumus decât timp de câteva minute.

Livia bănuia că Augustus plănuia ceva fără ştirea ei. Ştia că el nu poate suferi marea şi că nu călătoreşte cu corabia decât când nu se poate altfel, chiar cu preţul pierderii unui timp preţios. E drept că nu putea ajunge în Corsica decât pe mare, dar piraţii nu reprezentau o primejdie atât de gravă, şi ar fi putut trimite uşor pe Castor sau pe vreun alt subaltern să facă cercetările în locul lui. Ea începu deci o anchetă discretă şi află că în timpul opririi din insula Elba, Augustus schimbase garda lui Postumus şi că în aceeaşi noapte plecase cu Fabius la pescuit într-o barcă, întovărăşit numai de un sclav.

Fabius avea o soţie, Marcia, căreia îi împărtăşea toate tainele lui; Livia, care până atunci nu o luase deloc în seamă, începu să-i caute tovărăşia. Marcia era naivă şi uşor de înşelat. După ce Livia îi câştigă încrederea, o luă într-o zi deoparte şi o întrebă:

- Spune-mi, draga mea, Augustus a fost foarte emoţionat revăzându-l pe Postumus după atâta vreme? E mult mai simţitor decât ar vrea să pară.

Fabius o prevenise pe Marcia să nu sufle nici o vorbă nimănui pe lume de călătoria la Planasia, de teama celor mai funeste consecinţe pentru dânsul. Aşa încât, la început, ea refuză să răspundă.

- Ah! zise Livia râzând. Ce prudenţă! Îmi aminteşti de santinela care într-o seară, în Dalmaţia, l-a oprit pe Tiberius însuşi să treacă, pe motivul că nu cunoştea parola? "Ordinul e ordin, generale" spusese imbecilul acela. Marcia, draga mea, Augustus nu are secrete faţă de mine, nici eu faţă de Augustus. Dar te felicit pentru discreţia ta.

Marcia se scuză:

- Fabius - spuse ea - mi-a povestit că Augustus a plâns mult.

- Îmi închipuiam eu - zise Livia - dar, Marcia, e poate mai bine să nu-i spui soţului tău de convorbirea noastră. Lui Augustus nu-i place să se ştie cât de mult se încrede în mine. Îmi închipui că Fabius ţi-a vorbit despre sclav.

Aruncase plasa la întâmplare. Sclavul putea să nu aibă nici o importantă, dar întrebarea merita a fi pusă.

- Da - răspunse Marcia, Fabius mi-a spus că seamănă extraordinar cu Postumus: e doar ceva mai scund.

- Nu crezi că gărzile vor observa deosebirea?

- Fabius mi-a spus că nu crede. Clement a aparţinut casei lui Postumus: dacă e prudent, nu se va trăda din neştiinţă; de altfel, după cum ştii, garda a fost schimbată.

Nu-i mai rămânea Liviei decât să descopere ascunzătoarea lui Postumus, care, gândea ea, trăia desigur sub numele de Clement. Bănuia că Augustus avea de gând să-i redea încrederea sa şi poate chiar să treacă peste Tiberius, lăsându-l pe Postumus moştenitor direct, încercând astfel să-l despăgubească pentru cele suferite. Îi împărtăşi, într-o oarecare măsură, lui Tiberius bănuielile ei. În Balcani se iviseră din nou tulburări şi Augustus voia să-l trimită pe Tiberius acolo înainte de a se înrăutăţi lucrurile. Germanicus era în Franţa, ocupat cu strângerea tributului. Augustus intenţiona să-l trimită şi pe Castor în Germania. Avea de asemenea conversaţii dese cu Fabius, care, gândea Livia, era omul său de legătură cu Postumus. De îndată ce terenul va fi eliberat, Augustus îl va numi deodată pe Postumus în Senat, va obţine anularea decretului emis împotriva lui şi-l va lua părtaş la stăpânire în locul lui Tiberius. De îndată ce Postumus va fi reabilitat, viaţa ei va fi în primejdie. Postumus o acuzase de otrăvirea tatălui şi a fraţilor lui şi, de

n-ar fi crezut acuzaţiile lui, Augustus nu l-ar fi rechemat. Puse iscoadele sale cele mai pricepute să-l urmărească pe Fabius, în nădejdea de a prinde urma unui sclav numit Clement; dar ei nu putură descoperi nimic. Atunci Livia hotărî să nu mai tărăgăneze înlăturarea lui Fabius. Într-o seară, pe când acesta se ducea la palat, fu atacat pe stradă şi străpuns cu douăsprezece lovituri de pumnal de nişte oameni mascaţi, care fugiră îndată. La înmormântare se produse un incident scandalos: Marcia se aruncă peste cadavrul soţului său, cerându-i iertare pentru că-i pricinuise moartea prin neascultare şi imprudenţă. Dar nimeni nu înţelese ce voia să spună: lumea crezu că durerea îi luase minţile.

Livia îi recomandă lui Tiberius să rămână tot timpul în legătură cu ea şi să înainteze pe drumurile Balcanilor cât mai încet cu putinţă: se putea întâmpla să fie rechemat dintr-o clipă într-alta. Augustus, care-l întovărăşise până la Napoli, de-a lungul coastei, căzu bolnav: avea tulburări la stomac. Livia se pregăti să-l îngrijească, dar el îi mulţumi şi-i spuse că nu avea nevoie de nimic: se putea vindeca şi singur. Luă din farmacia sa personală un purgativ energic, apoi posti o zi întreagă. O opri pe Livia cu desăvârşire să se ocupe de sănătatea lui; avea ea destule griji şi fără asta. Râzând, el refuză să mănânce altceva decât pâinea de la masa comună, apa din ulciorul din care bea şi smochinele verzi pe care le culegea el singur din pom. Nimic nu părea schimbat în purtarea unuia faţă de celălalt, dar fiecare dintre ei ştia ce avea celălalt în minte.

În ciuda tuturor precauţiilor, starea lui Augustus începu să se înrăutăţească. Trebui să-şi întrerupă călătoria la Nola; de aici, Livia îl rechemă pe Tiberius. Când acesta sosi, i se spuse că Augustus era pe moarte şi că avea insistentă nevoie de el. Îşi şi luase rămas-bun de la câţiva foşti consuli, veniţi degrabă de la Roma la vestea bolii sale. Îi întrebase zâmbind dacă farsa fusese bine jucată - întrebare ce o pun publicului actorii de comedii, la sfârşitul piesei. Zâmbind şi dânşii, dar cu lacrimi în ochi, răspunseră: "Cum nu se poate mai bine, Augustus". "Atunci aplaudaţi-mă", spuse el.

Tiberius petrecu trei ore la căpătâiul său; când apăru, anunţă cu o voce îndurerată că Părintele Patriei se stinsese în braţele Liviei şi că avusese un ultim cuvânt de dragoste pentru el, pentru Senat şi pentru poporul Romei. Tiberius mulţumi zeilor că-i îngăduiseră să se întoarcă la timp spre a închide ochii tatălui şi binefăcătorului său. De fapt, Augustus murise de o zi încheiată, dar Livia ascunsese faptul şi dăduse din oră în oră buletine când mai bune, când mai rele. Printr-o stranie coincidenţă, el muri în aceeaşi cameră în care, cu şaptezeci şi cinci de ani înainte, îşi dăduse sufletul tatăl lui.

Îmi amintesc bine cum mi s-a anunţat vestea. Era pe 30 august. Mai dormeam încă, deşi ora era târzie, pentru că toată noaptea lucrasem la istoria mea. Vara mi se părea mai comod să lucrez noaptea şi să dorm ziua. Am fost deşteptat de sosirea a doi cavaleri bătrâni, care s-au scuzat că mă scoală din somn, dar au adăugat că era vorba de o chestiune grabnică. Augustus murise, iar ordinul cavalerilor, adunaţi în grabă, mă alesese ca reprezentant al lui pe lângă Senat. Trebuia să cer în numele cavalerilor cinstea de a readuce corpul lui Augustus pe umerii lor. Adormit încă, neştiind ce spun, am strigat: "Otrava domneşte! Otrava domneşte!" Ei au schimbat priviri speriate. Dar mi-am redobândit cumpătul şi le-am cerut iertare: le-am explicat că avusesem un vis urât şi că repetasem nişte cuvinte auzite în vis. Le-am cerut să repete mesajul, le-am mulţumit pentru cinstea ce mi-o făceau şi m-am pregătit să execut ceea ce aşteptau de la mine. De fapt, nu era chiar o cinste să fii ales reprezentant al cavalerilor. Oricine putea fi cavaler, cu condiţia să

fie liber, să nu fi făcut vreo faptă necinstită şi să posede o anumită avere. Ţinând seama de neamul din care mă trăgeam, dacă aş fi arătat măcar cele mai mediocre aptitudini, aş fi fost un membru onorat al Senatului, cum era, la vârsta mea, Castor.

Fusesem ales pentru că eram singurul membru din familia imperială care mai aparţinea unui ordin inferior şi pentru că numirea mea înlătura rivalitatea dintre ceilalţi cavaleri.

Era pentru prima oară când intram în Senat în timpul unei şedinţe. Am prezentat cererea fără să mă gângăvesc, fără să uit cuvintele şi fără să mă fac ridicol prin vreun gest.

Capitolul XIV

Deşi fusese limpede că puterile lui Augustus erau în scădere şi că nu mai avea mult de trăit, totuşi Roma nu se putu obişnui cu ideea morţii sale. Oraşul era ca un copil care-şi pierduse tatăl. Nu avea importantă dacă tatăl fusese un erou sau un laş, un om drept sau nedrept, generos sau meschin: fusese un tată, şi nici unchiul, nici fratele mai mare nu-i vor putea lua vreodată locul. Căci domnia lui Augustus fusese deosebit de lungă şi trebuia ca cineva să fi depăşit de mult vârsta mijlocie ca să-şi mai amintească de vremurile anterioare domniei lui. Nu e deci de mirare că Senatul se întruni pentru a delibera dacă onorurile divine ce-i fuseseră aduse în timpul vieţii în provincie nu trebuiau să-i fie aduse acum chiar la Roma.

Fiul lui Pollion, Gallus, fu cel dintâi senator care îndrăzni să pună la îndoială rostul acestei propuneri. Tiberius îl ura pentru că se căsătorise cu Vipsania (prima soţie a lui Tiberius - după cum vă amintiţi - pe care acesta o repudiase pentru a se însura cu Iulia), pentru că Gallus nu dezminţise niciodată în public şoaptele care-l desemnau drept adevăratul tată al lui Castor, şi pentru limba lui ascuţită. El se ridică şi ceru să i se spună în virtutea cărui semn divin se presupunea că Augustus va fi bine venit în Locuinţa Cerească, numai pe baza recomandării prietenilor şi admiratorilor săi muritori.

Răspunsul fu o tăcere apăsătoare. În cele din urmă, Tiberius se ridică încet.

- Vă amintiţi desigur - spuse el - că, acum o sută de zile, piedestalul statuii tatălui meu Augustus a fost lovit de trăsnet. Prima literă a numelui său a fost distrusă: n-au mai rămas decât cuvintele ezar Augustus. Dar ce înseamnă litera C? Reprezintă numărul o sută. Şi ce înseamnă Ezar? Vă voi spune-o eu. Înseamnă zeu, în limba etruscă. E limpede deci că, după o sută de zile de la căderea trăsnetului, Augustus va trebui să devină zeu la Roma. Voiţi oare un semn mai explicit?

Deşi Tiberius îşi însuşea tot meritul interpretării, eu fusesem acela care dăduse cel dintâi un înţeles cuvântului Ezar, când se discutase întâmplarea, fiind singurul din Roma care mai cunoştea etrusca. Interpretarea aceasta i-o destăinuisem mamei, care mă făcuse nebun vizionar, dar care fusese desigur destul de impresionată şi îi povestise faptul lui Tiberius, căci în afară de dânsa nu mai vorbisem cu nimeni.

Gallus întrebă arunci pentru ce îşi dăduse Jupiter poruncile în limba etruscă şi nu în greacă sau latină. Nu văzuse altcineva vreun semn mai convingător? Mai merge să creezi zei noi pentru provincialii asiatici neştiutori, dar Senatul trebuie să se gândească bine înainte de a porunci unor cetăţeni culţi să adore pe unul dintre ai lor, oricât de merituos ar fi fost. Adresându-se astfel orgoliului şi bunului-simţ roman, Gallus ar fi

putut împiedica, votarea decretului, dacă n-ar fi intervenit un magistrat superior numit Atticus. Acesta se ridică solemn şi declară că, în timp ce se ardea corpul lui Augustus pe Câmpul lui Marte, el văzuse coborând un nor care apoi s-a urcat la cer cu sufletul mortului, la fel cum s-a întâmplat, după tradiţie, cu Romulus şi cu Hercule. Era gata să jure pe toţi zeii că spunea adevărul.

Aplauze răsunătoare întâmpinară această destăinuire, şi Tiberius, triumfător, îl întrebă pe Gallus dacă mai avea şi alte observaţii de făcut. Gallus răspunse că da. Îşi amintea, spuse el, de o altă tradiţie primitivă cu privire la moartea şi la dispariţia bruscă a lui Romulus, pe care chiar istoricii cei mai serioşi o propuneau ca o alternativă a celei pe care o citase preţuitul şi cinstitul său prieten Atticus. Anume că Romulus inspirase atâta ură prin tirania sa asupra unui popor liber, încât într-o zi, folosindu-se de-o ceaţă bruscă, senatorii îl omorâră şi îl tăiară în bucăţele, pe care le duseră apoi de la locul crimei, ascunse sub togile lor.

- Dar Hercule? întrebă repede cineva.

- Tiberius însuşi, în elocventa sa cuvântare funebră, a respins orice comparaţie între Augustus şi Hercule. Acesta, ne-a spus el, n-a atacat în copilărie decât şerpi, mai târziu câţiva cerbi, un mistreţ sau un leu - şi acestea numai de nevoie şi la porunca altuia. Augustus nu s-a luptat cu brute, ci cu oameni şi a făcut-o din propriul imbold... şi aşa mai departe. Dar motivul pentru care eu resping comparaţia sunt împrejurările morţii lui Hercule.

Apoi Gallus se aşeză la loc. Aluzia era pe deplin limpede pentru cine voia s-o înţeleagă: legenda spunea că Hercule murise otrăvit de soţia sa.

Cu toate acestea, propunerea fu votată. Se ridicară altare închinate lui Augustus la Roma şi în cetăţile vecine. Se institui un colegiu de preoţi care să-i celebreze cultul; Livia, căreia i se acordau în acelaşi timp titlurile de Iulia şi Augustusa, fu numită Mare Preoteasă. Ea îl răsplăti pe Atticus cu zece mii de monede de aur, numindu-l apoi printre noii preoţi şi scutindu-l de obligaţia de a plăti suma importantă cerută pentru iniţiere. Am fost numit şi eu, dar, ca nepot al Liviei, a trebuit să plătesc o taxă de iniţiere mai mare decât toţi ceilalţi. Nimeni nu îndrăzni să întrebe cum se făcea că această înălţare la cer a lui Augustus fusese văzută numai de Atticus. Partea cea mai hazlie era că, în noaptea dinaintea funeraliilor, Livia ascunsese un vultur într-o colivie deasupra rugului, în clipa punerii focului, cineva urma să deschidă colivia, trăgând de o sfoară; vulturul ar fi zburat şi ar fi fost luat drept spiritul lui Augustus. Din nenorocire, minunea nu reuşi. Uşa coliviei nu voi să se deschidă, în loc să lase vulturul să ardă, ofiţerul de serviciu se sui pe rug şi deschise singur uşa. Livia trebui să explice că vulturul fusese pus acolo din ordinul ei, ca un simbol.

Nu voi mai povesti nimic despre funeraliile lui Augustus - deşi nu s-au mai văzut la Roma altele mai măreţe! - căci trebuie să încep să las la o parte din istoria mea tot ce nu e de primă importanţă: am şi umplut peste treisprezece suluri din cel mai bun pergament provenit de la noua fabrică pe care am construit-o, şi n-am ajuns nici la jumătatea povestirii. Nu pot trece însă sub tăcere testamentul lui Augustus, pe care toată lumea îl aştepta cu nerăbdare. Nimeni nu era mai grăbit să-l vadă decât mine: şi vă voi spune de ce.

Cu o lună înaintea morţii sale, Augustus - care venise s-o vadă pe mama, convalescentă după o boală grea - apăruse deodată la uşa cabinetului meu de lucru. După ce-şi îndepărtă suita, începu să-mi vorbească de diferite lucruri, fără să mă privească în ochi şi cu atâta timiditate, de parcă el ar fi fost Claudius şi eu Augustus. Luă un volum

din istoria mea şi citi un pasaj.

- Excelent - spuse el. Şi când crezi că vei termina cartea?

- Cel mai târziu într-o lună.

El mă felicită şi îmi spuse că va organiza atunci, pe cheltuiala sa, o lectură publică, invitându-şi prietenii. Am rămas uimit, dar el a continuat, întrebându-mă prieteneşte dacă nu prefer să pun un om de meserie să-mi citească opera în locul meu - căci trebuie să fie penibil să-ţi citeşti operele în public! Chiar un bătrân experimentat ca Pollion mărturisea că acest lucru îl intimidează. I-am mulţumit din suflet şi am recunoscut că un lector de profesie ar fi mai potrivit decât mine, dacă într-adevăr munca mea merita o asemenea cinste.

Deodată, el îmi întinse mâna.

- Claudius - mă întrebă el - eşti supărat pe mine?

Ce puteam răspunde? Lacrimile îmi năpădiră ochii.

Am murmurat că am pentru dânsul un respect nemărginit şi că niciodată nu făcuse nimic care să mă supere.

- Dragostea lui Germanicus pentru tine se apropie de adoraţie - i-am răspuns. Mi-a spus-o adesea.

Faţa i se lumină.

- Mi-o juri? Sunt foarte fericit. Iată, Claudius, că există o legătură puternică între noi: părerea bună a lui Germanicus. Şi iată ce am venit să-ţi spun: în toţi anii aceştia m-am purtat foarte rău cu tine şi o regret din suflet, dar vei vedea că lucrurile se vor schimba.

Apoi cită din greceşte: "Cine te-a rănit, te va vindeca", şi mă strânse în braţe, înainte de a ieşi, adăugă peste umăr:

- Am făcut o vizită vestalelor; am schimbat multe lucruri într-un document al meu ce le este încredinţat. Cum schimbările acestea îţi sunt în parte datorate ţie, am dat numelui tău mai multă importanţă decât avea înainte. Dar nici un cuvânt!

- Te poţi încrede în mine.

Toate acestea nu puteau avea decât un singur înţeles: că el credea povestirea lui Postumus, aşa cum i-o relatasem lui Germanicus, şi că testamentul său (încredinţat într-adevăr vestalelor) îl recunoştea din nou pe cel exilat ca moştenitor. Cât despre mine, voi fi răsplătit pentru credinţa mea faţă de el. Pe atunci nu aflasem, desigur, de vizita lui Augustus la Planasia, dar aşteptam cu încredere să-l recheme pe Postumus şi să-l trateze cu cinste.

Am fost dezamăgit. Testamentul cel nou fusese făcut în taină, fără alţi martori decât Fabius Maximus şi câţiva preoţi bătrâni şi gârboviţi. Nimic mai uşor, deci, decât să fie suprimat în folosul altuia datând din timpul dizgraţiei lui Postumus, cu şase ani în urmă. Prima frază suna astfel: "Deoarece soarta crudă mi i-a răpit pe Caius şi Lucius, fiii mei, doresc ca Tiberius Claudius Nero Cezar să devină moştenitorul de gradul întâi a două treimi din averea mea; treimea care rămâne doresc să revină, tot în primul rând, iubitei mele soţii Livia, doar dacă Senatul va voi să admită, prin excepţie, ca această parte (care depăşeşte drepturile legale ale unei văduve) să i se atribuie ei pentru meritele deosebite ce le-a avut faţă de stat", în al doilea rând - dacă cei pomeniţi mai sus ar muri sau n-ar putea să-l moştenească - îi indicase pe nepoţii şi pe strănepoţii săi care erau membri ai familiei Iulia şi care nu suferiseră condamnări; Postumus fiind dezmoştenit, la rând venea Germanicus, ca fiu adoptiv al lui Tiberius şi soţ al Agrippinei, apoi Agrippina însăşi şi copiii ei, Castor, Livilla şi copiii lor. Dintre moştenitorii de gradul al doilea, Castor avea să ia o treime, iar Germanicus şi familia sa două treimi din avere, în al treilea rând, testamentul numea diferiţi senatori şi rude îndepărtate, dar mai curând în semn de preţuire decât ca având

şanse să capete vreodată ceva. Căci Augustus nu se putea aştepta să supravieţuiască atâtor moştenitori de primul şi de al doilea grad. Moştenitorii de gradul al treilea erau grupaţi pe trei categorii: zece dintre cei mai favorizaţi urmau să-şi împartă jumătate din avere, apoi veneau cincizeci care trebuiau să împartă o treime, apoi ultima clasă, care conţinea încă cincizeci de nume şi cărora le rămânea ultima şesime.

Ultimul nume din ultima clasă a ultimului grad de rudenie era cel al lui Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, adică a lui "Clau-Clau-Claudius", al lui "Claudius Idiotul" sau, cum îl mai numeau băieţaşii lui Germanicus, al "Sărmanului unchi Claudius", adică al meu. Cât despre Iulia şi Iulilla, Augustus nu le menţiona decât pentru a interzice depunerea cenuşii lor în mausoleul său, când vor muri.

Deşi în ultimii douăzeci de ani Augustus căpătase nu mai puţin de o sută patruzeci de milioane de monede de aur ca moştenire de la vechi prieteni cărora le supravieţuise şi deşi dusese o viaţă foarte modestă, cheltuise atât de mult cu înălţarea templelor şi a altor edificii publice, cu pomenile şi cu spectacolele publice, cu războaiele de la hotare (când vistieria armatei era secată), cât şi cu alte cheltuieli ale statului, încât din aceste o sută patruzeci de milioane, cât şi dintr-o grămadă de alte averi particulare strânse în decursul anilor, mai rămăseseră doar cincisprezece milioane moştenire, dintre care cea mai mare parte erau greu convertibile în bani. Printre aceste averi nu se includeau însă sumele importante de bani, netrecute în testament, legate în pungi şi păstrate sub bolţile Capitoliului ca donaţii speciale pentru regii aliaţi, pentru senatori şi cavaleri, pentru soldaţii săi şi pentru cetăţenii Romei. Acestea se ridicau la vreo două milioane. O altă sumă era păstrată pentru funeraliile sale.

Modestia averii sale pricinui o mirare generală: circulaseră tot felul de zvonuri răuvoitoare până când, socotelile lui Augustus fiind date pe faţă, se dovedi temeinic că nu existase nici o fraudă din partea executorilor. Cetăţenii erau furioşi din pricina moştenirii lor prea sărace: la o reprezentaţie dată pe cheltuiala publică, în memoria lui Augustus, avu loc o manifestaţie în plin teatru. Senatul strânsese într-atâta băierile pungii, încât unul dintre actori refuză să joace pentru salariul ce i se oferea. Voi vorbi mai târziu de nemulţumirea armatei. Pentru moment, să ne ocupăm de Tiberius.

Augustus îl făcuse coleg şi moştenitor, dar nu putea, cel puţin oficial, să-i transmită monarhia. Trebui să se mărginească a-l recomanda Senatului, căruia acum îi revenea toată puterea. Senatul nu-l iubea pe Tiberius şi nu-l dorea ca împărat. Dar Germanicus, care ar fi fost ales, dacă s-ar fi putut, era absent. Şi Tiberius avea drepturi de care trebuia să se ţină seama.

Nimeni nu îndrăzni deci să pronunţe un alt nume şi nici să se opună propunerii făcute de consuli ca să i se încredinţeze sarcina lăsată de Augustus, aşa cum o indicase el. Tiberius dădu un răspuns în doi peri, vorbi de răspunderea enormă ce voiau să i-o impună, de lipsa lui totală de ambiţie. Numai Zeul Augustus, spuse el, fusese în stare să ducă povara aceasta atât de grea. După părerea lui, ar fi fost mai bine să se împartă sarcinile în trei şi astfel să se împartă şi răspunderea.

Căutând să-şi atragă bunăvoinţa sa, unii senatori declarară că triumviratul fusese încercat în mai multe rânduri, în secolul trecut, dar că numai monarhia se dovedise în stare să vindece relele războaielor civile. Urmă o scenă ridicolă. Prefăcându-se că plâng, senatorii îmbrăţişau genunchii lui Tiberius şi-l implorau să le asculte rugămintea. Iar Tiberius, căutând să scurteze toată scena, afirma că nu caută să se sustragă de la datorie, dar îşi mărturisea incapacitatea de a-şi asuma sarcina în

întregime. Nu mai era tânăr: avea cincizeci şi şase de ani, iar vederea îi slăbea. Ar accepta însă bucuros, dar numai o parte din muncă. Toată comedia fusese înscenată ca să nu poată fi acuzat că s-a repezit cu prea multă lăcomie la putere: voia mai ales ca Germanicus şi Postumus (oriunde s-ar fi găsit) să fie asiguraţi de forţa şi de poziţia sa la Roma. Căci se temea de Germanicus, a cărui popularitate în armată era mult mai mare decât a sa. Nu-l credea în stare să ia puterea pentru sine, dar se gândea că, de-ar afla de suprimarea testamentului, ar putea încerca să-i redea lui Postumus moştenirea lui legitimă sau chiar să constituie un nou triumvirat - Tiberius, Germanicus şi Postumus. Agrippina îl iubea mult pe fratele ei Postumus, iar Germanicus se încredea în ea, ca şi Augustus în Livia. Dacă Germanicus ar porni asupra Romei, Senatul i-ar ieşi în întâmpinare în unanimitate - Tiberius o ştia. În cel mai rău caz, atitudinea aceasta modestă i-ar îngădui să-şi salveze capul şi să se retragă onorabil.

Senatorii înţeleseră că de fapt Tiberius dorea ceea ce refuza acum cu atâta modestie. Erau gata să-şi reînnoiască rugăminţile, când Gallus interveni şi spuse cu o voce liniştită:

- Foarte bine, Tiberius, ce domeniu de guvernare doreşti să-ţi încredinţăm?

La această întrebare stânjenitoare şi neaşteptată, Tiberius îşi pierdu cumpătul. Un timp rămase mut. În cele din urmă spuse:

- Cel care împarte nu poate să şi aleagă; şi chiar de s-ar putea, n-ar fi cuviincios din parte-mi să aleg sau să resping un anumit domeniu de guvernământ, când, aşa cum v-am mai explicat, aş vrea să fiu în întregime scutit de el.

Gallus insistă:

- Singura împărţire posibilă a imperiului ar fi: în primul rând Roma şi întreaga Italie, în al doilea rând armata, în al treilea, provinciile. Ce alegi?

Tiberius tăcu. Atunci Gallus urmă:

- Bine. Ştiu că nu există nici un răspuns; de aceea am şi pus întrebarea. Voiam să te oblig să recunoşti că este absurd să ne gândim a împărţi în trei un sistem administrativ alcătuit şi coordonat de o singură persoană. Sau ne întoarcem la un guvernământ republican, sau menţinem monarhia. Senatul părând a fi hotărât pentru monarhie, înseamnă să pierdem vremea continuând să vorbim despre triumvirat. Ţi se oferă coroana. Urmează s-o primeşti sau nu.

Un alt senator, prieten cu Gallus, adăugă:

- Ca "Protector al poporului", ai drept de veto la propunerea consulilor care-ţi oferă monarhia. Dacă într-adevăr nu o vrei, ar fi trebuit să o faci de o jumătate de oră.

Tiberius trebui deci să se scuze faţă de Senat şi să spună că onoarea fusese prea mare şi că-l luase pe neaşteptate. Ceru autorizaţia să se gândească înainte de a da răspunsul.

Senatorii se împrăştiară, însă la şedinţele următoare Tiberius acceptă, una câte una, toate demnităţile lui Augustus. Dar nu se sluji niciodată de numele de Augustus, care i se acordase, decât pentru a scrie regilor străini, şi avu grijă să împiedice orice propunere de a i se oferi onoruri divine. Mai exista o explicaţie a purtării lui precaute: Livia se lăudase în public că Tiberius dobândise monarhia din mâinile ei. Lăudăroşenia ei trebuia nu numai să-i consolideze poziţia ca văduvă a lui Augustus, ci să constituie şi un avertisment pentru Tiberius că, dacă crimele ei vor fi vreodată dezvăluite, el ar fi socotit complice, deoarece era principalul lor beneficiar. Era firesc deci ca Tiberius să caute să dea impresia că nu-i datora nimic ei, ci că monarhia îi fusese impusă de

Senat, împotriva voinţei sale.

Senatul, care o linguşea pe Livia fără măsură, voi să-i confere onoruri nemaiauzite. Dar Livia, ca femeie, nu putea asista la dezbateri şi se găsea sub tutela lui Tiberius, devenit şef al familiei Iulia. După cum refuzase pentru sine titlul de Părinte al Patriei, el refuză pentru ea pe cel de Mamă a Patriei, sub pretext că modestia ei nu-i îngăduia să-l primească. Totuşi, se temea de ea. La început avu nevoie de Livia ca să înveţe secretele sistemului imperial. Nu era vorba numai de dobândit o deprindere. Dosarele tuturor personajelor mai importante din cele două Ordine[57], rapoartele secrete de tot felul, corespondenţa privată a lui Augustus cu regii aliaţi şi cu rudele lor, copiile scrisorilor suspecte descoperite, toate acestea se găseau în paza Liviei, scrise într-un cifru secret, aşa încât Tiberius nu le putea citi fără ajutorul ei. Ştia însă totodată că şi ea depindea de el. Între ei exista un fel de înţelegere tăcută de cooperare bănuitoare. Ea îl aprobă, deşi refuzase în numele ei titlul ce i se oferea; iar el făgădui că va face să i se voteze toate titlurile ce le va voi, de îndată ce poziţia lor va părea mai sigură. Ca dovadă a bunei sale credinţe, puse numele Liviei alături de al său în toate scrisorile oficiale. În schimb, ea îi predă cheia cifrului obişnuit, însă cheia cifrului extraordinar dispăruse, pretindea ea, o dată cu moartea lui Augustus. Fapt e că dosarele erau toate scrise în cifrul extraordinar.

Să ne întoarcem acum la Germanicus. Aflând la Lyon de moartea lui Augustus, de cuprinsul testamentului său şi de succesiunea lui Tiberius, el socoti de datoria sa să se arate credincios noului suveran. Era nepotul şi totodată fiul adoptiv al lui Tiberius şi, deşi nu exista o adevărată afecţiune între ei, munciseră alături fără incidente, atât la Roma, cât şi în campanii. Nu-l bănuia pe Tiberius de a fi fost părtaş la complotul care adusese exilarea lui Postumus. Nu ştia nimic de suprimarea testamentului şi, de altfel, îl mai credea încă pe Postumus la Planasia, căci Augustus nu spusese nimănui, în afara lui Fabius, de vizita lui şi nici de substituirea făcută. Hotărî deci să se întoarcă la Roma de cum îi va fi cu putinţă şi să discute făţiş cu Tiberius cazul lui Postumus. Voia să-i explice că Augustus îi spusese în mod neoficial că avea de gând să-l reabiliteze pe Postumus, de îndată ce va putea prezenta Senatului probele nevinovăţiei sale şi că, deşi moartea îl împiedicase să o facă, intenţia lui trebuia respectată. Mai voia să ceară rechemarea imediată a lui Postumus, repunerea lui în posesia averii sale confiscate şi numirea lui într-o funcţie onorabilă; de asemenea, retragerea obligatorie a Liviei din toate treburile publice, deoarece ea pusese la cale, în mod nedrept, exilarea lui. Dar, înainte de a apuca să facă ceva, primi de la Maienţa ştirea unei revolte la Rin; în timp ce pleca în grabă într-acolo, i se anunţă moartea lui Postumus. Acesta, se povestea, fusese ucis de căpitanul gărzilor, căruia Augustus îi poruncise să nu-l lase pe nepotul său să-i supravieţuiască. Execuţia lui Postumus îl indignă şi-l mâhni pe Germanicus, dar el nu mai avu răgaz să se mai gândească la altceva decât la revoltă, în timp ce bietul Claudius, care avea întotdeauna răgaz, resimţi o durere sfâşietoare. Şi, dimpotrivă, bietul Claudius găsea cu greu cu ce să-şi ocupe gândurile. Căci nu poţi scrie istorie mai mult de cinci-şase ore pe zi, mai ales când e foarte probabil ca nimeni să nu te citească vreodată. Şi astfel m-am lăsat în întregime pradă durerii. Cum aş fi putut bănui că cel ucis fusese Clement şi nu numai că omorul nu fusese ordonat de Augustus, dar că nici Livia, nici Tiberius nu erau

---

[57] Autorul se referă la cele două ordine privilegiate din orânduirea de stat romană, şi anume: ordinul senatorilor, care juca un rol principal în viaţa social-economică, şi ordinul cavalerilor, în care intrau membrii cei mai bogaţi şi cei mai de vază ai aristocraţiei municipale din Italia, precum şi militarii cu merite excepţionale.

vinovaţi de el?

Vinovatul era un cavaler bătrân numit Crispus, proprietarul Grădinilor lui Salustiu şi prieten intim al lui Augustus. Aflând de moartea acestuia la Roma, nici nu-şi mai dădu osteneala să-i consulte pe Livia şi pe Tiberius la Nola, ci trimise imediat la Planasia căpitanului gărzii ordinul ca Postumus să fie executat, pecetluindu-l cu sigiliul lui Tiberius. Acesta îi încredinţase lui Crispus o copie după sigiliul său spre a semna unele hârtii de afaceri pe care nu avusese timp să le încheie înainte de a pleca în Balcani.

Crispus ştia că Tiberius va fi sau poate se va preface supărat, dar, îi explică el Liviei, sub a cărei protecţie se puse de îndată, îl înlăturase pe Postumus căci aflase de un complot ce fusese pus la cale de unii ofiţeri ai gărzii, care trebuiau să trimită o corabie pentru salvarea Iuliei şi a lui Postumus şi să-i ducă apoi spre regimentele din Colonia; acolo, Germanicus şi Agrippina i-ar fi primit cu braţele deschise, oferindu-le adăpost, iar ofiţerii i-ar fi silit pe Germanicus şi pe Postumus să pornească asupra Romei.

Tiberius se înfurie că se abuzase de numele lui, dar Livia căută să potolească lucrurile, prefăcându-se a crede că într-adevăr Postumus fusese cel omorât. Crispus nu fu urmărit, iar Senatul fu informat în mod neoficial că Postumus murise din porunca zeiescului său bunic, care prevăzuse că nesăbuitul tânăr va încerca să uzurpe puterea supremă de îndată ce va auzi de moartea lui; ceea ce şi făcuse.

Dar nu ca să placă noului suveran şi nici ca să înlăture un nou război civil pusese Crispus să fie asasinat Postumus, ci ca să răzbune o injurie personală. Căci Crispus, tot atât de leneş pe cât era de bogat, se lăudase într-o zi că nu căutase niciodată funcţii înalte, fiind mulţumit să rămână simplu cavaler. "Un simplu cavaler roman? răspunsese Postumus. Atunci n-ar fi rău să înveţi a călări un simplu cal roman."

Tiberius nu auzise încă de răscoală. El îi scrise lui Germanicus o scrisoare prietenească, prezentându-i condoleanţe pentru pierderea lui Augustus şi spunându-i că Roma se bizuia pe dânsul şi pe fratele său adoptiv, Castor, pentru paza hotarelor, el însuşi fiind prea bătrân pentru a mai servi statul în afara Cetăţii unde, de altfel, Senatul îl reţinea pentru conducerea treburilor interne. Scriind despre moartea lui Postumus, spuse că, deşi îi regreta violenţa, nu-şi permitea să judece hotărârea lui Augustus. Nu pomeni de Crispus. Germanicus îşi închipui că Augustus îşi schimbase iarăşi părerea, probabil pe baza unor fapte noi, de care el nu ştia nimic; şi de aceea, pe moment, se mulţumi să accepte cele întâmplate.

Capitolul XV

Revolta de pe Rin izbucni în strânsă legătură cu o alta ce se iscase printre armatele din Balcani. Dezamăgiţi de darul sărăcăcios lăsat de Augustus - patru luni de soldă, adică trei monede de aur de om - soldaţii îşi reamintiră de unele cauze mai vechi de nemulţumire; ei socoteau că instabilitatea poziţiei lui Tiberius îl va sili să accepte câteva dintre revendicările lor întemeiate, pentru a le câştiga bunăvoinţa. Ei cereau în special mărirea soldei, reducerea duratei serviciului militar la şaisprezece ani şi îndulcirea disciplinei din tabără.

Fără îndoială, solda era neîndestulătoare: soldaţii trebuiau să-şi procure singuri armele şi echipamentul, iar preţurile erau în urcare. Şi apoi, secarea rezervelor militare menţinuse sub drapel mii de soldaţi

care ar fi trebuit eliberaţi cu mulţi ani în urmă; de asemenea, fuseseră rechemaţi sub drapel veterani care nu mai erau de mult în stare să poarte armele. Mai erau apoi şi detaşamentele formate din sclavi eliberaţi, care constituiau un material uman atât de slab, încât Tiberius socotise necesar să întărească disciplina. Numise nişte instructori foarte severi, cu gradul de căpitan, şi le poruncise să ţină oamenii tot timpul ocupaţi cu corvezi şi să-şi întrebuinţeze fără şovăire vergile - care erau semnul rangului lor - pe spinările oamenilor.

Când vestea morţii lui Augustus ajunse la armata din Balcani, trei regimente se aflau cantonate într-o tabără de vară şi generalul lor le dădu câteva zile scutire de instrucţie şi corvezi. Aceste zile de răgaz şi de trândăvie îi scoaseră de pe făgaşul lor obişnuit şi, când fură chemaţi din nou la instrucţie, refuzară să se mai prezinte. Făcură unele cereri. Generalul le spuse că nu era îndreptăţit să le aprobe şi îi preveni de primejdia unei încercări de rebeliune. Soldaţii nu-i făcură nimic, dar refuzară să asculte şi până la urmă îl siliră să-şi trimită fiul la Roma ca să prezinte lui Tiberius cererile lor. După plecarea solului, tulburările se înteţiră. Cei mai puţin disciplinaţi începură să jefuiască tabăra şi satele înconjurătoare, iar când generalul îi arestă pe capii răscoalei, ceilalţi năvăliră în corpul de gardă şi-i eliberară, ucigând un căpitan care încerca să-i oprească. Căpitanul acesta era poreclit "Bătrânul mai dă-mi una", pentru că, după ce rupea o vargă pe spinarea unui soldat, mai cerea de obicei una, şi chiar şi o a treia.

După ce fiul generalului ajunse la Roma, Tiberius îl trimise pe Castor pentru restabilirea ordinii, în fruntea a două batalioane de gardă, a unui escadron de gardă călare şi a majorităţii batalioanelor din garda palatului, care erau formate din germani; un ofiţer de stat-major, numit Sejanus, fiul unuia din comandanţii gărzii şi unul dintre puţinii oameni apropiaţi lui Tiberius, îl însoţi pe Castor în calitate de locotenent. Despre acest Sejanus voi mai avea prilejul să vorbesc. După sosire, Castor se adresă mulţimii cu demnitate şi curaj, dând citire unei scrisori a tatălui său, prin care Tiberius promitea să aibă grijă de invincibilele regimente cu care odinioară împărţise greutăţile atâtor lupte şi să înceapă tratative cu Senatul pentru satisfacerea cererilor lor, de îndată ce-şi va reveni din durerea pricinuită de moartea lui Augustus. Între timp, scria el, fiul său venise să facă toate concesiile posibile - restul rămânând în seama Senatului.

Răsculaţii delegară pe unul din căpitanii lor să le exprime doleanţele, căci nici un soldat n-ar fi îndrăznit să o facă de teama de a nu fi apoi învinuit de instigare la răscoală. Castor răspunse că-i părea sincer rău, dar că limitarea serviciului militar la şaisprezece ani, eliberarea veteranilor şi creşterea soldei la o piesă de argint pe zi erau cereri care depăşeau împuternicirile sale. Doar tatăl său şi Senatul aveau căderea să le acorde.

Acest răspuns îi înfurie pe oameni, îl întrebară de ce dracu' mai venise, dacă nu avea putere să facă nimic. Şi taică-său, Tiberius, întrebuinţase aceeaşi viclenie când i se prezentaseră cererile lor: se adăpostise îndărătul lui Augustus şi al Senatului. Şi apoi, ce mai era şi Senatul ăsta? O ceată de bogătaşi care nu erau buni de nimic: cei mai mulţi dintre ei ar muri de frică dacă ar zări un scut duşman sau ar vedea o sabie ieşind din teacă! Începură să arunce cu pietre în urma lui Castor. Situaţia devenea primejdioasă. Din fericire, întâmplarea rezolvă totul. În timpul nopţii avu loc o eclipsă de lună. Soldaţii, superstiţioşi cum erau cu toţii, fură puternic impresionaţi. Crezură că cerul îşi arăta astfel mânia pentru că-l uciseseră pe "Bătrânul mai dă-mi una" şi sfidaseră autoritatea conducerii.

Printre răzvrătiţi se găseau şi câţiva soldaţi care rămăseseră credincioşi. Unul dintre ei veni la Castor, propunându-i să-i adune şi pe ceilalţi şi să-i trimită în grupe de câte doi-trei prin corturile soldaţilor, încercând să le bage minţile în cap. Aşa şi făcură. Spre dimineaţă, atmosfera din tabără se schimbă şi Castor, deşi fu de acord să-l trimită din nou pe fiul generalului la Tiberius pentru a prezenta cererile soldaţilor, învestite de astă dată cu autoritatea sa, îi arestă totuşi pe cei doi soldaţi care se părea că fuseseră capii răscoalei şi îi execută în faţa trupei. Ceilalţi nu se împotriviră, ba chiar îi predară pe cei cinci ucigaşi ai căpitanului, ca semn al supunerii lor. Totuşi, ei refuzară în modul cel mai hotărât să mai iasă la instrucţie sau să îndeplinească altceva decât corvezile strict necesare, înainte de sosirea răspunsului de la Roma.

Între timp, vremea se strică; o ploaie torenţială inundă terenul şi întrerupse comunicaţiile între corturi. Oamenii văzură aici un nou semn ceresc şi, chiar înainte de întoarcerea solului, revolta luă sfârşit. Regimentele se întoarseră supuse în cantonamentul de iarnă sub comanda ofiţerilor lor.

Însă revolta de pe Rin fu mult mai gravă. Germania romană se mărginea la răsărit cu Rinul şi era împărţită în două provincii: cea superioară şi cea inferioară. Capitala provinciei superioare, care cuprindea şi Elveţia, se găsea la Maienţa, iar cea a provinciei inferioare, care se întindea spre nord până la Scheldt şi Sambra, era Colonia. O armată de patru regimente era aşezată în fiecare provincie, Germanicus fiind comandantul suprem.

Tulburările începură într-o tabără de vară din provincia inferioară. Revendicările erau aceleaşi ca şi în Balcani, dar purtarea răsculaţilor fu mult mai violentă, deoarece armata cuprindea un număr mai mare de noi recruţi, proveniţi din liberţii din Roma. Aceşti liberţi îşi păstraseră firea de sclavi; ei erau obişnuiţi cu o viaţă mult mai trândavă şi mai luxoasă decât cetăţenii liberi, în majoritatea lor ţărani săraci, care formau coloana vertebrală a oştirii. Liberţii erau soldaţi foarte slabi şi slăbiciunea lor nu era întărită de nici un fel de mândrie profesională. Regimentele acestea nu fuseseră comandate de Germanicus în ultima lui campanie - erau oamenii lui Tiberius.

Generalul îşi pierdu cumpătul din pricina obrăzniciei răsculaţilor, care îl împroşcau cu cereri şi cu ameninţări. Slăbiciunea sa îi încuraja să-i atace pe căpitanii cei mai urâţi şi să omoare vreo douăzeci lovindu-i cu propriile vergi; cadavrele lor le aruncară în Rin; cei rămaşi fură batjocoriţi, insultaţi şi izgoniţi din lagăr. Cassius Chaerea fu singurul ofiţer superior care încercă să se opună acestei purtări monstruoase şi nemaiauzite. Fu înconjurat de o gardă de răsculaţi, dar, în loc să fugă sau să ceară îndurare, se aruncă în mijlocul lor cu sabia în mână, lovind în dreapta şi în stânga, croindu-şi drum până la locul sacru al tribunalului, unde ştia că n-o să îndrăznească să-l atingă nici unul dintre soldaţi.

Germanicus nu avea batalioane de gardă care să-l sprijine, dar porni de îndată călare spre tabăra răsculată, urmat doar de câţiva ofiţeri. Nu ştia încă nimic despre masacru. Oamenii se îmbulziră în jurul lui, cum făcuseră şi cu generalul lor, dar Germanicus refuză liniştit să spună vreo vorbă până când nu se vor fi regrupat cuviincios în companii şi batalioane, cu steagurile în frunte, ca să ştie cu cine vorbea. Asta li se păru o concesie neînsemnată făcută autorităţii; apoi vrură să audă ce avea să le spună. De îndată ce se aşezară în formaţie militară, recăpătară un oarecare simţ al disciplinei. Şi deşi uciderea ofiţerilor lor nimicise orice şansă de a-i redobândi încrederea sau iertarea, inimile lor se înduioşară în faţa acestui om viteaz, bun şi vrednic de cinste. Unul

dintre soldaţii mai bătrâni - dintre cei care mai serviseră cu douăzeci sau chiar treizeci de ani înainte în Germania - strigă: "Cât de mult seamănă cu tatăl lui!", iar altul: "Trebuie să fie grozav de bun, trebuie să fie la fel de bun ca şi celălalt!" Germanicus li se adresă cu o voce obişnuită, ca să-i silească să facă linişte. Vorbi întâi despre moartea lui Augustus, despre marea durere pricinuită poporului, însă îi asigură că Augustus lăsase o operă indestructibilă şi un urmaş capabil să conducă ţara şi armatele în felul în care ar fi dorit-o el însuşi.

- Cunoaşteţi victoriile glorioase ale tatălui meu în Germania. Mulţi dintre voi aţi luat parte la ele.

- Nicicând n-a existat un general mai vrednic şi un om mai bun! strigă un veteran. Ura pentru Germanicus, tatăl şi fiul!

Era un semn al deosebitei modestii a fratelui meu faptul că nu-şi dăduse seama cât de greşit ar putea fi înţeles. Vorbind de tatăl său, el se referise la Tiberius (care era deseori denumit şi Germanicus), dar veteranii crezuseră că vorbea de adevăratul său tată; referindu-se la urmaşul lui Augustus, el îl înţelesese tot pe Tiberius, iar veteranii crezuseră că se referea la el însuşi. Nedându-şi seama de această confuzie, Germanicus continuă să vorbească despre pacea care domnea în Italia, despre credinţa francezilor de pe teritoriile cărora tocmai venea acum şi spuse că nu putea pricepe valul de dezordine care-i copleşise. Ce era cu ei? Ce făcuseră cu căpitanii lor, cu coloneii şi cu generalii lor? De ce nu se găseau şi aceştia în careu? Fuseseră într-adevăr îndepărtaţi din tabără, după cum auzise?

- Câţiva dintre noi mai suntem în viaţă, Cezar - rosti cineva şi Cassius se apropie şchiopătând printre rânduri, salutându-l pe Germanicus. Dar nu prea mulţi! M-au târât din locul tribunalului şi m-au ţinut legat în corpul de gardă, fără să-mi dea de mâncare patru zile de-a rândul. Un soldat bătrân s-a milostivit acum şi mi-a dat drumul.

- Ţie, Cassius? Ţi-au făcut asta ţie? Omul care a răzbătut cu cei optzeci de viteji prin Pădurea Teutoburgică? Omului care a salvat podul de peste Rin?

- Cel puţin mi-au cruţat viaţa - spuse Cassius.

Germanicus întrebă cu oroare:

- Soldaţi, e adevărat ce spune?

- Singuri şi-au făcut-o! strigă cineva şi apoi se iscă un vacarm îngrozitor.

Oamenii se dezbrăcau până la brâu ca să-şi arate cicatricele rănilor glorioase de pe piept, iar pe spate, urma roşie şi neregulată a biciului. Un bătrân gârbovit ieşi din rânduri şi înainta, desfăcându-şi gura cu degetele spre a-şi arăta gingiile goale.

- - Cum vrei să mănânc fără dinţi, generale? Vrei să fac marşuri şi să lupt hrănindu-mă doar cu lături? Am servit sub tatăl tău în timpul primei lui campanii în Alpi şi aveam şi pe atunci şase ani de serviciu! Am doi nepoţi în aceeaşi companie cu mine. Lasă-mă la vatră, generale! Te-am legănat pe genunchi când erai copil! Priveşte: am hernie şi ei vor să fac zece leghe cu o sută de livre în spinare!

- Treci la loc, Pomponius! ordonă Germanicus, recunoscându-l pe bătrân, indignat că-l mai găseşte sub arme. Uiţi disciplina. Voi cerceta cazul tău mai târziu. În numele zeilor, dă tu un exemplu bun celor tineri!

Pomponius salută şi reintră în rânduri. Germanicus ridică mâna ca să obţină tăcere, dar soldaţii continuau să vocifereze cerând solda şi să se plângă de corvezile inutile ce li se cereau. N-aveau o clipă liberă, de la deşteptare până la stingere şi singura eliberare ce le-o putea oferi armata era să moară de bătrâneţe. Germanicus aşteptă, pentru a lua cuvântul, ca liniştea să fie pe deplin restabilită.

Atunci declară:

- În numele tatălui meu Tiberius, vă făgăduiesc că vi se va face dreptate. El are la inimă, ca şi mine, buna voastră stare şi orice se va putea face pentru voi, fără a primejdui imperiul, se va face. Mă fac chezaş pentru asta!

- În infern cu Tiberius! strigă cineva.

Strigătul fu repetat din toate părţile, amestecat cu bombăneli şi fluierături. Deodată, întreaga armată începu să strige:

- Ura pentru Germanicus! Tu eşti împăratul nostru! În Tibru cu Tiberius! Trăiască Germanicus! Germanicus să fie împărat! În infern cu Tiberius! În infern şi cu căţeaua de Livia! Trăiască Germanicus! Porneşte asupra Romei! Suntem oamenii tăi! Trăiască Germanicus, fiul lui Germanicus! Germanicus să fie împărat!

Germanicus rămase împietrit.

- Aţi înnebunit! le strigă el. Drept cine mă luaţi? Mă socotiţi un trădător?

Un veteran strigă:

- Lasă astea, generale! Doar ai spus singur că preiei treaba lăsată de Augustus. Nu da înapoi acum!

De-abia atunci îşi dădu seama Germanicus de neînţelegerea stârnită de cuvintele sale, şi când strigătele: "Trăiască Germanicus" reîncepură, sări de pe tribună şi se îndreptă grăbit spre locul unde-l aştepta calul său legat de un stâlp. Voia să sară în şa şi să gonească departe de tabăra aceasta blestemată. Dar oamenii îşi traseră săbiile şi-i tăiară calea.

Germanicus, scos din fire, strigă:

- Lăsaţi-mă să trec sau, pe zei, o să-mi fac singur seama!

- Tu eşti împăratul nostru! răspunseră ei.

Germanicus îşi trase sabia din teacă, dar cineva îl apucă de mână. Orice om de omenie ar fi înţeles că Germanicus era sincer, dar o mare parte din foştii sclavi crezură că era doar un gest ipocrit menit să-i dovedească modestia şi virtutea. Unul dintre ei izbucni în râs şi strigă:

- Ia spada mea, e mai ascuţită!

Bătrânul Pomponius, care se afla lângă el, se înfurie şi-l izbi peste gură.

Germanicus fu condus de câţiva prieteni până la cortul generalului. Acesta stătea în pat, pe jumătate mort de frică, ascunzându-şi capul sub pătură. Trecu mult timp până când reuşi să se ridice şi să-l salute cum se cuvenea pe Germanicus. Viaţa lui şi a statului său major fusese salvată de gărzile lui personale, formate din mercenari de la graniţa Elveţiei.

Se ţinu în grabă un consiliu. Cassius îi raportă lui Germanicus cele auzite cât stătuse legat în corpul de gardă; înţelesese că răzvrătiţii aveau de gând să trimită delegaţi la regimentele din Provincia superioară, ca să-şi asigure sprijinul lor în dezlănţuirea unei revolte militare generalizate. Era vorba să lase Rinul lipsit de apărare şi să se îndrepte spre Franţa, jefuind oraşele şi răpind femeile, şi să întemeieze un regat militar independent în sud-vest, apărat din spate de Pirinei. Roma ar fi paralizată de această lovitură şi ei ar putea rămâne netulburaţi un timp îndeajuns de lung ca să-şi întărească statul şi să-l facă inexpugnabil.

Germanicus se hotărî să pornească de îndată spre Provincia superioară şi să ceară regimentelor să-i jure supunere lui Tiberius. Acolo se aflau trupele ce le comandase el însuşi de curând şi spera că-i vor rămâne credincioase, dacă va reuşi să ajungă la ele înaintea delegaţiei rebelilor. Aveau şi ele aceleaşi doleanţe în privinţa soldei şi a serviciului, dar căpitanii lor erau oameni de un soi mai bun, pe care-i alesese el

însuşi pentru însuşirile lor militare şi pentru priceperea cu care tratau oamenii, mai curând decât după faima lor. Dar înainte de toate trebuia acţionat repede pentru a linişti regimentele răzvrătite.

Nu exista decât un singur drum de urmat. Germanicus făcu atunci prima şi singura faptă incorectă din toată viaţa lui: falsifică o scrisoare ce trebuia să pară că venea din partea lui Tiberius şi puse să-i fie adusă a doua zi de dimineaţă în cortul său. Solul fusese trimis în taină de cu noapte, cu porunca să fure unul dintre caii regimentului, să călărească douăzeci de leghe spre sud-vest şi apoi să se întoarcă în galop pe un alt drum.

Scrisoarea spunea că Tiberius auzise de cererile legitime ale regimentelor din Germania şi că se grăbea să le satisfacă. Se va îngriji ca darul lui Augustus să le fie plătit grabnic şi, ca semn de preţuire pentru credinţa lor, adăuga aceeaşi sumă din tezaurul său propriu. Va duce tratative cu Senatul pentru mărirea soldei. Va elibera necondiţionat pe toţi cei ce îndepliniseră douăzeci de ani de serviciu şi, în mod condiţionat, pe cei cu şaisprezece ani. Aceştia nu vor mai fi mobilizabili decât pentru serviciul în garnizoană.

Germanicus nu era un mincinos atât de iscusit ca unchiul său Tiberius, ca bunica sa Livia sau sora sa Livilla. Calul solului fu recunoscut de proprietarul său, ca şi solul însuşi, de altfel, care era una din ordonanţele lui Germanicus. Se răspândi zvonul că scrisoarea era ticluită. Dar veteranii preferară să o ia de bună şi să reclame imediat lăsarea la vatră şi darurile promise. Ceea ce şi făcură, iar Germanicus le răspunse că împăratul era om de cuvânt şi că demobilizările se puteau face pe loc. Le ceru să aibă însă răbdare în privinţa moştenirii lui Augustus, care le putea fi înmânată doar când se vor retrage în taberele lor de iarnă. Nu se găseau destui bani în tabără pentru a da fiecăruia cele şase monede de aur promise, dar se va îngriji ca generalul lor să le distribuie toţi banii pe care-i avea. Asta îi mai linişti puţin, deşi părerea bună ce-o aveau despre el fu cam ştirbită. Nu era omul pe care-l crezuseră ei: se temea de Tiberius, şi apoi nu se dădea înapoi să comită un fals. Trimiseră cercetaşi să-i aducă pe ofiţerii goniţi şi reîncepură să asculte de ordinele generalului lor. Germanicus îl avertiză pe general că-l va acuza de laşitate în faţa Senatului dacă nu îşi va veni în fire şi nu va stăpâni situaţia.

După ce controlă dacă demobilizările se fac cu respectarea legalităţii, iar banii disponibili se împart, Germanicus plecă spre Provincia superioară. Găsi regimentele în aşteptarea ştirilor asupra celor întâmplate în provincia inferioară; răscoala nu izbucnise încă, deoarece Silius, generalul lor, era un om mai ferm. Germanicus citi soldaţilor aceeaşi scrisoare falsă şi-i puse să jure credinţă lui Tiberius; ceea ce aceştia făcură imediat.

O tulburare grozavă cuprinse Roma la ştirea răscoalelor de pe Rin. Tiberius fusese foarte criticat pentru că îl trimisese pe Castor în Balcani, în loc să se ducă singur să potolească răzmeriţa, care nu se stinsese încă. Acum începu să fie huiduit pe străzi şi întrebat de ce numai regimentele pe care le comandase el se răsculau, pe când celelalte rămâneau credincioase, (într-adevăr, nici regimentele pe care le comandase Germanicus în Dalmaţia nu se răsculaseră.) I se striga să se ducă imediat în Germania şi să rezolve singur treburile murdare de la Rin, în loc să-l pună pe Germanicus să o facă. De aceea el declară Senatului că va pleca în Germania şi începu fără grabă să-şi facă pregătirile, alegându-şi ofiţerii şi înarmând o mică flotă. Dar până să fie gata de plecare, veni iarna şi navigaţia deveni primejdioasă. Pe de altă parte, ştirile sosite de la Germanicus erau mai liniştitoare. Aşa că nu se

mai duse. Nici n-avusese vreodată de gând să se ducă.

Între timp, Germanicus îmi scrise în grabă, cerându-mi să strâng de îndată şi în mare taină suma de două sute de mii de monede de aur din bunurile sale; avea nevoie de ea pentru salvarea Romei. Nu adăuga nimic în plus, dar îmi trimitea o procură care-mi permitea să acţionez în locul lui. M-am dus la intendentul său: acesta îmi spuse că nu-mi putea procura decât jumătate din sumă fără a vinde din proprietăţile familiei, iar faptul ar fi stârnit zvonuri, lucru de care Germanicus se ferea în special. A trebuit deci să găsesc restul singur - cincizeci de mii din caseta mea particulară, ceea ce-mi lăsa doar zece mii după plata taxei de iniţiere în noul ordin preoţesc - apoi alţi cincizeci de mii din vânzarea unei case din Roma moştenită de la tatăl meu - din fericire, cineva se oferise dinainte să mi-o cumpere - şi din vânzarea unor sclavi de care mă puteam dispensa, dar numai dintre aceia pe care-i ştiam nelegaţi de casa mea. Am trimis banii la două zile după primirea scrisorii. Mama a fost grozav de iritată aflând de vânzarea casei; dar cum nu-i puteam destăinui întrebuinţarea banilor, i-am povestit că jucasem zaruri pe sume mari şi, încercând să reduc din pagubă, pierdusem îndoit. Mă crezu, şi numele de "risipitor" fu pentru ea o nouă armă împotriva mea. Dar convingerea că fusesem de folos lui Germanicus şi Romei mă răsplătea cu prisosinţă de mustrările ei.

E adevărat că pe vremea aceea jucam des, dar fără a pierde sau a câştiga niciodată mult. Jucam ca să mă destind după muncă, îndată ce am terminat istoria reformelor religioase ale lui Augustus, am scris chiar o scurtă operă umoristică asupra zarurilor, pe care, ca s-o întărit pe mama, am dedicat-o Divinităţii lui Augustus. Citam acolo o scrisoare pe care Augustus, mare iubitor de zaruri, o scrisese odinioară tatii, pentru a-i spune câtă plăcere îi făcuse partida din ajun, căci era singurul om care ştia să piardă frumos. Tatăl meu, scria Augustus, blestema în glumă soarta de câte ori nimerea Câinele, dar când un alt jucător dădea Venus, se bucura ca şi cum ar fi câştigat el însuşi. "E o plăcere să câştige cineva în faţa ta, scumpul meu, şi-ţi spun drept că asta e cea mai mare laudă ce pot să ţi-o aduc. De obicei mi-e silă să câştig, fiindcă asta îmi permite să văd prea bine în sufletul aşa-zişilor mei prieteni. Toţi, în afară de cei ce-mi sunt mai apropiaţi, se supără când câştig, sub cuvânt că sunt împărat şi, după părerea lor, nesfârşit de bogat, şi că zeii n-ar mai trebui să dăruiască nimic unui om care a primit atâtea de la soartă. De aceea - poate ai observat-o şi singur - potrivesc întotdeauna lucrurile aşa încât să mă înşel la socoteli; sau cer mai puţin decât mi se datorează, sau, ca din greşeală, plătesc mai mult decât s-ar cuveni; dar nimeni altul decât tine nu are onestitatea să-mi atragă atenţia..." (Aş fi dat mult să pot cita rândurile următoare, unde era vorba de lipsa de corectitudine a lui Tiberius, dar, din păcate, nu mă puteam încumeta s-o fac.)

Cartea o începeam cu un studiu făcut în batjocură, dar cu tonul cel mai serios, asupra vechimii jocului cu zaruri, citind tot felul de autori inexistenţi şi descriind tot felul de moduri fanteziste de a scutura paharul de aruncat zaruri. Subiectul principal era însă câştigul şi pierderea şi titlul suna: Cum să câştigi la zaruri. Augustus scrisese într-o altă scrisoare că, pe cât încerca să piardă, pe atât părea să câştige mai mult şi că, deşi greşea cu bună ştiinţă socotelile în favoarea altora, rareori se ridica de la masă mai sărac decât se aşezase. Am citat şi o altă părere pe care Pollion o pune în gura bunicului meu Antoniu şi care spunea, dimpotrivă, că pierde cu atât mai sigur cel ce încearcă mai tare să câştige. Alăturând aceste două păreri, am dedus că legea de bază a jocului de zaruri era că zeii îi îngăduiau să câştige celui căruia îi păsa cel mai puţin de câştig. Deci, singura cale de a câştiga la zaruri era să ai

dorinţa sinceră de a pierde. Scrisă într-un stil greoi, parodiindu-l pe cel al nesuferitului Cato, cartea mi se părea foarte amuzantă, fiind bazată pe un desăvârşit paradox. Am citat şi vechea istorioară în care se promit o mie de galbeni celui care, întâlnind un străin călare pe un catâr pestriţ, nu se gândeşte la coada catârului până nu primeşte banii. Speram ca stilul acesta zeflemitor să placă oamenilor, care de obicei socoteau operele mele indigeste. Dar nu se întâmplă aşa. Cartea n-a fost socotită o lucrare umoristică. Ar fi trebuit să-mi dau seama că oamenii de modă veche, care fuseseră crescuţi cu cărţile lui Cato în mână, n-aveau suficient simţ al umorului ca să guste o parodie după eroul lor, iar generaţia tânără, care nu-l cunoştea pe Cato, nu putea recunoaşte că era vorba de o parodie.

În consecinţă, cartea a fost nesocotită şi considerată o operă deosebit de plicticoasă şi prostească, scrisă cu o seriozitate penibilă şi dovedind, fără putinţă de tăgadă, cunoscuta mea sărăcie cu duhul.

Iată însă o digresiune foarte nepotrivită, care îl lasă pe Germanicus aşteptându-şi banii cu nerăbdare, în timp ce eu scriu o carte despre zaruri. Bătrânul Athenodor, de-ar mai trăi, m-ar critica aspru.

Capitolul XVI

Germanicus a fost întâmpinat la Bonn de o delegaţie de senatori trimişi de Tiberius. De fapt, ei veniseră să vadă dacă nu cumva Germanicus exagerase sau poate subestimase întinderea revoltei. Aduceau cu ei o scrisoare personală din partea lui Tiberius, care aproba promisiunile făcute oamenilor din partea lui, cu excepţia dublării moştenirii lăsate de Augustus, care ar fi trebuit extinsă asupra întregii armate, nu numai asupra regimentelor din Germania. Tiberius îl felicita pe Germanicus pentru aparenta reuşită a vicleniei sale, dar deplângea necesitatea falsului. Mai adăuga că îndeplinirea promisiunilor depindea de purtarea soldaţilor. (Prin aceasta nu înţelegea - cum credea Germanicus - că, de îndată ce oamenii se vor supune disciplinei, le va îndeplini făgăduiala dată, ci tocmai dimpotrivă.) Germanicus îi răspunse imediat, scuzându-se pentru cheltuiala suplimentară ce rezulta din dublarea moştenirii lui Augustus. Dar adăugă că banii vor fi plătiţi din averea lui şi că oamenii nu vor şti că nu-i datorau lui Tiberius această binefacere, apoi că scrisoarea falsă sublinia că doar regimentele germane vor beneficia de acest adaos, ca o răsplată pentru recenta lor campanie victorioasă dincolo de Rin. În privinţa celorlalte făgăduieli, veteranii cu douăzeci de ani de serviciu fuseseră demobilizaţi, rămânând în tabără doar până la sosirea soldei.

Germanicus nu putea face faţă unei sarcini băneşti atât de grele, aşa încât îmi scrise rugându-mă ca deocamdată să-l păsuiesc cu plata celor cincizeci de mii. I-am răspuns că nu fusese un împrumut, ci un dar, pe care fusesem mândru să i-l pot face. Dar să luăm lucrurile de la început.

La sosirea delegaţiei de senatori, două dintre regimente se găseau în taberele lor de iarnă de la Bonn. Reveniseră acolo sub comanda generalului lor, dar într-o dezordine degradantă: sacii în care fuseseră ţinuţi banii erau legaţi cu gura în jos de nişte prăjini lungi, purtate printre steaguri. Celelalte două regimente refuzară să părăsească tabăra de vară, până nu li se plătea toată datoria. Regimentele I şi XX din Bonn, bănuind că delegaţii veniseră să anuleze promisiunile făcute, se răsculară iarăşi. Unii dintre soldaţi voiau să pornească fără zăbavă spre

regatul lor şi, la miezul nopţii, un grup pătrunse cu forţa în cortul lui Germanicus, unde vulturul Regimentului XX era păstrat într-o raclă, îl scoaseră pe Germanicus din pat, rupându-i de la gât lănţişorul de aur cu care era legată cheia raclei, o deschiseră şi înhăţară vulturul. Pe când mărşăluiau pe uliţe strigându-şi camarazii "să urmeze vulturul", întâlniră delegaţia de senatori, care, auzind gălăgie, veniră în goană să-i ceară adăpost lui Germanicus. Soldaţii începură să-i blesteme şi îşi traseră săbiile. Senatorii schimbară într-o clipă direcţia şi se repeziră spre cartierul general al Regimentului I, unde se refugiară în sanctuarul vulturului. Dar urmăritorii lor erau smintiţi de furie şi băutură, şi dacă purtătorul vulturului n-ar fi fost un om neînfricat şi iscusit spadasin totodată, conducătorului delegaţiei i s-ar fi crăpat capul - o crimă care ar fi scos regimentul în afara legii, fără putinţă de iertare, ceea ce ar fi însemnat război civil.

Tulburările se prelungiră toată noaptea, dar din fericire fără vărsare de sânge, decât poate în urma unor încăierări între beţivani din companii rivale. Când apărură zorile, Germanicus porunci trâmbiţaşului să sune adunarea şi se urcă la tribună, aşezându-l pe conducătorul delegaţiei de senatori lângă el. Oamenii erau iritaţi, simţindu-se cu musca pe căciulă, şi într-o dispoziţie gâlcevitoare, dar curajul lui Germanicus îi fascina. Acesta se ridică, porunci să se facă tăcere şi apoi trase un căscat prelung, îşi duse mâna la gură şi se scuză, spunând că nu dormise bine noaptea din cauza şoarecilor care mişunaseră prin cortul său. Gluma le plăcu oamenilor, care izbucniră în râs. Dar el nu râse cu ei.

- Cerul fie lăudat că a venit ziua! N-am mai petrecut o noapte atât de rea. La un moment dat am visat că vulturul Regimentului XX a zburat. Ce bucurie să-l vezi la lumina zilei, în careu! Spiritele rele au dat târcoale în tabără, trimise poate de un zeu pe care l-am mâniat. Toţi aţi fost cuprinşi de nebunie şi doar o minune v-a împiedicat să săvârşiţi o crimă neîntâlnită în istoria Romei - asasinarea fără rost a unui trimis al Cetăţii voastre, care s-a adăpostit de săbiile voastre în sanctuarul zeităţilor regimentului!

El le explică apoi că delegaţia venise doar ca să întărească făgăduielile date de Tiberius şi să controleze dacă erau îndeplinite întocmai.

- Ei, şi ce-i cu asta? Unde e restul banilor? strigă cineva şi strigătul fu reluat de ceilalţi:

- Vrem banii noştri!

Printr-o întâmplare fericită, carele cu bani fură zărite chiar în clipa aceea intrând în tabără, sub paza unei companii călare. Germanicus se folosi de prilej şi-i trimise în grabă pe senatori la Roma sub paza aceleiaşi companii; apoi supraveghe împărţirea banilor, întâmpinând greutăţi cu unii soldaţi care voiau să prade banii destinaţi altor regimente. Tulburările se înteţiră în după-amiaza aceea; atâta aur în buzunarele oamenilor aduse după sine o beţie cruntă şi jocuri de noroc nesăbuite.

Germanicus hotărî că nu era prudent pentru Agrippina, care se afla cu el, să rămână în lagăr. Era din nou însărcinată; şi deşi copiii ei, nepoţii mei Nero şi Drusus, se aflau la Roma cu mama şi cu mine, îl ţinuse pe micul Caius cu ea. Acest copil drăgălaş era mascota armatei. I se făcuse un costum de soldat în miniatură, cu o armură, o sabie, o cască şi un scut de tinichea. Toată lumea îl răsfăţa. Când maică-sa îi punea hainele şi sandalele obişnuite, el plângea şi-şi cerea sabia şi cizmuliţele, ca să dea o raită prin corturile soldaţilor. De aceea fusese poreclit Caligula, sau Cizmuliţă.

Germanicus stărui ca Agrippina să plece, dar ea jură că nu se

temea de nimic şi că prefera să moară acolo cu el, decât să afle, ajungând la loc sigur, de uciderea lui. Dar el o întrebă dacă socotea că Livia ar fi o mamă bună pentru orfanii ei şi lucrul acesta o decise să-i îndeplinească voia. Mai multe soţii de ofiţeri cu copiii lor plecară cu ea, toate în lacrimi şi îmbrăcate în doliu. Ele străbătură încet, pe jos, lagărul, fără suita lor obişnuită, asemenea unor fugare dintr-un oraş condamnat. O singură căruţă grosolană, trasă de un catâr, le ducea lucrurile. Cassius Chaerea le întovărăşea, fiindu-le călăuză şi singurul ocrotitor. Caligula călărea pe umerii lui Cassius strigând şi făcând cu sabia mişcările reglementare ale cavaleriei. Grupul femeilor părăsi lagărul foarte devreme şi aproape nimeni nu le văzu plecând, căci porţile nu erau păzite; nu se mai suna deşteptarea şi oamenii dormeau ca porcii până ia orele zece sau unsprezece. Numai câţiva soldaţi bătrâni, treziţi de dimineaţă din obişnuinţă şi care strângeau lemne pentru masă, întrebară unde merg doamnele.

- La Treves! le strigă Cassius. Comandantul-şef îşi trimite soţia şi copilul sub protecţia aliaţilor francezi, care, deşi barbari, sunt credincioşi, decât să rişte a-i vedea ucişi de vestitul Regiment I. Spuneţi-o şi camarazilor voştri.

Soldaţii se întoarseră grabnic în lagăr, iar unul dintre ei, bătrânul Pomponius, apucă o goarnă şi sună alarma. Oamenii săriră de prin corturi, pe jumătate adormiţi, cu săbiile în mână.

- Ce e ? Ce s-a întâmplat?

- Ni l-au luat. S-a sfârşit cu norocul nostru. N-o să-l mai vedem niciodată.

- Pe cine? Pe cine ni l-au luat?

- Pe băiatul nostru. Pe Caligula. Tatăl său spune că nu se mai poate încrede în Regimentul I şi îl trimite la blestemaţii de francezi. Cine ştie ce-o să i se întâmple acolo! Ştiţi doar cum sunt francezii. Şi maică-sa a plecat - în luna a şaptea şi pe jos, ca o sclavă, biata de ea! Vai, băieţi! Soţia lui Germanicus şi fiica bătrânului Agrippa, pe care-l poreclisem "Prietenul soldaţilor"! Şi Cizmuliţă al nostru!

Soldaţii sunt într-adevăr nişte oameni ciudaţi - aspri ca pielea unui scut, superstiţioşi ca nişte egipteni şi sentimentali ca nişte sabine bătrâne. După zece minute, două mii de oameni, buimăciţi de durere şi remuşcare, înconjurau cortul lui Germanicus, implorându-l să-şi readucă soţia şi copilul.

Germanicus apăru cu faţa palidă şi mâniată şi le spuse să-l lase în pace. Se necinstiseră singuri, îl necinstiseră şi pe el, şi numele Romei. Cât va trăi nu va mai putea avea încredere în ei. Nu-i făcuseră nici un bine smulgându-i sabia cu care voise să se străpungă.

- Spune-ne ce să facem, generale. Vom face tot ce vei voi. Jurăm să nu ne mai răsculăm niciodată! Iartă-ne! Te vom urma până la capătul lumii. Dar redă-ni-l pe micul nostru tovarăş de joacă.

Germanicus spuse:

- Iată care sunt condiţiile mele. Veţi jura credinţă tatălui meu Tiberius şi veţi scoate din rândurile voastre pe cei răspunzători de moartea căpitanilor voştri, de insultarea membrilor delegaţiei, de furtul vulturului. De veţi face aşa, veţi obţine iertarea mea şi-l voi aduce înapoi pe tovarăşul vostru de joacă. Dar soţia mea nu trebuie să nască în tabăra asta până nu vă veţi spăla de vină. Sorocul ei e apropiat şi nu vreau ca vreo piază rea să întunece soarta copilului. Dar pot s-o trimit la Colonia în loc de Treves, dacă nu vreţi să se spună că am încredinţat-o ocrotirii barbarilor. Veţi căpăta iertarea mea întreagă doar când veţi şterge din amintire crimele voastre sângeroase printr-o victorie şi mai sângeroasă asupra duşmanilor ţării, germanii.

Ei jurară să respecte condiţiile. Atunci Germanicus trimise un curier care s-o ajungă din urmă pe Agrippina şi să-l aducă înapoi pe Caligula. Oamenii alergară spre corturi şi cerură camarazilor rămaşi credincioşi să-i ajute la arestarea aţâţătorilor. Cam o sută de oameni fură prinşi şi duşi cu forţa la tribună, în jurul căreia cele două regimente se aşezară în careu, cu sabia scoasă. Un colonel suia pe rând prizonierii pe un eşafod grosolan, ridicat alături de tribună: dacă oamenii din compania lui îl declarau vinovat, era aruncat jos şi decapitat de ei. În timpul celor două ore cât durăacest scurt proces, Germanicus stătu aşezat, fără un cuvânt, cu braţele încrucişate, cu o figură de nepătruns. Aproape toţi prizonierii fură recunoscuţi vinovaţi.

După căderea ultimului cap şi după ce leşurile fură scoase din tabără spre a fi arse, Germanicus chemă pe rând pe fiecare căpitan la tribună şi-l puse să-şi prezinte statele de serviciu. Dacă avea reputaţie bună şi nu fusese numit din favoritism, Germanicus se adresa veteranilor companiei pentru a le afla părerea. Dacă ei îl vorbeau de bine, iar colonelul batalionului nu avea nimic împotriva lui, era confirmat în rangul său. Dar dacă avea reputaţie proastă ori existau plângeri împotriva lui, era degradat şi Germanicus îndemna compania să aleagă pe omul cel mai potrivit care să-i succeadă. Apoi le mulţumi pentru ajutor şi le ceru să depună jurământul de credinţă faţă de Tiberius. Ei jurară cu gravitate.

După o clipă, izbucniră urale puternice. Trimisul lui Germanicus se întorcea în galop; înaintea lui, pe sa, se afla Caligula, strigând cât îl ţinea gura şi învârtindu-şi săbiuţa. Germanicus îl îmbrăţişa pe băiat şi spuse că mai avea de adăugat un singur lucru. Conform poruncilor lui Tiberius, o mie cinci sute de veterani care depăşiseră termenul de serviciu fuseseră demobilizaţi din cele două regimente. Dar dacă vreunul dintre ei dorea să dobândească iertarea lui deplină, pe care camarazii lor o vor câştiga trecând Rinul şi răzbunând înfrângerea lui Varus, putea să o facă. Va îngădui oamenilor mai în putere să se reangajeze în vechile lor companii; cei ce nu mai puteau face decât serviciu de garnizoană se puteau înrola într-un regiment special din Tirol, unde se semnalaseră de curând incursiuni din partea germanilor. Şi ce să vezi? Toţi ca unul păşiră înainte, iar peste jumătate se arătară gata să facă serviciul activ peste Rin. Printre aceştia din urmă era şi Pomponius, care susţinea sus şi tare că era la fel de bun ca oricare altul din armată, în ciuda gingiilor dezgolite şi a herniei. Germanicus îl luă ca ordonanţă, iar pe nepoţii lui îi numi în garda sa personală. Deci, totul reintrase în ordine la Bonn, oamenii îi spuneau lui Caligula că potolise răscoala de unul singur şi că într-o bună zi va fi un împărat vestit şi va câştiga victorii nemaiauzite; toate acestea aveau o influenţă rea asupra copilului, care, după cum am mai spus-o, era îngrozitor de răsfăţat.

Mai rămâneau însă alte două regimente, cantonate într-o localitate numită Xanten, care trebuiau să fie pacificate. Chiar după plata soldei, ele stăruiseră în atitudinea lor răzvrătită, iar generalul lor nu reuşise să-i potolească. Când sosi ştirea despre schimbarea de spirit în regimentele de la Bonn, conducătorii revoltei se simţiră în nesiguranţă şi-şi aţâţară tovarăşii la noi acte de violenţă şi jaf. Germanicus trimise vorbă generalului că în curând va coborî Rinul în fruntea unei oştiri însemnate; dacă oamenii rămaşi credincioşi nu vor urma de îndată exemplul celor de la Bonn şi nu-i vor executa pe aţâţători, îi va trece pe toţi prin sabie, fără deosebire. Generalul citi în taină scrisoarea stegarilor, subofiţerilor şi unui mic număr de soldaţi mai în vârstă, în care putea avea încredere şi le spuse că nu mai era timp de zăbavă: Germanicus putea sosi din clipă în clipă. Ei îi făgăduiră să facă tot ce puteau face şi, încredinţând taina încă unui număr restrâns de soldaţi credincioşi, se repeziră la

miezul nopţii în corturi şi, la un semnal convenit, începură să-i măcelărească pe rebeli. Aceştia se apărară din răsputeri, omorând o parte din atacanţi, dar fură în curând covârşiţi. Cinci sute de oameni fură omorâţi sau răniţi în noaptea aceea. Ceilalţi, lăsând doar câteva santinele în tabără, ieşiră în întâmpinarea lui Germanicus, rugându-l să-i ducă peste Rin, împotriva duşmanului.

Deşi perioada de campanie era pe sfârşite, vremea bună se menţinea şi Germanicus le promise să le facă pe plac. Construind un pod de vase peste râu, el îl trecu în fruntea a douăsprezece mii de infanterişti romani, douăzeci şi şase de batalioane aliate şi opt escadroane de cavalerie. De la agenţii săi din teritoriul duşman ştia că în satele din Münster se afla o mare concentrare de forţe, reunite cu ocazia festivalului de toamnă în cinstea unui Hercule german. Ştirea răzmeriţei ajunsese la germani - de fapt, răsculaţii duseseră tratative cu Hermann, schimbând şi daruri cu el - şi acum aşteptau doar retragerea regimentelor spre noul lor regat din sud-vest, pentru a trece Rinul şi a porni drept spre Italia. Germanicus apucă pe o cărare de pădure puţin umblată şi îi luă pe germani prin surprindere, în timp ce-şi beau berea. (Berea e o băutură fermentată, făcută din cereale macerate, pe care germanii o beau în cantităţi uriaşe la ospeţele lor.) Îşi împărţi armata în patru coloane şi pustii regiunea pe un front de aproape douăzeci de leghe, incendiind satele şi omorând locuitorii, fără deosebire de vârstă sau sex. La întoarcere găsi grupuri de luptători din triburile vecine aşteptându-l pentru a-i tăia drumul prin pădure. El înainta în lanţuri de trăgători şi-l respinse pe inamic, când, deodată, se dădu alarma la Regimentul al XX-lea, care se afla în ariergardă. Germanicus descoperi că o armată numeroasă, sub comanda iui Hermann însuşi, era pe urmele lui. Din fericire, copacii nu erau prea apropiaţi şi rămânea destul loc pentru regrupare. Germanicus călări înapoi spre poziţiile cele mai primejdioase şi strigă: "Străpunge-i rândurile, al XX-lea, şi totul va fi iertat şi uitat!" Oamenii se luptară ca leii şi-i respinseră pe germani cu pierderi grele, urmărindu-i departe în câmp deschis, în spatele pădurii. Germanicus îl zări pe Hermann şi-l provocă la luptă, dar oamenii lui Hermann se retrăgeau în grabă: primirea luptei ar fi însemnat moartea. Hermann fugi în galop. Germanicus a fost la fel de nenorocos ca şi tatăl nostru în urmărirea şefilor duşmani; dar şi-a cucerit victoriile în acelaşi stil, iar numele de "Germanicus", pe care îl moştenise, îl purta acum cu deplină îndreptăţire. Îşi conduse armatele îmbătate de glorie spre taberele de dincoace de Rin, în siguranţă.

Tiberius nu l-a înţeles niciodată pe Germanicus şi nici Germanicus pe Tiberius. După cum am mai spus, Tiberius era unul dintre Claudienii cei răi. Totuşi, uneori se lăsa ispitit de virtute. Într-o epocă de măreţie, ar fi putut trece drept un caracter nobil, căci nu era lipsit de însuşiri. Dar epoca nu era defel măreaţă şi inima lui se împietrise, fapt de care Livia, veţi recunoaşte o dată cu mine, era în cea mai mare parte răspunzătoare. Pe de altă parte, Germanicus avea o pornire fundamentală către virtute şi, oricât de decăzut era evul în care se născuse, el nu s-ar fi comportat niciodată împotriva firii lui. Astfel, când a refuzat monarhia oferită de regimentele din Germania şi le-a pus să-i jure supunere lui Tiberius, acesta n-a putut înţelege de ce-o făcuse. Socoti deci că Germanicus trebuia să fie mult mai subtil decât el însuşi şi că juca un joc foarte subtil. Explicaţia cea mai firească, anume că Germanicus punea onoarea deasupra oricăror altor considerente şi că era legat de Tiberius printr-un jurământ de credinţă şi prin adopţiune, nici nu-i trecu prin minte. Pe de altă parte, Germanicus nu-l bănuia pe Tiberius de a fi complice la urzelile Liviei. Şi cum Tiberius nu-l tratase

niciodată fără consideraţie, ci, dimpotrivă, îl lăudase în mod deosebit pentru felul în care potolise răscoala şi îi decretase un triumf de mari proporţii pentru campania din Münster, îl socotea de bună-credinţă, ca şi pe el însuşi, dar cam sărac cu duhul, fiindcă nu fusese în stare să pătrundă intrigile Liviei. Se hotărî deci să vorbească pe faţă cu Tiberius de îndată ce se va întoarce la Roma pentru triumf. Dar moartea lui Varus încă nu era răzbunată; şi până la reîntoarcerea lui Germanicus trecură trei ani. Tonul scrisorilor schimbate între ei în acest răstimp fusese stabilit de Germanicus, care îi scria lui Tiberius pe un ton de afecţiune respectuoasă. Tiberius îi răspunse prieteneşte, închipuindu-şi astfel că îl învinge chiar cu armele lui. Hotărî chiar să-i înapoieze valoarea darului făcut armatei şi să întindă dărnicia şi la regimentele din Balcani. De fapt, el plăti într-adevăr acestor regimente - din motive tactice şi sub ameninţarea unei noi răscoale - cele trei monede de aur suplimentare. Cât priveşte plata datoriei către Germanicus, o amână cu câteva luni, pretextând greutăţi financiare. Bineînţeles că Germanicus nu ceru înapoi banii; şi bineînţeles că Tiberius nu-i mai plăti niciodată. Germanicus îmi scrise din nou ca să mă întrebe dacă putea aştepta cu plata datoriei până ce Tiberius i-o va fi plătit pe a lui. I-am răspuns că intenţionasem de la bun început să-i dăruiesc această sumă.

Puţin timp după urcarea pe tron a lui Tiberius, i-am scris că studiasem dreptul şi administraţia - ceea ce era adevărat - în nădejdea că voi putea servi statul într-un post de oarecare răspundere. El răspunse că era, desigur, anormal ca fratele lui Germanicus şi propriul său nepot să fie văzut îmbrăcat ca un simplu cavaler: acum, când eram preot al lui Augustus, trebuia negreşit să mi se permită să port toga de senator; dacă făgăduiam că nu voi face nici o nebunie, el ar putea cere pentru mine dreptul de a purta toga de brocart, purtată acum de consuli şi de foşti consuli. I-am scris îndată că aş prefera sarcina fără togă, decât toga fără sarcină. Singurul său răspuns fu să-mi dăruiască patruzeci de monede de aur "ca să-mi cumpăr jucării de Sărbătoarea Nebunilor". Senatul îmi votă toga consulară şi îmi propuse chiar, în semn de omagiu pentru Germanicus, care tocmai conducea o campanie victorioasă în Germania, să deliberez împreună cu foştii consuli. Dar atunci Tiberius folosi dreptul său de veto: nu puteam, spunea el, să discut afaceri de stat, fără a pune răbdarea colegilor săi la prea grea încercare.

Cam în acelaşi timp el se opuse şi unui alt decret. Agrippina adusese pe lume la Colonia o fiinţă căreia i se dăduse numele de Agrippinilla; trebuie să spun de la început că această Agrippinilla a ajuns una dintre cele mai rele Claudiene: de fapt, ea făgăduieşte azi să-şi întreacă toţi înaintaşii şi înaintaşele în aroganţă şi în vicii. Agrippina rămase suferindă câteva luni după naştere şi, neputându-se ocupa de Caligula, îl trimise la Roma când Germanicus îşi începu campania de primăvară. Copilul ajunsese un fel de erou al cetăţii. De câte ori ieşea la plimbare cu fraţii săi, toată lumea îl admira şi-l aclama. În vârstă doar de trei ani, dar excepţional de precoce, avea o fire capricioasă, drăgălaş numai când era răsfăţat şi docil doar când era tratat cu asprime. La început, fusese vorba să locuiască la străbunica sa Livia, dar cum ea nu avea vreme să se ocupe de el, îşi trecea timpul certându-se cu fraţii lui mai mari şi făcând prostii; în cele din urmă ea ni-l trimise nouă, mamei şi mie. Mama nu îl răsfăţa, dar nici nu era destul de aspră cu el; într-o zi, într-un acces de furie, el o scuipă şi atunci primi o păruială zdravănă. "Babă germană - strigă el - o să vezi că o să dau foc casei tale germane!" Folosea cuvântul "german" drept cea mai grozavă insultă.

După-amiază, el se strecură într-o magazie plină cu mobile şi cu tot felul de vechituri, vecină cu mansarda sclavilor, şi dădu foc unei grămezi

de saltele de paie. Curând, focul cuprinse tot etajul de sus. Şi cum casa era veche, cu grinzile putrezite şi cu crăpături în duşumele, nu fu chip să se stingă focul, deşi se făcuse un lanţ de oameni până la bazinul cu crapi, care să care găleţile cu apă. Am reuşit să-mi salvez documentele, valorile şi câteva mobile. N-au fost alte victime decât doi sclavi bătrâni, bolnavi; dar din casă nu rămăsese nimic în afară de cele patru ziduri şi de pivniţe... Caligula nu fu pedepsit, focul îl speriase îndeajuns. Fusese gata să ardă şi el, căci, speriat de ceea ce făcuse, se ascunsese sub pat. Dar fumul îl izgonise de acolo, iar el alergase afară urlând.

Senatul voia să propună reconstruirea casei pe socoteala statului, deoarece fusese lăcaşul atâtor membri distinşi ai familiei noastre, dar Tiberius se opuse. Incendiul, afirmă el, se datora neglijenţei mele; de altfel, dacă aş fi procedat cu mai mult cap, paguba s-ar fi putut mărgini numai la poduri. Şi apoi, decât să impună cheltuiala aceasta statului, prefera să o ia în sarcina sa. Urmară aplauze zgomotoase din partea senatorilor. Dar cele spuse erau cu desăvârşire nedrepte şi necinstite, mai ales că Tiberius nici nu avea de gând să se ţină de cuvânt. Ca să reclădesc casa, a trebuit să-mi vând ultima proprietate din Roma - un grup de locuinţe aşezate lângă târgul de vite şi un teren mare de construcţii din împrejurimi. Nu i-am pomenit nimic lui Germanicus despre vinovăţia lui Caligula, de teamă să nu se socotească obligat a-mi plăti pagubele. De altfel, bănuiam că într-adevăr fusese vorba de un accident: nu putea fi tras la răspundere un copil atât de mic.

Pornind împotriva germanilor, soldaţii lui Germanicus mai adăugară câteva strofe la balada despre Cele trei supărări ale lui Augustus. Îmi mai amintesc de câteva strofe şi versuri răzleţe, destul de caraghioase, de altfel:

"Ne lasă la fiecare bani de aur câte şase,
Să ne cumpărăm fasole şi costiţă de purcel,
Brânză şi covrigi şiraguri, pe măsura foamei noastre,
În cantinele germane cu bucate fel de fel."

şi de asemenea:

"Zeul Augustus se preumblă-n ceruri,
Marcellus - în Styxul cel vajnic înoată.
Iulia i-a luat urma degrabă -
S-a sfârşit cu isprăvile ei de al'tădat
Dar vulturii noştri pierduţi au rămas...
Pătrunşi de durere şi arşi de ocară.
La scumpul mormânt al Zeului Augustus
Să le chemăm veghea de odinioară."

Altă strofă începea cu:

"Germanul Hermann, bietul, iubita-şi pierdu
Şi-ulciorul cu bere bălană..."

Am uitat urmarea, dar cântecul nu are importanţă decât fiindcă îmi aduce aminte să povestesc despre "iubita" lui Hermann. Era fiica unei căpetenii numită în germană Siegstoss sau ceva în genul ăsta; numele lui roman era Segestes. Şi el trăise la Roma, ca şi Hermann, şi fusese înscris în ordinul cavalerilor, dar, spre deosebire de Hermann, se socotea legat de jurământul de credinţă depus faţă de Augustus. Segestes fusese acela care îl prevenise pe Varus asupra intenţiilor lui Hermann şi

Segimerus şi-l sfătuise să-i aresteze pe amândoi la banchetul la care îi invitase în ajunul expediţiei lui nenorocite. Segestes avusese o fiică preferată, pe care Hermann o răpise şi cu care se căsătorise, ofensă pe care Segestes nu i-o iertă niciodată. Totuşi, nu putu trece pe faţă de partea romanilor, împotriva lui Hermann, care era un fel de erou naţional; singurul lucru pe care-l putu face fu să rămână în corespondenţă secretă cu Germanicus, transmiţându-i ştiri despre mişcările trupelor germane şi asigurându-l de credinţa lui neclintită faţă de Roma, credinţă pe care aştepta doar prilejul nimerit să şi-o dovedească. Acum îi scrisese însă că era asediat de Hermann în satul său fortificat şi că acesta jurase să nu cruţe pe nimeni; iar el nu mai putea rezista multă vreme. Germanicus porni în marş forţat, înfrânse trupele asediatoare, care nici nu erau prea numeroase - Hermann, rănit, se retrăsese - şi-l salvă pe Segestes; atunci descoperi că îl aştepta o răsplată de preţ - soţia lui Hermann, care venise să-şi vadă tatăl tocmai când izbucnise cearta cu soţul ei; femeia era gata să nască. Germanicus îi trată cu blândeţe pe Segestes şi pe ai lui, dăruindu-le o moşie la apus de Rin. Înfuriat de pierderea soţiei sale, Hermann se temu ca blândeţea lui Germanicus să nu împingă şi alte căpetenii germane să ceară pace. Alcătui atunci o nouă confederaţie puternică de triburi, cuprinzând unele care până atunci fuseseră în relaţii prieteneşti cu Roma. Dar Germanicus rămase neînfricat. Cu cât mai mulţi germani găsea în faţa lui pe câmpul de luptă, cu atât era mai mulţumit. Niciodată nu avusese încredere în ei ca aliaţi.

Înainte de sfârşitul verii îi bătu într-un şir de lupte, îl sili pe Segimerus să se predea şi recâştigă primul dintre cei trei vulturi pierduţi, cel al Regimentului XIX. Vizită şi locul înfrângerii lui Varus şi înmormântă cu cinste osemintele camarazilor săi de arme, sădind cu propriile mâini prima brazdă de iarbă pe mormântul lor. Generalul care fusese atât de moale în timpul răscoalei se luptă cu vitejie în fruntea trupelor sale şi, într-un rând, transformă chiar o înfrângere sigură într-o victorie onorabilă. Ştirea prematură a pierderii bătăliei şi a înaintării germanilor victorioşi spre Roma pricinui o asemenea panică în garnizoana unui pod vecin, încât căpitanul dădu ordin oamenilor săi să se retragă distrugând podul - adică părăsind în voia soartei trupele de pe malul celălalt. Dar Agrippina, care se afla acolo, contramandă ordinul. Declară soldaţilor că de aici înainte ea era căpitanul lor şi că aşa va rămâne până la sosirea soţului său.

Când în cele din urmă trupele victorioase sosiră, ea se afla la post spre a le ura bun venit. Popularitatea sa era aproape egală cu a soţului ei. Organizase pe cheltuiala ei un spital, unde Germanicus trimitea răniţii după fiecare bătălie şi unde li se dădea cea mai bună îngrijire medicală cu putinţă. De obicei, soldaţii răniţi rămâneau la unităţile lor până se vindecau sau mureau.

Am vorbit mai înainte de moartea Iuliei. După urcarea pe tron a lui Tiberius, i se micşorase raţia de mâncare la patru uncii de pâine şi o uncie de brânză pe zi. Slăbită dinainte de insalubritatea locuinţei sale, ea se stinse în curând, în urma acestui regim de foamete. Despre Postumus tot nu se auzea nimic şi Livia, cât timp nu era sigură de moartea lui, nu putea dormi liniştită.

Capitolul XVII

Tiberius guverna cu moderaţie şi nu lua nici o hotărâre politică

importantă fără a consulta mai întâi Senatul. Dar de atâta vreme acesta votase numai după poruncă, încât părea incapabil să mai hotărască singur. Iar Tiberius, oricât de interesat ar fi fost într-o chestiune, nu lăsa niciodată să se înţeleagă limpede în ce fel ar fi dorit să se voteze. Voia să evite orice aparenţă de tiranie, dar totodată să rămână în fruntea treburilor, în cele din urmă, Senatul descoperi că, dacă vorbea cu o elocvenţă căutată în favoarea unei propuneri, aceasta însemna că dorea să fie respinsă; şi invers: în rarele ocazii când se exprima pe scurt şi fără efecte retorice, voia să i se urmeze vorbele întocmai.

Gallus şi un farsor bătrân numit Haterius se amuzau copios sprijinind cu căldură cuvântările lui Tiberius, dezvoltându-i argumentele până la absurd, apoi votând după dorinţa lui adevărată, pentru a arăta că pricepeau limpede viclenia. În timpul dezbaterii asupra succesiunii imperiului, Haterius strigase: "O, Tiberius, cât vei mai lăsa nefericita Romă fără cap?" Tiberius, ştiind bine că Haterius se prefăcea, fu jignit. A doua zi, continuându-şi gluma, Haterius se aruncă la picioarele lui Tiberius şi-i ceru iertare pentru că nu stăruise îndeajuns. Tiberius se dădu înapoi cu scârbă, dar Haterius îi apucă genunchii şi Tiberius se rostogoli, lovindu-şi zgomotos capul de lespedea de marmură. Neînţelegând ce se petrecea, garda personală de germani a lui Tiberius sări să-l măcelărească pe agresorul stăpânului lor. Tiberius o opri la timp.

Haterius era un comedian de prim rang. Avea o voce puternică, o faţă caraghioasă şi multă putere inventivă. De câte ori Tiberius, în cuvântarea sa, întrebuinţa câte o frază mai pedantă sau arhaică, el o însemna şi făcea din ea motivul principal al răspunsului său. (Augustus spusese totdeauna că roţile elocvenţei lui Haterius aveau nevoie de frână chiar pentru a urca un deal.) Cu spiritul lui greoi, Tiberius nu-i putea face faţă. Cât despre Gallus, el afecta un zel exagerat. Tiberius se ferea să pară că dorea onoruri divine şi nu permitea să i se adreseze cuvinte cum că ar fi avut puteri supranaturale; nu permitea nici provincialilor să-i ridice temple. De aceea lui Gallus îi plăcea să vorbească despre Tiberius spunând parcă din greşeală "Sacra Sa Maiestate". Haterius, gata oricând să continue zeflemeaua, se ridica şi îl mustra pentru această expresie nepotrivită şi Gallus se scuza cu vioiciune: departe de el ideea de a nu da ascultare ordinelor Sacrei Sa... O, zei! Cât de uşor era să greşeşti! Îşi cerea smerit iertare... că nu dădea ascultare, cum tocmai spunea, dorinţelor preacinstitului său coleg şi prieten Tiberius Nero Cezar Augustus...

- Fără Augustus, nebunule! şuiera Haterius melodramatic. A refuzat de douăsprezece ori titlul. Se serveşte de el numai pentru a scrie altor monarhi...

Una dintre farsele lor îl irita în mod special pe Tiberius. Când Senatul îi mulţumea pentru vreun serviciu adus statului - de pildă, pentru terminarea construirii templelor pe care începuse să le ridice Augustus - şi Tiberius afecta o atitudine modestă, Gallus şi Haterius îl felicitau fiindcă era prea cinstit pentru a culege meritul muncii mamei sale şi o fericeau pe Livia pentru că avea un fiu atât de respectuos. Când ei observară că nimic nu-l supăra mai mult pe Tiberius decât să audă că era lăudată Livia, merseră şi mai departe. Haterius dădu chiar ideea ca, după exemplul grecilor, care purtau numele tatălui lor, Tiberius să fie denumit după numele mamei sale. Să fie interzis, propuse el, de a-l numi altfel decât Tiberius Liviades - sau poate în latină forma corectă ar fi Livigenus?

Gallus descoperi un alt punct vulnerabil în armura lui Tiberius: repulsia de a auzi vorbindu-se despre şederea sa la Rodos, într-o zi, el

cuteză chiar să-l laude pe Tiberius pentru clemenţa sa - era tocmai ziua când se aflase de moartea Iuliei - şi să povestească întâmplarea cu profesorul care refuzase să-l admită printre elevii săi, sub cuvânt că nu avea loc, şi care îi ceruse să revină peste şapte zile. "Şi ce credeţi că a făcut Sacra Sa... iertaţi-mă, preacinstitul meu coleg şi prieten Tiberius Nero Cezar când, la suirea sa pe tron, obraznicul profesor a venit să se închine noului zeu? A pus oare să fie tăiat acest cap neruşinat, ca să folosească gărzilor sale drept minge? Nicidecum! Cu un spirit egalat doar de clemenţa sa, el a răspuns că nu avea loc deocamdată printre linguşitorii săi şi că îl ruga să revină peste şapte ani." Cred ca istoria era născocită, dar Senatul, care nu avea nici un motiv să nu o creadă, aplaudă atât de tare, încât Tiberius nu îndrăzni să protesteze.

În cele din urmă, Tiberius îl reduse la tăcere pe Haterius, spunându-i o dată, cu o voce cumplit de liniştită:

- Iartă-mă, Haterius, dacă-ţi voi vorbi mai pe şleau decât obişnuiesc senatorii între ei, dar trebuie să-ţi spun că eşti grozav de sâcâitor şi că n-ai nici un haz.

Apoi se întoarse spre senatori:

- Mă veţi ierta, nobilii mei prieteni, dar am spus-o întotdeauna şi repet că, de vreme ce aţi avut bunătatea să-mi încredinţaţi puterea absolută, nu trebuie să mă sfiesc s-o întrebuinţez pentru binele obştesc. Dacă o întrebuinţez acum pentru a reduce la tăcere nişte măscărici care vă insultă atât pe domniile voastre, cât şi pe mine prin caraghioslâcurile lor, nădăjduiesc că o fac cu încuviinţarea dumneavoastră. Aţi fost întotdeauna binevoitori şi răbdători faţă de mine.

Fără Haterius care să-l secondeze, Gallus trebui să joace de unul singur.

Cu toate că îşi ura mama mai mult decât oricând, Tiberius continua să se lase condus de ea. Toate numirile de consuli şi guvernatori erau făcute în realitate de ea, şi făcute bine, căci alegea oamenii după merit şi nu după rudenii, nici fiindcă ar fi linguşit-o sau i-ar fi adus servicii personale. Căci, trebuie să o spun răspicat, dacă lucrul n-a fost încă înţeles, oricât de criminale fuseseră mijloacele folosite de Livia pentru a-şi asigura conducerea statului, în timpul lui Augustus mai întâi şi apoi al lui Tiberius, se dovedise un cârmuitor excepţional de priceput şi de drept; şi doar atunci când ea încetă să îndrume activitatea edificiului clădit timp de o viaţă, acesta începu să se clatine.

Am vorbit de Sejanus, fiul comandantului gărzilor. El luă locul tatălui său, fiind unul din cei trei oameni faţă de care Tiberius îşi mai deschidea câteodată sufletul. Cel de al doilea era Thrasyl, care îl urmase pe Tiberius la Roma. Şi-a păstrat întotdeauna influenţa asupra lui. Cel de-al treilea era un senator numit Nerva. Thrasyl nu discutase niciodată cu Tiberius despre treburile statului şi, de asemenea, nu-i ceruse niciodată vreo funcţie oficială; primea cu nepăsare sumele mari de bani pe care i le dădea Tiberius, ca şi cum pentru el banii n-ar fi reprezentat nici o valoare. Avea, la palat, un observator mare în formă de dom, cu ferestre dintr-o sticlă atât de limpede şi de transparentă, încât te îndoiai că există. Petrecea acolo multă vreme în tovărăşia lui Tiberius, pe care îl învăţa elemente de astrologie şi multe alte arte magice - de pildă, aceea de a interpreta visele în maniera caldeeană.

Cât despre Sejanus şi Nerva, Tiberius părea a-i fi ales pentru contrastul desăvârşit dintre firile lor. Nerva nu-şi făcuse niciodată vreun duşman, nici nu pierduse vreun prieten. Singurul lui cusur, dacă i se poate spune aşa, era că păstra tăcerea în faţa relelor ce nu puteau fi îndreptate prin cuvinte. Era blând, darnic, curajos, cu desăvârşire sincer

şi n-ar fi fost în stare să ia parte nici la cea mai mică înşelătorie, chiar într-un scop generos. Dacă ar fi fost în locul lui Germanicus, n-ar fi falsificat niciodată scrisoarea lui Tiberius, chiar dacă de asta ar fi depins mântuirea lui şi a imperiului. Tiberius îl numise pe Nerva supraveghetorul apeductelor din Roma şi-l ţinea mereu pe lângă sine, poate în scopul de a avea la îndemână o măsură pentru virtute, după cum Sejanus era o măsură pentru viciu.

Sejanus fusese în tinereţe prietenul lui Caius, în al cărui stat-major servise în Orient. Destul de inteligent ca să prevadă reintrarea în graţii a lui Tiberius, îl sprijinise pe lângă Caius, asigurându-l pe acesta că Tiberius era sincer în renunţarea lui la domnie şi îndemnându-l să trimită scrisoarea de recomandare către Augustus; îl anunţase atunci pe Tiberius de stăruinţele lui şi primise în schimb o scrisoare pe care o mai păstra încă. Tiberius se obliga să nu-i uite niciodată serviciile. Sejanus era un mincinos, dar un artist atât de desăvârşit al minciunilor, încât ştia să le aşeze în formaţie activă şi disciplinată, gata la hărţuieli împotriva bănuielilor şi la bătălii organizate împotriva adevărului. (Comparaţia aceasta iscusită nu-mi aparţine mie, ci lui Gallus.) Tiberius îl invidia pe Sejanus pentru acest talent, după cum îl invidia pe Nerva pentru cinstea lui; căci, deşi foarte înaintat pe calea răului, mai era încă stânjenit de unele inexplicabile impulsuri spre bine.

Sejanus, cel dintâi, îl aţâţă împotriva lui Germanicus, spunând că un om care e în stare să falsifice o scrisoare a tatălui său nu mai poate fi crezut vreodată; Germanicus râvneşte desigur coroana, dar lucrează cu grijă - mai întâi caută să câştige dragostea soldaţilor săi prin mituire, apoi să se asigure de capacitatea lor de luptă şi de trăinicia comandamentului său prin campania inutilă de peste Rin. Cât priveşte pe Agrippina, spunea Sejanus, ea era o ambiţioasă primejdioasă. S-a văzut de ce e în stare: să se improvizeze căpitan şi să primească trupele ca şi cum ar fi fost cine ştie cine! Fără îndoială că primejdia de pe pod existase doar în închipuirea ei. În afară de aceasta, Sejanus afirma că aflase printr-un libert al său, care fusese sclav al lui Germanicus, că Agrippina îi socotea pe Livia şi pe Tiberius vinovaţi de moartea celor trei fraţi ai ei şi de exilul sorei sale, şi că jurase să-i răzbune.

Sejanus începu de asemenea să descopere tot felul de comploturi împotriva lui Tiberius. Îl menţinea într-o teamă continuă de asasinat, convingându-l, în acelaşi timp, că numai cât îl va avea lângă sine se va putea simţi în siguranţă. Îl îndemnă să se împotrivească Liviei în împrejurări neînsemnate, ca să-i arate că ea se socotea mai puternică decât era de fapt. El fu acela care, peste câţiva ani, reorganiză şi disciplină corpul gărzilor. Până atunci, cele trei batalioane care se aflau la Roma fuseseră încartiruite pe secţiuni, în diferite părţi ale oraşului, în hanuri. Soldaţii erau împrăştiaţi, greu de adunat, murdari şi leneşi. Îi propuse lui Tiberius să construiască o singură tabără permanentă, în afara oraşului, unde, fiind împreună, soldaţii din gardă vor căpăta sentimentul că formează o trupă de elită şi vor fi totodată la adăpostul şuşotelilor şi al uneltirilor politice care agitau necontenit oraşul; de asemenea, vor fi mai legaţi de persoana împăratului. Tiberius merse mai departe: rechemă celelalte şase batalioane din locurile unde erau cantonate prin Italia şi construi o tabără destul de cuprinzătoare pentru toţi soldaţii - erau nouă mii de infanterişti şi două mii de călăreţi, în afara celor patru batalioane din Roma, dintre care unul fusese trimis la Lyon, şi a câtorva colonii de veterani demobilizaţi, aceştia constituiau toată armata din Italia. Gărzile personale formate din germani nu treceau drept soldaţi, fiind în teorie sclavi. Cu toate astea, erau oameni aleşi şi mai credincioşi împăratului decât orice roman de baştină. Nici unul

dintre ei n-ar fi vrut să se întoarcă în ţara lor îngheţată, necioplită şi barbară, deşi totdeauna cântau coruri melancolice în care o pomeneau. Prea o duceau bine la noi.

De când se temea pentru viaţa sa, Tiberius dorea din ce în ce mai mult să poată citi dosarele secrete, dar Livia pretindea în continuare că cifrul fusese pierdut. Sejanus îi sugeră lui Tiberius să-i spună Liviei că, deoarece dosarele nu-i serveau la nimic, se hotărâse să le ardă.

- Fă-o dacă vrei - spuse Livia - dar ar fi mai bine să le păstrezi, pentru cazul când se va regăsi cifrul. S-ar putea să mi-l amintesc chiar eu.

- Bine, mamă - răspunse Tiberius - le voi păstra la mine până ce ţi-l vei reaminti, iar până arunci voi căuta să descopăr singur cifrul.

Închise dosarele într-un dulap din camera sa şi încercă să le descifreze, dar în zadar. Codul obişnuit consta doar în a scrie E latin pentru Alfa, F pentru Beta, G pentru Gamma şi aşa mai departe. Dar codul secret era aproape cu neputinţă de descoperit. Trebuia ca, în timp ce scriai, să citeşti primele o sută de rânduri din Iliada. Fiecare literă din textul ce trebuia cifrat era reprezentată prin numărul de litere din alfabet care o despărţea de litera corespunzătoare din textul lui Homer. Astfel, prima literă din rândul întâi al primului cânt al Iliadei este un Miu[58]. Să ne închipuim că vrem să transcriem litera Ypsilon; între Miu şi Ypsilon sunt şapte litere, deci pentru Ypsilon se va scrie cifra 7. În acest cifru, alfabetul trebuia considerat ca fiind circular, şi ultima literă, Omega, o preceda pe Alfa, care era prima. Astfel, distanţa dintre Ypsilon şi Alfa era de 4, iar distanţa dintre Alfa şi Ypsilon era de 18. Codul acesta fusese inventat de Augustus. Probabil că scrisul dura tot atât de mult ca şi descifratul, dar cred că, dacă te obişnuiai, ajungeai să ştii pe dinafară distanţa dintre litere, ceea ce îţi economisea o grămadă de timp.

Voi fi întrebat de unde ştiu toate acestea. După mulţi ani, când dosarele mi-au căzut în mână, am descoperit singur cifrul. Am găsit întâmplător un sul din cartea întâi a lui Homer, scris pe pergament şi pus printre celelalte suluri. Era limpede că numai primele o sută de rânduri fuseseră citite şi răscitite, fiindcă pergamentul era murdar şi plin de cerneală doar la început, restul fiind cu desăvârşire intact. Privindu-l mai îndeaproape, am văzut câteva cifre foarte mici - 6, 23,12 - scrise uşor sub literele primului rând. Am făcut îndată legătura cu cifrul şi m-am mirat că Tiberius nu-l găsise.

Fiindcă veni vorba de alfabet, trebuie să spun că pe vremea aceea mă preocupa un plan pentru a face din latină o limbă fonetică. Mi se părea că mai erau necesare trei litere. Astfel, era vorba de U consonantic, spre deosebire de vocala U - o literă care să corespundă grecescului Ypsilon (un sunet între latinescul I şi U) - pentru cuvintele greceşti asimilate de limba latină; apoi consonanta dublă pe care o scriem acum cu BS, dar pe care o pronunţăm ca grecescul Psi. Era important, socoteam eu, ca provincialii care învaţă latina s-o înveţe corect; dar dacă literele nu corespundeau sunetelor, cum ar fi putut evita greşelile de pronunţare? Am propus deci ca U consonantic să se scrie ca F întors (cum făceau etruscii), ceea ce ar da LAFNIA în loc de Lauinia; un H înjumătăţit pentru grecescul Ypsilon: s-ar scrie astfel BHBLIOTHECA în loc de BIBLIOTHECA; şi, în sfârşit, un C întors pentru BS - deci, ACQUE pentru ABSQUE. Ultima nu mi se părea atât de importată, dar primele două litere le socoteam esenţiale. Am propus H înjumătăţit şi F şi C întors, fiindcă întrebuinţarea lor ar fi uşurat munca celor care

[58] Miu - litera M din vechiul alfabet grecesc, aşa cum se pronunţă la rostirea alfabetului.

lucrau litere pentru ştanţarea metalului sau a argilei: acest mod de scriere i-ar fi scutit să facă noi ştanţe. Am publicat cartea cu propunerile mele şi unii le-au găsit raţionale; dar bineînţeles că n-au fost urmate de nici o măsură concretă. Mama mi-a spus atunci că trei lucruri nu erau cu putinţă pe lumea asta: ca prăvăliile să se întindă peste apele golfului, între Baiae şi Puteoli, ca eu să cuceresc Insulele Britanice sau ca vreuna din aceste trei litere absurde să apară vreodată într-o inscripţie romană. Mi-am amintit întotdeauna de aceste vorbe ale ei, căci n-au rămas fără urmări.

Pe vremea aceea, mamei îi sărea foarte uşor ţandăra din pricina mea: pe de o parte, o supăra tărăgăneala cu care se reconstruia casa noastră, apoi mobila nouă pe care o cumpărasem nu era la fel de bună ca cea veche şi, mai ales, venitul ei era considerabil micşorat de partea ce trebuia s-o ia la cheltuieli - căci singur nu aş fi putut face faţă. Timp de doi ani, am locuit - destul de rău, de altfel - la palat. Atât de des îşi vărsa necazul pe mine, încât până la urmă n-am mai putut răbda şi am părăsit Roma, stabilindu-mă în vila mea de la Capua. Mă întorceam în oraş numai când o cereau îndatoririle mele sacerdotale, ceea ce se întâmpla destul de rar. Dar Urgulanilla? mă veţi întreba. Ea nu venea niciodată la Capua, dar chiar şi la Roma ne vedeam rar. Când ne întâlneam, abia mă lua în seamă, şi asta doar din obligaţie, când aveam musafiri. Nu ne culcam niciodată împreună. Părea că-l iubeşte pe fiul nostru Drusillus, dar se ocupa destul de puţin de el. Creşterea lui rămase în seama mamei, care conducea şi casa fără să ceară ajutorul Urgulanillei. Mama îl trata pe Drusillus de parcă ar fi fost copilul ei şi încerca să uite cine îi erau părinţii. În ce mă priveşte, nu l-am putut iubi niciodată pe Drusillus; era un copil morocănos, încăpăţânat şi insolent, iar mama mă ocărâse de atâtea ori în faţa lui, încât nu mai avea nici urmă de respect faţă de mine.

Nu ştiu cum îşi petrecea Urgulanilla timpul, dar nu părea să se plictisească niciodată: mânca enorm şi nu avea, pe câte ştiu, nici o dragoste secretă. Fiinţa aceasta ciudată avea totuşi o pasiune: pe Numantina, soţia fratelui ei Silvanus, o mică zână blândă, aproape imaterială, care cândva spusese sau făcuse ceva (nu ştiu ce anume) care străpunsese pielea groasă şi straturile de cărnuri revărsate, atingând ceea ce îi slujea Urgulanillei drept inimă. Ţinea în camera ei portretul în mărime naturală al Numantinei şi-l privea ţintă ore întregi, când nu avea prilejul să o privească pe Numantina însăşi. Când m-am mutat la Capua, ea a rămas la Roma împreună cu mama şi cu Drusillus.

Singurul lucru care-mi lipsea la Capua era o bibliotecă bună. Cu toate acestea, am început acolo o carte pentru care nu aveam neapărată nevoie de bibliotecă: o istorie a Etruriei. Făcusem între timp progrese în învăţarea limbii etrusce, iar Aruns, cu care petreceam zilnic câteva ore, îmi era de mare ajutor, lăsându-mă să consult arhivele templului său pe jumătate dărâmat. Mi-a povestit că se născuse în ziua apariţiei cometei care vestea începutul celui de-al zecelea şi ultim ciclu al neamului etrusc. Un ciclu era răstimpul măsurat de cea mai lungă viaţă omenească; altfel spus, un ciclu nu se încheia decât cu moartea celui din urmă participant la festivalul care celebrează încheierea ciclului precedent. Etruscii îl apreciau cam la 110 ani. Ciclul în curs era ultimul şi urma să se încheie cu totala dispariţie a limbii etrusce vorbite. Prevestirea aproape că se îndeplinise, căci Aruns nu avea urmaşi la slujirea templului, iar oamenii de la ţară începuseră să vorbească latina şi acasă; era bucuros să mă ajute la scrierea istoriei care, spunea el, trebuia să slujească drept mausoleu al tradiţiilor unui neam odinioară vestit. Am început-o în al doilea an al domniei lui Tiberius şi am încheiat-

o după douăzeci şi unu de ani. O socotesc cea mai izbutită operă a mea - am şi muncit cel mai mult la ea. După câte ştiu, altă carte asupra etruscilor, care au fost fără îndoială un neam deosebit de interesant, nu mai există; de aceea cred că istoricii viitorului îmi vor fi recunoscători.

Duceam o viaţă liniştită şi aşezată, între secretarii mei Callon şi Pallas. Mă ocupam de ferma de lângă vilă şi din când în când primeam vizita unor prieteni din Roma veniţi în vilegiatură.

Cu mine acolo trăia şi o femeie numită Acteea. Era prostituată de meserie, dar o femeie foarte de treabă. Nu mi-a făcut nici cel mai mic neajuns în tot timpul celor cincisprezece ani ce i-a petrecut lângă mine. Relaţiile noastre erau clare, îşi alesese singură meseria de prostituată; o plăteam bine: nu cerea nimic mai mult. În felul nostru, ţineam însă mult unul la altul. La un moment dat, îmi spuse că doreşte să se retragă şi să trăiască din economiile ei. Se va mărita cu un om de treabă, de preferinţă cu un veteran, se va aşeza la casa ei şi va avea copii, înainte de a fi prea târziu. Totdeauna visase o casă plină de copii. Am îmbrăţişat-o, ne-am luat rămas-bun şi i-am dat o zestre frumoasă pentru a uşura lucrurile. Dar ea nu mă părăsi înainte de a-mi găsi o locţiitoare care să mă poată mulţumi. O găsi pe Calpurnia, care îi semăna atât de mult, încât am socotit adeseori că îi era fiică, îmi vorbise odată de o fată a ei, pe care o dăduse la o doică pentru că, spunea ea, nu poţi să fii în acelaşi timp prostituată şi mamă.

Acteea se căsători deci cu un fost soldat din gardă, care se purtă frumos cu ea; avură cinci copii. De atunci, am avut necontenit grijă de familia ei.

Pomenesc lucrurile acestea pentru că cititorii se vor fi întrebat, desigur, ce fel de viaţă sexuală am dus de când m-am despărţit de Urgulanilla. Nu e firesc ca un bărbat normal să trăiască mult timp fără femeie, şi cum Urgulanilla era imposibilă ca soţie, cred că nu mi se poate imputa că am trăit cu Acteea. Mă înţelesesem cu aceasta ca nici unul din noi să nu aibă raporturi cu altcineva cât timp vom fi împreună. Nu din sentiment, ci ca o prevedere medicală: pe atunci, bolile venerice făceau ravagii la Roma - tot ca o consecinţă a războaielor punice, în treacăt fie zis.

Cu acelaşi prilej, vreau să spun că în nici o perioadă a vieţii mele nu m-am dedat la homosexualitate. Nu mă gândesc la argumentele lui Augustus - că aceasta împiedică pe un bărbat să dea copii statului. Dar întotdeauna mi s-a părut dezgustător şi demn de milă să văd cum unui om matur - poate unui magistrat sau unui cap de familie - i se scurg ochii după câte un băieţaş rotofei, acoperit de farduri, sau pe câte un bătrân senator făcând pe Venus faţă de un Adonis înalt şi bine legat din cavaleria gărzilor, şi care îl tolerează pe bătrânul imbecil numai fiindcă are bani.

Când trebuia să mă duc la Roma, rămâneam acolo cât mai puţin timp cu putinţă. Nu mă simţeam în largul meu în atmosfera colinei Palatin, poate din pricina încordării crescânde dintre Tiberius şi Livia. Tiberius îşi construise un palat uriaş la nord-vestul colinei: se instalase la parter, fără a aştepta măcar să fie terminate celelalte etaje, lăsând-o singura stăpână a palatului lui Augustus. Ea, ca să arate că noul palat, cu toată întreita lui mărime, nu va avea niciodată prestigiul celui vechi, ridică în sala de primire o măreaţă statuie de aur lui Augustus şi vru, ca Mare Preoteasă a cultului, să invite la banchetul inaugural pe toţi senatorii şi soţiile lor. Tiberius arătă însă că era nevoie de un vot al Senatului: era o serbare oficială şi nu o recepţie particulară. El conduse astfel dezbaterile încât, în cele din urmă, banchetul fu împărţit în două: masa senatorilor, prezidată de el, avu loc în sala de primire, iar cea a

soţiilor, prezidată de Livia, într-o sală alăturată. Ea înghiţi jignirea fără să dea semne că o observase şi spuse că era o împărţire înţeleaptă, care ar fi coincis chiar cu dorinţa lui Augustus; dar îşi luă tacâmurile şi vasele cele mai costisitoare şi ordonă bucătarilor palatului să rezerve pentru femei tot ce era mai bun dintre fripturi, dulciuri şi vinuri. Avu deci câştig de cauză, iar soţiile senatorilor râseră cu poftă pe socoteala lui Tiberius şi a soţilor lor.

Un alt lucru care-mi displăcea la Roma era că nu puteam niciodată să-l evit pe Sejanus. Nu-mi plăcea să am de-a face cu el, cu toată politeţea căutată ce mi-o arăta totdeauna şi deşi nu mă jignise niciodată direct. Mă miram că un om cu înfăţişarea şi purtările lui se putea bucura de atâta succes la Roma, fără a fi nici de origine nobilă, nici comandant renumit şi nici măcar deosebit de bogat; era omul cel mai însemnat după Tiberius şi foarte popular printre soldaţii din gardă. Avea o faţă care îţi inspira neîncredere: era neregulată, prefăcută şi crudă; singura trăsătură care îi dădea caracter era un soi de îndrăzneală şi de hotărâre brutală. Se spunea, deşi îmi venea greu s-o cred, că mai multe femei de neam se luptau pentru el. Nu se împăca bine cu Castor, lucru uşor de înţeles, dat fiind că se zvonea despre o legătură între el şi Livilla. Dar Tiberius părea să aibă o încredere oarbă în el.

Am vorbit de Briseis, bătrâna libertă a mamei. Când am anunţat-o că părăsesc Roma şi mă stabilesc la Capua, mi-a spus că îi voi lipsi, dar că aveam dreptate să plec.

- Am avut un vis ciudat în noaptea trecută, stăpâne Claudius. Se făcea că erai un băieţaş infirm în casa căruia năvăliseră hoţii, ucigându-i tatăl şi întreaga familie; dar el s-a strecurat prin fereastra camerei şi a mers şchiopătând până în pădurea vecină, unde s-a suit într-un copac. Hoţii au ieşit din casă şi s-au aşezat sub copac, să-şi împartă prada. Dar în curând s-au luat la ceartă; unul dintre ei a fost ucis, apoi încă doi; ceilalţi s-au pus pe băutură prefăcându-se prieteni, dar vinul fusese otrăvit de unul dintre tâlharii ucişi, aşa că au murit cu toţii. Atunci băieţaşul cel şchiop a coborât din copac şi a luat prada care cuprindea mult aur şi giuvaeruri jefuite de la alte familii; a dus totul acasă şi a devenit foarte bogat.

Am zâmbit.

- E un vis ciudat, Briseis. Dar băiatul a rămas la fel de şchiop ca mai înainte, iar toată bogăţia lui nu l-a ajutat să redobândească viaţa tatălui şi a familiei sale, nu-i aşa?

- Nu, dragul meu, dar poate că s-a căsătorit şi şi-a întemeiat o familie a lui. Deci, caută-ţi un copac solid, stăpâne Claudius, şi nu coborî până nu mor toţi tâlharii.

- N-o să cobor nici atunci, dacă va fi după voia mea, Briseis. Nu vreau să fiu moştenitorul unor bunuri furate.

- Vei putea oricând să le înapoiezi, stăpâne.

Toate acestea sunt remarcabile, în lumina celor întâmplate mai târziu. Nu prea cred în vise. Athenodor a visat într-o noapte că în pădurea vecină, în vizuina unui bursuc, se afla o comoară. A căutat locul exact şi, deşi nu mai fusese niciodată acolo, a descoperit într-un mal intrarea vizuinei. Atunci a luat doi ţărani şi i-a pus să sape până la fund. Au găsit acolo o pungă putrezită cu şase gologani vechi şi o monedă falsă de argint - care n-au ajuns nici măcar să plătească munca ţăranilor. Iar unul din chiriaşii mei, un negustor, a visat şi el într-o noapte că un stol de vulturi îl înconjoară şi că unul dintre ei i se aşează pe umăr. De aici a tras concluzia că va ajunge împărat. Dar singurul lucru care s-a întâmplat a fost vizita unui pluton de soldaţi din gardă care purtau un vultur pe scut. Veniseră să-l aresteze pentru un delict care cădea sub

jurisdicţia militară.

Capitolul XVIII

Într-o după-amiază de vară, eram aşezat pe o bancă de piatră din spatele grajdurilor vilei mele de la Capua şi meditam la o problemă oarecare de istorie etruscă, jucând zaruri - mâna stângă împotriva dreptei - pe masa zgrunţuroasă de lemn din faţa mea. Un om în zdrenţe se apropie de mine şi mă întrebă dacă eu eram Tiberius Claudius Nero Germanicus: venise să mă caute de la Roma.

- Am o veste pentru tine, stăpâne. Nu ştiu dacă are vreo valoare, dar sunt un bătrân soldat vagabond - un veteran de-al tatălui tău, stăpâne - şi, ştii, uneori îţi pare bine să ai un motiv pentru a alege un drum în locul altuia...

- Şi cine te-a rugat să-mi aduci vestea?

- Un om pe care l-am întâlnit în pădure, pe lângă capul Cosa. Un om ciudat, îmbrăcat ca un sclav, dar vorbind ca un Cezar. Un om înalt şi voinic, ce părea să moară de foame.

- Cum a spus că îl cheamă?

- Nu mi-a dat nici un nume. Mi-a spus că vei şti cine e după ce vei auzi înştiinţarea şi că vei fi surprins să auzi veşti de la el. M-a pus s-o repet de două ori, ca să fie sigur că o ştiu bine. El îţi trimite vorbă că tot mai pescuieşte, dar că nu poate trăi numai din peşte şi că trebuie să-l previi pe cumnatul lui; că, dacă i s-a trimis lapte, el nu l-a primit niciodată şi că tare ar vrea să aibă o carte de citit - măcar de şapte pagini, îţi trimite vorbă să nu faci nimic înainte de a primi veşti din parte-i. Poţi să înţelegi ceva din asta, stăpâne, sau omul era nebun?

Auzindu-i vorbele, de-abia mi-am putut crede urechilor. Postumus! Dar Postumus murise!

- Are fălcile late, ochii albaştri şi un anume fel de a înclina capul într-o parte când pune o întrebare?

- Chiar aşa, stăpâne.

I-am turnat de băut cu o mână atât de tremurătoare, încât jumătate s-a vărsat pe jos. Apoi, făcându-i semn să mă aştepte, am reintrat în casă. Am găsit două togi în bună stare, rufărie, sandale, câteva brice şi săpun. După aceea am luat prima carte cusută care mi-a căzut în mână - era un raport despre ultimele cuvântări ale lui Tiberius în Senat - şi pe pagina a şaptea am scris cu lapte:

Ce fericire! Îi scriu pe dată lui G... Fii prudent. Cere-mi tot ce-ţi va trebui. Unde te pot vedea? Cu toată dragostea. Ai aici douăzeci de monede de aur; e tot ce am pentru moment, dar nădăjduiesc că un dar grabnic face cât două.

Am aşteptat să se usuce pagina şi i-am înmânat omului cartea şi hainele împăturite, împreună cu o pungă.

- Ia aceste treizeci de monede de aur - i-am spus. Zece sunt pentru tine; celelalte douăzeci, pentru omul din pădure. Adu-mi ştiri de la el şi vei mai căpăta încă zece. Dar nici un cuvânt nimănui şi întoarce-te repede.

- Bine, stăpâne - spuse el. Te poţi încrede în mine. Dar cine m-ar împiedica să dispar cu pachetul şi cu banii?

- De n-ai fi cinstit, n-ai pune o asemenea întrebare. Să mai bem o cupă împreună şi apoi du-te.

Pe scurt, a plecat cu pachetul şi cu banii şi, după câteva zile, mi-a adus un răspuns verbal al lui Postumus. Acesta îmi mulţumea pentru aur şi pentru veşminte şi îmi cerea să nu caut să-l văd; mama Crocodilului va şti unde să-l găsească. Purta acum numele de Pantherus şi mă ruga să-i trimit prin ea, cât mai curând cu putinţă, răspunsul cumnatului său. I-am dat bătrânului soldat cele zece monede de aur făgăduite şi încă alte zece, ca răsplată pentru cinstea lui. Ştiam ce înţelegea Postumus prin "mama Crocodilului". Crocodilul era un bătrân libert al lui Agrippa, poreclit de noi astfel din pricina mişcărilor lui încete, a lăcomiei şi a fălcilor lui enorme. Maică-sa ţinea un han la Perusia: cunoşteam locul. I-am scris de îndată lui Germanicus, ca să-l înştiinţez de cele întâmplate; am trimis scrisoarea la Roma prin Pallas, spunându-i să o expedieze cu cel dintâi curier spre Germania, în scrisoare pomeneam doar de faptul că Postumus era viu şi se ascundea - nu spuneam unde - şi îl rugam pe Germanicus să-mi confirme primirea scrisorii. Am tot aşteptat răspunsul, dar n-a venit nimic. Am scris din nou, de astă dată mai pe larg - iar fără răspuns. Am trimis atunci vorbă mamei Crocodilului, printr-un cărăuş, că n-a sosit încă nici o ştire pentru Pantherus de la cumnatul lui.

Postumus nu mai dădu semne de viaţă. Nu voia să mă mai compromită, şi acum, când avea bani şi putea circula fără să rişte să fie arestat ca sclav evadat, nu mai avea nevoie de ajutorul meu. Într-o zi, cineva îl recunoscu şi trebui să părăsească hanul, din prudenţă. Zvonul că era în viaţă se răspândi în curând în toată Italia. La Roma, numele lui era pe toate buzele. Mai multe persoane, printre care trei senatori, veniră în taină la mine să mă întrebe dacă vestea era adevărată. Am răspuns că nu l-am văzut pe Postumus, dar că am întâlnit pe cineva care-l văzuse şi că nu exista nici cea mai mică îndoială că el era. La rândul meu, i-am întrebat ce aveau de gând să facă dacă Postumus se va întoarce la Roma şi va obţine sprijinul populaţiei. Dar întrebarea mea prea directă i-a pus în încurcătură şi i-a jignit, aşa că n-am obţinut nici un răspuns.

Se zvonea că Postumus fusese văzut în mai multe oraşe din împrejurimile Romei, dar el avea prevederea să nu intre în oraşe decât noaptea şi să plece deghizat înaintea zorilor. Nu se arăta în public, ci trăgea la câte un han, iar la plecare lăsa un cuvânt de mulţumire, semnat cu numele său adevărat. În sfârşit, într-o zi, el debarcă la Ostia de pe un mic vas de coastă. Populaţia din port aflase de sosirea sa cu câteva ore înainte şi îi făcu o uriaşă manifestaţie de simpatie. Postumus alesese Ostia pentru că era cartierul general de vară al flotei, al cărei amiral fusese tatăl său Agrippa. Vasul său purta pavilionul verde pe care Augustus i-l dăduse lui Agrippa - şi, după el, fiilor acestuia - cu dreptul de a-l arbora ori de câte ori vor fi pe mare, în amintirea victoriei de la Actium. Iar Ostia cinstea memoria lui Agrippa aproape mai mult decât pe cea a lui Augustus.

Postumus îşi risca viaţa: era încă exilat şi, în consecinţă, în afara legii, din clipa în care reapăruse în Italia. În câteva cuvinte mulţumi populaţiei pentru primire. Spuse apoi că, dacă soarta îi va surâde şi va recăpăta stima Senarului şi a poporului roman, de care fusese pe nedrept lipsit datorită acuzaţiilor mincinoase ale duşmanilor săi - calomnii de care bunicul său, Zeul Augustus, aflase prea târziu - va răsplăti regeşte credinţa bărbaţilor şi a femeilor din Ostia. O companie din gardă se găsea acolo spre a-l aresta - căci Livia şi Tiberius aflaseră şi ei de sosirea lui - dar ce putea face o companie împotriva unei atare mulţimi? Căpitanul companiei avu înţelepciunea nici să nu încerce a îndeplini sarcina; dar porunci ca doi soldaţi să se deghizeze în marinari şi să nu-l piardă din ochi pe Postumus. Până îşi schimbară aceştia hainele,

el dispăru din nou şi nu mai putură să-i dea de urmă.

A doua zi, Roma era plină de marinari care păzeau străzile principale: îi cereau fiecărui cavaler sau senator întâlnit să le spună parola, care era "Neptun". Cei ce n-o ştiau trebuiau s-o înveţe şi s-o repete de trei ori, dacă nu voiau să fie bătuţi. Nimeni n-avea chef de bătaie, iar sentimentul popular era atât de favorabil lui Postumus, şi de potrivnic Liviei şi lui Tiberius, încât un singur cuvânt al lui Germanicus ar fi fost de ajuns ca întreaga Romă, împreună cu gărzile şi cu batalioanele oraşului, să treacă de partea lui. Dar, fără sprijinul lui Germanicus, o răscoală în favoarea lui Postumus ar fi însemnat război civil; şi nimeni nu putea lua în serios sorţii de câştig ai lui Postumus într-o luptă cu Germanicus.

În mijlocul fierberii, acel Crispus care i se opusese lui Tiberius, trimiţându-l pe Clement la moarte cu doi ani înainte - dar care fusese iertat - i se oferi lui Tiberius ca să-şi răscumpere greşeala prinzându-l de data aceasta pe adevăratul Postumus. Tiberius îi dădu mână liberă. Crispus descoperi până la urmă cartierul general al lui Postumus. Îi aduse acestuia o mare sumă de bani, pentru a-i plăti - spunea el - pe marinarii care pierduseră două zile de muncă supraveghind oraşul; îşi dăduse seama că va aduce gărzile personale de germani de partea lui Postumus la cel dintâi semnal. Le şi dăduse - spunea el - sume enorme de bani. Postumus îl crezu, îşi dădură întâlnire la ora două de dimineaţă într-un anumit colţ de stradă, unde trebuiau să vină şi marinarii lui Postumus. De acolo, vor porni împotriva palatului lui Tiberius. Crispus va porunci gărzilor personale să-l lase pe Postumus să treacă. Tiberius, Castor şi Livia vor fi arestaţi. Cât despre Sejanus, Crispus declară că acesta făgăduise - deşi nu va lua parte la complot - să treacă cu gărzile de partea noului regim, de îndată ce prima lovitură va fi fost încununată de succes; punea doar condiţia să rămână în continuare comandant al gărzii.

Marinarii fură exacţi la întâlnire, dar Postumus nu mai sosea. La ora aceea târzie, străzile erau pustii. Deodată, o trupă formată din gărzile personale germane şi câţiva oameni aleşi de-ai lui Sejanus se aruncară asupra marinarilor, care erau cu toţii cam băuţi şi-şi răsfiraseră rândurile; faimoasa lor parolă "Neptun" îşi pierduse puterea. Mulţi dintre ei fură ucişi pe loc, mai mulţi încă pe când fugeau. Iar restul - ziceau unii - nu se opriră din fugă decât la Ostia, împreună cu doi soldaţi, Crispus îl pândise pe Postumus într-o străduţă îngustă pe drumul spre întâlnire; îl ameţiseră cu un sac de nisip, apoi îl legaseră punându-i şi un căluş şi, vârându-l într-o litieră închisă, îl duseseră la palat.

A doua zi, Tiberius anunţă în Senat că un anume Clement, sclav al lui Postumus Agrippa, provocase multă tulburare în Cetate, încercând să se dea drept defunctul său stăpân. Îndrăzneţul individ fugise de la noul său stăpân şi se ascunsese într-o pădure în Toscana, lăsându-şi barba să crească pentru a-şi ascunde bărbia teşită, care era singura deosebire mai vizibilă dintre el şi Postumus. Câţiva marinari din Ostia, totdeauna gata de scandal, se prefăcuseră că-l cred pentru a avea pretext să pornească împotriva Romei şi să provoace dezordini. Cu puţin înaintea zorilor se strânseseră într-un cartier mărginaş, pregătindu-se să pornească sub comanda lui spre centrul oraşului, ca să jefuiască prăvăliile şi locuinţele. Dar, atacaţi de un detaşament din gardă, ei se împrăştiaseră părăsindu-şi şeful, care fusese omorât. Senatul nu mai avea deci nici un motiv să se neliniştească în această privinţă.

Mai târziu am aflat că Tiberius se prefăcuse a nu-l recunoaşte pe Postumus când acesta îi fusese adus dinainte, îl întrebase în batjocură: "Cum ai devenit unul dintre Cezari?" "În acelaşi fel şi în aceeaşi zi cu

tine: ai uitat?" răspunsese Postumus. Tiberius poruncise unui sclav să-l pălmuiască pentru această obrăznicie; apoi fusese torturat ca să mărturisească numele complicilor săi. Dar el povestise numai anecdote scandaloase despre viaţa particulară a lui Tiberius, şi cu atâtea amănunte dezgustătoare, încât Tiberius, ieşindu-şi din fire, îi desfundase obrazul cu pumnii săi noduroşi. Soldaţii sfârşiseră măcelul decapitându-l şi tăindu-l în bucăţi în subteranele palatului.

Poate fi închipuită o durere mai mare decât a mea? Să plângi un prieten scump, asasinat după un lung exil nemeritat, ca apoi, după bucuria prea scurtă de a-l şti scăpat de călăii săi, să afli că a fost prins prin trădare, torturat sălbatic şi măcelărit şi să ai a-l plânge din nou, de astă dată fără nădejde şi chiar fără a-l fi revăzut! Singura mea mângâiere era gândul că Germanicus, de cum va afla totul, va opri campania şi va porni împotriva Romei în fruntea tuturor regimentelor pe care le va putea aduna, răzbunând moartea lui Postumus în faţa lui Tiberius şi a Liviei. I-am scris, dar nu mi-a răspuns; am scris din nou: tot nimic. În sfârşit, într-o zi am primit o lungă scrisoare afectuoasă, în care îmi vorbea de succesul de necrezut al înşelăciunii lui Clement! Cum putuse acesta să treacă drept Postumus? Am înţeles astfel că nici una dintre scrisorile mele mai importante nu i-au ajuns: singura care sosise la destinaţie fusese trimisă cu acelaşi curier ca şi a doua. În aceasta îi dădeam doar nişte amănunte de afaceri de care mă rugase să mă ocup. Îmi mulţumea pentru informaţia trimisă, spunând că era tocmai cea de care avea nevoie. Mi-am dat seama, cu un brusc sentiment de groază, că Livia sau Tiberius le interceptaseră, pesemne, pe celelalte.

Digestia mea nu fusese niciodată bună, iar teama perpetuă de otravă nu o îmbunătăţi. Am reînceput să mă bâlbâi; am avut crize de afazie - goluri subite în minte, care mă făceau cu desăvârşire ridicol, căci atunci când mă apucau în mijlocul unei fraze, o sfârşeam indiferent cum. Nu am mai fost în stare nici să-mi îndeplinesc funcţia de preot al lui Augustus, de care mă achitasem până atunci fără a nemulţumi pe nimeni. Un vechi obicei roman cere ca, dacă se face cea mai mică greşeală în ritualul unui sacrificiu, toată ceremonia să fie reluată de la capăt. Iar mie mi se întâmpla să mă pierd în mijlocul unei rugăciuni şi să repet aceeaşi frază de două-trei ori una după alta, fără să observ, sau să iau cuţitul de piatră pentru a ucide victima, fără să-i fi stropit capul cu făină şi sare. Trebuia atunci să reîncep totul; cei de faţă se plictiseau şi îşi pierdeau răbdarea. Am sfârşit prin a-i scrie lui Tiberius, Marele nostru Pontif, cerându-i să-mi acorde un an de concediu, din motive de sănătate. Mi-a aprobat cererea fără comentarii.

Capitolul XIX

Al treilea an de război al lui Germanicus împotriva germanilor fu şi mai strălucit decât ceilalţi doi. Germanicus îşi alcătui un plan de luptă care urmărea să-i ia prin surprindere pe duşmani şi totodată să scutească trupele de marşuri obositoare şi primejdioase. Hotărî să construiască pe Rin o flotă de aproape o mie de vase, să-şi îmbarce majoritatea trupelor, să coboare fluviul şi, trecând printr-un canal tăiat pe vremuri de tatăl nostru printre lacurile olandeze, să ajungă la mare, la gurile râului Ems. Acolo îşi va ancora o parte din ambarcaţiuni la ţărmul apropiat, iar cu celelalte va forma un pod de vase. Apoi va ataca triburile de dincolo de Weser - un râu ce poate fi trecut prin vad şi care e paralel cu Emsul cale de vreo douăzeci de leghe. Planul a fost îndeplinit

întocmai.

Când avangarda ajunse la Weser, îl găsi pe Hermann împreună cu câteva căpetenii aliate aşteptând pe malul celălalt. Hermann strigă peste apă, întrebând dacă Germanicus se afla în fruntea trupelor. Când i se răspunse afirmativ, întrebă dacă i se putea transmite un mesaj. Acesta suna astfel: "Salut curtenitor lui Germanicus! Îmi îngăduie să vorbesc cu fratele meu?" Era vorba de un frate al lui Hermann, numit pare-se în germană Goldkopf, sau în orice caz ceva atât de barbar, încât nu fusese posibil să fie transformat într-un nume latin, aşa cum Hermann devenise Arminius, sau Siegmyrgth - Segimerus. I se spunea deci Flavius, înţelegând prin asta "Cel cu capul de aur". Flavius făcea parte de ani de zile din armata romană şi, găsindu-se la Lyon în timpul dezastrului lui Varus, făcuse o declaraţie de credinţă faţă de Roma, renegând orice legătură de familie cu trădătorul Hermann. În campania din anul următor a lui Tiberius şi Germanicus se luptase cu vitejie şi pierduse un ochi.

Germanicus îl întrebă pe Flavius dacă dorea să stea de vorbă cu fratele său. Flavius răspunse că nu ţinea neapărat, dar poate că acesta avea de gând să facă propuneri de pace. Aşezaţi faţă în faţă, cei doi fraţi se porniră să răcnească peste râu. Hermann începu în germană, dar Flavius îl avertiză că, dacă nu trecea la latină, nu va mai sta de vorbă cu el. Hermann nu voia să vorbească latina, căci celelalte căpetenii n-o înţelegeau şi-i era teamă să nu fie socotit trădător, iar Flavius, la rândul său, nu dorea ca romanii, care nu înţelegeau germana, să-l creadă pe el trădător. Pe de altă parte, Hermann dorea să-i impresioneze pe romani, iar Flavius pe germani. Hermann continuă să vorbească germana, iar Flavius latina, dar, pe măsură ce se încălziră, ajunseră la un asemenea talmeş-balmeş de limbi, încât, după cum îmi scria Germanicus, te prăpădeai de râs ascultându-i. Citez din scrisoarea lui Germanicus:

"Hermann: Bună ziua, frate. Ce-ai păţit la faţă? Ai o cicatrice groaznică. Ai pierdut cumva un ochi?

Flavius: Da, frate. Poate l-ai găsit chiar tu. L-am pierdut în ziua când tu fugeai în galop prin pădure, cu scutul acoperit cu noroi, ca să nu te recunoască Germanicus.

Hermann: Te înşeli, frate. N-am fost eu acolo. Probabil că iar ai băut. Totdeauna făceai aşa înainte de bătălie: erai neliniştit până nu dădeai pe gât o vadră de bere, aşa că trebuia să te prindă în chingi de şa când suna semnalul de atac.

Flavius: Totul nu e decât o minciună sfruntată, dar îmi aduc aminte ce leşie putredă mai e şi berea voastră germană. N-o beau niciodată, chiar dacă se aduce un convoi întreg de care capturate prin satele voastre ocupate. Oamenii n-o beau decât când n-au încotro; spun că e mai bună decât apa mlăştinoasă spurcată de leşurile germane.

Hermann: E drept că-mi place şi mie vinul roman. Mi-au mai rămas câteva sute de vase dintre cele capturate de la Varus. În vara asta o să mai capăt o provizie, dacă Germanicus nu va fi cu ochii în patru. Şi fiindcă veni vorba, ce răsplată ai căpătat pentru ochiul tău pierdut?

Flavius (cu multă demnitate): Mulţumirile personale ale comandantului-şef şi trei decoraţii, inclusiv Coroana şi Lanţul.

Hermann: Ha, ha! Lanţul? Îl porţi în jurul gleznelor, sclav roman ce eşti!

Flavius: Prefer să fiu sclavul romanilor decât să-i trădez. Ştii, frate, draga ta Thrusnelda o duce bine, la fel şi băiatul tău. Când vii la Roma să le faci o vizită?

Hermann: La sfârşitul campaniei, frate. Ha, ha!

Flavius: Vrei să spui când vei păşi în urma carului lui Germanicus şi

lumea va arunca cu ouă clocite după tine? Ce-o să mai râd!

Hermann: Mai bine ai râde înainte, că de crezi că o să mai ai gâtlej să râzi peste trei zile, nu mă numesc Hermann. Dar ajunge cu asta. Am o vorbă pentru tine din partea mamei noastre.

Flavius (deodată serios şi scoţând un suspin adânc): Biata, buna mea mamă! Ce îmi trimite vorbă? Mai am sfânta ei binecuvântare, frate?

Hermann: Frate, ai rănit-o adânc în suflet pe înţeleaptă, nobila şi fertila noastră mamă. Ea spune că va schimba binecuvântarea în blestem dacă mai continui să te porţi ca un trădător faţă de familia, tribul şi neamul tău, dacă nu treci imediat de partea noastră, ca să iei comanda trupelor alături de mine.

Flavius (în germană, izbucnind în lacrimi de furie): Niciodată n-a spus ea asta, Hermann! N-a putut s-o spună. E o minciună pe care ai scornit-o tu, ca să mă loveşti. Recunoaşte că e o minciună, Hermann!

Hermann: Ţi-a lăsat doar două zile ca să iei o hotărâre.

Flavius (către ordonanţa lui): Hai, sperietoare, adu-mi calul şi armele! Trec apa să mă lupt cu fratele meu. Hermann, ticălosule, vin la tine să ne luptăm!

Hermann: Hai, vino, sclav chior ce eşti, mâncătorule de fasole!"

Flavius sări pe cal şi porni să treacă râul înot, când un colonel roman îl apucă de picior şi-l trase din şa: înţelegea germana şi cunoştea veneraţia absurdă pe care o aveau germanii pentru mamele şi soţiile lor. Dacă Flavius dorea de fapt să dezerteze? Îl povăţui deci să nu-l ia în seamă pe Hermann şi să nu-i creadă minciunile. Dar Flavius nu putu răbda să n-aibă el ultimul cuvânt. Se şterse deci la ochi şi strigă peste râu: "Ţi-am văzut socrul săptămâna trecută. Are o moşioară frumoasă lângă Lyon. Mi-a spus că Thrusnelda a venit la el fiindcă nu poate suporta ruşinea de a fi soţia unui om care şi-a călcat jurământul solemn faţă de Roma şi care l-a putut trăda pe acela la masa căruia a mâncat. A spus că singura cale de a-i recâştiga dragostea e să nu întrebuinţezi armele pe care ţi le-a dat în ziua nunţii voastre împotriva prietenilor de care eraţi legaţi prin jurământ. Ea nu ţi-a fost încă necredincioasă, dar nu va aştepta mult, dacă nu-ţi vii în fire".

Atunci veni rândul lui Hermann să plângă, să se zbată şi să-l învinuiască pe Flavius că scornea minciuni.

Germanicus delegă în taină un căpitan care urma să-l supravegheze pe Flavius în timpul bătăliei de a doua zi, iar la cel mai mic semn de trădare, să-l străpungă.

Germanicus scria rar, dar când o făcea, scria pe larg, povestind toate lucrurile interesante sau cu haz, dar care - cum spunea el - nu păreau potrivite pentru rapoartele oficiale către Tiberius; nu trăiam decât pentru aceste scrisori. Nu-mi era niciodată teamă pentru Germanicus, câtă vreme se lupta cu germanii. Avea aceeaşi siguranţă faţă de ei ca un crescător încercat de albine printre albinele lui; acesta poate să înainteze cu îndrăzneală spre stup şi să scoată mierea, iar albinele nu ştiu cum se întâmplă că nu-l înţeapă niciodată, cum ar face-o cu altul.

La două zile după ce trecu Weserul prin vad, Germanicus dădu bătălia hotărâtoare cu Hermann. M-au interesat întotdeauna cuvântările rostite înainte de luptă: nimic nu aruncă o lumină mai vie asupra firii unui general. Germanicus nu ţinea discursuri pompoase şi nici nu făcea glume obscene cu soldaţii, ca Iulius Cezar. Era întotdeauna foarte sobru, precis şi concret. De astă dată vorbi despre părerea lui asupra germanilor. Spuse că nu-i socoteşte soldaţi. Au o anumită trufie şi luptă bine la înghesuială, ca şi fiarele sălbatice, şi mai au şi o viclenie

animalică, de care e prudent să ţii seama când lupţi împotriva lor. Dar după primul atac furios obosesc repede şi nu sunt disciplinaţi, în înţelesul militar al cuvântului: sunt prea dezbinaţi de rivalităţi personale. Căpeteniile lor nu se pot niciodată bizui în întregime pe ei: ba fac prea mult, ba nu fac îndeajuns. "Asta e tot ce-am avut de spus, încheie el, în afară de un singur lucru: cea mai mare parte a luptei de mâine se va duce prin aceste păduri, unde duşmanii vor fi atât de înghesuiţi, încât nu vor avea loc de manevră. Repeziţi-vă asupra lor, nu le luaţi în seamă suliţele şi treceţi îndată la lupta corp la corp. Înjunghiaţi-i în obraz, de asta se tem cel mai mult."

Hermann îşi alesese cu grijă câmpul de luptă: era un şes ce se îngusta spre un capăt, cuprins între Weser şi un şir de coline împădurite. Avea de gând să dea lupta în partea cea mai îngustă, având în spate o pădure deasă de stejari şi de mesteceni, râul la dreapta lui şi colinele la stânga. Germanii se împărţiseră în trei detaşamente. Primul, format din tineri luptători localnici, înarmaţi cu suliţe, trebuia să înainteze pe câmpie spre regimentele romane din avangardă, alcătuite probabil din aliaţi francezi, şi să le respingă. Apoi, la sosirea întăririlor romane, va trebui să întrerupă lupta şi să simuleze o retragere plină de panică. Romanii vor vrea să-i împingă spre pădure, şi atunci al doilea detaşament, format din oamenii din tribul lui Hermann, va ataca dinspre pădure, lovindu-i pe romani din flanc. Aceasta va produce învălmăşeală, ceea ce va permite întoarcerea primului detaşament, susţinut de către cel de-al treilea, format din oameni încercaţi din triburile locale; romanii vor fi astfel împinşi spre râu. În sfârşit, cavaleria germană, înconjurând dealul, îi va ataca pe romani din spate. Ar fi fost un plan chibzuit, dacă Hermann s-ar fi aflat în fruntea unor luptători disciplinaţi. Dar aşa, a dat greş cu totul.

Germanicus îşi distribui trupele astfel: în primul rând, două regimente de infanterie grea franceză pe malul râului şi două regimente auxiliare de germani pe coasta dealului, apoi arcaşii pedeştri, apoi patru regimente din armata permanentă, urmate de Germanicus în fruntea a două batalioane din gardă şi a cavaleriei regulate, apoi încă patru regimente romane, apoi arcaşii francezi călări şi infanteria uşoară franceză.

În timp ce auxiliarii germani înaintau la poalele colinei, Hermann, care urmărea desfăşurarea evenimentelor din vârful unui pin, strigă furios către nepotul său, care îi aştepta ordinele la rădăcina copacului: "Iată-l pe trădătorul de frate-meu! Nu cumva să părăsească viu lupta!" Prostănacul de nepot se grăbi să strige: "Hermann ordonă să atacăm imediat!" şi se repezi în jos, spre şes, urmat de jumătate de trib. Hermann izbuti cu greu să reţină restul. Germanicus trimise imediat cavaleria romană să-i atace din flanc pe netoţii aceia, înainte de a apuca măcar să ajungă la oamenii lui Flavius, iar arcaşilor francezi le porunci să le taie retragerea.

Între timp, detaşamentul de hărţuire german înainta dinspre pădure, dar atacul cavaleriei romane îi risipise pe oamenii de sub comanda nepotului lui Hermann, care năvăliră asupra lui, provocând panică şi punându-l şi pe el pe fugă. Al treilea detaşament german, cel mai important, ieşi atunci din pădure, aşteptându-se ca trupele neregulate să se oprească şi să pornească iarăşi împreună la asalt, după cum fusese înţelegerea. Dar trupele neregulate nu se gândeau decât să scape de urmărirea cavaleriei şi goniră spre adăpost, năpustindu-se chiar printre rândurile detaşamentului german. În clipa aceea se arătă un semn fericit pentru romani. Opt vulturi, care fuseseră speriaţi de atac şi se roteau în văzduh deasupra câmpiei, scoţând ţipete ascuţite, se

îndreptară toţi deodată înspre pădure. Germanicus strigă: "Urmaţi vulturii! Urmaţi vulturii romani!" Întreaga armată reluă în cor strigătul: "Urmaţi vulturii!" Între timp, Hermann atacase cu restul oamenilor săi, luându-i prin surprindere pe arcaşii pedeştri şi omorând o bună parte dintre ei; dar regimentul francez de infanterie grea făcu cale întoarsă, venind în ajutorul arcaşilor. Trupele lui Hermann, care numărau cam cincisprezece mii de oameni, ar mai fi putut salva bătălia, zdrobind infanteria franceză şi deschizând astfel o breşă uriaşă între avangarda romană şi grosul trupelor. Dar, orbiţi de razele de soare care se reflectau pe armele, platoşele, scuturile şi căştile şirurilor lungi de infanterişti ce înaintau spre ei, germanii îşi pierdură curajul. Cei mai mulţi o luară la goană înapoi spre colină. Hermann reuşi să mai strângă în jurul lui o mie sau două de oameni, ceea ce era prea puţin, căci între timp două escadroane de cavalerie romană lansară un atac, tăind calea fugarilor. Cum de-a putut scăpa Hermann cu viaţă a rămas o taină. Se pare că, dând pinteni calului, a străbătut pădurea şi, ajungând printre trupele germane auxiliare, a strigat: "Lăsaţi drumul liber, vitelor! Sunt Hermann!" Nimeni n-a îndrăznit să-l ucidă fiindcă era fratele lui Flavius şi acesta s-ar fi simţit dator să-i răzbune moartea, pentru a apăra cinstea familiei.

Ceea ce a urmat n-a mai fost o luptă, ci un măcel. Grosul trupelor germane fu înconjurat şi împins spre râu, pe care mulţi reuşiseră să-l treacă înot, dar nu toţi. Germanicus trimise a doua linie de infanterie romană spre pădure, zdrobind trupele neregulate germane, care aşteptau acolo cu vaga nădejde că soarta bătăliei se va mai întoarce cumva în favoarea lor. (Arcaşii îşi dovediră măiestria ţintind în germanii ascunşi prin frunzişul din vârful copacilor.) Orice împotrivire încetă. De la nouă dimineaţa până la şapte seara, când începu să se însereze, măcelul continuă. Până la zece leghe de jur-împrejur, câmpul de bătaie era presărat cu cadavre germane. Printre prizonieri se găsea mama lui Hermann şi a lui Flavius. Ea ceru îndurare, spunând că de mult încercase să-l convingă pe Hermann de zădărnicia împotrivirii faţă de cuceritorii romani, în felul acesta, credinţa lui Flavius era asigurată.

După o lună se dădu o altă bătălie, într-o regiune împădurită de pe malurile Elbei. Hermann pregătise o ambuscadă şi luase o serie de măsuri care ar fi fost foarte eficace dacă n-ar fi ajuns cu câteva ore înainte, prin nişte dezertori, la urechile lui Germanicus. Şi astfel, în loc ca romanii să fie împinşi spre râu, germanii fură goniţi înapoi în pădure, unde erau prea înghesuiţi pentru a pune în aplicare tactica lor obişnuită de atacuri şi retrageri rapide; fură hăituiţi apoi spre o mlaştină putredă, unde câteva mii se scufundară încetul cu încetul, urlând de furie şi disperare. Hermann, care fusese rănit de o săgeată în bătălia precedentă, nu se prea arăta la faţă. Totuşi, conducea cu încăpăţânare lupta din adâncul pădurii, unde, întâlnindu-se din întâmplare cu fratele său Flavius, îl străpunse cu suliţa. Reuşi să scape din mlaştină sărind din piatră în piatră, cu o sprinteneală şi un noroc nemaipomenit.

Germanicus puse să se ridice ca trofeu o stivă uriaşă de arme germane, pe care atârnă următoarea inscripţie: "Armatele lui Tiberius Cezar, supunând triburile dintre Rin şi Elba, dedică aceste semne ale victoriei lor lui Jupiter, Marte şi Augustus". Despre sine nu pomenea nici un cuvânt. Pierderile se ridicau la aproape două mii cinci sute de soldaţi ucişi sau grav răniţi. Germanii pierduseră cel puţin douăzeci şi cinci de mii de oameni.

Germanicus socoti că în anul acela făcuse îndeajuns şi trimise o parte din oameni pe uscat, înapoi spre Rin, iar pe ceilalţi îi îmbarcă pe corăbii. Arunci se produse nenorocirea: curând după ridicarea ancorelor,

furtuna izbucni pe neaşteptate şi risipi flota în cele patru zări. Multe vase se scufundară şi doar corabia lui Germanicus reuşi să ajungă la gurile Weserului, unde el se învinui; ca un al doilea Varus, de pierderea întregii armate romane. Cu greu reuşiră prietenii săi să-l împiedice să se arunce în mare, pe urmele celor înecaţi. Totuşi, după câteva zile, vântul îşi schimbă direcţia înspre nord, şi unul câte unul vasele risipite începură să apară, cele mai multe fără cârmă, iar altele cu cearşafuri întinse în loc de pânze. Vasele mai puţin avariate le remorcau pe cele ce abia se mai puteau ţine pe apă.

Germanicus porunci să se înceapă imediat repararea corăbiilor deteriorate, iar dintre cele rămase întregi trimise cât mai multe să cerceteze insulele pustii din împrejurimi, în căutarea supravieţuitorilor. Mulţi fură găsiţi, dar pe jumătate morţi de foame, căci se hrăniseră doar cu scoici sau cu cadavrele cailor aruncaţi pe ţărm. Şi mai mulţi se întoarseră în cele din urmă din regiuni mai îndepărtate ale coastei, unde fuseseră primiţi cu cinste de localnici, care, supuşi fiind de curând, juraseră credinţă Romei. Vreo douăzeci de corăbii fură trimise înapoi de către regii micilor ţinuturi din Kent şi Sussex, din îndepărtata Britanie, care, de la cucerirea ei de către Iulius Cezar, cu vreo şaptezeci de ani în urmă, plătea un tribut nominal Romei. Până la urmă nu se putu afla nimic doar de soarta unui sfert din oamenii pierduţi, dar chiar dintre aceştia, vreo două sute fură regăsiţi după un număr de ani în Britania Centrală. Fură salvaţi din adâncul minelor de plumb unde fuseseră puşi la muncă silnică.

Auzind de această nenorocire, germanii din interiorul ţării socotiră că fuseseră răzbunaţi de zeii lor. Dărâmară trofeul ridicat pe câmpul de bătălie şi începură chiar să vorbească de un marş spre Rin. Dar Germanicus îi izbi dintr-o dată, trimiţând şaizeci de batalioane de infanterie şi o sută de escadroane de cavalerie împotriva triburilor de pe cursul superior al Weserului, în timp ce el însuşi porni cu optzeci de batalioane şi cu o sută de escadroane de cavalerie împotriva triburilor dintre gurile Rinului şi Emsului. Ambele expediţii fură încununate de succes şi, mai presus de omorârea multor mii de germani, fu bucuria regăsirii vulturului Regimentului XVII, ascuns într-un templu subteran din pădure, şi readucerii lui triumfale în tabără. Doar vulturul Regimentului XVIII mai rămăsese în captivitate şi Germanicus le făgădui soldaţilor să-l recucerească şi pe acesta în anul următor, dacă va mai rămâne în fruntea trupelor. Deocamdată însă îi conduse înapoi spre taberele de iarnă.

Tiberius îi scrise atunci lui Germanicus, insistând să se întoarcă la Roma pentru a-şi celebra triumful; făcuse îndeajuns. Germanicus răspunse că nu-şi va găsi liniştea până nu va fi înfrânt puterea germanilor, ceea ce se putea realiza acum în puţine bătălii. Voia de asemenea să recucerească al treilea vultur. Tiberius îi scrise din nou că Roma nu-şi mai putea îngădui atâtea pierderi, chiar dacă erau preţul unor victorii splendide: nu punea în cauză priceperea militară a lui Germanicus, căci bătăliile duse de el cruţaseră oamenii, dar, socotind pierderile în lupte şi pe cele datorate naufragiului pe mare, se ajungea la două regimente, ceea ce era mai mult decât îşi putea permite Roma. Îi reamintea lui Germanicus că şi pe el Augustus îl trimisese de nouă ori în Germania, aşa că vorbea în cunoştinţă de cauză. După părerea lui, nu merita să dai viaţa unui singur roman chiar pentru zece vieţi germane. Politica cea mai înţeleaptă faţă de germani era să mizezi pe disensiunile intertribale şi să aţâţi războiul dintre căpeteniile vecine, încurajându-i să se omoare între ei fără ajutor din afară. În răspunsul lui, Germanicus cerea să-i fie îngăduit să mai rămână un singur an, în care să-şi încheie

treaba începută. Dar Tiberius îi arătă că Roma avea nevoie de el în calitate de consul şi apoi atinse o coardă sensibilă, reamintindu-i de fratele său Castor. Germania rămânea singura ţară unde se mai dădeau lupte importante şi, dacă el insista să încheie singur războiul, Castor n-ar mai fi avut prilejul să obţină un triumf sau gradul de generalisim. Germanicus nu mai stărui şi răspunse că dorinţele lui Tiberius erau legi pentru el; se va întoarce de îndată ce va fi înlocuit.

Se întoarse la începutul primăverii şi îşi celebră triumful, întreaga populaţie a Romei ieşi să-l întâmpine, până la douăzeci de leghe în afara oraşului. Un arc de triumf măreţ, dedicat recuceririi vulturului, fu ridicat lângă templul lui Saturn. Procesiunea triumfală trecu pe dedesubt. Cuprindea care încărcate cu trofee provenite din templele germane, scuturi şi arme duşmane; altele închipuiau lupte sau zei ai râurilor şi munţilor germani, subjugaţi de soldaţi romani. Thrusnelda şi copilul ei se aflau într-unul dintre care, purtând funii în jurul gâtului. Urma un şir de prizonieri germani încătuşaţi. Germanicus încoronat înainta în carul său, cu Agrippina stând alături şi cu cei cinci copii - Nero, Drusus, Caligula, Agrippinilla şi Drusilla - aşezaţi în spate. Aclamaţiile cu care fu salutat fură mai puternice decât cele obţinute de oricare general, după triumful lui Augustus de la Actium.

Dar eu nu eram de faţă. Nu veţi ghici niciodată unde mă găseam. La Cartagina! Cu o lună înainte de întoarcerea fratelui meu, un bilet al Liviei mă preveni să fiu gata de plecare în Africa. Era nevoie de un reprezentant al familiei imperiale pentru consacrarea unui templu al lui Augustus şi doar de mine se putea dispune. Urma să mi se dea instrucţiuni amănunţite asupra felului în care trebuia să mă port şi să conduc ceremonia. Era de dorit să nu mă fac de râs, chiar faţă de nişte provinciali africani.

Am ghicit de îndată de ce eram trimis. Pentru moment, nu era nevoie de nimeni acolo, căci mai trebuiau cel puţin încă trei luni până să se termine construirea templului. Dar voiau să scape de mine. Nu mă vor lăsa să mă întorc cât timp Germanicus va fi la Roma, iar toate scrisorile mele vor fi deschise şi citite. N-am avut deci prilejul să-i destăinuiesc fratelui meu ceea ce păstrasem atâta timp în suflet. Dar el vorbi cu Tiberius, după cum avusese de gând. Îi spuse că avea dovezi sigure că exilul lui Postumus se datora unui complot perfid al Liviei şi că aceasta trebuia să fie definitiv înlăturată de la conducerea statului. Acţiunile ei nu puteau fi justificate de vreo purtare nedemnă a lui Postumus. Era firesc ca el să fi încercat să scape dintr-o detenţie nemeritată. Tiberius se prefăcu indignat de aceste destăinuiri, dar declară că nu putea provoca un scandal dezonorându-şi brusc mama; o va acuza de crimă între patru ochii şi îi va retrage pe rând toate împuternicirile.

În realitate, el se duse la Livia şi-i povesti cu de-amănuntul cele spuse de Germanicus. Acesta - adăugă el - este desigur un prostănac naiv, dar cu el nu e de glumit, şi apoi e atât de popular la Roma şi în armată, încât Livia ar face poate mai bine, dacă nu socoteşte că ar fi sub demnitatea ei, să încerce a-l convinge că era nevinovată. El, Tiberius, îl va îndepărta cât de curând pe Germanicus - îl va trimite, probabil, în Orient şi va cere Senatului s-o numească pe Livia Mamă a Patriei, titlu ce-l merita cu prisosinţă. Îi vorbise în felul cel mai potrivit. Ea fu încântată că Tiberius se mai temea destul de dânsa ca să-i spună totul şi declară că era un fiu devotat, îi jură că nu adusese nici o acuzaţie falsă împotriva lui Postumus - toată povestea era, probabil, o născocire a Agrippinei, pe care Germanicus o asculta orbeşte şi care îşi îndemna soţul să cucerească monarhia. Planul Agrippinei - spuse Livia - era, fără îndoială, acela de a-l învrăjbi pe Tiberius cu iubitoarea lui mamă.

Tiberius o îmbrăţişa afirmând că, în ciuda micilor neînţelegeri ivite între ei, nimic nu va putea desface legăturile ce-i uneau. Apoi Livia spuse oftând că începuse să îmbătrânească - trecuse de mult de şaptezeci de ani - şi că munca începea să i se pară prea grea. N-ar vrea el, poate, s-o scutească de treburile de rutină şi s-o consulte numai în problemele cu adevărat importante, de numiri sau decrete? Nu s-ar supăra nici dacă el ar înceta să mai pună numele ei deasupra numelui său în toate documentele oficiale: n-ar vrea să se spună că-l tutelează ea. Dar, mai adăugă apoi, s-ar bucura dacă ar convinge Senatul să-i decerneze cât mai curând titlul de Mamă a Patriei. Părea deci că împăcarea se înfăptuise: dar nici unul nu avea încredere în celălalt.

Germanicus fu numit consul alături de Tiberius şi acesta îi spuse că o convinsese pe Livia să se retragă din treburile publice, chiar dacă, de formă, el se va mai preface că o consultă.

Germanicus se arătă mulţumit. Dar Tiberius se simţea stânjenit. Agrippina abia îi adresa cuvântul şi el, ştiind că dânsa era de partea lui Germanicus, nu putea crede în fidelitatea lor. De altfel, la Roma se petreceau lucruri care trebuiau neapărat să-l scârbească pe un om ca Germanicus. Mai întâi, denunţurile. Cum Livia nu voia să-i dea acces la citirea dosarelor secrete şi nici nu-l lăsa să se folosească de puternicul ei serviciu de spionaj - avea un om plătit aproape în fiecare casă sau instituţie mai de seamă - Tiberius recurse la o altă metodă. Decretă că, dacă cineva era dovedit vinovat de complot împotriva statului sau de sacrilegiu faţă de Zeul Augustus, bunurile îi vor fi confiscate şi împărţite între acuzatorii săi. Comploturile erau mai greu de dovedit decât sacrilegiile. Primul caz de sacrilegiu împotriva lui Augustus fu cel al unui iubitor de glume prosteşti, un tânăr negustor care se afla din întâmplare lângă Tiberius în Forum, în timpul trecerii unei înmormântări. El se repezi şi murmură câteva cuvinte la urechea mortului. Tiberius îl întrebă ce spusese. Tânărul povesti că-l rugase pe mort să-i spună lui Augustus, când îl va întâlni acolo jos, că moştenirea lăsată de el poporului roman nu fusese încă plătită. Tiberius porunci ca tânărul să fie arestat şi executat, pentru că vorbise de Augustus ca de o umbră obişnuită şi nu ca de un Zeu nemuritor: spuse că-l trimite acolo jos să se convingă singur de greşeala sa. În treacăt fie zis, Tiberius plăti după o lună sau două sumele datorate. În acest caz, Tiberius mai avusese o oarecare justificare, dar mai târziu cele mai nevinovate referiri la numele lui Augustus fură suficiente pentru a intenta un proces care punea în primejdie viaţa unui om.

Apăru astfel o clasă de spioni de profesie care puteau inventa oricând un denunţ împotriva celor socotiţi că n-ar fi pe placul lui Tiberius. În aceste condiţii, dosarele criminale bazate pe dovezi reale deveneau de prisos. Sejanus slujea de intermediar între împărat şi ticăloşii aceştia. În anul dinaintea întoarcerii lui Germanicus, Tiberius îi pusese pe denunţători să-l acuze pe Libo, un strănepot al lui Pompei şi văr al Agrippinei prin bunica lor Scribonia. Sejanus îl avertizase pe Tiberius că Libo ar fi primejdios şi că ar face observaţii lipsite de respect la adresa lui; dar pe vremea aceea Tiberius nu avea interesul să proclame ofensarea lui proprie drept delict pasibil de urmărire judiciară, deci trebui să născocească alte vini.

Pentru a ascunde raporturile sale cu Thrasyl, Tiberius îi izgonise din Roma pe toţi astrologii, vrăjitorii, ghicitorii şi tălmăcitorii de vise şi oprise consultarea celor care mai rămăseseră clandestini; mai lăsase totuşi câţiva, cu condiţia să-şi ofere consultaţiile numai în prezenţa unui spion imperial ascuns în cameră. Un senator, ajuns informator de profesie, îl convinse pe Libo să consulte un asemenea prezicător. Spionul ascuns

notă întrebările. Erau mai curând prosteşti decât suspecte: Libo voia să ştie dacă va ajunge bogat, dacă va fi vreodată primul bărbat din Roma şi altele de acelaşi fel. La procesul său fu adus un document fals, despre care se pretindea că fusese găsit în camera lui de culcare de nişte sclavi! Era lista, scrisă în aparenţă de mâna lui, a tuturor membrilor familiei imperiale şi a principalilor senatori, cu nişte curioase litere caldeene şi egiptene notate pe marginea fiecărui nume. Cei care consultau un vrăjitor erau exilaţi, dar cei care se dedau magiei erau condamnaţi la moarte.

Libo negă că documentul i-ar aparţine şi mărturia unor sclavi, obţinută chiar sub tortură, nu era suficientă pentru a-l putea condamna - mărturia unui sclav nefiind valabilă decât în caz de incest. Cât priveşte pe liberţii săi, ei nu putură fi hotărâţi să se pronunţe împotriva lui, iar torturarea lor, pentru a obţine o mărturie, nu era îngăduită. După sfatul lui Sejanus, Tiberius decretă o lege după care sclavii unui om acuzat de o crimă gravă puteau fi răscumpăraţi de preşedintele tribunalului, pentru ca mărturia lor sub tortură să fie valabilă. Libo, care nu putuse găsi un avocat destul de curajos ca să-l apere, văzu că era pierdut şi ceru amânarea şedinţei cu o zi. O obţinu, se întoarse acasă şi se omorî. Procesul continuă totuşi după tot tipicul, ca şi cum Libo ar fi fost în viaţă: fu recunoscut vinovat de toate capetele de acuzare. Tiberius spuse că era păcat că nesăbuitul tânăr se omorâse, căci ar fi intervenit pentru viaţa sa. Bunurile lui Libo fură împărţite între acuzatorii săi, printre care se găseau şi patru senatori. O asemenea farsă sinistră nu s-ar fi putut niciodată petrece pe timpul lui Augustus, dar în timpul lui Tiberius ea se repetă, cu mici variaţii, de mai multe ori.

Singurul care protestă în mod public fu un anume Calpurnius Piso. El declară în plin Senat că, scârbit fiind de atmosfera de intrigi politice şi de corupţie a justiţiei, ca şi de spectacolul degradant al colegilor săi senatori, care acţionau ca nişte informatori plătiţi, părăseşte definitiv Roma şi se retrage într-un sat pierdut din fundul Italiei. Apoi ieşi din încăpere. Cuvântarea sa făcu o adâncă impresie asupra Senatului. Tiberius trimise pe cineva să-l recheme şi, când Calpurnius se întoarse în jilţul său, îi spuse că oricare senator avea dreptul să atragă atenţia asupra unor erori judiciare. De asemenea, spuse el, erau inevitabile unele intrigi politice în cel mai însemnat oraş al celui mai mare imperiu cunoscut vreodată. Vrea să spună Calpurnius că senatorii n-ar fi adus acuzaţiile dacă n-ar fi sperat la o recompensă? El admira seriozitatea şi independenţa lui Calpurnius şi-l invidia pentru talentele lui. Dar n-ar fi mai bine să-şi întrebuinţeze nobilele calităţi pentru a ridica nivelul moral al treburilor publice în Roma, decât să le îngroape într-un cătun pierdut în Apenini, printre ciobani şi tâlhari? Calpurnius fu deci silit să rămână. Dar în curând el îşi dovedi curajul şi independenţa chemând-o în judecată pe bătrâna Urgulania, înaintea tribunalului pentru datornici: ea îi datora o mulţime de bani pentru nişte tablouri şi sculpturi cumpărate la o licitaţie ce se ţinuse după moartea surorii lui Calpurnius. Când Urgulania primi citaţia care o convoca neîntârziat, porunci să fie dusă drept la palatul Liviei. Calpurnius o urmări; în vestibul, el o întâlni chiar pe Livia, care vru să-l îndepărteze. El răspunse politicos, dar hotărât, că Urgulania trebuia să-l urmeze, în afară de cazul că ar fi prea suferindă pentru a ieşi din casă, ceea ce se vedea limpede că nu era. Nici măcar vestalele nu erau scutite de a apărea în faţa justiţiei când erau citate.

Livia declară că purtarea lui Calpurnius era insultătoare şi că împăratul, fiul ei, va şti să o răzbune. Ea trimise după Tiberius, care încercă să împace lucrurile, spunându-i lui Calpurnius că Urgulania are de gând să vină de îndată ce-şi va reveni din prima spaimă, iar Liviei

spunându-i că la mijloc a fost o greşeală şi că niciodată Calpurnius nu şi-ar fi permis s-o trateze fără respect. Că se va duce el însuşi la proces şi va avea grijă ca Urgulania să aibă un apărător priceput şi să i se facă dreptate. Părăsi palatul împreună cu Calpurnius şi porni alături de el spre tribunal, vorbind de una şi de alta. Prietenii lui Calpurnius încercară să-l facă să-şi retragă plângerea, dar el le răspunse că era de modă veche: îi plăcea să i se plătească ce i se cuvine. Procesul totuşi nu avu loc. Livia trimise un curier călare, purtând în sacii şeii toată datoria în monede de aur: curierul îi ajunse din urmă pe Calpurnius şi pe Tiberius în faţa porţii tribunalului.

Dar vorbeam despre denunţuri şi despre efectul lor demoralizator asupra vieţii de la Roma, ca şi despre corupţia judiciară. Voiam să semnalez că, în timpul şederii lui Germanicus în Cetate, nu se făcu vreun denunţ nici despre hulirea lui Augustus şi nici despre vreun complot împotriva statului; spionii fuseseră sfătuiţi să stea liniştiţi. Tiberius se afla într-o perioadă bună: cuvântările sale din Senat erau nişte modele de sinceritate. Sejanus stătea retras; Thrasyl fusese îndepărtat din Roma şi trimis la vila lui Tiberius de pe insula Capri; Tiberius părea să nu aibă alt prieten intim decât pe cinstitul Nerva, pe care-l consulta cu orice prilej.

Pe Castor nu mi l-am putut apropia niciodată. Era un om cu gura spurcată, sângeros, violent şi desfrânat. Firea lui ieşea cel mai bine la iveală în timpul luptelor cu spada, când se desfăta mai curând la vederea sângelui ce ţâşnea din rană decât în faţa vitejiei sau a îndemânării luptătorului. Trebuie să recunosc însă că se purta foarte frumos cu Germanicus şi că în prezenţa lui părea chiar să vădească o adevărată schimbare în bine. Diferite clici din Roma încercau să-i dezbine şi să le aţâţe rivalitatea pentru succesiunea la tron, dar ei nu încurajaseră niciodată aceste intrigi. Castor îl trata pe Germanicus cu aceeaşi stimă frăţească pe care i-o arăta şi acesta. Castor nu era laş, dar era mai curând politician decât soldat. Când fu trimis peste Dunăre, în ajutorul unor triburi din Germania răsăriteană care erau încleştate într-o luptă sângeroasă de apărare împotriva coaliţiei apusene a lui Hermann, el reuşi printr-o uneltire iscusită să atragă în luptă şi triburile din Boemia şi Bavaria. Îndeplinea politica lui Tiberius, încurajând exterminarea reciprocă a germanilor.

Marobodus[59] ("Cel ce păşeşte pe fundul lacului"), regele-preot al Germaniei răsăritene, îşi căută scăparea refugiindu-se în tabăra lui Castor. I se dădu un adăpost sigur în Italia; şi deoarece germanii răsăriteni jurară Romei supunere veşnică, el rămase timp de optsprezece ani ostatic, chezaş al bunei lor credinţe. Germanii răsăriteni erau un neam mult mai crud şi mai puternic decât cei apuseni; Germanicus avusese norocul să nu-i aibă şi pe ei adversari. Dar, după înfrângerea lui Varus, Hermann devenise un erou naţional şi Marobodus era invidios pe renumele său. Ca nu cumva Hermann să ajungă regele suprem al tuturor germanilor, titlu la care râvnea şi Marobodus, acesta refuză să-i acorde cel mai mic ajutor în lupta împotriva lui Germanicus, făcând chiar diversiuni la alte frontiere.

De multe ori m-am gândit la Hermann. În felul lui era un om

---

[59] Marobodus - istoria consemnează faptul că Marobodus a izbutit să realizeze cea mai mare uniune de triburi germane, în secolul I. Petrecându-şi tinereţea la Roma, el şi-a folosit cunoştinţele dobândite acolo organizându-şi armata. Cu toate că n-a intrat în război împotriva Imperiului Roman, el a fost foarte primejdios pentru Roma datorită numeroaselor triburi care i se alăturaseră, ca şi a transfugilor din imperiu. În anul 17, Marobodus a fost înfrânt de conducătorul tribului cheruscilor, Arminius, şi a cerut ajutorul lui Tiberius, care s-a folosit de această împrejurare pentru a-i lua puterea.

deosebit şi, deşi e greu să-i uiţi trădarea faţă de Varus, el a purtat cea mai mare răspundere în declanşarea revoltei; iar Hermann şi oamenii lui au luptat de fapt pentru libertate. Aveau un dispreţ sincer pentru romani. Nu puteau înţelege în ce măsură disciplina extrem de aspră care domnea în armatele romane de sub conducerea lui Varus, a lui Tiberius şi aproape a oricărui alt general, exceptându-i pe tatăl meu şi pe Germanicus, mai putea fi deosebită de o adevărată sclavie. Erau indignaţi de biciuirea disciplinară şi priveau drept o josnicie sistemul de a plăti soldaţilor o anumită soldă pe zi, în loc de promisiuni de glorie şi jaf. Germanii au fost totdeauna extrem de caşti, pe când ofiţerii romani se dedau pe faţă unor vicii care, dacă ar fi fost descoperite printre germani - ceea ce se întâmpla extrem de rar - ar fi fost pedepsite cu scufundarea celor doi vinovaţi într-o mlaştină.

Vulturii pierduţi trebuiau bineînţeles recuceriţi şi, după înfrângerea lui Varus, Hermann se arătase fără milă când devastase provinciile; Germanicus, omul cel mai blând şi mai generos, care avea în general oroare de masacre, trebuie să fi avut motive bine întemeiate pentru a le întreprinde.

Hermann nu muri în luptă. După ce Marobodus fugi din ţară, Hermann socoti că drumul spre monarhia asupra tuturor triburilor germane îi era deschis. Dar se înşelase: nu putu deveni nici măcar monarhul propriului său trib. Era un neam de oameni liberi, peste care căpetenia nu avea drepturi de stăpânitor, ci doar de sfetnic. Într-o bună zi, cu doi sau trei ani mai târziu, încercă să dea porunci ca şi cum ar fi fost rege. Membrii familiei lui, care îl înconjuraseră până atunci cu toată credinţa, fură atât de indignaţi, încât, fără multe vorbe, se repeziră la el şi-l tăiară în bucăţi. Avea treizeci şi şapte de ani, fiind născut cu un an înaintea lui Germanicus, marele său duşman.

Capitolul XX

Mă aflam la Cartagina de aproape un an. (În anul acela a murit Titus Livius la Padua - oraş de care inima lui fusese întotdeauna legată.)

Vechea Cartagină fusese rasă până în temelii; oraşul nou, construit de Augustus în sud-estul peninsulei, era menit să devină principala cetate din Africa. Pentru întâia dată, din copilăria mea îndepărtată, părăseam Italia. Clima îmi păru istovitoare, iar băştinaşii africani - sălbatici, bolnavi şi zdrobiţi de munci; coloniştii romani erau stupizi, certăreţi, lacomi şi înapoiaţi. Roiurile de insecte necunoscute, târâtoare şi zburătoare îmi părură îngrozitoare. Dar mai mult suferearn din pricina lipsei totale de păduri. La Tripolis nu exista nimic între pământul cultivat - livezi de smochini şi măslini sau ogoare de grâu - şi deşertul gol, acoperit de pietre şi spini.

Locuiam în casa guvernatorului. Din întâmplare, era acel Furius Camillus, unchiul scumpei mele Camilla, de care am mai pomenit. El se arătă foarte bun faţă de mine. De cum am sosit, mi-a spus ce servicii îi adusese lucrarea mea Rezumat despre Balcani şi declară că opera aceasta ar fi trebuit să-mi aducă o răsplată oficială. A făcut tot ce i-a stat în putinţă ca ceremonia consacrării templului să fie încununată de succes şi ca provincialii să-mi arate respectul datorat rangului meu. A fost, de asemenea, o călăuză neobosită, arătându-mi priveliştile locale. Oraşul făcea un negoţ înfloritor cu Roma, exportând, în afară de uriaşe cantităţi de grâne şi untdelemn, sclavi, purpură, bureţi, aur, fildeş, abanos şi fiare sălbatice pentru jocurile de circ. Cum nu aveam prea

multe de făcut, Furius mă sfătui să profit de răgaz şi să adun material pentru o istorie completă a Cartaginei. O asemenea carte nu exista în bibliotecile Romei. De curând, nişte băştinaşi, făcând săpături printre ruine în căutarea unor comori ascunse, descoperiseră arhivele vechiului oraş; se aflau acum în mâinile lui şi, dacă voiam să mă servesc de ele, îmi aparţineau. I-am spus că nu cunoşteam limba feniciană; dar el se oferi, dacă socoteam că lucrul prezenta interes, să pună pe unul dintre liberţii săi să traducă în greceşte manuscrisele cele mai importante.

Ideea de a scrie această istorie îmi surâdea: aveam sentimentul că niciodată istoria nu făcuse dreptate cartaginezilor. Mi-am petrecut timpul liber cercetând ruinele vechii cetăţi după o hartă contemporană şi familiarizându-mă cu geografia regiunii. Am învăţat să citesc inscripţii simple şi să înţeleg puţinele cuvinte feniciene utilizate de istoricii romani care scriseseră despre războaiele punice din punctul de vedere roman. După întoarcerea mea în Italia, am început să lucrez simultan la această carte şi la istoria etruscilor. Îmi place să am în lucru două cărţi deodată: când obosesc de una, mă apuc de cealaltă. Dar poate că sunt un scriitor prea conştiincios. Nu mă mulţumesc niciodată să transcriu pur şi simplu din străvechii autori, dacă există cea mai mică posibilitate de a le controla afirmaţiile utilizând şi alte surse de informaţie asupra aceluiaşi obiect, mai ales când e vorba de scrierile autorilor făcând parte din tabere politice rivale. Şi astfel, cele două cărţi pe care aş fi putut să le scriu pe fiecare în parte în unul sau doi ani, dacă aş fi fost mai puţin tipicar, mi-au luat împreună vreo douăzeci şi cinci de ani. Pentru fiecare cuvânt pe care l-am scris, am citit multe alte sute; în cele din urmă am ajuns un foarte bun cunoscător al limbilor etruscă şi feniciană, având cunoştinţe suficiente şi din alte câteva limbi şi dialecte, cum ar fi numida, egipteana, oscana şi faliscana. Am terminat mai întâi Istoria Cartaginei.

Curând după consacrarea templului, care se desfăşură fără incidente, Furius trebui să pornească brusc lupta împotriva lui Tacfarinas[60] cu toate forţele existente în provincie - un singur regiment activ, al III-lea, împreună cu câteva batalioane de trupe auxiliare şi cu două escadroane de cavalerie. Tacfarinas era un şef numid, dezertor din rândul trupelor auxiliare şi un tâlhar deosebit de norocos. Îşi înjghebase de curând, în interiorul ţării lui, un fel de oaste organizată după modelul roman şi se aliase cu maurii ca să invadeze provinciile apusene. Cele două armate întreceau trupele lui Furius cam în proporţie de cinci la unul. Se întâlniră în câmp deschis, la vreo cincizeci de leghe de oraş, şi Furius trebui să hotărască dacă va ataca cele două regimente cât de cât disciplinate ale lui Tacfarinas, care erau înconjurate de trupele nedisciplinate ale aliaţilor săi. Îşi trimise cavaleria şi batalioanele auxiliare, arcaşi în cea mai mare parte, să distragă atenţia maurilor, şi cu regimentul regulat porni drept asupra numizilor lui Tacfarinas. Eu urmăream lupta de pe un deal, la vreo cinci sute de paşi depărtare - unde ajunsesem călare pe un catâr - şi cred că niciodată înainte sau după aceea nu m-am simţit atât de mândru că sunt roman. Regimentul al III-lea mărşăluia într-o ordine perfectă: te puteai crede la o paradă pe Câmpul lui Marte. Soldaţii înaintau în trei detaşamente, la o depărtare de vreo cincizeci de paşi unul de altul. Fiecare detaşament cuprindea o sută cincizeci de coloane de câte opt oameni fiecare. Numizii se opriră şi se

[60] Tacfarinas - istoria menţionează că a fost conducătorul marelui trib al berberilor în răscoala care a izbucnit în anul 17 d.Hr. În Africa. El a unit şi a ridicat la luptă împotriva Romei pe toţi nemulţumiţii, dorind să scuture jugul proprietarilor funciari romani şi cartaginezi. Romanii n-au izbutit decât cu mare greutate să înăbuşe această mişcare.

aşezară în linie de apărare. Erau împărţiţi în şase detaşamente, prima coloană fiind asemănătoare cu ale noastre. Regimentul al III-lea nu se opri, ci înaintă fără şovăire drept asupra lor. Doar când ajunseră la vreo zece paşi de primul rând al duşmanilor, soldaţii îşi aruncară suliţele într-un şuvoi scânteietor, apoi îşi traseră săbiile şi porniră la atac, scut lângă scut. Respinseră prima linie, formată din lăncieri, spre cea de-a doua. Dădură peste cap şi linia a doua, aruncând un nou rând de suliţe - fiecare soldat purta câte două. Apoi soldaţii din rezervă trecură printre ei, spre a le da răgaz să se regrupeze, în curând am văzut o nouă ploaie de suliţe aruncate simultan, zburând strălucitoare spre a treia linie a numizilor. Maurii de pe flancuri, răniţi de săgeţile trupelor auxiliare, îi văzură pe romani tăindu-şi drum adânc printre trupele din centru, începură atunci să urle ca şi cum bătălia ar fi fost pierdută şi se risipiră care încotro. Tacfarinas trebui să dea o luptă grea de ariergardă pentru a se putea întoarce în tabăra lui. Singura amintire neplăcută pe care o am în legătură cu această victorie a fost ospăţul dat în cinstea ei, la care fiul lui Furius, numit Scribonianus, a pomenit în zeflemea de ajutorul moral pe care îl dădusem trupelor. Voia să atragă atenţia în felul acesta asupra propriei lui vitejii care, după părerea lui, nu fusese îndeajuns lăudată. După aceea Furius îl sili să-mi ceară iertare. Senatul îi votă lui Furius ornamentele triumfale. Era primul membru al familiei sale care obţinea o asemenea distincţie militară, după strămoşul său Camillus, care salvase Roma cu patru sute de ani în urmă.

Când am fost în sfârşit rechemat la Roma, Germanicus plecase în Orient, unde Senatul îl numise guvernator-şef al tuturor provinciilor. Agrippina şi Caligula, acum în vârstă de opt ani, îl întovărăşeau. Ceilalţi copii rămăseseră la Roma, cu bunica lor. Deşi dezamăgit că lăsa neisprăvit războiul din Germania, Germanicus se hotărî să ia partea bună a lucrurilor şi să-şi cultive spiritul, cunoscând locurile faimoase din istorie şi literatură. Astfel, el vizită golful Actium, unde văzu lagărul lui Antoniu şi capela comemorativă dedicată de Augustus lui Apolo.

Ca nepot al lui Antoniu, simţea o atracţie melancolică faţă de acest loc. Tocmai îi explica lui Caligula planul bătăliei, când copilul îl întrerupse râzând prosteşte: "Da, tată, bunicul Agrippa şi străbunicul Augustus i-au tras o bătaie grozavă bunicului tău Antoniu. Mă întreb cum de nu ţi-e ruşine să mi-o povesteşti". Nu era prima oară când Caligula îi vorbea obraznic lui Germanicus. Acesta înţelese atunci că era inutil să se poarte cu copilul blând şi cu dragoste, aşa cum se arăta faţă de ceilalţi. Cu Caligula, singura cale de urmat era disciplina strictă şi pedepsele aspre.

La Teba, în Beoţia, văzură camera unde se născuse Pindar[61], iar în insula Lesbos, mormântul lui Safo[62]. Aici se născu o altă nepoată a mea, căreia i se dădu numele nenorocos de Iulia. Noi i-am spus însă întotdeauna Lesbia, în amintirea locului unde se născuse. Apoi Germanicus vizită Bizanţul, Troia şi faimoasele oraşe greceşti din Asia Mică. De la Milet, îmi trimise o scrisoare lungă în care-mi descria cu atâta încântare călătoria pe care o făcuse, încât se vedea că nu-i mai părea atât de rău că fusese rechemat din Germania.

Între timp, la Roma lucrurile îşi reluară cursul obişnuit, ca şi înainte de consulatul lui Germanicus; iar Sejanus redeşteptă vechile temeri ale lui Tiberius faţă de nepotul său. Îi povesti o observaţie făcută de Germanicus în timpul unui banchet la care asistase unul dintre spionii săi, observaţie referitoare la regimentele din est care, spusese

---

[61] Pindar - (52l-441 sau 438 î.Hr.) poet teban, unul dintre cei mai mari lirici ai antichităţii greceşti.

[62] Safo (Sappho) - (sec. VII-VI î.Hr.) poetă greacă, care a condus, în oraşul Mitilene din insula Lesbos, o şcoală de poezie pentru tinerele fete.

Germanicus, ar avea fără îndoială nevoie de aceleaşi schimbări ca acelea de la Rin. Germanicus făcuse într-adevăr această afirmaţie, înţelegând însă că trupele fuseseră probabil la fel de rău tratate de către ofiţerii lor ca şi cele de la Rin şi că primul lucru pe care l-ar face el ar fi să-i verifice pe toţi ofiţerii. Sejanus îi răstălmăci însă cuvintele, făcându-l pe Tiberius să creadă că Germanicus tărăgăna preluarea puterii doar pentru că nu se putea bizui pe regimentele din est. Avea însă de gând să le câştige bunăvoinţa, lăsând oamenii să-şi aleagă singuri căpitanii, acoperindu-i cu daruri şi slăbind disciplina - întocmai cum făcuse şi la Rin. Tiberius se înfricoşă şi socoti de cuviinţă să o consulte pe Livia: conta pe ea să-l ajute. Ea găsi de îndată ce era de făcut. Numiră guvernator al Siriei pe un anume Gneius Piso, care avea astfel comanda părţii celei mai însemnate a regimentelor din est, sub autoritatea supremă a lui Germanicus; acestuia i se dădu a înţelege că putea conta pe ajutorul lor dacă Germanicus s-ar împotrivi vreunor măsuri politice sau militare pe care le-ar lua Piso. Alegerea era bine făcută. Gneius Piso, unchi al acelui Lucius Piso care o insultase pe Livia, era un bătrân plin de aroganţă; cu douăzeci şi cinci de ani înainte, fiind numit de Augustus guvernator al Spaniei, îşi câştigase ura amarnică a spaniolilor prin cruzimea şi lăcomia sa. Era ros de datorii; dându-i-se a înţelege că putea acţiona după bunul plac în Siria, cu condiţia să-l contrazică pe Germanicus, părea invitat să-şi refacă averea strânsă odinioară în Spania şi de mult risipită. Îl ura pe Germanicus pentru seriozitatea şi pietatea sa şi-l poreclise "Babă superstiţioasă"; era în acelaşi timp foarte invidios pe el.

Vizitând Atena, Germanicus îşi arătase respectul pentru gloria antică a oraşului şi intrase însoţit de un singur soldat. Rostise de asemenea un discurs solemn la un festival dat în cinstea lui, preamărind pe poeţii, ostaşii şi filozofii atenieni. Piso străbătu la rândul lui Atena în drum spre Siria. Dar cum oraşul nu făcea parte din provincia lui, el nu-şi dădu osteneala să se arate curtenitor faţă de atenieni, după cum făcuse Germanicus, şi nici aceştia nu se osteniră prea mult faţă de el. Un anume Theophil, fratele unui creditor al lui Piso, tocmai fusese condamnat pentru fals de către Adunarea oraşului. Ca o favoare personală, Piso ceru să fie graţiat, dar cererea îi fu respinsă. Asta îl înfurie foarte tare, căci dacă Theophil ar fi fost graţiat, desigur că fratele său ar fi renunţat la datorie. Într-o cuvântare violentă, Piso declară că atenienii din zilele noastre nu aveau nici un drept să se identifice cu marii atenieni din timpul lui Pericle[63], al lui Demostene[64], Eschil[65] şi Platon[66]. Vechii atenieni fuseseră exterminaţi de războaie şi masacre; cei de astăzi erau doar nişte bastarzi, nişte degeneraţi, nişte fii de sclavi. Orice roman, spuse el, care îi trata ca pe moştenitorii legitimi ai eroilor

---

[63] Pericle - (490-429 î.Hr.) orator şi om politic din Grecia antică, conducător al Atenei (443-429 î.Hr.). În timpul lui, Atena a devenit centrul economic, politic şi cultural al lumii greceşti antice.

[64] Demostene - (384-322 î.Hr.) cel mai mare orator al Greciei antice, om politic atenian, şeful partidului antimacedonean democratic, care se opunea tendinţei lui Filip al II-lea, regele Macedoniei, de a supune Grecia. Discursurile sale împotriva lui Filip (Filipicele) au rămas celebre prin polemica vehementă, logica strânsă a argumentaţiei şi patosul patriotic.

[65] Eschil - (525-456 î.Hr.) poet tragic grec, considerat părintele tragediei antice. Este autorul pieselor: "Cei şapte contra Tebei", "Prometeu încătuşat", trilogia "Orestia", "Perşii". Tragediile lui au exercitat o considerabilă influenţă asupra dezvoltării ulterioare a dramaturgiei.

[66] Platon - (427-347 î.Hr.) filozof antic, fondatorul idealismului obiectiv ca sistem închegat în filozofia greacă. A întemeiat la Atena şcoala filozofică numită "Academia". A scris numeroase dialoguri filozofice, considerate capodopere ale prozei clasice greceşti.

antici compromitea demnitatea numelui de roman. În ce-l priveşte pe el, nu putea uita că, în timpul războiului civil, atenienii luaseră partea trădătorului Antoniu împotriva marelui Augustus.

Piso părăsi apoi Atena şi se îmbarcă pentru Rodos, în drum spre Siria. Germanicus se afla şi el în Rodos, vizitând Universitatea. I se povesti despre cuvântarea lui Piso, vădit îndreptată împotriva lui, tocmai în clipa când corăbiile acestuia apăreau la orizont. În clipele acelea izbucni o furtună bruscă şi corăbiile lui Piso se găsiră în pericol. Două vase mai mici se scufundară sub ochii lui Germanicus; al treilea, cel al lui Piso, cu catargul rupt, fu târât către stâncile din nordul insulei. Cine altul, în afară de Germanicus, nu l-ar fi lăsat pe Piso pradă soartei sale? Dar el trimise două galere înzestrate cu vâslaşi buni, care ajunseră la timp epava şi o remorcară până în port. Şi cine în afară de un om atât de depravat ca Piso n-ar fi păstrat salvatorului său o recunoştinţă şi un devotament etern? Piso pretinse însă că Germanicus tărăgănase cu trimiterea salvatorilor până în ultima clipă, în nădejdea că vor ajunge prea târziu. Fără a se opri nici o zi la Rodos, el se reîmbarcă, în ciuda furtunii, pentru a sosi în Siria înaintea lui Germanicus.

Abia sosit la Antiohia, el începu să-i schimbe pe ofiţerii regimentelor, dar tocmai invers de cum plănuise Germanicus. În loc să-i înlăture pe căpitanii neglijenţi sau gâlcevitori, îi retrogradă pe toţi căpitanii bine notaţi şi îi înlocui prin nişte tâlhari de-ai săi, care se învoiseră să-i plătească jumătate din ce puteau scoate datorită gradului lor, numai să nu fie întrebaţi despre modul cum îşi procurau banii. Zile grele începură pentru sirieni. Negustorii din oraşe şi agricultorii de la ţară trebuiau să plătească în taină o taxă pentru "apărarea" lor de către căpitani; dacă se împotriveau, oameni mascaţi năvăleau noaptea peste ei, le ardeau casele şi le ucideau familiile. La început, corporaţiile orăşeneşti, asociaţiile ţărăneşti şi alte grupări protestară pe lângă Piso împotriva acestei terori. El făgădui de fiecare dată o anchetă grabnică, dar nu luă nici o măsură. Iar cei care veneau să se plângă erau de obicei găsiţi ucişi în bătaie pe drumul de întoarcere. O delegaţie plecă la Roma spre a-l întreba în taină pe Sejanus dacă Tiberius ştia de cele ce se petreceau la ei şi dacă era de acord. Sejanus le răspunse că Tiberius nu ştia oficial nimic; va porunci, probabil, o anchetă, dar şi Piso făcuse la fel - nu-i aşa? După părerea lui, cel mai bun lucru era să plătească taxa căpitanilor, fără vorba multă. Între timp, disciplina din regimentele din Siria scăzu atât de mult, încât trupele lui Tacfarinas ar fi părut pe lângă ele un model de măiestrie şi de conştiinţă militară.

O altă delegaţie veni la Germanicus, la Rodos, şi el rămase uimit şi scârbit de ceea ce află. În călătoria lui recentă prin Asia Mică, îşi făcuse obiceiul să cerceteze singur orice plângeri de necinste în administraţie şi să-i înlăture pe toţi magistraţii care comiseseră acte ilegale sau abuzive. Îi scrise deci lui Tiberius despre ce aflase asupra purtării lui Piso, spunând că pleca de îndată spre Siria; îi cerea de asemenea autorizaţia să-l înlocuiască printr-un guvernator mai demn, chiar dacă numai unele dintre plângeri se vor dovedi îndreptăţite. Tiberius răspunse că îi ajunseseră şi lui la ureche unele reclamaţii, dar că ele i se păruseră tendenţioase şi lipsite de adevăr. Avea încredere în Piso şi îl considera drept un guvernator competent şi just. Germanicus, care nu-l bănuia pe Tiberius de necinste, fu întărit în părerea că era naiv şi deci uşor de păcălit. Regretă doar că ceruse învoire pentru ceea ce ar fi trebuit să facă singur de la bun început şi pe propria lui răspundere. Auzi apoi despre o altă învinuire gravă adusă lui Piso: se vorbea de un complot în favoarea lui Vonones, regele detronat al Armeniei, refugiat în Siria, pentru a-l repune pe tron. Vonones era imens de bogat: fugise luând cu

el aproape în întregime tezaurul Armeniei, şi Piso nădăjduia să tragă foloase din această afacere. Germanicus plecă imediat în Armenia, adună nobilii şi, cu mâna sa, dar în numele lui Tiberius, puse coroana pe capul regelui ales de aceştia. Apoi îi ordonă lui Piso ca, în fruntea a două regimente, să facă o vizită de curtoazie în Armenia, pentru a-l felicita pe noul suveran; sau, dacă era reţinut de treburi mai importante, să-şi trimită fiul. Piso nu se duse nici el şi nu-l trimise nici pe fiul său. După ce vizită câteva provincii mai îndepărtate şi regate aliate, Germanicus se întoarse în Siria şi-l întâlni pe Piso în tabăra de iarnă a Regimentului al X-lea.

Mai mulţi ofiţeri erau de faţă la întrevedere, căci Germanicus nu voia ca lui Tiberius să-i ajungă rapoarte mincinoase asupra celor ce le va spune. Începu prin a-l întreba cu o voce blândă pe Piso de pricina neascultării sale. Dacă nu era decât ura personală şi lipsa de respect pe care le mai dovedise prin cuvântarea sa din Atena, prin vorbele lui nerecunoscătoare de la Rodos, ca şi cu alte prilejuri, împăratul va trebui înştiinţat de îndată. Apoi Germanicus se plânse de starea revoltătoare de murdărie şi indisciplină în care se găsea Regimentul al X-lea, deşi se afla în condiţii de pace, într-un cantonament sănătos şi într-o regiune prietenoasă. Piso rânji.

- Da, aşa e că sunt murdari. Ce-ar fi gândit poporul armean dacă i-aş fi trimis ca reprezentanţi ai puterii şi maiestăţii romane? ("Puterea şi maiestatea romană" era una din expresiile favorite ale fratelui meu.)

Păstrându-şi calmul cu greutate, Germanicus spuse că starea aceasta de lucruri data numai de la sosirea lui Piso în provincie şi că va scrie împăratului în această privinţă.

Piso îi imploră ironic iertarea, adăugind o observaţie insultătoare asupra frumoaselor idealuri ale tinereţii, care trebuiau, adeseori, în lumea aceasta crudă, să cedeze în faţa unei politici mai puţin înalte, dar mai practice.

Germanicus îl întrerupse, cu ochii lucind de mânie.

- Adeseori, Piso, dar nu întotdeauna. Mâine, de pildă, voi judeca împreună cu tine la Curtea de Apel: vom vedea dacă înaltele idealuri ale tinereţii vor întâlni vreo piedică şi dacă provinciile vor trebui să renunţe la dobândirea dreptăţii, din pricina unui sexagenar incompetent, lacom, sângeros şi desfrânat.

Cu acestea, convorbirea se termină. Piso raportă numaidecât lui Tiberius şi Liviei cele petrecute. Cită ultima frază a lui Germanicus în aşa fel, încât îl făcu pe Tiberius să creadă că "sexagenarul incompetent, lacom, sângeros şi desfrânat" era chiar el. Tiberius răspunse că avea deplină încredere în Piso. Dacă o anumită persoană sus-pusă va mai vorbi sau va mai acţiona în chip atât de neleal, orice măsură - chiar îndrăzneaţă - luată de un subordonat pentru a împiedica trădarea va fi, fără îndoială, pe placul Senatului şi al poporului roman.

Între timp, Germanicus prezida şedinţele tribunalului, ascultând apelurile provincialilor făcute împotriva hotărârilor nedrepte luate de judecători. La început, Piso încercă să-l încurce, făcând obstrucţie legală, dar când văzu că Germanicus rămâne calm şi continuă să judece fără să ţină seamă de orele de odihnă şi masă, nici nu mai luă parte la şedinţe, sub pretext de boală.

Soţia lui Piso, Plancina, era invidioasă pe Agrippina, căci aceasta, fiind soţia lui Germanicus, avea întâietate la toate ceremoniile. Ea născocea mii de jigniri mărunte ca să o supere, de pildă îndemnându-i pe unii subalterni să se poarte obraznic şi să explice apoi că o făcuseră din întâmplare sau din neştiinţă. Când, în cele din urmă, Agrippina o puse la punct în public, Plancina încercă altceva. Într-o dimineaţă, în

lipsa lui Piso şi Germanicus, ea se aşeză în fruntea escadroanelor de cavalerie şi le ordonă o serie de manevre burleşti în faţa cartierului general al lui Germanicus. Îi puse pe soldaţi să se azvârle într-un ogor cu grâu, îi porni la atac împotriva unui rând de corturi goale care fură făcute bucăţi, aruncă escadroanele unele împotriva altora şi porunci să se sune toate semnalele existente, de la stingere până la alarmă. La urmă, îi puse să galopeze într-un cerc ce se micşora mereu, şi când nu mai rămase la mijloc decât loc de câţiva paşi, comandă: "La stânga împrejur!" pentru a porni rotirea în sens invers. Numeroşi cai fură răsturnaţi, prinzându-şi călăreţii sub ei. În toată istoria cavaleriei nu s-a mai văzut vreodată o asemenea zăpăceală. Soldaţii mai zurbagii făceau totul pentru a spori vacarmul, înfigând pumnalele în caii vecinilor, ca să-i facă să se ridice în două picioare, sau încăierându-se în şa. Mai mulţi soldaţi fură grav răniţi sau îşi frânseră picioarele, fiind prinşi sub caii căzuţi. Unul muri. Agrippina trimise pe un tânăr ofiţer de stat-major să-i spună Plancinei să înceteze jocul acela ridicol şi să nu mai facă de râs armata. Plancina răspunse, maimuţărind cuvintele Agrippinei pe podul de la Rin: "Până la întoarcerea soţului meu, eu comand cavaleria. Pregătesc oamenii în vederea unei năvăliri a parţilor". Într-adevăr, nişte ambasadori parţi sosiseră în lagăr; ei priveau această comedie cu un dispreţ plin de mirare.

Înainte de a deveni regele Armeniei, Vonones fusese rege al parţilor, dar aceştia îl izgoniseră în scurt timp. Urmaşul său îi trimitea pe aceşti ambasadori lui Germanicus spre a-i propune reînnoirea alianţei, spunând că în cinstea lui Germanicus va veni el însuşi până la malul fluviului Eufrat (care despărţea Siria de Partia) pentru a-l saluta. Cerea însă ca Vonones să fie expulzat din Siria, unde îi era uşor să comunice pe ascuns cu anumiţi nobili parţi. Germanicus răspunse că, în numele tatălui său împăratul, va fi bucuros să-l întâlnească şi să reînnoiască alianţa şi că Vonones va fi mutat într-altă provincie. Astfel, Vonones plecă în Cilicia, luând cu el şi nădejdile lui Piso. Plancina fu tot atât de furioasă ca şi soţul ei, căci Vonones îi dăruia aproape în fiecare zi podoabe minunate.

În anul următor, Germanicus află că un început de foamete se ivise în Egipt. Ultima recoltă fusese slabă, dar, din fericire, în grânare rămăsese mult grâu din ultimii doi ani. Marii negustori de grâne menţineau preţurile ridicate, aruncând pe piaţă numai cantităţi mici de marfă. Germanicus se îmbarcă spre Alexandria şi îi sili pe misiţi să vândă tot grâul de care era nevoie, la un preţ mai accesibil. Era încântat că avea prilejul să viziteze Egiptul, care îl interesa chiar mai mult decât Grecia. Alexandria era pe atunci, cum este şi astăzi, centrul intelectual al lumii, după cum Roma a fost şi este centrul ei politic. Germanicus îşi arătă respectul faţă de tradiţiile cetăţii pătrunzând între zidurile ei îmbrăcat în haine simple greceşti, desculţ şi fără escortă. De la Alexandria porni în susul Nilului, vizită Piramidele şi Sfinxul, ca şi giganticele ruine ale Tebei egiptene, vechea capitală, şi marea statuie de piatră a lui Memnon, care cântă la răsăritul soarelui; fiind goală pe dinăuntru, când o încălzeşte soarele, aerul cald e împins pe gât ca într-un tub de orgă. Ajunse până la ruinele oraşului Elephantis, ţinând cu grijă un jurnal de călătorie. La Memfis vizită parcul marelui zeu Apis, încarnat de un taur marcat cu semne distinctive. Dar Apis nu i se arătă binevoitor: zărindu-l, îi întoarse spatele şi intră în "staulul rău prevestitor". Agrippina îşi întovărăşea soţul, însă Caligula fusese lăsat în Antiohia, în grija profesorului său, ca pedeapsă pentru continua lui neascultare.

Acţiunile cele mai neînsemnate ale lui Germanicus iscau bănuielile

lui Tiberius, dar această călătorie în Egipt a putut fi, desigur, socotită ca cea mai mare greşeală a sa. Trebuie să spun şi de ce. Augustus, care îşi dăduse seama din vreme că Roma depindea în primul rând de Egipt pentru aprovizionarea ei cu grâne şi că, dacă Egiptul ar cădea în mâinile unui aventurier, ar putea fi uşor apărat de o armată mică, stabilise drept regulă de neîncălcat ca senatorii şi cavalerii romani să fie opriţi să viziteze provincia aceasta fără autorizaţie specială. Implicit, se admitea că interzicerea era în vigoare şi sub Tiberius. Dar, îngrijorat de vestea foametei, Germanicus nu pierduse timp aşteptând autorizaţia. Tiberius trase concluzia că lovitura, atâta timp amânată, se apropia: Germanicus plecase în Egipt ca că atragă armata de partea sa, excursia pe Nil fiind doar un pretext pentru a vizita garnizoanele de la hotare. În general, trimiterea acestui om în Orient fusese o greşeală. Tiberius se plânse în mod public Senatului de o încălcare atât de îndrăzneaţă a dispoziţiilor severe ale lui Augustus.

La întoarcerea în Siria, Germanicus - jignit de dojana lui Tiberius - găsi toate ordinele sale, militare şi civile, date uitării sau chiar anulate de ordine contrare ale lui Piso. El le repuse în vigoare şi, pentru prima oară, îşi exprimă oficial nemulţumirea, dând ordin ca toate dispoziţiile luate de Piso în timpul plecării sale în Egipt să fie anulate. Mai mult decât atât, orice ordin emis de Piso nu mai putea avea valabilitate în provincie fără a fi contrasemnat de el. Dar abia semnase proclamaţia şi se îmbolnăvi. Stomacul îi era atât de răscolit, încât nu putea păstra nimic. Bănui că hrana era otrăvită şi luă toate prevederile cu putinţă. Agrippina însăşi îi pregătea mesele: nici un slujitor nu atingea mâncărurile nici înainte, nici după preparare. Dar îi trebui destul de multă vreme ca să se poată măcar ridica din pat sau aşeza într-un fotoliu. Foamea îi ascuţi mirosul într-un chip anormal; declară că simţea un miros de hoit în casă. Nimeni nu-l mai simţea şi la început Agrippina socoti că era o obsesie de bolnav. Dar Germanicus stărui. Duhoarea, spunea el, creştea din zi în zi. În cele din urmă, o simţi şi Agrippina. S-ar fi spus că se răspândea în toată casa. Ea arse tămâie ca să purifice aerul, dar mirosul rămase. Servitorii fură cuprinşi de groază, murmurând că la mijloc era o vrăjitorie.

Germanicus fusese dintotdeauna foarte superstiţios, ca toţi membrii familiei noastre, în afară de mine: sunt şi eu, dar mai puţin. Nu credea numai în influenţa favorabilă sau nefastă a anumitor zile sau semne, dar îşi făurise singur o reţea întreagă de superstiţii personale. Cele două lucruri de care se temea cel mai mult erau numărul şaptesprezece şi cântecul de cocoş la miezul nopţii. Socotea un semn de rău augur faptul că, după ce recucerise vulturii pierduţi ai Regimentelor XVIII şi XIX, fusese rechemat din Germania înainte de a-l putea recuceri pe cel al Regimentului XVII. Avea groază de magia neagră, aşa cum o practicau vrăjitoarele din Tesalia, şi totdeauna dormea cu un talisman sub pernă: o statuie mică de jasp verde a zeiţei Hecate (care, singură, avea putere asupra vrăjitoarelor şi fantomelor) ţinând într-o mână o torţă şi în cealaltă cheile lumii subpământene.

Fiindcă Plancina avea reputaţia de a fi vrăjitoare, el bănui că îşi exercita darul împotriva lui şi-i sacrifică lui Hecate nouă căţei negri nou-născuţi, după cum se cuvenea în asemenea cazuri. A doua zi, un sclav îngrozit povesti că, spălând podeaua sălii, observase o lespede desfăcută; ridicând-o, descoperi dedesubt ceva ce îi păruse a fi cadavrul gol şi descompus al unui copil, cu pântecele vopsit în roşu şi cu nişte coarne legate de frunte. Toate camerele fură scotocite de îndată, găsindu-se o mulţime de obiecte la fel de dezgustătoare, fie sub lespezi, fie în găuri săpate în pereţi, ascunse de draperii. Între altele, se

descoperi cadavrul unei pisici, având nişte aripi rudimentare prinse pe spate şi capul unui negru din gura căreia ieşea mâna unui copil. Lângă fiecare dintre aceste descoperiri înspăimântătoare era câte o tăbliţă de plumb purtând numele lui Germanicus. Casa fu purificată ritual şi el mai căpătă puţin curaj; dar stomacul îi rămase slăbit.

După puţin timp, casa fu năpădită de fantome. Sub perne se descopereau pene de cocos pătate cu sânge. Pe ziduri fuseseră mâzgălite cu cărbune semne funeste - câteodată foarte jos, ca şi cum ar fi fost făcute de un pitic, alteori foarte sus, ca de un uriaş. Se găsi câte un spânzurat desenat, sau numele Romei scris întors, sau o nevăstuică. Deşi doar Agrippina cunoştea superstiţia soţului ei cu privire la numărul şaptesprezece, el revenea mereu. Apoi apăru numele lui Germanicus scris pe dos şi scurtat în fiecare zi cu câte o literă. Chiar dacă Plancina făcuse farmece în casă în timpul şederii lui Germanicus în Egipt, nu exista nici o explicaţie pentru aceste noi fenomene. Cu neputinţă să-i bănuieşti pe servitori, căci semnele apăreau în camere unde ei nu puteau intra; o cameră închisă cu cheia, a cărei fereastră era prea strimtă pentru trecerea unui om, fu acoperită cu semne până în tavan.

Singura mângâiere a lui Germanicus era curajul de care dădeau dovadă Agrippina şi micul Caligula. Agrippina se silea să nu dea crezare prevestirilor. Cât despre Caligula, el spunea că era liniştit pentru că vrăjitoarele nu puteau face nimic împotriva strănepotului Zeului Augustus; dacă va întâlni vreuna, o va străpunge cu sabia. Dar Germanicus căzu din nou la pat. Într-o zi nu mai rămaseră pe zid decât trei litere din numele său; în mijlocul nopţii următoare, el fu trezit brusc de cântecul cocoşului. Cu toată slăbiciunea sa, sări din pat, îşi luă sabia şi alergă în camera vecină, unde dormeau Caligula şi mica Lesbia. Acolo văzu un cocoş - un cocoş mare, negru, cu un inel de aur la gât - care cânta din toate puterile. El încercă să-i taie capul, dar cocoşul zbură pe fereastră. Germanicus căzu jos leşinat. Agrippina izbuti să-l aducă la patul său, dar, când îşi recapătă cunoştinţa, el îi spuse că era pierdut. "Ba nu, cât timp o vei avea pe Hecate!" îi spuse ea. El îşi pipăi talismanul şi redobândi curaj.

În dimineaţa următoare, îi scrise lui Piso după vechiul obicei roman, pentru a-i declara un război personal; îi porunci să părăsească provincia, sfidându-l să-i mai poată face vreun rău. De altminteri, Piso se şi îmbarcase spre Chio, unde aştepta vestea morţii lui Germanicus pentru a se întoarce la conducerea provinciei. Starea sărmanului meu frate se înrăutăţea din ceas în ceas. În ziua următoare, în timp ce Agrippina era plecată din cameră şi el zăcea aproape fără cunoştinţă, simţi mişcându-se ceva sub pernă. Înspăimântat, se întoarse pe o parte şi o căută pe Hecate. Dispăruse; în cameră nu era nimeni.

A doua zi, el îşi adună prietenii; le spuse că avea să moară şi că Piso şi Plancina erau ucigaşii săi. Îi însărcină să le povestească lui Tiberius şi lui Castor cum fusese tratat şi îi rugă să răzbune cumplita lui moarte. "Spuneţi poporului din Roma, adăugă el, că îi încredinţez soţia şi pe cei şase copii ai mei. Să nu fie crezuţi Piso şi Plancina dacă pretind că li s-a poruncit să mă omoare - sau măcar, de sunt crezuţi, să nu fie acesta un motiv de iertare." Muri la 9 octombrie, ziua când litera G apăru singură pe zidul camerei sale, în faţa patului: era a şaptesprezecea zi a bolii sale.

Corpul lui scheletic fu expus în Piaţa Mare din Antiohia, pentru ca fiecare să-i poată vedea unghiile albastre şi erupţia roşie ce-i acoperea pântecele. Sclavii săi fură torturaţi; liberţii săi fură de asemenea anchetaţi pe rând, fiecare câte douăzeci şi patru de ore în şir şi mereu de către alţi judecători; la sfârşit erau atât de istoviţi, încât, dacă ar fi

ştiut ceva, ar fi mărturisit-o fără îndoială, numai să fie lăsaţi în pace. Singurul lucru care se putu descoperi fu că o vrăjitoare cunoscută, o anume Martina, fusese văzută deseori în tovărăşia Plancinei şi că intraseră odată amândouă în casă, în timp ce nu era nimeni acolo, în afară de Caligula. Şi că într-o după-amiază, chiar în preajma întoarcerii lui Germanicus, tot personalul se dusese să vadă o reprezentaţie de lupte cu sabia dată de Piso în amfiteatru şi casa rămăsese doar în paza unui bătrân portar surd. Dar aceasta nu explica nici cocoşul, nici inscripţiile de pe ziduri, nici dispariţia talismanului.

Toţi şefii militari şi nobilii romani ai provinciei se adunară spre a numi un guvernator provizoriu. Alegerea lor căzu asupra comandantului Regimentului VI. Acesta puse de îndată să fie arestată Martina şi o trimise la Roma sub escortă. Dacă Piso ar fi fost judecat, ea ar fi constituit unul dintre cei mai însemnaţi martori ai procesului.

La vestea morţii lui Germanicus, Piso, departe de a-şi ascunde bucuria, oferi sacrificii de mulţumire în temple. Plancina, căreia îi murise de curând o soră, renunţă la doliu şi îşi puse veşmintele cele mai ţipătoare. Piso îi scrise lui Tiberius că i se smulseseră funcţiile cu care acesta îl învestise personal, numai pentru că se opusese cu îndrăzneală planurilor perfide ale lui Germanicus împotriva statului: acum se întorcea în Siria pentru a relua comanda. Mai pomenea şi de "luxul şi obrăznicia lui Germanicus". Într-adevăr, încercă să se reîntoarcă în Siria şi adună chiar câteva trupe; dar noul guvernator asedie palatul din Cilicia, unde se întărise el, îl sili să se predea şi îl trimise la Roma ca să răspundă acuzaţiilor ce aveau să i se aducă.

Între timp, Agrippina se îmbarcă spre a se întoarce în Italia cu cei doi copii şi cu urna care cuprindea cenuşa soţului ei.

La Roma, moartea lui Germanicus provocase o durere imensă; s-ar fi spus că fiecare familie pierduse pe cel mai iubit membru. Deşi nici Senatul, nici magistraţii nu dăduseră vreun ordin în această privinţă, viaţa publică se întrerupse timp de trei zile: prăvăliile erau închise, tribunalele pustii, toate treburile suspendate şi întregul popor îmbrăcat în doliu. Am auzit pe un om spunând pe stradă că era ca şi cum soarele ar fi apus spre a nu mai răsări niciodată. Despre durerea mea nici nu mă încumet să mai vorbesc.

Capitolul XXI

Livia şi Tiberius se zăvoriseră în palatele lor sub cuvânt că erau doborâţi de durere şi nu-şi puteau arăta măcar faţa în lume.

Agrippina ar fi trebuit să călătorească pe uscat, căci sosise iarna şi perioada de navigaţie se sfârşise. Dar alese marea, în ciuda furtunilor, şi ajunse după câteva zile la Corfu, de unde se găsea la numai o zi de navigaţie cu vânt prielnic până în portul Brundisium. Acolo se odihni puţin şi trimise mesageri să anunţe că venea să se pună sub protecţia poporului din Italia. Castor, care între timp se întorsese la Roma, ceilalţi patru copii ai ei şi cu mine i-am ieşit în întâmpinare. Tiberius trimisese neîntârziat înspre port două batalioane din gardă şi-i înştiinţase pe magistraţii din regiunile ce urmau a fi străbătute de cortegiul funebru să aducă ultimele onoruri fiului său.

Când Agrippina puse piciorul pe pământ, o mulţime imensă o aştepta într-o tăcere respectuoasă. Urna fu aşezată pe un catafalc şi ofiţerii din gardă o purtară pe umeri până la Roma. Drapelele erau lipsite de podoabe şi fasciile ţinute cu capul în jos, în semn de nenorocire

publică. Procesiunea de câteva mii de oameni străbătu Calabria, Apulia, Campania. O mulţime de oameni se îngrămădeau la trecerea ei: ţărani în veşminte negre, cavaleri în togă purpurie, toţi înlăcrimaţi, jeluindu-se cu glas tare şi arzând parfumuri pentru manii eroului.

Noi am întâlnit cortegiul la Terracina, cam la şaizeci de leghe sud-est de Roma. Agrippina, care umblase cu ochii uscaţi şi fata împietrită tot drumul de la Brundisium, neadresând cuvântul nimănui, dădu iarăşi curs durerii sale la vederea celor patru copii orfani. Ea îi strigă lui Castor: "În numele dragostei ce-o purtai soţului meu scump, jură să-i aperi copiii cu preţul vieţii tale şi să-i răzbuni moartea! E ultima rugă ce ţi-o trimite". Castor, care plângea poate pentru întâia oară din timpul copilăriei sale, jură că o va face.

Dacă veţi întreba pentru ce nu venise şi Livilla cu noi, răspunsul e că tocmai născuse doi gemeni, al căror tată, fie spus în treacăt, era probabil Sejanus. Dacă voi fi întrebat pentru ce nu venise mama noastră, răspunsul e că Tiberius şi Livia nu îi îngăduiră nici măcar să asiste la funeralii. Dacă durerea lor era atât de copleşitoare încât îi împiedica să asiste, deşi erau bunica şi tatăl adoptiv al defunctului, cu atât mai mult era cu neputinţă pentru mama să o facă. Cât despre ei, procedară înţelept nearătându-se. De-ar fi făcut-o, chiar prefăcându-se îndureraţi, populaţia s-ar fi aruncat fără îndoială asupra lor şi nu cred că gărzile ar fi ridicat măcar un deget să-i apere. Tiberius neglijase toate pregătirile obişnuite chiar pentru personaje mult mai modeste: nu apărură nici măştile familiale ale Claudienilor, nici efigia mortului întinsă pe un pat; nu se rostiră cuvântări, nu se intonară cântece funebre. Tiberius pretinse că înmormântarea mai avusese loc o dată în Siria şi că zeii ar fi jigniţi de repetarea riturilor. Dar niciodată Roma nu a văzut o durere mai unanimă şi mai sinceră ca în acea noapte. Câmpul lui Marte era o mare de torţe şi când Castor puse cu respect urna în mormântul lui Augustus, mulţimea ce-l înconjura era atât de deasă, încât mulţi oameni pieriră striviţi. Pretutindeni se repeta că nu mai exista nădejde, că Roma era pierdută. Germanicus fusese ultima pavăză împotriva tiraniei şi acum Germanicus zăcea ucis mişeleşte. Toţi o slăveau pe Agrippina şi o compătimeau, ridicând rugăciuni pentru salvarea copiilor ei.

După câteva zile, Tiberius emise o proclamaţie care arăta că, dintre toţi romanii iluştri morţi pentru republică, nici unul nu fusese mai unanim regretat ca scumpul său fiu. Dar poporul trebuia acum să se mângâie şi să se întoarcă la treburi: prinţii erau muritori, doar republica era eternă.

Cu toată proclamaţia, Sărbătoarea Nebunilor de la sfârşitul lui decembrie se scurse fără nici una din petrecerile obişnuite. Doar după Sărbătoarea Mamei, din aprilie, doliul se sfârşi şi treburile îşi reluară mersul obişnuit. Toate bănuielile lui Tiberius se îndreptară acum împotriva Agrippinei. Ea veni să-l vadă la palat chiar în ziua ce urmă funeraliilor şi-i declară cu îndrăzneală că-l va socoti vinovat de moartea soţului ei, până ce nu-şi va fi dovedit nevinovăţia şi-i va fi pedepsit pe Piso şi pe Plancina. El sfârşi brusc întrevederea, citindu-i versurile greceşti:

"De nu mai eşti regină, draga mea,
Socoţi tu oare-a fi nedreptăţită?"

Câtva timp, Piso nu se mai arătă la Roma. Îl trimisese pe fiul său la Tiberius, să-i vorbească în favoarea lui, iar el se duse să-l viziteze pe Castor, care revenise în tabăra legiunilor de la Dunăre. Se aştepta să-l găsească pe Castor recunoscător pentru suprimarea rivalului său la domnie şi gata să creadă povestea trădării lui Germanicus. Dar Castor

refuză să-l primească şi îi trimise vorbă că, dacă cele aflate prin zvon public erau adevărate, răzbunarea ce-o jurase la moartea bietului său frate va cădea asupră-i şi că, de altfel, ar fi bine să se ţină deoparte atâta timp cât nevinovăţia lui nu va fi dovedită.

Tiberius îl primi pe fiul lui Piso fără prea multă bunăvoinţă, dar şi fără o asprime deosebită, ca pentru a-şi arăta imparţialitatea până când o anchetă publică nu va fi clarificat împrejurările morţii lui Germanicus.

În cele din urmă, Piso sosi la Roma cu Plancina. Ei coborâră Tibrul în barcă, însoţiţi de câţiva servitori, şi se dădură jos în faţa mormântului lui Augustus, unde aproape că provocară o răscoală, plimbându-se sfidători prin mulţimea ostilă care se adunase numaidecât. Un car împodobit, înhămat cu doi cai albi bine potriviţi, îi aştepta pe Calea Flaviană. Casa lui Piso, aflată lângă Forum, era şi ea împodobită. El îşi invită rudele şi prietenii la un banchet şi petrecu zgomotos, numai ca să arate poporului din Roma că nu se temea şi că se bucura de încrederea lui Tiberius şi a Liviei.

Tiberius voise ca Piso să fie judecat într-o sesiune ordinară a Curţii Criminale şi încercase să numească acuzator pe un anumit senator. Spera că acesta îşi va îndeplini sarcina atât de stângaci, contrazicându-se şi omiţând să aducă probe convingătoare în sprijinul acuzării, încât procesul se va sfârşi neîndoielnic printr-o achitare. Dar prietenii lui Germanicus - în special cei trei senatori care îl urmaseră în Siria şi reveniseră cu Agrippina - se împotriviră la această alegere, în cele din urmă, Tiberius trebui să judece el însuşi cazul şi asta în faţa Senatului, de la care prietenii lui Germanicus puteau aştepta tot sprijinul necesar. Senatul votase în memoria lui Germanicus o mulţime de onoruri excepţionale - cenotafuri[67], arcuri de triumf, rituri semidivine - la care Tiberius nu îndrăznise să se împotrivească.

Lui Castor, reîntors de pe malurile Dunării, i se votase o ovaţie (adică un triumf restrâns) pentru modul în care încheiase povestea cu Marobodus. El intră în Cetate pe jos, ca un simplu cetăţean, în loc să vină călare şi cu o cunună pe cap. După ce-şi vizită tatăl, se duse drept la Agrippina şi îi jură că putea să se bizuie pe el şi că va avea grijă să se facă dreptate.

Piso rugase patru senatori să-l apere. Trei dintre ei se recuzară, din motive de boală sau de incapacitate; al patrulea, Gallus, răspunse că nu apăra niciodată pe un acuzat de o crimă capitală pe care îl credea vinovat, decât dacă avea astfel prilejul să-i facă pe plac familiei imperiale. Calpurnius Piso, deşi nu luase parte la banchetul unchiului său, se oferi atunci drept apărător pentru a salva onoarea familiei. Alţi trei i se alăturară, fiind siguri că Tiberius îl va achita pe Piso, oricare ar fi fost dovezile, şi că îi va răsplăti mai târziu şi pe ei. Piso era bucuros să fie judecat de Tiberius, căci Sejanus îi făgăduise că acesta, după ce se va arăta foarte aspru, va amâna procesul sine die, până la noi dovezi. De Martina - principalul martor - scăpaseră, punându-i pe oamenii lui Sejanus s-o sugrume, şi acuzatorii nu prea aveau probe.

Acuzării i se acordară numai două zile pentru a se pregăti. Senatorul care trebuia la început să saboteze şedinţa în folosul lui Piso se urcă la tribună şi se strădui să tragă de timp, "acuzându-l" pe acesta de nişte vechi afaceri de corupţie în Spania, încă de pe vremea lui Augustus. Tiberius îl lăsă să vorbească ore întregi; în cele din urmă Senatul arătă prin tuse, bătăi din picioare şi lovituri de tăbliţe că era timpul să fie ascultaţi principalii martori, altfel lucrurile se vor încurca.

[67] Cenotaf - mormânt ridicat pentru cinstirea unui mort al cărui corp nu se odihneşte acolo.

Cei patru prieteni ai lui Germanicus îşi pregătiseră rechizitoriul cu grijă. Fiecare se ridică pe rând şi depuse mărturie asupra faptelor lui Piso: subminarea disciplinei militare în Siria, purtarea insultătoare faţă de Germanicus şi de ei înşişi, nesocotirea ordinelor comandantului, intrigile cu Vonones şi asuprirea provincialilor. Ei îl acuzară de a-l fi asasinat pe Germanicus întrebuinţând otravă şi vrăjitorie, de a fi oferit sacrificii de mulţumire aflând de moartea sa, în sfârşit, de a fi atacat provincia cu arme şi cu trupe ridicate în mod ilegal.

Piso nu negă acuzaţiile de subminare a disciplinei militare, de jignire a lui Germanicus şi de nesupunere sau de asuprire a provincialilor; spuse doar că erau exagerate. Dar protestă cu indignare împotriva acuzaţiei de otrăvire şi de vrăjitorie. Acuzatorii nu pomeniseră despre evenimentele supranaturale întâmplate în Antiohia, de teamă să nu provoace râsete sceptice; nici nu-l puteau acuza pe Piso de a se fi înţeles cu servitorii sau cu sclavii lui Germanicus, dat fiindcă se stabilise că aceştia nu aveau nimic de-a face cu crima. Aşa că Piso fu acuzat de a-l fi otrăvit pe Germanicus la un banchet dat chiar în casa acestuia, unde fusese aşezat alături de el. Piso luă acuzaţiile în râs. Cum ar fi putut face un asemenea lucru fără să-l observe cineva, atunci când toţi cei de la masă, fără a mai vorbi de servitori, îi supravegheau fiecare gest? Poate prin magie?

El ţinea în mână un pachet de scrisori pe care toţi cei de faţă le recunoscură - după dimensiune, după culoare, după modul în care erau prinse - ca fiind ale lui Tiberius. Prietenii lui Germanicus propuseră să fie citite toate instrucţiunile pe care Piso le primise de la Roma. Piso refuză, sub cuvânt că scrisorile erau învestite cu sigiliul Sfinxului - vechiul sigiliu al lui Augustus - ceea ce le făcea inviolabile, sub pedeapsa pentru înaltă trădare. Tiberius respinse propunerea: ar fi o pierdere de timp, spuse el, să se citească scrisorile acestea, care nu cuprindeau nimic însemnat. Senatul nu putea stărui. Piso îi întinse scrisorile lui Tiberius, pentru a arăta că-şi depunea soarta în mâinile sale.

În clipa aceea se auziră afară strigătele mânioase ale mulţimii, care afla treptat de mersul procesului. Un om cu o voce puternică şi răguşită strigă pe fereastră: "Poate că vouă, senatorilor, o să vă scape, dar nouă nu ne va scăpa!" I se raportă lui Tiberius că mulţimea doborâse mai multe statui de-ale lui Piso şi că le târa spre a le sfărâma pe Scara Lacrimilor. Scara aceasta era aşezată la poalele colinei Capitolin. Aici se expuneau cadavrele ucigaşilor, înainte de a li se împlânta un cârlig în gât spre a fi târâţi şi aruncaţi în Tibru. Tiberius porunci ca statuile să fie luate şi reaşezate pe piedestale. Se plânse însă că nu putea judeca un proces în asemenea condiţii şi îl amână până seara. Piso fu condus acasă sub escortă.

Plancina, care până atunci se lăudase că va împărtăşi soarta soţului ei, oricare ar fi aceasta, şi că, de va fi nevoie, va muri alături de el, se alarmă. Se hotărî deci să-şi apere pielea proprie, sperând că Livia, cu care era în relaţii foarte bune, o va scoate din încurcătură. Piso nu află nimic de această trădare.

Când procesul reîncepu, Tiberius nu-i arătă nici un semn de simpatie şi, deşi le spuse acuzatorilor c-ar fi trebuit să aducă dovezi mai convingătoare asupra otrăvirii, îl avertiză pe Piso că încercarea lui de a recâştiga provincia prin puterea armelor nu putea fi iertată. Ajuns acasă, Piso se încuie în odaia sa; a doua zi de dimineaţă fu găsit străpuns de o lovitură mortală, cu sabia lângă el. Totuşi, nu fusese o sinucidere.

Într-adevăr, Piso păstrase cea mai compromiţătoare scrisoare, scrisă de Livia, în numele ei şi-al lui Tiberius, dar fără sigiliul Sfinxului, pe care Tiberius şi-l rezerva pentru uzul lui personal. El o trimise pe

Plancina să propună scrisoarea în schimbul vieţii lor. Plancina se adresă Liviei, care îi spuse să aştepte până ce-l va consulta pe Tiberius. Pentru întâia oară, mama şi fiul se certară deschis. Tiberius era furios pe Livia pentru că scrisese această scrisoare; Livia răspunse că greşeala era a lui: pentru ce n-o lăsa să se servească de sigiliul Sfinxului? De altfel, de câtva timp, se arăta obraznic faţă de ea. Tiberius o întrebă cine era împărat, ea sau el? Livia răspunse că, dacă era împărat, ei i-o datora şi că făcea o mare greşeală purtându-se nerespectuos cu ea, căci ceea ce făcuse putea să şi desfacă. Ea scoase o scrisoare din pungă şi începu s-o citească; era o scrisoare veche, scrisă de Augustus în timpul şederii lui Tiberius la Rodos. Augustus îşi acuza fiul vitreg de trădare, cruzime şi bestialitate şi spunea că, de nu ar fi fost mama sa, nu l-ar mai fi lăsat să trăiască nici o zi.

- Asta e numai o copie - adăugă ea - dar păstrez originalul la loc sigur. Mai am multe de acelaşi fel. Nu ţi-ar plăcea să le vezi circulând prin Senat, nu-i aşa?

Tiberius se stăpâni şi îşi ceru iertare pentru izbucnirea lui.

- Desigur - spuse el - fiecare dintre noi îl are pe celălalt în mână; deci este absurd să ne certăm. Dar cum să-l cruţ pe Piso, când doar crima de a ridica o armată pentru a năvăli într-o provincie merită pedeapsa cu moartea?

- Plancina n-a ridicat nici o armată, nu-i aşa?

- Nu văd ce importanţă are asta. Piso nu-mi va înapoia scrisoarea numai în schimbul făgăduielii că o voi cruţa pe Plancina.

- Dacă te obligi să o cruţi, voi obţine scrisoarea. Bizuie-te pe mine. Dacă Piso va fi ucis, opinia publică va fi satisfăcută. Iar dacă ţi-e teamă să o cruţi pe Plancina pe propria ta răspundere, poţi să spui că eu am stăruit pentru ea. De fapt e drept să spui aşa, fiindcă recunosc că scrisoarea scrisă de mine a produs toată încurcătura.

Livia se întoarse la Plancina. Îi spuse că Tiberius nu voia să audă de nimic şi că mai curând şi-ar sacrifica mama urii populare, decât să-şi rişte pielea apărându-şi prietenii. Tot ce-i putuse smulge era iertarea Plancinei, în schimbul scrisorii. Aşa că Plancina îi înmână lui Piso o scrisoare falsă de-a lui Tiberius, fabricată de Livia, şi îi spuse că totul se aranjase şi că-i aducea promisiunea de achitare din partea lui Tiberius. Iar de îndată ce Piso îi dădu în schimb faimoasa scrisoare, ea îi înfipse un pumnal în gât. În timp ce el îşi dădea sufletul, înmuie în sânge vârful săbiei lui şi îi puse mânerul în mâna dreaptă. Apoi luă scrisoarea şi falsa făgăduială şi le aduse Liviei, după cum fusese învoiala.

A doua zi, Tiberius citi în Senat o presupusă declaraţie a lui Piso, care ar fi fost scrisă înainte de sinucidere. Piso susţinea că era complet nevinovat de crimele ce i se atribuiau, îşi exprima credinţa faţă de Livia şi de Tiberius şi le implora ocrotirea pentru fiii săi, care nu participaseră în nici un fel la evenimentele ce formau obiectul acuzaţiilor aduse lui. Apoi începu procesul Plancinei. Se dovedi că fusese văzută în tovărăşia Martinei, iar reputaţia de vrăjitoare a acesteia era bine stabilită. Se află de asemenea că, atunci când cadavrul Martinei fusese pregătit pentru înmormântare, se găsise un flacon de otravă ascuns în părul ei. Bătrânul Pomponius, ordonanţa lui Germanicus, depuse mărturie despre oribilele resturi descompuse, împrăştiate prin casă, şi despre vizita făcută de Plancina, însoţită de Martina, în lipsa lui Germanicus. Apoi, la întrebarea lui Tiberius, povesti pe îndelete istoria fantomelor. Nimeni nu se ridică să o apere pe Plancina. Ea îşi susţinu nevinovăţia cu lacrimi şi jurăminte, spunând că nu ştiuse nimic despre faima de otrăvitoare a Martinei şi că se mărginise să cumpere parfumuri de la ea. Mai spuse că femeia care venise cu ea în casa lui Germanicus nu fusese Martina, ci soţia unuia

dintre colonei şi că nu era nimic criminal în a vizita o casă şi a nu găsi acolo decât un băieţaş. Cât despre jignirile ce le adusese Agrippinei, le regreta din inimă şi-şi cerea cu umilinţă iertare pentru ele, dar nu făcuse decât să asculte de ordinele soţului ei, după cum era datoria oricărei soţii. Şi întrucât soţul ei îi dezvăluise că Agrippina complota cu Germanicus împotriva statului, făcuse cu atât mai bucuros cele ce se aşteptau de la ea.

Tiberius trase concluziile. Păreau să existe anumite dubii asupra vinovăţiei Plancinei. E drept că se dovediseră relaţiile cu Martina, cât şi reputaţia de otrăvitoare a acesteia: dar de aici nu se putea conchide că legăturile lor fuseseră criminale. Acuzarea nu adusese în instanţă nici măcar fiola ce se pretindea că ar fi fost găsită în părul Martinei. Nimic nu dovedea că era otravă; poate că era un soporific sau un afrodiziac. Mama sa, Livia, avea o părere foarte bună despre Plancina şi cerea Senatului să-i acorde beneficiul îndoielii, dacă dovezile de vinovăţie nu erau suficient de convingătoare; umbra iubitului ei nepot îi apăruse în somn, rugând-o să nu permită ca nişte fiinţe nevinovate să sufere pentru crimele soţului sau tatălui lor.

Pe scurt, Plancina fu achitată, iar dintre fiii lui Piso, unul moşteni averea tatălui său, iar celălalt, care luase parte la bătălia de la Cilicia, fu doar exilat pentru câţiva ani. Atunci, un senator propuse să fie votate mulţumiri oficiale familiei defunctului erou - adică lui Tiberius, Liviei, mamei mele Antonia, Agrippinei şi lui Castor - pentru răzbunarea morţii lui. Propunerea era pe cale de a fi votată, când unul dintre prietenii mei, un fost consul, care fusese guvernator al Africii înaintea lui Furius, se ridică spre a adăuga un amendament. Propunerea, spuse el, nu era completă: se emisese un nume important, cel al fratelui eroului, Claudius, care făcuse mai mult decât oricine pentru pregătirea acuzării şi protejarea martorilor.

Tiberius ridică din umeri, arătându-se surprins că se recursese la mine, căci, spuse el, fără ajutorul meu, acuzaţiile ar fi fost probabil mai clar formulate. (Era adevărat că eu prezidasem adunarea prietenilor fratelui meu şi hotărâsem ce anume să declare fiecare martor; între altele, îi sfătuisem să nu-l acuze pe Piso că la banchet ar fi turnat otravă în mâncare cu mâinile lui, dar ei nu mă ascultaseră. Şi îi ţinusem ascunşi în siguranţă până în ziua procesului într-o vilă ce o aveam la Capua, pe Pomponius, pe un nepot al său şi pe trei dintre liberţii fratelui meu. Încercasem s-o ascund şi pe Martina în casa unui negustor cunoscut din Brundisium, dar Sejanus dăduse de urma ei.)

În cele din urmă, Tiberius îngădui ca numele meu să figureze în votul de mulţumire, dar aceasta nu însemnă nimic pentru mine faţă de recunoştinţa ce mi-o arătă Agrippina: acum înţelegea, spuse ea, ce voia să zică Germanicus când îi repetase, chiar în preajma morţii, că nu avea alt prieten mai credincios decât pe bietul său frate Claudius.

Opinia publică era atât de revoltată împotriva Liviei, încât Tiberius se folosi de acest motiv ca să nu ceară Senatului titlul ce i-l făgăduise de atâtea ori. Toată lumea se întreba însă ce ascundea faptul că o bunică o primea prietenos pe ucigaşa nepotului ei, sustrăgând-o răzbunării Senatului. Răspunsul nu putea fi altul decât că bunica era ea însăşi instigatoarea omorului şi că era atât de copleşită de ruşine, încât nu încăpea îndoială că se va îngriji ca soţia şi copiii victimei să nu-i supravieţuiască prea mult.

Capitolul XXII

Germanicus murise, dar Tiberius nu se simţea mai în siguranţă decât înainte. Sejanus venea şi-i povestea ce şuşotise împotriva lui, în timpul procesului intentat lui Piso, cutare sau cutare personaj. Vorbind despre soldaţii săi, Tiberius, în loc să spună ca pe vremuri: "Să se teamă de mine, numai să mă asculte!" îi spunea acuma lui Sejanus: "Să mă urască, numai să se teamă de mine!" Trei cavaleri şi doi senatori care îl criticaseră mai pe faţă fură executaţi pe baza acuzaţiei ridicole de a-şi fi arătat bucuria aflând de moartea lui Germanicus. Denunţătorii îşi împărţiră averile lor.

Cam în acelaşi timp, fiul mai mare al lui Germanicus, Nero[68], ajunse la majorat şi, deşi nu părea să fi moştenit darurile militare sau administrative ale tatălui său, avea înfăţişarea frumoasă şi blândeţea lui, iar Roma îşi punea multe speranţe în el. Mari petreceri populare avură loc cu prilejul căsătoriei sale cu fiica lui Castor şi a Livillei, cu acea Iulia care fusese mai întâi supranumită Elena, pentru marea ei frumuseţe, apoi Heluo, adică Lacoma, pentru că-şi strica frumuseţea îndopându-se cu tot felul de mâncăruri. Nero era favoritul Agrippinei. Ca la toţi ceilalţi Claudieni, familia se împărţea în buni şi răi; sau, cum spune balada, în mere dulci şi mere acre, cele acre întrecându-le pe cele dulci. Dintre cei nouă copii pe care Agrippina îi dăruise lui Germanicus, trei muriseră de mici - două fete şi un băiat. Din câte am putut să-mi dau seama, băiatul şi fata mai mare fuseseră cei mai buni dintre toţi nouă copiii. Băiatul, care murise la opt ani, fusese atât de îndrăgit de Augustus, încât acesta avea în camera lui portretul copilului în costum de Cupidon şi-l săruta în fiecare dimineaţă, de cum se dădea jos din pat. Dintre cei rămaşi în viaţă, doar Nero avea cu adevărat o fire bună. Drusus era posomorât, arţăgos şi uşor de ispitit la rele. Drusilla îi semăna. Caligula, Agrippinilla şi mica Lesbia, iar dintre cei morţi fetiţa mai mică, erau cu adevărat răi. Dar Cetatea judeca întreaga familie după Nero, care singur avea vârsta la care putea face o impresie mai vie asupra poporului. Caligula avea doar nouă ani.

Într-o zi, pe când mă găseam la Roma, Agrippina veni deznădăjduită la mine şi-mi ceru sfatul. Pretutindeni unde mergea, se simţea urmărită şi spionată, ceea ce aproape c-o îmbolnăvise. Oare numai Sejanus avea influenţă asupra lui Tiberius? Era sigură că aştepta doar un pretext ca s-o ucidă sau să o exileze. I-am spus că nu cunosc decât două persoane cu influenţă bună asupra lui Tiberius; una era Cocceius Nerva, iar cealaltă era Vipsania. Tiberius nu putuse smulge niciodată din inimă dragostea ce i-o purtase. Ea avea o nepoată de cincisprezece ani, care îi semăna uimitor, aşa cum fusese la aceeaşi vârstă, pe când mai era soţia lui Tiberius. Acesta nu putea suferi gândul ca altul decât el să se însoare cu fata; singurul lucru ce-l împiedica să o facă era faptul că era nepoata lui Castor, ceea ce, legal, ar fi făcut căsătoria incestuoasă. O numi deci Mare Vestală, ca urmaşă a bătrânei Occia, care de-abia murise.

I-am spus Agrippinei că, dacă va reuşi să se împrietenească şi cu Nerva, şi cu Vipsania - iar aceasta, fiind mama lui Castor, ar face totul s-o ajute - ea şi cu copiii ei vor fi în siguranţă. Îmi urmă sfatul. Vipsania şi Gallus, care o compătimeau, îi puseră la dispoziţie casa lor din Roma şi cele trei case pe care le aveau la ţară. De asemenea, îşi dădură multă osteneală cu copiii ei. Gallus, de pildă, găsi noi profesori pentru băieţi, fiindcă Agrippina bănuia că cei vechi ar fi spionii lui Sejanus. Nerva nu îi fu de mare ajutor. Era un mare jurist şi cel mai bun cunoscător în viaţă al

[68] Să nu se confunde acest Nero cu cel care a devenit împărat (n. a.).

legislaţiei contractuale, despre care publicase câteva cărţi; dar în toate celelalte privinţe era atât de distrat şi de lipsit de spirit de observaţie, încât părea aproape nătâng. Se purtă amabil cu ea, aşa cum se purta cu toată lumea, dar nu înţelese nimic din ce aştepta de la el.

Din nenorocire, Vipsania muri în curând şi efectul dispariţiei sale asupra lui Tiberius nu se lăsă aşteptat. Acesta nici nu mai încercă acum să-şi ascundă depravarea, despre care circulau zvonuri de necrezut. Unele dintre perversităţile lui erau atât de nemaiauzite şi de oribile, încât nimeni nu înţelegea cum le putea săvârşi un împărat al romanilor, urmaşul ales al lui Augustus. Nici femeile, nici băieţaşii nu erau în siguranţă alături de el - nici chiar femeile sau copiii senatorilor. Cele care ţineau la viaţa lor sau la vieţile soţilor şi părinţilor lor trebuiau să admită de bunăvoie ceea ce le cerea. Dar una din femei, o soţie de consul, se sinucise apoi în faţa prietenilor săi, spunându-le că nu-şi putuse salva fetiţa de poftele lui Tiberius decât primind să i se prostitueze, ceea ce era şi aşa destul de ruşinos; dar bătrânul ţap se folosise de docilitatea ei pentru a o constrânge la acte atât de groaznice, încât prefera să moară decât să trăiască mai departe cu amintirea lor.

Pretutindeni se repeta un cântec începând astfel: "De ce, de ce Ţapul Bătrân...?" Mi-ar fi ruşine să citez mai mult, dar cântecul era tot atât de spiritual pe cât era de obscen şi se bănuia că fusese scris de însăşi Livia. Ea era autoarea mai multor cuplete satirice la adresa lui Tiberius, pe care le punea în circulaţie prin mijlocirea Urgulaniei. Ştia că, mai devreme sau mai târziu, Tiberius va afla de ele şi se gândea că, atât timp cât se va teme de spiritul ei, nu va cuteza să o înfrunte.

Acuma, ea căuta să se arate prietenoasă cu Agrippina. Îi spuse chiar în taină că însuşi Tiberius îi poruncise lui Piso să-i întindă o cursă lui Germanicus. Agrippina nu avea deloc încredere în Livia; dar duşmănia dintre Livia şi Tiberius devenea vădită şi, dacă ar fi trebuit să aleagă între ei doi, îmi spunea ea, ar fi ales-o totuşi pe Livia.

Eram înclinat să gândesc la fel. Observasem că nici unul dintre protejaţii Liviei nu fusese încă victima spionilor lui Tiberius. Dar presimţeam ce se va petrece după moartea ei.

Un lucru începea să-mi pară de rău augur, deşi nu mi-aş fi putut explica simţămintele: intimitatea strânsă care exista între Livia şi Caligula. În general, Caligula avea doar două feluri de purtări: era sau obraznic sau servil. De pildă, cu Agrippina sau cu mama mea, cu mine, cu fraţii săi şi cu Castor era obraznic. Cu Sejanus, cu Tiberius sau cu Livilla era servil. Dar cu Livia purtarea lui era deosebită şi greu de caracterizat. S-ar fi spus că era iubitul ei. Nu era legătura afectuoasă ce-i uneşte de obicei pe băieţaşi de bunicile lor indulgente, deşi e drept că el îşi dăduse multă osteneală să-i copieze nişte versuri afectuoase, când Livia împlinise şaptezeci şi cinci de ani, iar ea îi tot aducea daruri. Aveai impresia că împărtăşeau nu ştiu ce secret ruşinos, deşi nu vreau să insinuez că ar fi existat vreun raport indecent între ei. Agrippina îmi spunea că şi ea simţea acelaşi lucru ca şi mine, fără să poată descoperi ceva mai precis.

Într-o zi, am înţeles de ce era Sejanus totdeauna atât de politicos faţă de mine. Îmi propuse să-l logodesc pe fiul meu Drusillus cu fata lui. M-am gândit că fetiţa, care părea drăgălaşă, va fi foarte nefericită cu Drusillus, care, pe zi ce trecea, se arăta a fi tot mai grosolan. Dar nu o puteam spune deschis. Şi mai puţin puteam exprima dezgustul ce-l simţeam la ideea unei alianţe, chiar îndepărtate, cu un ticălos ca Sejanus. El observă şovăiala mea şi mă întrebă dacă priveam această căsătorie ca fiind nedemnă de familia mea. Am bâiguit că nu... desigur că nu... ramura familiei Aelia, din care se trăgea el, era dintre cele mai

onorabile. Căci Sejanus, fiul unui simplu cavaler de la ţară, fusese adoptat în adolescenţă de un senator bogat din familia Aelia, care îi lăsase întreaga avere. Din această cauză izbucnise şi un scandal, dar Sejanus rămăsese un Aelius. Îmi ceru să mă explic şi-mi spuse că, dacă aveam ceva împotriva căsătoriei, regreta că pomenise de ea, dar adăugă că ideea nu pornise de la el, ci de la Tiberius. I-am spus atunci că, deoarece Tiberius o dorea, voi fi bucuros să consimt la căsătorie. Am făcut numai observaţia că o fetiţă de patru ani era prea tânără pentru a fi logodită cu un băiat de treisprezece, care va avea douăzeci şi unu de ani înainte de a se celebra căsătoria şi până atunci va închega alte legături. Sejanus zâmbi şi spuse că se încredea în mine că voi şti să-mi împiedic fiul să facă prostii.

Vestea că Sejanus va intra în familia imperială pricinui o mare nelinişte în oraş, dar lumea se grăbi să ne felicite pe amândoi. După câteva zile, Drusillus muri. Fu găsit după un gard, în grădina unei vile din Pompei, unde îl invitaseră nişte prieteni ai Urgulanillei. În gâtul lui se găsi înfundată o pară mică. La anchetă se afirmă că fusese văzut aruncând în joacă fructele în aer şi prinzându-le în gură. Moartea se datora, desigur, unui accident. Numai că nimeni nu o crezu. Era limpede că Livia, nefiind consultată asupra căsătoriei unui strănepot de-al ei, pusese la cale gâtuirea copilului, para fiindu-i mai apoi înfundată în gâtlej.

După obicei, părul fu acuzat de omor şi condamnat să fie smuls din rădăcini şi azvârlit în foc.

Tiberius ceru Senatului să-l numească pe fiul său Castor "Protector al poporului", ceea ce însemna că îl indica oficial ca succesor al său. Această cerere produse o uşurare generală. Lumea văzu în ea un semn că Tiberius, la curent cu manevrele ambiţioase ale lui Sejanus, căuta să le stăvilească. După ce decretul fu votat, cineva propuse să fie înscris cu litere de aur pe zidurile Senatului. Nimeni nu ghici însă că lui Sejanus îi datora Castor această onoare. Sejanus îi sugerase lui Tiberius că atât Castor, cât şi Agrippina, Livia şi Gallus conspirau împreună, şi inventase această stratagemă pentru a-i descoperi pe ceilalţi membri ai clicii lor. Un prieten al lui Sejanus făcuse propunerea, iar numele senatorilor care susţinuseră această moţiune extravagantă fură notate cu grijă. Într-adevăr, Castor era mai popular ca oricând printre oamenii cinstiţi. Se lăsase de beţie: se părea că moartea lui Germanicus îl cuminţise. Dar, deşi tot mai vădea o pasiune excesivă pentru vărsările de sânge la luptele de gladiatori, deşi se mai îmbrăca extravagant şi paria sume enorme la cursele de care, era un magistrat conştiincios şi un prieten credincios. Nu prea aveam de-a face cu el, dar, când mă întâlnea, mă trata cu mai multă consideraţie decât înaintea morţii lui Germanicus.

Duşmănia dintre el şi Sejanus ameninţase mereu să izbucnească într-o ceartă deschisă, dar Sejanus se ferise să-l provoace, înainte de a fi sigur că putea trage folos de pe urma certei. Clipa aceasta sosise. Sejanus se duse la palat, spre a-l felicita pe Castor pentru numire, şi îl găsi în camera lui de lucru, împreună cu Livilla. Nu erau de faţă nici liberţi şi nici sclavi, aşa încât Sejanus putea spune ce poftea. Cât o priveşte pe Livilla, era atât de îndrăgostită, încât se putea bizui pe ea pentru a-l trăda pe Castor, după cum îl trădase odinioară pe Postumus. Căci Sejanus aflase de acea întâmplare. Ba chiar discutaseră între ei ce bine ar fi fost să fie împărat şi împărăteasă, ca să poată face tot ce le-ar trece prin minte.

Sejanus începu:

- Ei, ce zici, Castor, am lucrat bine pentru tine. Te felicit!

Castor încruntă sprâncenele. Era numit "Castor" doar de câţiva

intimi. Fusese poreclit astfel din cauza asemănării lui cu un gladiator cunoscut, dar numele îi rămăsese după ce într-o zi îşi pierduse firea într-o ceartă cu un cavaler. La un banchet, acesta îi spusese în faţă că era beat şi neisprăvit, iar Castor, ridicându-se anevoie de pe pat, zise: "Beat şi neisprăvit, zici? O să-ţi arăt cât sunt de beat şi de neisprăvit" - şi îi dăduse un pumn atât de grozav în stomac, încât acesta vărsase pe loc tot ce mâncase.

Acum Castor îi răspunse lui Sejanus:

- Nu permit să fiu numit astfel decât de un prieten sau de un egal, iar tu nu eşti nici una, nici alta. Pentru tine sunt Tiberius Drusus Cezar. Nu ştiu ce ai "lucrat" pentru mine, dar, orice ai fi făcut, n-am nevoie de felicitările tale. Ieşi afară!

Livilla interveni:

- Dacă vrei să-mi cunoşti părerea, Castor, găsesc că e laş să-l insulţi pe Sejanus în felul acesta - fără să mai vorbim de nerecunoştinţa ce i-o arăţi, izgonindu-l ca pe un câine atunci când vine să te felicite pentru titlu. Ştii bine că, fără stăruinţele lui, tatăl tău nu ţi l-ar fi acordat niciodată.

- Spui prostii, Livilla - răspunse Castor. Spionul ăsta murdar nu are mai mult de-a face cu numirea mea decât eunucul meu Lygdus. Îşi dă doar importanţă. Şi spune-mi te rog, Sejanus, ce vrea să însemne cuvântul "laş".

- Soţia ta are dreptate - zise Sejanus. Eşti un laş. N-ai fi îndrăznit să-mi vorbeşti astfel înainte de a fi fost numit - cu ajutorul meu - "Protector al poporului" şi de a fi ajuns sacrosanct. Ştii prea bine că te-aş fi snopit în bătaie.

- Şi ai fi meritat-o - adăugă Livilla.

Castor îi privi pe rând şi spuse apoi încet:

- Aşadar, există ceva între voi, nu-i aşa?

Livilla zâmbi dispreţuitor:

- Şi chiar dacă ar fi? Care din voi este oare mai tare?

- Foarte bine, fata mea - strigă Castor - vom vedea noi! Uită o clipă că sunt "Protector al poporului", Sejanus, şi apără-te!

Sejanus îşi încrucişa braţele.

- Apără-te, îţi spun, laşule!

Sejanus nu răspunse şi atunci Castor îl lovi violent în faţă, cu palma deschisă.

- Şi acum pleacă!

Sejanus făcu o plecăciune ironică şi ieşi, urmat de Livilla.

Palma aceasta hotărî soarta lui Castor. Cu obrazul încă aprins de urma loviturii, Sejanus se duse drept la Tiberius şi-i povesti că, ducându-se să-l felicite pe Castor pentru numire, îl găsise beat. Castor îl lovise peste faţă, spunând: "Da, e plăcut să ştii că poţi să loveşti acum, fără să ţi se răspundă! Şi poţi spune tatălui meu că voi face la fel cu oricare dintre spionii lui murdari". Livilla îi întări vorbele a doua zi, când veni să se plângă că fusese bătută de Castor, fiindcă îndrăznise să-i spună cât de scârbită fusese de lovirea unui om care nu-i putea răspunde şi de insultele aduse împăratului. Tiberius îi crezu. Nu-i spuse nimic lui Castor, dar puse să i se ridice lui Sejanus o statuie în Teatrul lui Pompei - o cinste extraordinară acordată unui om în viaţă. Lumea înţelese că, în pofida titlului, Castor era în dizgraţie (căci Sejanus şi Livilla puseseră în circulaţie versiunea lor asupra celor întâmplate) şi că doar prietenia lui Sejanus merita să fie căutată. Se făcură numeroase reproduceri după statuia sa, pe care partizanii săi le aşezară în sălile lor de primire, la dreapta statuilor lui Tiberius. În schimb, statui de-ale lui Castor se vedeau puţine. El îşi arăta atât de limpede supărarea de câte ori dădea

ochii cu tatăl său, încât sarcina lui Sejanus deveni uşoară. Acesta îi spuse lui Tiberius că fiul său făcuse sondaje printre senatori pentru a afla dacă putea conta pe ajutorul lor în cazul când ar uzurpa tronul; unii dintre ei îi şi făgăduiseră sprijinul. Cei ce păreau mai primejdioşi fură arestaţi, sub acuzaţia obişnuită de sacrilegiu faţă de Augustus. Unul dintre ei fu ucis pentru că se dusese la latrină ţinând în mână o monedă de aur ce purta efigia lui Augustus. Un altul fu judecat pentru că pusese şi o statuie a lui Augustus într-o listă ce conţinea mobile de vânzare. Ar fi fost condamnat la moarte, în cazul în care consulul care îl judeca nu l-ar fi rugat pe Tiberius să voteze el cel dintâi; lui Tiberius îi fu ruşine să ceară pedeapsa cu moartea, aşa încât omul fu achitat. Dar în curând fu condamnat sub alt pretext.

Castor se înfricoşă şi ceru sprijinul Liviei împotriva lui Sejanus. Ea îl asigură că nu avea motive de teamă: în scurt timp îl va readuce pe Tiberius la dreapta judecată. Dar nu avea încredere în Castor ca aliat. Se duse deci la Tiberius şi îi spuse că acesta îl acuza pe Sejanus de a o fi corupt pe Livilla, de a abuza de încrederea lui Tiberius, şantajându-i pe unii bogătaşi în numele lui, şi de a năzui la monarhie. Dacă Tiberius nu-l va îndepărta în curând pe şarlatan, va trebui să se ocupe el de asta; îi ceruse ei ajutor. Prezentând astfel lucrurile, nădăjduia să-l facă pe Tiberius tot atât de bănuitor faţă de Sejanus pe cât era faţă de Castor şi să-l readucă sub puterea ei. O vreme reuşi. Dar se ivi o întâmplare care îl convinse pe Tiberius că Sejanus îi era într-adevăr atât de credincios pe cât pretindea şi pe cât se arătase până atunci.

Petreceau împreună cu un grup de prieteni la ţărmul mării, într-o peşteră, când deodată o parte din boltă se prăbuşi cu mare zgomot, blocând ieşirea. Câţiva însoţitori fură ucişi, alţii îngropaţi sub sfărâmături. Sejanus se culcă atunci deasupra lui Tiberius - nici unul din ei nu păţise nimic - pentru a-l apăra de o altă prăbuşire. Când soldaţii îi scoaseră la lumină, după un ceas, se afla în aceeaşi poziţie. De altfel, şi Thrasyl îşi spori faima din acest accident, căci îi prezisese lui Tiberius că în ziua aceea va fi o oră de întuneric în timpul prânzului. Tiberius avea asigurarea lui Thrasyl că îi va supravieţui cu mult lui Sejanus, care nu va fi primejdios pentru el. Bănuiesc că Thrasyl se înţelesese cu Sejanus, deşi nu am nici o dovadă. Thrasyl nu era cu totul incoruptibil, dar profeţiile pe care le aranja spre a fi pe placul clienţilor săi se realizau la fel de exact ca şi celelalte. Într-adevăr, Tiberius îi supravieţui cu câţiva ani lui Sejanus.

După câtva timp, Tiberius îşi exprimă în public nemulţumirea faţă de Castor, cenzurându-l în plin Senat pentru o scrisoare de-a lui. Castor se scuza că nu participase la sacrificiul adus la deschiderea Senatului după vacanţa de vară. Scria că o altă însărcinare publică îl împiedicase să se reîntoarcă la timp în oraş.

Tiberius spuse cu dispreţ că s-ar putea crede că era vorba de o campanie în Germania sau de o vizită diplomatică în Armenia - când de fapt toată această "însărcinare publică" consta doar în băi şi plimbări cu barca la Terracina. El însuşi, adăugă Tiberius, fiind la apusul vieţii sale, ar mai fi iertat să lipsească uneori din oraş: s-ar putea justifica prin îndelungatele servicii aduse statului cu sabia şi cu pana. Dar ce altă scuză decât obrăznicia avea fiul său?

Era nedrept. În timpul vacantei, Castor fusese însărcinat să facă un raport asupra apărării coastelor şi, neputându-l termina la termen, preferase să evite pierderea de vreme a două călătorii, şi să rămână pe loc ca să-şi termine treaba.

Aproape îndată după întoarcere, el se îmbolnăvi. Simptomele erau cele ale unei tuberculoze galopante. Fu cuprins de paloare, pierdu din

greutate şi începu să scuipe sânge. Îi scrise tatălui său, rugându-l să vină să-l vadă fiindcă era pe moarte - locuia la celălalt capăt al palatului - şi îl rugă să-l ierte dacă îl jignise în vreun fel. Sejanus îl sfătui pe Tiberius să nu se ducă. Boala putea fi adevărată, dar putea fi şi un şiretlic pentru a-l asasina. Tiberius îi urmă sfatul şi după câteva zile Castor muri.

Moartea lui nu fu deplânsă prea mult. Felul lui de-a fi violent şi reputaţia lui de om crud stârniseră la Roma temeri faţă de cele ce s-ar putea întâmpla dacă va succeda tatălui său. Prea puţini credeau în recenta lui schimbare. Cei mai mulţi socoteau că era doar o stratagemă pentru a câştiga dragostea poporului şi că, odată ajuns în locul tatălui său, ar fi fost la fel de tiranic ca şi acesta.

Între timp, cei trei fii ai lui Germanicus creşteau - Drusus ajunsese chiar la majorat - şi erau, fără îndoială, moştenitorii lui Tiberius.

Din respect pentru Tiberius, Senatul îl plânse pe Castor cât de zgomotos putu şi îi votă aceleaşi onoruri ca şi lui Germanicus. Cât despre Tiberius, el nu se prefăcu îndurerat şi rosti cu o voce sigură panegiricul ce şi-l pregătise. Văzând cum curgeau lacrimile pe obrajii unora dintre senatori, el se aplecă spre Sejanus şi observă aproape cu glas tare: "Ptiu! Ăsta miroase a ceapă!" După ce sfârşi, Gallus se ridică şi îl felicită pentru felul în care îşi stăpânea durerea, însuşi Zeul Augustus, în timpul existenţei sale muritoare, se lăsase într-atâta copleşit de durere în clipa morţii lui Marcellus, care era doar fiul său adoptiv, încât, mulţumind Senatului pentru condoleanţe, trebuise să se oprească la mijloc, neputându-şi stăpâni emoţia. Pe când cuvântarea pe care tocmai o ascultaseră era o capodoperă de reţinere. (Trebuie să adaug că, după patru sau cinci luni, nişte delegaţi veniră din Troia spre a-i exprima lui Tiberius condoleanţe pentru moartea unicului său fiu. Tiberius le mulţumi: "Şi eu vi le aduc pe ale mele, pentru moartea lui Hector!")

Trimise apoi după Nero şi Drusus şi, luându-i de mână, îi prezentă Senatului. "Cu trei ani în urmă i-am încredinţat pe aceşti orfani unchiului lor, scumpul meu fiu pe care astăzi îl plângem atât de amar. Doream să-i adopte, deşi avea şi el fii, şi să-i educe ca demni moştenitori ai tradiţiei familiale. (Gallus strigă: "Ascultaţi! Ascultaţi!" şi de pe toate băncile izbucniră aplauze.) Dar fiindcă soarta crudă ni l-a răpit (gemete şi tânguiri), vă fac vouă aceeaşi cerere. În faţa zeilor, în faţa statului nostru iubit, încredinţez protecţiei voastre pe aceşti nobili strănepoţi ai lui Augustus, coborâtori din nişte strămoşi al căror nume răsună cu faimă în istoria Romei. Aveţi grijă ca datoria voastră şi a mea faţă de ei să fie îndeplinită cu cinste. Copii, aceşti senatori sunt acum părinţii voştri, şi însăşi naşterea voastră face ca destinul bun sau rău ce vă e hărăzit să hotărască destinul întregului stat." (Aplauze zgomotoase, lacrimi, binecuvântări, declaraţii de credinţă.)

Din păcate, în loc să se oprească aici, el strică tot efectul cuvântării adăugind la ea vechiul refren despre retragerea sa şi despre restabilirea republicii, spunând că poate "consulii sau alţii" vor lua "povara guvernării" de pe "umerii lui bătrâni". Dacă nu voia să-i desemneze pe Nero şi Drusus (sau pe unul dintre ei) drept moştenitori ai imperiului, ce voia oare să spună identificând destinele lor cu cele ale statului?

Funeraliile lui Castor fură mai puţin mişcătoare decât cele ale lui Germanicus, dar mult mai măreţe. Toate măştile Cezarilor şi ale Claudienilor luară parte la procesiune, începând cu Enea, fondatorul familiei Iulia, şi cu Romulus, fondatorul Romei, şi sfârşind cu Caius, Lucius şi Germanicus. Apăru şi masca lui Iulius Cezar, deoarece acesta, ca şi Romulus, nu era decât semizeu - pe când cea a lui Augustus lipsi, căci era o divinitate de mărimea întâi.

Sejanus şi Livilla se întrebau acuma în ce fel vor putea ajunge

împărat şi împărătează. Nero, Drusus şi Caligula le stăteau în cale şi constituiau piedicile de înlăturat. Trei persoane erau cam mult, dar, după cum observă Livilla, bunica ei izbutise să scape de Caius, Lucius şi Postumus, când voise să-l aşeze pe Tiberius pe tron. Iar Sejanus se afla într-o situaţie mult mai prielnică decât fusese Livia pentru a-şi duce planurile la îndeplinire. Ca să arate Livillei că avea într-adevăr intenţia să o ia în căsătorie, el îşi repudie soţia, pe Apicata, de la care avea trei copii. O acuză de adulter, spunând că era pe cale de a deveni mama unui copil ce nu era al lui. Dar nu arătă în public numele vinovatului; lui Tiberius îi destăinui însă că-l bănuia pe Nero. Acesta, spuse el, avea reputaţia de a întreţine aventuri amoroase cu soţiile mai multor personaje însemnate, ba mai mult, lăsă să se înţeleagă că îşi putea îngădui orice ca moştenitor probabil al tronului.

Între timp, Livilla făcea totul pentru a o despărţi pe Agrippina de Livia: îi spuse Agrippinei că Livia se servea de ea ca de o unealtă împotriva lui Tiberius - ceea ce, în trecere fie spus, era adevărat - iar Liviei, că Agrippina se slujea de ea în acelaşi mod - ceea ce era tot atât de adevărat. Le asigură pe fiecare că cealaltă îi jurase moartea, de îndată ce nu va mai avea nevoie de ea.

Cei doisprezece pontifi începură să-i pomenească pe Nero şi pe Drusus în rugăciunile ce le făceau pentru viaţa şi prosperitatea împăratului, iar ceilalţi preoţi le urmară pilda. Ca Mare Pontif, Tiberius îi mustră că nu făceau deosebirea între aceşti băieţi şi între dânsul, un om care îndeplinise câteva dintre cele mai înalte funcţii în stat cu douăzeci de ani înainte de naşterea lor, iar după aceea le îndeplinise chiar pe toate; lucrul nu era cuviincios. Apoi îi convocă la el pe pontifi şi îi descusu, căutând să afle dacă Agrippina reuşise să-i convingă prin linguşiri să pomenească numele băieţilor în rugăciuni sau îi silise să o facă prin ameninţări. Ei tăgăduiră că ea ar fi făcut ceva în privinţa asta, dar Tiberius nu-i crezu; patru dintre cei doisprezece, inclusiv Gallus, erau legaţi de ea prin rudenie, iar alţi cinci întreţineau legături foarte prieteneşti cu ea şi cu băieţii ei. Tiberius îi dojeni cu asprime. În următoarea lui cuvântare, avertiză Senatul împotriva "atribuirii de distincţii prea timpurii, care pot da naştere la aspiraţii prezumţioase în creierul necopt al tinerilor".

Agrippina găsi un aliat neaşteptat în Calpurnius Piso. Acesta o înştiinţa că-l apărase pe unchiul lui, Gneus Piso, doar din respect faţă de onoarea familiei, dar că n-ar vrea ca ea să-l socotească duşman. Va face totul ca s-o ocrotească pe ea şi pe copiii ei. Dar Calpurnius nu mai apucă să trăiască decât foarte puţin după aceea. Fu acuzat în Senat de a fi rostit "cuvinte trădătoare în cerc restrâns", de a ţine otrăvuri în casă şi de a veni în Senat înarmat cu un pumnal. Ultimele două acuzaţii erau atât de absurde, încât nici nu fură reţinute. Se fixă însă o zi pentru judecarea "cuvintelor trădătoare". Calpurnius se omorî înainte de începerea procesului.

Tiberius crezu născocirea lui Sejanus că Agrippina ar fi format un partid secret, numit Partidul Verde, ai cărui membri se recunoşteau după felul entuziast cum sprijineau culoarea verde la cursele de care. La aceste curse existau patru culori: roşu aprins, alb, albastru marin şi verde, în timpul din urmă, ultima devenise culoarea favorită, iar cea roşie cea mai puţin populară. Asistând la curse în zilele de sărbătoare - după cum era obligat prin funcţia sa - Tiberius, care până atunci nu luase în seamă, ba chiar oprise vorbăria fără rost despre curse atât la palat, cât şi la banchetele la care lua parte, începu să observe pentru prima oară modul cum erau sprijinite diferitele culori de către partizanii lor şi fu profund tulburat văzând cât era de aclamat verdele. Sejanus îi spusese

că verzii îi numeau în taină roşii pe partizanii împăratului. Tiberius observă că atunci când un car roşu câştiga - ceea ce se întâmpla rar - era primit cu huiduieli şi cu fluierături. Sejanus nu era prost: ştia că Germanicus pariase întotdeauna pe verde şi că Agrippina, Nero şi Drusus, din motive sentimentale, rămâneau credincioşi acestei culori.

Silius era un patrician care comandase mulţi ani în şir un corp de armată la Rin. Mi se pare că am amintit de el ca despre generalul celor patru regimente din provincia superioară a Germaniei care nu luaseră parte la răscoală. Fusese unul dintre ajutoarele cele mai capabile ale fratelui meu şi i se decernaseră podoabe triumfale pentru victoriile lui împotriva lui Hermann. De curând, în fruntea unor corpuri de armată strânse din provinciile superioară şi inferioară, înăbuşise o revoltă primejdioasă a triburilor franceze din preajma oraşului meu natal, Lyon. Nu era deosebit de modest, dar nici lăudăros. Spusese, e drept, în public că numai datorită tactului cu care se purtase cu cele patru regimente, ele nu s-au alăturat revoltei şi că, deci, de n-ar fi fost el, Tiberius n-ar mai fi avut un imperiu de guvernat. Dar toate acestea nu erau prea departe de adevăr. Fireşte că Tiberius se mânie, căci regimentele revoltate erau, după cum am mai spus, cele pe care le comandase el însuşi. Soţia lui Silius, Sosia, era prietena cea mai apropiată a Agrippinei.

Din întâmplare, la marile jocuri romane de la începutul lui septembrie, Silius parie sume mari pe verde. Sejanus îi strigă:

- Pariez împotriva ta orice sumă vrei. Am mizat pe roşu.

- Greşeşti, prietene - îi strigă Silius. Conducătorul roşu nu are nici cea mai mică idee de felul cum trebuie ţinute hăţurile. Vrea să facă totul numai cu biciul. Pariez pe o mie că va câştiga verdele. Iar tânărul Nero, care este un îndrăcit partizan al verdelui, îmi spune că urcă până la o mie cinci sute.

Sejanus îi aruncă o privire semnificativă lui Tiberius, care auzise tot schimbul de cuvinte şi rămăsese uimit de îndrăzneala lui Silius. El văzu un semn de bun augur în faptul că, la penultima cotitură, conducătorul carului verde se răsturnă şi roşul sosi primul, fără rivali.

După zece zile, Silius fu adus înaintea Senatului pentru crimă de înaltă trădare. Era acuzat că tolerase revolta la începuturile ei şi ceruse o treime din pradă în schimbul neintervenţiei sale, că profitase de victoriile lui pentru a jefui nişte provinciali credincioşi şi că impusese provincialilor impozite exagerate pentru a acoperi cheltuielile campaniei sale. Sosia fu şi ea acuzată de complicitate. De fapt, Silius era în dizgraţie la palat încă din timpul revoltei francezilor. I se imputase atunci lui Tiberius că nu pornise el însuşi împotriva răsculaţilor şi că arătase mai mult interes pentru procesele de trădare care se judecau pe atunci decât pentru campanie. El se justificase în faţa Senatului pretextând vârsta lui înaintată - Castor era şi el prins cu alte treburi importante - şi explicase că ţinuse legătura cu statul-major al lui Silius, trimiţându-i sfaturi preţioase. Tiberius se mânia uşor când era vorba de revolta franceză. După înfrângerea francezilor, fusese ridiculizat de un senator glumeţ, emul al lui Gallus, care propusese să se voteze un triumf împăratului, ca fiind adevăratul autor al victoriei. Tiberius, vizibil atins, răspunse că în orice caz victoria aceasta nu merita nici măcar să fie pomenită, aşa că nimeni nu îndrăznise să-i voteze lui Silius podoabele triumfale pe care le merita cu prisosinţă. Acesta, dezamăgit, rostise cuvintele relatate mai sus asupra revoltei de la Rin, dar numai din resentiment faţă de Tiberius.

Silius ascultă acuzaţiile în tăcere. Nu era vinovat de vreo înţelegere cu rebelii, iar dacă soldaţii de sub conducerea lui nu făcuseră întotdeauna deosebire între averile răzvrătiţilor şi averile celor rămaşi credincioşi, lucrul era de înţeles: mulţi dintre aşa-zişii supuşi ajutau în

taină rebeliunea cu bani. În ce priveşte taxele, Tiberius îi promisese un fond cu care să acopere cheltuielile campaniei şi să-i despăgubească pe cetăţenii romani de pierderea caselor, recoltelor şi vitelor. În aşteptarea alocaţiei, Silius impusese un impozit câtorva triburi nordice, făgăduind să le înapoieze banii când îi va primi şi el de la Tiberius; dar alocaţia lui Tiberius nu mai venise niciodată. După potolirea revoltei, averea lui Silius scăzuse cu douăzeci de mii de monede de aur, fiindcă strânsese trupe de călăreţi pe care îi înarmase şi plătise din banii lui. Principalul lui acuzator, unul dintre consulii din acel an, insistă cu viclenie asupra pretinsei vini a lui Silius în jefuirea populaţiei. Era prieten cu Sejanus şi fiul guvernatorului militar al provinciei inferioare, care dorise să capete el comanda supremă a trupelor romane trimise împotriva francezilor şi fusese nevoit să renunţe în favoarea lui Silius. Silius nici măcar nu putea aduce dovada făgăduielii lui Tiberius, căci scrisoarea care o conţinea era învestită cu sigiliul Sfinxului. În orice caz, acuzaţiile de a fi jefuit populaţia erau în afara procesului, care fusese intentat pentru trădare şi nu pentru furt. În cele din urmă, Silius izbucni: "Senatori, aş putea spune multe în apărarea mea, dar nu voi spune nimic, fiindcă procesul nu se desfăşoară legal, iar verdictul vostru e de mult pregătit. Ştiu că adevărata mea vină e faptul că am spus că regimentele din Germania superioară s-ar fi răsculat cu siguranţă, dacă n-aş fi ştiut cum să le tratez. Nu voi discuta acum vina mea. Vreau doar să spun că, dacă Tiberius nu ar fi comandat trupele din Germania inferioară, ele nu s-ar fi răsculat. Senatori, sunt victima celui mai lacom, celui mai pizmaş, celui mai sângeros, celui mai tiranic, ce..." Restul fu înecat în protestele indignate ale Senatului. Silius îl salută pe Tiberius şi ieşi cu capul sus. Ajungând acasă, îşi sărută soţia şi copiii, trimise un rămas-bun drăgăstos Agrippinei, lui Nero, Gallus şi altor prieteni, intră în camera sa şi îşi înfipse sabia în gât.

Insultele aduse lui Tiberius fură socotite drept dovada suficientă a crimei lui Silius. Toate bunurile îi fură confiscate, stipulându-se că impozitul pus pe nedrept va fi restituit provincialilor, că denunţătorii vor primi, după lege, un sfert din rest şi că banii care îi fuseseră lăsaţi de Augustus ca o chezăşie de credinţă se vor întoarce în tezaurul public, fiindu-i plătiţi dintr-o neînţelegere. Provincialii nu îndrăzniră să-şi reclame partea şi Tiberius păstră trei sferturi din avere: căci, începând de atunci, nu mai există nici o deosebire între tezaurul armatei, tezaurul public şi caseta lui particulară.

Pentru prima oară beneficia direct de pe urma confiscării unei averi sau lăsa ca o insultă adusă lui să poată fi considerată dovadă de trădare.

Sosia avea averea ei proprie; pentru a-i salva viaţa şi a-i scăpa copiii de sărăcie, Gallus propuse ca ea să fie exilată, jumătate din averea ei să fie confiscată în favoarea acuzatorilor, iar cealaltă jumătate lăsată copiilor ei. Dar un văr prin alianţă al Agrippinei, înţeles cu Gallus, ceru ca acuzatorii să capete doar un sfert din avere, ceea ce reprezenta minimul legal, spunând că Gallus era mai credincios împăratului decât drept faţă de Sosia - căci, spuse el, se ştia că Sosia îşi mustrase soţul pe patul de moarte pentru cuvintele lui trădătoare şi nerecunoscătoare. Astfel, Sosia fu doar exilată şi se mută la Marsilia. De îndată ce înţelesese că vor încerca să-l răpună, Silius încredinţase lui Gallus şi altor prieteni aproape toţi banii pe care îi avea, spre a-i păstra în taină pentru copiii lui. Familia sa ieşi deci destul de bine la socoteală. Fiul său cel mai mare trăi îndeajuns ca să-mi pricinuiască multe necazuri.

Tiberius, care rezervase până atunci acuzaţia de înaltă trădare pentru cei care comiteau presupuse sacrilegii faţă de Augustus, întări tot mai mult edictul emis în primii ani ai domniei sale, care socotea o crimă

orice atingere a onoarei şi reputaţiei proprii. El acuză pe un senator, pe care îl bănuia că aparţinea partidului Agrippinei, de a fi recitat o epigramă josnică împotriva lui. În realitate, soţia senatorului zărise într-o dimineaţă o foaie de hârtie agăţată sus, deasupra porţii casei. Îl rugase pe soţul său să i-o citească, fiindcă era mai înalt. El descifrase încet:

"Nu-l mai desfată astăzi vinul - Robitu-s-a altei beţii...
Licoare purpurie-i umple cupa: E sângele celor răpuşi de vii!"

Ea îl întrebă cu naivitate ce însemna aceasta şi el răspunse: "Nu e prudent că ţi-o explic în public, scumpa mea". Un spion dădea târcoale pe lângă poartă în nădejdea că, la citirea epigramei - care era opera Liviei - , va auzi ceva meritând a fi reprodus. El se duse întins la Sejanus. Tiberius însuşi îl interogă pe senator: îl întrebă ce vrusese să spună prin: "Nu e prudent" şi la cine, după părerea lui, făcea aluzie epigrama. Senatorul dădu din colţ în colţ, fără să îndrăznească să răspundă ceva lămurit. Tiberius spuse atunci că pe vremea tinereţii sale circulaseră multe pamflete care îl acuzau de beţie, dar că în anii din urmă, fiind predispus la gută, doctorii i-au interzis vinul. Pe de altă parte, pamfletele de curând ivite îl numeau setos de sânge. Nu auzise acuzatul de toate acestea? Şi epigrama se putea referi, după părerea sa, la altcineva decât la împăratul său? Nenorocitul mărturisi că auzise vorbindu-se în trecut de pretinsa patimă a beţiei a lui Tiberius, dar că bineînţeles ştia că nu avea nici un temei şi că, de altfel, nu făcuse nici o apropiere între aceste vechi calomnii şi epigrama de pe poartă. Atunci fu întrebat de ce nu raportase aceste vechi calomnii Senatului, cum îi era datoria. El răspunse că, în vremea aceea, faptul de a compune sau repeta o epigramă, oricât de grosolană, îndreptată chiar împotriva lui Augustus, nu constituia o crimă, cu condiţia să nu fie răspândită în scris. Tiberius îl întrebă despre ce timp vorbea, căci spre sfârşitul vieţii Augustus emisese un edict împotriva grosolăniilor vorbite.

- Este vorba - răspunse senatorul - de cel de-al treilea an al şederii tale la Rodos.

Atunci Tiberius strigă:

- Senatori, cum puteţi îngădui acestui om să mă insulte astfel?

Senatul îl condamnă pe bietul om să fie aruncat de pe Stânca Tarpeia, pedeapsă rezervată de obicei celor mai josnici trădători - generali care vindeau o bătălie inamicului - sau alţii de teapa asta.

De asemenea, un alt cetăţean, un cavaler, fu executat pentru că scrisese o tragedie în care soţia lui Agamemnon, care îl ucide în timp ce se află în baie, strigă ridicându-şi securea:

"Şi ţine minte, dacă în ăst chip m-am răzbunat, Tiranule, nu-i crimă fapta mea... "

Tiberius pretinse că autorul voise să-l reprezinte sub chipul lui Agamemnon şi că aceste versuri constituiau un îndemn la asasinat. Aşa că tragedia, de a cărei slăbiciune toată lumea îşi bătuse joc, căpătă un soi de demnitate datorită faptului că autorul fu executat şi toate exemplarele aruncate în foc.

După doi ani - şi pomenesc acum această întâmplare pentru că istoria lui Agamemnon mi-a amintit-o - fu rândul lui Cremutius Cordus, un bătrân care se certase cu Sejanus pentru un fleac. Sejanus, venind la Senat pe o zi ploioasă, îşi agăţase mantaua de cuiul lui Cremutius; când acesta sosise, neştiind că mantaua aparţinea lui Sejanus, o dăduse la o parte, ca să şi-o agate pe a lui. Mantaua lui Sejanus căzuse de pe noul cui şi cineva încălţat cu sandale murdare o călcase din greşeală. Sejanus

se răzbună prin mii de şicane, încât Cremutius ajunsese să fie îngreţoşat şi de pomenirea numelui lui; auzind într-o zi că se amplasa statuia lui Sejanus la Teatrul lui Pompei, strigă: "O să pângărească Teatrul!" Fu semnalat îndată lui Tiberius ca unul din principalii partizani ai Agrippinei. Dar cum era un bătrân venerabil şi blând, care în toată viaţa nu-şi făcuse nici un duşman în afară de Sejanus şi care nu rostise niciodată o vorbă de prisos, era greu să-i aduci vreo acuzaţie pe care chiar un Senat terorizat s-o poată accepta. În cele din urmă, Cremutius fu acuzat că scrisese un panegiric pentru Cassius şi Brutus, omorâtorii lui Iulius Cezar. Opera incriminată data de treizeci de ani şi Augustus însuşi, fiul adoptiv al lui Iulius, o aşezase în biblioteca sa personală şi o consultase din când în când.

Cremutius se apără inteligent împotriva acestei acuzaţii. Brutus şi Cassius erau morţi de atâta vreme şi fuseseră de atâtea ori lăudaţi de diferiţi istorici pentru fapta lor, încât nu putea fi vorba decât de o glumă proastă, de felul celei făcute unui călător tânăr din Larissa. Băiatul fusese acuzat de omorul a trei oameni, când de fapt era vorba doar de trei burdufuri cu vin atârnate în faţa unei prăvălii şi pe care el le străpunsese cu lovituri pe întuneric, luându-le drept hoţi. Dar procesul din Larissa avusese loc de Sărbătoarea Nebunilor, ceea ce motiva întâmplarea. De altfel, tânărul era un beţivan căruia îi sărea lesne muştarul şi merita, poate, o lecţie. El, Cremutius Cordus, era prea bătrân şi prea cumpătat pentru a fi luat astfel în bătaie de joc; pe de altă parte, nu era Sărbătoarea Nebunilor, ci, dimpotrivă, a patru sute şaptezeci şi şasea aniversare a promulgării solemne a Legilor celor Douăsprezece Table[69], acest monument glorios al geniului legislativ şi al înaltei valori morale a strămoşilor noştri. Apoi bătrânul se întoarse acasă şi se lăsă să moară de foame. Toate exemplarele cărţii sale fură arse, în afară de două sau trei pe care fiica sa le putu ascunde şi pe care le puse în circulaţie cu mulţi ani mai târziu, după moartea lui Tiberius. De altfel, cartea nu prea era bine scrisă şi nu merita reputaţia ce o căpătase.

În ce mă priveşte pe mine, îmi tot spuneam: "Claudius, tu eşti doar un nenorocit, care nu aduce prea mult folos pe lume, dar măcar viaţa nu ţi-e în primejdie." Moartea bătrânului Cremutius, pe care îl cunoşteam bine pentru că stătusem adesea de vorbă cu el la bibliotecă, mă tulbură mult. Mă simţeam ca un om aşezat la poalele unui vulcan care deodată începe să erupă cenuşă şi pietre arzătoare. Într-adevăr, scrisesem odinioară lucruri mult mai subversive decât Cremutius. Istoria mea despre reformele religioase ale lui Augustus cuprindea unele fraze care puteau deveni uşor un cap de acuzare. Desigur, averea mea era mică pentru a ispiti pe vreun spion, cu atât mai mult cu cât n-ar fi obţinut decât un sfert din ea. Dar îmi dădeam seama limpede că toate victimele recente erau prieteni de-ai Agrippinei, pe care continuam s-o vizitez de câte ori veneam la Roma. Nu mai eram sigur că eram îndeajuns de protejat prin calitatea de cumnat al lui Sejanus.

Căci devenisem, de puţin timp, cumnatul lui Sejanus, şi acum vă voi povesti cum se întâmplase asta.

Capitolul XXIII

---

[69] Legile celor Douăsprezece Table - În anul 449 î.Hr., o comisie specială formată din zece bărbaţi (decemviri), învestiţi cu cele mai mari împuterniciri, au întocmit un cod de legi care au fost săpate pe douăsprezece tăbliţe de aramă şi expuse spre a fi cunoscute de toată lumea.

Într-o zi, Sejanus îmi spuse că ar trebui să mă recăsătoresc, deoarece nu păream să fiu în relaţii prea bune cu soţia mea. I-am răspuns că Urgulanilla îmi fusese aleasă de Livia şi că nu o puteam repudia fără îngăduinţa ei.

- Desigur că nu - spuse el. Înţeleg prea bine. Dar trebuie să te simţi nefericit fără soţie.

- Mulţumesc - i-am răspuns eu - mă descurc foarte bine.

Prefăcându-se că ia răspunsul meu drept o glumă bună, începu să râdă zgomotos, spunându-mi că sunt un înţelept. Dar, adăugă, dacă reuşesc să găsesc vreun mijloc să o repudiez pe Urgulanilla, să vin la el. Avea pe cineva care mi se potrivea întocmai: o femeie nobilă, tânără şi frumoasă. I-am mulţumit, dar m-am simţit stânjenit. Şi tocmai când eram gata să plec, îmi spuse:

- Claudius prietene, am un sfat să-ţi dau. Pariază mâine pe roşu, la fiecare cursă, chiar de-ar fi să pierzi puţin la început: până la sfârşit tot vei câştiga. Şi, mai ales, nu cumva să mizezi pe verde. E o culoare ce aduce nenoroc. Şi să nu spui nimănui ce ţi-am şoptit la ureche.

M-am simţit uşurat. Sejanus socotea că mai meritam osteneala să-mi caute prietenia. Dar n-am înţeles rostul cuvintelor lui. Totuşi, a doua zi la curse - era de Sărbătoarea lui Augustus - Tiberius mă văzu aşezându-mă în circ. Fiind din întâmplare bine dispus, puse să mă cheme şi mă întrebă:

- Ce-ai mai făcut în ultima vreme, nepoate?

Gângăvind, i-am răspuns că scriu o istorie a vechilor etrusci.

- Într-adevăr? Nu eşti prost. Vechii etrusci nu mai sunt de faţă ca să protesteze, iar celor noi nu le pasă; poţi povesti ce vrei. Şi altceva ce mai faci?

- S-s-scriu o istorie a vechilor c-c-cartaginezi.

- Foarte bine. Şi altceva? Dar bâlbâie-te mai repede, că am treabă.

- În clipa de faţă mă pregăteam să p-p...

- Să povesteşti o istorie cu cocosul roşu?

- Nu... Să p-pariez pe roşu.

El mă privi cu un aer pătrunzător şi-mi spuse:

- Văd, nepoate, că nu eşti chiar un imbecil... Şi de ce joci pe roşu?

Eram tare încurcat, căci nu-i puteam spune lui Tiberius că sfatul venise de la Sejanus.

- Am visat - i-am povestit eu - că verdele se d-des-califică servindu-se de bici împotriva c-c-concurenţilor săi şi că roşul soseşte primul, iar albastrul şi albul - la mare distanţă după el.

El îmi strecură o pungă în mână şi-mi şopti la ureche:

- Nu spune nimănui că sunt banii mei, dar joacă asta pe roşu şi să vedem ce se întâmplă.

Era o zi favorabilă pentru roşu şi, pariind la fiecare cursă împotriva tânărului Nero, am câştigat aproape două mii de monede de aur. Seara am socotit prudent să mă duc la Tiberius să-i spun:

- Iată punga norocoasă şi o droaie de pungi mai mici pe care prima le-a ouat în timpul zilei.

- Totul pentru mine? strigă el. Ei bine, sunt într-o zi norocoasă! Trăiască roşul!

Era o purtare demnă de unchiul meu. El nu precizase cui îi va aparţine câştigul şi îmi închipuisem că mie. De-aş fi pierdut, ar fi izbutit el să mă facă să simt că-i datoram banii, însă ar fi putut să-mi dea măcar un comision!

Data următoare când am venit la Roma, am găsit-o pe mama atât de furioasă, încât la început nici nu am îndrăznit să spun ceva, de teamă să nu izbucnească şi să nu-mi tragă o palmă. Am înţeles că supărarea

era datorită lui Caligula, pe atunci în vârstă de doisprezece ani, şi Drusillei, de treisprezece ani, care amândoi locuiau cu ea. Drusilla era închisă în camera ei, fără mâncare; Caligula era în libertate, dar părea să moară de frică. Pe seară veni la mine.

- Unchiule Claudius - îmi zise el - roag-o pe mama ta să nu ne spună împăratului, îţi jur că nu făceam nimic rău. Era doar un joc. Spune-i că nu poţi să crezi aşa ceva despre noi. Spune-i aşa!

După ce mi-a explicat ce nu trebuia spus împăratului şi mi-a jurat pe cinstea tatălui său că Drusilla şi cu el erau nevinovaţi, m-am simţit obligat să fac tot ce-mi stătea în putinţă pentru aceşti copii. M-am dus la mama mea şi i-am spus:

- Caligula jură că te-ai înşelat. El jură pe cinstea tatălui său şi, chiar dacă păstrezi cea mai mică îndoială, ar trebui să respecţi acest jurământ. Eu nu pot crede că un copil de doisprezece ani...

- Caligula e un monstru. Drusilla la fel, iar tu eşti un idiot. Cred mai mult în ochii mei decât în jurămintele lor sau în prostiile tale. Mă voi duce mâine dis-de-dimineaţă la Tiberius.

- Dar, mamă, dacă-i vorbeşti împăratului, nu numai copiii vor avea de suferit. Să vorbim o dată deschis, fără frică de spioni! Poate că sunt un idiot, dar ştii tot atât de bine ca şi mine că Tiberius o bănuieşte pe Agrippina de a-l fi otrăvit pe Castor, pentru ca fiii ei să ajungă pe tron. E stăpânit tot timpul de teama unei răscoale în favoarea lor. Dacă tu, bunica lor, îi vei acuza pe aceşti copii de incest, nu crezi că va găsi un mijloc să cuprindă în acuzare şi pe ceilalţi membri ai familiei?

- Îţi spun că eşti un idiot! Nu pot suferi să te văd cum îţi scuturi capul sau cum îţi bâţâie mărul lui Adam...

Dar vedeam că vorbele mele o impresionaseră. Am hotărât să mă ţin departe de casă în timpul restului şederii mele la Roma, de teamă ca prezenţa mea să nu-i reamintească de sfatul meu; în acest caz, erau şanse ca Tiberius să nu afle nimic despre cele întâmplate. Mi-am împachetat deci câteva lucruri şi m-am dus să cer ospitalitate cumnatului meu Plautius. (Plautius făcuse progrese în cariera lui, iar peste patru ani urma să devină consul.) Când am sosit, cina se sfârşise de mult. Plautius citea nişte acte oficiale în biroul său. Îmi spuse că soţia sa se culcase.

- Ce mai face? l-am întrebat. Ultima dată când am văzut-o părea mâhnită.

El începu să râdă:

- Cum, provincialule, nu ştii nimica? Am repudiat-o pe Numantina de mai bine de o lună. Când spun "soţia mea", vorbesc de cea nouă, Apronia, fiica generalului care de curând l-a bătut atât de zdravăn pe Tacfarinas.

Mi-am cerut iertare şi am adăugat că ar fi cazul să-i prezint felicitări.

- Dar pentru ce ai repudiat-o pe Numantina? Credeam că vă înţelegeţi bine.

- Destul de bine. Dar, ca să-ţi spun adevărul, mă cam înglodasem în datorii. Am avut necazuri în prima perioadă a magistraturii mele. Ştii doar cât de mult se cuvine să cheltuim pentru jocuri. La început am cheltuit mai mult decât mă ţinea punga şi apoi ţii minte, poate, cât ghinion am avut. În două rânduri, nişte greşeli de formă m-au silit să reîncep jocurile a doua zi. Prima dată, a fost din vina mea: întrebuinţasem o formulă de rugăciune oprită de doi ani de zile. A doua oară, gornistul care trebuia să dea semnalul cel lung nu şi-a luat destul suflu şi a fost silit să se oprească brusc. Aşa că i-am plătit pe gladiatori şi pe conducătorii de care trei zile la rând, în loc de una singură. De atunci

n-am mai putut scăpa de datorii. Creditorii mă înghesuiau. Trebuia să găsesc ceva. Cheltuisem de mult zestrea Numantinei, dar unchiul său a consimţit să o ia înapoi fără bani, dacă îi îngăduiam să-l adopte pe fiul nostru cel mai mic. Dorea un moştenitor şi prinsese dragoste de copil. Apronia e foarte bogată şi acum sunt în largul meu. Desigur, Numantina n-a vrut să mă părăsească. A trebuit să-i povestesc că o fac numai fiindcă o anumită prietenă a unei anumite persoane mi-a dat de înţeles că, dacă nu mă căsătoresc cu Apronia - care s-a îndrăgostit de mine şi are protectori la Curte - voi fi acuzat de sacrilegiu împotriva lui Augustus. S-a potrivit bine că, înainte cu câteva zile, unul dintre sclavii mei s-a împiedicat şi a lăsat să cadă în mijlocul sălii un vas de alabastru plin cu vin. Aveam un bici în mână şi, când am auzit zgomotul, m-am repezit la el gata să-l sfâşii în bucăţi, atât eram de furios. Dar el mă preveni: "Opreşte-te, stăpâne, priveşte unde suntem!" Bestia avea un picior pe pătratul sacru de marmură albă care înconjura statuia lui Augustus. Am aruncat îndată biciul, dar desigur că mă văzuseră câţiva liberţi. Cred că pot avea încredere în ei să nu mă pârască, numai că incidentul acesta a tulburat-o mult pe Numantina. M-am folosit de el ca s-o fac să accepte ideea divorţului. Dar, Claudius, totul să rămână între noi. Nu-i vorbi nimic Urgulanillei. Nu e nevoie să-ţi spun că povestea asta cu Numantina o frământă.

- N-o mai văd niciodată.

- În orice caz, dacă o vezi, să nu-i repeţi ce ţi-am povestit. Jură-mi-o!

- Ţi-o jur pe divinitatea lui Augustus.

- E de ajuns. Ţii minte camera care ţi s-a dat ultima oară când ai poposit aici?

- Da, mulţumesc. Dacă lucrezi, eu mă duc să mă culc. Am făcut o călătorie obositoare şi am avut multe necazuri pe-acasă. Mama aproape că m-a dat pe uşă afară.

Ne-am spus apoi noapte bună şi m-am urcat la primul etaj. Un libert mi-a dat o lampă, aruncându-mi o privire ciudată, şi am intrat în camera care răspundea pe coridor aproape în faţa celei a lui Plautius. După ce am încuiat uşa, am început să mă dezbrac. Patul era ascuns după o perdea. Mi-am scos hainele şi mi-am spălat mâinile şi picioarele în vasul aşezat la celălalt capăt al camerei. Deodată, un pas greoi răsună în dosul meu şi lampa se stinse. "Eşti pierdut, Claudius, mi-am spus în gând. Vine cineva cu pumnalul." Am reuşit totuşi să spun tare, cu o voce cât mai calmă cu putinţă:

- Oricine ai fi, aprinde te rog lampa şi să încercăm să stăm mai întâi de vorbă. Dacă eşti hotărât să mă ucizi, vei vedea mai bine cu lampa aprinsă.

O voce groasă îmi răspunse:

- Rămâi acolo unde eşti.

Am auzit nişte paşi, nişte mormăieli şi zgomotul cuiva care se îmbracă, apoi sunetul oţelului lovit de cremene - - şi lampa s-a aprins în sfârşit. Am recunoscut-o pe Urgulanilla. Nu o mai văzusem de la înmormântarea lui Drusilius şi cei cinci ani trecuţi nu o făcuseră mai frumoasă. Era mai grasă ca oricând - teribil de grasă - şi cu faţa umflată. Acest Hercule feminin avea putere cât o mie de Claudii. Am destulă forţă în braţe, dar ar fi fost de ajuns să se arunce peste mine ca să mă înăbuşe.

Se apropie de mine şi rosti încet:

- Ce cauţi în camera mea?

Am explicat cum am putut mai bine: era o glumă proastă de-a lui Plautius, care mă trimisese în această cameră fără să mă înştiinţeze că ea era acolo. Mi-am cerut sincer iertare; eram plin de respect faţă de ea

şi voiam să plec pe loc şi să petrec noaptea pe un divan la baie.

- Nu, dragul meu. Acum, că eşti aici, rămâi. Nu am atât de des plăcerea prezenţei soţului meu. Înţelege că, o dată intrat aici, nu mai poţi ieşi. Urcă-te în pat şi culcă-te: voi veni şi eu mai târziu. Vreau să citesc, până mi se face somn. De multe nopţi nu mai pot să închid ochii.

- Îmi pare foarte rău că te-am deşteptat adineauri...

- Culcă-te!

- Îmi pare foarte rău de divorţul Numantinei. Nu ştiam nimic până adineauri, când mi-a povestit-o libertul.

- Culcă-te şi taci!

- Noapte bună, Urgulanilla. Îmi pare...

- Taci!

Ea se apropie şi trase perdeaua. Eram mort de oboseală şi abia îmi puteam ţine ochii deschişi, dar mă sileam din răsputeri să rezist somnului. Eram sigur că Urgulanilla aştepta să adorm spre a mă strânge de gât. Între timp, citea foarte încet, cu voce joasă, o carte plictisitoare: o idilă greacă dintre cele mai searbede. Auzeam zgomotul paginilor întoarse şi vocea care silabisea încet, într-un murmur răguşit.

- O, în-vă-ţa-tu-le - spuse ea - ai gustat mierea şi fierea. Bagă de sea-mă ca dul-cea-ţa plăcerii să nu la-se loc mâine a-mă-răciu-nii re-muşcării.

- Nu - am răspuns eu - dra-go-stea mea. Sunt gata, pentru altă să-ru-tare, să fiu pră-jit pe foc ca un pui sau un răţoi.

Ea râse încet, apoi adăugă cu voce tare:

- Dormi, bărbate, aştept să te aud sforăind.

Eu am protestat:

- Atunci de ce citeşti asemenea povestiri pasionante?

După o clipă, l-am auzit pe Plautius culcându-se. "O, zei! mi-am zis. În câteva minute, el va fi adormit şi, cu aceste două uşi ce ne despart, nu mă va auzi strigând atunci când Urgulanilla mă va strânge de gât." Ea încetă cititul; şoaptele şi zgomotul paginilor care mă ajutau să rămân treaz se opriră. Am simţit cum adorm... Dormeam... Ştiam că dorm şi că trebuia să mă trezesc cu orice preţ: luptam cu deznădejde să izbutesc. În sfârşit m-am trezit. Am auzit un zgomot surd şi un fâşâit de hârtie. Cartea căzuse de pe masă pe lespede. Lampa se stinsese şi în cameră era un curent puternic. Uşa rămăsese, probabil, deschisă. Am ascultat cu atenţie câteva minute. Cu siguranţă că Urgulanilla nu era în cameră.

Încercam să-mi adun gândurile, când un strigăt groaznic răsună, din apropiere, după cum mi se păru. O femeie striga cu disperare: "Iertare! Iertare! E Numantina, ah!" Apoi se auzi căderea unui obiect greu de metal, un zgomot de sticlă spartă, un alt strigăt, o izbitură surdă în depărtare, în sfârşit paşi grăbiţi pe coridor. Cineva intră din nou în cameră. Uşa fu închisă şi zăvorâtă cu grijă. Am recunoscut răsuflarea gâfâitoare a Urgulanillei. Ea îşi scoase veşmintele, le puse pe un scaun şi se întinse lângă mine. Mă prefăceam că dorm; ea îmi căuta gâtul pe întuneric. Atunci am murmurat, prefăcându-mă că mă trezesc încet:

- Opreşte-te, scumpo! Mă gâdili. Şi trebuie să mă duc mâine la Roma să-ţi cumpăr nişte parfumuri.

Apoi, cu o voce mai sigură:

- Ah, tu eşti, Urgulanilla? Ce e cu zgomotul acesta? Cât e ceasul? Am dormit mult?

Ea răspunse:

- Nu ştiu. Am dormit cam trei ore. În curând se face ziuă. S-ar spune că s-a întâmplat o nenorocire. Haide să vedem.

Ne-am îmbrăcat în grabă şi am deschis uşa. Plautius, aproape gol sub un veşmânt îmbrăcat în grabă, stătea în picioare în mijlocul unei

mulţimi agitate purtând torţe. El repeta cu un aer rătăcit:

- N-am făcut-o eu. Dormeam. Am simţit cum mi-o smulge cineva din braţe; a purtat-o prin aer şi am auzit-o strigând după ajutor. Apoi ceva s-a izbit de podea, căzând, şi după aceea a fost zgomotul acela când a zburat pe fereastră. Era noapte neagră. Ea striga: "Iertare! E Numantina!"

- Povesteşte asta judecătorilor şi o să vezi dacă te vor crede - spuse fratele Aproniei, apropiindu-se. Ai ucis-o. Are craniul sfărâmat.

- Nu eu - spuse Plautius. Cum aş fi putut s-o fac? Dormeam. Asta e vrăjitorie. Numantina e vrăjitoare.

În zori, tatăl Aproniei îl duse înaintea lui Tiberius, care îl interogă cu asprime. De data aceasta, Plautius povesti că, în timp ce el dormea, Apronia se smulsese din braţele lui, alergase prin cameră strigând şi sărise pe fereastră. Tiberius îi porunci să-l întovărăşească la locul crimei. Primul lucru ce-l observă intrând în cameră fu darul de nuntă ce i-l făcuse lui Plautius: un frumos candelabru egiptean, din bronz aurit, provenind din mormântul unei regine, care zăcea sfărâmat pe lespede. Tiberius ridică ochii şi văzu că fusese smuls din tavan.

- Ea s-a agăţat de candelabru şi l-a făcut să cadă - spuse Tiberius. Prin urmare, cineva o purta pe umeri. Şi priviţi la ce înălţime este gaura. Nu s-a aruncat singură. A fost aruncată pe fereastră.

- Asta e vrăjitorie! strigă Plautius. A fost purtată prin aer de o forţă necunoscută. Ea a strigat şi a acuzat-o pe prima mea soţie, pe Numantina.

Tiberius ridică din umeri. Prietenii lui Plautius înţeleseră: va fi socotit vinovat de crimă, executat şi bunurile sale confiscate în totalitate. Bunica sa, Urgulania, îi trimise un pumnal, spunându-i să se gândească la moştenitorii săi, care vor avea dreptul să păstreze averea dacă prevenea verdictul printr-o sinucidere imediată. Dar Plautius era laş şi nu se putu hotărî să-şi împlânte pumnalul. În cele din urmă se aşeză într-o baie caldă şi puse un chirurg să-i deschidă vinele, spre a muri încet şi fără dureri.

Moartea lui îmi provocă multe remuşcări. N-o denunţasem numaidecât pe Urgulanilla, de teamă să nu fiu întrebat de ce nu alergasem îndată în ajutorul Aproniei, auzind primele strigăte. Hotărâsem să aştept deschiderea procesului şi să vorbesc numai dacă viaţa lui Plautius ar fi fost în primejdie. N-am aflat de pumnal decât prea târziu. M-am mângâiat spunându-mi că Plautius, fără a vorbi de cruzimea sa faţă de Numantina, se purtase întotdeauna destul de urât cu mine. Spre a-i reabilita memoria, fratele lui Plautius o acuză pe Numantina că-i făcuse vrăji. Dar Tiberius afirmă că Plautius era în deplină stăpânire a facultăţilor sale în clipa crimei, aşa că Numantina fu achitată.

N-am mai vorbit nici un cuvânt cu Urgulanilla. Dar după o lună, Sejanus, trecând pe la Capua, îmi făcu o vizită neaşteptată. Îl însoţea pe Tiberius la Capri, o insulă vecină cu Napoli, unde Tiberius avea douăsprezece vile şi unde se ducea adesea spre a-şi petrece vremea în mod plăcut.

- Acum - îmi spuse el - o vei putea repudia pe Urgulanilla. E însărcinată în a cincea lună, după cum m-au înştiinţat informatorii mei. De altfel, mie mi-o datorezi. Cunoşteam patima Urgulanillei pentru Numantina. Am descoperit întâmplător un tânăr sclav grec care ar fi putut trece drept fratele geamăn al Numantinei. I l-am dăruit Urgulanillei, care s-a îndrăgostit de el la prima vedere. Se numeşte Boter.

Ce puteam face, decât să-i mulţumesc?

- Şi cine - l-am întrebat - va fi noua mea soţie?

- Ah! Ţi-ai amintit de convorbirea noastră? Ei bine, doamna la care mă găsesc este sora mea adoptivă, Aelia. O cunoşti, desigur!

O cunoşteam. Mi-am ascuns decepţia şi l-am întrebat cum se va împăca o femeie atât de tânără, frumoasă şi inteligentă cu un idiot bătrân, infirm şi bâlbâit ca mine.

- Oh! îmi răspunse el cu brutalitate. Aceasta îi e indiferent. Ea se căsătoreşte cu nepotul lui Tiberius şi cu unchiul lui Nero, şi asta e totul. Să nu-ţi închipui că te iubeşte. S-ar putea hotărî să aibă un copil cu tine, din cauza strămoşilor tăi, dar în ce priveşte sentimentele...

- Aşa că, în afară de cinstea de a ajunge cumnatul tău, altă schimbare nu ar fi în viaţa mea. Aş putea tot atât de bine să o păstrez pe Urgulanilla!

- Lasă că te descurci tu! îmi spuse el râzând. Nu duci o viaţă prea singuratică; după cum se vede după înfăţişarea acestei camere, îmi închipui că nici zâna cea bună nu e departe. Mănuşi, o oglindă de mână, un cadru de broderie, o cutie de bomboane, flori aranjate cu gust... Aelia nu va fi geloasă. Are şi ea, probabil, prietenii săi... deşi nu mă amestec în treburile ei.

- Foarte bine - am spus. Primesc.

- Nu te arăţi prea recunoscător.

- Nu-i ingratitudine. Ţi-ai dat multă osteneală pentru mine şi nu ştiu cum să-ţi mulţumesc, însă mă cam tem. Din câte ştiu despre Aelia, e puţin cam... caustică, înţelegi ce vreau să spun.

El izbucni în râs.

- Are limba ascuţită ca un ac. Dar, de atâta vreme, trebuie să te fi obişnuit cu ocările. Maică-ta te va fi învăţat, îmi închipui.

- Am încă pielea simţitoare pe alocuri.

- Ei bine, scumpul meu Claudius, nu pot sta mai mult. Tiberius se va întreba ce s-a întâmplat cu mine. Am încheiat afacerea?

- Da, şi îţi mulţumesc mult.

- Ah! Şi fiindcă veni vorba... Nu-i aşa că Urgulanilla e cea care a ucis-o pe biata Apronia? Mă cam aşteptam la o dramă. Urgulanilla primise de la Numantina o scrisoare prin care aceasta o implora să o răzbune. Numai că nu o scrisese Numantina, înţelegi?

- Nu ştiu nimic. Dormeam când s-au întâmplat toate acestea.

- Ca Plautius?

- Da, dar mai adânc decât el.

- Deştept băiat! La revedere, Claudius.

- La revedere, Aelius Sejanus.

Se îndepărtă. Am repudiat-o pe Urgulanilla, după ce am cerut în scris învoirea Liviei. Ea îmi răspunse că pruncul va fi expus încă de la naştere; era voinţa ei şi a Urgulaniei. Am trimis îndată pe un libert de încredere la Herculaneum să o prevină pe Urgulanilla că singurul mijloc de a-şi salva copilul era să-l schimbe îndată după naştere cu un copil mort. Îi trebuia un copil de expus şi orice cadavru de sugar, de nu era prea vechi, putea conveni. Copilul fu deci salvat; mai târziu, Urgulanilla îl luă înapoi de la părinţii săi adoptivi, aceiaşi care îi procuraseră şi micuţul cadavru. Nu ştiu ce s-o mai fi întâmplat cu Boter, dar copilul - o fată - deveni mai târziu imaginea vie a Numantinei.

Au trecut ani şi ani de când a murit Urgulanilla. După moartea ei, a trebuit să se doboare un zid ca să se poată scoate din casă trupul enorm - şi era doar carne cinstită, fără hidropizie. În testamentul ei, îmi aducea un curios omagiu: "Oamenii pot spune ce vor, dar Claudius nu este un imbecil"... Îmi lăsa o colecţie de nestemate greceşti, nişte broderii persane şi portretul Numantinei.

Capitolul XXIV

Tiberius şi Livia nu se mai întâlneau niciodată. Livia îl jignise pe Tiberius aşezându-şi numele înaintea lui, la consacrarea unei statui a lui Augustus. Ca să se răzbune, el făcu singurul lucru pe care ea nici nu se putea măcar preface că-l iartă: când nişte ambasadori din Spania cerură învoirea să ridice un templu dedicat amândurora, el refuză scurt. Spuse Senatului că putuse, într-o clipă de slăbiciune, să îngăduie să se dedice un templu în Asia "Senatului şi conducătorului său" (adică lui însuşi), ca un simbol al guvernării paterne a Romei. Numele mamei sale apăruse în inscripţia dedicatorie ca înaltă Preoteasă a cultului lui Augustus. Dar să autorizeze zeificarea sa şi a mamei lui însemna să meargă într-adevăr, prea departe. "Cât despre mine, care sunt muritor şi supus scăderilor firii omeneşti şi care ocup un loc de frunte în mijlocul vostru spre mulţumirea voastră - nădăjduiesc - vă declar solemn că atâta mi-e de ajuns. Doar astfel aş vrea să fiu pomenit de urmaşi. Dacă posteritatea mă va socoti demn de strămoşii mei, grijuliu faţă de interesele voastre, neclintit în primejdii şi sprijin al imperiului, nepăsător la duşmăniile personale - mă voi socoti mulţumit. Recunoştinţa plină de dragoste a Senarului şi a poporului roman, ca şi a aliaţilor noştri, este cel mai frumos templu pe care l-aş ridica - un templu durat nu în marmură, ci, mai trainic decât marmura, un templu al inimilor. Atunci când fiinţele sfinţite cărora le-au fost dedicate îşi pierd onoarea, templele de marmură sunt dispreţuite ca nişte simple morminte. De aceea implor Cerul să-mi hărăzească până la capătul vieţii o minte limpede şi puterea de discernământ în toate îndatoririle mele omeneşti şi religioase; şi de aceea îi rog pe toţi cetăţenii şi aliaţii noştri ca, atunci când acest înveliş muritor al meu va pieri, să-mi pomenească viaţa şi faptele (dacă ele o vor merita) prin recunoştinţă şi laudă lăuntrică, mai curând decât prin fast exterior şi clădire de temple sau sacrificii anuale. Dragostea adevărată pe care a simţit-o Roma pentru tatăl meu Augustus pe când mai trăia printre noi ca om, e umbrită atât de teama pe care zeitatea lui o stârneşte în minţile religioase, cât şi de întrebuinţarea fără noimă a numelui său ca jurământ în treburile cele mai de rând. Şi fiindcă am ajuns la acest subiect, propun ca de azi înainte să fie socotită o ofensă mortală întrebuinţarea numelui sacru al lui Augustus, în afară de prilejurile cele mai solemne şi cer aplicarea acestei legi cu toata străşnicia."

Nici un cuvânt despre părerea Liviei. Iar în ajun, el refuzase să numească un judecător desemnat de ea, în afară de cazul când ar fi putut adăuga la numire: "Ales de mama mea, Livia Augustusa, la stăruinţele căreia am fost silit să cedez, împotriva judecăţii mele."

După puţin timp, Livia le invită pe toate patricienele din Roma la o serbare care dură o zi întreagă. Fură prezentaţi prestidigitatori, acrobaţi, se recitară versuri, se serviră prăjituri şi dulciuri, nemaipomenite băuturi şi se aduse câte o podoabă frumoasă pentru fiecare invitată, ca amintire. Pentru a încheia serbarea, Livia citi mai multe scrisori de-ale lui Augustus. Ea avea acum optzeci şi trei de ani; vocea îi era slabă şi s-urile şuierătoare, dar timp de o oră şi jumătate îşi ţinu auditoarele încordate. Primele scrisori pe care le citi vorbeau de politică şi păreau să pună în gardă Roma faţă de starea actuală a lucrurilor. Unele observaţii păreau a face aluzie la procesele de înaltă trădare:

"Deşi a trebuit să mă apăr prin mijloace legale împotriva a tot felul

de calomnii, nădăjduiesc, scumpă Livia, că am evitat ridicolul de a acuza de trădare pe istoricul, pe pictorul sau pe autorul de epigrame, care m-au luat drept ţintă a spiritului sau a elocinţei lor. Tatăl meu, Iulius Cezar, l-a iertat pe poetul Catul pentru atacurile cele mai dezgustătoare; "Încerci oare, îi scria el, să dovedeşti prin aceasta că nu eşti un măgulitor slugarnic, cum sunt cei mai mulţi poeţi? Ei bine, ai făcut-o şi te poţi întoarce la subiecte mai poetice decât anomaliile sexuale ale unui om de stat îmbătrânit. În aşteptare, vrei să prânzeşti mâine cu mine şi să aduci cu tine pe oricare prieten vrei?" Catul veni şi de atunci fură cei mai buni prieteni. Să te serveşti de lege pentru a te răzbuna de mici insulte personale înseamnă să dovedeşti în public slăbiciune, meschinărie şi laşitate."

Mai era acolo şi un paragraf demn de reţinut despre spioni.

"Dacă nu sunt convins că un delator nu poate trage nici un folos, direct sau indirect, de pe urma acuzaţiilor sale, că acţionează doar din spirit social sau patriotic, nu numai că nu acord nici o valoare denunţului, ci pun un semn negru lângă numele său şi nu-i mai dau niciodată acestui om vreo misiune de încredere..."

Livia păstrase la sfârşit scrisorile cele mai revelatoare. Ea poseda zeci de mii de scrisori ale lui Augustus, înşirate pe o perioadă de cincizeci şi doi de ani, cusute în formă de cărţi şi înzestrate cu un indice. Alesese cincisprezece, cele mai distrugătoare pe care le găsise. Era vorba de Tiberius: mai întâi de purtarea respingătoare a copilului, apoi de nepopularitatea adolescentului printre camarazii săi de clasă, după aceea de zgârcenia şi aroganţa tânărului. Formula: De nu ar fi copilul tău, scumpă Livia... revenea adesea, cu o iritaţie crescândă. Mai târziu, apăreau aluzii la asprimea brutală a tânărului ofiţer faţă de trupele pe care le comanda - aproape un îndemn la răscoală - şi la obiceiul său de a temporiza în clipa atacului; erau acolo nişte comparaţii puţin favorabile între metodele sale şi cele ale tatălui meu. Apoi venea un refuz categoric de a-l socoti pe Tiberius ca pe un ginere posibil, aducând ca dovadă lista viciilor sale. Alte scrisori se refereau la dureroasa întâmplare a Iuliei şi exprimau faţă de Tiberius o ură şi o repulsie aproape bolnăvicioase. Ea citi apoi o scrisoare mai importantă, care se referea la chemarea lui Tiberius din Rodos.

"Prea scumpă Livia,

Cu prilejul celei de-a patruzeci şi doua aniversări a căsătoriei noastre, ţin să te felicit din toată inima pentru serviciile extraordinare pe care le-ai adus statului, din clipa în care ne-am unit forţele. Dacă sunt numit Părinte al Patriei, mi se pare absurd ca tu să nu fii numită Mamă a Patriei, căci meritul tău, ţi-o jur, este desigur îndoit cât al meu. De ce îmi ceri să mai aştept câţiva ani înainte de a ruga Senatul să-ţi acorde această cinste? Singurul mod în care îţi pot dovedi toată încrederea mea şi îţi voi răsplăti credinţa dezinteresată şi judecata profundă este să cedez în sfârşit rugăminţilor tale în privinţa rechemării lui Tiberius. Dar îţi mărturisesc că acesta continuă să-mi inspire dezgustul cel mai adânc şi rog zeii să facă astfel încât, cedându-ţi, să nu pun Republica într-o grea primejdie."

Ca încheiere, urmă o scrisoare datând cam cu un an înainte de moartea lui Augustus:

"Discutând ieri politică împreună cu Tiberius, prea scumpa mea soţie, m-a cuprins deodată o deznădejde cumplită la gândul că Roma e menită să fie pironită de ochii aceştia bulbucaţi, lovită de acest pumn noduros, măcinată de fălcile acestea leneşe şi călcată de picioarele acestea monstruoase... Dar în clipa aceea uitasem de tine şi de scumpul nostru Germanicus. Dacă n-aş nădăjdui că, după moartea mea, Tiberius se va lăsa călăuzit de tine în toate treburile statului şi împins de pilda lui Germanicus măcar spre un simulacru de viaţă decentă, îţi jur că n-aş şovăi să-l dezmoştenesc şi să cer Senatului să-i retragă toate titlurile. Este o brută stupidă: are nevoie de păzitori."

După ce sfârşi, Livia se ridică şi spuse:

- Poate că ar fi mai bine, doamnelor, să nu le vorbiţi soţilor voştri despre aceste scrisori... ciudate. De fapt, când am început să le citesc, nu mi-am dat nici eu seama cât de ciudate sunt. Vă cer tăcere nu pentru mine, ci de hatârul imperiului.

Tiberius află totul din gura lui Sejanus, în clipa când se pregătea să intre în Senat; fu năpădit de ruşine, furie şi teamă. În acea după-amiază, trebuia să se judece acuzaţia de trădare adusă lui Lentulus, unul dintre pontifii care deveniseră suspecţi în ochii săi de când cu rugăciunile pentru Nero şi Drusus, cât şi cu votul său pentru uşurarea sentinţei împotriva Sosiei. Lentulus era un bătrân cumsecade, cunoscut atât prin naşterea lui aleasă, prin victoriile repurtate în Africa în timpul lui Augustus, cât şi prin proverbiala lui blândeţe - era poreclit "Oaia". Aflând că era acuzat de complot împotriva statului, el izbucni în râs. Tiberius, în rătăcirea lui, îşi pierdu cu desăvârşire capul şi strigă, aproape plângând:

- Dacă şi Lentulus mă urăşte, nu sunt demn să mai trăiesc!

Gallus îi răspunse:

- Curaj, maiestate!! Iartă-mă, uitasem că nu-ţi place acest titlu - curaj, voiam să spun, Tiberius Cezar! Lentulus nu râdea de tine, ci împreună cu tine. Se bucura şi el văzând că, o dată, se prezintă Senatului o acuzaţie de trădare cu totul lipsită de temei.

Lentulus fu achitat. Dar Tiberius pricinuise moartea tatălui lui Lentulus, un om extrem de bogat. Acesta fusese atât de înspăimântat de bănuielile lui Tiberius împotrivă-i, încât se omorî lăsând - în semn de loialitate - întreaga lui avere pe numele lui Tiberius. Şi Tiberius nu putea crede că Lentulus, rămas sărac lipit, nu-l duşmănea.

Timp de două luni, el nu mai apăru în Senat. Nu mai îndrăznea să-i privească pe senatori în faţă, de când ştia că soţiile lor auziseră faimoasele scrisori ale lui Augustus. Sejanus îi sugeră că ar fi bine pentru sănătatea lui să părăsească Roma pentru un timp şi să se retragă într-una din vilele sale, la adăpost de povara vizitelor oficiale şi de zarva şi agitaţia oraşului. Tiberius îi urmă sfatul.

Cât priveşte pe Livia, el o scoase din scenă, ca să spun aşa; făcu să dispară numele ei de pe documentele oficiale şi suprimă onorurile ce i se aduceau de ziua ei, lăsând să se înţeleagă că orice alăturare a numelui ei cu al său şi orice laudă i s-ar aduce în Senat ar fi socotite aproape drept trădare. Dar nu cuteză să se răzbune într-un mod mai direct. Ştia că ea mai era în posesia scrisorii din Rodos, prin care el îi jura ascultare pe viaţă, şi o credea în stare să o citească în public, chiar cu riscul de a fi bănuită de omorârea lui Caius şi Lucius.

După cum se va vedea, ţanţoşa bătrână nu era încă învinsă. Într-o zi, am primit un bilet:

"Nobila Livia Augustusa nădăjduieşte că scumpul ei nepot Tiberius Claudius e pe deplin sănătos şi îl roagă să prânzească cu dânsa de ziua

aniversării ei."

Nu înţelegeam nimic. Scumpul ei nepot! Şi această grijă faţă de sănătatea mea! Nu ştiam dacă trebuia să râd sau să mă tem. Nu avusesem voie niciodată, în tot timpul vieţii, să o vizitez la aniversarea sa; nu prânzisem niciodată la masa ei, şi de zece ani nu mai schimbasem vreun cuvânt cu ea, în afară de cele rituale, cu prilejul Sărbătoririi lui Augustus. Ce voia de la mine? În sfârşit, aveam să aflu peste trei zile. În aşteptare, trebuia să-i fac un dar cu adevărat măreţ. M-am hotărât pentru un obiect care trebuia să-i placă: un vas pentru vin, din bronz, cu mânere în formă de cap de şarpe şi cu numeroase încrustaţii de aur şi argint. Provenea din China şi, după părerea mea, era mult mai meşteşugit lucrat decât vasele din Corint, pentru care colecţionarii plătesc astăzi preţuri fabuloase. În mijloc era prins un medalion al lui Augustus, care, nu ştiu cum, se rătăcise în ţara aceea îndepărtată. Vasul nu avea decât optsprezece degete înălţime, dar m-a costat cinci sute de monede de aur.

Dar înainte de a vorbi de întrevederea mea cu Livia, trebuie să pun lucrurile la punct în privinţa lui Tiberius. După toate câte le-am povestit despre procesele de înaltă trădare şi despre alte grozăvii de acelaşi fel, veţi fi înţeles, poate, că totul mergea pe dos în imperiu. Dar asta nu era nici pe departe adevărat. Deşi nu întreprinse nici un fel de lucrări publice mai vaste şi se mulţumi să le ducă la bun sfârşit pe cele începute de Augustus, menţinu puterea de luptă a armatei şi a flotei, plăti cu regularitate funcţionarii, punându-i să-i trimită de patru ori pe an rapoarte amănunţite, asigură aprovizionarea regulată cu grâne a Italiei, repară la timp drumurile şi apeductele, reduse risipa publică şi particulară prin măsuri potrivite, stabiliză preţurile alimentelor, stârpi hoţia şi pirateria şi strânse în tezaur o cantitate importantă de bani pentru împrejurări grele. Menţinu în posturi ani de-a rândul pe acei guvernatori care se arătaseră destoinici, pentru a nu produce perturbaţii în serviciu, dar îi controla totdeauna îndeaproape. Din exces de zel, unul dintre guvernatori îi trimise impozite mai mari decât cele prevăzute. Tiberius îl mustră: "Doresc să-mi tund oile, nu să le rad." Ca urmare, la graniţe nu se mai produseră decât ciocniri cu totul neînsemnate, după ce problema germană se rezolvă prin stabilirea la Roma a lui Marobodus şi prin moartea lui Hermann. Tacfarinas rămânea inamicul principal. Multă vreme fu supranumit "Furnizorul de lauri", fiindcă trei generali - prietenul meu Furius, apoi Apronius, tatăl Aproniei, şi un al treilea, Blaesus, unchiul după mamă al lui Sejanus - îl învinseseră rând pe rând şi primiseră ornamentele triumfale. Blaesus, care risipi armata lui Tacfarinas şi-l captură pe fratele acestuia, obţinu onoarea neobişnuită de a fi numit generalisim - titlu rezervat de obicei membrilor familiei imperiale. Tiberius declară în Senat că era bucuros să-l cinstească astfel pe Blaesus, datorită rudeniei lui cu prietenul său credincios, Sejanus; iar când, la trei ani după aceea, un al patrulea general, Dolabella, puse capăt definitiv războiului african - care reîncepuse cu furie sporită - nu numai învingându-l pe Tacfarinas, ci şi ucigându-l, Dolabella căpătă doar ornamentele triumfale, "astfel ca laurii lui Blaesus, unchiul credinciosului meu prieten Sejanus, să nu-şi piardă strălucirea".

Dar vorbeam de faptele bune ale lui Tiberius, nu de slăbiciunile lui; şi, într-adevăr, din punctul de vedere al imperiului, Tiberius fu, vreme de doisprezece ani, un stăpân drept şi înţelept. Aceasta nimeni n-o poate tăgădui.

Viermele care rodea inima mărului - să mi se îngăduie comparaţia - nu ajungea până la coajă şi nu strica nimic din calitatea miezului. Din

cinci milioane de cetăţeni romani, doar două-trei sute fură victimele spaimei bolnăvicioase a lui Tiberius. Şi nu mai vorbesc de milioanele de sclavi, de provinciali şi de aliaţi, care traseră foloase din sistemul imperial întemeiat de Augustus şi Livia şi continuat întocmai de Tiberius. Cât despre mine, care trăiam - ca să zic aşa - în inima mărului, mi se poate ierta dacă vorbesc mai mult de putreziciunea lăuntrică decât de partea exterioară, neatinsă şi gustoasă.

...Ţi-ai îngăduit, prin excepţie, să faci o comparaţie, Claudius, şi iată că o împingi prea departe. Ai uitat cumva recomandările lui Athenodor? Haide, numeşte-l pe Sejanus vierme şi sfârşeşte. Reîntoarce-te acum la stilul fără pretenţii cu care eşti obişnuit.

Sejanus hotărî să se slujească de ruşinea lui Tiberius, pentru a-l îndepărta din Roma pentru o perioadă mai lungă de două luni. După îndemnul său, unul din ofiţerii gărzii acuză pe un om vestit prin isteţimea lui, numit Montanus, că ponegrise reputaţia împăratului. Dar, în timp ce până atunci le fusese interzis acuzatorilor să raporteze la tribunal altceva decât insulte cu totul generale - ca tiran, crud etc... - acest ofiţer îi atribui lui Montanus defăimări foarte precise şi dintre cele mai personale. Sejanus veghe ca ele să fie pe cât de adevărate, pe atât de dezgustătoare; bineînţeles că Montanus, nefiind atât de informat ca el de cele ce se petreceau la palat, nu spusese nimic din toate acestea. Martorul, care era cel mai priceput ofiţer instructor din gardă, urlă pretinsele obscenităţi ale lui Montanus cu cea mai puternică voce de comandă, fără a trece peste cuvintele mai tari sau a se lăsa oprit de protestele indignate ale senatorilor. "Am jurat să spun tot adevărul - zbiera el - pentru a apăra cinstea lui Tiberius Cezar, fără a înlătura nici un cuvânt din conversaţia josnică pe care am surprins-o la data amintită şi în împrejurările amintite! Acuzatul a declarat că împăratul devine impotent de pe urma orgiilor şi a întrebuinţării exagerate a afrodiziacelor, şi că pentru a-şi reînvia virilitatea muribundă dă cam la fiecare trei zile reprezentaţii particulare, într-o sală din subsolul palatului, împodobită special în acest scop. Acuzatul a declarat că actorii acestor reprezentaţii - - sprintienii, după cum sunt numiţi - intră zbenguindu-se, trei câte trei, complet goi..."

Tiberius îl lăsă să continue în felul acesta timp de o jumătate de oră, fără a îndrăzni să-l oprească - poate că voia totuşi să afle cât de multe erau cunoscute.

În sfârşit, martorul rosti un cuvânt în plus - nu are importanţă care. Tiberius, pierzându-şi capul, sări în sus, cu faţa stacojie, şi declară că ţinea să se justifice pe loc vizavi de aceste acuzaţii monstruoase, dacă nu, va ordona o anchetă judiciară. Sejanus încercă să-l calmeze, dar Tiberius rămase în picioare, rotind nişte ochi fioroşi; în cele din urmă, Gallus îi aminti cu voce blândă că Montanus era acuzatul şi nu el; că reputaţia sa era deasupra oricărei bănuieli; că dacă zvonul despre o atare anchetă ar ajunge până la hotare, provinciile şi naţiunile aliate l-ar putea interpreta greşit.

După puţin timp, Tiberius fu prevenit de Thrasyl - care nu era la curent, întrucât totul fusese pus la cale de Sejanus - că urma să părăsească în curând Roma şi că întoarcerea însemna moarte. El se retrase la Capri şi-l însărcina pe Sejanus să-l înlocuiască la Roma. Luă totuşi parte la un ultim proces de trădare, cel al verişoarei mele Claudia Pulchra, văduva lui Varus, care, după exilul Sosiei, rămăsese prietena cea mai bună a Agrippinei. Era acuzată de desfrâu, de a-şi fi prostituat fiicele şi de a fi practicat vrăji împotriva lui Tiberius. Cred că nici una dintre acuzaţii nu era îndreptăţită. Agrippina, îndată ce află vestea, alergă la palat; îl găsi pe Tiberius aducând sacrificii lui Augustus.

Aproape fără să aştepte sfârşitul ceremoniei, ea se apropie de el şi-i zise:

- Nu eşti logic, Tiberius. Sacrifici flamingi şi păuni lui Augustus şi-i persecuţi pe nepoţii săi.

El răspunse încet:

- Nu te înţeleg. Am persecutat oare pe vreunul din nepoţii pe care nu i-a persecutat el însuşi?

- Nu vorbesc nici de Postumus, nici de Iulilla. Vorbesc de mine. Ai exilat-o pe Sosia fiindcă îmi era prietenă. L-ai silit pe Silius să se omoare, pentru acelaşi motiv. Şi de asemeni pe Calpurnius, tot fiindcă îmi era prieten. Acum iat-o pe scumpa mea Pulchra condamnată, deşi nu are altă vină decât imprudenta ei dragoste pentru mine. Lumea începe să fugă de mine, spunând că aduc nenoroc.

Tiberius o luă de umeri şi îi spuse încă o dată:

"De nu mai eşti regină, draga mea,
Socoţi tu oare-a fi nedreptăţită?"

Pulchra fu condamnată şi executată. Procurorul care pronunţă rechizitoriul, un anumit Afer, fusese ales anume pentru elocinţa sa. După câteva zile, Agrippina îl întâlni din întâmplare în faţa teatrului: el întoarse capul, cu un aer ruşinat. Dar ea se apropie şi-i spuse: "Nu ai nici un motiv să te ascunzi de mine, Afer." Apoi cită, schimbându-l după împrejurare, răspunsul încurajator pe care Homer îl pune în gura lui Ahile, când se adresează trimişilor care îi aduc, încurcaţi, mesajul umilitor al lui Agamemnon:

"Haide încoace. Nu tu, Agamemnon e numai de vină..."

Fraza ajunse la urechile lui Tiberius (deşi nu prin Afer) şi cuvântul "Agamemnon" îi redeşteptă temerile.

Agrippina se îmbolnăvi şi se crezu otrăvită. Ea se urcă în lectică şi merse la palat pentru a apela ultima dată la mila lui Tiberius. Era atât de slabă şi de palidă, încât el fu încântat: poate că, totuşi, avea să moară în curând.

- Sărmana mea Agrippina - spune - arăţi tare bolnavă! Ce ai?

Ea răspunse cu voce slabă:

- Te-am calomniat, poate, acuzându-te că-mi persecuţi prietenii numai pentru că îmi sunt prieteni. Poate că i-am ales rău, sau că judecata mi-e rătăcită. Dar îţi jur că şi tu mă calomniezi, socotindu-mă nelealǎ faţă de tine sau setoasă de putere. Tot ce-ţi cer este să fiu lăsată în pace şi să-mi ierţi răul pe care ţi l-am putut face fără să ştiu. Şi... şi...

Ea izbucni în suspine.

- Şi mai ce?

- O, Tiberius, fii bun cu copiii mei! Fii bun cu mine! Lasă-mă să mă recăsătoresc. Sunt atât de singură! De la moartea lui Germanicus, nu izbutesc să-mi uit nenorocirile. Nu mai pot dormi. Dacă mă laşi să mă recăsătoresc, mă voi linişti şi voi deveni cu totul altă femeie; atunci nu mă vei mai bănui de complot împotriva ta. Sunt sigură că înfăţişarea mea nenorocită e de vină că mă crezi duşmănoasă faţă de tine.

- Şi cu cine ai vrea să te măriţi?

- Cu un om de treabă, generos, lipsit de ambiţie; un om matur, şi unul din cei mai credincioşi miniştri ai tăi.

- Cum se numeşte?

- Gallus. A spus că e gata să se însoare cu mine.

Tiberius se întoarse şi părăsi camera fără să răspundă un cuvânt.

După câteva zile, el o invită pe Agrippina la un banchet. Invita

adesea pe oamenii în care n-avea deloc încredere. În timpul prânzului, îi fixa cu privirea, ca şi cum ar fi încercat să le citească cele mai ascunse gânduri, ceea ce în general îi făcea să-şi piardă cumpătul. Dacă se arătau speriaţi, îi considera vinovaţi; dacă rămâneau calmi, îi considera şi mai vinovaţi şi obraznici pe deasupra.

În ziua aceea, Agrippina, bolnavă încă şi incapabilă să guste cât de puţină mâncare fără să i se facă rău, se simţi foarte chinuită sub privirea stăruitoare a lui Tiberius. Nu era vorbăreaţă. Discuţia despre meritele relative ale muzicii şi filozofiei nu o interesa câtuşi de puţin şi nu se simţea în stare să ia parte la ea. Se prefăcea că mănâncă, dar Tiberius, care nu o slăbea din ochi, vedea că înapoia mereu farfuriile pline. Crezu că ea îl bănuieşte de o încercare de otrăvire şi, ca să se asigure, îi alesese cu grijă un măr de pe o tavă ce se găsea în faţa lui şi i-l întinse spunând:

- Draga mea Agrippina, nu ai mâncat aproape nimic; gustă măcar acest măr. E minunat. Regele parţilor mi-a dăruit nişte merişori acum trei ani şi fac întâia dată fructe.

Fiecare din noi are, pot spune, un "duşman natural". Pentru anumite persoane, mierea e o otravă violentă. Alţii sunt bolnavi dacă ating un cal sau intră într-un grajd, uneori chiar dacă se culcă pe un divan umplut cu păr de cal. Alţii, de asemenea, sunt neplăcut impresionaţi de prezenţa unei pisici şi spun, intrând într-o cameră: "A fost o pisică aici, îngăduiţi-mi să plec." În ce mă priveşte, simt un dezgust de neînvins pentru parfumul de măceş înflorit. Iar "duşmanul natural" al Agrippinei era tocmai mărul. Ea îl luă pe cel ce i-l oferea Tiberius şi mulţumi, fără a-şi putea reţine un fior; apoi spuse că va păstra fructul pentru a-l mânca acasă.

- O singură înghiţitură, ca să vezi ce bun e.

- Iartă-mă, dar, într-adevăr, mi-e cu neputinţă.

Ea dădu mărul unui servitor, sfătuindu-l să-l învelească bine într-un şervet.

De ce nu puse Tiberius să fie arestată pe loc pentru înaltă trădare, aşa cum îl îndemna Sejanus? Pentru că Agrippina era încă sub protecţia Liviei.

Capitolul XXV

Şi iată-mă ajuns la prânzul meu cu Livia. Mă primi cu multă bunăvoinţă şi păru sincer încântată de darul meu. În afară de mine, nu mai erau alţi invitaţi decât bătrâna Urgulania şi Caligula; acesta era acum un băieţandru înalt şi palid de vreo paisprezece ani, cu ochii încercănaţi şi cu faţa presărată cu bubiţe. Livia mă uimi prin vioiciunea spiritului şi prin limpezimea memoriei. M-a întrebat de lucrările mele şi când am început să vorbesc despre primul război punic, punând la îndoială unele amănunte date de poetul Naevius, care participase la lupte, Livia mi-a dat dreptate, dar mi-a corectat un citat inexact.

- Acum îmi eşti recunoscător - spuse ea - că te-am împiedicat să scrii biografia tatălui tău? Crezi că, dacă nu mă ascultai, ai mai fi fost aici, astăzi?

De câte ori sclavul îmi umpluse cupa, o golisem dintr-o sorbitură; acum, după vreo zece sau douăsprezece cupe, mă simţeam curajos ca un leu. Am răspuns cu îndrăzneală:

- Foarte recunoscător, bunico, pentru că mă aflu la adăpost printre cartaginezi şi etrusci. Dar îmi vei spune oare pentru ce mă aflu astă-

seară aici?

Ea zâmbi:

- Da, îţi mărturisesc că prezenţa ta la această masă tot îmi mai produce un anume... Dar nu are importanţă. Dacă m-am abătut de la unul din cele mai vechi principii ale mele, e treaba mea şi nu a ta. Nu-i aşa că nu mă poţi suferi, Claudius? Fii sincer.

- Pesemne că tot atât de puţin cât mă suferi şi tu pe mine, bunico. (Eu vorbeam oare?)

Caligula rânji, Urgulania chicoti, iar Livia izbucni în râs.

- Iată o vorbă deschisă. Dar, spune, l-ai observat pe monstrul acesta? A stat neobişnuit de cuminte în timpul mesei.

- Pe cine, bunico?

- Pe nepotul tău.

- Este deci un monstru?

- Nu te preface că nu ştii. Eşti un monstru, nu-i aşa, Caligula?

- Cum socoteşti, bunico - răspunse Caligula cu ochii plecaţi.

- Ei bine, Claudius, vreau să-ţi spun ceva despre monstrul acesta, nepotul tău. El va fi viitorul împărat.

Am crezut că e vorba de o glumă.

- Dacă spui tu, bunico - am replicat zâmbind - ,o cred. Dar care îi sunt titlurile? E cel mai tânăr din familie şi, deşi dă dovadă de mari calităţi naturale...

- Vrei să spui că nici unul dintre ei nu are vreo şansă împotriva lui Sejanus şi a surorii tale Livilla?

Libertatea convorbirii m-a uluit.

- N-am vrut să spun nimic de felul acesta. Eu nu mă amestec niciodată în politica înaltă. Vreau să spun doar că e încă foarte tânăr - mult prea tânăr pentru a ajunge împărat - şi că profeţia este poate puţin prematură.

- Nu e deloc prematură. Tiberius îl va numi urmaşul său - nu e nici o îndoială. Şi pentru ce? Pentru că Tiberius e aşa cum este. Are aceeaşi vanitate ca şi bietul Augustus: nu poate suferi gândul că urmaşul său va fi mai popular decât el. Dar, în acelaşi timp, face tot ce poate pentru a fi temut şi urât. Şi astfel, când va simţi că i se apropie ceasul, va căuta ca succesor pe altul mai rău de cât el. Şi îl va găsi pe Caligula. Caligula a şi săvârşit o faptă, în ierarhia crimei, ce îl aşează mult mai sus decât locul la care Tiberius va putea ajunge vreodată.

- Te rog, bunico - o imploră Caligula.

- Bine, monstrule, îţi voi păstra secretul cât timp vei rămâne la locul tău.

- Urgulania ştie despre ce e vorba? am întrebat eu.

- Nu; e un secret între acest monstru şi mine.

- L-a mărturisit de bunăvoie?

- Fireşte că nu; nu e dintre cei ce mărturisesc. L-am descoperit întâmplător. Într-o seară i-am scotocit camera de culcare, pentru a vedea dacă nu pregăteşte vreo farsă băieţească împotriva mea - ceva magie neagră, de pildă, sau nişte otravă distilată - şi am găsit...

- Te rog, bunico.

- Un obiect verde, care mi-a lămurit o istorie foarte interesantă. Dar i l-am înapoiat.

Urgulania spuse rânjind:

- Thrasyl mi-a spus că voi muri în anul acesta; aşa că nu voi avea plăcerea să trăiesc sub domnia ta, Caligula, dacă nu te grăbeşti să-l ucizi pe Tiberius!

M-am întors spre Livia:

- O va face într-adevăr, bunico?

Caligula o întrerupse:

- E prudent să vorbim faţă de unchiul Claudius? Sau ai cumva de gând să-l otrăveşti?

- Nu, nu riscăm nimic: nu e nevoie de otravă. Aş vrea să vă cunoaşteţi mai bine amândoi şi acesta e unul din motivele prânzului. Ascultă, Caligula. Unchiul tău, Claudius, e un fenomen. E de modă atât de veche, încât jurământul său de a iubi şi ocroti pe copiii fratelui său îţi îngăduie să abuzezi de el tot restul zilelor tale. Ascultă, Claudius! Nepotul tău Caligula e un fenomen. Este perfid, laş, desfrânat, vanitos, mincinos şi o să-ţi mai joace multe feste murdare. Dar aminteşte-ţi un lucru: nu te va ucide niciodată.

- Pentru ce? am întrebat eu, golind încă o dată cupa.

Convorbirea semăna cu cele din vise: fără şir, dar pasionantă.

- Pentru că tu o să-i răzbuni moartea.

- Eu? Cine a spus-o?

- Thrasyl.

- Şi Thrasyl nu se înşeală niciodată?

- Niciodată. Caligula va fi ucis şi tu eşti acela care îi vei răzbuna moartea.

O tăcere mohorâtă ne învălui până la sfârşitul mesei. Atunci, Livia îmi spuse:

- Haide, Claudius, restul convorbirii noastre va fi confidenţial.

Ceilalţi doi se ridicară şi ne lăsară singuri.

- Ce convorbire ciudată, bunico! am spus. E din vina mea? Poate am băut prea mult? Unele glume, în zilele noastre, sunt primejdioase. Nu am mers prea departe? Nădăjduiesc că servitorii...

- Sunt surdomuţi. Nu. Să nu-ţi pară rău că ai băut. Vinul dezvăluie adevărul şi, în ce mă priveşte, convorbirea a fost dintre cele mai serioase.

- Dar dacă crezi cu adevărat că acest Caligula e un monstru, pentru ce îl încurajezi? Pentru ce nu-l susţii pe Nero, care este un băiat de treabă?

- Pentru că nu Nero, ci Caligula va fi viitorul împărat.

- Dar dacă este aşa cum spui, va fi un împărat cumplit. Iar tu, care ţi-ai închinat toată viaţa binelui Romei...

- Da. Dar nu poţi face nimic împotriva destinului. Şi acum, când Roma e atât de nerecunoscătoare şi de nechibzuită spre a-l lăsa pe nelegiuitul meu fiu să mă dea la o parte şi să mă insulte pe mine, mama sa - pe mine, care sunt poate cea mai mare suverană ce a avut-o lumea vreodată...

Vocea-i deveni ascuţită. M-am grăbit să schimb vorba.

- Linişteşte-te, bunico. După cum spui, nu te poţi pune împotriva destinului. Dar nu ai ceva deosebit să-mi destăinuieşti, legat de toate astea?

- Ba da, e vorba de Thrasyl. Îl consult adesea. Tiberius nu ştie nimic, dar el a venit deseori pe aici. Mi-a prezis cu câţiva ani în urmă tot ce se va întâmpla între noi, că Tiberius se va revolta împotriva autorităţii mele şi va lua singur conducerea imperiului. În clipa aceea, nu l-am crezut. Mi-a mai spus şi altceva: că, deşi voi muri slăbită şi învinsă, voi fi proclamată zeiţă la mulţi ani după moarte. Înainte de asta îmi spusese că cineva care trebuia să moară într-un anumit an (mai târziu am aflat că era chiar anul morţii mele) va deveni cea mai mare divinitate a lumii, aşa că, în cele din urmă, nu va mai exista nici la Roma, nici în întregul imperiu vreun templu consacrat altui zeu. Nici măcar lui Augustus.

- Şi când trebuie să mori?

- Peste trei ani, în primăvară. Cunosc şi ziua.

- Doreşti atât de mult să ajungi zeiţă? Unchiul Tiberius nu prea pare să ţină la acest lucru.

- Nu mă gândesc decât la asta, de când mi-am îndeplinit sarcina. Şi de ce n-aş fi? Dacă Augustus este zeu, e absurd să fiu numai preoteasa lui. Doar eu am făcut totul, nu-i aşa? El nu avea mai multă stofă de mare conducător decât Tiberius.

- Da, bunico. Dar nu e destul să înţelegi cele ce le-ai făcut, fără a mai avea nevoie de adoraţia plebei?

- Claudius, lasă-mă să-ţi explic. Sunt de părerea ta în ce priveşte plebea. Nu mă gândesc la renumele meu pe pământ, ci la locul ce trebuie să-l ocup în cer. Am săvârşit în viaţa mea multe fărădelegi - nici un conducător cu adevărat mare nu poate proceda altfel. Am pus binele imperiului înaintea oricărei consideraţii umane. Pentru a-l libera de facţiuni, a trebuit să făptuiesc multe crime. Augustus împingea imperiul spre ruină printr-un favoritism ridicol: Marcellus împotriva lui Agrippa, Caius împotriva lui Tiberius. Cine a salvat Roma de un nou război civil? Eu. Eu mi-am atribuit neplăcuta sarcină de a-i face să dispară pe Marcellus şi Caius. Să nu-mi spui că nu m-ai bănuit niciodată că i-am otrăvit. Şi cum poate fi răsplătit conducătorul care a săvârşit asemenea crime pentru binele supuşilor săi? Desigur, zeificându-l. Spune-mi, crezi că sufletele criminalilor suferă chinuri eterne?

- Aşa mi s-a spus întotdeauna.

- Dar zeii nemuritori nu au a se teme de pedeapsă, oricare le-ar fi crimele!

- De!... Jupiter şi-a detronat tatăl, şi-a ucis nepoţii, s-a căsătorit prin incest cu sora sa... Nici unul dintre ceilalţi zei nu are o reputaţie fără pată. E limpede că judecătorii muritorilor nu au nici o putere asupra lor.

- Tocmai. Vezi acum pentru ce este indispensabil să ajung zeiţă. De vrei să ştii, pentru aceasta îl suport pe Caligula. Mi-a jurat că, dacă îi păstrez secretul, mă va face zeiţă, îndată ce va ajunge împărat. Vreau ca şi tu să-mi juri că vei face tot ce-ţi va sta în putinţă ca să ajung zeiţă cât mai repede. Gândeşte-te că până în acea clipă voi suferi cele mai groaznice, rafinate şi de neînlăturat chinuri.

Schimbarea bruscă a vocii sale, trecerea de la recea aroganţă imperială la un ton de rugăminte îngrozită mă uimi mai mult decât tot ce-mi fusese dat să aud.

- Nu văd - am spus într-o doară - ce influenţă va putea avea vreodată bietul unchi Claudius, fie asupra împăratului, fie asupra Senatului.

- Nu-mi pasă de ce vezi sau nu vezi tu, idiotule! Juri că vei face ce-ţi cer? Juri pe capul tău?

- Bunico - am răspuns - voi jura pe capul meu, pe cât valorează el, dar cu o condiţie.

- Îndrăzneşti să-mi pui condiţii, mie!

- Da, după a douăzecea cupă de vin. Este de altfel o condiţie simplă. După treizeci şi şase de ani de neglijare şi de dezgust, nu te aştepţi să-ţi fac vreun serviciu fără condiţii, nu-i aşa?

Ea zâmbi:

- Să vedem condiţia.

- Sunt multe lucruri pe care aş vrea să le aflu. Mai întâi, cine l-a ucis pe tatăl meu? Cine l-a ucis pe Agrippa? Cine l-a ucis pe fratele meu Germanicus? Cine l-a ucis pe fiul meu Drusillus?

- Ce nevoie ai să ştii toate astea? Vreo nădejde stupidă de a răzbuna moartea lor folosindu-te de mine?

- Nu, chiar dacă tu ai fi ucigaşa. Nu mă răzbun niciodată, decât dacă sunt obligat s-o fac printr-un jurământ sau în legitimă apărare. Cred

că răul poartă în sine propria pedeapsă. Tot ce aş vrea este să cunosc adevărul. Sunt istoric: singurul lucru care mă interesează cu adevărat este să aflu pentru ce şi cum se întâmplă lucrurile. Scriu istorie mai mult pentru a mă lămuri pe mine, decât pentru a-mi informa cititorii.

- Pe cât văd, bătrânul Athenodor a avut multă influenţă asupra ta.

- A fost bun cu mine şi i-am fost recunoscător; am ajuns astfel stoic, ca şi el. Nu m-am amestecat niciodată în discuţiile filozofice - nu mă interesează - dar am adoptat modul stoic de a privi lucrurile. Poţi fi sigură că nu voi repeta nici un cuvânt din cele ce-mi vei spune.

A sfârşit prin a se lăsa convinsă şi, timp de peste patru ore, i-am pus cele mai amănunţite întrebări. Ea răspundea fără şovăială, cu calmul unui intendent de la ţară povestind proprietarului, aflat în trecere, micile neajunsuri întâmplate în gospodărie.

Da, îl otrăvise pe bunicul meu - pe tatăl meu nu, cu toate bănuielile lui Tiberius; cauza morţii lui fusese cu adevărat cangrena. Da, îl otrăvise pe Augustus, ungând cu otravă smochinele verzi ce mai creşteau în pom. Mi-a povestit pe îndelete istoria Iuliei şi pe cea a lui Postumus, ale căror amănunte am reuşit să le notez. Da, ea îi otrăvise nu numai pe Marcellus şi Caius, dar şi pe Agrippa şi pe Lucius. Da, interceptase scrisorile mele către Germanicus, dar nu ea îl otrăvise, Plancina o făcuse, din proprie iniţiativă. Totuşi, ea îl condamnase, ca şi pe tatăl meu, de altfel - şi pentru acelaşi motiv.

- Ce motiv, bunico?

- Voia să restabilească republica, înţelege-mă, fără a-şi viola jurământul de credinţă faţă de Tiberius. M-ar fi dat pe mine la o parte; apoi l-ar fi convins pe Tiberius să ia singur iniţiativa mişcării şi să culeagă tot meritul, în timp ce el, Germanicus, ar fi rămas în umbră. Aproape că izbutise. Ştii ce fricos e Tiberius. A trebuit să lupt din răsputeri, să fac nenumărate falsuri şi să spun o sumedenie de minciuni ca să-l împiedic să facă prostii. Ideile acestea republicane sunt o boală în familie. Şi bunicul tău le avea.

- Şi eu le am.

- Şi acum? E ciudat. Nero de asemenea, mi se pare: şi asta nu-i va purta noroc. E fără folos să discuţi cu voi, republicanii. Nu vreţi să vedeţi că a încerca restabilirea republicii în epoca noastră înseamnă să vrei, de pildă, să impui soţiilor şi bărbaţilor moderni sentimentul castităţii antice. E ca şi cum ai încerca să dai înapoi umbra de pe un cadran solar: este cu neputinţă.

Îmi mărturisi că ea pusese să fie sugrumat Drusillus. Apoi îmi spuse cât de aproape fusesem de moarte, când îi scrisesem prima oară lui Germanicus despre Postumus. Mă cruţase numai în nădejdea că vreuna din scrisorile mele îi va arăta ascunzătoarea lui. Dar lucrul cel mai interesant ce mi-l destăinui fu metoda sa de otrăvire. I-am pus întrebarea lui Postumus: dacă prefera otrăvurile lente sau pe cele rapide. Îmi răspunse fără urmă de stinghereală că prefera dozele repetate dintr-o otravă lentă şi fără gust, ale cărei efecte semănau cu simptomele ofticii.

Am mai întrebat-o cum reuşise să-şi şteargă atât de bine urmele şi să lovească atât de departe: căci Caius fusese ucis în Asia Mică, iar Lucius la Marsilia.

Ea îmi aminti că nu săvârşise niciodată un omor din care ar fi putut trage un folos direct şi imediat. De pildă, nu-l otrăvise pe bunicul meu decât după un anumit timp de la divorţ şi nici nu-şi otrăvise vreodată vreuna dintre rivale - nici pe Octavia, nici pe Iulia, nici pe Scribonia. Victimele sale erau de cele mai multe ori personaje a căror dispariţie apropia de tron pe fiii şi pe nepoţii ei. Nu avusese niciodată altă

confidentă decât pe Urgulania. Iar aceasta era atât de discretă, îndemânatică şi devotată, încât nu numai că crimele lor nu puteau fi descoperite, dar, chiar de-ar fi fost, nu li s-ar fi putut atribui niciodată.

Confesiunile anuale făcute Urgulaniei cu prilejul Sărbătorii Zeiţei Bune fuseseră un mijloc potrivit pentru îndepărtarea celor ce stăteau în calea planurilor ei. Livia mi-o explică amănunţit. Se întâmpla uneori ca o femeie să mărturisească nu numai un adulter, ci un incest cu vreun fiu sau frate. Urgulania declara că singura ispăşire cu putinţă era moartea bărbatului. Femeia începea să implore să i se arate vreun alt mijloc de ispăşire. Urgulania răspundea că Zeiţa ar îngădui, poate, şi o altă soluţie. Femeia se putea purifica acceptând să contribuie, cu ajutorul complicelui său, la răzbunarea Zeiţei Bune. Căci, povestea ea, o destăinuire asemănătoare îi fusese făcută, cu câtva timp înainte, de o altă femeie; aceasta îşi ispăşise crima, dar infamul încă trăia. "Infamul" fusese pe rând Agrippa, Lucius şi Caius. Agrippa fu acuzat de incest cu fiica sa, Marcelina, a cărei sinucidere neexplicată se petrecu la momentul potrivit; Caius şi Lucius - de incest cu mama lor Iulia, înaintea exilului ei, pe baza reputaţiei acesteia. În fiecare caz, vinovata era prea fericită să pregătească omorul, iar complicele ei - să-l execute. Urgulania dădea sfaturi şi procura otrava. Livia era liniştită şi la adăpost de orice bănuială. Criminalul, chiar prins asupra faptului, nu ar fi putut arăta motivul actului său fără a se compromite singur şi mai mult.

Am întrebat-o dacă nu simţea vreo remuşcare pentru asasinarea lui Augustus şi uciderea sau exilarea atâtora din urmaşii săi.

- Niciodată - îmi răspunse ea - nu am uitat a cui fiică sunt.

Asta explica multe. Tatăl Liviei, Claudian, fusese proscris de Augustus după lupta de la Actium şi preferase să se sinucidă decât să cadă în mâinile lui.

Îmi explică astfel tot ce voiam să ştiu, în afară de fantomele ce bântuiseră casa lui Germanicus în Antiohia. Îmi repetă că nu pusese la cale nimic din toate acestea, că nici Piso şi nici Plancina nu îi spuseseră nimic şi că eu aveam tot atâtea mijloace de a lămuri misterul cât şi ea. Văzând că stăruinţele erau fără de folos, i-am mulţumit pentru răbdarea ei şi i-am jurat că voi face tot ce îmi va sta în putere ca să o zeific.

La plecare, îmi dădu o cărticică, spunându-mi să o citesc după ce mă voi întoarce la Capua. Era colecţia de versuri sibiline de care am vorbit la începutul acestei cărţi. Când am ajuns la profeţia asupra succesiunii celor şase păroşi, am început să înţeleg de ce mă chemase Livia la masă şi îmi ceruse acel jurământ. La drept vorbind, nici nu ştiu dacă-l făcusem. Totul era confuz în capul meu din pricina beţiei.

Capitolul XXVI

Sejanus îi scrisese lui Tiberius, rugându-l să se gândească la dânsul dacă va căuta un soţ pentru Livilla. E drept că era doar cavaler, dar şi Augustus voise odată să-şi dea unica fiică unui cavaler. Oricum, Tiberius nu avea un servitor mai credincios decât acesta. El nu năzuia la rangul de senator şi nu cerea decât să rămână ceea ce era: santinela vigilentă a siguranţei nobilului său împărat. Adăuga că această căsătorie ar da o lovitură nimicitoare partidului Agrippinei, care îl considera drept duşmanul cel mai activ. Aceasta îi va împiedica, poate, să atace pe fiul rămas în viaţă al lui Castor şi al Livillei, pe tânărul Tiberius Gemellus, al cărui frate geamăn tocmai murise, fără îndoială, datorită Agrippinei.

Tiberius răspunse cu amabilitate că, în ciuda recunoştinţei ce i-o

purta lui Sejanus, nu-i putea da îndată un răspuns favorabil. Livilla, ai cărei doi soţi precedenţi fuseseră oameni de neam mare, nu se va mulţumi, probabil, ca Sejanus să rămână un simplu cavaler; pe de altă parte, dacă el ar fi urcat în grad, intrând şi în familia imperială, invidiile care ar lua naştere ar putea întări partidul Agrippinei. Tocmai pentru a înlătura asemenea invidii se gândise Augustus să-şi căsătorească fata cu un cavaler, un om retras, fără legături cu politica. Termină totuşi pe un ton încurajator: Nu voi destăinui încă planurile mari ce le nutresc pentru a te lega mai strâns de mine. Voi spune doar atât: nici o plată nu mi se pare îndeajuns de strălucită pentru credinţa ta şi, când prilejul dorit se va ivi, mă voi bucura să îndeplinesc ce mi-am pus în gând.

Sejanus îl cunoştea prea bine pe Tiberius ca să nu-şi dea seama că vorbise prea devreme - o făcuse numai îndemnat de insistentele Livillei - şi că-l jignise adânc. Hotărî că Tiberius trebuia convins să părăsească Roma fără întârziere şi să-l numească guvernator al Cetăţii - magistratură ce avea ca instanţă superioară doar pe împărat. În calitate de comandant al gărzilor, avea sub ordinele lui atât corpul de ordonanţă, cât şi curierii imperiali; în felul acesta, toată corespondenţa lui Tiberius îi va trece prin mână. Tot el urma să hotărască cine putea fi primit de împărat: şi cu cât mai puţini oameni va vedea acesta, cu atât va fi mai mulţumit. Cu încetul, Guvernatorul Romei ar pune astfel mâna pe putere şi ar putea proceda după plac, fără să se teamă de amestecul împăratului.

În sfârşit, Tiberius părăsi Roma, sub cuvânt că trebuia să consacre un templu lui Jupiter la Capua, şi unul lui Augustus la Nola. Dar nu avea de gând să se întoarcă. Se ştia că luase această hotărâre din cauza prevestirii lui Thrasyl. Tot ce prezicea Thrasyl era acceptat fără discuţie ca o certitudine. Tiberius avea atunci şaizeci şi şapte de ani. Era îngrozitor la vedere: slab, încovoiat, chel, ţeapăn, cu faţa plină de bube ascunse cu plasturi. Lumea îşi închipuia că va muri curând. Nimeni nu ar fi crezut că îi era sortit să mai trăiască unsprezece ani. Poate că datoră aceşti unsprezece ani tocmai faptului că nu trecu niciodată de marginile Cetăţii. Oricum, aşa se petrecură lucrurile.

Tiberius luă cu el la Capri mai mulţi învăţaţi greci, nişte soldaţi aleşi cu grijă, printre care şi garda sa personală de germani, şi un şir de creaturi ciudate, fardate, de sex îndoielnic, îl luă şi pe Thrasyl şi - cea mai surprinzătoare alegere - pe Cocceius Nerva. Capri e o insulă în golful Napoli, aşezată la vreo trei mile de coastă. Clima e dulce în timpul iernii şi răcoroasă vara. Debarcarea nu e posibilă decât într-un singur loc, restul coastei fiind apărat de stânci ascuţite şi desişuri de nepătruns. Cum îşi petrecea Tiberius timpul, când nu discuta poezie sau mitologie cu învăţaţii greci, sau legislaţie şi politică în compania lui Nerva, e un subiect prea revoltător chiar şi pentru un istoric. Voi spune doar că adusese cu el colecţia completă a faimoaselor cărţi ale lui Elefantis - enciclopedia pornografică cea mai bogată ce fusese adunată vreodată. La Capri putea face ceea ce la Roma nu-i era cu putinţă: să se dedea jocurilor sale obscene în aer liber, sub arbori, printre flori, la marginea apei, să facă gălăgie după bunul lui plac. Cum unele din aceste jocuri erau deosebit de crude, suferinţele partenerilor săi contribuind îndeosebi la plăcerea lui, aşezarea izolată a insulei îi oferea deci mai multe foloase decât inconveniente. Nu rămânea tot timpul acolo, obişnuind să facă vizite la Capua, Baiae şi Antium. Dar cartierul său general rămânea la Capri.

După câtva timp, el îl autoriză pe Sejanus să termine cu şefii partidului Agrippinei cum îi va considera potrivit. Era în contact permanent cu Sejanus, aprobându-i toate acţiunile în scrisorile ce le

adresa Senatului. Odată, de sărbătoarea Anului Nou, el oficia în calitate de Mare Pontif la Capua şi recita binecuvântările rituale, când deodată, întorcându-se spre un cavaler numit Sabinus, care se găsea lângă el, îl acuză că încerca să-i corupă liberţii. Unul din oamenii lui Sejanus ridică atunci toga lui Sabinus, îi acoperi capul cu ea, îi petrecu un laţ în jurul gâtului şi îl trase afară. Sabinus strigă cu o voce înăbuşită: "Ajutor, prieteni, ajutor!" Dar nimeni nu se mişcă şi Sabinus, a cărui singură vină era că fusese prietenul lui Germanicus şi că se lăsase atras de o iscoadă a lui Sejanus să exprime într-o convorbire privată simpatie pentru Agrippina, fu executat fără alte formalităţi. A doua zi se citi în Senat o scrisoare a lui Tiberius, vestind moartea lui Sabinus şi descoperirea, datorită zelului lui Sejanus, a unei primejdioase conspiraţii. Fie-vă milă, senatori, de un bătrân nenorocit, silit să trăiască într-o continuă teamă, în timp ce membrii propriei familii conspiră perfid împotriva lui. Aluzia la Agrippina şi la Nero era limpede. Gallus se ridică şi propuse să se ceară împăratului să-şi expună temerile în faţa Senatului; fără îndoială că acesta va şti să i le potolească. Dar Tiberius nu se simţea încă destul de tare pentru a se răfui cu Gallus.

În vara acelui an, Livia şi Tiberius - prima în lectică, celălalt călare - se întâlniră întâmplător pe strada mare din Napoli. Tiberius debarcase de la Capri, iar Livia se întorcea de la Herculaneum. El vru să treacă fără să salute, dar puterea obişnuinţei îl făcu să tragă de hăţuri şi să se intereseze de sănătatea mamei sale, pe un ton ceremonios.

- Îmi merge mai bine de când te interesezi atât de amabil de mine, fiule - zise ea. Şi vreau să-ţi dau un sfat matern. Nu te încrede în mreana ce se mănâncă pe insula ta. Se pescuiesc unele foarte veninoase.

- Mulţumesc, mamă - răspunse el. Dat fiind că înştiinţarea vine de la tine, mă voi mărgini de acum încolo numai la ton şi chefal.

Livia pufni şi, întorcându-se spre Caligula, care o întovărăşea, spuse cu glas tare:

- Cum eram pe cale să-ţi povestesc, soţul meu (străbunicul tău, copile) şi cu mine coboram pe această stradă, într-o noapte întunecoasă, acum şaizeci şi cinci de ani, alergând spre portul în care era ancorată corabia noastră. Ne aşteptam în orice clipă să fim opriţi şi ucişi - pare ciudat! - de soldaţii lui Augustus. Fiul meu mai mare - pe vremea aceea aveam un singur copil - era călare pe umerii tatălui său. Deodată, iată că jivina asta mică începe să zbiere îngrozitor: "Tată, vreau să mă întorc la Peru-u-sia!" Eram descoperiţi. Doi soldaţi au ieşit dintr-o tavernă şi au strigat după noi. Ne-am ascuns sub un portic întunecos, ca să-i lăsăm să treacă. Dar Tiberius continua să urle: "Vreau să mă întorc la Peru-u-sia". "Ucide-l", am spus. "Ucide copilul. E singurul mijloc de scăpare." Dar soţul meu, care era un prostănac cu inima prea simţitoare, a refuzat. Am scăpat ca prin minune.

Tiberius, care se oprise pentru a asculta sfârşitul povestirii, îşi înfipse pintenii în burta calului şi se îndepărtă furios, în galop. Nu mai aveau să se revadă niciodată.

Înştiinţarea Liviei cu privire la peşte era menită doar să-l neliniştească pe Tiberius, făcându-l să creadă că ea îi corupsese bucătarii. Ştia că lui îi plăcea mult mreana şi că va fi cu timpul frământat de poftă şi de teama de-a fi asasinat. Dar întâmplarea avu urmări tragice. Într-o zi Tiberius era aşezat sub un pom, în partea de vest a insulei, bucurându-se de briza mării şi ocupat cu compunerea unui dialog în versuri greceşti, între iepure şi fazan, în care fiecare revendica întâietatea gastronomică. Nu era o idee originală: de curând, dăduse două mii de monede de aur unuia dintre poeţii săi, pentru o lucrare asemănătoare, în care rivalii erau o ciupercă, o ciocârlie, o stridie şi un

sturz. În introducere, Tiberius mătură toate argumentele lor, proclamând că numai iepurele şi fazanul meritau să-şi dispute coroana de pătrunjel ce constituia premiul luptei; doar carnea lor avea demnitate fără grosolănie, delicateţe fără meschinărie.

Tocmai căuta un adjectiv dispreţuitor pe care să-l aplice stridiei, când auzi un foşnet neaşteptat printre mărăcini şi văzu apărând un om cu înfăţişarea sălbatică şi cu părul încâlcit. Hainele îi erau ude şi sfâşiate, faţa sângerândă, iar în mână ţinea un cuţit. El sări afară din desiş, strigând:

- Priveşte, Cezar, nu e o minune?

Din sacul pe care îl ducea pe umeri, el scoase o mreană enormă pe care o aruncă, zvârcolindu-se încă, la picioarele lui Tiberius. Era doar un pescar, care izbutise să pescuiască acest exemplar nemaivăzut şi, zărindu-l pe împărat la ţărm, avusese ideea să i-l dăruiască. El îşi legase barca de o stâncă, se căţărase pe o potecă abruptă şi îşi făcuse drum printre spini cu cuţitul.

Dar Tiberius se speriase îngrozitor, pierzându-şi capul. Fluieră şi răcni în germană:

- Ajutor! Ajutor! Încoace! Wolfgang! Siegfried! Adelstan! Un asasin! Schnell[70]!

- Sosim, prea înalte şi atotputernice stăpâne! răspunseră de îndată germanii.

Stătuseră de pază la dreapta, la stânga şi în spatele lui, dar fireşte că nu se afla nimeni în faţă. Sosiră în goană, agitându-şi suliţele.

Omul, care nu înţelegea germana, continuă cu veselie, vârând cuţitul în traistă:

- L-am prins acolo, lângă peşteră. Cât crezi că trage la cântar? O adevărată balenă, nu-i aşa? Aproape că m-a smuls din barcă.

Tiberius, mai liniştit, dar cu gândul tot la vorbele Liviei şi crezând peştele veninos, strigă germanilor:

- Nu, nu-l străpungeţi. Tăiaţi peştele în două şi frecaţi-i mutra cu cele două jumătăţi.

Voinicul Wolfgang îl apucă pe bărbat pe la spate, ţinându-i mâinile, iar ceilalţi doi îi frecară faţa cu pestele crud. Nenorocitul strigă:

- Ei, opriţi-vă! Ce glumă-i asta! Noroc că nu i-am dăruit de la început împăratului ce mai am în sac!

Unul din soldaţi deschise sacul şi găsi înăuntru o langustă uriaşă.

- Ia freacă-i faţa cu ea - spuse Tiberius - , freacă-i-o bine!

Nenorocitul îşi pierdu amândoi ochii.

- Ajunge - spuse atunci Tiberius - îl puteţi lăsa.

Pescarul se împleticea de colo-colo urlând, nebun de durere; în cele din urmă trebuiră să-l arunce în mare, de pe cel mai apropiat colţ de stâncă.

Sunt fericit să spun că nu am fost niciodată invitat să-l vizitez pe Tiberius pe insula lui. Am evitat să mă duc acolo şi după aceea, deşi urmele grozăviilor sale s-au şters de mult, iar cele douăsprezece vile sunt, după cum se spune, nemaipomenit de frumoase.

Cerusem Liviei permisiunea de a mă căsători cu Aelia. Ea mi-o dădu, cu urări ironice, ba chiar asistă la nuntă. Fu o ceremonie măreaţă - Sejanus se ocupă de toate. Dar una dintre urmări fu înstrăinarea Agrippinei, a lui Nero şi a prietenilor lor. Ei îşi închipuiau că nu voi putea ascunde nimic Aeliei şi că ea va povesti totul fratelui său. Asta m-a întristat foarte mult, dar mi-am dat seama că nu avea rost să încerc s-o conving pe Agrippina de contrariu. Ea era atunci în doliu după sora sa

---

[70] Repede (germ.)

Iullia, care murise, după douăzeci de ani de exil, pe mica insulă Tremerus. Ca s-o scutesc de situaţii penibile, am încetat s-o vizitez acasă. Totuşi, Aelia şi cu mine nu eram soţi şi soţie decât cu numele. Primul lucru ce mi-l spuse, pătrunzând în camera nupţială, fu:

- Să-ţi fie limpede, Claudius, că nu vreau să mă atingi. Dacă vreodată vom mai fi siliţi să împărţim patul, ca în seara aceasta, vom pune între noi o învelitoare şi, la cel dintâi gest de-al tău - afară! Şi încă ceva: tu îţi vezi de treaba ta, iar eu de a mea.

- Mulţumesc - i-am răspuns - , îmi iei o mare greutate de pe suflet.

Era o femeie îngrozitoare. Avea elocvenţa zgomotoasă şi stăruitoare a unui vânzător de la târgul de sclavi. În scurt timp am renunţat să-i fac faţă. Continuam, fireşte, să locuiesc la Capua, dar ea nu venea niciodată acolo; Sejanus ţinea însă ca, de câte ori vizitam Roma, să fiu văzut cât de mult împreună cu ea.

Nero nu era în stare să lupte cu Sejanus şi cu Livilla. Deşi Agrippina îi repeta adesea să-şi cântărească fiecare cuvânt, el avea o fire prea deschisă pentru a putea ascunde ce gândea. Printre tinerii patricieni în care avea încredere, câţiva erau agenţii lui Sejanus şi notau tot ce spunea el în public. Mai mult, soţia sa, pe care el o numea Helena sau Heluo, şi care era fiica Livillei, repeta mamei sale toate confidenţele lui. Dar cel mai rău era însuşi fratele său Drusus, în care se încredea chiar mai mult decât în soţia sa şi care era invidios pe el, pentru că era primul născut şi cel mai iubit fiu al Agrippinei. Drusus se duse la Sejanus şi îi povesti că Nero îi propusese să se îmbarce în taină cu el spre Germania, să se pună sub protecţia regimentelor lui Germanicus şi să pornească împotriva Romei, dar că el refuzase cu indignare.

- Mai aşteaptă puţin - îi spuse Sejanus. Vom povesti toate acestea lui Tiberius, dar încă nu a sosit clipa.

Între timp, Sejanus stârni zvonul că Tiberius se pregătea să-l acuze pe Nero de trădare. Prietenii săi începură să-l părăsească, îndată ce unii dintre ei îi refuzară invitaţiile şi apoi îi răspunseră rece la salut, ceilalţi le urmară pilda. După câtăva vreme, nu mai rămaseră în jurul lui Nero decât adevăraţii săi prieteni, printre care se găsea şi Gallus, care, acum când Tiberius nu mai venea deloc în Senat, îşi îndrepta săgeţile ironiei împotriva lui Sejanus. El propunea mereu să i se voteze mulţumiri şi onoruri extraordinare: statui, arcuri de triumf, titluri, rugăciuni publice. Senatul nu îndrăznea să se opună. Sejanus, nefiind senator, nu avea drept de vot, iar Tiberius nu voia să-şi exprime veto-ul de teamă să nu-l nemulţumească pe Sejanus, sau să pară că îşi pierduse încrederea în el. Pe atunci, de câte ori senatorii doreau să întreprindă ceva, trimiteau mai întâi reprezentanţi care să-i ceară lui Sejanus îngăduinţa de a vorbi cu Tiberius; şi dacă Sejanus nu era de acord, renunţau.

Într-o bună zi, Gallus propuse să se procedeze ca şi cu urmaşul lui Torquatus şi Cincinnatus. Pentru cinstirea serviciilor aduse statului de către strămoşii lor, aceştia purtau, printr-un decret al Senatului, ca semn, o insignă a familiei - unii câte un colan de aur, ceilalţi, un cârlionţ de păr. Gallus ceru ca lui Sejanus şi urmaşilor săi să le fie acordată drept insignă a familiei o cheie de aur, ca semn de preţuire a serviciilor sale credincioase în folosul împăratului. Senatul votă propunerea în unanimitate, iar Sejanus, neliniştit, îi scrise lui Tiberius, plângându-se că Gallus propusese cu gând rău toate onorurile din trecut, în speranţa că va trezi pizma Senatului, ba poate chiar bănuiala împăratului că ar nutri ambiţii insolente. Noua propunere era şi mai răuvoitoare - voia să sugereze împăratului că admiterea la audienţe se afla în mâinile cuiva care îşi întrebuinţa puterea în folosul îmbogăţirii personale. Îl ruga pe împărat să găsească un pretext legal pentru a-şi exprima veto-ul şi, pe

de altă parte, un mijloc de a-i închide gura lui Gallus. Tiberius răspunse că nu putea să se împotrivească propunerii fără a submina reputaţia lui Sejanus, dar că va lua măsuri pentru a-l reduce la tăcere pe Gallus. Sejanus nu trebuia să-şi facă nici un fel de griji, iar scrisoarea lui era un model de credinţă şi judecată subtilă. Dar aluzia lui Gallus nimerise la ţintă. Tiberius înţelese deodată că, în timp ce toate intrările şi ieşirile la Capri erau cunoscute şi în mare măsură controlate de Sejanus, el nu ştia despre cele ce se petreceau la uşa lui Sejanus decât din ce găsea acesta de cuviinţă să-i comunice.

Şi iată-mă ajuns la o cotitură în povestirea mea: moartea bunicii mele Livia, în vârstă de optzeci şi şase de ani. Ar mai fi putut trăi mult, căci îşi păstrase intacţi ochii, urechile şi folosinţa membrelor - fără a mai vorbi de memoria şi de inteligenţa sa. Dar de câtăva vreme suferea mereu de răceală, datorită unei infecţii la nas; în cele din urmă, răceala coborî la plămâni. Mă chemă la căpătâiul ei. Din întâmplare, mă aflam la Roma, aşa că m-am dus îndată. Mi-am dat seama că moare. Ea îmi aminti de jurământ.

- Nu voi avea odihnă până ce nu-l voi îndeplini, bunico - i-am spus.

Când vezi murind o femeie bătrână - mai ales propria ta bunică - spui orice ca s-o potoleşti.

- Dar, după câte ştiam, Caligula şi-a luat sarcina asta.

Ea tăcu o clipă, apoi reluă cu o furie neputincioasă:

- A fost aici cu zece minute în urmă. Şi-a bătut joc de mine. Mi-a spus că, dacă ar fi după el, n-am decât să mă duc în infern şi să clocotesc acolo în vecii vecilor. O dată ce mor, nu mai are de ce să mă ia în seamă: şi apoi, nu se socoteşte legat de un jurământ care i-a fost smuls cu forţa. A adăugat că el, şi nu eu voi fi zeul atotputernic din profeţii. Şi că...

- Lasă, bunico, tot tu vei avea ultimul cuvânt. Când vei fi Regina Cerurilor şi când, în fundul Infernului, oamenii lui Minos îl vor zdrobi încet pe roata eternă...

- Şi când mă gândesc că te-am socotit întotdeauna un tâmpit! spuse ea. Acum mă duc, Claudius. Închide-mi ochii şi pune-mi în gură moneda ce o vei găsi sub pernă. Luntraşul o va recunoaşte. Va avea tot respectul...

A murit. I-am închis ochii şi i-am pus moneda în gură. Era o monedă de aur cum nu mai văzusem niciodată: pe o faţă purta capul lui Augustus şi cel al Liviei privindu-se, iar pe cealaltă parte un car triumfal.

Nu vorbise nici un cuvânt despre Tiberius. Am aflat în curând că acesta fusese anunţat despre starea mamei sale şi că ar fi avut destulă vreme să vină să-i prezinte ultimele omagii. El scrisese Senatului că fusese foarte ocupat, dar că în orice caz va veni la Roma pentru funeralii. Între timp, Senatul votase Liviei diferite onoruri extraordinare, printre care şi titlul de Mamă a Patriei, şi propusese chiar să o facă semizeiţă. Dar Tiberius se opuse aproape la toate propunerile. Livia, scrise el, fusese o femeie deosebit de modestă, duşmana onorurilor publice, împotrivindu-se cu hotărâre oricărui cult religios ce i s-ar fi adus după moarte. Scrisoarea se sfârşea cu reflecţii asupra neplăcerilor ce apar când femeile se amestecă în politică, sarcină pentru care nu sunt făcute şi care aţâţă în ele acea aroganţă şi impertinenţă către care sexul lor e, prin natură, înclinat.

Bineînţeles că el nu se întoarse la Roma pentru înmormântare, deşi, doar cu scopul de a-i micşora fastul, aranja toate amănuntele. El întârzie atât de mult, încât corpul, oricât de bătrân şi de zbârcit era, atinsese, când fu dus pe rug, o stare de putrefacţie înaintată. Spre surprinderea

generală, Caligula pronunţă cuvântarea funebră pe care ar fi trebuit s-o rostească Tiberius, iar dacă nu el, măcar Nero, ca moştenitor al tronului. Senatul votase Liviei un arc de triumf: pentru întâia dată în istoria Romei, o femeie primea o asemenea cinste. Tiberius nu se opuse decretului, dar făgădui că va construi arcul pe cheltuiala sa - şi uită să o facă. Cât despre averea Liviei, cea mai mare parte trebuia să revină prin lege lui Tiberius, ca moştenitor firesc; dar ea lăsase tot ce era îngăduit de lege membrilor casei sale sau altor persoane de încredere. Nu mai e nevoie să spun că Tiberius nu a respectat nici unul din aceste legate. Eu aş fi trebuit să moştenesc douăzeci de mii de monede de aur.

Capitolul XXVII

Nu mi-aş fi închipuit ca, după moarte, Livia să-mi poată lipsi. Când eram copil, mă rugam noapte de noapte pe ascuns zeilor infernului să vină să o ia. Iar acum aş fi oferit cele mai bogate jertfe - tauri albi fără de pată, antilope din deşert, zeci de ibişi şi de flamingi - ca să se întoarcă la viaţă. Căci de mult se vădise că Tiberius mai era ţinut în frâu doar de teama mamei sale. La câteva zile după moartea ei, el îşi îndreptă atacul împotriva Agrippinei, care se însănătoşise după boala de care suferise, şi împotriva lui Nero. Nu îi acuză de trădare. Dar se plânse Senatului de desfrâul neruşinat al lui Nero şi de purtarea trufaşă şi de limba clevetitoare a Agrippinei, propunând să se ia măsuri severe împotriva amândurora.

După citirea scrisorii, în Senat se lăsă o tăcere îndelungată. Fiecare cântărea ce sprijin ar putea găsi urmaşii lui Germanicus pe lângă popor, acum când Tiberius se pregătea să-i sacrifice, şi se întreba dacă nu era mai prudent să se opună împăratului decât populaţiei. În cele din urmă, un prieten al lui Sejanus se ridică şi ceru să se dea ascultare dorinţei împăratului şi să se voteze împotriva celor două persoane amintite. Era însă un senator care funcţiona ca raportor oficial în toate dezbaterile Senatului şi al cărui cuvânt avea mare greutate. Până atunci, votase întotdeauna, fără discuţie, toate propunerile aflate în scrisorile lui Tiberius, şi Sejanus se bizuia pe supunerea lui. Totuşi, tocmai el se ridică acum împotriva acestei propuneri. Problema moravurilor lui Nero şi a purtării Agrippinei trebuia amânată. După părerea lui, împăratul fusese, desigur, rău informat şi scrisese prea în grabă. De aceea, în interesul său propriu, ca şi în cel al lui Nero şi al Agrippinei, era mai bine să nu se voteze nici un decret şi să i se dea timp să se gândească mai bine la aceste acuzaţii atât de grave aduse rudelor sale apropiate.

Între timp, ştirea conţinutului scrisorii se răspândise prin toată Roma, deşi dezbaterile Senatului trebuiau să rămână secrete până când împăratul dădea ordin să fie publicate oficial. O mulţime imensă se şi adunase în jurul Senatului, manifestând pentru Nero şi Agrippina. "Trăiască Tiberius! se striga. Scrisoarea e ticluită! Trăiască Tiberius! Sejanus a uneltit totul!"

Sejanus îi trimise în grabă un curier lui Tiberius, care, pentru această împrejurare, se instalase într-o vilă aşezată la câteva leghe de Roma. Îl anunţa că Senatul, după instigaţia raportorului, nu voia să ţină seama de scrisoare; poporul era gata de răscoală; Nero era numit salvatorul, iar Agrippina, adevărata Mamă a Patriei. Dacă Tiberius nu proceda cu fermitate, sângele va curge înainte de sfârşitul zilei.

Tiberius, înspăimântat, urmă totuşi sfatul lui Sejanus şi trimise Senatului o scrisoare ameninţătoare. El îl învinui pe raportor de insulta

fără precedent ce o adusese demnităţii imperiale şi ceru ca, întrucât senatorii aveau atât de puţină tragere de inimă pentru interesele sale, să i se dea în întregime afacerea pe mână. Senatul cedă. Tiberius puse garda să defileze în oraş, cu sabia scoasă şi cu trompetele în frunte, apoi ameninţă poporul că va înjumătăţi împărţirile gratuite de grâu, dacă se vor mai produce manifestaţii subversive. Pe Agrippina o exilă la Pandataria, insuliţa unde fusese exilată pe vremuri mama ei Iulia, iar pe Nero la Ponza, o altă insulă stâncoasă, aşezată la jumătatea drumului dintre Capri şi Roma, dar foarte departe de coastă. Senatului i se aduse la cunoştinţă că cei doi prizonieri încercaseră să fugă din Cetate, cu speranţa că aveau să corupă regimentele de la Rin.

Înainte de a o trimite pe Agrippina în exil, Tiberius puse să fie adusă înaintea lui şi o întrebă ironic cum îşi propunea să guverneze regatul ce-l moştenise de la mama sa (defuncta şi virtuoasa lui soţie). Va trimite oare ambasadori fiului ei, Nero, în noul lui regat şi vor încheia împreună o mare alianţă militară? Ea nu scoase un cuvânt. El se înfurie şi îi porunci cu violenţă să vorbească: şi fiindcă tăcea în continuare, dădu ordin unui căpitan de gardă să o lovească, în cele din urmă, ea vorbi:

- Noroi amestecat cu sânge, iată ce eşti. Aşa mi s-a spus că te numea Theodor din Gadara, pe când urmai cursul său de retorică la Rodos.

Tiberius apucă varga căpitanului şi o lovi peste corp şi peste faţă până leşină. Ea îşi pierdu un ochi de pe urma acestor brutalităţi groaznice.

În scurt timp, şi Drusus fu acuzat de instigarea regimentelor de la Rin. Spre a sprijini acuzaţia, Sejanus aduse nişte scrisori pe care pretindea că le interceptase, dar care, în realitate, erau ticluite. El aduse de asemenea o mărturie scrisă a Lepidei, soţia lui Drusus, cu care avusese o aventură. Drusus, spunea ea, o însărcinase să se pună în legătură cu marinarii de la Ostia, care, nădăjduia el, nu uitaseră că Nero şi cu dânsul erau nepoţii lui Agrippa. Senatul i-l predă pe Drusus lui Tiberius; acesta puse să fie închis, sub paza oamenilor lui Sejanus, într-o mansardă îndepărtată a palatului.

Victima următoare fu Gallus. Tiberius scrise Senatului că acesta, invidios pe Sejanus, făcea tot ce putea ca să stârnească împotriva lui mânia împăratului, prin laude ironice şi alte metode răuvoitoare. Senatorii, tulburaţi de sinuciderea raportorului, de care aflaseră chiar în ziua aceea, trimiseră numaidecât pe un magistrat să-l aresteze pe Gallus. La locuinţa acestuia, i se spuse magistratului că Gallus se găsea afară din Cetate, la Baiae; acolo, el fu îndreptat către vila lui Tiberius, unde îl găsi pe Gallus prânzind cu împăratul. Tiberius bea în sănătatea lui Gallus, care îi răspundea prieteneşte. Domnea în sală o atmosferă de bună dispoziţie şi de veselie, încât magistratul, încurcat, nu mai ştiu ce să spună. Tiberius îl întrebă pentru ce venise.

- Din ordinul Senatului, să arestez pe unul din invitaţii tăi, Cezar.

- Pe cine? întrebă Tiberius.

- Pe Asinius Gallus - răspunse magistratul - , dar trebuie să fie o greşeală.

Tiberius se prefăcu a lua o înfăţişare gravă.

- Dacă Senatul are ceva cu tine, Gallus, şi a trimis pe acest magistrat să te aresteze, mă tem că plăcuta noastră seară va trebui să ia sfârşit. Ştii doar că nu pot face nimic împotriva Senatului. Totuşi, pentru că noi doi ne înţelegem atât de bine, voi cere Senatului, ca o favoare personală, să nu pornească nici o procedură împotriva ta, până nu le dau de ştire. Asta înseamnă că vei fi doar arestat, sub paza consulilor, dar fără fiare şi fără nimic degradant; şi voi căuta să fii achitat

cât de curând cu putinţă.

Gallus se văzu obligat să-i mulţumească lui Tiberius pentru bunăvoinţa sa, dar era sigur că sub aceasta se ascundea ceva. Tiberius îi plătea ironiile tot prin ironie. Nu se înşela. Fu dus la Roma, unde fu închis într-o sală subterană a Senatului. Nu putea să vadă pe nimeni, nici măcar un servitor, şi nici să trimită vreo ştire prietenilor sau familiei. Hrana i se strecura zilnic printre gratii. Bezna din încăpere era întreruptă doar de lumina sărăcăcioasă ce pătrundea printre gratii, iar singura mobilă era un morman de paie. I se spunea că totul era temporar, că Tiberius se va ocupa în curând de cazul lui. Dar zilele se prefăceau în luni, lunile în ani şi el rămânea tot acolo. Mâncarea era mizerabilă şi calculată cu îngrijire de Tiberius ca să-l lase veşnic flămând, dar în viaţă. Nu avea voie să ţină un cuţit sau o altă unealtă ascuţită, ca să nu se poată omorî, şi nici vreun obiect care l-ar fi putut distra, adică unelte de scris, cărţi sau zaruri. De băut i se dădea apă foarte puţină, iar de spălat, deloc. Dacă se vorbea despre el în faţa lui Tiberius, bătrânul spunea rânjind: "N-am încheiat încă pacea cu Gallus."

Aflând de arestarea sa, am avut remuşcări, fiindcă abia mă certasem cu el. Fusese doar o dispută literară. El scrisese o carte ridicolă, intitulată: *Comparaţie între talentul oratoric al tatălui meu Asinius Pollion şi al amicului său Marcus Tullius Cicero*. Dacă le-ar fi comparat valoarea morală, capacităţile politice sau chiar erudiţia, Pollion ar fi câştigat uşor. Dar Gallus încerca să arate că tatăl său fusese un orator mai iscusit decât celălalt. Era absurd şi am scris o cărţulie în sensul acesta; dar, dat fiind că apăru îndată după criticile mele asupra părerilor lui Pollion despre Cicero, Gallus se simţi jignit. Mi-aş fi retras bucuros volumul din circulaţie, dacă aş fi putut îndulci astfel cât de puţin soarta nenorocită a prizonierului; dar era o idee ridicolă.

Sejanus putu în sfârşit să-l anunţe pe Tiberius că forţa Partidului Verde era sfărâmată şi că nu mai avea a se teme de nimic. Tiberius, pentru a-l răsplăti, spuse că hotărâse să-l însoare cu nepoata sa Heluo (a cărei căsătorie cu Nero o anulase), lăsând să se întrevadă onoruri şi mai mari pe viitor. Dar aici interveni mama mea, care, după cum vă amintiţi, era şi mama Livillei. Livilla, care de la moartea lui Castor locuia la ea, făcuse imprudenţa să o lase să descopere corespondenţa secretă pe care o avea cu Sejanus. Mama fusese dintotdeauna foarte econoamă, dar la bătrâneţe marea ei mulţumire era să adune capete de lumânări, pe care le topea pentru a face altele noi, să vândă resturile de la bucătărie crescătorilor de porci, sau să amestece praf de cărbune cu nu ştiu ce lichid şi să facă un fel de turte care, uscate, ardeau aproape ca şi cărbunele. Livilla, dimpotrivă, era foarte risipitoare, fapt pentru care mama o dojenea necontenit. Într-o zi, trecând prin faţa camerei Livillei, văzu un sclav ieşind de la ea cu un coş plin de hârtii.

- Unde te duci, băiete? îl întrebă ea.

- Să le pun pe foc din porunca stăpânei Livilla.

Mama protestă:

- E o adevărată risipă să pui pe foc bucăţi de hârtie încă bune de întrebuinţat. Ştii măcar cât costă? Cel puţin de trei ori cât pergamentul. Şi sunt porţiuni aproape albe.

- Stăpâna Livilla mi-a poruncit cu străşnicie...

- Stăpâna Livilla se va fi gândit la altceva când a poruncit să se distrugă bunătate de hârtie. Dă-mi coşul. Părţile albe vor sluji pentru liste sau alte nevoi în casă. Cine nu risipeşte, nu duce lipsă.

Luă hârtiile în camera sa şi era gata să taie părţile albe, când îi veni ideea că ar fi mai bine să şteargă cerneala de pe toate foile. Până atunci se ferise să citească ce era scris, dar, tot frecând foile, începu să le

citească aproape fără voie. Îşi dădu seama deodată că foile erau ciorna sau începutul, refăcut de mai multe ori, al unei scrisori către Sejanus; şi după ce începu să citească, nu se mai putu opri. În curând înţelese totul. Livilla era vădit furioasă că Sejanus consimţea să se însoare cu o altă femeie - şi mai ales cu propria ei fiică! Dar încerca să-şi ascundă sentimentele: fiecare copie avea un stil parcă ceva mai blând decât celelalte. Îi scria lui Sejanus să acţioneze rapid, înainte ca Tiberius să poată bănui că el nu dorea cu adevărat căsătoria cu Heluo. Şi dacă Sejanus nu era încă pregătit pentru asasinarea lui Tiberius şi preluarea monarhiei, n-ar fi mai bine ca ea s-o otrăvească singură pe Heluo?

Mama îl chemă pe Pallas, care lucra pentru mine în bibliotecă, cercetând unele date despre etrusci, şi îl trimise să ceară - în numele meu - lui Sejanus îngăduinţa de a merge la Capri, pentru a-i oferi lui Tiberius Istoria Cartaginei. (Tocmai o terminasem şi, înaintea publicării, îi trimisesem un exemplar mamei.) Ajuns la Capri, trebuia, tot în numele meu, să-i ceară împăratului îngăduinţa de a-i dedica lucrarea. Sejanus consimţi fără greutate. Ştia că Pallas era unul din sclavii noştri şi nu bănui nimic. Dar în volumul al doisprezecelea al istoriei, mama lipise scrisoarea Livillei, cu o explicaţie scrisă de propria mână. Ea îi recomandase lui Pallas să nu lase pe nimeni să se atingă de cărţi, care erau sigilate, şi să i le înmâneze doar lui Tiberius. Trebuia să-i mai transmită presupusele mele salutări şi, în afara cererii pomenite, să adauge: "Nobila Antonia îţi trimite şi dânsa salutări devotate, dar socoteşte că opera fiului ei nu-l poate interesa pe împărat, în afară de volumul al doisprezecelea, unde se găseşte o digresiune foarte curioasă, care - e sigură - va fi de un interes imediat pentru dânsul."

Pallas se opri la Capua, pentru a-mi spune unde era trimis. Mama îi interzisese cu asprime să-mi pomenească ceva, dar, oricum - îmi spuse el - serviciile sale îmi aparţineau mie şi nu ei, iar el nu voia să-mi pricinuiască nici un rău; de altfel, era sigur că nu mă gândisem niciodată să ofer această dedicaţie împăratului. Am fost intrigat, mai ales când mi-a vorbit de volumul al doisprezecelea şi, folosindu-mă de timpul cât el se spăla şi îşi schimba hainele, am rupt sigiliul. Găsind scrisorile, am fost atât de înspăimântat, încât m-am gândit o clipă să ard totul. Dar asta era la fel de primejdios ca şi a le trimite, astfel că, în cele din urmă, am sigilat din nou volumul. Mama întrebuinţase un sigiliu identic cu al meu, pe care i-l lăsasem pentru nevoile gospodăriei, aşa încât nimeni nu putea bănui că desfăcusem pecetea, nici măcar Pallas. Acesta porni în grabă spre Capri: la întoarcere îmi povesti că Tiberius luase volumul al doisprezecelea şi se dusese în pădure, spre a-l cerceta. El îmi trimitea vorbă că îi puteam oferi opera, cu condiţia să nu întrebuinţez expresii nepotrivite în dedicaţie. Lucrul acesta mă mai linişti puţin, dar nu te puteai încrede niciodată în aparenţele de prietenie ale lui Tiberius. Eram, desigur, foarte tulburat de cele ce aveau să se întâmple şi simţeam multă amărăciune faţă de mama pentru că mă amestecase în cearta dintre Tiberius şi Sejanus, punându-mi viaţa în primejdie. M-am gândit chiar să fug, dar nu aveai unde fugi.

Primul lucru care se întâmplă fu boala lui Heluo. Mai târziu am aflat că era prefăcută. Livilla îi dăduse să aleagă între situaţia de a se aşeza în pat, prefăcându-se bolnavă, şi între aceea de a se culca în pat, fiind într-adevăr bolnavă. Fu trimisă de la Roma la Napoli, al cărui climat era socotit mai prielnic. Tiberius permise amânarea fără termen a nunţii, dar îi vorbea lui Sejanus ca şi cum ar fi fost într-adevăr ginerele său. Îl ridică la rangul de senator şi pontif, şi îl numi colegul său de consulat. Dar apoi făcu un gest care reduse la neant semnificaţia acestor favoruri. Îl invită pe Caligula la Capri, pentru câteva zile, şi la înapoiere îi dădu o scrisoare

de cea mai mare importanţă către Senat. În scrisoare spunea că îl cercetase pe tânărul Caligula, care îi era moştenitor, şi că-l găsise foarte deosebit ca fire şi purtări faţă de fraţii săi; în consecinţă, va refuza să creadă orice acuzări ce i s-ar aduce cu privire la moravurile sau la credinţa lui. Îl încredinţa pe Caligula grijii lui Aelius Sejanus, colegul său de consulat, rugându-l să-l ferească pe tânăr de orice neajuns. De asemenea, îl numi pontif şi preot al lui Augustus.

Când se auzi la Roma despre scrisoare, oraşul fu cuprins de bucurie. Făcându-l pe Sejanus răspunzător de siguranţa lui Caligula, Tiberius îi dădea să înţeleagă că lupta împotriva familiei lui Germanicus trebuia să înceteze. De altfel, Roma socotea numirea lui Sejanus la consulat ca rău prevestitoare pentru el. Era al cincilea mandat al lui Tiberius şi fiecare din foştii lui colegi sfârşise rău: Varus, Gnaeus Piso, Germanicus, Castor. Lumea începea să spere că nenorocirile publice vor lua în curând sfârşit: un fiu al lui Germanicus se va urca pe tron. Tiberius îi va ucide, poate, pe Nero şi pe Drusus, dar era sigur că hotărâse să-l cruţe pe Caligula; nu Sejanus va fi viitorul împărat. Toţi erau convinşi că acest fiu al lui Germanicus moştenise toate virtuţile tatălui său, iar Tiberius, care se pricepea în materie de vicii, şi de altfel îi spusese deschis lui Caligula că îl socotea un şarpe veninos, se amuză copios văzând uşurarea produsă de alegerea lui. Dar popularitatea crescândă a lui Caligula îi era necesară, ca o armă împotriva lui Sejanus şi a Livillei.

El îşi destăinui în parte proiectele lui Caligula şi îl însărcina să afle, pălăvrăgind îndemânatic cu soldaţii din gardă, care dintre căpitanii lor avea mai multă influenţă în lagăr, după Sejanus; trebuia să fie totodată sângeros şi neînfricat. Caligula, împopoţonându-se cu o perucă şi haine femeieşti, se întovărăşi cu două prostituate tinere şi începu să colinde împreună cu ele tavernele din mahala, unde se strângeau seara soldaţii la băutură. Cu bustul umplut cu câlţi, cu faţa fardată, el putea trece drept o femeie - prea înaltă, desigur, şi deloc seducătoare - dar femeie. El povesti în taverne că era întreţinut de un negustor bogat, care îi dădea câţi bani voia, şi oferi de băut tuturor, lucru care îl făcu în curând foarte popular. Fu repede la curent cu toate bârfelile din lagăr. Numele care se ivea mai des pe buzele soldaţilor era cel al lui Macro, fiul unui libert al lui Tiberius şi, după părerea tuturor, bruta cea mai îndrăzneaţă din Roma. Soldaţii vorbeau cu admiraţie de orgiile sale, de autoritatea pe care o avea asupra altor căpitani şi de prezenţa lui de spirit în situaţii grele. Chiar Sejanus se temea de el - spuneau soldaţii - Macro fiind singurul om care-l înfruntase vreodată. Într-o seară, Caligula făcu cunoştinţă cu Macro, destăinuindu-i cine era; porniră la plimbare împreună, având o lungă convorbire.

Apoi Tiberius începu să trimită Senatului un şir de scrisori ciudate. Ba era bolnav, aproape de moarte, ba se vindecase subit şi urma să sosească la Roma dintr-o clipă într-alta. Vorbea şi de Sejanus într-un chip ciudat, amestecând laude extravagante cu imputările cele mai vii. Impresia generală era că dăduse în mintea copiilor. Sejanus, nedumerit, se întrebă dacă să pornească de îndată revolta sau să rămână pe poziţiile sale, care încă erau foarte puternice, până ce moartea sau senilitatea îl vor fi scăpat de Tiberius. Ar fi vrut să meargă la Capri, pentru a-şi da seama de ceea ce se petrecea într-adevăr. Dar când îi ceru lui Tiberius îngăduinţa să vină să-l vadă de ziua lui, acesta răspunse că unul din cei doi consuli trebuia să rămână la Roma: era destul de nelegal faptul că el însuşi lipsea întotdeauna. Sejanus stărui. Heluo era grav bolnavă la Napoli; nu putea merge să o vadă, măcar o zi? De la Napoli ajungi la Capri doar într-o oră. Tiberius răspunse că Heluo era îngrijită de cei mai buni medici şi că trebuia să aibă răbdare. De altfel, el

însuşi urma să vină la Roma şi voia ca Sejanus să-i pregătească primirea. Cam în acelaşi timp, el casă condamnarea unui fost guvernator al Spaniei pe care Sejanus îl acuzase de fraude, sub cuvânt că mărturiile se contraziceau. Era întâia oară când nu îl susţinea pe Sejanus cu un asemenea prilej. Acesta începu a se teme. Mandatul său de consul era pe cale să expire.

În ziua fixată de Tiberius pentru sosirea sa, Sejanus aştepta în fruntea unui batalion din gardă, în faţa templului lui Apolo, unde se ţineau pe atunci şedinţele Senatului, din cauza reparaţiilor ce se făceau în clădirea principală. Deodată, Macro se apropie călare şi îl salută. Sejanus îl întrebă pentru ce părăsise lagărul. Macro răspunse că avea de predat Senatului o scrisoare a lui Tiberius.

- Pentru ce tocmai tu? întrebă Sejanus, cu un aer bănuitor.

- Şi de ce nu eu?

- Dar de ce nu mi-a dat-o mie?

- Pentru că scrisoarea te priveşte pe tine.

Şi Macro îi şopti la ureche:

- Felicitările mele, generale. Scrisoarea cuprinde o surpriză pentru tine. Vei fi numit "Protector al poporului". E ca şi sigur că tu vei fi viitorul nostru împărat.

Sejanus nu se aşteptase cu adevărat la sosirea lui Tiberius, dar tăcerea acestuia în ultima vreme îl liniştise. Acum, nebun de bucurie, intră grăbit în Senat.

Atunci Macro îi puse pe soldaţi să ia poziţie de drepţi.

- Băieţi - le spuse el - , împăratul m-a numit general în locul lui Sejanus. Iată împuternicirea mea. Întoarceţi-vă de-a dreptul în tabără. Garda voastră s-a sfârşit. Veţi spune celorlalţi că acum comandă Macro şi că treizeci de monede de aur îi aşteaptă pe cei care vor şti să asculte. Cine e cel mai vechi căpitan? Tu? Preia comanda oamenilor şi pleacă, dar fără prea mult zgomot.

Gărzile se retraseră, şi Macro îl însărcină pe comandantul paznicilor, care fusese prevenit, să aducă un pluton spre a-i înlocui. Apoi intră în Senat după Sejanus, întinse scrisoarea consulilor şi ieşi înainte de a se începe citirea. Văzând că paznicii erau la posturile lor, ajunse gărzile în galop, pentru a preîntâmpina vreo tulburare la sosirea lor în tabără.

Între timp, vestea protectoratului lui Sejanus se răspândise în Senat: lumea începu să-l aclame şi să-l felicite.

Decanul consulilor ceru să se facă tăcere şi începu să citească scrisoarea. Tiberius se scuza ca de obicei că nu lua parte la şedinţă - împiedicat fiind de prea multă muncă şi de sănătatea lui şubredă - apoi trecea la subiecte de ordin general, dojenindu-l în treacăt pe Sejanus pentru graba cu care-l acuzase pe fostul guvernator, fără dovezi suficiente. Sejanus zâmbi: de obicei, aceste imputări ale lui Tiberius serveau ca introducere pentru acordarea unor noi onoruri. Dar scrisoarea continua pe acelaşi ton, cu o asprime crescândă, şi pe faţa lui Sejanus zâmbetul pieri treptat. Senatorii care îl aclamaseră tăceau acum stânjeniţi, iar unul sau doi dintre cei aşezaţi lângă el găsiră o scuză oarecare pentru a se muta la celălalt capăt al sălii. Tiberius sfârşea spunând că Sejanus se făcuse vinovat de nereguli grave: după părerea sa, doi dintre prietenii săi, unchiul lui Iunius Blaesus, căruia îi fusese decernat un triumf pentru învingerea lui Tacfarinas, şi încă unul ar trebui pedepsiţi, iar Sejanus însuşi ar trebui arestat. Consulul, căruia Macro îi explicase cu o seară înainte ce aştepta Tiberius de la el, strigă:

- Sejanus, vino încoace!

Sejanus nu-şi putea crede urechilor. El tot mai aştepta sfârşitul scrisorii şi numirea ca "Protector al poporului". Consulul trebui să strige

de două ori, până să înţeleagă.

- Eu? spuse el. Cu mine vorbeşti?

De cum îşi dădură seama duşmanii săi că, în sfârşit, Sejanus se prăbuşise, huiduielile şi fluierăturile izbucniră. Prietenii şi rudele lui, temându-se pentru propria viaţă, se alăturară celorlalţi. Într-o clipă, el rămase cu desăvârşire singur. Consulul puse întrebarea: trebuia aprobată părerea împăratului?

- Da, da! strigă adunarea într-un singur glas.

Fu chemat comandantul paznicilor. Când Sejanus văzu că gărzile dispăruseră şi că paznicii le luaseră locul, înţelese că era pierdut. Fu dus la închisoare. Populaţia, prinzând de veste ce se petrecuse, se îngrămădi în jurul lui, vociferând şi împroşcându-l cu murdării. El îşi acoperi faţa cu toga, dar fu ameninţat cu moartea dacă nu şi-o arată. Se supuse şi fu împroşcat şi mai tare. După-amiaza, Senatul, văzând că nu se iveau gărzile şi că mulţimea era pe cale să năvălească în închisoare pentru a-l ucide pe Sejanus, hotărî să ia asupră-i meritul morţii lui şi hotărî execuţia. Caligula îi comunică îndată vestea lui Tiberius prin semnale luminoase.

Acesta avea o flotă pregătită pentru a-l duce în Egipt, dacă lucrurile s-ar fi sfârşit prost. Sejanus fu executat şi corpul său azvârlit pe Scara Lacrimilor, unde plebea îl acoperi cu insulte vreme de trei zile. Când sosi momentul să fie târât la Tibru cu un cârlig de gât, se observă că i se luase capul la baia publică, spre a sluji de minge, şi că nu mai rămăsese decât jumătate din trunchi. Străzile Romei erau presărate cu membrele sfărâmate ale nenumăratelor sale statui.

Printr-un decret, copiii care-i avusese cu Apicata fură condamnaţi la moarte. Avea un băiat major, unul minor şi o fată, care fusese logodită cu fiul meu Drusillus şi care împlinise paisprezece ani. Cum fiul său minor nu putea fi executat legal, se urmă un exemplu din războiul civil şi i se puse roba virilă, pentru această împrejurare. Fetiţa, fiind fecioară, era şi mai mult apărată de lege. Nu mai existase vreun precedent în care o fecioară să fie executată numai fiindcă era fiica tatălui ei. Când fu dusă la închisoare, neînţelegând ce se petrecea, ea strigă: "Nu la închisoare! Bateţi-mă mai bine cu biciul: n-o să mai fac!" Avea desigur pe conştiinţă vreo greşeală copilărească. Pentru a nu aduce nenorocire Cetăţii, fiind executată o fecioară, Macro porunci călăului să o violeze înainte. La auzul acestei fapte, mi-am spus: "Roma este pierdută: nu există ispăşire pentru o crimă atât de groaznică." I-am luat pe zei ca martori că, deşi rudă a împăratului, nu participasem la conducerea statului şi că, nefiind în stare să răzbun această crimă, o uram cel puţin tot atât cât şi ei.

Când Apicata află ce se întâmplase cu copiii ei şi când văzu populaţia batjocorindu-le trupurile pe Scara Lacrimilor, îşi luă viaţa. Dar, mai înainte, ea îi scrise lui Tiberius, înştiinţându-l că fiul său, Castor, fusese otrăvit de Livilla şi că aceasta, împreună cu Sejanus, plănuise să pună mâna pe tron. Aruncă toată vina pe Livilla. Mama nu ştiuse nimic de otrăvirea lui Castor. Tiberius o chemă la Capri, îi mulţumi pentru serviciile sale însemnate şi îi arătă scrisoarea Apicatei. Apoi îi spuse să-şi aleagă singură răsplata. Ea ceru doar ca numele familiei să nu fie necinstit, prin executarea publică a fiicei sale.

- Arunci cum să o pedepsesc? întrebă tăios Tiberius.

- Dă-mi-o mie - spuse mama - mă însărcinez eu cu aceasta.

Deci, Livilla nu fu sancţionată legal. Mama o închise într-o cameră vecină cu a ei şi o lăsă să moară de foame. Zi de zi, noapte de noapte, auzea cum strigătele ei de deznădejde şi blestemele deveneau din ce în ce mai slabe, dar o ţinu acolo, în auzul său, până ce muri. Nu pentru că s-ar fi complăcut în această tortură, căci o făcea să sufere îngrozitor, ci

pentru a se pedepsi singură întrucât crescuse o fiică atât de ticăloasă.

Moartea lui Sejanus fu urmată de o adevărată avalanşă de execuţii: mai întâi, toţi prietenii săi care nu se grăbiseră să-l părăsească, apoi o bună parte dintre cei ce o făcuseră. Când nu preîntâmpinau execuţia prin sinucidere, ei erau aruncaţi de pe Stânca Tarpeia a Capitoliului. Bunurile le erau confiscate. Tiberius, care devenise econom, îi plătea prost pe acuzatori. După sfatul lui Caligula, el născocea acuzaţii împotriva celor care ar fi trebuit să profite cel mai mult de pe urma delaţiunilor şi îi jefuia la rândul lor. Şaizeci de senatori, două sute de cavaleri şi cam o mie de oameni din popor pieriră în felul acesta. Rudenia mea prin alianţă cu Sejanus m-ar fi putut costa viaţa, de nu aş fi fost fiul mamei mele. Am fost autorizat să o repudiez pe Aelia, păstrând a opta parte din zestre. Dar i-am înapoiat-o toată: ea m-a socotit fără îndoială un imbecil, dar îi datoram ceva în schimbul fetiţei noastre Antonia, pe care i-am luat-o îndată după naştere. Căci Aelia ţinuse să devină însărcinată de pe urma mea, de cum simţise că poziţia lui Sejanus începuse să se clatine. Socotea că asta i-ar fi pavăză dacă Sejanus va fi răsturnat: Tiberius n-ar fi putut s-o execute cât timp era însărcinată de pe urma nepotului său. Eram încântat să mă despart de ea, dar nu i-aş fi luat copilul, dacă nu ar fi insistat mama: ea o voia pe Antonia, pentru a putea alinta pe cineva din sângele ei - setea de a fi bunică, după cum se zice.

Singurul membru al familiei lui Sejanus care scăpă cu viaţă fu fratele său: şi aceasta, lucru ciudat, pentru că batjocorise în public chelia lui Tiberius. La ultima serbare anuală în cinstea Florei, pe care o prezidase el, pusese numai oameni cu chelie să oficieze ceremoniile. Seara, la ieşirea din teatru, spectatorilor li se lumină drumul de către cinci mii de copii, cu torţe în mână şi raşi în cap. Un senator povesti întâmplarea lui Tiberius, în prezenţa lui Nerva; iar Tiberius, ca să facă impresie bună asupra acestuia, declară că-l iartă pe vinovat. "Dacă Iulius Cezar îngăduia glume cu privire la chelia sa, de ce m-aş supăra eu?" După căderea lui Sejanus, el hotărî, printr-un capriciu asemănător, să-şi reînnoiască mărinimia. Ca pedeapsă pentru că se prefăcuse bolnavă, Heluo fu căsătorită cu Blandus, un individ vulgar, al cărui bunic, un cavaler de provincie, venise odinioară la Roma ca profesor de retorică. Toţi fură de părere că Tiberius procedase josnic faţă de nepoata lui, dezonorându-şi familia prin această alianţă. Se spunea că nu trebuia să cauţi prea departe printre înaintaşii lui Blandus ca să dai de sclavi.

Gărzile, cărora Macro le făgăduise câte treizeci de monede de aur, primiră cincizeci. Tiberius îşi dădea seama acum că ele reprezentau singurul lui sprijin sigur împotriva poporului şi a Senarului. "Nu există om în Roma - îi spuse el lui Caligula - care n-ar mânca bucuros din carnea mea." Soldaţii din gardă, pentru a-şi arăta credinţa faţă de Tiberius, se plânseră că fuseseră nedreptăţiţi prin însărcinarea paznicilor cu misiunea de a-l duce pe Sejanus la închisoare. În semn de protest, ieşiră din lagăr şi jefuiră suburbiile Romei. Macro îi lăsă în voia lor o noapte întreagă, dar a doua zi în zori, când sună adunarea, toţi cei ce nu se întoarseră până în două ore fură biciuiţi aproape până la moarte.

După câtva timp, Tiberius proclamă o amnistie. Nimeni nu mai putea fi judecat pentru că avusese legături cu Sejanus. Ba chiar, dacă cineva voia să-şi amintească de faptele lui nobile, acum după ce cele rele fuseseră pe deplin răzbunate, şi voia cumva să-i poarte doliu, îi era îngăduit. Mai mulţi cetăţeni o făcură, închipuindu-şi că aceasta era voia lui Tiberius - dar se înşelau, în curând, ei trebuiră să-şi apere capetele împotriva unor acuzaţii cu desăvârşire neîntemeiate, dintre care cea mai obişnuită era cea de incest. Toţi fură executaţi.

Vă veţi fi întrebat, poate, cum de mai rămăseseră senatori sau cavaleri după acest măcel; dar Tiberius umplea golurile prin promovări dese. Să fii născut liber, să nu fi fost condamnat niciodată, să posezi atâtea mii de monede de aur era de ajuns pentru a deveni cavaler, şi candidaţii nu lipseau, deşi taxele de iniţiere erau foarte ridicate. Tiberius devenea din ce în ce mai lacom. Acum, bogătaşii trebuiau să-i lase prin testament cel puţin jumătate din bunurile lor. Dacă n-o făceau, Tiberius descoperea în testament vreun viciu legal care îl anula şi îşi însuşea toată averea, fără a mai lăsa nimic moştenitorilor. Nu cheltuia aproape nimic cu lucrările publice; nu sfârşise nici măcar templul lui Augustus. Reduse împărţirile de grâu şi fondul pentru jocuri. Doar trupele le plătea regulat, şi atâta tot. Cât despre provincii, nici nu se mai ocupa de ele, atâta timp cât impozitele şi tributul erau încasate regulat. Nici nu-şi mai dădea osteneala să numească guvernatori noi, când mureau cei vechi. O delegaţie de spanioli veni să i se plângă într-o zi că rămăseseră de patru ani fără guvernator, iar funcţionarii guvernatorului precedent jefuiau provincia fără ruşine.

- Cum - spuse Tiberius - aţi vrea un guvernator nou? Dar un guvernator nou vă va aduce funcţionari noi şi va fi şi mai rău. Să vă spun o poveste. Un soldat, grav rănit, aştepta pe câmpul de luptă ca medicul să-i lege rana plină de muşte. Unul din camarazii săi, rănit mai uşor, văzând muştele, a vrut să le gonească.

"O, nu! a strigat rănitul. Nu face asta. Muştele astea sunt acum îndopate cu sânge şi mă chinuiesc mult mai puţin decât la început: dacă le vei goni, vor veni altele înfometate şi se va sfârşi cu mine."

Le îngădui parţilor să cotropească Armenia, iar triburilor de peste Dunăre să facă incursiuni în Balcani; germanii, trecând Rinul, jefuiră Franţa. Confiscă bunurile unui mare număr de căpetenii aliate şi de regi mai mărunţi din Franţa, Spania, Siria şi Grecia. Întrebuinţând pretextele cele mai neverosimile, îl uşură pe Vonones de averile sale - vă amintiţi, poate, că Vonones era fostul rege al Armeniei, din pricina căruia izbucnise conflictul dintre fratele meu Germanicus şi Gnaeus Piso - trimiţând oameni de-ai săi care îl ajutaseră să fugă din cetatea Cilicia, unde fusese trimis sub pază de Germanicus, şi care apoi îl urmăriră şi-l asasinară.

Spionii începură să-i acuze pe oamenii bogaţi că dădeau bani cu împrumut depăşind dobânda legală. O lege fixa dobânda la unu şi jumătate la sută, dar ea căzuse de mult în desuetudine şi nu se găsea printre senatori măcar unul care să nu o fi încălcat. Dar Tiberius menţinu validitatea ei. O delegaţie veni la el, rugându-l să lase debitorilor un interval de un an şi jumătate ca să se pună în regulă cu dispoziţiile legii. Tiberius acordă răgazul, ca o favoare nemaiîntâlnită. Rezultatul fu executarea imediată a tuturor datoriilor şi rărirea monedei. Enormele rezerve imobile de aur şi de argint cu care Tiberius umpluse tezaurul fuseseră motivul principal al urcării procentului dobânzii; acum se dezlănţui panica şi bunurile funciare îşi pierdură orice valoare. În cele din urmă, Tiberius fu nevoit să rezolve situaţia împrumutând bancherilor, fără dobânda, un milion de monede de aur din banii publici, pentru ca aceştia să aibă cu ce plăti creditorilor, în schimbul garanţiilor imobiliare. Şi nu ar fi făcut nici măcar atâta, fără sfatul lui Nerva. Din când în când, îl mai consulta pe Nerva, care trăia la Capri, unde era cu grijă ferit de vederea scenelor de desfrâu ale lui Tiberius, fără prea multe veşti din Roma, rămânând poate singurul om din lume care mai credea în nobleţea lui. Lui Nerva (după cum mi-a povestit Caligula mai târziu) el îşi prezenta favoriţii sulemeniţi ca pe nişte bieţi orfani, adunaţi din milă şi cu mintea puţin scrântită, ceea ce le explica îmbrăcămintea şi purtarea

ciudată. Dar Nerva era oare într-adevăr atât de naiv şi atât de orb ca să-l creadă?

Capitolul XXVIII

Cu cât se va vorbi mai puţin de ultimii cinci ani ai domniei lui Tiberius, cu atât va fi mai bine. Nu mă pot hotărî să povestesc amănunţit despre Nero, omorât prin înfometare, nici despre Agrippina, căreia vestea căderii lui Sejanus îi redase puţină nădejde; când înţelese însă că nu-i va folosi la nimic, refuză să se mai hrănească. Un timp fu silită să mănânce cu forţa, dar, în cele din urmă, lăsată să moară după cum dorea. Şi despre Gallus, care muri de tuberculoză; sau despre Drusus, care, transferat din mansarda sa într-o subterană întunecoasă, fu găsit mort, cu gura plină de câlţi smulşi din salteaua sa, pe care îi mestecase spre a-şi înşela foamea... Trebuie să mai pomenesc de scrisorile trimise de Tiberius Senatului, în care se bucura de moartea lui Nero şi a Agrippinei - pe care o acuza acuma de trădare şi de adulter cu Gallus - şi regreta în cazul lui Gallus că "aglomerarea treburilor publice îi amânase într-atâta procesul, încât murise înainte de a i se fi putut dovedi vina". Cât îl priveşte pe Drusus, scria că tânărul fusese cel mai josnic şi mai ticălos trădător pe care-l întâlnise vreodată. Tiberius îl puse pe căpitanul gărzilor care îl supravegheaseră să citească în public toate reflecţiile subversive ale lui Drusus în închisoare. Niciodată nu se citise în Senat un document mai cutremurător. Reieşea limpede că tânărul fusese bătut, chinuit şi batjocorit de căpitan şi de soldaţi, ba chiar şi de sclavi, şi că din zi în zi i se împuţinase hrana şi apa cu o cruzime rafinată, fărâmă cu fărâmă, picătură cu picătură.

Tiberius porunci căpitanului să citească şi blestemul lui Drusus pe patul de moarte. Era o imprecaţie sălbatică, dar bine compusă. Îl acuza pe Tiberius de avariţie, de trădare, de obscenitate, de sadism, de omorul lui Germanicus, Postumus şi de alte crime (pe care le săvârşise, în cea mai mare parte, dar despre care nu se pomenise până atunci niciodată în public). El cerea zeilor ca toată suferinţa şi nenorocirea pricinuită de Tiberius altora să apese asupra lui, ca o povară înăbuşitoare, în somn şi veghe, zi şi noapte, în toate clipele vieţii sale, să-l copleşească în ora morţii şi să-l dea pradă chinurilor veşnice.

Senatorii întrerupeau citirea prin exclamaţii de groază prefăcută: dar aceste "oh"-uri şi "vai"-uri ascundeau uluirea lor, văzând că Tiberius făcea de bunăvoie cunoscută o atare denunţare a crimelor sale. După cum am aflat mai târziu de la Caligula, Tiberius suferea pe atunci de insomnie şi de temeri superstiţioase, şi se aştepta într-adevăr la compătimirea Senatului. El îi explicase lui Caligula cu lacrimi în ochi că uciderea rudelor sale îi fusese impusă atât de ambiţia lor nemăsurată, cât şi de politica transmisă de Augustus (spunea Augustus şi nu Livia) - de a aşeza liniştea publică mai presus de sentimentele sale personale. Caligula, care nu dăduse niciodată nici cea mai mică dovadă de durere sau de mânie la vederea felului în care îi trata Tiberius pe mama sau pe fraţii săi, aproba tot ce-i spunea moşneagul, apoi, numaidecât, începea să-i povestească despre un viciu nou, pe care-l învăţase de la nişte sirieni. Era singurul mijloc de a-l linişti pe Tiberius, când avea accese de remuşcări.

Lepida, care îl trădase pe Drusus, nu-i supravieţui multă vreme. Acuzată de adulter cu un sclav şi neputând nega învinuirea (căci fusese găsită în pat cu el), îşi luă viaţa.

Caligula îşi petrecea cea mai mare parte din timp la Capri; totuşi, din când în când, Tiberius îl trimitea la Roma spre a-l supraveghea pe Macro. Acesta îndeplinea acum toate atribuţiile lui Sejanus, şi le îndeplinea bine: avusese înţelepciunea să dea a înţelege senatorilor că cel dintâi care se va încumeta să-i voteze vreun titlu va trebui să-şi apere capul împotriva unei acuzaţii de fals, de trădare sau de incest.

Tiberius îl desemnase pe Caligula ca succesor pentru mai multe motive. Primul era că popularitatea lui Caligula, ca fiu al lui Germanicus, îi ţinea în frâu pe cei care ar fi uneltit dezordini, dacă nu s-ar fi temut că ar atrage uciderea tânărului. Apoi, Caligula îl slujea ca nimeni altul, fiind în acelaşi timp unul dintre puţinii oameni destul de stricaţi pentru ca Tiberius, prin comparaţie, să se simtă o persoană virtuoasă. În al treilea rând, nici nu credea că de fapt Caligula va ajunge vreodată împărat. Thrasyl, în care avea desăvârşită încredere (căci nu se întâmplase ca vreo prezicere de-a lui să nu se îndeplinească), îi spusese: "Caligula nu poate ajunge împărat, după cum nu poate galopa prin golf, de la Baiae la Puteoli." El mai spusese: "Şi peste zece ani, tot Tiberius Cezar va fi împărat." Şi, într-adevăr, aşa se întâmplă, dar cu un alt Tiberius Cezar.

Tiberius ştia multe, dar existau lucruri pe care Thrasyl nu i le spunea. De pildă, ştia de soarta lui Gemellus, care nu îi era cu adevărat nepot, căci nu Castor, ci Sejanus îi fusese tată. Într-o zi îi spuse lui Caligula:

- Te fac succesorul meu principal, îl numesc pe Gemellus al doilea urmaş al meu, dacă mori înaintea lui, dar asta e doar o formalitate. Ştiu că îl vei omorî pe Gemellus, dar apoi alţii te vor omorî pe tine.

Spunea acestea cu gândul că avea să le supravieţuiască amândurora. Apoi adăugă, citând dintr-unul din tragicii greci:

- "După moartea mea, focul poate cuprinde tot pământul".

Dar între timp, Tiberius era în viaţă. Spionii mai erau la lucru şi, din an în an, execuţiile se înmulţeau. Dintre toţi senatorii din timpul lui Augustus, abia doi sau trei mai supravieţuiseră. Macro şovăia mult mai puţin decât Sejanus să verse sânge. Şi, oricum, Sejanus fusese fiul unui cavaler, pe când tatăl lui Macro se născuse sclav. Printre noile victime se găsea Plancina, care, de la moartea Liviei, nu mai avea pe nimeni să o apere. Fu din nou acuzată că-l otrăvise pe Germanicus, căci era foarte bogată. Tiberius nu voise să o condamne cât timp trăise Agrippina, ca să nu-i ofere nenorocitei această ultimă bucurie. În ce mă priveşte, am aflat fără supărare că trupul Plancinei fusese azvârlit de pe Scara Lacrimilor, deşi ea se sinucisese, ca să evite execuţia.

Într-o zi, aşezându-se la masă cu Tiberius, Nerva declară că nu-i era foame şi se scuză că nu mănâncă. Cum el era pe deplin sănătos şi părea cu totul mulţumit de viaţa sa liniştită la Capri, Tiberius se gândi mai întâi că luase în ajun un purgativ şi că voia să-şi odihnească stomacul. Dar postul continuă şi a doua zi, apoi în zilele următoare, şi Tiberius începu să se teamă că Nerva voia să moară de foame. Veni să se aşeze lângă el şi îl întrebă de ce nu mănâncă. Nerva se scuză din nou şi spuse că nu-i era foame. Tiberius se gândi că era supărat pe el pentru că nu-l consultase mai curând cu privire la criza financiară.

- Ai mânca mai cu poftă - îl întrebă el - dacă aş anula toate legile care fixează procentul împrumuturilor la o cifră pe care o socoteşti prea mică?

- Nu e asta - spuse Nerva. Nu mi-e foame, atât.

A doua zi, Tiberius îi spuse:

- Am scris Senatului. Mi s-a povestit că există la Roma doi-trei indivizi care au ca meserie delaţiunea şi îşi câştigă viaţa acuzându-i pe ceilalţi. Nu-mi trecuse niciodată prin cap că, răsplătind credinţa faţă de

stat, riscam să-i încurajez pe oameni să-şi îndemne prietenii la fărădelegi, ca apoi să-i trădeze, dar asta se pare că s-a întâmplat în mai multe rânduri. Am spus Senatului să execute îndată pe toţi cei ce vor fi dovediţi de asemenea fapte infame. Şi acum, poate vei mânca ceva?

Nerva îi mulţumi, îl felicită pentru hotărârea luată, dar adăugă că tot nu avea poftă deloc. Tiberius fu disperat:

- Dar dacă nu mănânci, Nerva, vei muri - şi atunci ce se va întâmpla cu mine? Tu ştii ce înseamnă pentru mine prietenia şi sfaturile tale. Mănâncă, te implor! Dacă mori, lumea va gândi că eu sunt de vină, sau cel puţin că ai murit de foame din scârbă faţă de mine. Nu muri, Nerva! Eşti singurul prieten adevărat ce mi-a rămas.

- N-are rost, Cezar - spuse Nerva. Nu-mi cere să mănânc. Stomacul meu nu ar păstra nimic. Nimeni, sunt sigur, nu va avea vreodată ideile de care vorbeşti. Eşti cunoscut ca bun şi înţelept, iar pe mine nimeni nu are motiv să mă considere ingrat, nu-i aşa? Dacă trebuie să mor, trebuie să mor, asta e tot. Moartea este soarta comună a oamenilor. Voi avea măcar mângâierea să mor înaintea ta.

Tiberius nu se lăsă convins, dar în curând Nerva nu mai avu putere nici măcar să răspundă la întrebările sale. El muri după nouă zile.

Apoi fu rândul lui Thrasyl. Moartea sa fu vestită de o şopârlă - o şopârlă micuţă, ce străbătu masa de piatră şi i se sui pe deget, în timp ce el prânzea la soare împreună cu Tiberius.

- Vii să mă vesteşti, frate? întrebă Thrasyl. Te aşteptam.

Apoi, întorcându-se către Tiberius, îi spuse:

- Viaţa mea şi-a atins capătul, Cezar, adio. Nu ţi-am spus niciodată vreo minciună. Tu mi-ai spus multe. Dar bagă de seamă când te va vesti şopârla ta!

Închise ochii: după câteva clipe era mort.

Tiberius îndrăgise animalul cel mai extraordinar ce fusese văzut vreodată la Roma. Girafele stârniseră uimirea generală când fuseseră aduse prima oară, la fel şi rinocerii, dar acesta, deşi nu era atât de mare, avea o înfăţişare mult mai stranie. Venea dintr-o insulă numită Java, aşezată dincolo de Indii. Era un fel de şopârlă acoperită cu solzi, lungă de nouă picioare, al cărei cap îngrozitor adăpostea o limbă lungă şi ascuţită. Când Tiberius o găsise prima oară, spusese că de aci înainte va crede în existenţa monştrilor răpuşi de Hercule şi Teseu. Era numit dragonul fără aripi; Tiberius însuşi o hrănea în fiecare zi cu gândaci, cadavre de şoareci şi tot felul de mortăciuni. Avea un miros nesuferit, dispoziţii urâte, crude şi apucături respingătoare. Tiberius şi acest monstru se înţelegeau de minune. După prevestirea lui Thrasyl, Tiberius, socotind că acesta voise să spună că dragonul îl va muşca într-o zi, închise animalul într-o cuşcă, cu gratii prea strâmte ca să-şi poată scoate afară capul pocit.

Tiberius ajunsese la şaptezeci şi opt de ani; întrebuinţarea permanentă a myrhului şi a altor afrodiziace îl slăbise mult, dar se îmbrăca elegant şi încerca să se poarte ca un om în puterea vârstei. După moartea lui Nerva şi a lui Thrasyl, se plictisi de Capri şi hotărî la începutul lui martie să înfrunte soarta, întorcându-se la Roma. Înaintă în etape scurte şi se opri în cele din urmă într-o vilă aşezată pe Via Appia, aproape de zidurile Cetăţii. Dar abia sosit acolo, dragonul îi dădu prevestirea anunţată de Thrasyl. Venind la amiază să-i dea de mâncare, Tiberius îl găsi mort în cuşcă, acoperit cu un roi de furnici mari şi negre, care încercau să-i smulgă bucăţi din carnea fragedă. El văzu într-asta un semn că, de va merge mai departe, va muri ca şi dragonul, iar mulţimea îi va sfâşia cadavrul în bucăţi. Se întoarse repede înapoi. Dar călătorind pe o vreme cu vânt de la răsărit, prinse o răceală care se agravă, fiindcă

luă parte la nişte jocuri organizate de soldaţii unei garnizoane aşezate în drumul său. Fu rugat să arunce o suliţă într-un mistreţ introdus în arenă. Aruncă una şi nu nimeri ţinta; supărat, ceru alta. Fusese întotdeauna mândru de îndemânarea sa la aruncarea suliţei şi nu voia să-i lase pe soldaţi să creadă că bătrâneţea îi împuţinase puterile. Se încălzi şi se înfurie aruncând suliţă după suliţă, încercând să atingă mistreţul de la o depărtare prea mare. În cele din urmă, oboseala îl sili să renunţe. Mistreţul nu fusese atins; Tiberius porunci să fie eliberat pentru a i se răsplăti iscusinţa cu care îi evitase suliţele.

Răceala îi coborî la ficat; îşi urmă totuşi drumul spre Capri. Ajunse la Misenum, punctul cel mai apropiat de golful Napoli; acolo îşi avea cartierul general flota de vest. Marea era prea agitată pentru traversare, ceea ce îl mânie pe Tiberius. Pe promontoriul de la Misenum avea o vilă splendidă, care aparţinuse odinioară faimosului epicurian Lucullus. Se instală acolo cu suita sa, printre care se găseau Caligula şi Macro. Pentru a arăta că nu suferea de nimic grav, Tiberius oferi un ospăţ bogat tuturor funcţionarilor din oraş. Cheful dura de câtăva vreme, când medicul lui Tiberius îi ceru îngăduinţa să se retragă; unele ierburi, după cum se ştie, au putere mai mare când sunt culese la miezul nopţii sau într-o anumită fază a lunii şi Tiberius era obişnuit să-şi vadă medicul ridicându-se de la masă pentru asemenea motive. Dar, luându-i mâna să i-o sărute, medicul o ţinu mai mult decât era nevoie şi Tiberius ghici că îi pipăia pulsul, pentru a-i măsura slăbiciunea. Pentru a-l pedepsi, îl sili să se reaşeze şi prelungi banchetul până dimineaţa, ca să arate că nu era bolnav. A doua zi abia mai sufla: vestea că era pe moarte se întinse în tot oraşul, ajungând până la Roma. În urmă cu câtva timp, Tiberius îi poruncise lui Macro să-i acuze de trădare pe unii senatori de frunte care îi displăceau şi să aibă grijă să fie condamnaţi, indiferent prin ce mijloc.

Macro îi cuprinse pe toţi într-un rechizitoriu pe care îl pregătea împotriva unei femei, soţia unui spion al lui Janus, cu care avea o răfuială de încheiat; femeia îi respinsese propunerile amoroase. Toţi cei vizaţi fură învinuiţi de adulter cu această femeie, cât şi de luarea în deşert a numelui lui Tiberius. Intimidând liberţii şi torturând sclavii, Macro obţinu toate mărturiile de care avea nevoie - trebuie spus că pe vremea aceea liberţii şi sclavii pierduseră de mult orice urmă de ataşament şi credinţă faţă de stăpânii lor. Procesul începu. Dar prietenii acuzaţilor observară că, deşi Macro condusese el însuşi anchetarea martorilor şi torturarea sclavilor, nu fusese depusă obişnuita scrisoare imperială care îi aproba faptele; de aici traseră concluzia că Macro putuse foarte bine adăuga, din proprie iniţiativă, câteva nume ale duşmanilor săi pe lista alcătuită de Tiberius. Victima principală a acestor acuzaţii vădit absurde era Arruntius, cel mai în vârstă şi mai respectat dintre senatori. Cu un an înaintea morţii sale, Augustus declarase că, în lipsa lui Tiberius, doar Arruntius ar fi meritat să fie ales împărat. Tiberius mai încercase o dată să-l acuze de trădare, dar în zadar. Bătrânul Arruntius era singura legătură ce mai rămânea cu epoca lui Augustus, şi sentimentul public se ridicase cu atâta violenţă împotriva acuzatorilor săi, deşi se bănuia că acţionaseră din porunca lui Tiberius, încât aceştia fură judecaţi la rândul lor, dovediţi ca sperjuri şi condamnaţi la moarte. Se ştia că, de curând, Macro avusese o ceartă cu Arruntius într-o problemă bănească, aşa încât procesul fu amânat până la sosirea confirmării imperiale. Dar cum Tiberius neglijase să răspundă Senatului, Arruntius şi ceilalţi acuzaţi petrecură un timp în închisoare, în sfârşit, Tiberius îşi trimise aprobarea şi ziua procesului fu fixată. Arruntius se hotărâse să se ucidă înainte de deschiderea dezbaterilor, pentru a preîntâmpina confiscarea averii sale şi pentru a nu-şi lăsa nepoţii pe drumuri. Tocmai îşi lua rămas-bun de la

câţiva prieteni vechi, când sosi la Roma ştirea despre boala gravă a lui Tiberius. Prietenii săi îl rugară atunci să-şi amâne sinuciderea până în ultima clipă: dacă îi va supravieţui lui Tiberius, va fi, desigur, achitat de urmaşul lui.

- Nu - spuse el - , am trăit prea mult. Viaţa mea a fost îndeajuns de grea pe vremea când Tiberius împărţea puterea cu Livia. A ajuns aproape de nesuferit pe când o împărţea cu Sejanus. Dar Macro este mai scelerat decât Sejanus şi veţi vedea cum Caligula, cu educaţia primită la Capri, va fi un împărat şi mai rău decât Tiberius. Nu vreau să ajung la bătrâneţe sclavul unui astfel de stăpân.

Luă apoi un pumnal şi îşi tăie venele de la mâini. Vorbele lui stârniră indignare, căci Caligula era iubit de toţi şi lumea se aştepta ca el să devină un al doilea Augustus, chiar mai bun decât primul. Nimeni nu se gândea să-i reproşeze aparenta credinţă faţă de Tiberius; dimpotrivă, se admira iscusinţa cu care îşi salvase capul şi cu care îşi ascundea pretinsele sentimente.

Tiberius intră în agonie. Medicul îi spuse lui Macro că mai avea cel mult două zile de trăit. Toată curtea era în fierbere. Macro şi Caligula erau cu desăvârşire înţeleşi. Caligula respecta popularitatea lui Macro printre soldaţii din gardă, iar Macro pe cea a lui Caligula în rândurile întregului popor, fiecare bazându-se pe sprijinul celuilalt. Apoi, Macro îi datora lui Caligula ascensiunea la putere. Şi, în plus, Caligula întreţinea o legătură cu soţia lui Macro, iar acesta închidea ochii. Tiberius comentase odată destul de acru ataşamentul lui Macro faţă de Caligula. "Ai dreptate, îi spusese el, să părăseşti soarele apus pentru cel ce răsare."

Macro şi Caligula începură să trimită curieri către toţi comandanţii de armate, anunţându-i că împăratul era pe moarte şi că îl numise pe Caligula urmaş, înmânându-i inelul. Într-adevăr, Tiberius, într-un moment de luciditate, îl chemase pe Caligula şi îşi scosese inelul de pe deget. Dar imediat îşi schimbase gândul: pusese inelul la loc pe deget şi apoi îşi strânsese pumnii cu toată puterea ce-i mai rămăsese, pentru a împiedica parcă să-i fie scos. Când îşi pierdu din nou cunoştinţa şi încetă să mai dea vreun semn de viaţă, Caligula îi scoase liniştit inelul. Acum se fălea cu el, arătându-l tuturor şi primind felicitări şi dovezi de supunere.

Dar Tiberius nu era încă mort. El gemu, făcu o mişcare, apoi se aşeză în pat şi îşi chemă servitorii. Deşi slăbit de postul lung pe care îl ţinuse, era cu totul restabilit. Nu făcea pentru prima oară pe mortul pentru ca apoi să-şi revină. Strigă din nou, dar nimeni nu-l auzi. Servitorii erau cu toţi în cămara cu vinuri, pe cale să bea în sănătatea lui Caligula. Dar în curând, un sclav mai cutezător se apropie pentru a vedea ce se putea fura din camera mortuară, cât timp nu se afla nimeni acolo. Camera era întunecoasă. Fu aproape să înnebunească de groază, auzindu-l deodată pe Tiberius strigând:

- Unde sunt servitorii? Nu m-au auzit? Vreau nişte pâine, brânză, o omletă, două felii bune de viţel şi un pahar de vin de Chios, repede! Dar mii de draci! Cine mi-a furat inelul?

Sclavul se năpusti afară din cameră, izbindu-se aproape de Macro care trecea.

- Împăratul trăieşte, stăpâne! Vrea de mâncare şi îşi cere inelul!

Vestea se răspândi în palat: urmă o scenă ridicolă. Mulţimea care îl înconjura pe Caligula se împrăştie în toate direcţiile. "Mulţumiri zeilor, se striga, ştirea a fost falsă! Trăiască Tiberius!" Caligula se găsea într-o stare jalnică de umilinţă şi de groază. El îşi scoase inelul din deget, căutând un loc unde să-l ascundă.

Numai Macro îşi păstră sângele-rece.

- Ce minciună absurdă! strigă el. Sclavul e nebun! Porunceşte să fie

crucificat, Cezar! Acum o oră l-am părăsit pe bătrânul împărat mort!

El şopti câteva vorbe la urechea lui Caligula, care dădu din cap cu vădită uşurare şi recunoştinţă. Apoi plecă grăbit spre camera lui Tiberius. Acesta, în picioare, înjurând şi gemând, se târa anevoie spre uşă. Macro îl ridică în braţe, îl aruncă înapoi pe pat şi îl înăbuşi cu o pernă. Caligula stătea şi privea.

Tovarăşii de captivitate ai lui Arruntius fură eliberaţi - dar mulţi dintre ei aveau să regrete mai târziu că nu-i urmaseră exemplul. În afară de senatori, se mai găseau în închisoare vreo cincizeci de bărbaţi şi femei acuzaţi de trădare. Nu aveau nici o trecere în Senat, cei mai mulţi dintre ei fiind negustori care nu voiseră să plătească "tributul de protecţie" cerut de căpitanii lui Macro în toate cartierele oraşului. Fuseseră judecaţi şi condamnaţi, urmând să fie executaţi la 16 martie. La auzul morţii lui Tiberius, aproape că înnebuniră de bucurie la gândul că erau salvaţi. Dar Caligula se găsea încă la Misenum şi apelul lor nu putea să-i fie înmânat la timp; iar guvernatorul închisorii se temu să nu-şi piardă locul, dacă amâna execuţia. Prizonierii fură deci ucişi şi aruncaţi de pe Scara Lacrimilor, după obicei.

Fu semnalul unei izbucniri de furie populară împotriva lui Tiberius. "Înţeapă ca o viespe moartă!" strigă cineva. Mulţimea se adună la colţul străzilor, rugând solemn pe mama noastră Gea şi pe Judecătorii Morţilor să nu acorde cadavrului şi sufletului acestui monstru nici odihnă, nici pace, până în ziua dezagregării universale. Corpul lui Tiberius fu adus la Roma sub o puternică escortă de gărzi. Caligula urma convoiul funerar pe jos şi ţăranii se adunau în jurul lui nu în doliu, ci în haine de sărbătoare, plângând de recunoştinţă că zeii le păstraseră ca stăpân pe un fiu al lui Germanicus. Ţărănci bătrâne strigau: "Caligula, scumpul nostru, puişorul nostru! Micuţul nostru! Steaua noastră!"

La câteva leghe de Roma, el plecă înainte, pentru a pregăti primirea solemnă a corpului în oraş. Dar, după trecerea sa, mulţimea baricadă Via Appia cu scânduri şi cu blocuri de piatră. Când avangarda escortei apăru, începură urletele: "Tiberius în Tibru! Să-l aruncăm de pe Scara Lacrimilor! Fie veşnic blestemat!" Conducătorul grupului strigă: "Soldaţi, noi, romanii, nu vrem acest cadavru blestemat în Cetate. Ne va aduce nenoroc. Duceţi-l în Atella şi ardeţi-l pe jumătate în amfiteatru." Trebuie să spun că arderea pe jumătate era soarta obişnuită a cerşetorilor şi a nenorociţilor. Atella era un oraş renumit printr-un soi de mascaradă câmpenească organizată în fiecare an acolo de Sărbătoarea recoltei. Tiberius, care avea aici o vilă, transformase aceste nevinovate petreceri ţărăneşti într-un model de corupţie rafinată; îi silise pe locuitorii din Atella să construiască un amfiteatru unde se reprezenta noul spectacol, pe care îl concepuse chiar el.

Macro porunci oamenilor săi să atace baricadele. Mulţi cetăţeni fură ucişi sau răniţi, iar trei-patru soldaţi doborâţi cu lovituri de bolovani. În sfârşit, Caligula făcu să înceteze dezordinea, şi corpul lui Tiberius fu ars, după reguli, pe Câmpul lui Marte. Caligula ţinu cuvântarea funebră, care avu un caracter convenţional şi ironic. Lumea aprecie faptul că vorbise îndeosebi despre Augustus şi Germanicus şi foarte puţin despre Tiberius.

În seara aceea, în timpul banchetului, Caligula povesti o întâmplare care îi făcu să plângă pe toţi cei de faţă şi care îi aduse multă cinste. Într-o dimineaţă, la Misenum, deşteptat ca de obicei de durerea ce i-o pricinuia soarta mamei şi a fraţilor săi, el se hotărâse în sfârşit să se răzbune cu orice preţ pe omorâtor. Cu pumnalul tatălui său în mână, intrase cu îndrăzneală în camera lui Tiberius. Împăratul, pradă unui vis urât, gemea şi se zvârcolea în pat. Caligula ridică încet pumnalul, când o voce divină îi răsunase în urechi:

"Opreşte-te, strănepoate! E o fărădelege să-l ucizi!"

"O, zeule Augustus! răspunsese Caligula. Mi-a ucis mama şi fraţii, urmaşii tăi. Nu e de datoria mea să-i răzbun, chiar dacă întreaga lume se va feri de mine ca de un paricid?"

"Fii generos - spusese Augustus - tu, care vei fi împărat după el, ceea ce vrei să faci e nefolositor. Din porunca mea, Furiile îi răzbună pe scumpii tăi dispăruţi în fiecare noapte, în timp ce doarme."

Caligula pusese atunci pumnalul pe masă şi părăsise camera. Nu explică ce spusese Tiberius la deşteptare, găsind pumnalul pe masă; se putea crede că acesta nu îndrăznise să pomenească de incident.

Capitolul XXIX

Când deveni împărat, Caligula avea douăzeci şi cinci de ani. Nici un stăpânitor în toată istoria lumii nu fusese salutat cu mai multă dragoste şi nu găsise înainte-i o sarcină mai uşoară. Poporul nu cerea decât pacea; tezaurul era plin, armata bine pregătită; cât despre sistemul administrativ, îi trebuia doar puţină îngrijire spre a-şi regăsi perfecţiunea, căci, cu toată nepăsarea lui Tiberius, impulsul dat de Livia dăinuia încă. Socotiţi apoi dragostea şi încrederea nelimitată acordate unui fiu al lui Germanicus şi adăugaţi uşurarea ce o resimţea toată lumea pentru că scăpase de Tiberius. Ce prilej minunat pentru Caligula să se înscrie în istorie sub numele de "Caligula cel bun", "Caligula cel înţelept" sau "Caligula salvatorul"! Dar la ce bun să mai revin asupra acestui lucru? Dacă ar fi fost aşa cum şi-l închipuia lumea, Caligula n-ar fi trăit mai mult decât fraţii săi şi n-ar fi fost niciodată ales ca urmaş de Tiberius. Aminteşte-ţi, Claudius, de dispreţul cu care trata bătrânul Athenodor contingenţele imposibile. "De-ar fi avut mânji calul troian, spunea el, astăzi caii ar fi mai ieftin de hrănit."

La început, lui Caligula i se păru amuzant să întărească ideea absurdă pe care întregul imperiu - în afară de mama mea, de mine, de Macro şi de încă una sau două persoane - şi-o făcea asupra lui, ba chiar să înfăptuiască unele lucruri care s-o confirme. Voia totodată să-şi asigure poziţia. Libertatea lui completă de acţiune întâlnea, de altfel, două piedici. Cea dintâi era Macro, a cărui autoritate îl făcea primejdios. Cea de-a doua, Gemellus. Căci, deschizându-se testamentul lui Tiberius - pe care acesta, din prudenţă, îl alcătuise fără alţi martori decât nişte liberţi şi nişte pescari neştiutori de carte - se văzu că moşneagul, din dorinţa de a încurca lucrurile, în loc să-l numească pe Caligula singurul moştenitor şi pe Gemellus al doilea la rând, în cazul vreunui accident, îi numise pe amândoi, cu sarcina să domnească pe rând, câte un an fiecare. Gemellus însă era minor şi deci nu făcea încă parte din Senat, pe când Caligula era magistrat de rangul al doilea, cu câţiva ani înainte de vârsta legală, şi apoi era şi pontif.

Aşa încât Senatul acceptă cu uşurinţă punctul de vedere al lui Caligula, după care Tiberius nu se găsea în deplina posesie a facultăţilor sale mintale în clipa când redactase testamentul; el obţinu deci toată puterea, fără restricţii. Caligula opri şi partea lui Gemellus din Caseta Privată, sub cuvânt că ea făcea parte integrantă din privilegiile suveranităţii. În afară de acest amănunt, el execută toate clauzele testamentului şi plăti, fără întârziere, toate legatele lui Tiberius.

Fiecare om din gardă trebuia să obţină câte cincizeci de monede de aur. Spre a-şi asigura credinţa lor pentru momentul când ar vrea să scape de Macro, Caligula le plăti îndoit. Achită poporului roman cele

patru sute cincizeci de mii de monede de aur lăsate de Tiberius şi mai adăugă trei pe cap de om, spunând că vrusese să o facă încă de la majoratul său, dar că fostul împărat se împotrivise. Pentru soldaţii din armată era prevăzută aceeaşi sumă ca şi în testamentul lui Augustus, dar de data aceasta fu plătită de îndată. Mai mult încă, el achită toate sumele lăsate prin testament de Livia, pe care noi, legatarii ei, le socoteam de mult pierdute. Mie mi se părură cele mai interesante articole din testament acelea prin care Tiberius îmi lăsa toate operele istorice dăruite odinioară mie de Pollion, şi care îmi fuseseră luate, ca şi un mare număr de alte volume de preţ, precum şi o sumă de douăzeci de mii de monede de aur. Tiberius mai lăsă şi Marii Vestale, nepoata Vipsaniei, o sută de mii de piese de aur, spre a le cheltui după dorinţa ei, pentru sine sau pentru Ordinul Vestalelor. Marea Vestală, care era nepoata lui Gallus, cel ucis de Tiberius, topi monedele făcând o urnă de aur pentru cenuşa lui.

Graţie legatelor Liviei şi ale lui Tiberius, mă găseam acum la largul meu. Spre marea mea uimire, Caligula îmi înapoie şi cele cincizeci de mii de monede de aur ce i le trimisesem lui Germanicus în timpul răscoalei; auzise toată povestea de la maică-sa. Mă sili să-i primesc, spunându-mi că, dacă mai protestam, îmi va plăti şi dobânda: era o datorie faţă de memoria tatălui său.

Când i-am pomenit Calpurniei de proaspăta mea bogăţie, ea a părut mai curând mâhnită decât veselă.

- Asta nu îţi va aduce noroc - spuse ea. Era mai bine să ai asigurat un trai modest, cum aveai mai înainte, decât să rişti să-i vezi pe denunţători luându-ţi averea întreagă, după ce te vor fi acuzat de trădare.

Calpurnia, după cum am spus, luase pe lângă mine locul Acteei. Era foarte înţeleaptă pentru cei şaptesprezece ani ai ei.

- Ce vrei să spui, Calpurnia? am întrebat-o. Spioni? Nu mai există astăzi spioni la Roma şi nu se mai intentează procese de trădare.

- Nu am auzit ca spionii să fi fost îmbarcaţi pe aceeaşi corabie cu sprintienii - spuse ea. (Căci Caligula îi exilase pe "orfanii" fardaţi ai lui Tiberius. Într-un gest public de respect faţă de morală, îi trimisese pe toţi în Sardinia, o insulă foarte nesănătoasă, unde le spusese să-şi câştige cinstit existenţa, construind drumuri. Câţiva dintre ei, de cum li se puseră în mână târnăcoape şi lopeţi, se culcară la pământ şi muriră; dar ceilalţi, chiar cei mai delicaţi, se hotărâră să muncească, sub ameninţarea biciului. Dar în scurt timp norocul le surâse. Fură capturaţi de nişte piraţi şi duşi la Tyr, fiind vânduţi ca sclavi unor desfrânaţi bogaţi.)

- Dar, Calpurnia, nu vor îndrăzni să-şi reînceapă denunţurile!

Ea îşi puse deoparte lucrul.

- Claudius, nu sunt nici cunoscătoare în politică, nici învăţată, dar ştiu să mă slujesc de simplul meu bun-simţ de prostituată şi să fac adunări. Câţi bani a lăsat bătrânul împărat?

- Cam douăzeci şi şapte de milioane de monede de aur. O grămadă de bani.

- Şi cât a cheltuit împăratul cel nou plătind legate şi daruri?

- Cel puţin trei milioane şi jumătate.

- Şi, de când e împărat, câte pantere şi urşi, câţi lei şi tigri, câţi tauri sălbatici a adus pentru amfiteatre şi circ?

- Douăzeci de mii, poate; probabil mai mult.

- Şi câte alte animale au fost sacrificate în temple?

- Nu ştiu. Cred că între o sută şi două sute de mii.

- Aceşti flamingi şi antilope, zebre şi castori trebuie să-l fi costat

ceva! Ei bine, preţul animalelor, salariul vânătorilor, cel al gladiatorilor - mi s-a spus că ei câştigă acum de patru ori mai mult decât pe timpul lui Augustus - banchetele oficiale, carele împodobite, reprezentaţiile teatrale - se spune că, rechemându-i pe actorii exilaţi de Tiberius, le-a plătit pentru toţi anii când n-au putut munci - frumos, nu? - şi, zei! tot ce-a mai cheltuit pentru curse! Aşa că, una peste alta, nu cred să-i fi rămas mai mult de douăzeci de milioane, aşa e?

- Cred că nu greşeşti cu mult, Calpurnia.

- Şapte milioane în trei luni! În felul acesta, cum i-ar putea ajunge banii, chiar dacă bogătaşii care vor muri îi vor lăsa toată averea lor? Veniturile imperiului nu mai sunt cele de pe timpul când bunica ta conducea şi controla socotelile.

- Poate că va deveni mai econom după ce îi vor trece primele fumuri ale bogăţiei. Are de altfel o scuză bună: sub domnia lui Tiberius, păstrarea banilor în lăzile tezaurului a avut un efect dezastruos pentru comerţ. El vrea să repună câteva milioane în circulaţie.

- În sfârşit, tu îl cunoşti mai bine decât mine. Poate că va şti să se oprească la timp. Dar, dacă urmează în felul acesta, în doi ani nu va mai avea un ban - şi atunci cine va plăti? De aceea am vorbit de spioni şi de procese de trădare.

- Calpurnia - i-am spus - cât timp mai am bani, vreau să-ţi cumpăr un colier de perle. Eşti tot atât de deşteaptă pe cât eşti de frumoasă. Nădăjduiesc numai că eşti şi tot atât de discretă.

- Dacă nu te superi, aş prefera să-mi dai bani - spuse ea.

A doua zi i-am dat cinci sute de monede de aur. Calpurnia, prostituată şi fiică de prostituată, era mai inteligentă, mai leală, mai bună la suflet şi mai cinstită decât oricare dintre cele patru patriciene cu care am fost căsătorit. Am început să-i împărtăşesc toate tainele mele şi pot spune de pe acum că nu am regretat niciodată.

De cum se sfârşiră funeraliile lui Tiberius, Caligula porni, în ciuda vremii proaste, spre insulele unde erau înmormântaţi Nero şi Agrippina; culese resturile lor, pe jumătate arse, puse să fie incinerate cum se cuvine şi le aşeză în cavoul lui Augustus. El institui o nouă sărbătoare anuală, cu lupte de gladiatori şi curse de tauri, în memoria mamei sale, precum şi sacrificii anuale pentru manii ei şi ai fraţilor săi. Dădu lunii septembrie numele de Germanicus, după cum se dăduse lunii precedente cel de Augustus. Printr-un singur decret, o potopi pe mama mea cu tot atâtea onoruri câte îi fuseseră decernate Liviei într-o viaţă întreagă, numind-o şi Preoteasă a lui Augustus.

Proclamă apoi amnistia generală, îi rechemă pe toţi exilaţii şi puse în libertate prizonierii politici. El strânse chiar un teanc de acte de acuzare privindu-i pe mama şi fraţii săi şi le arse în public, în Forum, jurând că nu le citise, aşa că toţi denunţătorii şi cei care contribuiseră cu ceva la nenorocirea rudelor sale iubite nu mai aveau a se teme de nimic. Orice urmă a acestor zile nefaste pierise în flăcări, în realitate, el arsese doar copiile, păstrând originalele. Ca şi Augustus, supuse unei verificări severe cele două ordine şi-i elimină pe toţi membrii nedemni. Ca şi Tiberius, refuză orice alt titlu în afară de cel de împărat şi de "Protector al poporului" şi interzise să i se ridice statui. Mă întrebam cât o să ţină această toană a lui şi cât timp va respecta făgăduiala dată senatorilor cu ocazia investirii lui cu puterea supremă, că o va împărţi cu ei şi va rămâne slujitorul lor credincios.

După şase luni, în septembrie, mandatul consulilor expiră şi Caligula îşi acordă sieşi rangul de consul. Şi pe cine credeţi că şi-l alese drept coleg? Pe mine însumi! Iar eu, care cu douăzeci şi trei de ani în urmă îl implorasem pe Tiberius să-mi acorde însărcinări reale, nu onoruri

goale, mi-aş fi dat acum bucuros demisia în favoarea oricui. Nu pentru că aş fi dorit să mă reîntorc la scrierile mele, căci tocmai sfârşisem istoria etruscilor şi nu începusem nimic nou. Dar uitasem toate regulile procedurii şi toate formulele legale pe care odinioară le învăţasem cu atâta osteneală şi, mai ales, mă simţeam grozav de stânjenit în Senat. Nu mă pricepeam să trag sfori, nu posedam arta de a pune în mişcare oamenii sau de a mă adresa celor de care depindeau într-adevăr lucrurile. Chiar de la început am dat de bucluc, din pricina lui Caligula. Mă însărcinase să pun în lucru nişte statui ale lui Nero şi Drusus, ce trebuiau ridicate în Forum. Întreprinderea grecească unde le comandasem se obligase să mi le predea la data fixată pentru inaugurare, la începutul lui decembrie. Cu trei zile înainte, am vrut să arunc o privire asupra statuilor. Ticăloşii nici nu le începuseră! Ei născociră o poveste oarecare despre o marmură de anumită culoare ce, spuneau ei, abia sosise.

M-am înfuriat grozav (cum mi se întâmplă des, dar supărarea mea nu ţine niciodată mult) şi le-am declarat că, dacă statuile nu erau gata pentru ziua hotărâtă, voi pune să fie alungaţi din oraş cu toţii: proprietarul, conducătorul întreprinderii şi lucrătorii. Poate că i-am înfricoşat, în orice caz, în ajunul ceremoniei, statuia lui Nero era gata - şi chiar foarte asemănătoare. Dar un sculptor neîndemânatic lovise mâna lui Drusus deasupra pumnului. Asemenea spărturi se pot repara, dar lipitura e totdeauna vizibilă şi nu puteam, la o asemenea solemnitate, să-i prezint o cârpăceală lui Caligula. Nu-mi rămânea decât să-l previn pe Caligula că statuia lui Drusus nu va fi gata. Zei! Cum s-a mai mâniat! Nu vru să asculte de nimic şi mă ameninţă că mă va scoate în mod ruşinos din consulat. Din fericire, se hotărâse dinainte să-şi dea a doua zi demisia din consulat şi-mi spuse şi mie să fac la fel, în favoarea primilor candidaţi aleşi; aşa încât ameninţarea lui n-a avut nici o urmare; ba chiar am fost desemnat din nou, împreună cu el, pentru viitorul mandat pe timp de patru ani.

Trebuia să locuiesc într-un apartament la palat şi cuvântările aspre pe care Caligula - după pilda lui Augustus - le rostea împotriva decăderii moravurilor mă împiedicau să o aduc pe Calpurnia, deşi eram necăsătorit. Spre marea mea părere de rău, a trebuit să o las la Capua; doar arareori puteam să mă duc s-o văd. În ce-l priveşte pe Caligula însuşi, moravurile sale nu se potriveau defel cu asprele lui principii. Îi ceruse lui Macro să-şi repudieze soţia, pe Ennia, obligându-se să o ia în căsătorie. Apoi se plictisi de ea, iar acum alerga în fiecare noapte după aventuri, întovărăşit de o ceată de secături vesele, pe care îi numea cercetaşii săi. Printre ei se găseau trei ofiţeri de stat-major, doi gladiatori faimoşi, actorul Apelles, precum şi Eutychus, cel mai bun conducător de care din Roma, câştigător al aproape tuturor curselor la care lua parte. Acum Caligula paria mereu pe verde; trimise emisari în întreaga lume, să-i caute caii cei mai iuţi. Găsea pretexte religioase ca să organizeze curse de câte douăzeci de probe aproape ori de câte ori era vreme senină. El câştiga mult, provocându-i pe bogătaşi să parieze împotriva lui pe alte culori. Dar câştigurile acestea nu erau decât o picătură în oceanul cheltuielilor sale. Ca să ne întoarcem la cercetaşi, Caligula, deghizat, străbătea noaptea, împreună cu ei, cartierele cele mai deocheate ale oraşului; ei se luau, de obicei, la ceartă cu paznicii şi provocau scandaluri pe care comandantul paznicilor avea grijă să le înăbuşe.

Surorile lui Caligula - Drusilla, Agrippinilla şi Lesbia - erau toate căsătorite cu oameni de neam, dar el le pretinse să locuiască la palat. Agrippinilla şi Lesbia veniră cu soţii lor; Drusilla trebui să-l părăsească pe

al ei - Cassius Longinus - care fu numit guvernator al Asiei Mici. Caligula pretinse ca toate trei să fie tratate cu cel mai mare respect şi le acordă privilegiile de care se bucurau vestalele. El pusese să se adauge şi numele lor după al său, în rugăciunile publice şi în jurământul ce-l pronunţau funcţionarii şi preoţii în ziua consacrării lor: "Şi nici viaţa mea, nici cea a copiilor mei nu vor trece pentru mine înaintea vieţii Sale şi a surorilor Sale"... Se purta cu ele într-un mod ce-i nedumerea pe toţi, tratându-le mai curând ca pe nişte soţii, decât ca pe surori.

Favorita lui era Drusilla. Deşi nu-şi regreta deloc soţul, ea părea mereu nenorocită, şi cu cât se arăta mai tristă, cu atât mai afectuos devenea Caligula. O căsători, de formă, cu unul din verii săi, Emilius Lepidus, fratele acelei Emilia cu care fusesem aproape să mă căsătoresc. Emilius Lepidus, poreclit Ganymede[71] din cauza înfăţişării lui efeminate, era unul din principalii cercetaşi. Deşi cu şapte ani mai în vârstă decât Caligula, era tratat de acesta ca un copil, lucru ce părea să-i placă. Drusilla însă nu-l putea suferi. Dar Agrippinilla şi Lesbia îşi petreceau tot timpul ba intrând în camera lui Caligula, ba ieşind, râzând, glumind şi făcându-i tot felul de farse. Soţii lor se arătau nepăsători.

Viaţa la palat îmi părea foarte dezordonată. Nu că aş fi fost rău instalat, că servitorii n-ar fi fost desăvârşiţi sau că vizitatorii ar fi fost trataţi nepoliticos. Dar niciodată nu ştiam exact ce fel de legături amoroase existau între o persoană şi alta. Uneori, Agrippinilla şi Lesbia păreau a-şi fi schimbat soţii între ele; alteori, Apelles părea intim cu Lesbia, iar conducătorul de care, cu Agrippinilla. Cât despre Caligula şi Ganymede... Dar am spus destule ca să fac să se înţeleagă ce vreau să spun prin "dezordonată". Eram singurul om mai în vârstă şi purtările tinerei generaţii mă puneau în încurcătură.

Gemellus locuia şi el la palat. Era un copil delicat şi timid, care îşi rodea unghiile până la sânge; stătea de obicei în câte un colţ, desenând nimfe şi satiri pentru împodobirea vaselor. În câteva rânduri, am încercat să stau de vorbă cu el. Îl plângeam, căci îmi părea tot atât de înstrăinat printre ceilalţi ca şi mine; dar el se temea, fără îndoială, că încercam să-l fac să se plângă de Caligula, căci îmi răspundea doar prin monosilabe. În ziua în care îşi îmbrăcă toga virilă, Caligula îl adoptă ca fiu şi moştenitor şi îl numi conducătorul tineretului; aceasta însă nu era acelaşi lucru cu participarea la monarhie.

Caligula se îmbolnăvi şi timp de o lună întreagă toţi îl crezură pe moarte. Medicii declarau că era vorba de o febră cerebrală. Disperarea poporului fu atât de mare la Roma, încât zi şi noapte o mulţime care nu scădea niciodată sub zece mii de oameni stătea neclintită în jurul palatului, în aşteptarea unui buletin favorabil. Şoaptele şi vorbele lor înăbuşite ajungeau sub ferestrele mele ca şipotul unui pârâu îndepărtat, strecurându-se printre pietre. Oamenii dădură dovezi neobişnuite de mâhnire. Unii îşi atârnară tăbliţe pe porţile caselor, făgăduind că se vor jertfi ei morţii, dacă aceasta îl cruţa pe împărat. Poporul hotărî în unanimitate că toate zgomotele străzii, orice strigăte sau cântece trebuiau să înceteze la cel puţin o jumătate de leghe în jurul palatului. Niciodată nu se ajunsese până acolo, nici chiar în timpul bolii lui Augustus, aceea de care se spunea că l-ar fi vindecat Musa. Dar buletinele sunau la fel: "Stare staţionară".

Într-o seară, Drusilla bătu la uşa mea.

- Unchiule Claudius - spuse ea - împăratul vrea să te vadă cât mai repede. Vino îndată. Nu întârzia sub nici un motiv.

---

[71] Ganymede - în mitologia greacă, adolescent de o rară frumuseţe, fiul lui Tros, regele Troiei, şi al nimfei Callirrhoe. A fost răpit de vulturul lui Zeus spre a servi ca paharnic al zeilor în Olimp.

- Ce vrea cu mine?

- Nu ştiu. Dar, pe toţi zeii, încearcă să-l potoleşti. Are o sabie în mână şi te va ucide dacă nu spui ce vrea el. Azi-dimineaţă mi-a pus sabia în gât, zicea că nu-l iubesc. A trebuit să jur şi să repet că-l iubesc. "Omoară-mă dacă vrei, scumpule", i-am spus. Ah, unchiule Claudius, pentru ce m-am născut? E nebun. Şi a fost întotdeauna nebun. Dar acum parc-ar fi mai mult decât nebun. E apucat.

M-am îndreptat spre camera lui Caligula, care era împodobită cu perdele groase şi covoare grele. O lampă de ulei ce răspândea o lumină slabă ardea la căpătâiul său. În cameră stăruia un miros greu. Vocea sa morocănoasă mă întâmpină:

- Întotdeauna eşti în întârziere. Ţi-am poruncit doar să te grăbeşti.

Nu părea bolnav, ci numai ieşit din minţi. Doi surdomuţi voinici, înarmaţi cu securi, stăteau de pază de fiecare parte a patului.

- De-ai şti cât m-am grăbit - am spus, salutându-l. De n-ar fi fost piciorul meu beteag, aş fi ajuns aproape înainte de-a pleca. Ce bucurie să te văd în viaţă şi să-ţi mai aud vocea, Cezar. Pot îndrăzni să nădăjduiesc că te simţi mai bine?

- Nu am fost niciodată cu adevărat bolnav. M-am odihnit doar. Şi am suferit o metamorfoză. Este cel mai însemnat eveniment religios din istorie. Nu-i de mirare că Cetatea îşi ţine răsuflarea.

Aveam impresia că se aştepta să-l compătimesc.

- Metamorfoza a fost dureroasă, împărate? Nădăjduiesc că nu.

- La fel de dureroasă ca şi cum aş fi fost propria mea mamă. Am avut o naştere foarte grea. Din fericire, am uitat totul. Sau aproape totul. Căci am fost un copil foarte precoce: îmi amintesc limpede chipurile admirative ale moaşelor care m-au spălat după ivirea mea pe lume, ca şi gustul vinului ce mi l-au vărsat între buze, ca să mă întărească după sforţările făcute.

- Ce memorie uimitoare, Cezar! Dar pot să te întreb cu umilinţă care este această metamorfoză glorioasă?

- Cum, nu se vede de la sine? întrebă el iritat.

Cuvântul "apucat", întrebuinţat de Drusilla, şi convorbirea mea cu Livia pe patul ei de moarte îmi dădură cheia enigmei. M-am aruncat cu faţa la pământ şi l-am adorat ca pe un zeu.

După câteva clipe l-am întrebat de jos dacă eram primul care se bucura de această favoare. Mi-a răspuns că da şi atunci am izbucnit în exclamaţii de mulţumire. El, stând pe gânduri, îmi înţepa gâtul cu sabia. M-am socotit pierdut.

- Recunosc - spuse - că mai port încă masca de muritor. Deci nu e de mirare că nu ai observat imediat divinitatea mea.

- Nu ştiu cum am putut să fiu atât de orb. În lumina aceasta tulbure, chipul tău luminează ca o lampă.

- Într-adevăr? mă întrebă el cu interes. Ridică-te şi dă-mi oglinda.

I-am întins o oglindă de oţel lustruită şi el a fost de acord că faţa sa împrăştia o lumină strălucitoare. Într-o izbucnire de bună dispoziţie, începu să-mi facă destăinuiri:

- Am ştiut dintotdeauna că aşa se va întâmpla - spuse el. Mi-am simţit întotdeauna divinitatea. Gândeşte-te! La numai doi ani, am înăbuşit o răscoală în armata tatălui meu şi am salvat Roma. A fost cu adevărat o minune, ca şi isprăvile zeului Mercur pe când era copil sau ale lui Hercule, care a gâtuit şerpi în leagăn.

- Şi Mercur n-a făcut decât să fure nişte boi şi să ciupească vreo câteva coarde la liră. Nici nu se poate compara.

- Mai mult, la vârsta de opt ani mi-am ucis tatăl. Nici măcar Jupiter nu a făcut ceva asemănător. El s-a mulţumit să-l exileze pe bătrân.

Crezând că tot mai delirează, l-am întrebat cu un aer cât mai firesc:

- Şi de ce-ai făcut-o?

- Prea mă încurca. Voia să mă ţină în frâu - pe mine, închipuieşte-ţi, un tânăr zeu! Dar l-am făcut să moară de spaimă. Am ascuns animale moarte sub lespezile casei noastre din Antiohia; am mâzgălit farmece pe ziduri; am ascuns apoi un cocoş în camera mea, ca să-l vestesc că i-a sosit ceasul. Şi i-am furat-o pe Hecate. Priveşte-o! O păstrez întotdeauna sub pernă.

Îmi arătă statueta de jasp verde. Inima mi s-a strâns când am recunoscut-o.

- Aşadar, tu ai fost? l-am întrebat cu o voce îngrozită. Tu te-ai strecurat prin ferestruica aceea în camera zăvorâtă, ca să desenezi pe ziduri?

El dădu mândru din cap şi urmă turuind:

- L-am ucis nu numai pe adevăratul meu tată, ci şi pe tatăl meu adoptiv, pe Tiberius. Şi pe când Jupiter nu s-a culcat decât cu o singură soră, eu m-am culcat cu toate trei. Martina mi-a spus că aşa se cuvine, dacă vreau să semăn cu Jupiter.

- Deci, o cunoşteai bine pe Martina?

- Desigur, în timp ce părinţii mei erau în Egipt, mă duceam să o văd în fiecare seară. Era o femeie tare iscusită. Să-ţi mai spun ceva: Drusilla e şi ea divină. Voi anunţa divinitatea ei în acelaşi timp cu a mea. Cât de mult o iubesc pe Drusilla! Aproape cât mă iubeşte şi ea...

- Te pot întreba de sacrele tale intenţii? Metamorfoza aceasta va influenţa, desigur, considerabil soarta Romei.

- Fără îndoială. Mai întâi, mă voi face temut şi respectat de întreaga lume. Nu mă voi lăsa condus de o ceată de moşnegi sâcâitori. Vreau să arăt... dar îţi aduci aminte de bătrâna ta bunică, Livia? A fost o glumă, îşi vârâse în cap că ea era acel zeu etern de care vorbesc, de o mie de ani, profeţiile Orientului. Cred că Thrasyl o făcuse să creadă asta. Thrasyl nu minţea niciodată, dar îi plăcea să păcălească oamenii. Înţelegi, Livia nu cunoştea termenii exacţi ai profeţiei. Zeul trebuie să fie un bărbat, nu o femeie; nu va fi născut la Roma, deşi la Roma va domni (iar eu m-am născut la Antium), va veni pe lume în timp de pace (ca şi mine), deşi moartea sa va fi pricina a nenumărate războaie. Trebuie să moară tânăr, după ce va fi fost mai întâi iubit, apoi urât de poporul său, şi are să sfârşească în mod nenorocit, părăsit de toţi. "Servitorii săi îi vor bea sângele." Apoi, după moarte, va domni peste toţi ceilalţi zei ai lumii, în ţări încă necunoscute. Toate semnele arată că doar eu pot fi acela. De altfel, Martina mi-a spus că în Orient au apărut tot felul de minuni arătând limpede că acest zeu s-a născut, în sfârşit. Evreii au fost mai stârniţi decât toţi ceilalţi, îşi închipuiau că faptul îi privea pe ei în special. Fără îndoială, pentru că am vizitat odinioară oraşul lor, Ierusalim, împreună cu tatăl meu, şi că tot acolo mi-am arătat pentru întâia oară divinitatea.

Se opri puţin.

- Aş fi fericit să aflu cum - i-am spus.

- Oh! Nimic de seamă. Ca să mă distrez, am intrat odată într-o casă unde câţiva preoţi şi învăţaţi de-ai lor discutau teologie şi am strigat deodată: "Sunteţi o ceată de bătrâni mincinoşi şi neştiutori. Nu pricepeţi nimic!" Strigătul meu a făcut vâlvă. Un bătrân, cu barbă lungă şi albă, m-a întrebat: "Dar tu cine eşti, copile? Eşti cel care trebuie să vină?" "Da" - am răspuns eu cu îndrăzneală. "Atunci învaţă-ne!" a spus el, plângând de bucurie. Dar eu am răspuns: "Nu! Nu e de demnitatea mea" - şi am luat-o la fugă. De le-ai fi văzut feţele! De fapt, Livia era o femeie inteligentă şi capabilă în felul ei - un Ulise feminin, cum i-am spus şi ei

odată - şi poate că într-o zi o voi diviniza, după cum i-am promis, dar nu e nici o grabă. Nu va fi niciodată o divinitate însemnată. Poate că o voi face zeiţa contabililor - pentru că era tare la aritmetică. Poate că îi voi mai da şi otrăvitorii, după cum Mercur are sub protecţia sa atât hoţii, cât şi călătorii şi negustorii.

- E foarte drept - am aprobat eu. Dar un lucru aş vrea să ştiu acum: sub ce nume trebuie să te adorăm? Cred că e nepotrivit, de pildă, să te numim Jupiter! Nu eşti mai presus decât el?

- O! Fără îndoială, mai presus, dar sunt încă anonim. Pentru moment, mă voi numi totuşi Jupiter - Jupiter Latinul, ca să mă deosebesc de cel grec. De altminteri, trebuie să sfârşesc cu el, într-o zi. Prea şi-a făcut de cap tot timpul!

- Cum se face - l-am întrebat - că tatăl tău nu a fost şi el zeu? Nu am auzit niciodată vorbindu-se de un zeu al cărui tată să nu fi fost de spiţă divină.

- Foarte simplu. Zeul Augustus e tatăl meu.

- Totuşi, el nu te-a adoptat niciodată. Adoptându-i pe fraţii tăi mai mari, te-a lăsat să duci mai departe numele tatălui tău.

- Nu vorbesc de adopţie, îmi este tată prin incestul său cu Iulia. Aşa trebuie să fie. Nu cumva crezi că sunt fiul Agrippinei, al cărui tată era un nimic? E ridicol!

Nu am făcut prostia să-i atrag atenţia că, în cazul acesta, Germanicus nu-i fusese tată şi că, prin urmare, surorile sale nu-i erau decât nepoate. I-am cântat în strună, după cum mă sfătuise Drusilla, apoi am adăugat:

- Iată ceasul cel mai minunat din viaţa mea. Îngăduie-mi să mă retrag şi, cu puţinele puteri ce-mi mai rămân, să-ţi aduc imediat un sacrificiu. Aerul divin pe care-l răspândeşti e prea tare pentru nările mele de muritor. Simt că mă sfârşesc.

Într-adevăr, atmosfera camerei era de nerespirat. Caligula nu îngăduise să se deschidă ferestrele, de când căzuse la pat.

- Mergi în pace - îmi răspunse. Mă gândisem să te omor, dar mi-am schimbat părerea. Spune-le cercetaşilor mei că sunt zeu şi că faţa mea străluceşte, dar nici un cuvânt mai mult. Despre toate celelalte, tăcere sacră.

M-am târât iarăşi pe jos şi am ieşit cu spatele. Ganymede mă opri pe coridor, ca să-mi ceară ultimele veşti.

- A devenit zeu - i-am răspuns eu - , un zeu foarte însemnat, după cum spune. Faţa îi străluceşte.

- Veşti proaste pentru noi, muritorii - spuse Ganymede. Dar mă aşteptam la asta. Mulţumesc pentru informaţie. O voi transmite şi celorlalţi. Drusilla ştie? Nu? Atunci o voi preveni.

- Spune-i că şi ea e zeiţă, în cazul când n-a observat-o singură.

M-am întors în camera mea, spunându-mi: "Totul e spre bine. Lumea îşi va da seama că e nebun şi-l va închide. Dar Augustus nu are alt urmaş în vârstă să ocupe tronul, în afară de Gemellus, care nu are nici popularitatea, nici tăria de caracter necesară. Vor trebui, prin urmare, să restabilească republica. Socrul lui Caligula e omul care ne trebuie. Este cel mai influent senator, îl voi susţine. Numai de-am putea scăpa de Macro şi de-am găsi un om destoinic, care să fie comandant al gărzii; arunci totul va merge bine. Soldaţii din gardă sunt principala piedică. Ei ştiu că niciodată un Senat republican nu le va vota daruri de câte cincizeci şi o sută de monede de aur de căciulă. Da, făcând din gardă un fel de armată personală a lui Tiberius, Sejanus a dat monarhiei un caracter de absolutism oriental. Tabăra lor ar trebui distrusă, iar soldaţii risipiţi prin case particulare, ca pe vremuri."

Dar - cine ar fi crezut-o? - divinitatea lui Caligula fu acceptată fără nici un comentariu. Câtva timp, el se mulţumi să pună vestea în circulaţie pe ascuns, rămânând oficial un simplu muritor. Desigur că legăturile sale atât de plăcute şi libere cu cercetaşi ar fi fost stânjenite, iar cele mai multe din plăceri i-ar fi fost ciuntite, dacă fiecare din ei ar fi trebuit să se arunce cu faţa la pământ de cum îl vedea. Într-un răstimp de zece zile după vindecarea sa - care fu întâmpinată cu o bucurie de nedescris - făcu să i se decerneze toate onorurile acordate lui Augustus într-o viaţă întreagă, ba şi câteva pe deasupra. Deveni Cezar cel Bun, Cezar Părintele Armatei, Cezar Preablândul şi Atotputernicul, şi primul titlu pe care Tiberius îl refuzase cu îndărătnicie toată viaţa - Cezar Părintele Patriei.

Prima sa victimă fu Gemellus. Caligula chemă un colonel din gardă şi îi spuse: "Omoară-l imediat pe fiul meu: e un trădător." Colonelul se duse fără şovăire în camera lui Gemellus şi-i zbură capul dintr-o lovitură. Apoi fu rândul socrului său. Acesta făcea parte din familia Silana; Caligula se căsătorise cu fiica lui, Iunia, dar aceasta murise la facere, cu un an înainte ca el să ajungă împărat. Silanus era singurul senator a cărui cinste Tiberius nu o pusese niciodată la îndoială: de aceea, nu acceptase niciodată să ia în considerare apelurile care se refereau la sentinţele acestuia. Caligula îi trimise o înştiinţare: "Mâine în zori trebuie să fii mort." Nenorocitul îşi luă rămas-bun de la familia sa şi îşi tăie gâtul cu un brici. Caligula explică Senatului - într-o scrisoare - că Gemellus sfârşise ca un trădător: în timpul bolii sale, departe de a se ruga pentru vindecarea lui, încercase să-şi atragă simpatia ofiţerilor din gardă. Mai mult, de câte ori prânzea la palat, lua împotriva otrăvii antidoturi al căror miros se simţea de departe. "Dar există oare un antidot împotriva lui Cezar?" În ce-l priveşte pe Silanus, era şi el un trădător. În ziua când Caligula se îmbarcase pe timp de furtună spre a merge la Pandataria şi Ponza ca să aducă rămăşiţele mamei şi fraţilor săi, Silanus refuzase să-l întovărăşească, rămânând la ţărm, în nădejdea să pună mâna pe tron, dacă furtuna ar fi scufundat corabia. Senatul primi aceste explicaţii. Dar adevărul era cu totul altul. Silanus nu avea virtuţi de navigator şi, de câte ori se urca într-o corabie, aproape că-şi dădea sufletul din pricina răului de mare, chiar dacă vremea era liniştită; de altfel, Caligula însuşi îl refuzase cu bunăvoinţă când Silanus se oferise să-l însoţească în acea călătorie. Cât despre Gemellus, acesta suferea de o tuse rebelă şi mirosul de care vorbea Caligula provenea de la un medicament pe care băiatul îl lua ca să-şi înmoaie gâtul şi să nu-şi tulbure vecinii în timpul mesei.

Capitolul XXX

Aflând de uciderea lui Gemellus, mama, mâhnită, se duse la palat şi ceru să-i vorbească lui Caligula. El o primi îmbufnat, ştiind că venea să-i facă imputări.

- Nepoate - îi spuse ea - îţi pot vorbi între patru ochi? E vorba de moartea lui Gemellus.

- Nu, nu între patru ochi - răspunse Caligula. Spune ce ai de spus de faţă cu Macro. Dacă ceea ce vrei să-mi spui e atât de important, trebuie să am şi un martor.

- Atunci, mai bine tac. E o chestiune de familie, ce nu e făcută pentru urechile acestui fiu de sclav. Tatăl acestui individ era fiul unuia din păzitorii mei de la vie. L-am vândut cumnatului meu, pentru

patruzeci şi cinci de monede de aur.

- Fă-mi plăcerea şi spune-mi îndată ce vrei, fără să-mi insulţi miniştrii. Nu ştii că am puterea să silesc pe oricine să facă ce vreau?

- Poate că nu vei auzi bucuros ce-ţi voi spune.

- Vorbeşte.

- După voia ta. Am venit să-ţi spun că omorârea sărmanului meu Gemellus e un asasinat josnic şi că renunţ la toate onorurile ce le-am primit din mâinile tale criminale.

Caligula se întoarse râzând către Macro.

- După părerea mea, ce are mai bun de făcut această doamnă bătrână este să se întoarcă acasă şi să împrumute un cosor de la unul din vierii ei, ca să-şi taie coardele vocale.

- Asta i-am spus-o întotdeauna şi eu bunicii mele - rânji Macro - dar zgripţuroaica nu a vrut să mă asculte.

Mama veni la mine şi-mi spuse:

- Mă voi omorî, Claudius. Vei găsi toate lucrurile mele în orânduială. Am câteva mici datorii: plăteşte-le fără întârziere. Fii bun cu servitorii mei, toţi până la unul sunt muncitori şi credincioşi. Îmi pare rău că fetiţa ta rămâne fără nimeni care s-o îngrijească. Cred că ai face bine să te recăsătoreşti, pentru a-i face rost de o mamă. E un copil bun.

- Cum, mamă, să te omori? Dar pentru ce? Nu face asta!

Ea zâmbi cu amărăciune.

- Viaţa mea îmi aparţine, cred. De ce mă sfătuieşti să nu o curm? Îmi închipui că nu-ţi voi lipsi prea mult.

- Eşti mama mea. Orice om are o mamă.

- Respectul tău filial mă surprinde. Nu am fost prea drăgăstoasă faţă de tine. Cum să fi putut fi? Am fost dintotdeauna dezamăgită de tine: o fiinţă slabă, bolnavă, fricoasă, de pe altă lume... Dar zeii m-au pedepsit crunt fiindcă te-am neglijat. Neasemuitul meu Germanicus - asasinat; bieţii mei nepoţi Nero, Drusus şi Gemellus - asasinaţi; fiica mea Livilla - pedepsită de propriile mele mâini, pentru crimele ei îngrozitoare - acesta a fost lucrul cel mai rău; nici o mamă nu a suferit ce am suferit eu. Şi cele patru nepoate ale mele, care au alunecat toate în mocirlă, apoi acest dezgustător şi sângeros Caligula... Dar îi vei supravieţui. Cred că ai supravieţui şi unui potop universal...

Vocea ei, calmă la început, îşi regăsise tonul certăreţ şi învinuitor.

- Mamă - i-am spus - nu ai nici măcar în clipa aceasta un cuvânt bun să-mi spui? Te-am supărat sau ţi-am călcat vreodată cuvântul cu bună ştiinţă?

Dar ea nu părea să mă audă.

- Am fost crunt pedepsită - repetă iarăşi şi continuă: Vreau să vii la mine peste cinci ore: până atunci voi fi terminat pregătirile. Mă bizui pe tine spre a-ţi îndeplini ultimele îndatoriri. Nu e nevoie să-mi culegi ultima suflare; dacă nu sunt moartă când soseşti, aşteaptă în vestibul până ce slujnica mea Briseis îţi va face semn. Să nu bâlbâi formulele mortuare - ai fi în stare s-o faci! Am lăsat în scris instrucţiuni pentru funeralii. Tu vei conduce doliul. Nu vreau nici o cuvântare funebră. Nu uita să-mi tai mâna şi să o înmormântezi separat, căci va fi sinucidere. Nu vreau parfumuri pe rug. Se pun adesea, dar e împotriva legii şi întotdeauna am socotit-o ca o risipă. Îi dau libertate lui Pallas: el trebuie să poarte semnul de libert în cortegiu, nu uita. Şi măcar o dată în viaţa ta, încearcă să duci o ceremonie până la capăt, fără să faci vreo prostie.

Aceasta fu totul, în afară de un "adio" de formă. Nici sărutări, nici lacrimi, nici binecuvântare. Ca fiu respectuos, am executat cuvânt cu cuvânt ultimele ei dorinţe. Dar era ciudat că-i dăduse mână liberă lui Pallas, care îmi aparţinea. Făcuse acelaşi lucru cu Briseis.

După câteva zile, privind de la fereastra palatului cum ardea rugul ei, Caligula îi spuse lui Macro:

- Mi-ai ţinut bine partea faţă de bătrână. Te voi răsplăti dându-ţi sarcina cea mai de seamă din tot imperiul. E o funcţie care, după o vorbă a lui Augustus ridicată la rangul de principiu de guvernare, nu trebuie să cadă în mâna vreunui aventurier. Te voi numi guvernator al Egiptului.

Macro fu încântat, fiindcă în ultima vreme nu prea ştia ce gând îi poartă Caligula. În Egipt, cel puţin, era la adăpost. După cum spusese Caligula, funcţia era însemnată: guvernatorul Egiptului putea înfometa Roma, încetând trimiterea rezervelor de grâu; garnizoana putea fi întărită cu recruţi locali, astfel încât provincia putea rezista împotriva oricărei armate din afară.

Macro încetă deci să mai fie comandantul gărzii. La început, Caligula nu puse pe nimeni în locul lui, ci îi lăsă pe cei nouă colonei să preia pe rând comanda provizoriu, timp de o lună, sub cuvânt că voia să-l aleagă pe cel mai credincios şi mai destoinic. De fapt, el făgăduise pe ascuns această funcţie colonelului batalionului ce asigura garda palatului, aceluiaşi viteaz Cassius Chaerea al cărui nume nu se poate să-l fi uitat oricine a citit cu cât de puţină atenţie povestirea mea. Era omul care îl ucisese pe german în lupta din amfiteatru; omul care-i salvase de la masacru pe cei optzeci de supravieţuitori din armata lui Varus; cel care apărase capul de pod. Era totodată omul care-şi croise drum printre răsculaţii din lagărul de la Bonn şi care odinioară îl purtase pe umeri pe Caligula, când Agrippina împreună cu celelalte femei părăsiseră lagărul pe jos, sub conducerea şi protecţia lui. Deşi nu avea încă şaizeci de ani, părul îi era alb, spatele uşor încovoiat şi mâinile tremurătoare din cauza unor friguri care aproape că îl doborâseră în Germania; dar încă mânuia sabia cu iscusinţă şi era cunoscut ca omul cel mai viteaz din Roma. Într-o zi, un soldat bătrân din gardă, devenit dintr-o dată nebun furios, străbătu curtea palatului înarmat cu lancea, convins că ucidea rebeli francezi. Toţi fugiră care încotro, în afară de Cassius, care, singur şi neînarmat, îl lăsă pe nebun să se arunce asupra lui şi în ultima clipă dădu liniştit ordinul militar: "Companie, stai! La picior... arm'!" Nebunul, la care ascultarea ordinului ajunsese o a doua natură, se opri şi îşi puse lancea la pământ. Cassius ordonă atunci: "Stânga împrejur! Marş!" şi îl dezarmă. Cassius fu deci numit primul în funcţia de comandant al gărzii şi ţinu oamenii din scurt în timpul desfăşurării procesului lui Macro.

Căci numirea lui Macro în Egipt nu fusese decât o viclenie a lui Caligula - cam aceeaşi viclenie pe care o întrebuinţase şi Tiberius faţă de Sejanus. Macro fu arestat la Ostia, în clipa când se pregătea să se îmbarce, şi readus în lanţuri la Roma. Fu acuzat că pricinuise moartea lui Arruntius şi a multor alţi nevinovaţi. În afară de aceasta, Caligula afirmă că jucase rolul unui proxenet, împingându-l în braţele soţiei sale Ennia, ispită la care - mărturisea - tinereţea şi lipsa lui de experienţă aproape că-l făcuseră să cedeze. Macro şi Ennia fură siliţi să se omoare. Am fost surprins văzând cât de uşor scăpase Caligula de Macro.

Într-o zi, în calitate de Mare Pontif, el celebra căsătoria dintre un membru al familiei Piso şi o femeie numită Orestilla. Aceasta îi plăcu, iar după ceremonie, în timp ce aproape toată marea nobilime romană, strânsă la nuntă, petrecea după obicei, el strigă deodată către mire:

- Ei, prietene, încetează s-o îmbrăţişezi pe această femeie! E soţia mea.

El se ridică şi, în mijlocul unei tăceri mormântale, porunci gărzii să o ia pe Orestilla şi să o ducă la palat. Nimeni nu îndrăzni să protesteze. A doua zi se căsători cu ea. Soţul ei trebui să ia parte la căsătorie şi să

conducă el însuşi mireasa la altar.

Caligula scrise Senatului că îşi celebrase căsătoria în stilul lui Romulus şi al lui Augustus - cred că făcea aluzie la răpirea sabinelor şi la căsătoria lui Augustus cu bunica mea, în prezenţa primului ei soţ. După două luni, o repudie pe Orestilla şi o exilă, împreună cu fostul ei soţ, sub pretext că amândoi îl înşelaseră. Ea fu trimisă în Spania, el la Rodos. I se îngădui să ia doar zece sclavi cu el: când ceru permisiunea să ia de două ori pe atâta, Caligula spuse:

- Poţi să iei câţi vrei, dar pentru fiecare sclav în plus, vei avea încă un soldat care să te păzească.

Drusilla muri. Fără să am vreo dovadă, sunt sigur că a fost ucisă de Caligula. Mi s-a povestit că, atunci când îmbrăţişa o femeie, zicea: "Gâtul acesta drăgălaş şi alb, doar un singur cuvânt să spun şi, hârşti!... va fi tăiat!" Uneori, când gâtul era deosebit de alb şi de drăgălaş, nu se putea împotrivi ispitei să nu schimbe lăudăroşenia în faptă. Cât o priveşte pe Drusilla, cred că-i dăduse el însuşi lovitura. În orice caz, nimeni nu avu voie să-i vadă cadavrul. El spuse că murise de slăbiciune şi îi organiză funeralii impunătoare. Fu zeificată sub numele de Panthea, i se ridicară temple, cu preoţi şi preotese alese din aristocraţie, şi sărbătoarea anuală instituită în cinstea ei fu mai măreaţă decât toate celelalte din calendar. Un om primi zece mii de monede de aur, pentru că îi văzuse spiritul întâmpinat în cer de către Augustus. În zilele de doliu ordonate în cinstea ei de Caligula, era o crimă capitală să râzi, să cânţi, să te razi, să mergi la baie sau măcar să prânzeşti în familie. Tribunalele erau închise: nu se celebrau căsătorii, nici chiar trupele nu făceau instrucţie. Caligula puse să fie executat un om pentru că vânduse apă caldă în stradă, şi pe un altul pentru că expusese brice de vânzare.

Tristeţea pricinuită de această stare de lucruri era atât de adâncă, încât el însuşi nu o mai putu răbda (poate avea şi remuşcări); pe scurt, într-o seară părăsi oraşul şi coborî spre Siracuza, escortat numai de o gardă de onoare. Nu avea nimic de făcut acolo, dar călătoria îl distra. Dar nici nu trecuse de Messina, când vederea unei mici erupţii a vulcanului Etna îi pricinui o asemenea spaimă, încât se întoarse de îndată înapoi. Sosit la Roma, restabili petrecerile obişnuite: lupte de gladiatori şi fiare sălbatice, curse de care. Apoi îşi aduse brusc aminte că cetăţenii care îşi oferiseră viaţa în schimbul vindecării sale nu se omorâseră încă; îi sili să o facă, nu numai din principiu, ca să-i ferească de sperjur, ci mai ales ca să împiedice moartea să anuleze contractul ce-l încheiase cu dânşii.

După câteva zile, la masă, eu fiind cam băut, tocmai expuneam sentenţios legea asupra transmiterii prin moştenire a frumuseţii feminine, susţinând prin exemple că ea sărea de obicei peste o generaţie, trecând de la bunică la nepoată. Din nenorocire, am adăugat: "Femeia cea mai frumoasă din Roma, de pe vremea copilăriei mele, a reapărut aidoma, sub chipul nepoatei sale, Lollia, soţia actualului guvernator al Greciei. Cu excepţia unei singure doamne, al cărei nume nu-l voi pronunţa, căci e de faţă, socotesc că Lollia e cea mai frumoasă femeie a vremii noastre." Am spus-o doar de politeţe, căci Lollia era mult mai frumoasă decât nepoatele mele Agrippinilla sau Lesbia, sau decât oricare altă femeie din societatea noastră. Nu eram îndrăgostit de ea, dar văzând-o într-o zi am găsit-o desăvârşit de frumoasă şi mi-am amintit că gândisem acelaşi lucru despre bunica ei, pe când eram copil. Caligula, interesat, îmi ceru amănunte. Fără să-mi dau seama, că vorbisem prea mult, am adăugat câteva. În aceeaşi seară, Caligula scrise soţului Lolliei să se întoarcă la Roma, pentru a i se acorda o mare cinste. Reieşi că această mare cinste consta în a-şi repudia soţia şi a o da

împăratului în căsătorie.

O altă observaţie întâmplătoare de a mea avu asupra lui Caligula un efect neaşteptat. Venind vorba odată despre epilepsie, am atras atenţia că în analele Cartaginei se pomenea că Hannibal fusese epileptic şi că Alexandru şi Iulius Cezar suferiseră de asemenea de această boală misterioasă, care părea să fie corolarul inevitabil al geniului militar. Caligula ciuli urechile şi, după câteva zile, el ne dădu în plin Senat o imitaţie desăvârşită a unei crize de epilepsie, cu zvârcoliri pe jos, strigăte ascuţite, spume la gură - probabil, clăbuci de săpun.

Populaţia din Roma era însă destul de fericită. Caligula o ţinea într-o petrecere cu reprezentaţii teatrale şi lupte, cu întreceri de care, cu bani aruncaţi mulţimii de la înălţimea tribunei oratorice sau de la ferestrele palatului. Mulţimii puţin îi păsa de faptul că se însura şi divorţa după plac sau că mai omora câţiva curteni. Caligula pretindea ca toate locurile teatrului şi circului să fie ocupate şi toate intervalele pline; aşa că în zilele de spectacol amâna toate procesele şi suspenda toate doliile, ca să nu existe nici un pretext pentru a lipsi. Făcuse şi mai multe inovaţii, îngădui să se aducă perne, să se poarte pălării de pai în zilele cu soare şi să se vină cu picioarele goale - chiar în cazul senatorilor, care trebuiau să fie un exemplu de austeritate.

Când am putut în sfârşit, prima oară după aproape un an, să petrec câteva zile la Capua, prima întrebare ce mi-a pus-o Calpurnia a fost:

- Cât crezi, Claudius, că a mai rămas în Caseta Privată din cele douăzeci de milioane?

- Cred că mai puţin de cinci. A construit bărci de agrement din lemn de cedru, le-a împodobit cu aur, le-a încrustat cu pietre preţioase, le-a înzestrat cu băi şi grădini; a început şaizeci de temple noi, şi e vorba să sape un canal prin istmul Corint. Se îmbăiază în esenţe de parfumuri şi ulei de violete. Acum două zile, a dăruit douăzeci de mii de monede de aur lui Eutychus, conducătorul verde, pentru că a câştigat o cursă după o luptă foarte strânsă.

- Verdele câştigă întotdeauna?

- Întotdeauna. Sau aproape întotdeauna. Acum câteva zile, roşul a sosit primul şi poporul l-a aclamat. Lumea se plictisise văzând verdele mereu câştigător. Împăratul era furios. A doua zi, conducătorul roşu şi caii săi erau morţi. Otrăviţi. Nu e prima oară când se întâmplă asemenea lucruri.

- Peste un an pe vremea aceasta, lucrurile vor merge rău pentru tine, bietul meu Claudius. Vrei să vezi socotelile? După cum ţi-am scris, a fost un an prost. Vitele moarte, furtişaguri ale sclavilor la tot pasul, grâul incendiat... Pierzi cel puţin două mii de monede de aur. Nu e vina administratorului. Face tot ce poate şi măcar e cinstit. Dar lipseşte ochiul stăpânului.

- Ce pot face? i-am răspuns. La drept vorbind, în vremurile noastre tremuri mai curând pentru viaţă decât pentru avere.

- Se poartă urât cu tine?

- Da, îşi bat joc tot timpul de mine. Şi nu-mi place. Iar împăratul mă chinuieşte cel mai mult.

- Şi ce-ţi fac?

- Farse! Vase cu apă aşezate deasupra uşii mele; broaşte ascunse în pat sau băieţaşi sulemeniţi şi mirosind a smirnă. Ştii ce scârbă mi-e de broaşte şi de obscenităţi. Dacă adorm după prânz, sunt împroşcat cu sâmburi de curmale, mi se leagă sandalele de mâini sau pun să-mi urle la ureche semnalul de alarmă de incendiu. Nu am niciodată răgaz pentru lucru. De câte ori mă apuc, îmi răstoarnă cerneala pe manuscris. Şi niciodată nu iau în serios ce le spun.

- Eşti singura lor victimă?

- În orice caz, cea favorită, cea oficială.

- Claudius, ai mai mult noroc decât îţi închipui. Păstrează-ţi locul cu străşnicie. Nu lăsa pe nimeni să ţi-l ia!

- Ce vrei să spui, copilă?

- Vreau să spun că asemenea ţapi ispăşitori nu sunt ucişi. Sunt trataţi cu cruzime, înspăimântaţi, jefuiţi, dar nu sunt ucişi.

- Calpurnia - i-am spus - , eşti foarte înţeleaptă. Acum ascultă-mă: mai am ceva bani. O să-ţi cumpăr o rochie de mătase, o cutie de aur cu cosmetice, o maimuţă dresată şi o legătură cu bucăţi de scorţişoară.

Ea zâmbi.

- Aş prefera darul în bani. Cât aveai de gând să cheltuieşti?

- Cam şapte sute de monede.

- Foarte frumos. Ne vor prinde bine într-o zi. Mulţumesc, bunul meu Claudius.

Întorcându-mă la Roma, am aflat că acolo fuseseră tulburări. Într-o noapte, cu puţin înaintea zorilor, Caligula fusese trezit de zgomotul îndepărtat al mulţimii, care se îngrămădea în jurul amfiteatrului, ca să pătrundă înăuntru încă de la deschiderea porţilor şi să ocupe locurile cele mai bune. El trimise o companie din gardă, înarmată cu bastoane, ca să restabilească ordinea. Nemulţumite că fuseseră trezite cu noaptea în cap, gărzile loviră la întâmplare şi uciseră multă lume, printre care şi pe câţiva cetăţeni mai de vază. Apoi, ca să-şi arate nemulţumirea că fusese tulburat din somn atât de gălăgia din zori, cât şi de strigătele disperate ale mulţimii care se risipea sub loviturile soldaţilor, Caligula nu apăru în amfiteatru decât târziu după-amiază. Mulţimea era înfometată şi moleşită de căldură. Când călăreţii verzi dădură o reprezentaţie, fură huiduiţi. Caligula, furios, sări de la locul lui:

- Aş vrea să aveţi cu toţii laolaltă un singur gât! L-aş tăia dintr-o lovitură!

A doua zi trebuiau să aibă loc lupte cu săbiile şi cu fiarele sălbatice. Caligula anulă tot programul prevăzut şi trimise la amfiteatru cea mai nenorocită colecţie de fiare din câte găsise pe piaţă: lei şi pantere râioase, urşi bolnavi, tauri slăbiţi de bătrâneţe; acestea erau animale ce se trimiteau în garnizoanele din provincie, unde publicul nu are pretenţii mari şi unde luptătorilor amatori nu le place să aibă de-a face cu animale viguroase, de calitate prea bună. El înlocui, de asemenea, pe luptătorii aşteptaţi cu oameni pe potriva animalelor: veterani graşi, reumatici cu suflul scurt. Unii dintre ei fuseseră, poate, buni la timpul lor - în epoca vârstei de aur a lui Augustus. Mulţimea îi primi cu sarcasme şi huiduieli. Asta aştepta şi Caligula. Puse pe ofiţerii săi să aresteze pe cei ce făcuseră mai mult zgomot şi porunci să fie introduşi în arenă, spre a se vedea dacă ei se vor comporta mai bine. Panterele şi leii râioşi, urşii bolnavi şi taurii bătrâni îi sfâşiară într-o clipită.

Astfel începu să devină nepopular. Oamenilor le plac sărbătorile, se ştie; dar când tot anul nu e decât o lungă sărbătoare, când nimeni nu mai are vreme să se ocupe de treburile sale, iar plăcerea ajunge obligatorie - atunci e altceva. Lumea se plictisise de curse. Era o îndeletnicire potrivită, desigur, pentru Caligula, care se interesa personal de cai şi de conducători, ba chiar conducea uneori singur câte un car. Se pricepea destul de bine să mânuiască hăţurile şi biciul, iar concurenţii săi aveau mare grijă să nu-l întreacă. Lumea începea să se plictisească şi de teatru; în afară de cunoscători, pentru oamenii de rând toate piesele păreau că semănau între ele; cel puţin asta e părerea mea. Caligula se considera mare cunoscător. Şi apoi, avea o puternică afecţiune pentru actorul tragic filistin Apelles, care scrisese cele mai multe dintre piesele

pe care le juca. Una dintre aceste piese, din care câteva pasaje le sugerase chiar el lui Apelles, îi plăcea cu deosebire: o puse să se joace mereu, până ce toată lumea se scârbi de ea.

Şi mai mult decât la Apelles ţinea însă la Mnester, principalul dansator în baletele mitologice, pe atunci la modă. În zilele când acesta se distingea în mod deosebit, îl săruta faţă de toţi. Într-o zi, un cavaler, apucat de un acces de tuse în timpul reprezentaţiei, nu se putu opri şi trebui să iasă din teatru. Zgomotul ce-l făcu strecurându-se printre genunchii celorlalţi şi cerându-şi iertare, tuşind şi croindu-şi drumul prin coridoarele înţesate de lume, îl tulbură pe Mnester, care se opri în mijlocul unuia din dansurile sale cele mai graţioase, acompaniat de un flaut în surdină, aşteptând să se facă tăcere. Caligula se înfurie pe cavaler, îl chemă la dânsul şi-l lovi cu sete. Apoi îl trimise în grabă la Tanger, să ducă un mesaj sigilat regelui Marocului. Regele, care mi-e rudă - mama lui era mătuşa mea Selena, fiica lui Antoniu şi a Cleopatrei - fu uimit citind mesajul, care suna astfel: "Fii bun şi trimite înapoi la Roma pe purtătorul scrisorii." Întâmplarea îi supără mult pe ceilalţi cavaleri. Mnester, care era doar un simplu libert, îşi dădea aere de general biruitor. Caligula luă de la el şi de la Apelles lecţii particulare de dans şi de elocinţă; după câtăva vreme, începu să se suie pe scenă şi să-i înlocuiască. După o tiradă tragică, obişnuia să se întoarcă spre culise şi să-i strige lui Apelles: "Desăvârşit, nu-i aşa? Nici tu nu ai fi făcut mai bine." De asemenea, în câte un balet, după câteva mişcări, oprea orchestra, cerea să se facă tăcere şi reîncepea dansul fără muzică.

Tiberius avusese un dragon dresat. Caligula avea un armăsar favorit. La grajd îl numeau Porcellus (purceluş), dar, socotind că nu era un nume prea distins, Caligula îl boteză Incitatus, adică cel repede. Incitatus nu pierduse niciodată vreo cursă şi Caligula îl iubea atât de mult, încât îl numise mai întâi cetăţean roman, apoi senator; în cele din urmă, îl înscrisese pe lista viitorilor consuli. Incitatus căpătase o casă şi servitori. Avea o cameră de culcare din marmură, cu un pat de paie, ce i se schimbau în fiecare zi, o iesle de fildeş, un hârdău de aur şi, pe pereţi, picturi ale unor artişti renumiţi. De câte ori câştiga o cursă, era invitat să prânzească împreună cu noi, dar el prefera cărnii şi peştelui ce i le oferea Caligula o porţie de ovăz. Noi eram obligaţi însă să bem în sănătatea lui de câte douăzeci de ori la rând.

Banii se scurgeau din ce în ce mai repede, în cele din urmă, Caligula se hotărî să facă economii. "La ce bun, spuse el, să trimit oamenii la închisoare pentru fals sau pentru furt? Ei o duc rău acolo, iar pe mine mă costă scump. Pe de altă parte, dacă îi pun în libertate, îşi vor reîncepe crimele. Voi vizita închisorile şi mă voi ocupa mai îndeaproape de lucrul acesta." Aşa şi făcu. Alese pe criminalii cei mai periculoşi şi porunci să fie executaţi: carnea li se tăie în bucăţi, pentru hrana fiarelor sălbatice menite amfiteatrelor, făcându-se astfel două economii în loc de una. De atunci încolo, făcu în fiecare lună câte un control în închisori.

Criminalitatea scăzu într-o oarecare măsură. Într-o zi, Callist, păzitorul tezaurului său, îl anunţă că în tezaur nu mai rămăseseră decât un milion de monede, iar în Caseta Privată numai o jumătate de milion. Caligula îşi dădu atunci seama că economiile singure nu ajungeau; trebuiau mărite veniturile. El începu să vândă funcţiile sacerdotale, magistraturile şi concesiunile, ceea ce se dovedi productiv, dar nu îndestulător. Atunci, după cum prevăzuse Calpurnia, îi însărcină pe spioni să-i denunţe pe cetăţenii bogaţi, pentru crime adevărate sau imaginare, ca să le poată confisca averile. Când se urcase pe tron, desfiinţase pedeapsa capitală pentru trădare, dar mai rămâneau destule alte crime ce puteau aduce pedeapsa cu moartea.

Primul val de condamnări fu sărbătorit printr-o luptă de fiare, deosebit de fastuoasă. Dar mulţimea era în dispoziţie proastă. Cârtea şi huiduia, nevrând să se intereseze de spectacol. Deodată, la capătul cel mai îndepărtat al arenei de loja lui Caligula, răsună un strigăt: "Alungă spionii! Alungă spionii!" Caligula se ridică pentru a impune tăcerea, dar strigătele îi acoperiră vocea. Atunci trimise soldaţi din gardă, înarmaţi cu bastoane, spre locul unde se striga mai tare. Ei împărţiră câteva lovituri nemulţumiţilor, dar scandalul reîncepu în altă parte, şi mai violent. Caligula se înfricoşă. Părăsi amfiteatrul în grabă, însărcinându-mă pe mine să prezidez în locul său. M-aş fi lipsit cu plăcere, dar am răsuflat foarte uşurat văzând că, în momentul când m-am ridicat, mulţimea m-a ascultat cu o atenţie curtenitoare; se auziră chiar câteva strigăte de "Feliciter", ceea ce înseamnă "noroc". Dar vocea mea nu răsuna destul de puternic. Nu era ca a lui Caligula, care se putea face auzită de la un capăt la celălalt al Câmpului lui Marte. Trebui să caut pe cineva care să repete ce spuneam. Mnester se oferi şi, prin glasul lui, cuvântarea mea păru mult mai bună decât era în realitate.

Am anunţat mai întâi că, din nenorocire, împăratul fusese rechemat la palat pentru o afacere însemnată. Toată lumea râse: Mnester făcu câteva gesturi frumoase pentru a ilustra însemnătatea şi urgenţa acestor afaceri de stat. Am adăugat că îndatorirea de a prezida cădea pe nedemna şi nenorocita mea persoană. Ridicarea neputincioasă din umeri a lui Mnester şi gestul său cu degetul la tâmplă exprimară de minune sentimentul acesta. Apoi am propus: "Să continuăm jocurile, prieteni." Dar se ridică acelaşi strigăt: "Nu mai vrem spioni!" "Şi dacă împăratul consimte să-i alunge, am întrebat eu, ce se va întâmpla? Se va găsi cineva care să-i spioneze şi pe ei!" Răspunsul fu un zgomot confuz. "Ce există mai rău, am continuat eu, decât spionul spionului unui spion?" Le-am spus că, pe cât se mergea mai departe, pe atât răul se întindea şi cuprindea mai multă lume. Cea mai bună apărare împotriva spionilor era să nu faci nimic care să le dea temei de denunţ. Dacă fiecare ar trăi după virtutea strictă, seminţia lor blestemată s-ar stinge din lipsă de hrană, ca şoarecii din bucătăria unui avar. Gluma aceasta provocă o furtună de râsete. Cu cât o glumă e mai simplă şi mai proastă, cu atât mulţimea o gustă mai mult. (Succesul cel mai mare l-am obţinut odată la circ, într-o zi când prezidam în lipsa lui Caligula. Mulţimea cerea furioasă pe un gladiator poreclit Porumbelul, care fusese anunţat, dar nu apăruse încă. "Răbdare, prieteni, le-am spus. Prindeţi întâi Porumbelul, îl veţi jupui pe urmă." În schimb, glumele mele cu adevărat spirituale nu au fost câtuşi de puţin gustate.) "Să continuăm jocurile, prieteni", am repetat. De data aceasta, strigătele se opriră.

Jocurile s-au dovedit a fi excelente. Doi gladiatori s-au ucis unul pe altul, lovindu-se în acelaşi timp în pântece. Cazul e foarte rar. Am cerut cele două arme şi am dat ordin să se facă din ele cuţitaşe. Sunt cele mai bune talismane împotriva epilepsiei. Caligula îmi va fi recunoscător pentru dar, dacă mă va ierta că am izbutit să liniştesc mulţimea, pe când el nu reuşise. Căci se speriase atât de rău, încât plecase în goană din Roma la Antium şi nu reapăru în Cetate timp de câteva zile.

Totul se sfârşi cu bine. El fu încântat de darul meu, care îi dădu prilej să-mi vorbească îndelung despre măreţia bolii sale. Când m-a întrebat ce se petrecuse în amfiteatru, i-am răspuns că ameninţasem mulţimea cu mânia lui dacă nu se va căi pentru necredinţa şi nerecunoştinţa ei. I-am spus că atunci ei şi-au schimbat strigătele de răzvrătire în urlete de spaimă vinovată şi rugăminţi de iertare.

- Da - spuse el - , sunt prea blând cu ei. Dar sunt hotărât să nu le mai îngădui nimic. "Asprime de neclintit" va fi de acum încolo cuvântul

meu de ordine.

Ca să-şi reamintească această hotărâre, obişnuia să facă în fiecare dimineaţă strâmbături groaznice în faţa oglinzii din dormitor şi să scoată strigăte înspăimântătoare în camera de baie, care avea un ecou frumos.

- Dar de ce nu îţi anunţi în mod oficial divinitatea? I-am întrebat eu. E cel mai bun mijloc să le impui respect.

El răspunse:

- Mai am câteva lucruri de făcut sub deghizarea mea omenească.

Primul lucru fu să ordone căpitanilor porturilor din Italia şi Sicilia să reţină toate vasele trecând de un anumit tonaj, să păstreze încărcăturile şi să le trimită goale în golful Napoli, sub escorta unor vase de război. Nimeni nu înţelegea ce voia. Se bănuia că plănuia o debarcare în Britania şi că avea de gând să întrebuinţeze aceste vase pentru transportul trupelor. Nicidecum. El voia doar să răspundă frazei lui Thrasyl: "Nu poate ajunge împărat, cum nu poate străbate călare golful Baiae."

Adună cam patru mii de vase, dintre care o mie construite anume în acest scop, şi le ancoră în golf, unul lângă altul, pe două rânduri, începând de la docurile portului Puteoli şi până la vila sa de la Bauli. Prorele erau întoarse în afară, pupele legate una de alta. Dar cum erau prea înalte pentru ceea ce voia să facă, le nivelă, tăind locul timonierului şi figura de la pupa, spre marea deznădejde a echipajelor, care socoteau această figură drept divinitatea apărătoare a vasului. Apoi puse să se aşeze scânduri între ele, iar acestea să fie acoperite cu pământ udat şi bătătorit. Făcu astfel un drum larg şi solid, lung de vreo sase mii de paşi. Când mai sosiră şi alte vase din Orient, el puse să fie legate împreună, pentru a forma cinci insule, care fură fixate de drumul principal, una la fiecare mie de paşi. Tot drumul fu mărginit cu prăvălii pe care municipalitatea Romei trebui în zece zile să le înzestreze cu marfă şi vânzători. Instală conducte de apă potabilă şi plantă grădini, iar insulele le transformă în sate.

Din fericire, în tot timpul acestor pregătiri, vremea rămase frumoasă şi marea liniştită ca un lac. Când totul fu gata, Caligula îşi puse platoşa lui Alexandru (căci Augustus nu fusese demn să poarte inelul lui Alexandru, dar Caligula îi purta platoşa!) şi pe deasupra o mantie de mătase purpurie, înţesată cu broderii de aur şi pietre preţioase. Apoi luă sabia lui Iulius Cezar, vestita secure de luptă a lui Romulus şi pretinsul scut al lui Enea, toate păstrate în Capitoliu (ultimele două le socotesc neautentice, dar sunt falsificate atât de demult, încât au aproape tot atâta valoare ca şi cele autentice), şi se încunună cu o ghirlandă de frunze de stejar. După ce-i jertfi lui Neptun o focă - un animal amfibiu - iar Invidiei un păun, de teamă, spuse el, să nu se trezească gelozia vreunui zeu, se sui pe Incitatus şi începu să călărească pe pod, pornind de la Bauli. După el venea toată cavaleria gărzii, apoi mai multe escadroane aduse din Franţa, urmate de douăzeci de mii de infanterişti. Când ajunse la ultima insulă, înainte de Puteoli, puse gorniştii să sune atacul şi năvăli în oraş ca şi cum ar fi urmărit un duşman pus pe fugă.

Petrecu noaptea şi o bună parte din cea de-a doua zi la Puteoli, de parcă s-ar fi odihnit după o bătălie. Apoi spre seară, se întoarse într-un car triumfal, împodobit cu aur, tras de Incitatus şi de iapa Penelopa - cu care îşi căsătorise armăsarul, după îndeplinirea întregului ritual. Caligula era îmbrăcat cu aceleaşi veşminte splendide ca la venire, doar că purta o cunună de frunze de laur în locul celei din frunze de stejar. Un lung şir de căruţe ducea aşa-zisa pradă de război: mobilă şi statui jefuite din casele negustorilor bogaţi din Puteoli. Ca prizonieri, îi luase pe ostaticii lăsaţi de unii regi mărunţi din Orient, drept chezăşie a bunei lor purtări,

şi pe toţi sclavii străini pe care putuse pune mâna, împodobiţi cu costumele lor naţionale şi încărcaţi de lanţuri. Prietenii săi îl urmau în care bogat împodobite, îmbrăcaţi cu togi brodate şi cântându-i osanale. Apoi venea armata şi, după ea, un cortegiu de două sute de mii de persoane în veşminte de sărbătoare. Nenumărate focuri străluceau de-a lungul şirului de coline ce înconjurau golful: fiecare soldat şi fiecare membru al cortegiului purta câte o torţă. Cred că era cel mai frumos spectacol de teatru ce s-a văzut vreodată - dar şi cel mai inutil. Toată lumea petrecea. O pădure de pini luă foc la sud-vestul capului Misenum, răspândind o văpaie orbitoare. De îndată ce ajunse la Bauli, Caligula descălecă, ceru tridentul său cu vârful de aur şi o altă manta de purpură, brodată cu peşti şi cu delfini de argint. Se urcă apoi pe una din cele cinci nave de cedru care îl aşteptau lângă pod şi porni spre insula de la mijloc, cea mai mare din cele cinci; majoritatea trupelor îl urmă pe vase de război.

Ajuns acolo, el debarcă, se urcă pe o estradă îmbrăcată în mătase şi începu o cuvântare adresată mulţimii care trecea pe pod. Paznicii sileau mulţimea să treacă înainte, aşa că nimeni nu putu auzi mai mult de câteva cuvinte, în afară de prietenii lui aşezaţi pe platformă - printre ei mă găseam şi eu - şi de soldaţii de pe vasele de război cele mai apropiate, cărora nu li se permisese să debarce. Între altele, el îl făcu pe Neptun laş, pentru că se lăsase dus în fiare fără de luptă, şi făgădui că într-o zi apropiată îi va da bătrânului zeu o lecţie şi mai aspră. (Părea că uitase de jertfa făcută înainte lui Neptun.) Caligula îl batjocori grozav şi pe împăratul Xerxes, care întinsese odinioară un pod peste Helespont, în timpul nefericitei lui expediţii împotriva Greciei. Spuse că faimosul pod al lui Xerxes avea lungimea pe jumătate cât a acestuia şi nu era nici pe departe atât de trainic. Apoi anunţă că dăruia două monede de argint fiecărui om din mulţime, ca să le bea în cinstea lui. Aplauzele durară o jumătate de oră, ceea ce păru să-i placă. În sfârşit, el le opri şi începu îndată să împartă banii. Toată mulţimea defila din nou; sacii cu monede soseau şi se goleau unul după altul. După câteva ore, banii se sfârşiră; Caligula îi sfătui pe codaşii dezamăgiţi să se răzbune pe hrăpăreţii dinaintea lor. Aceasta stârni, fireşte, o bătaie generală.

Noaptea următoare depăşi în beţii, în cântece, în violenţă şi în nebunii tot ce se văzuse până atunci. Băutura îl aţâţa totdeauna pe Caligula la rele. În fruntea cercetaşilor şi a gărzii germane, el porni la asalt de-a lungul prăvăliilor, împingând pe toată lumea în apă. Marea era atât de liniştită, că numai cei beţi morţi, bătrânii neputincioşi şi copiii mici nu reuşiră să scape. Numărul înecaţilor nu depăşi două-trei sute.

La miezul nopţii, Caligula organiză atacul naval asupra uneia din micile insule. El tăie puntea din ambele părţi şi trimise vasele spre insulă unul după altul; locuitorii se îngrămădeau încetul cu încetul pe spaţiul strâmt rămas la mijloc. Asaltul final era rezervat vasului-amiral, pe a cărui punte înaltă din faţă se afla el, agitându-şi tridentul. Se aruncă împotriva supravieţuitorilor înspăimântaţi şi îi azvârli pe toţi în mare.

Printre victimele acestei bătălii navale fu şi făptura cea mai neobişnuită aflată în procesiunea triumfală a lui Caligula: Eleazar, ostaticul part, omul cel mai înalt de pe lume. Avea o înălţime de peste unsprezece picioare. Totuşi, nu era tot atât de puternic pe cât era de înalt. Glasul lui semăna cu un strigăt de cămilă. Avea spatele îngust şi era sărac cu duhul. Din naştere era evreu. Caligula puse să fie împăiat şi îmbrăcat într-o armură şi îl aşeză la uşa camerei lui de culcare, pentru a-i speria pe cei ce ar fi avut de gând să-l asasineze.

Capitolul XXXI

Cheltuielile celor două zile de petreceri secară cu desăvârşire Tezaurul şi Caseta Privată. Ca să înrăutăţească lucrurile, Caligula, în loc să înapoieze vasele căpitanilor şi echipajelor lor, porunci să se repare spărtura punţii şi călări înapoi spre Roma, unde se apucă de alte treburi. Ca să arate că nu era laş, Neptun dezlănţui o furtună violentă şi scufundă vreo mie de vase; dintre celelalte, cea mai mare parte fură smulse din ancore şi aruncate la mal. Vreo două mii rezistară la furtună sau fură trase în siguranţă la ţărm. Dar pierderea celorlalte pricinui împuţinarea corăbiilor pentru transportul grânelor din Egipt şi din Africa şi deci o gravă lipsă de alimente la Roma. Caligula jură să se răzbune pe Neptun. Avea acum mijloace foarte ingenioase de procurat banii, care îi amuzau pe toţi, în afară de victime, de prietenii şi de clienţii acestora. De pildă, pe tinerii pe care îi îngloda în datorii prin amenzi şi confiscări, şi care deveneau astfel sclavii săi, îi trimitea la şcoala de gladiatori şi apoi, după sfârşitul antrenamentului, îi punea să lupte în amfiteatru. Fiind sclavi, ei nu primeau salarii şi deci nu cheltuiau decât pentru hrana şi locuinţa lor. Dacă erau ucişi, se încheia socoteala; dacă erau învingători, Caligula îi vindea la licitaţie unor magistraţi, care aveau îndatorirea să organizeze jocuri pe socoteala lor - cei ce aveau parte de asemenea cinste erau desemnaţi prin tragere la sorţi - sau îi vindea oricui plătea suma cuvenită. El ridica preţurile în mod absurd, prefăcându-se a crede că oamenii supralicitau, atunci când ei doar se scărpinau în cap sau îşi frecau nasul. Ticul meu nervos îmi atrase şi multe supărări: mi se vândură astfel trei gladiatori, cu preţul mijlociu de două mii monede de aur fiecare. Dar am fost mai norocos decât un magistrat numit Aponius, care adormi în timpul licitaţiei. Caligula îi vându nişte gladiatori pe care nu-i voia nimeni, ridicând preţul de câte ori se clătina în somn capul lui Aponius. Trezindu-se, acesta descoperi că avea de plătit nouăzeci de mii de piese de aur pentru treisprezece gladiatori de care n-avea defel nevoie. Unul dintre gladiatorii pe care îi cumpărasem era un excelent luptător. Dar Caligula pariase o sumă mare împotriva lui; în ziua luptei, nenorocitul abia se putea ţine pe picioare. I se amestecaseră droguri în mâncare. Mulţi bogătaşi veneau la aceste licitaţii şi ofereau de bunăvoie sume mari, nu pentru că ar fi avut nevoie de gladiatori, ci pur şi simplu pentru că, desfăcându-şi din timp băierile pungii, Caligula avea să fie mai puţin înclinat să născocească împotriva lor vreo acuzaţie care să-i coste şi viaţa, nu numai banii.

În ziua când fu bătut gladiatorul meu, se întâmplă în amfiteatru un incident amuzant. O luptă trebuia să opună cinci retiari unui acelaşi număr de urmăritori, înarmaţi cu săbii şi scuturi. Caligula pariase cinci mii pe cei din urmă, silindu-mă să pariez o mie de monede pe cei dintâi. Dar abia începuse lupta, când am văzut că retiarii fuseseră plătiţi să se lase bătuţi. Stăteam lângă Caligula, căruia i-am spus:

- Se pare că o să câştigi, dar părerea mea e că retiarii nu şi-au dat prea multă osteneală.

Rând pe rând, urmăritorii îi puseră la pământ pe retiari, care se predară unul câte unul; în cele din urmă stăteau cu toţii întinşi pe nisip, fiecare cu urmăritorul său aplecat deasupra lui, cu sabia ridicată. Spectatorii arătau cu degetul gros în jos, cerând moartea. Ca autoritate supremă, Caligula o putea acorda sau refuza. O acordă.

- Ucideţi-i! strigă el. N-au încercat să câştige!

Dar, în secret, el făgăduise retiarilor să le cruţe viaţa dacă se lăsau bătuţi. Căci nu numai eu fusesem obligat să pariez pe ei. Caligula urma

să câştige optzeci de mii de monede dacă erau învinşi.

Unul dintre retiari, indignat de această trădare, îl apucă deodată în braţe pe urmăritorul său, îl răsturnă, apucă de jos un trident şi o plasă şi se îndepărtă dintr-un salt. Cât ar părea de necrezut, dar eu am sfârşit prin a câştiga cele cinci mii de monede! Furios, retiarul ucise întâi pe la spate pe doi dintre urmăritori, care tocmai îşi sfârşiseră victimele şi răspundeau uralelor mulţimii, apoi pe ceilalţi trei, unul după altul, pe măsură ce se aruncau asupra lui. Caligula plângea de necaz.

- Monstrul! strigă el. Să ucidă cinci tineri gladiatori de viitor, cu îngrozitorul lui trident de păstrăvi!

Când spun că am câştigat cele cinci mii de monede, vreau să spun că le-aş fi câştigat, dacă nu aş fi avut tactul să anulez pariul.

- Unul singur să omoare cinci, nu e corect - am declarat eu.

Până atunci, Caligula vorbise mereu despre Tiberius ca de un ticălos şi-i îndemnase şi pe ceilalţi să facă la fel. Dar, într-o zi, el intră în Senat şi începu o lungă apologie a unchiului său, spunând că fusese un om neînţeles şi că nimeni să nu se încumete a vorbi ceva împotriva lui. "Eu, ca împărat, îl voi critica dacă o să am poftă, dar voi nu aveţi acest drept. De fapt, sunteţi vinovaţi de trădare. N-a pretins un senator, acum câteva zile, că fraţii mei Nero şi Drusus au fost acuzaţi pe nedrept şi apoi asasinaţi de Tiberius? Ce acuzaţii uluitoare!" El scoase atunci rapoartele pe care odinioară se prefăcuse că le distrusese şi citi pasaje întregi. Dovedi că, departe de a pune la îndoială acuzaţiile aduse fraţilor săi, Senatul îi predase în unanimitate pe aceştia lui Tiberius, însărcinându-l să-i pedepsească. Unii chiar depuseseră de bunăvoie acuzaţii împotriva lor. "Dacă ştiaţi că acuzaţiile sunt false, spuse Caligula, voi sunteţi ucigaşii şi nu el, pentru că el, cel puţin, era de bună credinţă; şi i-aţi aşteptat moartea pentru a cuteza să aruncaţi asupra lui trădarea şi crimele voastre. Dacă aţi socotit la vremea aceea că dovezile sunt reale, atunci el n-a fost ucigaş şi comiteţi o trădare atunci când îl defăimaţi. Dacă aţi socotit că sunt false şi că el le ştie false, atunci sunteţi tot atât de vinovaţi de asasinat ca el şi mai sunteţi şi laşi." Încruntă sprâncenele în felul lui Tiberius şi imită gestul lui brusc cu mâna, gest care redeşteptă amintirea înfiorătoare a proceselor de trădare. Apoi spuse, cu vocea aspră a lui Tiberius: "Ai vorbit bine, fiule! Încrederea ta în aceste javre să nu depăşească o lovitură de picior. Ştii cât l-au linguşit pe Sejanus înainte de a-l încolţi şi a-l sfâşia în bucăţi! Vor face şi cu tine la fel, dacă vor avea prilejul. Te urăsc cu toţii şi se roagă pentru pieirea ta. Iată sfatul meu: nu asculta decât de propriul tău interes, pune mai presus de orice plăcerea ta. Nimănui nu-i place să i se poruncească şi eu nu mi-am putut păstra locul decât intimidând acest gunoi. Fă ca mine. Cu cât îi vei trata mai aspru, cu atât te vor cinsti mai mult!"

Apoi Caligula reintroduse pedeapsa cu moartea pentru trădare, porunci ca discursul său să fie gravat pe o placă de bronz aşezată pe peretele Senatului, deasupra jilţurilor consulilor, şi plecă în grabă. În ziua aceea, şedinţa nu mai continuă. Prea eram descurajaţi cu toţii. Dar a doua zi l-am copleşit pe Caligula cu felicitări şi am votat un sacrificiu anual Clemenţei Sale. Ce altceva puteam face? El avea armata în spate şi dreptul de viaţă şi de moarte asupra noastră. Până ce unul dintre noi nu va avea destulă îndrăzneală şi inteligenţă să organizeze o conspiraţie împotriva lui, nu puteam face altceva decât să încercăm să-l potolim şi să nădăjduim la zile mai bune. După câteva seri, la un banchet, el izbucni deodată într-un hohot de râs formidabil. Nimeni nu pricepu care era pricina veseliei sale. Cei doi consuli, care erau vecinii săi de masă, îl întrebară dacă le era îngăduit să-i împărtăşească voioşia. Atunci Caligula hohoti şi mai tare, până îi dădură lacrimile. "Nu, spuse el, înecându-se de

râs, tocmai asta e! Voi nu veţi socoti că gluma are haz. Râd la gândul că, dintr-o singură înclinare a capului, pot face să vi se taie pe loc beregata."

Douăzeci dintre cetăţenii socotiţi cei mai bogaţi din Roma fură acuzaţi în scurt timp de trădare. Nedându-li-se răgazul să se omoare înaintea procesului, fură condamnaţi cu toţii la moarte. După aceea se descoperi că unul dintre ei, un magistrat superior, fusese de fapt foarte sărac. "Idiotul! spuse Caligula. De ce se prefăcea că are avere? Am crezut-o şi eu. N-ar fi fost nevoie să moară." Singurul care izbuti să scape de acuzarea de trădare fu Afer, un avocat renumit pentru elocinţa sa, acuzatorul verişoarei mele Pulchra. Crima lui era de a fi aşezat în sala de primire a casei sale o statuie a lui Caligula, cu inscripţia: "La douăzeci şi şapte de ani, consul pentru a doua oară." Caligula afirmă că era vorba de trădare, deoarece îşi bătea joc de tinereţea sa, insinuând că îndeplinea o funcţie la care nu avea dreptul. Compuse un lung rechizitoriu împotriva lui Afer şi îl recită Senatului cu toată elocinţa de care era în stare, cu intonaţii şi gesturi bine studiate. Se fălea că era cel mai bun avocat şi orator din lume, şi de fapt dorea mai curând să întreacă gloria oratorică a lui Afer, decât să-i obţină condamnarea şi să-i confişte bunurile. Înţelegând aceasta, Afer se prefăcu uluit şi copleşit de geniul oratoric al lui Caligula. El repeta acuzaţiile una după alta, apreciindu-le cu detaşare profesională şi murmurând: "Da, e de necombătut" sau: "A exploatat argumentul până la ultimele consecinţe" şi: "O adevărată dilemă... Ce extraordinară stăpânire a limbii!" În cele din urmă, când Caligula se aşeză cu un zâmbet triumfător, Afer fu întrebat dacă mai avea ceva de spus. "Nimic, răspunse el, decât că nu am nici un pic de noroc. Mă bizuiam pe talentul meu oratoric pentru a domoli puţin mânia împăratului faţă de zăpăceala mea de neiertat în privinţa acelei nenorocite inscripţii. Dar soarta a potrivit zarurile împotriva mea. Împăratul are puterea absolută, toate dovezile trebuincioase şi de o mie de ori mai multă elocinţa decât pot eu nădăjdui să dobândesc, chiar dacă aş scăpa de condamnare şi aş munci până la o sută de ani." Fu condamnat la moarte, dar a doua zi obţinu graţierea.

Pentru că veni vorba de zaruri ticluite: de câte ori soseau la Roma, provincialii bogaţi erau poftiţi să prânzească la palat şi să joace apoi o partidă de zaruri în intimitate. Îi uimea şi-i înspăimânta norocul împăratului: el nimerea pe Venus la fiecare lovitură şi îşi jefuia oaspeţii de tot ce aveau în buzunar; într-adevăr, Caligula juca numai cu zaruri false.

De pildă, el îi scoase acum din funcţie pe consuli şi le aplică o amendă grea pentru că sărbătoriseră, după datină, victoria lui Augustus la Actium, asupra lui Antoniu. Era, spuse el, o insultă la adresa strămoşului său Antoniu. (Cu acest prilej, îl numi pe Afer într-una din funcţiile de consul devenite vacante.) Cu câteva zile înainte de sărbătorire, ne spusese la o masă că-i va pedepsi pe consuli, oricum ar proceda. Căci dacă nu vor celebra sărbătoarea, îl vor insulta pe strămoşul său Augustus. Cu acest prilej, Ganymede făcu o greşeală care urma să-i fie fatală.

- Eşti foarte tare, scumpule! strigă el. Îi prinzi, orice ar face. Dar dacă sărmanii idioţi au cât de puţin bun-simţ, ei vor celebra sărbătoarea, căci la Actium aproape toată treaba a făcut-o Agrippa: şi doar e şi el strămoşul tău. Aşa că vor onora măcar pe doi dintre cei trei strămoşi ai tăi.

- Ganymede - spuse Caligula - , nu mai suntem prieteni.

- Ah! strigă Ganymede. Nu spune asta, scumpule! Ce-am spus de te-am jignit?

- Pleacă de la masă! porunci Caligula.

Eu am priceput îndată care fusese greşeala lui Ganymede. Comisese o îndoită eroare. Înrudit cu Caligula dinspre mamă, Ganymede se trăgea şi el din Augustus şi Agrippa - dar nu şi din Antoniu. Toţi strămoşii săi făcuseră parte din partidul lui Augustus. Ar fi fost deci mai prudent să nu atingă acest subiect. În afară de aceasta, Caligula nu suporta să se pomenească de rudenia lui cu Agrippa, un om de origine umilă. Totuşi, pentru moment, nu luă nici o măsură împotriva lui Ganymede.

Împăratul o repudie pe Lollia, sub cuvânt că era sterilă, pentru a se căsători cu o femeie numită Cesonia. Nici frumoasă, nici tânără, aceasta era fiica unui căpitan de paznici şi soţia unui brutar sau a altui meseriaş, cu care avusese trei copii. Dar ea exercita asupra lui Caligula o atracţie inexplicabilă pentru ceilalţi şi, în primul rând, chiar pentru el. Caligula obişnuia să spună că va căuta să-i smulgă, la nevoie prin tortură, secretul dragostei copleşitoare ce-o avea pentru dânsa. Se spunea că îi dăduse de băut un filtru de dragoste care îl înnebunise. Dar povestea cu filtrul era doar o ipoteză - în orice caz, nebun fusese el cu mult înainte de a o fi întâlnit. Pe scurt, ea rămase însărcinată de pe urma lui şi ideea de a ajunge tată îi stârni atâta bucurie, încât - după cum am mai spus - o luă în căsătorie.

Puţin după căsătoria lui cu Cesonia, Caligula îşi proclamă oficial divinitatea. Se afla împreună cu Apelles în templul lui Jupiter de pe colina Capitoliului. Îl întrebă pe Apelles: "Care zeu are întâietate, Jupiter sau eu?" Apelles şovăi, presupunând că împăratul glumea şi nevrând să comită un sacrilegiu împotriva lui Jupiter chiar în templul zeului. Caligula fluieră doi soldaţi germani şi îi puse să-l biciuiască în faţa statuii zeului. "Nu atât de repede, spuse el soldaţilor. Mai rar, ca să simtă mai bine!" Îl biciuiră până leşină, dar îl treziră cu apă sfinţită şi îl loviră din nou, până ce-şi dădu sufletul. Apoi Caligula anunţă Senatul printr-o scrisoare de divinitatea sa şi puse să i se construiască numaidecât un mare altar lângă templul lui Jupiter de pe colina Capitoliului, "ca să locuiesc alături de fratele meu Jupiter". Comandă să i se ridice acolo o statuie de aur de trei ori mai înaltă decât el, statuie care în fiecare zi trebuia să fie îmbrăcată cu alte haine.

Dar în scurt timp se certă cu Jupiter; fu auzit ameninţându-l: "Dacă nu vrei să înţelegi cine e stăpânul aici, te trimit în Grecia". S-a considerat că Jupiter şi-ar fi cerut scuze. "Păstrează-ţi Capitoliul tău nenorocit, spuse Caligula. Mă voi muta pe Palatin; aşezarea e mai frumoasă. Voi clădi acolo un templu demn de mine, bătrân jerpelit, coate goale!"

Un alt lucru ciudat se întâmplă peste câtva vreme în timp ce vizita templul Dianei împreună cu un fost guvernator al Siriei, numit Vitellius. Acesta obţinuse acolo un succes strălucit, oprind, printr-un marş forţat dincolo de Eufrat, pe regele parţilor, care se pregătea să năvălească în provincie. Surprins pe un câmp de luptă neprielnic, regele part fusese silit să semneze un tratat de pace umilitor şi să-şi dea fiii drept ostatici. Am uitat să spun că, arunci când trecuse podul, Caligula ducea ca prizonier, în urma carului său, pe fiul cel mai mare al regelui part. Invidios pe Vitellius, Caligula se gândise să-l condamne la moarte; dar Vitellius era prietenul meu şi, îndată ce a debarcat, l-am învăţat printr-o scrisoare cum trebuia să se poarte. Abia sosit la Roma şi dus în faţa lui Caligula, el căzu cu faţa la pământ şi îl adoră ca pe un zeu. Pe vremea aceea, divinitatea lui Caligula nu fusese încă anunţată oficial, aşa încât acesta socoti că omagiul era sincer; Vitellius deveni prietenul lui intim şi-mi dovedi recunoştinţa în mai multe rânduri. După cum spuneam, aflându-se cu Vitelius în templul Dianei, Caligula se adresă zeiţei - nu statuii - ci unei prezenţe invizibile.

- O vezi şi tu - îl întrebă pe Vitellius - sau vezi numai lumina lunii?

Tremurând din tot corpul, ca şi cum ar fi fost copleşit de groază, Vitellius răspunse, cu ochii plecaţi:

- Numai voi, zeii, aveţi putinţa să vă vedeţi între voi.

Caligula fu încântat.

- E foarte frumoasă, Vitellius - spuse el. Vine adesea la palat, să se culce cu mine.

Cam pe vremea aceea am avut iarăşi necazuri. Mi-am închipuit mai întâi că era un vicleşug de-al lui Caligula ca să scape de mine - de fapt, nici acum nu sunt sigur că nu a fost aşa. Unul dintre cunoscuţii mei - un om cu care jucasem adesea zaruri - ticlui un testament fals şi imită sigiliul meu, ca să mă treacă drept martor. Din fericire, el nu observase, la marginea pietrei, o spărtură minusculă, ce lăsa totdeauna urmă pe ceară. În ziua când am fost închis pentru complicitate la fals şi adus în faţa tribunalului, am trimis printr-un soldat prietenului meu Vitellius rugămintea să-mi salveze viaţa, cum i-o salvasem şi eu pe a lui. I-am cerut să atragă atenţia lui Caligula asupra spărturii sigiliului şi să aibă la îndemână unul autentic, spre a-l compara cu cel fals. Dar trebuia ca împăratul însuşi să observe deosebirea şi să-şi atribuie întreg meritul. Vitellius izbuti de minune. Caligula observă spărtura, se felicită pentru fineţea vederii sale şi mă achită, sfătuindu-mă cu asprime ca, pe viitor, să-mi aleg mai bine cunoştinţele. Falsificatorului i se tăiară mâinile şi i se atârnară în jurul gâtului, drept avertisment. Dacă aş fi fost recunoscut vinovat, aş fi plătit-o cu capul. Caligula mi-o spuse în aceeaşi seară la masă.

- Zeule preaclement - i-am răspuns eu - , nu înţeleg de ce te preocupă atâta viaţa mea.

E în firea nepoţilor să fie măguliţi de linguşirile unchilor lor. El se înveseli puţin şi, făcând cu ochiul către restul comesenilor, mă întrebă:

- Şi ce valoare ai acorda astă-seară vieţii tale?

- Am şi calculat-o: un gologan.

- Cum ai ajuns la o cifră atât de modestă?

- Se poate atribui o anumită valoare fiecărei vieţi. Când Iulius Cezar a fost prins şi ameninţat cu moartea de către piraţi, familia lui, după multe tocmeli, le-a plătit acestora douăzeci de mii monede de aur. Prin urmare, viaţa lui Iulius Cezar nu valora mai mult de douăzeci de mii de monede. Soţia mea Aelia, fiind atacată într-o zi de hoţi la drumul mare, a scăpat cu viaţă dându-le o broşă de ametist care nu valora decât cincizeci de monede. Deci, Aelia nu valora decât cincizeci de monede. Cât despre mine, viaţa mea a fost salvată de o spărtură de agată ce nu cântăreşte, cred, mai mult de a patruzecea parte dintr-un scrupul. Felul acesta de agată costă, probabil, cam o monedă de argint scrupulul. Spărtura, dacă ar fi găsită - ceea ce e greu - şi dacă ar găsi cumpărător - ceea ce e şi mai greu - ar valora prin urmare a patruzecea parte dintr-o monedă de argint, adică tocmai un ban. Deci, viaţa mea nu valorează nici ea mai mult de un ban...

- Dacă ar găsi cumpărător! râse el, încântat de propria glumă.

Toată lumea aplaudă, şi eu cel dintâi. Multă vreme am fost numit la palat doar Teruncius Claudius, în loc de Tiberius Claudius: Teruncius, în latină, înseamnă bănuţ.

Pentru cultul său, Caligula avea nevoie de preoţi. El însuşi era propriul său mare preot; subordonaţii lui erau Cesonia, Vitellius, Ganymede, paisprezece foşti consuli, nobilul său prieten, calul Incitatus, şi cu mine. Fiecare preot plătea optzeci de mii de monede de aur pentru această cinste. Pe Incitatus îl ajută să găsească banii punând un impozit

pe toţi caii din Italia: cei ce nu plăteau urmau să fie duşi la abator. O ajută şi pe Cesonia, punând, în numele ei, o taxă asupra tuturor bărbaţilor căsătoriţi, pentru dreptul de a se culca cu soţiile lor. Ganymede, Vitellius şi ceilalţi erau oameni bogaţi. E drept că unii trebuiră să vândă în pierdere unele proprietăţi ca să-şi procure repede banii, dar rămaseră în largul lor. Nu acelaşi lucru se petrecea însă cu bietul Claudius. Farsa anterioară a lui Caligula, atunci când îmi vânduse gladiatorii, cât şi banii grei pe care mi-i cerea pentru privilegiul de a trăi şi a mânca la palat, îmi lăsaseră numai treizeci de mii de monede de aur. Dintre proprietăţi, nu mai aveam decât moşioara de la Capua şi casa pe care mi-o lăsase mama. I-am dat lui Caligula cele treizeci de mii de monede şi l-am informat, chiar în aceeaşi seară, la masă, că îmi scot bunurile la vânzare, ca să-i plătesc restul, de cum voi găsi un cumpărător.

- Nu mai am nimic altceva de vândut - i-am explicat eu.

Asta i se păru o glumă bună.

- N-ai nimic de vândut? Dar hainele pe care le porţi?

Observasem că, pentru mine, atitudinea cea mai prudentă era să mă prefac cu desăvârşire imbecil.

- Pe zei! am strigat. Uitasem de ele. Vei avea bunătatea să le scoţi la licitaţie chiar aici? Tu eşti cel mai minunat conducător de licitaţie din lume.

Am început să mă dezbrac şi n-am păstrat pe mine decât un şervet, pe care mi-l pusese el în grabă în jurul şalelor. Caligula îmi vându sandalele cu o sută de monede de aur fiecare, toga cu o mie şi aşa mai departe. La fiecare ofertă nouă, îmi exprimam zgomotos bucuria. După ce sfârşi, vru să vândă şi şervetul.

- Modestia mea naturală - i-am spus - nu m-ar împiedica să jertfesc şi cel din urmă petic, dacă m-ar putea face să-mi achit datoria. Dar în cazul de faţă sunt oprit de un sentiment mai puternic decât modestia.

El încruntă sprâncenele.

- Ce poate fi mai tare decât modestia?

- Veneraţia mea pentru tine, Cezar. Şervetul îţi aparţine. Mi l-ai pus cu dărnicie la dispoziţie pe durata acestei mese excelente.

Tertipul acesta nu-mi micşoră datoria decât cu trei mii de monede. Dar îl convinse pe Caligula de sărăcia mea.

Trebui să-mi părăsesc camerele şi locul la masă şi să locuiesc câtva timp la bătrâna Briseis, fosta servitoare a mamei, care păzea casa, în aşteptarea unui cumpărător. Calpurnia veni să stea cu mine. Era de necrezut! Draga de ea mai avea încă banii ce-i dădusem pentru coliere, maimuţe şi rochii de mătase, şi îmi propuse să mi-i împrumute. Mai mult: vitele mele nu muriseră şi holdele nu arseseră, după cum se zvonise; fusese doar un vicleşug ca să le vândă în taină pe un preţ bun şi să pună banii deoparte, spre a servi la nevoie. Mi-i înapoie pe toţi - două mii de monede - cu socoteala exactă, semnată de intendentul meu. Trăiam deci destul de bine. Dar ca să întreţin aparenţele unei sărăcii absolute, mă duceam în fiecare seară, şchiopătând, cu o cârjă în loc de lectică, să cumpăr vin din taverne.

Bătrâna Briseis obişnuia să-mi spună:

- Stăpâne Claudius, toată lumea socoteşte că am fost liberta mamei tale. Nu e aşa. Am devenit sclava ta când ai ajuns major şi tu mi-ai dat libertatea, nu ea, nu-i aşa?

- Desigur, Briseis - îi răspundeam eu, într-o bună zi o să dezvălui toate acestea.

Era o bătrână cumsecade şi-mi era pe deplin devotată. Locuiam în patru camere, cu un sclav bătrân ca portar, şi, pot spune, eram foarte

fericiţi.

Copilul Cesoniei, o fată, veni pe lume la o lună după căsătoria ei cu Caligula. Acesta declară că era o minune. Aşeză fetiţa pe genunchii statuii lui Jupiter - era înainte de a se fi certat cu el - de parcă ar fi vrut să-l socotească pe zeu coleg de onoare întru paternitate, apoi în braţele Minervei, lăsând copilul să sugă o clipă sânul de marmură al zeiţei. O numi Drusilla, nume ce-l purtase sora sa moartă, înainte de a ajunge zeiţa Panthea. O făcu şi preoteasă. Pentru a-şi procura banii de iniţiere, adresă poporului un apel patetic, prin care se plângea de sărăcia lui şi de grelele sarcini ale paternităţii, şi înfiinţa un fond pe care-l numi fondul Drusillei. În fiecare stradă erau aşezate cutii de colecte cu inscripţiile: "Hrana Drusillei", "Băutura Drusillei". Nimeni nu îndrăznea să treacă pe lângă garda aşezată alături fără să arunce câte o monedă sau două.

Caligula o adora pe Drusilla, care în curând se arătă tot atât de precoce precum fusese şi el. Abia putea vorbi şi merge, când el se şi apucă s-o înveţe "asprimea lui de neclintit". O îndemna să chinuiască animale şi să încerce să scoată, cu unghiile, ochii tovarăşilor ei de joacă. "Nu e chip să te reneg, frumoasa mea", spunea el mândru, când copilul dădea dovadă de aptitudini speciale. Într-o zi, de faţă cu mine, el se aplecă asupra ei şi îi spuse cu un aer tainic:

- La cel dintâi omor serios ce-l vei săvârşi, comoara mea, chiar de-ar fi numai sărmanul şi bătrânul unchi Claudius, te voi face zeiţă.

- Mă vei face zeiţă dacă o ucid pe mama? gângăvi micul monstru. O urăsc!

Statuia de aur din templul lui Caligula cerea alte cheltuieli. El anunţă printr-un edict că, de Anul Nou, va primi daruri la poarta principală a palatului. În ziua aceea, el trimise gărzile să strângă cu sabia toată populaţia Romei lângă colina Palatin şi-i sili pe cetăţeni să depună toţi banii ce-i aveau asupra lor, în nişte butoaie mari, anume pregătite. Lumea fusese prevenită că cine încerca să ocolească garda sau să păstreze vreun ban risca moartea pe loc. Spre seară, două mii de butoaie enorme fuseseră umplute.

Cam tot pe atunci, Caligula le spuse lui Ganymede, Agrippinillei şi Lesbiei:

- Ar trebui să vă fie ruşine, trântori netrebnici ce sunteţi! Cum vă câştigaţi voi viaţa? Sunteţi nişte paraziţi. Vă daţi seama cât de greu munceşte fiecare cetăţean din Roma ca să mă întreţină? Cel mai nenorocit hamal şi cea mai săracă prostituată îmi dau a opta parte din salariul lor.

- Dar, frate - spuse Agrippinilla - nu ne-ai luat, sub diferite pretexte, aproape toţi banii pe care i-am avut? Nu e destul?

- Destul? Nicidecum! Banul moştenit nu e totuna cu banul câştigat. Vă voi pune pe toţi la muncă.

El anunţă Senatul, prin afişe, că în cutare noapte se va deschide în palat un lupanar rafinat şi aristocratic, cu plăceri pentru toate gusturile, procurate de persoane de cea mai ilustră origine. Intrarea: doar o mie de monede. Băutura: gratuită. Agrippinilla şi Lesbia, regret că trebuie să o spun, nu prea se împotriviră propunerii ruşinoase a lui Caligula; dimpotrivă, o socotiră destul de amuzantă. Cerură doar dreptul de a-şi alege singure clienţii şi de a nu-i da lui Caligula o parte prea mare din câştig. Spre marele meu dezgust, am fost obligat să iau parte la comedie, deghizat în portar. Caligula, mascat şi cu vocea schimbată, făcea pe proxenetul. El puse în joc toată şiretenia unui proxenet, ca să-i jefuiască pe clienţi şi de bani, şi de plăcere. Când protestau, eu eram însărcinat să-i dau afară. Am braţele destul de robuste - pot spune chiar mai robuste decât ceilalţi - deşi picioarele nu-mi slujesc prea mult, şi

amuzam mulţimea mai întâi prin salturile mele neîndemânatice, apoi prin loviturile neaşteptate pe care le dădeam clienţilor, când izbuteam să pun mâna pe ei. Cu o intonaţie teatrală, Caligula declama versuri din Homer:

"Zeii în hohote lungi de râs se porniră cu toţii,
Cum îl văzură pe şchiop gâfâind şi trudindu-se-n sală."

E un pasaj din primul cânt al Iliadei, în care Zeul Şchiop[72] saltă prin Olimp, urmărit de râsetele celorlalţi zei.

Eu eram întins pe jos, tăbăcindu-l cu pumnii pe soţul Lesbiei - nu aveam prea des prilejul de a-mi încheia vechile socoteli. Ridicându-mă, am continuat:

"Dânsul apoi începu de la dreapta pe rând în pahare
Zeilor dulce nectar să le toarne din cănile pline"

Şi m-am îndreptat, clătinându-mă, spre masa cu băuturi. Caligula, încântat, cită alte două versuri:

"Ia-l cu frumosul şi spune-i cuvinte blajine, că-ndată
El ne va fi-ndurător, părintele Olimpului."

De atunci începu să mă numească Vulcan, titlu ce mă bucură mult, căci mă ferea oarecum de capriciile sale.

Apoi Caligula ieşi pe furiş, îşi scoase costumul şi reapăru sub înfăţişarea lui obişnuită la poarta palatului, unde mă pusese să stau. El se prefăcu surprins şi indignat de priveliştea ce se arăta în faţa ochilor săi şi reîncepu să declame din Homer - ruşinea şi mânia lui Ulise, faţă de purtarea femeilor din palat.

"...Ieşise
Din cas-atunci un rând de roabe care
S-aveau cu peţitorii şi-ncepură
A râde şi-a se veseli-mpreună,
Şi sufletu-i se-nviforă. Prin minte-i
Trecură multe gânduri: să dea buzna
Pe toate să le-omoare? Ori să lase
Pe dată cea din urmă să se-nhaite
Cu tinerii? Şi inima într-însul urla.
Cum o căţea dă roată-n jurul
Căţeilor plăpânzi şi latră la un
Necunoscut şi-i gata să se-nhaţe,
Aşa lătra şi inima într-însul,
Că-i sângera de ciudă-n faţ-atâtor
Blăstămăţii. În piept îşi da cu pumnul
Şi inima-şi certa: "Mai rabdă încă,
O, inimă. Tu ai răbdat odată
Ceva mai fioros, pe când ciclopul
Nesăţios îmi tot mânca pe soţii
Voinici ai mei. Te-ai stăpânit acolo
Şi tare-ai stat până ce sfatul minţii
Din peşteră te-a scos, unde crezuseşi

---

[72] Vulcan (sau Hefest) - zeul fierului şi al metalului

Că vei muri..."[73]

- În loc de "ciclop" - explică el - citiţi "Tiberius".

Apoi bătu din palme spre a chema garda, care sosi în goană.

- Să vie numaidecât Cassius Chaerea!

Cassius Chaerea fu chemat.

- Ah! spuse Caligula. Cassius, bătrâne erou, tu care mi-ai servit de cal în copilărie, tu, cel mai vechi şi mai credincios prieten al meu, ai văzut vreodată ceva atât de trist şi de înjositor ca acest spectacol? Cele două surori ale mele prostituându-şi trupul senatorilor în propriul meu palat, unchiul meu Claudius vânzând bilete la poartă. Ce-ar spune, dacă ar vedea asta, biata mea mamă şi tatăl meu?

- Să-i arestez pe toţi, Cezar? întrebă repede Cassius.

"Pe toate să le-omoare? Ori să lase
Pe data cea din urmă să se-nhaite..."

răspunse Caligula, cu un aer resemnat, imitând mârâitul unei căţele.

Cassius primi ordin să plece cu oamenii săi.

Nu fu ultima orgie de felul acesta pe care o văzurăm la palat. Mai apoi, Caligula îi obligă pe senatorii care asistaseră la spectacol să-şi aducă fiicele şi soţiile, ca să le fie de ajutor Agrippinillei şi Lesbiei. Dar problema găsirii unor noi surse de bani deveni iarăşi acută şi Caligula se hotărî să plece în Franţa, pentru a vedea ce-ar putea găsi pe-acolo.

Mai întâi strânse un număr foarte mare de trupe, cerând detaşamente fiecărui regiment regulat, formând detaşamente noi şi adunând recruţi de pretutindeni. Părăsi Italia în fruntea a 150 000 de oameni, iar în Franţa spori numărul lor la 250 000. Cheltuiala înarmării şi a echipării unei armate atât de enorme împovăra oraşele prin care trecea; tot lor le ceru să-l aprovizioneze cu hrană. Uneori pornea în galop şi silea armata să mărşăluiască patruzeci şi opt de ore în şir ca să-l ajungă: alteori înainta câte o leghe-două pe zi, admirând peisajul dintr-o lectică purtată de opt oameni şi oprindu-se adesea pentru a culege flori.

Trimise înainte scrisori, poruncind tuturor ofiţerilor cu grad superior celui de căpitan din Franţa şi din provinciile de peste Rin să se adune la Lyon. Printre aceia care se supuseră ordinului se găsea şi Gaetulicus, unul dintre ofiţerii cei mai preţuiţi ai fratelui meu Germanicus, care comanda de câţiva ani cele patru regimente din provincia superioară. Era foarte iubit de soldaţi pentru că păstrase tradiţia pedepselor blânde şi a disciplinei bazate mai curând pe afecţiune decât pe teamă. Era iubit şi de regimentele din provincia inferioară, comandate de socrul lui, Apronius; căci Gaetulicus se însurase cu o soră a acelei Apronia pe care se spunea că o aruncase pe fereastră cumnatul meu Plautius. După prăbuşirea lui Sejanus, fusese pe cale să fie condamnat la moarte de către Tiberius, pentru că făgăduise s-o dea pe fiica lui de soţie fiului lui Sejanus. Dar scăpă cu viaţă trimiţând împăratului o scrisoare plină de mândrie. Scrise că, atâta vreme cât va păstra comanda, împăratul se putea bizui pe credinţa lui şi a trupelor sale. Din prudenţă, Tiberius nu se atinse de el. Dar Caligula îi pizmuia popularitatea şi, de cum sosi, puse să fie arestat.

Cum Caligula nu mă invitase să iau parte la expediţie, nu am fost de faţă la cele ce urmează şi nu le pot povesti amănunţit. Tot ce ştiu este că, sosind la Lyon, îi acuză pe Ganymede şi pe Gaetulicus de complot - pe Ganymede de a fi năzuit la tron, iar pe Gaetulicus de a-l fi

[73] Homer, Odiseea

instigat - şi puse să fie executaţi fără judecată. Lesbia şi Agrippinilla (soţul celei de-a doua murise de curând de dropică) fură de asemenea acuzate că ar fi luat parte la complot. Fură exilate pe o insulă de lângă coasta africană, din dreptul Cartaginei. Insula era uscată şi stearpă; pescuitul bureţilor era singura îndeletnicire a locuitorilor ei şi Caligula porunci şi surorilor lui să o înveţe, căci, spunea el, mijloacele lui nu-i îngăduiau să le întreţină. Dar, înainte de a pleca în exil, mai avură de ispăşit o pedeapsă: trebuiră să se întoarcă de la Lyon la Roma pe jos, sub escortă, purtând pe rând urna cu cenuşa lui Ganymede. Vor ispăşi astfel, spuse Caligula într-o scrisoare grandilocventă adresată Senarului, numeroasele lor adulteruri cu Ganymede. Stărui asupra clemenţei de care dădea dovadă necondamnându-le la moarte. Nu erau ele oare mai rele decât prostituatele? Care prostituată cumsecade ar cuteza să ceară drept preţ pentru orgiile ei sumele pe care ele le cereau - şi le obţineau!

Nu aveam nici un motiv să-mi plâng nepoatele. Erau, în felul lor, tot atât de vicioase ca şi Caligula şi se purtau cu mine foarte dispreţuitor. Cu trei ani înainte, la naşterea copilului Agrippinillei, aceasta îl rugase pe Caligula să-i sugereze un nume pentru copil. "Numeşte-l Claudius, spusese el, şi desigur că va fi o frumuseţe." Agrippinilla, furioasă, aproape că-şi lovise fratele; apoi se întorsese repede, scuipase în direcţia mea şi izbucnise în lacrimi. Copilul fusese numit Lucius Domitius[74]. Iar Lesbia era prea mândră ca să-mi dea atenţie ori să observe măcar că eram de faţă. Dacă mi se întâmpla să o întâlnesc într-un coridor strâmt, ea continua să meargă pe mijloc, fără a-şi încetini pasul, silindu-mă astfel să mă lipesc de perete. Îmi era greu să-mi amintesc că aceştia erau copiii fratelui meu şi că făgăduisem mamei lor să veghez asupră-le.

Am primit dificila misiune să plec în Franţa, în fruntea unei delegaţii de patru foşti consuli, ca să-l felicit pe Caligula pentru înăbuşirea conspiraţiei. Era prima dată, din copilărie, când mă întorceam în Franţa, lucru de care m-aş fi lipsit bucuros. Am fost silit să împrumut bani pentru călătorie de la Calpurnia, căci moşioara şi casa mea încă nu găsiseră cumpărător, şi nici măcar nu ştiam dacă lui Caligula îi va face plăcere să mă vadă. M-am îmbarcat la Ostia şi am debarcat la Marsilia.

După ce-şi exila surorile, Caligula scoase la licitaţie giuvaierurile, podoabele şi hainele lor. Obţinu un preţ atât de bun, încât vându apoi şi pe sclavii acestora şi chiar pe liberţi, prefăcându-se că-i ia drept sclavi. Participau la licitaţie mulţi provinciali bogaţi, care erau mândri să poată spune: "Da, astea aparţineau surorii împăratului. Le-am cumpărat de la el personal." Lucrul acesta îi dădu lui Caligula o nouă idee. Fostul palat al Liviei era acum nelocuit şi plin de mobile preţioase, de tablouri, de amintiri de la Augustus. Caligula ceru să i se aducă tot acest mobilier şi mă făcu răspunzător de sosirea lui în bună stare la Lyon. "Trimite-l pe pământ, nu pe apă, scrise el. Sunt certat cu Neptun." Deoarece scrisoarea a sosit chiar în ajunul plecării mele, l-am însărcinat pe Pallas cu expedierea. Greutatea stătea în faptul că toţi caii şi căruţele disponibile fuseseră rechiziţionate pentru transportul armatei lui Caligula. Dar Caligula poruncise, aşa încât trebuiau găsiţi într-un fel sau altul caii şi căruţele. Pallas arătă scrisoarea consulilor; se rechiziţiona totul: căruţele ce transportau poşta, căruţele brutarilor, caii care învârteau roţile morilor - toate spre marea pagubă a populaţiei.

Aşa se întâmplă că, într-o seară de mai, la apusul soarelui, Caligula, aşezat pe podul din Lyon şi stând de vorbă în închipuire cu zeul fluviului, mă văzu înaintând pe drum. El recunoscu lectica mea după masa de joc

---

[74] Viitorul împărat Nero (n. a.)

pe care o fixasem înăuntru, ca să gonesc plictiseala călătoriilor lungi jucând zaruri de unul singur.

- Hei! strigă el mânios. Unde sunt căruţele? De ce nu aduci căruţele?

Am răspuns de departe:

- Zeii să te binecuvânteze, maiestate! Căruţele, mă tem, vor sosi abia peste câteva zile. Ele vin pe drum, prin Genoa. Colegii mei şi cu mine am venit pe apă.

- Atunci întoarce-te în apă, băiete - spuse el. Vino aici!

Când am ajuns pe pod, doi soldaţi m-au smuls din lectică şi m-au aşezat pe parapet, cu spatele la fluviu, deasupra arcadei centrale. Caligula se aruncă asupra mea şi mă împinse. M-am rostogolit de două ori şi am avut senzaţia căderii de la o mie de picioare înălţime, înainte de a atinge apa. Îmi amintesc că mi-am spus: "Născut la Lyon, mort la Lyon!" Ronul este foarte rece, adânc şi repede. Toga grea îmi împiedica mişcările; totuşi, am izbutit, de bine de rău, să mă ţin la suprafaţă şi să mă caţăr pe mal în spatele unor bărci, la o jumătate de leghe mai jos, nevăzut de pe pod. Înot mult mai bine decât umblu; în primul rând, am braţele puternice; apoi, lipsa silită de mişcare şi plăcerile mesei m-au îngrăşat atât, încât plutesc pe apă ca un dop. În paranteză fie spus, Caligula nu era în stare să înoate nici o jumătate de stânjen. După câteva minute, rămase uimit văzându-mă că mă întorc şchiopătând pe drum şi râse cu hohote de noroiul rău mirositor cu care eram acoperit.

- De unde vii, scumpul meu Vulcan? strigă el.

Aveam răspunsul pregătit:

"...E-ngrozitor când te pui cu-Olimpianul...
...M-a luat de picior şi din pragul ceresc mi-a dat drumul.
Şi m-am tot dus cât e ziua de mare, şi numai spre seară
Bietul căzut-am în Lemnos[75], şi-abia era suflet în mine.
Cum am picat la pământ, bărbaţi sintieni mă luară"[76].

- În loc de "Lemnos" să se citească "Lyon" - am precizat eu.

Caligula era aşezat pe parapet, iar cei trei colegi ai mei, întinşi înaintea lui, cu faţa la pământ. Avea picioarele rezemate de grumazul primilor doi; vârful săbiei lui oscila între umerii celui de-al treilea, soţul Lesbiei, care-i implora mila, suspinând.

- Claudius - gemu el, auzindu-mi vocea - , roagă-l pe împărat să ne elibereze: noi veniserăm doar ca să-i aducem felicitările noastre afectuoase.

- Am nevoie de căruţe, nu de felicitări - zise Caligula.

S-ar fi spus că Homer prevăzuse acest prilej. I-am răspuns soţului Lesbiei:

"...Fii cu răbdare şi-ndură...
Inima-mi plânge de drag ce îmi eşti, când te văd toropit.
Nu voi putea să-ţi ajut, cu toată nespusa-mi durere;
E-ngrozitor când te pui cu-Olimpianul. Ştii bine"[77]...

Caligula era încântat. Se adresă celor trei:

- La cât vă preţuiţi viaţa? La cincizeci de mii de monede de aur de cap?

- Cum vrei tu, Cezar - răspunseră ei cu glasul stins.

---

[75] Lemnos - veche denumire a unei insule greceşti din Marea Egee.
[76] Homer, *Iliada*
[77] Homer, *Iliada*

- Atunci să-i plătiţi această sumă sărmanului Claudius, de cum vă veţi întoarce la Roma. Vioiciunea limbii lui v-a salvat.

Le îngădui să se ridice şi îi puse să semneze pe loc făgăduiala că îmi vor plăti o sută cincizeci de mii de monede, până în trei luni.

- Preabunule Cezar - i-am spus lui Caligula - , nevoile tale sunt mai mari decât ale mele. Vei vrea tu oare, când voi primi banii, să accepţi o sută de mii de monede, ca semn de recunoştinţă pentru că m-ai cruţat? De consimţi, îmi vor mai rămâne cincizeci de mii de monede ca să-mi plătesc iniţierea în întregime. Gândul acestei datorii m-a chinuit mult.

- Voi face tot posibilul ca să contribui la liniştea ta - spuse Caligula, şi de atunci mă porecli banul lui de aur.

Homer îmi salvase viaţa. Dar, după câteva zile, Caligula îmi interzise să-l mai citez pe viitor.

- E un autor învechit. Voi aduna poemele lui şi le voi arunca pe foc. De ce să nu pun în practică sfaturile filozofice ale lui Platon? Cunoşti *Republica?* Un dialog admirabil. Platon voia să excludă din statul lui ideal pe toţi poeţii.

- Maiestatea sa sacră - l-am întrebat - are de gând să mai ardă şi pe alţi poeţi, în afară de Homer?

- Desigur. Pe toţi cei învechiţi. Mai întâi pe Virgiliu. Prea e plictisitor. Ar vrea să ajungă un Homer şi nu reuşeşte.

- Şi dintre istorici?

- Da, pe Titus Livius. E şi mai plictisitor. Ar vrea să ajungă un Virgiliu, dar nu reuşeşte nici el.

Capitolul XXXII

După ce examină ultimul recensământ oficial, Caligula îi convocă la Lyon pe oamenii cei mai bogaţi din Franţa, ca să fie sigur că la sosirea mobilierului imperial va obţine preţuri cât mai bune. Înainte de începerea licitaţiei, el rosti o cuvântare, în care se asemui cu un sărman falit, împovărat de un pasiv enorm: nădăjduia că, din dragoste pentru imperiu, scumpii săi prieteni provinciali şi aliaţi recunoscători nu vor căuta să se folosească de încurcăturile lui financiare; îi ruga să nu preţuiască, sub valoarea lor reală, scumpele amintiri pe care - spre marea lui durere - era nevoit să le vândă.

În afară de trucurile obişnuite ale conducătorilor de licitaţii, el inventă numeroase altele, care întreceau cu mult pe cele ale paiaţelor din pieţele publice, a căror vervă o imita. De pildă, vindea acelaşi obiect în mai multe rânduri unor cumpărători diferiţi, descriind de fiecare dată în alt chip natura, întrebuinţarea şi istoria obiectului. Mai mult, prin "valoarea reală", cumpărătorul trebuia să înţeleagă "valoarea sentimentală", adică mai mult de o sută de ori valoarea obiectului în sine. Astfel, Caligula anunţa: "Iată fotoliul favorit al străbunicului meu Marc Antoniu" sau: "Zeul Augustus a băut din această cupă de ziua nunţii sale"... "Veşmântul acesta a fost purtat de sora mea, Zeiţa Panthea, la recepţia dată de regele Herod Agrippa, pentru a sărbători ieşirea sa din închisoare", şi aşa mai departe. Mai vându şi ceea ce numea el surprize - obiecte mici, învelite în bucăţi de pânză. Când izbutea să ademenească pe cineva să plătească două mii de monede pentru o sandală veche era pe deplin fericit.

Totdeauna, ofertele începeau de la un preţ foarte ridicat.

Caligula făcea semn câte unui francez bogat: "Ai oferit, prin urmare, patruzeci de mii pentru caseta aceasta de alabastru? Mulţumesc. Dar ia

să vedem dacă nu putem obţine mai mult. Cine spune patruzeci şi cinci de mii?" E uşor de închipuit că teama însufleţea licitaţia. El jupui astfel întreaga adunare şi-şi sărbători succesul printr-o serbare splendidă, care dură zece zile.

Îşi reluă apoi călătoria spre provinciile Rinului. Jură că va duce împotriva germanilor un război care nu se va sfârşi decât prin stârpirea lor definitivă. Va desăvârşi astfel cu pietate opera începută de tatăl şi de bunicul său. Două regimente fură trimise peste fluviu, ca să observe poziţiile duşmane. Acestea aduseră cu ele vreo mie de prizonieri. Caligula îi trecu în revistă şi alese trei sute de tineri frumoşi pentru garda lui personală, apoi îi înşiră pe ceilalţi de-a lungul malului, aşezând la fiecare capăt un om chel. "Ucide, îi spuse el lui Cassius, de la un chel până la celălalt, ca să răzbuni moartea lui Varus."

Auzind de măcel, germanii se retraseră în adâncurile codrilor celor mai deşi. Caligula trecu fluviul cu toată armata şi găsi întreaga regiune pustiită. În prima zi, pentru a înviora campania, trimise într-o pădure vecină câţiva soldaţi din garda germană şi, în timpul prânzului, puse să i se aducă ştirea că duşmanul era aproape. Apoi, în fruntea cercetaşilor săi şi a unui regiment de cavalerie, porni la asalt. Readuse ca prizonieri în lanţuri pe soldaţii trimişi şi puse să se anunţe că repurtase o victorie zdrobitoare împotriva unui duşman superior ca număr. Apoi acordă tovarăşilor săi de arme o nouă decoraţie militară, numită "Coroana Cercetaşilor" - o coroană de aur, împodobită cu pietre preţioase, reprezentând soarele, luna şi stelele.

A treia zi, drumul trecea printr-un defileu strâmt. Armata până atunci desfăşurată trebui să înainteze în coloană. Cassius îi povesti lui Caligula:

- Într-un asemenea loc, Cezar, a căzut Varus în cursă. Nu voi uita ziua aceea cât voi trăi. Mergeam în fruntea companiei mele şi ajunsesem la o cotitură a drumului - una la fel ca asta - când deodată de sus a răsunat un strigăt de război înspăimântător şi câteva sute de suliţe au căzut şuierând asupra noastră...

- Repede, iapa mea! strigă Caligula, cuprins de groază. Loc! Loc!

Sări din lectică, încalecă pe Penelopa (Incitatus rămăsese la Roma, unde lua parte la curse) şi goni înapoi în galop de-a lungul coloanei. În patru ore ajunse la pod, pe care îl găsi plin de furgoane militare; dar era atât de grăbit, încât descălecă şi puse soldaţii să-l treacă aşezat într-un jilţ din furgon în furgon, până la malul celălalt. Acolo îşi rechemă imediat armata, sub cuvânt că duşmanul era prea laş ca să-l înfrunte în luptă deschisă, iar el, Caligula, voia să caute cuceriri în altă parte. Când toate trupele fură adunate la Colonia, el coborî Rinul şi merse până la Boulogne, cel mai apropiat port de îmbarcare pentru Britania. Din întâmplare, fiul lui Cymbelin, regele Britaniei, se certase cu tatăl său; aflând de sosirea lui Caligula, el traversă Marea Mânecii cu câţiva partizani şi veni să se pună sub protecţia romanilor. Caligula, care vestise Senarul de supunerea întregii Germanii, scrise de data aceasta că regele Cymbelin i-l trimisese pe fiul său pentru a recunoaşte suveranitatea romană asupra întregului arhipelag britanic, de la insulele Sorlinge la Orcade.

L-am întovărăşit pe Caligula în tot timpul expediţiei şi nu mi-a fost uşor să-i intru în voie. Se plângea de insomnii; spunea că duşmanul său Neptun nu înceta să-l chinuie, asurzindu-l cu zgomotul mării, şi că noaptea venea să-l ameninţe cu tridentul.

- Neptun? i-am spus eu. Dacă aş fi în locul tău, nu m-aş lăsa intimidat de acest neobrăzat. Pentru ce nu-l pedepseşti cum i-ai pedepsit pe germani? Îmi amintesc că l-ai şi ameninţat odată, spunându-i că, dacă

te mai batjocoreşte, să nu se mai bizuie pe îndurarea ta.

El mă privi cu un aer bănuitor printre pleoapele pe jumătate închise.

- Mă crezi nebun? mă întrebă el după o clipă.

Am râs neliniştit.

- Nebun, Cezar? Mă întrebi dacă te cred nebun? Dar tu eşti, pentru universul locuit, modelul însuşi al raţiunii.

- Vezi tu, Claudius - urmă el pe un ton de confidenţă - , e greu să fii un zeu deghizat în om. Am crezut de multe ori că înnebunesc. Se spune că e foarte folositoare cura de elleboră din Anticyra. Ce zici?

Am răspuns:

- Unul dintre cei mai de seamă filozofi greci - am uitat care anume - a făcut o cură de elleboră numai ca să limpezească şi mai mult un creier foarte limpede. Dar, dacă îmi ceri părerea, îţi voi spune să nu o faci. Creierul tău e limpede ca apa de munte.

- Da - spuse el - , dar tare aş vrea să pot dormi mai mult de trei ore pe noapte.

- Aceste trei ore le datorezi deghizării tale muritoare. Când nu sunt travestiţi, zeii nu dorm niciodată.

El se însenină. A doua zi, îşi aşeză trupele în ordine de bătaie pe malul mării: mai întâi arcaşii şi aruncătorii cu praştia, apoi auxiliarii germani cu suliţe şi, în sfârşit, grosul armatei romane, cu francezii în ariergardă. Cavaleria forma aripile; maşinile de război, aruncătoarele de pietre, catapultele erau aşezate pe dune. Nimeni nu ştia ce avea să se întâmple. Caligula, călare pe Penelopa, intră în mare până la genunchii iepei, apoi strigă:

- Neptun, vechiul meu duşman, apără-te! Te chem la luptă pe viaţă şi pe moarte. Ai scufundat prin trădare flota tatălui meu! Încearcă-ţi acum puterea şi asupra mea, dacă îndrăzneşti.

Apoi cântă sfidarea lui Ajax către Ulise:

"Saltă-mă-n sus ori te salt, şi fie ce-o fi de la Zeus..."

Un val mic se rostogoli pe lângă el; cu un râs dispreţuitor, Caligula îl lovi cu sabia. Apoi se retrase liniştit şi dădu semnalul de luptă. Arcaşii îşi aruncară săgeţile, aruncătorii cu praştia pietrele, lăncierii suliţele; infanteria regulată intră în apă până la subsuori şi lovi cu sabia valurile mărunte; cavaleria şarjă pe două flancuri şi înaintă înot, lovind cu sabia în dreapta şi în stânga; aruncătoarele zvârleau bucăţi de stâncă, catapultele aruncau proiectile enorme şi grinzi cu vârfuri de fier. Apoi Caligula se urcă pe un vas de război şi aruncă ancora departe, dincolo de locul împroşcat cu proiectile. De acolo, îi zvârli sfidări absurde lui Neptun şi scuipă din toate puterile peste bord. În afară de faptul că un om fu ciupit de un homar, iar altul înţepat de o meduză, Neptun nu încercă nici să se apere, nici să răspundă.

În sfârşit, Caligula puse să se sune adunarea; oamenii primiră ordin să şteargă sângele de pe săbii şi să strângă prada - adică scoicile de pe ţărm! Fiecare trebui să adune o cască plină şi să o golească în grămada comună; mai târziu, scoicile fură alese, împachetate în lăzi şi trimise la Roma, ca dovadă a acestei victorii nemaiauzite. Oamenii petreceau de minune; la anunţul unei răsplăţi de patru monede de aur pentru fiecare, ei izbucniră în aclamaţii frenetice. În amintirea victoriei, Caligula ridică pe locul acela un far foarte înalt, după modelul celui din Alexandria, care şi astăzi e de mare folos marinarilor care navighează în apele pline de primejdii ale locului.

Caligula se îndreptă apoi spre Rin. Odată ajunşi la Bonn, el mă luă la o parte şi îmi şopti cu un aer întunecat:

- Regimentele nu au fost încă pedepsite pentru insulta ce mi-au adus-o răsculându-se împotriva tatălui meu. În lipsa mea din tabără, îţi aminteşti, am fost nevoit să mă întorc, ca să restabilesc ordinea.

- Fireşte că-mi aduc aminte - am spus. Dar nu găseşti că e cam mult de atunci? După douăzeci şi şase de ani, nu cred să mai fi rămas sub arme mulţi oameni de pe vremea aceea. Tu şi cu Cassius Chaerea sunteţi, probabil, singurii veterani supravieţuitori ai acelei zile nenorocite.

- În cazul acesta, poate că mă voi mulţumi doar să-i decimez.

Soldaţii Regimentelor I şi XX fură chemaţi la o adunare extraordinară şi autorizaţi să-şi lase armele în tabără, din cauza căldurii. Cavaleria gărzii fu chemată şi ea, dar i se porunci să-şi aducă nu numai săbiile, ci şi lăncile. Printre soldaţi am descoperit un sergent atât de bătrân, atât de acoperit de cicatrice, încât părea a fi luat parte la lupta de la Philippi.

- Sergent - l-am întrebat - , ştii cine sunt eu?

- Nu, stăpâne. Nu ştiu, stăpâne. Pari un fost consul, stăpâne.

- Sunt fratele lui Germanicus.

- Adevărat? Nici nu ştiam că avea un frate, stăpâne.

- Nu am grad militar şi nu sunt o persoană însemnată. Dar am ceva deosebit să-ţi spun ţie şi camarazilor tăi. Nu vă lăsaţi săbiile prea departe când vă duceţi la adunarea de astăzi.

- Dar pentru ce, stăpâne, dacă mi-e îngăduit să te întreb?

- Pentru că s-ar putea să aveţi nevoie de ele. Poate că veţi fi atacaţi de germani, sau poate de altcineva.

El mă privi ţintă şi văzu că vorbeam serios.

- Mulţumesc, stăpâne, îi voi preveni şi pe ceilalţi.

Infanteria era adunată în faţa estradei tribunelor. Caligula vorbea cu un aer furios, cu faţa încruntată, lovind pământul cu piciorul şi gesticulând. El evoca o anumită seară de început de toamnă, cu mulţi ani înainte, când, sub un cer negru şi plin de blesteme... Aici, unii soldaţi începură să se strecoare printre grupurile de cavalerişti, ducându-se să-şi ia săbiile. Alţii şi le scoaseră cu îndrăzneală pe-ale lor, pe care le ţinuseră ascunse sub mantale. Fără îndoială că împăratul observă ce se întâmpla, căci în mijlocul unei fraze, el schimbă brusc tonul, începu să descrie contrastul dintre zilele acelea triste, din fericire uitate, şi domnia actuală a gloriei, bogăţiei şi biruinţelor.

- Micul vostru tovarăş a ajuns bărbat, cel mai mare împărat pe care l-a cunoscut vreodată lumea. Nici un duşman, chiar cel mai cumplit, nu cutează să sfideze armele sale invincibile...

Deodată, bătrânul meu sergent se repezi în faţă.

- Totul e pierdut, Cezar! strigă el. Duşmanul a trecut fluviul la Colonia cu trei sute de mii de oameni. Vor să jefuiască Lyonul, apoi vor trece Alpii şi vor porni asupra Romei!

Nimeni nu dădu crezare acestei poveşti absurde, în afară de Caligula. El se făcu galben de frică, sări de pe estradă, puse mâna pe un cal, se azvârli în şa şi dispăru fulgerător din lagăr. Un slujitor îl urmă în galop.

- Mulţumesc zeilor! îi strigă Caligula. Mai am Egiptul. Măcar acolo voi fi în siguranţă. Germanii nu sunt marinari.

Vă închipuiţi ce haz s-a stârnit printre soldaţi! Dar un colonel porni în urma lui Caligula pe un cal bun şi îl ajunse din urmă nu după mult timp. El îl asigură că ştirea fusese exagerată. Spuse că doar o mică ceată duşmană trecuse fluviul. Dar ea fusese respinsă şi malul roman era liber.

Caligula se opri într-un oraş apropiat şi scrise Senatului, informându-l că, toate războaiele sale sfârşindu-se în mod glorios, se

pregătea să se reîntoarcă la Roma, cu trupele încununate de lauri. Mustra cu asprime pe laşii din Roma, care continuaseră să-şi ducă viaţa lor obişnuită - teatre, băi, banchete - în timp ce el îndurase toate greutăţile campaniei, mâncând, bând şi dormind ca un simplu soldat.

Senatorii nu ştiau cum să-i intre în voie, căci îi oprise cu străşnicie să-i voteze onoruri din propria lor iniţiativă. Totuşi, ei îi trimiseră o delegaţie ca să-l felicite pentru măreţele sale victorii şi să-l roage să-şi grăbească întoarcerea la Roma, unde lipsa lui era regretată amar. Caligula fu adânc jignit că, în ciuda ordinelor sale, nu i se votase un triumf; mai mult, mesajul nu îl numea Jupiter, ci numai împăratul Caius Cezar. El îşi lovi cu palma mânerul săbiei, strigând:

- Să-mi grăbesc întoarcerea? Voi reveni, desigur, dar cu asta în mână!

Se pregătise pentru un triplu triumf: asupra germanilor, asupra Britaniei şi asupra lui Neptun. Ca prizonieri britanici, avea pe fiul lui Cymbelin, cu suita lui, fără a mai socoti echipajul câtorva vase de comerţ pe care le reţinuse la Boulogne. Ca prizonieri germani, avea trei sute de captivi adevăraţi, la care adăugase pe oamenii cei mai înalţi pe care îi putuse găsi în Franţa şi care purtau peruci galbene şi veşminte germane, şi vorbeau un dialect ce putea trece drept germană. Dar, după cum am spus, Senatul nu îndrăznise să-i voteze un triumf oficial. Trebui deci să se limiteze la unul neoficial. El străbătu Cetatea cum străbătuse odinioară podul de la Baiae. Numai intervenţia soţiei sale, Cesonia, femeie cu bun-simţ, îl împiedică să treacă întreg Senatul prin sabie. Răsplăti mulţimea pentru generozitatea ei din trecut, aruncând aur şi argint de pe acoperişurile palatului. Dar, ca să arate că nu iertase încă cetăţenilor purtarea lor din amfiteatru, amestecă printre monede discuri de fier înroşite în foc. Le îngădui soldaţilor să facă oricâtă zarvă voiau şi să bea după pofta inimii pe socoteala publică. Ei se folosiră din belşug de permisiune, jefuind străzi întregi şi dând foc cartierului prostituatelor. Ordinea nu fu restabilită decât după zece zile.

Era în luna septembrie. În lipsa lui Caligula, meseriaşii înaintaseră cu lucrul la templul său de pe Palatin, aşezat alături de templul lui Castor şi Pollux, lângă palatul nou. Clădirea se întindea până la Forum. Caligula transformă templul lui Castor şi Pollux într-un vestibul al noului templu şi puse să se taie un drum printre statuile celor doi zei. "Gemenii cereşti sunt portarii mei", spunea el cu mândrie. Scrise apoi guvernatorului Greciei să ridice din temple statuile cele mai frumoase ale diferiţilor zei şi să le trimită la Roma. Avea de gând să le schimbe capetele, punându-l în loc pe al său. Dorinţa lui cea mai fierbinte era să aibă statuia gigantică a lui Jupiter Olimpianul. Puse să se construiască un vas special pentru a o transporta la Roma. Dar vasul fu lovit de trăsnet în ajunul zilei când trebuia să fie lansat. Cel puţin aşa suna raportul. Eu cred mai curând că echipajul, superstiţios, îi dăduse foc dinadins. Oricum, Caligula ne anunţă că Jupiter Capitolinul, regretând cearta lor, îi cerea să revină şi să locuiască alături de el. Caligula răspunse că, deşi aproape că îşi sfârşise noul său templu, luând în considerare faptul că Jupiter Capitolinul îi cerea scuze atât de umile, avea să facă un compromis, construind un pod deasupra văii, care să unească cele două coline. Aşa şi făcu; podul trecea pe deasupra acoperişului templului lui Augustus.

Acum Caligula era, în mod oficial, Jupiter. Nu numai Jupiter Latinul, ci Jupiter Olimpianul, şi nu numai atât, ci şi toţi ceilalţi zei şi zeiţe, cărora le înlocuise capetele. Era când Apolo, când Mercur, când Pluton, de fiecare dată îmbrăcat în costumul potrivit şi cerând sacrificiile rituale respective. L-am văzut plimbându-se îmbrăcat ca Venus, cu faţa fardată, cu bustul umplut cu câlţi, împopoţonat cu o perucă roşie, cu o haină

lungă de mătase şi cu pantofi cu tocuri înalte. Lucru deosebit de scandalos, el o întruchipa pe Zeiţa Bună la sărbătoarea ei, în decembrie. Şi Marte era unul dintre favoriţii săi. Dar cea mai mare parte din timp era Jupiter: purta o cunună din frunze de măslin, o barbă din fire de aur, o manta de mătase de un albastru viu şi ţinea în mână o bară de electrum[78] zimţuită, care reprezenta fulgerul.

Într-o zi, îmbrăcat ca Jupiter, stătea la tribună în Forum şi vorbea poporului.

- Am de gând - anunţă el - să-mi construiesc un oraş în vârful Alpilor. Noi, zeii, preferăm piscurile văilor nesănătoase. De pe înălţimile Alpilor, îmi voi vedea tot imperiul - Franţa, Italia, Tirolul, Elveţia şi Germania. Dacă am să văd undeva mocnind trădarea, am să tun în semn de avertisment cam aşa (el scoase un mârâit). Dacă înştiinţarea nu va fi luată în seamă, îl voi trăsni pe trădător, cam aşa (şi aruncă din toate puterile "fulgerul" în mulţime: "fulgerul" lovi o statuie şi ricoşă, fără a face stricăciuni).

Un străin, un cizmar din Marsilia, care vizita Roma, izbucni în râs. Caligula puse să-l aresteze şi să-l aducă lângă tribună, apoi, aplecându-se spre el, îl întrebă, încruntând sprâncenele:

- Cine crezi că sunt eu?

- Un mare şugubăţ - răspunse cizmarul.

Caligula rămase uimit.

- Şugubăţ? repetă el. Eu, un şugubăţ?

- Da - spuse omul. Eu sunt doar un biet cizmar francez şi vin pentru întâia oară la Roma. Dar dacă cineva de la noi ar face ce faci tu, ar fi numit un mare şugubăţ.

Caligula începu să râdă şi el.

- Sărmane prostănac - spuse el. Desigur că ar fi un şugubăţ. Tocmai asta e deosebirea.

Oamenii râdeau ca nebunii, dar nu se ştia dacă de cizmar sau de Caligula. După câtva timp, el puse să i se construiască o maşină de trăsnete. Când o pornea, maşina scotea un bubuit, arunca scântei şi azvârlea bolovani în direcţia dorită. Eu însă ştiu din izvor sigur că noaptea, când izbucnea vreo furtună adevărată, el se ascundea sub pat. Se povesteşte o întâmplare nostimă în această privinţă. Într-o zi izbucni o furtună, pe când el se plimba îmbrăcat ca Venus. Atunci începu să strige: "Tată, tată, cruţă pe frumoasa ta fiică!"

Banii aduşi din Franţa se scurgeau repede şi el născoci noi mijloace spre a-şi mări venitul. Acum, metoda lui favorită era să examineze din punct de vedere juridic testamentele oamenilor care muriseră fără să-i lase nimic. Reamintea binefacerile primite de testator de la el şi declara că acesta, redactându-şi testamentul, dăduse dovadă fie de demenţă, fie de nerecunoştinţa; dintre aceste ipoteze, lui îi plăcea să creadă că era vorba de demenţă. Atunci anula testamentul şi se instituia legatar principal.

Sosea la tribunal dis-de-dimineaţă şi scria pe o tablă neagră suma pe care o voia în acea zi - în general, două sute de mii de monede de aur. Când suma se împlinea, el închidea tribunalul. Într-o bună dimineaţă, el emise o nouă ordonanţă, reglementând orele de deschidere îngăduite diferitelor negoţuri. Porunci să fie scrisă cu litere foarte mici şi aşezată foarte sus, pe un stâlp, în Forum. Nimeni nu-i bănui importanţa şi nu-şi dădu osteneala s-o citească. După-amiază, ofiţerii săi strânseră numele mai multor sute de comercianţi care călcaseră fără voie ordonanţa. În ziua judecăţii, făgădui îndulcirea pedepsei tuturor

---
[78] Electrum - aliaj de aur şi argint

celor care puteau dovedi că îl trecuseră în testament, alături de copiii lor. Nu se găsiră însă prea mulţi.

Oamenii bogaţi îşi luaseră obiceiul să-l prevină pe vistiernic că îl desemnaseră pe Caligula drept moştenitorul lor principal. Dar nu era totdeauna o prevedere bună, pentru că acesta se servea de cutia de medicamente moştenită de la Livia. Într-o zi, el trimise în dar fructe cu miere mai multor testatori recenţi: toţi muriră în aceeaşi zi. De asemenea, îl chemă la Roma pe vărul meu, regele Marocului, şi puse să-l omoare, spunându-i doar: "Am nevoie de averea ta, Ptolemeu."

Cât timp se aflase în Franţa, fuseseră relativ puţine condamnări la Roma, şi închisorile erau aproape goale; lipseau deci victimele pentru fiarele sălbatice. Caligula găsi soluţia, întrebuinţând în acest scop oameni din public, cărora li se tăia mai întâi limba, ca să nu poată striga după ajutor. Devenea din ce în ce mai capricios. Într-o zi, când îl întruchipa pe Apolo, un preot se pregătea să-i sacrifice un taur tânăr. După rit, ajutorul preotului ameţea mai întâi victima cu o secure de piatră, apoi preotul îi tăia gâtul. Caligula intră purtând îmbrăcămintea sacerdotală şi puse întrebarea rituală: "Să lovesc?" Când preotul răspunse: "Fă-o!" el sfărâmă preotului capul cu securea.

Continuam să trăiesc în sărăcie împreună cu Briseis şi Calpurnia; nu aveam datorii, dar nici bani, în afară de micul venit al fermei. Aveam grijă ca împăratul să ştie de sărăcia mea; el îmi îngăduia cu bunăvoinţă să rămân senator, deşi nu mai aveam capacitatea financiară cerută. Dar simţeam că poziţia mea devenea tot mai nesigură. Odată, la începutul lui octombrie, am fost trezit la miezul nopţii de nişte lovituri violente la uşă. M-am dus la fereastră.

- Cine e acolo? am strigat.

- Eşti chemat imediat la palat.

- Tu eşti, Cassius Chaerea? Nu ştii dacă vrea să mă ucidă?

- Am poruncă doar să te duc neîntârziat.

Calpurnia izbucni în plâns, Briseis la fel; mă îmbrăţişară amândouă drăgăstos, în timp ce mă ajutau să mă îmbrac, le dădeam în grabă ultimele recomandări privitoare la bunurile ce-mi rămâneau, la mica Antonia, la funeraliile mele şi aşa mai departe. Era o scenă foarte înduioşătoare, dar nu îndrăzneam să o prelungesc. Am luat-o şchiopătând spre palat, alături de Cassius. El mă anunţă pe un ton morocănos că alţi doi foşti consuli fuseseră convocaţi în acelaşi timp cu mine. Când mi-a spus numele lor, m-am speriat şi mai tare. Erau oameni bogaţi - tocmai de felul celor pe care Caligula îi putea acuza de conspiraţie împotriva lui. Dar de ce pe mine?

Venisem primul, dar ceilalţi doi sosiră imediat după mine, cu respiraţia tăiată de fugă şi de teamă. Am fost duşi în sala de judecată şi aşezaţi pe un fel de eşafod, care se înălţa deasupra estradei tribunalului. Un şir de gărzi germane stătea în spatele nostru, vorbind pe înfundate în limba lor. Camera era luminată doar de două lămpi mici cu ulei, aşezate pe estradă. Am observat că ferestrele erau acoperite cu draperii negre, brodate cu stele de argint. Tovarăşii mei şi cu mine ne-am strâns mâinile în semn de adio. Suferisem de la oamenii aceştia nenumărate jigniri, dar în pragul morţii asemenea fleacuri se uitau. Am aşteptat, fără să ştim ce anume, până în pragul zorilor. Deodată am auzit sunet de cimbale, apoi o muzică veselă de oboi şi de vioară. Printr-o uşă lăturalnică intră un şir de sclavi, purtând fiecare câte două lămpi, pe care le lăsară pe masă. Apoi o voce puternică de eunuc intonă cunoscutul cântec: "Când lungile ceasuri de veghe în noapte..." Sclavii dispărură. Se auzi un zgomot de paşi şi în curând o siluetă înaltă, deşirată, intră dansând, înveşmântată în văluri femeieşti, cu o coroană de trandafiri artificiali pe cap. Era

Caligula.

"Apoi, cu mândre degete trandafirii,
Zeiţa vălul înstelat dădu deoparte..."

Aici el dădu la o parte draperiile ferestrei, descoperind primele raze ale zorilor. Mai târziu, când eunucul ajunse la partea în care zeiţa cu degete trandafirii sufla pe rând în lămpi, dansul mimă şi acest moment: Pfu! Pfu!...

"Ibovnicii în taină mi se smulg
Din dulcile trudiri ale iubirii..."

Dintr-un pat pe care nu-l observasem, pentru că se găsea într-un alcov, zeiţa Aurora scoase un bărbat şi o femeie, amândoi goi, şi le arătă prin gesturi că era timpul să se despartă. Fata era foarte frumoasă. Bărbatul era eunucul care cânta. Ei se îndepărtară în direcţii opuse, cu un aer de adâncă disperare. La ultima strofă:

"Tu, Auroră, a zeiţelor regină,
Cu pasul tău de vrajă vină
Tristeţile ne spulberă-n lumină..."

am avut prezenţa de spirit să mă culc cu faţa la pământ. Tovarăşii mei s-au grăbit să-mi urmeze pilda. Caligula a ieşit săltând şi, după câteva clipe, am fost poftiţi să prânzim cu el.

- Zeu al zeilor - i-am spus - , niciodată vreun dans nu mi-a produs o plăcere spirituală mai intensă decât cel la care am asistat. Nu găsesc cuvinte să-mi exprim încântarea.

Tovarăşii mei făcură la fel şi declarară că era păcat ca acest spectacol incomparabil să fie reprezentat în faţa unei asistenţe atât de reduse. Mulţumit, Caligula răspunse că era numai o repetiţie. Reprezentaţia va avea loc în curând în amfiteatru, în faţa întregii Rome. Nu vedeam cum va putea realiza efectul cu perdeaua într-un amfiteatru lung de câteva sute de picioare. Dar m-am ferit să i-o spun. Am mâncat excelent. Exconsulul cel mai în vârstă era aşezat pe jos, fiind ocupat, pe rând, să mănânce din pateul de prepeliţă şi să sărute piciorul lui Caligula. Eu mă gândeam la bucuria Calpurniei şi a lui Briseis, când mă vor revedea; dar Caligula, care era într-o dispoziţie foarte amabilă, îmi spuse deodată:

- Frumoasă fată, nu-i aşa, Claudius, libertin bătrân.

- Foarte frumoasă, zeule.

- Şi încă fecioară, din câte ştiu. Ai dori să o iei în căsătorie? Poţi, dacă vrei. M-am gândit o clipă la ea, dar, e ciudat, nu-mi plac femeile tinere. Nici cele coapte, de altfel, în afară de Cesonia. Ai recunoscut-o pe fată?

- Nu, zeule. La drept vorbind, te priveam numai pe tine.

- E verişoara ta, Messalina, fiica lui Barbatus. Bătrânul proxenet nici n-a deschis gura când i-am cerut să mi-o trimită. Ce laşi sunt toţi oamenii ăştia, Claudius!

- Da, zeule.

- Ei bine, ne-am înţeles, te voi căsători mâine. Acum cred că voi merge la culcare.

- Mii de mulţumiri şi mii de omagii, stăpâne!

Îmi întinse celălalt picior să-l sărut. A doua zi îşi ţinu făgăduiala şi ne celebră căsătoria. El acceptă ca onorariu a zecea parte din zestrea

Messalinei, dar, în afară de aceasta, se purtă destul de prietenos. Calpurnia fu tare fericită văzându-mă în viaţă şi se prefăcu nepăsătoare aflând de căsătoria mea.

- Bine, dragul meu - spuse ea pe un ton practic. Mă voi întoarce la fermă şi mă voi ocupa de afacerile tale, ca în trecut. Cu soţia asta frumoasă, nici nu-mi vei observa lipsa. De altfel, acum, când eşti bogat, va trebui să trăieşti din nou la palat.

Am asigurat-o că această căsătorie îmi era impusă şi că, dimpotrivă, îmi va lipsi mult. Dar Calpurnia ridică din umeri. Messalina era de două ori mai frumoasă decât ea, de trei ori mai inteligentă, era, pe deasupra, de viţă nobilă, avea avere...

- Te-ai şi îndrăgostit de ea - îmi spuse.

Mă simţeam stânjenit. În timpul celor patru ani de mizerie, Calpurnia fusese singura mea prietenă adevărată. Ce nu făcuse pentru mine? Totuşi, avea dreptate. Eram îndrăgostit de Messalina şi aceasta urma să-mi devină soţie. Nu era loc pentru amândouă la mine în casă.

Părăsindu-mă, Calpurnia plângea. Plângeam şi eu. Nu eram îndrăgostit de ea, dar îmi era cea mai bună prietenă şi ştiam că, de voi avea vreodată nevoie de ea, o voi găsi gata să mă ajute. E inutil să mai spun că nu am uitat-o când am primit banii de zestre.

Capitolul XXXIII

Messalina era nespus de frumoasă, zveltă şi cu mişcări agere, cu ochii de jad şi cu părul negru, buclat. Vorbea foarte puţin şi avea un zâmbet tainic care mă înnebunea. Plină de bucuria de a fi scăpat de Caligula, ea înţelese repede foloasele ce le putea avea de pe urma căsătoriei noastre şi se purtă într-un fel care să mă convingă că mă iubea pe cât o iubeam şi eu. Eram îndrăgostit pentru prima oară - pot spune - din adolescenţă, şi când un om de cincizeci de ani, nici prea frumos, nici prea inteligent, se îndrăgosteşte de o fată de cincisprezece ani, foarte inteligentă şi foarte frumoasă, de obicei nu e bine pentru el. Căsătoria avu loc în octombrie; în decembrie, Messalina era însărcinată de pe urma mea. Părea că o iubeşte mult pe mica Antonia, care împlinise zece ani, şi eram fericit că fetiţa avea de-acum înainte o fiinţă căreia să-i spună "mamă" - o fiinţă destul de apropiată ca vârstă ca să-i fie prietenă şi destul de cunoscătoare a obiceiurilor lumii nobile, aşa cum nu era Calpurnia.

Messalina şi cu mine am fost invitaţi să locuim la palat. Dar am sosit într-un moment neprielnic. Un negustor numit Bassus întrebase pe un căpitan din gardă despre obiceiurile lui Caligula. Era adevărat că nu putea dormi şi că se plimba noaptea prin curţile palatului? La ce oră? În care curte? Cu ce escortă? Căpitanul raportă incidentul lui Cassius, iar acesta - lui Caligula. Bassus fu arestat şi anchetat. El mărturisi că vrusese să-l ucidă pe împărat, dar susţinu, chiar sub tortură, că nu avea complici. Atunci, bătrânul său tată fu chemat să ia parte la execuţie. Bătrânul, care nu ştia nimic nici de planurile şi nici de arestarea fiului său, rămase îngrozit văzându-l că geme pe lespezile palatului, cu oasele sfărâmate de tortură. Totuşi, el se stăpâni şi-i mulţumi lui Caligula că îi îngăduia să închidă ochii fiului său. Caligula izbucni în râs:

- Să-i închizi ochii! Ucigaşul ăsta n-o să aibă ochi de închis. Eu însumi îi voi scoate! Şi pe ai tăi la fel.

Tatăl lui Bassus îl imploră:

- Cruţă-ne, Cezar. Suntem doar nişte unelte în mâinile unor oameni

însemnaţi, îţi voi spune toate numele.

Caligula rămase vădit impresionat, iar când bătrânul îl numi pe comandantul gărzilor, pe cel al germanilor, pe Callist vistiernicul, pe Cesonia, Mnester şi vreo alţi trei-patru, el păli de groază.

- Şi pe cine voiau să pună în locul meu? întrebă el.

- Pe unchiul tău Claudius.

- Făcea şi el parte din complot?

- Nu, trebuia să fie doar un fel de om de paie.

Caligula plecă în grabă şi ne chemă într-o cameră alăturată, pe comandantul germanilor, pe cel al gărzilor, pe vistiernic şi pe mine. Arătându-mă cu degetul celorlalţi trei, întrebă:

- E în stare ăsta să fie împărat?

- Nu, dacă nu o spui tu, Jupiter.

Atunci Caligula le spuse, zâmbind patetic:

- Sunt singur, voi sunteţi trei; doi dintre voi sunt înarmaţi, iau eu sunt fără apărare. Dacă vreţi să mă ucideţi, faceţi-o numaidecât şi puneţi în locul meu pe acest sărman idiot.

Noi am căzut cu faţa la pământ şi cei doi soldaţi, fără să se ridice, i-au întins săbiile lor.

- Departe de noi acest gând criminal, stăpâne. Dacă nu ne crezi, ucide-ne.

Să ştiţi că a fost cât pe-aci s-o facă. Dar, folosindu-mă de şovăiala sa, am spus:

- Zeule atotputernic, colonelul care m-a adus aici mi-a vorbit de acuzaţia scornită împotriva acestor credincioşi slujitori ai tăi de către tatăl lui Bassus. Este o minciună vădită. Dacă Bassus ar fi cu adevărat în slujba lor, ce nevoie ar mai fi avut să-l întrebe pe căpitan de obiceiurile tale? Nu putea cere chiar generalilor toate lămuririle de care avea nevoie? Nu, tatăl lui Bassus a încercat doar, prin această minciună neîndemânatică, să salveze viaţa fiului său şi pe a sa.

Caligula păru convins de argumentele mele. Îmi dădu mâna să i-o sărut, ne puse să ne ridicăm şi le înapoie soldaţilor săbiile. Bassus şi tatăl său fură tăiaţi în bucăţi de către gărzi. Dar Caligula nu-şi putea alunga groaza de asasinat, care-i fu în curând sporită de un şir de semne rele. Mai întâi, trăsnetul căzu pe loja portarului de la palat. Apoi, într-o seară când fu adus la masă, Incitatus se ridică în două picioare, spărgând o cupă de alabastru ce aparţinuse lui Iulius Cezar şi vărsând vinul pe lespezi. Dar întâmplarea cea mai sinistră avu loc pe muntele Olimp, când muncitorii din templu începură, din ordinul lui Caligula, să desfacă statuia lui Jupiter, pentru a o transporta la Roma. Ei trebuiau să înceapă cu capul, care urma să servească de măsură pentru capul lui Caligula, ce trebuia pus în loc. Fixaseră scripetele pe acoperişul templului, trecuseră o frânghie după gâtul statuii şi se pregăteau să tragă, când, deodată, un hohot tunător de râs răsună în toată clădirea. Muncitorii fugiră înspăimântaţi. Nu se mai găsiră alţii destul de îndrăzneţi ca să le ia locul.

Văzând că "asprimea de neclintit" a lui Caligula făcea să tremure întreaga lume la auzul numelui său, Cesonia îl sfătui să încerce a guverna cu blândeţe şi să câştige dragostea poporului, în loc să inspire spaimă. Ea îşi dădea seama de pericolul situaţiei lor: dacă va fi răsturnat Caligula, va plăti şi ea cu capul, în afară de cazul când ar putea dovedi că făcuse tot ce-i stătuse în putinţă pentru a-i domoli cruzimea. Acum, el se purta foarte neprevăzător. Se ducea pe rând la comandantul germanilor, la cel al gărzii şi la Callist, şi se prefăcea că le face confidenţe. "Mă încred în tine - îi spunea el fiecăruia - , dar ceilalţi complotează împotriva mea şi vreau să-i priveşti ca pe duşmanii mei de

moarte." Ei îşi comunicau unul altuia aceste confidenţe şi de aceea, atunci când fu organizat cu adevărat un complot, închiseră ochii. Caligula îi mulţumi Cesoniei pentru sfaturile sale şi făgădui să le urmeze de îndată ce va face pace cu duşmanii săi. Adună Senatul şi ne vorbi astfel: "În curând, duşmanilor, vă voi acorda o amnistie şi voi domni o mie de ani în dragoste şi în pace. Aceasta este profeţia. Dar, înainte de sosirea acestei epoci de aur, mai trebuie să se rostogolească unele capete pe lespezile acestei case şi sângele să ţâşnească şiroaie. Vor fi cinci minute îngrozitoare." Noi am fi preferat să vină întâi cei o mie de ani şi abia pe urmă cele cinci minute.

Complotul fu pus la cale de Cassius Chaerea. Acesta era un soldat de modă veche, obişnuit să asculte orbeşte de ordinele superiorilor săi. Împrejurările trebuie să fi fost deosebit de grave pentru ca un om de felul său să plănuiască un atentat la viaţa comandantului-sef, căruia îi jurase cu toată solemnitatea credinţă veşnică. Caligula se purta foarte urât cu Cassius. După ce îi făgăduise comanda gărzii, dăduse titlul, fără un cuvânt de explicaţie sau scuză, unui căpitan de promoţie recentă, fără nici o distincţie militară, ca răsplată pentru o ispravă făcută la beţie. Omul se prinsese că va goli un ulcior cu vin de treisprezece litri, fără să-l ia de la gură; nu numai că izbutise - eram şi eu de faţă - , dar nu eliminase vinul. Caligula îl numi şi senator.

Cassius era întotdeauna însărcinat cu misiunile cele mai neplăcute - încasarea impozitelor nedatorate, confiscările de bunuri pentru delicte inexistente, executarea celor nevinovaţi. De curând fusese pus să tortureze o fată frumoasă şi de obârşie nobilă, numită Quintilia. Povestea ei era următoarea: câţiva tineri doriseră s-o ia de soţie, dar ei nu-i plăcuse cel ales de tutorele ei, un cercetaş. Rugă să fie lăsată să aleagă pe altul. Tutorele se învoi şi se hotărî ziua nunţii. Cercetaşul respins se duse la Caligula şi îl acuză pe rivalul său de lezmaiestate, spunând că acesta l-ar fi numit pe Augustusul Suveran "târfa aia cheală". O chemă ca martoră pe Quintilia. Quintilia şi logodnicul ei fură aduşi în faţa lui Caligula. Amândoi tăgăduiră. Dar fură supuşi torturii. Chipul lui Cassius trăda silă, pentru că numai sclavii puteau fi torturaţi. De aceea Caligula îi porunci să supravegheze torturarea Quintiliei şi să răsucească şurubul cu mâna lui. Quintilia nu scoase nici o vorbă şi nici un ţipăt în timpul chinului iar apoi îi spuse lui Cassius, căruia i se prelingeau lacrimile pe faţă:

- Sărmane colonel! Nu-ţi port pică. Câteodată trebuie să fie tare greu să te supui ordinelor.

Cassius răspunse cu amărăciune:

- Aş fi preferat să pier o dată cu Varus în Pădurea Teutoburgică.

Quintilia fu dusă din nou înaintea lui Caligula, şi Cassius raportă că nu mărturisise nimic şi nu scosese nici un strigăt. Cesonia îi spuse lui Caligula:

- Înseamnă că îşi iubeşte logodnicul. Dragostea înfrânge totul. Poţi s-o tai în bucăţi, nu-l va trăda niciodată.

Caligula întrebă:

- Ai fi şi tu tot atât de vitează din dragoste pentru mine?

- Ştii bine că aş fi - răspunse ea.

Astfel, logodnicul Quintiliei nu mai fu torturat şi dobândi iertarea, iar Quintilia primi ca zestre opt mii de monede din averea cercetaşului, care fu executat pentru sperjur. Dar Caligula auzise de lacrimile lui Cassius în timpul torturii şi îl batjocori, numindu-l prunc bătrân şi plângăreţ. "Prunc plângăreţ" n-a fost cea mai urâtă poreclă pe care a scornit-o. Prefăcându-se că-l ia drept un bătrân afemeiat, Caligula făcea mereu glume murdare pe socoteala sa, în faţa altor ofiţeri, care erau obligaţi să

râdă. Cassius venea în fiecare zi la prânz să ceară parola. Până atunci, ea fusese de obicei "Roma", "Augustus", "Jupiter", "Victoria" sau ceva asemănător, dar acum, ca să-şi bată joc de Cassius, Caligula dădea parole ridicole, ca: "Panglicuţe", "Mii de sărutări", "Fier de coafat', "Sărută-mă, sergent". Cassius trebuia să le comunice camarazilor săi şi să le suporte glumele. El hotărî să-l ucidă pe Caligula.

Acesta era mai nebun ca oricând. Într-o zi intră în camera mea şi îmi declară brusc:

- Voi avea trei oraşe imperiale, dar Roma nu va fi printre ele. Voi avea mai întâi oraşul meu din Alpi, apoi voi clădi din nou Roma la Antium, pentru că e oraşul meu natal şi merită această cinste, şi pentru că e la ţărmul mării. Şi voi avea Alexandria, pentru cazul când germanii le vor cuceri pe celelalte două. Alexandria e un oraş foarte cultivat.

- Da, zeule - am răspuns eu cu umilinţă.

Deodată, el îşi aminti că fusese numit "târfă cheală" - acum avea părul foarte rar în creştetul capului.

- Cum îndrăzneşti - strigă el - să te plimbi în faţa mea cu claia asta groaznică de păr? E un sacrilegiu. Se întoarse către gărzi: Tăiaţi-i capul!

Încă o dată m-am crezut pierdut. Dar am avut prezenţa de spirit să-i spun repede soldatului care se repezea cu sabia în mână:

- Ce faci, imbecilule, zeul n-a spus "capul", a spus "părul". Du-te şi adu foarfecele!

Caligula, surprins, crezu că spusese într-adevăr "părul". Îl lăsă pe german să caute foarfecele. Astfel am fost tuns chilug. Am cerut îngăduinţa să consacru şuviţele tăiate divinităţii sale, ceea ce el îmi acordă cu bunăvoinţă. Puse apoi să fie tunsă toată lumea de la palat, în afară de germani. Când veni rândul lui Cassius, Caligula strigă:

- Ce păcat de buclele acestea mici şi fermecătoare, la care sergentul ţine atâta!

În seara aceea, Cassius îl întâlni într-un coridor pe Marcus Vinicius, soţul Lesbiei. Fusese cel mai bun prieten al lui Ganymede şi, după un cuvânt rostit în dimineaţa aceea de Caligula, părea sortit să nu trăiască mult.

- Salut - spuse el - Cassius Chaerea, prietene. Care e parola în seara aceasta?

Niciodată Marcus Vinicius nu-l numise pe Cassius "prietene". Acesta îl privi în ochi. Vinicius continuă:

- Cassius, ne leagă multe lucruri şi când spun "prietene", o gândesc. Care este parola?

- Este - spuse Cassius - "Bucle mici". Dar, Marcus Vinicius, prietene - dacă te pot numi astfel cu adevărat - dă-mi parola "Libertate" şi sabia mea e în serviciul tău.

Vinicius îl strânse în braţe.

- Nu suntem singuri. Şi Tigrul e cu noi.

"Tigrul", pe adevăratul său nume Cornelius Sabinus, era un alt colonel din gardă, care îl înlocuia pe Cassius când acesta nu era de serviciu.

Marea sărbătoare a Palatinului începea a doua zi. Această sărbătoare, orânduită de Livia în cinstea lui Augustus la începutul domniei lui Tiberius, se ţinea o dată pe an în curtea de sud a palatului vechi. Ea începea prin sacrificii aduse lui Augustus şi printr-o procesiune simbolică, urmată de trei zile de reprezentaţii teatrale, dansuri, cântece şi jonglerii. Se ridicau tribune de lemn cu bănci pentru şaizeci de mii de persoane. La sfârşitul spectacolelor, tribunele se desfăceau şi se păstrau pentru anul următor. Anul acesta, Caligula făcuse din trei zile opt, adăugând cursele de care şi luptele nautice. Voia să petreacă fără

întrerupere până în ziua îmbarcării sale spre Alexandria, stabilită la 25 ianuarie. Pleca în Egipt să viziteze ţara, să găsească bani prin aceleaşi mijloace ca în Franţa, să pregătească reconstrucţia Alexandriei şi, în sfârşit - se lăuda el - , să pună un nou cap Sfinxului.

Serbarea începu. Caligula aduse sacrificii lui Augustus, dar cu o neglijenţă dispreţuitoare, ca un stăpân care, într-o împrejurare oarecare, trebuia să aducă un serviciu unui sclav. Când sfârşi, proclamă că era gata să acorde oricărui cetăţean de faţă orice i s-ar cere pe măsura puterilor lui. De curând se supărase pe populaţie pentru că aceasta nu arătase destul entuziasm într-o luptă de animale sălbatice şi o pedepsise închizând grânarele publice timp de zece zile. Dar fără îndoială că de atunci o iertase, căci împărţise pe urmă bani de pe acoperişul palatului. Un strigăt vesel se ridică: "Mai multă pâine şi mai puţine impozite, Cezar! Mai multă pâine şi mai puţine impozite!" Caligula se înfurie. Trimise un pluton de soldaţi de-a lungul băncilor şi vreo sută de capete căzură.

Incidentul îi tulbură pe conspiratori, reamintindu-le de brutalitatea soldaţilor din gardă şi de devotamentul lor extraordinar fată de Caligula. În acea vreme, nu exista nici un cetăţean roman care să nu dorească moartea împăratului şi care n-ar fi mâncat bucuros din carnea lui - după cum se spune. Dar pentru aceşti soldaţi germani, el era eroul cel mai glorios de pe lume. Când se îmbrăca în femeie, când îşi părăsea în galop armata în campanie, când le-o arăta pe Cesonia goală, lăudându-i frumuseţea, când ardea cea mai frumoasă vilă a sa din Herculaneum, sub cuvânt că mama sa Agrippina fusese închisă acolo două zile, înainte de a fi dusă spre insula unde murise - toate aceste acţiuni de neînţeles îl făceau în ochii lor şi mai demn de a fi adorat ca zeu. Ei dădeau din cap cu un aer înţelegător: "Da, aşa sunt zeii: niciodată nu ştii ce au de gând să facă! Tuisco şi Mann din patria noastră scumpă sunt la fel."

Cassius dispreţuia primejdia şi nu-i păsa de ce i s-ar putea întâmpla, numai să fie ucis Caligula. Dar ceilalţi conjuraţi, mai puţin aprinşi, se întrebau cum vor răzbuna gărzile moartea eroului lor. Ei începură să dea înapoi. Cassius nu izbutea să-i facă să se înţeleagă în privinţa unui plan potrivit de acţiune. Propuneau să lase lucrurile la voia întâmplării. Cassius se nelinişti, îi numi laşi şi îi acuză că încercau să tărăgăneze lucrurile. De fapt, spunea el, ei ar vrea să-l lase să plece în linişte în Egipt. Sosi ultima zi a serbării şi Cassius îi convinse cu mare greutate să aleagă un plan acceptabil, când Caligula anunţă brusc că mai prelungea serbarea cu trei zile. Voia să joace şi să cânte el însuşi într-o piesă alegorică pe care o compusese ca să-i desfete pe locuitorii din Alexandria, dar socotea drept să o arate mai întâi compatrioţilor săi.

Cei mai fricoşi dintre conspiratori găsiră acum un nou prilej de amânare.

- Cassius, iată că lucrurile se schimbă. Totul devine mult mai uşor. Îl putem ucide în ultima zi, când va părăsi scena. E mult mai bine. Sau când se va sui pe scenă, cum vrei.

- Am alcătuit un plan, jurând să-l îndeplinim, şi-l vom îndeplini. E un plan excelent. Nu are nici un cusur.

- Dar acum avem destulă vreme. De ce să nu mai aşteptăm încă trei zile?

- Bine - spuse Cassius. Dacă nu vreţi să executaţi planul acesta astăzi, după cum aţi jurat, o voi face singur. Nu am mulţi sorţi de izbândă faţă de gardă, dar voi face tot ce-mi va sta în putinţă. Dacă sunt prea puternici pentru mine, voi striga: "Vinicius, Asprenas, Bubo, Aquila, Tigrule, de ce nu sunteţi aici, cum aţi făgăduit?"

Atunci ei se învoiră să urmeze planul întocmit la început. Vinicius şi

Asprenas trebuiau să-l hotărască pe Caligula să părăsească teatrul la prânz, ca să facă o baie în piscină şi să ia o scurtă masă. Cu câteva minute înainte, Cassius, Tigrul şi ceilalţi căpitani din complot urmau să se strecoare fără zgomot prin spatele scenei şi să stea la pândă la intrarea trecerii ce ducea de la teatru la palatul nou.

Asprenas şi Vinicius urmau să-l facă pe Caligula să treacă pe acolo.

Piesa anunţată pentru ziua aceea era Ulise şi Circe. Caligula făgăduise că la sfârşit va arunca mulţimii fructe, prăjituri şi bani. Desigur că urma să le arunce de la extremitatea de lângă poartă, unde se găsea loja lui, aşa că, de cum se deschiseră porţile, mulţimea năvăli în teatru şi se repezi spre locurile cele mai apropiate; în general, femeile se aşezau în altă parte şi existau locuri separate pentru cavaleri şi senatori, ca şi pentru străinii de seamă. Dar în acea zi, toată lumea se amestecase. Am văzut un senator sosit cu întârziere, silit să se aşeze între un sclav african şi o femeie cu părul vopsit, îmbrăcată cu rochia de culoare închisă a prostituatelor.

- Cu atât mai bine - îi spuse Cassius Tigrului. Cu cât va fi încurcătura mai mare, cu atât avem mai mulţi sorţi de izbândă.

În afară de gardă şi de Caligula însuşi, bietul Claudius era aproape singurul om din palat care nu ştia nimic despre complot. Aceasta pentru că bietul Claudius, ca unchi al lui Caligula, trebuia să fie şi el ucis. Conjuraţii se temeau să nu ajung împărat şi să-l răzbun pe Caligula. Erau hotărâţi să restabilească republica. Dacă imbecilii mi-ar fi împărtăşit taina lor, lucrurile s-ar fi sfârşit altfel, căci eram mai bun republican decât oricare dintre ei. Dar n-au avut încredere în mine şi m-au condamnat, fără milă, la moarte.

Într-o anumită privinţă, chiar Caligula ştia mai mult decât mine despre complot, căci tocmai primise un oracol al templului Fortunei de la Antium: "Fereşte-te de Cassius!" Numai că el înţelese greşit şi îl rechemă din Asia Mică, unde era guvernator, pe un alt Cassius Longinus, primul soţ al Drusillei. Longinus putea să-l urască pentru că o ucisese pe Drusilla şi cobora din acel Cassius care luase parte la uciderea lui Iulius Cezar.

Am sosit la teatru dimineaţa la ora opt şi am văzut că uşierii îmi rezervaseră un loc. Eram aşezat între comandantul gărzii şi comandantul germanilor. Comandantul gărzii se aplecă şi întrebă deasupra capului meu:

- Ştii noutatea?

- Ce noutate? întrebă comandantul germanilor.

- Azi se reprezintă o nouă dramă.

- Care?

- Moartea Tiranului.

Comandantul germanilor îi aruncă o privire tăioasă şi recită, încruntând sprâncenele:

"... Taci, bun tovarăş. Nici o şoaptă,
Grecul pândeşte - doar atât aşteaptă."

- Da - am spus eu. E o schimbare în program. Mnester va juca Moartea Tiranului. Nu s-a mai jucat de ani de zile. E povestea regelui Cinyras, care refuză să participe la războiul Troiei şi e ucis pentru laşitatea sa.

Piesa începu. Mnester era într-o zi bună. În scena în care era ucis Apolo, sângele îi şiroia pe haine, dintr-o băşică ascunsă în gură. Caligula îl chemă şi îl sărută pe amândoi obrajii. Cassius şi Tigrul îl întovărăşiră în loja sa, ca şi cum ar fi vrut să-l apere de admiratori, apoi ieşiră prin uşa

ce ducea spre culise. Căpitanii se folosiră de zăpăceala pricinuită de împărţirea darurilor imperiale ca să dispară şi ei.

- A fost minunat - îi spuse Asprenas lui Caligula, Ce-ai zice acum de o baie în piscină şi de un prânz uşor?

- Nu - răspunse Caligula - vreau să le văd pe micile acrobate. Se spune că sunt foarte iscusite. Cred că voi rămâne până la sfârşit. E ultima zi.

Era foarte bine dispus.

Vinicius se ridică pentru a-i înştiinţa pe Cassius, pe Tigru şi pe ceilalţi să nu mai aştepte. Caligula îl trase de manta.

- Nu pleca, scumpule. Trebuie să le vezi pe fetiţele astea. Au un dans numit Dansul Peştelui, care te face să crezi că eşti pe fundul apei.

Vinicius se reaşeză şi asistă la Dansul Peştelui. Dar trebui mai întâi să vadă un interludiu melodramatic numit Laureolus sau Căpetenia Hoţilor. Acesta cuprindea măceluri îmbelşugate, iar actorii, o trupă de mâna a doua, îşi puseseră toţi în gură băşici pline de sânge, imitându-l pe Mnester. Vă puteţi închipui în ce stare de rău augur lăsară scena. După ce se sfârşi Dansul Peştelui, Vinicius se ridică din nou.

- Ca să fiu sincer, zeule, aş vrea să pot rămâne, dar Cloacina mă cheamă. Nu ştiu ce-am mâncat.

"Prinosul fie cu temei şi spor -
Nici prea zăbavnic, nici prea repejor..."

Caligula începu să râdă.

- În orice caz, scumpule, nu e vina mea. Eşti unul dintre prietenii mei cei mai buni. Nu ţi-aş fi otrăvit hrana pentru nimic în lume.

Vinicius ieşi pe uşa culiselor şi îi găsi pe Cassius şi pe Tigru în curte.

- E mai bine să vă întoarceţi - spuse el. Vrea să rămână până la sfârşit.

- Foarte bine - spuse Cassius. Să ne întoarcem. Îl voi ucide chiar acolo unde se găseşte. Nădăjduiesc că nu mă veţi părăsi.

Chiar în clipa aceea, un soldat din gardă se apropie de Cassius şi îi spuse:

- Au sosit tinerii, stăpâne.

Caligula ordonase de curând oraşelor greceşti din Asia Mică să-i trimită fiecare câte zece tineri de sânge nobil, ca să danseze la serbare dansul naţional al săbiilor şi să cânte un imn în cinstea sa. Acesta era doar un pretext pentru a pune mâna pe băieţi; aveau să-i servească drept ostatici când îşi va întoarce furia împotriva Asiei Mici. Ei ar fi trebuit să sosească de multă vreme, dar o furtună pe Marea Adriatică îi reţinuse la Corfu.

- Du-te îndată şi înştiinţează-l pe împărat! porunci Tigrul.

Soldatul alergă spre teatru.

Între timp, mi se făcuse tare foame. I-am şoptit lui Vitellius, care se afla în spatele meu:

- De-ar da împăratul semnalul şi ar pleca de aici! Am putea merge şi noi să mâncăm ceva!

În clipa aceea, soldatul din gardă aduse ştirea sosirii tinerilor.

- Foarte bine - îi spuse Caligula lui Asprenas. Vor putea dansa chiar în după-masa asta. Trebuie să-i văd numaidecât şi să-i pun să repete imnul. Haideţi, prieteni! Mai întâi repetiţia, apoi o baie, prânzul şi ne vom întoarce la spectacol.

Am ieşit cu toţii. Caligula se opri la poartă, ca să dea ordine cu privire la spectacolul de după-amiază. Mergeam în faţă, cu Vitellius, cu un senator numit Sentius şi cu cei doi generali. La intrarea trecerii dintre

teatru şi palat, i-am observat pe Cassius şi pe Tigru. Dar nu m-au salutat, ceea ce mi s-a părut ciudat, căci pe însoţitorii mei i-au salutat. Am ajuns la palat.

- Mi-e tare foame - am spus - şi simt miros de vânat. Nădăjduiesc că repetiţia nu va dura mult.

Ne aflam în anticamera sălii de festivităţi. Ciudat, mi-am zis, nici un căpitan. Numai sergenţi! M-am întors către tovarăşii mei, dar - o nouă surpriză - toţi dispăruseră fără zgomot, în clipa aceea am auzit în depărtare ţipete ascuţite, apoi strigăte puternice. Mă întrebam ce se întâmplă. Cineva trecu prin faţa ferestrei strigând:

- S-a isprăvit totul, e mort!

După două minute, urlete groaznice izbucniră în întregul teatru, ca şi cum s-ar fi dezlănţuit un măcel general. Aceasta dură mult timp, după care se lăsă liniştea urmată de aclamaţii zgomotoase. M-am dus în grabă în camera mea de lectură şi am căzut tremurând pe un scaun.

În faţa mea, pe stâlpi, se aflau busturile lui Herodot, ale lui Polibiu, Tucidide şi Asinius Pollion. Figurile lor calme păreau a spune: "Un istoric adevărat se ridică întotdeauna deasupra tulburărilor politice ale timpului său." M-am hotărât să mă port ca un istoric adevărat.

Capitolul XXXIV

Iată ce se întâmplase. Caligula ieşise din teatru. O lectică îl aştepta ca să-l ducă la palat pe drumul cel mai lung, printre două rânduri de soldaţi din gardă. Dar Vinicius spuse:

- Să luăm drumul mai scurt. Mi se pare că tinerii greci aşteaptă acolo, lângă intrare.

- Foarte bine, să mergem! spuse Caligula.

Mulţimea încercă să-l urmeze, dar Asprenas rămase în urmă şi o izgoni.

- Împăratul nu vrea să fie plictisit - spuse el - înapoi!

El porunci paznicilor să închidă porţile. Caligula se apropie de intrarea trecerii. Cassius înaintă şi salută:

- Parola, Cezar?

- Ei! spuse Caligula. A! Da! Parola! Îţi voi da una frumoasă: "Rochie de bătrân."

În spatele lui, Tigrul strigă:

- Trebuie?

Era semnalul stabilit.

- Fă-o! urlă Cassius, scoţându-şi sabia şi lovindu-l pe Caligula din toate puterile.

Voia să-i despice capul până la bărbie, dar, în furia lui, nu nimeri ţinta şi îl lovi între gât şi umeri. Osul pieptului primi toată puterea loviturii. Clătinându-se de durere şi uimire, Caligula privi în jurul său cu un aer sălbatic, apoi se întoarse şi o luă la fugă. Pe când se întorcea, Cassius îl lovi din nou şi îi crăpă falca. Apoi Tigrul îl doborî cu o lovitură neîndemânatică în cap. El se ridică încet în genunchi.

- Mai loveşte! strigă Cassius.

Caligula îşi ridică faţa îngrozită spre cer.

- O, Jupiter! se rugă el.

- Aşa! strigă Tigrul, retezându-i o mână.

Un căpitan numit Aquila îi dădu lovitura de graţie - o lovitură adâncă în vintre - dar, pentru mai multă siguranţă, zece săbii se mai înfipseră o dată în pântecele şi în pieptul său. Un căpitan numit Bubo îşi

înmuie mâna într-o rană de pe coapsa lui Caligula şi îşi linse degetele, strigând:

- Am jurat să-i beau sângele!

Mulţimea se strângea. Se dădu alarma: "Germanii!" Ucigaşii nu puteau înfrunta un batalion întreg de oameni. Ei se repeziră în casa învecinată, casa mea de naştere, întrebuinţată de Caligula ca locuinţă pentru ambasadorii străini, pe care nu voia să-i găzduiască la palat. Intrară pe poartă şi ieşiră pe uşa de serviciu. Toţi scăpară la timp, în afară de Tigru şi de Asprenas. Prefăcându-se că nu făcea parte dintre asasini, Tigrul se alătură gărzilor, cerând prin strigăte răzbunare. Cât despre Asprenas, el fugi prin trecerea acoperită, unde gărzile îl ajunseră din urmă şi îl uciseră. Uciseră de asemenea şi doi senatori întâlniţi din întâmplare.

Dar aceştia nu erau decât o mică parte din soldaţii gărzii. Restul batalionului năvăli în teatru şi închise porţile, cu gândul să răzbune moartea eroului lor printr-un măcel în masă. De aici proveneau urletele ce le auzisem. În amfiteatru nu se ştia de moartea lui Caligula şi nici de atentat. Dar intenţia gărzilor era limpede, căci îşi mângâiau suliţele şi le vorbeau ca unor oameni, aşa cum obişnuiau totdeauna când se pregăteau să verse sânge. Nu exista scăpare. Deodată, pe scenă trompeta sună: "Drepţi!", urmată de cele şase note care însemnau: "Ordinul împăratului." Mnester apăru şi ridică braţul. Zgomotul se potoli îndată, lăsând loc unor suspine şi gemete înăbuşite, căci atunci când Mnester apărea pe scenă, porunca era să nu se rostească nici un cuvânt, sub pedeapsa morţii pe loc. Chiar gărzile germane încetară cu mângâiatul armelor şi cu incantaţiile lor. "Ordinul împăratului" îi preschimbase în statui. Mnester strigă:

- Nu a murit, cetăţeni. Nici gând de aşa ceva. Asasinii s-au aruncat asupra lui şi l-au făcut să cadă în genunchi - aşa. Dar el s-a ridicat - astfel. Săbiile nu-i pot face nimic divinului nostru Cezar. Deşi rănit şi sângerând, el a ridicat augustul său cap şi s-a îndepărtat cu pasul său divin - aşa - printre rândurile asasinilor săi uluiţi şi înfricoşaţi. Şi - minune - rănile sale s-au închis!

Acum e în Forum şi vorbeşte poporului de la tribună.

Urale asurzitoare se înălţară, soldaţii din gardă îşi puseră la loc săbiile în teacă şi părăsiră teatrul. Minciuna spusă la momentul potrivit de Mnester (şi sugerată de fapt de Herod Agrippa, regele evreilor, singurul om din Roma care îşi păstrase sângele-rece în după-amiaza aceea) a salvat pe puţin şaizeci de mii de vieţi.

Dar la palat se aflase acum adevărul şi se iscase o zăpăceală desăvârşită. Câţiva soldaţi bătrâni se gândiră că nu trebuia pierdut un asemenea prilej de jaf. Aveau să spună că îi urmăreau pe ucigaşi. Fiecare cameră avea o clanţă de aur, lesne de retezat cu o sabie ascuţită, care valora cât şase luni de soldă. Auzind strigătele: "Ucideţi-i! Ucideţi-i! Să-l răzbunăm pe Cezar!" m-am ascuns după o perdea. Doi soldaţi au intrat. Ei mi-au văzut picioarele, care depăşeau perdeaua.

- Ieşi de acolo, asasinule! Nu căuta să te ascunzi de noi!

Am ieşit şi m-am aruncat cu faţa la pământ.

- Nu mă u-u-cideţi - i-am implorat. N-n-nu ştiu nimic. .. de tot ce s-a întâmplat.

- Cine e bătrânelul ăsta? întrebă unul din soldaţi, nou venit la palat. Nu pare primejdios.

- Cum, nu ştii? E fratele infirm al lui Germanicus. Un bătrân cumsecade. Nu e în stare să facă nici un rău. Ridică-te, stăpâne. Nu vei păţi nimic.

Soldatul acela se numea Gratus.

M-au pus să cobor cu ei în sala de ospeţe, unde sergenţii şi caporalii ţineau sfat de război. Un sergent tânăr, suit pe o masă, îşi agita braţele, strigând:

- În infern cu republica! Singura noastră nădejde e să găsim un nou împărat. Oricine ar fi, numai să putem convinge gărzile germane să-l recunoască.

- Incitatus - propuse cineva, pufnind în râs.

- Da, pe zei! Mai bine cu bătrânul armăsar decât fără împărat. Ne trebuie cineva, numaidecât, ca să liniştim gărzile. Altfel vor sfărâma totul.

Cei doi soldaţi care mă descoperiseră străbătură mulţimea, târându-mă după ei.

- Hei! Sergent! strigă Gratus. Ia te uită pe cine am găsit! Cred că e o întâmplare norocoasă! Pe bătrânul Claudius. Pentru ce să nu-l alegem împărat pe bătrânul Claudius? Nu vom găsi la Roma pe cineva mai potrivit, chiar dacă şchiopătează şi bâlbâie puţin.

Aclamaţii, râsete, strigăte de: "Trăiască împăratul Claudius." Sergentul îşi ceru iertare:

- Cum, stăpâne, te credeam cu toţii mort! Dar desigur că eşti omul nostru. Ridicaţi-l, băieţi, să-l vedem cu toţii.

Doi caporali graşi mă apucară de picioare şi mă ridicară pe umerii lor. "Trăiască împăratul Claudius!"

- Lăsaţi-mă jos! am strigat eu furios. Lăsaţi-mă jos! Nu vreau să fiu împărat! Refuz să fiu împărat! Trăiască republica!

Mi-au râs doar în nas.

- Asta e bună! Spune că nu vrea să fie împărat. E modest.

- Daţi-mi o sabie! am strigat. Mai bine mă omor!

Messalina alergă spre noi.

- Din dragoste pentru mine, Claudius, fă ce ţi se cere. Fă-o pentru copilul nostru! Dacă refuzi, ne vor omorî pe toţi. Au şi ucis-o pe Cesonia. Pe fetiţă au apucat-o de picioare şi i-au sfărâmat creierii de zid.

- O să meargă totul de minune, stăpâne, după ce o să te mai obişnuieşti - spuse Gratus rânjind. Viaţa de împărat nu e chiar atât de neplăcută.

Nu m-am mai împotrivit. La ce bun să lupţi împotriva sorţii? Am fost dus în curtea de onoare, în sunetele imnului ridicol compus pentru urcarea pe tron a lui Caligula: "Germanicus s-a-ntors acasă iară, va lua sfârşit a chinurilor pară!" Căci şi eu mă numesc Germanicus. Am fost silit să-mi pun coroana de aur a lui Caligula închipuind frunze de stejar, care fusese luată de la unul dintre jefuitori. Ca să-mi ţin echilibrul, trebuia să mă rezem de umerii caporalilor. Coroana îmi aluneca mereu pe o ureche. Mă simţeam teribil de caraghios. Mi s-a spus că semănăm cu un criminal dus la execuţie. Trompetele adunate sunară "Salutul imperial".

Gărzile germane veneau urlând spre noi. Acum ştiau că vestea morţii lui Caligula era adevărată; o aflaseră de la un senator care le ieşise în cale îmbrăcat în doliu. Furioşi că fuseseră păcăliţi, dăduseră să se întoarcă la teatru, dar teatrul era gol şi rămaseră descumpăniţi. Nu se puteau răzbuna decât pe soldaţi, dar aceştia erau înarmaţi. "Salutul imperial" îi hotărî. Se repeziră spre mine strigând: "Hoch! Hoch! Trăiască împăratul Claudius!" şi începură să-mi închine cu frenezie suliţele lor, luptându-se să străbată rândurile pentru a veni să-mi sărute picioarele. Le-am strigat să rămână pe loc. Ei ascultară şi îngenuncheară în faţa mea. Am fost purtat în triumf de jur-împrejurul curţii.

Încercaţi să ghiciţi care erau gândurile şi amintirile ce-mi treceau prin minte, în aceste împrejurări extraordinare? Mă gândeam oare la profeţia sibilei, la prevestirea puiului de lup, la sfaturile lui Pollion, la

visul lui Briseis? La bunicul meu şi la libertate? La tatăl meu şi la libertate? La viaţa şi moartea celor trei înaintaşi ai mei din imperiu, Augustus, Tiberius, Caligula? La tot ce mai aveam de înfruntat din partea conspiratorilor, a Senatului şi a batalioanelor din garda rămasă în tabără? La Messalina şi la copilul nostru pe cale de a se naşte? La bunica mea Livia, căreia îi făgăduisem să o fac zeiţă, dacă ajungeam vreodată împărat? La Postumus şi la Germanicus? La Agrippina şi la Nero? La Camilla?

Nu, nimeni nu va ghici vreodată ce-mi trecea prin minte. Dar voi fi sincer şi o voi spune, deşi mărturisirea mă acoperă de ruşine. Mă gândeam: "Iată-mă, prin urmare, împărat. Ce prostie! Dar măcar acum voi putea face să mi se citească operele. Voi organiza audiţii în faţa unui public numeros. Şi sunt opere bune - treizeci şi cinci de ani de muncă sârguincioasă! Merită. Pollion, ca să-şi găsească auditori, dădea banchete costisitoare. Şi totuşi a fost un istoric bun şi totodată ultimul roman. Istoria Cartaginei scrisă de mine e plină de anecdote amuzante. Sunt sigur că va plăcea."

Iată ce gândeam. Mă gândeam şi la toate prilejurile pe care le voi avea ca împărat de a consulta arhivele secrete şi de a şti exact ce se petrecuse în cutare sau cutare împrejurare. Câte întâmplări încurcate n-aveam de lămurit! Ce noroc extraordinar pentru un istoric!

După cum s-a văzut, m-am folosit pe larg de aceste înlesniri. Şi nu am recurs aproape deloc nici măcar la privilegiul ce îl are istoricul de a-şi închipui conversaţii din care nu cunoaşte decât fondul.
